

יוסף עברון

אויזו

והמערכה לפיבוי הבריטים
מחרץ-ישראל

גירי
יוסף עברון

יוסף עברון

ג י ד י

והמערכה לפינוי הבריטים מארץ-ישראל

Gidi
The Jewish Insurgency
Against the British in Palestine

Joseph Evron

העמותה להנצחת זכרו של עמיחי פאגלין (גידִי) ז"ל
מודה לראש העיר ירושלים מר אהוד אולמרט
ולהקדש סלק מילברג
על סיועם בהוצאתו של ספר זה לאור

עיצוב עטיפה: יואב גרפיקה ותערוכות
מפתח: עליזה קלסקי

הדפסה שנייה – מארס 2001

מסת"ב 965-05-1084-2 ISBN

©

זכויות היוצרים בספר "גידִי" שמורות
לעמותה להנצחת זכרו של עמיחי פאגלין (גידִי) ז"ל
(עמותה מספר 8-491-027-58) ולמחבר הספר, יוסף עברון.
הופק באמצעות משרד הביטחון – ההוצאה לאור
הודפס בישראל, תשס"א-2001
סדר: ההוצאה לאור – משרד הביטחון. אירית מנה
לוחות והדפסה: דפוס כתר, ירושלים

All Rights Reserved
(www.modpublishing.co.il)
(www.mod.gov.il)

תוכן העניינים

7	פתח־דבר
15	רכבת הגורל
41	כך זה התחיל
71	שורשים ומקורות
76	ציפורה
80	אחד ירדוף אלף
89	פרשת מלון המלך דוד והשלכותיה
91	המבצע
181	פיצוץ תחנת הרכבת בירושלים
196	פרשת ינאי
221	המשטר הצבאי
233	פריצת כלא עכו
271	שבירת הגרדומים
283	על סף מלחמת הקוממיות
285	ייצור עצמי ופיתוח
296	הפשיטה על מחנה 80

303	המערכה על יפו
306	יפו על הכוונת
345	סוף המסע
347	דיוקנו של לוחם חופש
358	לנצח עמיחי
361	הערות
385	מקורות
390	ביבליוגרפיה נבחרת
393	נספחים ותוספות
395	מסמכי הבולשת הבריטית
397	דיווח של היינריך ריינהולד (ינאי) לבולשת הבריטית
404	תוספות
432	מפתח השמות

פתח־דבר

מעטים הכירוהו בשמו המלא, עמיחי פאגלין.
הכול קראו לו גידי.
שמו היה לאגדה.

הוא הופיע פתאום, ככוכב זוהר, מתוך חשרת ענני הסופה של מלחמת היהודים לעצמאותם בארץ־ישראל.
הוא הפך את האצ"ל למכונת מלחמה אימתנית, שהלמה בבריטים ללא לאות וללא רחם — ומאה אלף אנשי צבא ומשטרה לא השכילו למצוא כל תשובה.

"את אשר עשה הצעיר המופלא הזה, שכשרונו הצבאי גובל, ללא ספק, בגאוניות — יזכרו הבריטים כל עוד תישא אותם האדמה", אמר מנחם בגין.
הוא לא הפריז.

"היה זה הארגון הצבאי הלאומי, שהביא לפינוי האנגלים מארץ־ישראל",
הצהיר וינסטון צ'רצ'יל:¹ "חברי הארגון — הם שגרמו לנו כל כך הרבה צרות, שהיה עלינו להציב בארץ־ישראל 80 אלף חיילים כדי להתמודד עם המצב. הוצאות הצבא היו גבוהות מדי בשביל הכלכלה שלנו, והארגון — הוא שגרם לעלייתן של ההוצאות לרמה גבוהה כל כך".

"רזה, גבה־קומה, שיער שחור, עיניים עמוקות בוערות — אדם שלא ידע פחד מהו"² — זה היה תיאורו של האיש, שבראש קומץ בחורים, בתכנון אסטרטגי מבריק — הוציא לפועל מבצעים נועזים ומסובכים, שבתנאי לחימה

רגילים היו מצריכים הפעלתן של יחידות צבא סדירות, בהיקפים העולים לאין שיעור על כוחות המחותרת באותה תקופה. קשה להעלות על הדעת, שכוח המשימה שפרץ את חומת כלא עכו מנה שלושים וארבעה לוחמים, שהצעיר בהם היה בן 17, והקשיש בן 34. אולם העובדה נותרה בעינה.

המושג בלתי-אפשרי לא היה קיים בתודעתו של עמיחי פאגלין. הוא הוכיח זאת בפיצוץ מלון המלך דוד, בהתקפה על בית גולדשמידט, ויותר מכול, אולי, בכיבושה של יפו.

הוא הפך את החיים של הבריטים בארץ הזו לגיהנום. בדיון על "ארץ-ישראל (הטרור היהודי)", שנערך בבית הנבחרים ב-31 בינואר 1947, תיאר אוליבר סטאנלי – לשעבר שר-המושבות בממשלתו של צ'רצ'יל – בצבעים קודרים את האווירה והחרדה המקיפים את החייל הבריטי בארץ-ישראל במלחמתו נגד הטרור:

"[...] בתנאי מלחמה, כפי שאלה היו מוכרים לנו, ידענו מי הם אויבינו, היכן הם נמצאים, וכן את הכללים המתירים לנו לנסות ולפגוע בהם בטרם יפגעו הם בנו. אולם כאן, בתנאים שעמם על חיילינו להתמודד, אין איש יודע מיהו האויב. ייתכן, שהאויב היא הנערה המגישה לך את המשקה בבית הקפה; ייתכן שזה האיש שאתה נתקל בו בעוברך ברחוב [...] הוא עשוי להיות בסמוך לך בכל רגע, והנסיבות הן בדרך כלל כאלה שאין מנוס מלהניח לו להתקיפך, לפני שאתה רשאי להגיב בביטחון [...] איני מאמין כי במצב כזה אפשר להוסיף ולמשול בארץ-ישראל. שום שלטון אינו מסוגל לעמוד בפני מהלומות כאלה. שום צבא ושום משטרה אינם מסוגלים למלא את התחייבויותיהם בנסיבות כאלה [...] אדבר גלויות, ככל שהדבר נוגע לי, תחת אשר יוטל על מדינה זו התפקיד המחייב אותה להוסיף ולשאת השפלות מסוג זה, הייתי מעדיף שנסתלק מארץ-ישראל ונאמר לעמי העולם שאין בכוחנו להוציא את המנדט אל הפועל"³.

"הוא היה גאון בכל הקשור לפעולות צבאיות, ביכולת שלו לחשוב במושגים לא אורתודוקסיים", אמר עליו שר הביטחון לשעבר משה ארנס. "כושרו הטכנולוגי המעולה, כוח ההמצאה שלו ומנהיגותו האמיצה בקרב,

היו לשם דבר, ושמעו עד לגלות אפריקה הגיע⁴ — ציין ראש הממשלה לשעבר ומנהיג הלח"י בתקופת המחתרת, יצחק שמיר. (ראה הפרק "דיוקנו של לוחם חופש").

"גידי לא שלח לפעולה — הוא הוביל אותה", אמר תת־אלוף (מיל') מרדכי ציפורי:⁵ "הוא טיפל אישית בכל שלב ושלב — החל מהסיוורים המוקדמים ועד לתחום הביצוע. תמיד היה בקו הראשון — וזה שאפיין את צורת הלחימה שלנו. היה לנו גם ממי ללמוד".

הספר הזה עוסק אך ורק בפעילותו של עמיחי פאגלין בתקופת המחתרת. גם כך קצרה היריעה מלהקיף הכול.

נאלצתי לנקוט בסלקטיביות מרובה בברירת החומר, ומכל מבצעיו של גידי לעת ההיא — התרכזתי בגדולים ובנועזים שבהם; כאלה שזעזעו בשעתם אמות־ספים של אימפריה וערערו את יסודות המשטר של שלטון בריטניה בחבל ארץ זה.

וזאת, בלי לגרוע כהוא זה מחשיבותם של היתר.

עם זאת, חשוב להדגיש שפעליו של גידי אינם מצטמצמים לתקופת המחתרת. דמות דינמית ותוססת כשלו אינה מוגבלת למסגרת של זמן או של תקופה. בלי להיכנס לכל פרטי פעילותו לאחר קום המדינה — בחלקם חסויים — אציין בקווים כלליים, על קצה המזלג, אחדים מאותם נושאים, כפי שעלו בראיונות שערכתי עם הנוגעים בדבר.

מספר אל"ם יוסף יריב:⁶ "היה זה ערב 'מלחמת ששת הימים'. באותה תקופה הייתי מפקד היחידה המבצעית של ה'מוסד'. אחת התכניות הייתה לחסום את תעלת סואץ. עמדנו לרכוש אנייה גדולה, להעמיס בה מטען מלט ולהטביעה בכניסה לתעלה — כך שתחסום את כל המעבר. הבעיה הייתה איך לגרום לטיבועה המהיר, לפני שהמצרים יצליחו לגרור אותה. ואז מישהו (אינני זוכר מי) העלה את שמו של עמיחי פאגלין והציע להיוועץ בו כ'חבלן מעולה'.⁷ אני זוכר שהשתמשו בביטוי 'יש לו ראש קומביניטיבי למנגנונים ולדברים מיוחדים'.

"נפגשנו. אינני זוכר מי זימן אותנו — רק זאת, שפתאום היה אצלי

ביחידה וקיבל על עצמו את המשימה. הוא לא התקשה למצוא את הפתרון הטכני הדרוש; בנה מספר דגמים, הציגם לפנינו, ומיד ניגש לשלבי הביצוע. את העבודה עשה בבית המלאכה שלו בקרית-אריה ובמעבדות ה'מוסד'. למיטב זכרוני, עשה הכול לבדו. מדי פעם היה מלווה זאת בהסברים. הוא הכין שניים-שלושה מנגנוני הפעלה לשביעות רצוננו, אלא שהמלחמה פשוט הקדימה אותנו – והדבר לא יצא אל הפועל".

"לאחר שהרכבתי ממשלה, הזמנתי את גידי להיות יועצי למלחמה בטרור הערבי", סיפר מנחם בגין.⁸ "זו הייתה בחירה טבעית. לא היה מתאים ממנו לתפקיד הזה. בחודשים הספורים שהספיק לתפקד, עשה גדולות ונצורות [...] כמובן, אינני יכול לגלות לציבור את הפרטים, אבל מדובר בביטחון חיים".

משהו מאותה תרומה לביטחון חיהם של האזרחים במדינת ישראל חושף לפנינו מי שהיה עוזרו באותה תקופה, עזריאל נבו:⁹

הוא בא מלא רעיונות כריזמוני. מערך החבלה של משטרת ישראל היה אז בשפל המדרגה. הוא זימן אליו את קצין החבלה הראשי של המשטרה, יוסי ורצמן.

"באיזה עידן אתם חיים?" – שאל.

"יש לי מלאי גדול של רעיונות ופרוספקטים", השיב ורצמן, "אבל תקציב אין [...]".

"הבא אלי את הפרוספקטים", אמר גידי.

בו ביום הרים שפופרת למפעל רובוטים בכריטניה. בתום שיחת הבהרה עם המנהל, שוגרה הזמנה דחופה בטלקס (פקס לא היה עדיין בשימוש). הוא פנה אישית לאנשי האוצר, ולמרבית הפלא – נמצא לכך גם תקציב.

כעבור זמן קצר כבר היה הרובוט הראשון בשירות משטרת ישראל. אחד מרעיונות הפיתוח שלו היה הגנה על מטוסים אזרחיים מפני טילים. כושרו הטכני ויכולת הניתוח הבלתי רגילה שלו היו ממש מדהימים. אני זוכר שמהנדסים שהיו עדים לניסויים שערך, שבו ושאלו אותו: "באיזו אוניברסיטה הוא למד?"

תקופת עבודתי הקצרה אתו הייתה חוויה מתמשכת. היה לו מוח פורה, ואנשים שקודם לכן ביטלו את רעיונותיו כ"סיינס־פיקשיין" — החלו צובאים על פתחו.

מוצר מפורסם אחר, מתחום שונה לחלוטין, נבנה אף הוא בבית המלאכה של פאגלין: התנור שבו נשרפה גופתו של אדולף אייכמן. חמש־עשרה שעות היה פרק הזמן שהוקצה לגידי להשלמתו של הפרויקט. "עברנו כמו מטורפים", סיפר. ¹⁰ "מסתבר שהממשלה עמדה בלחץ בין־לאומי אדיר לחון את אייכמן, והיא רצתה לבצע את גזר־הדין במהירות".

בהסכם הצטרפותו של האצ"ל לצה"ל נכלל סעיף שקבע כי שלושה ממפקדיו — מרידור, לנקין ופאגלין — יגויסו בדרגות אלופים. פעמיים התייצב עמיחי פאגלין בלשכת הגיוס. פעמיים הוא נפסל. "בלתי־כשיר לשירות — מטעמי בריאות" — נרשם בפנקסו.

מי אמר שלשלטונות צה"ל אין חוש הומור? את גידי זה לא הצחיק. הוא לא סלח על כך עד יומו האחרון. "לו חכמו מנהיגי ישראל, והיו מנצלים את הפוטנציאל האדיר של מסירות, הקרבה ויכולת, ואנשים כגידי היו נוטלים חלק בניהול מלחמת הקוממיות — גבולות הארץ היו אחרים כיום ופני המדינה היו שונים", העיר במרירות תת־אלוף (מיל') מרדכי ציפורי.¹¹

***

ומשהו על מהותו ועל תוכנו של הספר. לפני שלושים ואחת שנים, בינואר 1969, פנה אלי עמיחי פאגלין (גידי) ז"ל בהצעה לרשום את זיכרונותיו מתקופת המחתרת, כבסיס לכתובתו של ספר. נעניתי ברצון. האיש ופעליו לא היו זרים לי. נפגשנו לראשונה באביב 1946 — זמן קצר לאחר התקפת האצ"ל על משטרת רמת־גן. הייתי מגויס לפלמ"ח, למחלקה הימית בגבעת־השלושה. הימים ימי תנועת־המרי — והאוויר רווי במתח. כרכים אחרים שרוי הייתי בציפייה דרוכה, כשכינסו אותנו לעת ערב ל"שיח־חברים" עם בני מהרשק.¹² נקל לתאר את התדהמה כשהמרצה — תוך התעלמות מהמאבק המשותף

בבריטים במסגרת תנועת המרי — פתח בדברי הסתה פרועה נגד האצ"ל (על תקיפת משטרת רמת-גן), והכריז שהגיעה השעה ל"סזון" חדש. להפתעתי, נשמעו הפעם קולות מחאה גם משורות אנשי השמאל בפלוגה. כאשר לי — גמרתי אומר להזהיר, ללא דיחוי, את ארגוני המחותרת.

יצרתי קשר עם בת עירי (צפת) ציפורה פרל ז"ל. היא פעלה במהירות, וקבעה לי פגישה בפתח-תקוה, עם מישהו שקוראים לו גידי. "תוכל לדבר אתו חופשי", הוסיפה.

בעקבות אותה פגישה — שבנו והתראינו מספר פעמים. "הועברה אזהרה לנוגעים בדבר", בישר לי גידי בפגישתנו השנייה, אך ביקש להוסיף ולשמור על קשר. כשנרגעו הרוחות פנה אלי במפתיע: "מה לך שם? מי לך שם? עבור אלינו". וכך מצאתי את עצמי כעבור שבועות אחדים בח"ק (חיל קרב) תל-אביב, מוקד האירועים הדרמטיים באותה תקופה.

כעבור עשרים ושלוש שנים רשמתי את האירועים שהייתי עד להם מבפנים — מפי האיש שיזם ותכנן אותם, ולעתים אף השתתף בכיצועם. לאחר כמה ראיונות מוקלטים חזר בו גידי מכוונתו לפרסם ספר. "עדיין צעיר אני מלעסוק בזיכרונות", אמר. "כל עתידי לפניי; שמור את הקלטות אצלך למועד המתאים". מהו המועד המתאים, לא ידע להגיד. כעבור תשע שנים הוא נספה בתאונת דרכים, יחד עם רעייתו, ציפורה פאגלין (פרל).

שלושים ואחת שנים נותרו הקלטות שמורות אצלי. רק עתה, בשנת 2000 — הגיע, כנראה, "המועד המתאים" לשחרר את תוכנן. ב-1996 הקימו בני משפחתו של עמיחי פאגלין ז"ל וקבוצת חברים-לנשק ממוקירי זכרו — עמותה לכתובת ספר להנצחתו. הם פנו אלי. כמי שיזם את הרעיון עוד בחייו של המנוח וערך עמו סדרה של ראיונות אישיים, נעניתי ברצון.

עד מהרה הוברר לי שנטלתי על עצמי משימה לא פשוטה. תיאור דמותו ופעליו של גידי הוא, למעשה, סיפור תולדות מלחמתו של האצ"ל בשלטון

הבריטי. אין לך פעולה חשובה אחת באותן שנים קריטיות, ששמו של גידי אינו קשור בתכנונה, ולעתים קרובות – גם בביצועה. עקבותיו הוטבעו בכל ציוני הדרך במסלול לחימתו של האצ"ל בשנים הגורליות 1946-1948. ההיסטוריה של גידי ומאבקו של האצ"ל באותה תקופה משולבים זה בזה ואינם ניתנים להפרדה.

פתאום התחוויר לי שהמשימה – בנתונים הקיימים ובמגבלות הזמן – הנה מעבר לכוחו של יחיד ואולי גם מעבר לכוחו של צוות מקצועי.

שלוש שנים נמשכו מלאכת התחקיר וליקוט החומר, כולל עשרות ראיונות עם חברים-לנשק וידידים קרובים – ומי לא הכיר את גידי? ולמי לא הייתה עמו חוויה משותפת, "שראוי לזכרה"?! כל פרסום נבדק בקפידה, כל מילה זכתה לתשומת-לב מרבית. דווקא משום מיעוט החומר הכתוב (כי צנוע היה האיש ובורח מפרסומי ראויה) – קשתה המלאכה שבעתיים, כי לא ניתן לוותר על שום כתבה, קצרה או ארוכה; הייתה זו עבודת נמלים, שתבעה סבלנות אין קץ.

אפס, מספר הראיונות העיתונאיים שהעניק גידי בכל ימי חייו – ניתן למנותם באצבעות יד אחת. מכאן חשיבותן ההיסטורית של הקלטות שהיו שמורות עמי זה שלושים שנה, ותוכנן רואה כאן אור לראשונה. אינני מתיימר לומר שמיציתי את הנושא עד תום, ולא כל הראיונות מוצאים את מקומם בספר – כי קצרה מאוד היריעה; אבל כל המרואיינים מוצאים את ביטויים ברוח הדברים ובתוכנם – גם אם לא בצייטוט ישיר. אני תקווה שספר זה יענה על כמיהתם של רבים ויוסיף נדבך חשוב בגלעד לגיבורי האומה ומשחרריה.

***

תודתי הכנה לכל אשר היטו שכם לסייע בידי – בחומר, בחקר, בתמונות, בעצה:

- בראש ובראשונה למשפחת פאגלין – לאה, יצחק – שהאיר כל נקודה הקשורה למנוח והעיר באופן ענייני בכל נושא שהיה טעון ליבון והבהרה; לבנים, נריאל, גליה וגיא – שלא חסכו מאמצים לסייע בחומר, בקלטות, בתמונות ובכל אשר נדרש להשלמת החומר;

- לשרגא עליס (חיים טויט), חבר לנשק וידיד קרוב של גידי – על סדרת ראיונות והרבה הבהרות בכל הנוגע לפעליו ולתדמיתו;
- לברוך ויינר (קוננס), על נכונותו לסייע בכל דרך אפשרית להנציח את זכרו של גידי ז"ל;
- לפרופ' דוד דנון, ידיד נעורים של עמיחי, שהיטיב להכירו מכל אדם – מספסל הלימודים ועד לשדה הקרב – על סדרת ראיונות מאלפים;
- לנחום סלונים – על שחרג ממנהגו שלא להעניק ראיונות אישיים על תקופת המחתרת, והאיר נקודות רבות במערכת התנאים והנסיבות שהיוו רקע לפעילותו של גידי;
- לשולה פולאק (סלונים) על מאמצייה לסייע בחומר ככל שנתבקשה.
- לאריה אשל – על שנידב לי חומר מארכיונו הפרטי, ובכלל זה ראיון עם גידי;
- לאמירה שטרן, מנהלת ארכיון ז'בוטינסקי ולצוות העוזרות המסורות – על שהעמידו לרשותי (לעיון ולצילום) כל מסמך וחומר כתוב הקשורים לנושא, וסייעו ככל שיכלו ונתבקשו;
- לנרי אראלי – מנהל הארכיון לתולדות ההגנה, ולצוות עובדיו – על שפע של רצון-טוב לסייע;
- ליוסף נחמיאס – מוזיאון בית-גידי – על עזרה בכל עת וראיון מרתק;
- ליוסף קיסטר – מנהל מוזיאון אצ"ל – על סיועו בחומר ובתמונות;
- לנפתלי רזנר – מנהל מוזיאון ז'בוטינסקי – על תרומתו בעצה ובספר;
- ליוליה שוורץ (לונדון) – על מאמצייה לאתר ולהמציא חומר היסטורי על תקופת המנדט מהארכיון הבריטי – Public Record Office – P.R.O.;
- למנחם שמואל (צורי) – על שעות ארוכות בפענוח מסמכי הבולשת המנדטורית (C.I.D.) – ובתרגומם לעברית;
- ליוסי ברנע – על סבלנות והתמדה במלאכת התחקיר;
- ואחרונה חביבה, ולא פחות חשובה – לרעייתי, יהודית, שאלמלא תמיכתה הבלתי-מסויגת במשך ארבע שנים רצופות ואלמלא סיועה הטכני והמורלי – ספק אם הייתי מוצא את הכוחות הנפשיים להשלים את כתב-היד.

יוסף עברון

תל-אביב, אפריל 2000

רכבת הגורל

ב־18 באפריל 1948 – 27 ימים לפני תום המנדט הבריטי על ארץ־
ישראל – תקפה יחידה של האצ"ל רכבת צבאית טעונה תחמושת
בקילומטר ה־41 בין חדרה לבנימינה, סמוך לפרדס־חנה. במשך שעות
אחדות התחולל במקום קרב עז בשטח פתוח עם כוחות המשמר
הבריטיים, שהשתמשו במרגמות ובמקלעים כבדים. לתוצאותיו של
קרב זה, שבו נפלו שלושה מלוחמי האצ"ל ונלקחה בשבי מחלקה
של חיילים בריטים על מפקדיה – היו השלכות מכריעות על כיבושה
של יפו, שבוע ימים לאחר מכן.

על המבצע הנועז, שסיפורו המלא מובא כאן לראשונה – פיקד
ישירות קצין המבצעים של הארגון הצבאי הלאומי, עמיחי פאגלין,
שנודע בכינויו גדי.

ההתראה

ההתראה הראשונה שמהו השתבש הגיעה אל גידי בשעה שהיה גחון על
המוקש מתחת לגשרון. הוא הזדקף לאטו, וחזר וקרא את השדר האלחוטי
של איש התצפית בהרי זכרון־יעקב: "זאת איננה רכבת נשק אלא רכבת
עמוסה צבא!". ההודעה הייתה מקוממת ועמדה בסתירה למידע הקודם, על
"רכבת טעונה ציוד מלחמתי מלווה בחיילים בודדים [...]". כל התכנית
המבצעית התבססה על כך. שבועיים של הכנות מדוקדקות ושל סיורים חוזרים
ונשנים נראו פתאום כלא היו. מבטו שוטט בדאגה לאורך פסי המסילה צפונה,
לאותה נקודה בקו הרקיע שממנה אמורה להגיע הרכבת. הוא שב וסקר את
המערך הקרבי בשטח: שלוש חוליות תקיפה מחופרות ומוסוות בינות לעצים,
ממזרח לפסי המסילה – מהוות את כוח המחץ העיקרי; שתי חוליות הבטחה,
מצפון ומדרום, כל אחת בריחוק קילומטר מנקודת התקיפה – חוסמות את

הגישה לזירת הקרב מתגבורת צפויה. במחשבתו חזר והפך בתכנית בפעם המי יודע כמה: כשיגיע הקטר לגשרון שמעל למוביל המים הקטן – יפעילו יובל ושייקה את המוקשים מתחת לשני הקרונות המשוריינים של חילות המשמר – השני והשמיני. הרכבת תזדעזע ותיעצר, ויחידות הפורצים, בחיפוי חוליות המקלענים – יסתערו על החיילים ההמומים ויחסלו את שארית ההתנגדות. או אז יינתן האות ויהושע יפעיל את המערך הלוגיסטי האדיר: שמונים משאיות וכמאה "סבלים", המוצבים בעמדת המתנה – יזנקו לעבר הקרונות ויעמיסו את נשק השלל היקר. כל המשימה לא נראתה מסובכת, ובעבר כבר בוצעו מסוכנות ממנה. מכל מקום – הרהר – מאוחר לשנות דבר. ואז נתקל מבטו באבטליון ולבו נצבט קמעא: הוא ראה בו תזכורת חיה מעברו שלו. חמש שנים וחצי חלפו מאז ביצעו יחדיו את הפעולה הראשונה נגד "האחים סטיל", פעולה שאת מחירה שילם אבטליון באברן חירותו; רק עתה נמלט מהכלא, וגידי תהה בלבו אם לא היה מיטיב לעשות אלמלא נעתר להפצרותיו לשתפו במבצע.

נגיעה קלה בכתפו התיקה את חוט מחשבותיו והחזירה אותו למציאות. יהושע קרא אף הוא את השרד. למבטו השואל הניד גידי בראשו: "ממשיכים על-פי התכנית". יהושע הגהן בהסכמה.

ההיערכות

קונוס עמס על שכמו את ה"ברן", חיפש בעיניו את אנשי חוליית החיפוי, ובתנועת יד חטופה רמז להם לבוא בעקבותיו.

המשאיות עצרו כ-500 מטר מנקודת היעד. הפרדסים ועצי האקליפטוס הסתירו במקצת את הראות, אולם לעת הזאת כבר היטיבו המפקדים להכיר את השטח.

כעבור דקות אחדות כבר ניתן היה להבחין בפסי המסילה, שהצטיירו בבירור על התלולית המשופעת. מבטו התעכב על שני גזעי עץ שהזדקרו על פני גבעת חול קטנה כחמישים מטר מהמסילה. "לשם! סימן. זאת לא הייתה עמדה מבוצרת, אך די היה בה כדי להעניק מסתור מאנשי משמר הרכבת. בלי משים הציץ בשעונו; המחוגים הראו כמעט תשע. הציב את המקלע, ניגב בתנועה חטופה את הזיעה מעל מצחו ובדק את ידית הדריכה. הכלי נראה תקין. מימינו נשמע שאון צעדים חפוזים. נושם ומתנשם שמט אבטליון

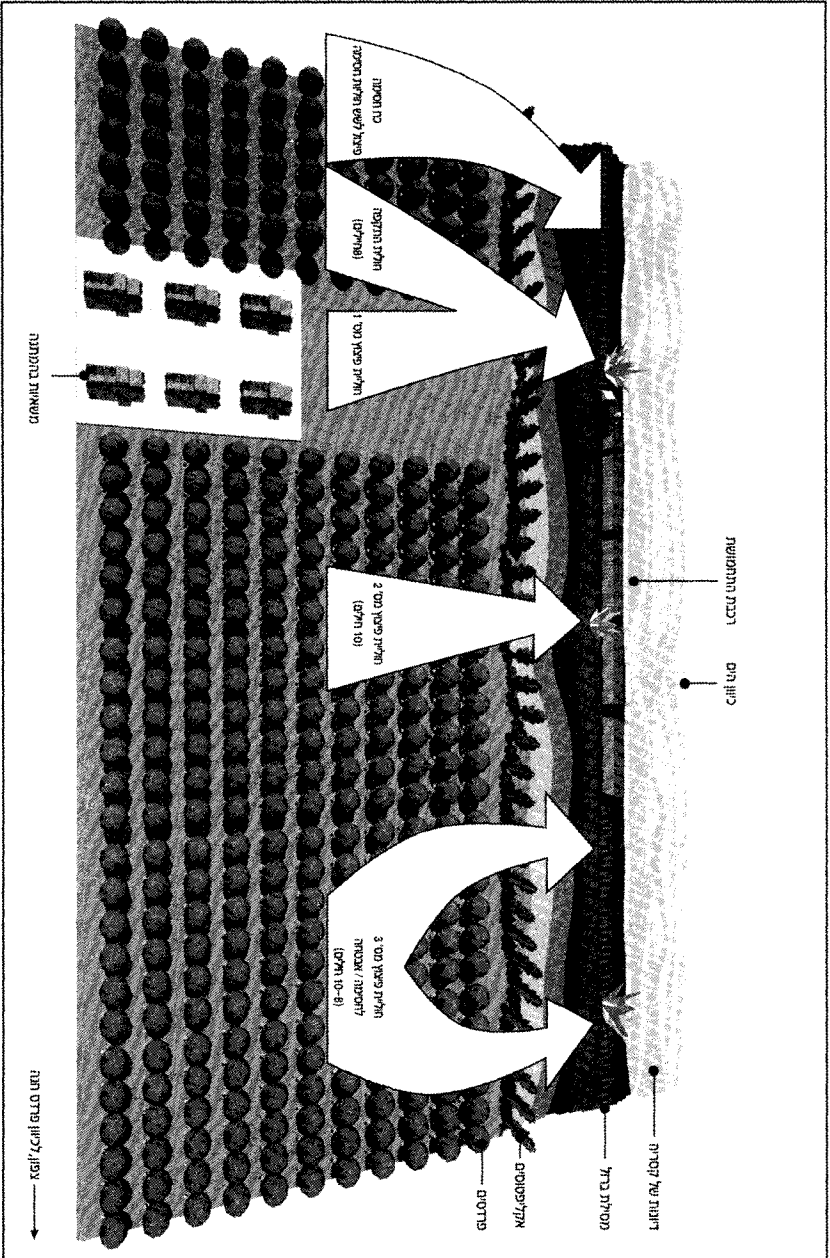
את תרמיל חלקי החילוף והתחמושת: "מקלען מספר 2 מתייצב!" הכריז בחגיגות. "בחור כהלכה!" – הרהר קונוס בלבו – "פחות משכועיים מאז נמלט מכלאו, והתעקש להצטרף למבצע. חמש שנות מאסר, שעות ארוכות של חקירות ועינויים – ורוחו לא נשברה". משום מה חש כלפיו קרבה מיוחדת, כעין שותפות גורל: הוא עצמו נמלט ממחנה מעצר לפני חודשיים, וכבר השתתף בשתי פעולות (עשרים ותשע במספר מאז הצטרף לארגון! – חישב בגאווה). מזווית עינו המשיך לעקוב אחר הנעשה בשטח ומבטו נדד לעבר פסי המסילה, סורק אותם מבעד לכוונת ה"ברז". לרגע הצטלבו הכוונות על הגשרון, מקום שעתה זה הטמין בו אבטליון את המוקש. משם נעו ימינה, לנקודת התקיפה המשוערת, וכאן השיגתהו הצפירה הרמה.

השעה הייתה 10:30 בבוקר.

בריחוק מה – מלפנים, ערך דני את חוליית הפורצים הקטנה, שאמורה לאגוף משמאל את קרון המשמר הראשון. קודם לכן סייע להרכיב את המוקש השני – כמאה מטר צפונה מהגשרון. מומחיותו בחבלה היא שעמדה לו הפעם – הרהר בסיפוק – שאלמלא כן, לא היה נמצא כאן. כיתתו הייתה בענישה משמעתית ולא הועילו כל ההפצרות והתחנונים. "עונש זה עונש", פסק גידי. ורק הוא, דני ליבוביץ', הצליח לרכך את לבו הקשוח, וזאת משום היותו חבלן מנוסה.

מחשבותיו נדדו אחורה. גם עתה לא ידע להסביר מה הניעו אמש לשעות ל"בילוי הלילי", תוך הפרה בוטה של כלל הברזל ש"אין יוצאים מגבולות המחנה ערב פעולה". הוא גרר עמו גם כמה ממפקדי היחידות, שנסחפו בהתלהבותו ל"התפרק" על ספל קפה חם ב"מסערת גולדברג". בסופו של דבר הפך הקפה ל"כוסית משקה" ומצב־הרוח התרומם. בפירת האולם הסבו כמה חיילים בריטים ממחנה 101 ולגמו בירה. הקבוצות החליפו מבטים, אך לא יותר מזה.

הוא זכר שניגש לפטיפון והניח עליו תקליט. זה היה טנגו שגם החיילים האנגלים אהבו, והם ליוו את הלחן כשהם מפזמים את מילותיו: "Kiss me again". האווירה התחממה, והוא קרא בעליוזת: "רוקדים עם רותי!" (בתו של בעל בית הקפה). הוא המשיך לנוע עמה לפי הקצב – גם לאחר שהתקליט נדם, ורק קולות הצחוק באולם החזירוהו למציאות. "נראה שהייתי קצת שתוי... החליט.

תרישים שדה הפעולה

לפני שקמו ללכת הציע לכולם להיפרד מהנערה בנשיקה: "אין לדעת", אמר, "מי מאתנו יוותר מחר בחיים...". עתה, כשנזכר, חיך לעצמו על הדרמטיות שבה נאמרו הדברים; אולם אמש, כשהחזיקה בין זרועותיו, היה נתון להרגשה מוזרה, שגם עתה לא ידע להסבירה. עוד הערב — גמר אומר — ייגש ל"קפה גולדברג" וילבן את העניין. צפירת הרכבת, שהדהדה לפתע, כאילו העניקה לו אישור.

מימין המתינה כיתתו של יצחק פרידמן. מרבית אנשיה היו עולים חדשים, שעתה זה הגיעו ממחנות הפליטים באירופה, עברו אימון קצר ונשלחו לפעולתם הראשונה. את השיג ושיח ניהל עמם יצחק באידיש. הוא עצמו היה ניצול שואה ועלה ארצה כגפו, שנתיים קודם לכן; ניסיונו בקרבות גרילה ואומץ־לבו (בגיל 16 לחם בנאצים בשורות הפרטיזנים בפולין) קידמוהו עד מהרה לדרגת ראש קבוצה, וזה היה מבחנו הראשון כמפקד קרבי. כמאה מטר צפונה משם, מאחורי שורה של ברושים, עקבו בדריכות עשרה זוגות עיניים אחר הנעשה בשטח. מתוך החפירה שבה שכב, צעדים ספורים ממזרח למסילה — חזר ושינן לעצמו שייקה את הוראות הביצוע: "יש למנות שמונה קרונות אחרי הקטר — התשיעי הוא קרון היעד המשוויין, ובו מרוכזים כוחות המשמר העיקריים. בהתאם לכך חושבה הנקודה שבה הוטמן המוקש השני — כ־90 מטר מהגשרון. עם הישמע הפיצוץ — תחל ההסתערות.

מפקד חוליית החיפוי בצפון, מנחם בן־דוד, או בכינויו יוסק'ה (הג'ינג'י), היה סוס קרבות ותיק, מבורחי כלא עכו, ומאחוריו שורה של פעולות נועזות. הכיתה שהוצב בראשה הייתה מאוישת בטירונים צעירים מנתניה, שטרם הריחו אבק־שריפה; עבור רובם תהיה זו טבילת האש הראשונה. "אם אכן תהיה כזו", הרהר בלבו, לאחר שהובהר לו מראש שתפקידו יהיה הפעם שולי: לאבטח את דרכי הגישה מצפון למקום האירוע ולזהות את הרכבת. "ירייה שלך באוויר", טפח גידי על שכמו, "תשמש האות להסתערות הכללית. ואם הכול ילך כשורה", הוסיף, "יסתיים בזה תפקידכם". בן־דוד משך בכתפיו ולא אמר דבר. הניסיון לימדו, שבשטח הדברים מתגלגלים לעתים אחרת. כשהגיעו ליעד, זינק ראשון מהרכב. הוא הכיר את אזור הפעולה מסוירים

קודמים ולא בזבו רגע מיותר. בפרדס הסמוך חילק את הוראותיו: אהרון ואליהו נשלחו לארוב סמוך למסילה, כדי לבחון מקרוב את מספרי הקרונות (שרשמו מראש על כפות ידיהם); אם יזהו את הרכבת, יכריזו מיד בקול "זהו!", והחגיגה תתחיל.

ההסתערות

בשעה ששכב מאחורי שורת האקליפטוסים, לוטש עיניים אל הפסים המתפתלים, שב ונזכר אליהו בתחושת ההקלה בזמן שקראו את שמו בין היוצאים. חודשים המתין לרגע זה, והנה הוא כאן, שליו ורגוע, סוקר סביבו את הנוף, כאילו היה בחופשת נופש. בלי משים הציץ בכף-ידו: המספרים עדיין היו שם.

שעה חלפה בלי שאירע דבר. בעשר ורבע דימה לשמוע איזה רחש רחוק, הצמיד את אוזנו לקרקע וקלט בבירור את הרעידות. "אהרל'ה, היא מתקרבת", קרא בהתרגשות. גוש שחור ארוך בצבץ על קו הרקיע, מתפתל לעברם בשאון. השניים לטשו את עיניהם כמהופנטים על קרונות המשא, העמוסים בעשרות חיילים המתענגים על קרני השמש החמימות; חלקם היו בלי חולצות. ניתן היה להבחין בבירור במספרי הקרונות — הם היו זהים לאלה שעל ידיהם.

"זהו!" — שאג אליהו אל מפקדו שמעבר למשוכה.

"זהו!" — החרה החזיק אחריו אהרל'ה.

ירייה בודדה פילחה את המרחב והבריחה בבהלה להקה של עורבים מעל עמודי הטלפון. יובל מיהר להשתחל אל תוך השוחה הצרה, מציץ נכחו בזהירות מבעד לענפים שהסוו את פתחה.

השאון וההמולה של הרכבת השועטת הלכו והתחזקו. צללית השחורה הסתמנה עתה בבירור. ידו של יובל נעה לאטה לעבר מנגנון ההפעלה החשמלי. עוד בטרם נגעו גלגלי הקטר בשפת הגשרון — לחצה אצבעו על המתג.

קול נפץ אדיר החריד את הסביבה. הקטר ניתר לרגע באוויר, נחבט בקרקע, נטה על צדו — ודמם.

מבטו של שייקה לא מש לרגע מפסי המסילה, ובעוד הרכבת חולפת לפניו ביעף — הגיח מולו לפתע הקרון המצופה. בלי היסוס לחץ על המתג. האוויר נרעד מקול נפץ חדש.

שתי ההתפוצצויות אירעו כמעט בעת ובעונה אחת ושינו כבמטה־קסם את התמונה בשטח. הנוף השליו של בוקר אביבי רגוע ומנומנם קמעא הפך, בתוך רגע, לשדה קטל של אש ותופת.

***

עוד בטרם נמוג ענן העשן מעל לקטר — זינק דני לפניו בראש אנשיו, תוך שהוא יורה במרוצתו מהמותן. שני כדורים פילחו את חזהו. הוא נפל שדוד על עמדו.

יצחק פרידמן וכיתתו פתחו בהסתערות מצח לעבר הרכבת, משתמשים בכל הכלים שבידיהם. הם הספיקו להתקדם צעד או שניים לפני שנפגעו, עד האחרון שבהם, ממטחי אש עזים ומדויקים.

קונוס ייצב את המקלע, כיוון בקפידה ושלח צרור ארוך לעבר קרון המשמר — זה היה הצרור היחיד שהצליח לירות לפני שפגז מרגמה קרע את ה"ברך" מאחיזתו ופיזר את חלקיו לכל רוח. לרגע בהה סביבו מזועזע, בלי להבין את המתרחש. ואז לפתע הבזיק בו רעיון אימתני: "הם מפגיזים אותנו במרגמות...!"

מבטו המבולבל חיפש את אבטליון, שדקה לפני כן שכב לצדו, וכשגילה אותו, בריחוק צעדים ספורים — קפא על מקומו: אבטליון היה שרוע על פניו, בלי תנועה, וידו הקפוצה אוחזת בחזקה בגבעול עשב תלוש. די היה במבט קצר כדי לדעת שאיש לא יוכל עוד להושיעו. זעם וכאב שטפוהו, אך יותר מכל העיקה הרגשת האי־אונים. זעקות הפצועים בקעו מכל עבר, מתערבבות בשריקת הפגזים ויוצרות סימפוניה חדשה ובלתי־מוכרת. "בתסריט הזה", הרהר במרירות, "טרם היינו".

מחשבתו הצלולה הראשונה הייתה לחוש לחפש את גידי. עודו מתלבט — עלה באוזניו צליל אחר, תרועת חצוצרה. אות הנסיגה ניתן בטרם עת.

***

כשאצבעו מונחת עדיין על המתג — נצמד מבטו של יובל לקרון הראשון, שמפתחיו הזדקרו עתה קנים של רובים ומרגמות והפך למכונת מלחמה זורה אש וגפירת. ובעוד תמרות העשן מתאבכות מהקטר ההפוך, התחלפה פתאום הדומייה שלאחר הפיצוץ בפרץ עז של מטחי ירי וקולות נפץ עזים.

מאחור התרחש מחזה ביעותים: יחידת הפורצים של יצחק נבלמה בעיצומה של ההסתערות, ואנשיה נפלו, בזה אחר זה, כאילו נקצרו במגל נעלם. יוכל היה אחוז תדהמה: "הם ידעו מראש על ההתקפה..." — הרהר בחלחלה, כשהוא מחליץ את עצמו מהחפירה לחוש אל אנשיו; הכדורים שרקו סביבו בזעף, מתיזים ענני אבק וחול. באותם רגעים עלתה לפניו מחשבה אחת: איך נחלצים מהתופת הזו? כשהוא גורר עמו שני פצועים, הזדחל לעבר מכונית האלחוט המוסתרת בין עצי הברוש. שם — קיווה — ימצא את ג'די או מפקד אחר בר-סמכא.

הטנדר היה נטוש ומכשיר הקשר מנותק. נפש חיה לא הייתה בסביבה. גניחותיהם של חבריו החזירוהו למציאות המרה — מבט חטוף על פניהם המיוסרים המריצוהו להניע במהירות את הרכב לתחנה רפואית כלשהי. עוד הוא מפלס דרכו בזהירות בין האילנות — נחשפה המכונית להפגזה פראית, ותוך פחות מדקה איבד את השליטה על ההגה ונתקל בעוצמה רבה בעץ. המנוע דמם, הניסיונות להחיותו עלו בתוהו; כל שנותר היה לגרור את עצמם ברגל. לפתע חש דקירה חדה בגבו ונשימתו כמעט ונתקעה. "חטפתי", קילל חרש. לפני שהספיק להתאושש מההלם, נשמעה סמוך לו שריקת פגז והוא נחבט ארצה על חזהו, וזה היה "מזלו הטוב", שאלמלא כן היה נותר משותק בשדה.

שלושה פצועים התנודדו לאטם לעבר הכביש. לאחר שני ניסיונות כושלים לעצור רכב — איבד יוכל את שארית סבלנותו ובאיומי אקדח אילץ נהג מונית להובילם לבנימינה, מקום שבו זכו סוף סוף לקבל טיפול רפואי ראשוני.

***

עוד בטרם הרפה ממתג ההפעלה חש שייקה שמהו אינו כשורה. עדיין לא יכול היה לקבוע את מקור התקלה, אך בעמקי לבו ידע בוודאות שהדברים אינם מתנהלים כמתוכנן. משום מה, נדמה היה לו שהרכבת מקרטעת ונסיעתה אינה חלקה. גם מספרם של הקרונות גדול היה בהרבה מהצפוי, וזה, כשלעצמו, עורר בו דאגה, בלי שידע להסביר מדוע. את משמעות הדבר עתיד היה ללמוד עד מהרה. בינתיים שטפו המאורעות במהירות. המשימה העיקרית — לחבל בקרון המרכזי ולטהר את השטח מהתנגדות — עדיין רבצה על

שכמו. מודע לאחריותו – זינק מבעד לעצי הברוש שמאחוריהם חסתה הכיתה, וכד בכד עם רעם הפיצוץ שעט קדימה, תוך קריאה "אחריי!". הוא לא הרחיק לכת. אך הציג את כף רגלו מעבר למשוכת הברושים – פגע בה צרור כדורים. אש כבדה של מקלעים ומרגמות ניתכה עתה מהקרונות העשירי והאחד-עשר והפכה את המקום לחדרת אלוקים. הוא שב על עקביו, מזדחל, שותת דם, ונחת בין אנשיו כמו נפל מהירח. הללו היו צפונים בעמדותיהם, משיבים אש מאחורי גזעי עצים, ותוהים לאן נעלם מפקדם. בתוך שאון הירי וקולות הנפץ לא שמעו כלל את קריאתו "אחריי!" – וכך ניצלו מהגורל המר של חבריהם בגזרה הדרומית.

השתלשלות האירועים אך חיזקה את תחושתו המוקדמת של שייקה; האנגלים אכן הערימו עליהם, וברגע האחרון הוסיפו קרונות משוריינים לרכבת; הם גם שינו את מיקומם של אנשי המשמר: במקום בקרון התשיעי – הציבו אותם בעשירי ובאחד-עשר.

"פוצצנו את הקרון הלא נכון", קבל שייקה בצער באוזני סגנו, קקטוס: "מספר חייליהם עולה בהרבה על המניין שציפינו לו, והם מצוידים בנשק כבד". וכמו לאשר את דבריו, נרעד האוויר משריקתו החדה של פגז, שהתנפץ בקרבת מקום ברעש מחריש אוזניים, מתיז סביבו ענני אבק וחול. כלפי חוץ עדיין העמיד פנים של "עסקים כרגיל", אך הפגיעה בירך התחילה להציק לו, ובעמקי לבו ידע שאם הפצע לא ייחבש – אברן הדם עלול להביאו לטשטוש חושים, שלא לדבר על הסכנה הזיהומית. יותר מכול היה מודאג מהמצב בשטח. מכשיר הקשר היה משותק ולא היה להם צל של מושג על הנעשה בגזרות האחרות. כל הניסיונות ליצור מגע עלו בתוהו. "אני יוצא לחפש את גידי ומעביר לך זמנית את הפיקוד", אמר לקקטוס. "המשיכו להמטיר אש לעבר הקרון המשוריין, אל תאפשרו להם להוציא את האף החוצה עד לשובי".

הוא הצליח להתרחק כעשרים מטר. לפתע חש בחולשה, התיישב מתחת לעץ הדר וניסה לחבוש את רגלו. כשהגיע גידי, עדיין היה שעון על גזעו של האילן – והפצע דימם.

דקות אחדות לאחר לכתו של שייקה שככה במקצת האש וקקטוס החליט לערוך ניסיון נוסף לפרוץ לרכבת. בראש חוליה בת שלושה אנשים החל להתקדם בזהירות לעבר המסילה, כשיתר אנשי הכיתה מחפים עליהם. הם הספיקו לזחול כשניים-שלושה מטרים לפני שהחלו הצליפות האימתניות. בהפוגת הירי הראשונה חזרו על עקבותיהם, בלי שביצעו דבר. עתה היו בעמדת המתנה, בלי לדעת, בעצם, למה לצפות. ככל שנקף הזמן גברה עצבנותו של קקטוס: פריצה אל הקרון — ידע — אינה באה עוד בחשבון; אם היו לו אי-אילו אשליות — הניסיון הכושל האחרון ניפץ אותן. חלפה שעה ארוכה ושייקה טרם חזר, וקקטוס נותר כאן לבדו להחליט על גורלה של הכיתה, בלי צל של מושג על המתרחש בזירה. זה היה מצב בלתי נסבל; הוא החליט ליטול יוזמה ולאחר את גידי. את הפיקוד הטיל באופן זמני על נחמיה לבנון, ושם פעמיו לעבר מטה הפעולה.

ככל שהתקרב לאזור היעד, גילה יותר ויותר פריטים צבאיים פזורים על פני הקרקע — קובעי פלדה, תחמושת, מחסניות, חלקי חילוף למקלעים. לעת ההיא פסק כליל שאון הירי והשתררה דממה מוזרה. לרגע עלה בדעתו שהבחורים השלימו את ההשתלטות על קרון המשמר, והוא האיץ את צעדיו לעברו תוך שהוא קורא למפקדים בשמותיהם. שום תשובה לא באה. ואז הבחין לתדהמתו בקני הרובים והמקלעים המכוונים אליו מהפתחים המוגבהים של הקרון. הוא השליך את עצמו ארצה ובו ברגע נפתחה לעברו אש תופת. הכדורים שרקו סביבו והתיוזו סילונוי חול. לא היה בנמצא שום מחסה או קפל קרקע; הוא נלכד כחיה, חשוף בשדה, מטרה לצולפים. בשארית כוחותיו הזדחל לעבר החורשה הסמוכה וצנח היישר לזרועותיו של נחמיה לבנון, שנזעק לקולות הירי ויצא לחפש אחריו.

"מה קרה?" — שאל הלה בדאגה. "פזר את הכיתה, כל היתר כבר נסוגו..." — קרא בגרון ניחר, ואלמלא אחזו בו היה נופל ארצה מעולף. הוא נפגע משלושה כדורים ואיבד דם רב.

המפנה

בשעה שכל זה קרה, ומערך התקיפה בגזרה המרכזית התמוטט תחת מהלומת האש הקטלנית של הבריטים — התרחשה במרחק כמאה מטרים צפונה משם שרשרת של אירועים דרמטיים, שהפכו את כל הקערה על פיה, ובדרך לא

צפויה הכריעו את המערכה.

עוד בטרם נדמו הדי ההתפוצצויות, זינקו שני חיילים אחוזי פאניקה מהקרון האחרון אל תעלה בשולי המסילה. שלושת חבריהם, מוכי הלם, קפצו אחריהם ופתחו באש לכל עבר. מקלע ה-R.K.M. של יואב החל "נובח" בצרורות לעברם; במהומה שהשתררה הצליחו אליהו ואהרל'ה להתגנב חזרה אל היחידה שלהם. ובתוך כל אותה אנדרלמוסיה נזכר פתאום בן-דוד בהוראתו של גידי לנתק את חוטי הטלפון (כדי לשבש את הקשר עם תחנות המשטרה הסמוכות). הביצוע הוטל על אהרל'ה. "נתנו לי מספרים גדולים", נזכר, "טיפסתי על העמוד, חשוף לאש היריות, וביצעתי את שהוטל עליי בצורה מקצועית [...] עד היום אינני יודע, איך עשיתי זאת [...] מימי קודם לכן לא טיפסתי על עמודי טלפון..."

עוד זה חותך את החוטים, הבחין לפתע אליהו "ארוך הרגליים" בחייל בריטי המטפס על מדרגות הקרון ומכוון לעברו את נשקו. "לא היססתי ולו לשנייה", סיפר, "הצלבתי את כוונות הרובה — לחצתי על ההדק; החייל התרומם לרגע, השליך את נשקו ונפל ארצה, תוך צעקה מרה 'אוו, ג'וני!'...". זה היה רגע המפנה.

לפתע נשמעו צעקות מעברו של הקרון: DON'T SHOOT! WE WANT TO SURRENDER! (אל תירו! אנו רוצים להיכנע!). כשהגיעו קריאות הכניעה לאוזניו של בן-דוד הורה לאנשיו להפסיק את האש ולהתקרב אל פתח הקרון. "אני עצמי", סיפר, "התקדמתי, וניצבתי מולם עם תת-מקלע 'טומיגן'". ואז התרחש מחזה שנראה בעיני הצעירים מנתניה כלקוח מעולם הדמיון: שלושה חיילים בריטים מצבא הוד-מלכותו משליכים את נשקם, נופלים על ברכיהם ומתחננים על נפשם: "אנא, אל תהרגנו...! בשבוע הבא אנו חוזרים הביתה...!".

אחד מהם נופף תמונה משפחתית: "זוהי אשתי, ואלה ילדי...!". "איש לא יפגע בכם לרעה", הרגיע בן-דוד. הוא הוביל את שלושת השבויים — ביניהם קצין בדרגת סגן וחייל פצוע קשה — אל תוך הפרדס. לאחר שכובדו בסיגריות והוגשה עזרה-ראשונה לפצוע, שקטו הרוחות בעמדה הצפונית וגם קולות הירי נדמו.

הכול המתנינו בדריכות לידיעות על המתרחש במרכז הכוח, ואלה בוששו לבוא.

מאחורי עץ אקליפטוס עתיק יומין, בריחוק של כעשרים וחמישה מטרים מהרכבת — צפה גידי במתיחות גוברת והולכת על זירת הקרב: שני המוקשים התפוצצו על המסילה כמעט בעת ובעונה אחת; הרכבת נעצרה, ועוד טרם נמוג ענן האבק והעשן — הסתערו שתי חוליות המחץ על קרונות המשמר. עד כאן התנהל הכול כשורה.

מה שלא נחזה היה מהלומת האש הנגדית הקטלנית ממקלעים וממרגמות (במיוחד הפתיעו המרגמות), שניתכה כמעט מיד מהרכבת. תוך פחות מדקה נהרגו שלושה מפקדים ועוד שישה לוחמים נפצעו. בעיניים כלות ראה גידי כיצד גל אחר גל של חייליו נשבר לרסיסים וטובי אנשיו נקצרים כמו במגל בלתי נראה.

"זה היה רגע נורא", סיפר כעבור זמן. "שלא כמצופה הסוו הבריטים כמה קרונות משוריינים, ובהם ארכו חיילים קרביים, מצוידים בנשק כבד. הם ממש ריסקו את הכוח התוקף. ממולי, בחלונות הרכבת, ראיתי את לועי המקלעים נעים לאטם, לשמאל ולימין, תרים אחר מטרות נוספות, וחוזרים ויורקים להבות. פתאום השתררה דומיית מוות", המשיך, "ורק קולות העורכים הפרו אותה. דומה היה כאילו רק אני לבדי נותרתי בשטח, אך לא היו לי אשליות; ידעתי שעשרות זוגות עיניים בולשות מהקרונות, ואם אזוו ולו סנטימטר אחד — יפצחו את גופי מאות כדורים [...] באותה עת" — הודה — "נראתה לי הפעולה אבודה, ומחשבותיי היו נתונות אך ורק לפצועים בשדה, כיצד להושיט להם עזרה. אולם לשם כך חייב הייתי קודם כול לחלץ את עצמי. וזה לא היה פשוט כלל ועיקר. בסביבתי הקרובה צמחה קמה כגובה של כשישים סנטימטר; החלטתי להסתכן ב'טריק' ישן: נטלתי את קובע הפלדה שלי (קובע פלדה אוסטרלי דמוי צלחת מעופפת) והשלכתיו בתנועה סיבובית שמאלה, מעל לשיכולים; נוצר הרושם, כאילו מהלך שם איש שפוף, ותוך שבר של שנייה נוקב הקובע ככברה — אולם פרק זמן זה הספיק לי לזנק לכיוון הנגדי, לדלג מעל למשוכת שיחי צבר ולנחות בפרדס הסמוך". בעוד גידי בורר בזהירות את דרכו בינות לשיחים הדוקרניים, דרוך לכל רחש קל, קלטה אוזנו אנקה כבושה; הוא מיהר להשתטח ולשלוף את נשקו. בריחוק שלושה צעדים, למרגלותיו של עץ הדר — הבחין בדמות אדם; צריכות היו לחלוף כמה שניות עד שהצליח לזהות את שייקה.

"מה מעשיך פה?" – נדהם.
 "נח קצת..." , השיב הלה בחיוך מעוות, "הייתי בדרכי אליך...". הוא
 ניסה להתרומם, אך שב וצנח באנחת כאב.
 רק אז הבחין גידי בפצע השותת דם בירכו.
 "סידרו אותנו" – לאט שייקה כמצטרף – "פוצצנו את הקרון הלא
 נכון".

גידי נענע ראשו בהבנה: "קודם כול נדאג לך לטיפול רפואי..."
 "לא בא בחשבון", מחה שייקה נמרצות, "אני חייב לחזור; הכיתה ממתינה
 להנחיות..."
 "אני אעשה זאת", אמר גידי, "הישאר על מקומך!" – ונעלם בסבך
 הצמחייה.

שייקה ניסה לזחול אחריו, הצליח להתקדם כשני מטרים, ואז דימה לשמוע
 גניחות חלושות ומישהו הקורא בשמו. הוא התבונן סביבו בזהירות, תר אחר
 מקור הקולות, ואז – בריחוק פסיעות אחדות – נתקל בדמותו המגואלת
 בדם של יצחק פרידמן. הוא שכב על האדמה, מתפתל מכאבים ותולה בו
 עיניים מתחננות: "הצל אותי, שייקה", התייפח, "אני הולך למות...!". מבט
 אחד מקרוב הספיק כדי להיווכח שהבחור פצוע אנושות. הוא היה חיוור
 כסיד, פגוע מצרור כדורים בחזהו, והדם ניתז מריאותיו בקילוחים דקים.
 אובר עצות ניסה שייקה לסתום את החורים באצבעותיו, אך לשווא. לפתע
 התרומם הפצוע, צעק משהו לא ברור וזינק לפנים בריצת אמוק מטורפת.
 שייקה ניסה לעצרו, אך ללא הועיל. קרא אחריו – ולא שמע. הוא לא היה
 בהכרה. רוחו ריחפה הרחק הרחק, אי־שם ביערות פולין, בשורות הפרטיזנים,
 נער יהודי יתום בן שש־עשרה, נאבק על חייו וזועק בשארית כוחותיו:
 ה־צִי־לו!

מאוחר יותר נתגלה, בריחוק צעדים ספורים משם, גחון על אילן
 אקליפטוס, בלי רוח חיים.

***

שעה ארוכה לאחר צאתו של קקטוס בעקבות מפקדו עדיין המשיכה הכיתה
 בחילופי אש לסירוגין עם קרונות המשמר. גידי הגיע בשעת הפוגה, ודי היה

לו במבט אחד כדי לעמוד על חוסר התכליתיות שבהמשך דו־קרב הירי המוזר.

"אספו את הציוד", אמר לנחמיה לבנון, "הפעולה הסתיימה!" את שייקה מצא ישוב באותה תנוחה, וכמעט באותו מקום; משום מה נדמה היה לו שמצב הפציעה החמיר. הוא הושיט יד וסייע לו להתרומם. "זזים!", אמר. השניים החלו מדדים לאטם מזרחה, לעבר הכביש; מרבית הזמן נשא גידי את הפצוע על גבו.

בירכתי הפרדס פגשו ביהושע. זה תלה בהם מבט כאינו מאמין, ואנחת ההקלה שנמלטה מפיו הביעה יותר מכול את תחושת הרווחה שחלפה בו. "יצאתי לחפש אחריך" — התבונן על גידי כמהופנט, אך זה השתיקו בתנועת יד עייפה: "המערכה הזו אבודה, ומוטב שנכניס את זה לראש!". קולו היה שקט, ענייני, ולא הסגיר מאום מסערת רוחו: "יש לפנות מיד את כל היחידות מהשטח; לפזר את המשאיות על נהגיהן, ולשחרר את כוחות־העזר שגויסו למשימה".

כשראה את מבע פניו של יהושע, טפח על שכמו בעידוד: "התאושש קשישי, זה רק סיבוב אחד..."

שייקה התעורר מקיפאונו: "אני חייב לחזור ליחידה", מלמל. גידי רמו ליהושע, והשניים אחזו בו באיך־אומר ונשאוהו אל מעבר לפרדס. בו ברגע — כאילו היה זה האות שהמתינו לו — פתחו חיילי משמר הרכבת בהרעשה מחודשת, הפעם גם על שטחי המטעים. קבלת הפנים החמה שזכו לה אילצה את השלושה לחפש מחסה בתעלה שלצד הדרך. השאון וההמולה בקטע זה של הכביש היו קשים מנשוא; כל המערך הלוגיסטי, שהוכן מבעוד מועד — התרכז בקרבת מקום. הוראת הנסיגה כבר ניתנה, ועשרות משאיות על נהגיהן, לרבות כוחות־העזר שאמורים היו לסייע בטעינת נשק השלל — החלו נעים חזרה לבסיסהם.

כזה אחר זה הגיעו לכאן גם הפצועים — חלקם בכוחות עצמם, אחרים בסיוע חבריהם; צוות רפואי, בראשותו של כובי, אלתר תחנת עזרה־ראשונה והגיש להם טיפול ראשוני. רגלו של שייקה נחבשה, אך הוא נצטווה להמתין בתעלה עד שתמצא לו הסעה.

כל אותה העת התרוצץ גידי בין האנשים, חילק הוראות, שאל שאלות, ועיניו שוטטו חסרות מנוחה. לפתע נתקל מבטו בקונוס, שכמו רבים אחרים סבב הלוך ושוב, בלי מטרה, המום מכובד המאורעות. בשתי פסיעות מהירות היה לידו: "היכן אבטליון?" שאל.

קונוס, עדיין תחת רושם ההלם, פרס את ידיו בתנועת אין-אונים: "נפגע מפגז... נהרג במקום".

לבו של גידי כמו פסק לפעום. לרגע חדל העולם לנוע. "מה, לעזאזל?" — נפלט מפיו — "מדוע לא מנעתי ממנו...?"

חלפו שניות, שנדמו לו כשנים. כשפקח לבסוף את עיניו עמד לצדו יהושע. קולו של קונוס נשמע רפה, כמעט מתנצל: "הם ירו במרגמות, לא יכולנו לעשות דבר..."

אט אט השתלט גידי על עצמו, וכשהשמיע את דבריו שוב היה זה קולו של המפקד הסמכותי, השקול: "מישהו הודיע לבן-דור על הפינוי?" השאלה ריחפה באוויר ללא מענה. בתוך התוהו ובוהו שהשתרר שכחו את יחידת החסימה הצפונית.

קונוס כמו התעורר לחיים: "אני מוכן לעשות זאת", התנדב.

גידי הנהג בראש: "תגיד שאני בדרך".

משנדם הד צעדיו של קונוס, פנה ליהושע וקולו נשמע זר ומרוחק: "תוודא ששום גופה לא תישאר בשדה". לרגע נותר על עמדו, כאומר להוסיף מה, נמלך בדעתו, סב על עקביו ונעלם בין עצי הפרדס. עלבון נורא צבט בלבו, הכישלון. "מעולם לא נכשלתי לפני כן", חשב במרירות, "לא בצורה כזו". תמיד שמע את הבחורים אומרים: "אם גידי כאן, אז הכול בסדר". והנה הוא כאן, והכול מתנפץ מול פניו. תכנון של שבועות ירד לטמיון, וטובי אנשיו שרועים בשדה. "כיצד, לעזאזל, הגיעו כל החיילים האלה לרכבת, בלי שהדבר התגלה?" — חשב בזעם, ומדוע לא נמסר לנו אפילו ברמז, שיהיו גם מרגמות...? "הוא קילל חרש את המודיע; את האנגלים שהצליחו להערים עליו; את טיפשותו על שנפל למלכודת הזו. אלא שכל זה כבר לא היה חשוב עכשיו; מה שעמד על הפרק הוא פינוים המהיר של האנשים מהשטח, "אלה מהם שעדיין נותרו שלמים..." חשב במרירות, ודמותו של אבטליון חזרה וצצה לנגד עיניו, והדמעות חנקו את גרונו.

הוא עקף בקשת רחבה את הפרדס שממזרח לפסי הרכבת; הגיע ליחידתו

של בן-דוד מהצפון — כמעט בעת ובעונה אחת עם קונוס. הראשון שהבחין בהם היה יואב "הכוש", שהופקד על הבטחת הדרך מכיוון בנימינה; ידו לא משה לרגע ממקלע ה-R.K.M. הפולני, וכשזיהה את הדמויות מיהר לדרווח למפקד הכיתה ואץ לקראתם בהתרגשות גלויה. מאז הבוקר רשם לזכותו כוח החסימה הצפוני הישגים לא מבוטלים, והבחורים היו גאים, ואפילו קצת "משועממים": זה שעה ארוכה שנותק הקשר עם יתר היחידות, ולאיש לא היה מושג על המתרחש. עתה שרר כאן שקט. הופעתם של השניים עוררה סקרנות וציפייה.

גידי לא בזבז זמן: "הפעולה השתבשה, ניתנה הוראת פינוי", פתח בלי הקדמות. "למעשה", הודה, "יתר הכוחות כבר נסוגו, ואתם כמעט ונשכחתם..."

ברממה שהשתררה נשמע קולו הרוטן של יואב: "ומה, לעזאזל, נעשה עם השבויים?"

"על מה אתה מדבר?" — תמה גידי.

"על אלה!" — הצביע לעבר פינה בפרדס, מקום שבו שכבו מכווצים שלושה חיילים אנגלים, כשאחד הבחורים שומר עליהם בנשק שלוף.

גידי נדרך, כאילו עבר בו זרם חשמלי: "איך הגיעו הנה?" שאל. בן-דוד פירט את מהלך הדברים, ולראשונה מאז הבוקר חלף צל של חיוך על פניו של גידי: "באתי לכאן להורות על נסיגה", אמר, "והנה מצאתי רכבת".

גידי שלח מבטו לעבר האנגלים, משתדל לגייס את כל הידע שלו בשפתם: "איך המרגש, בחורים?" — שאל בקלילות. אף כי לא ענד דרגה, חש הסגן שלפניו בעל-סמכות. "אנחנו O.K., אבל מה יהיה עליו?" — הורה בידו על חברו הפצוע, שגנח חלושות. גידי התבונן סביבו כחוכך בדעתו: "אל דאגה, הוא יקבל את מלוא הטיפול הרפואי", הרגיעו, "אולם לפני כן יצטרך אחד מכם לבצע שליחות קטנה [...]. אתה, שם", הצביע לעברו של החייל השלישי, שישב מצונף ולא התערב בשיחה, "מה שמך?" הלה לטש בו עיניים נפחדות. "ג'וני", מלמל בחצי קול. "O.K. ג'וני, עליך להעביר הודעה למפקד ברכבת. מהי, אגב, דרגתו?" — שאל גידי. "קפיטן", השיב הלה מכאנית. "כסדר, מסור לו, בשם מפקד הפעולה של הארגון הצבאי הלאומי, שאם חיילי המשמר לא יכנעו תוך עשר דקות ממועד מסירת ההודעה — נפוצץ את הרכבת על

כל המצוי בה; לבר ממוקשים שטמנו מתחתיה, לרשותנו 'פיאטים' בשפע משלל מחנה 80, ואחריות הדמים לאשר יקרה תחול אך ורק על ראשו של הקפיטן. הגד לו גם זאת", הוסיף: "כל חפצנו הוא במטען הנשק שברכבת, אין לנו דבר נגד החיילים ולא נפגע בהם לרעה".

הטוראי לטש את עיניו לעבר הסגן. "מניין לנו" – התערב הקצין – "שתקיים את הבטחתך, וככלות הכול לא תצווה לירות בנו?"

"מילת הכבוד שלי כמפקד", השיב גידי, מציץ בקוצר-רוח בשעונו. "כל רגע חולף מסכן את חיי חבריכם ברכבת", הזהיר.

הקצין הניד בראשו לעבר פקודו: "עשה זאת, ג'וני, אמור לקפיטן שאין לנו ברירה".

הלה התרומם בחוסר ביטחון, מציץ באימה לעבר הרכבת. "אל תירא", עודדו גידי, "הרי הם מכירים אותך, לבטח לא יטעו בזהותך ממרחק כה קטן...!"

החייל פתח בצעידה אטית, מהססת, לעבר הקרון המרכזי – מרחק שמונים מטר לאורך המסילה. פסיעותיו היו זהירות, מדודות, כאילו הילך על שדה-מוקשים; הוא נופף בידיו בעצבנות, מצעק במלוא גרונו: Don't shoot! It's me, Johny (אל תירו! זה אני, ג'וני).

גידי רמז לקונוס, והשניים החלו משתרכים אחריו ממרחק קצר, מדלגים מעץ לעץ ומשתמשים בגזעי הברושים כמחסות זמניים, ואצבעותיהם אינן מרפות מהדק.

החייל המשיך בדרכו כמי שכפאו שד, תוך קריאות רמות לעבר חבריו. כשהגיע לקרון המהופך (מהתפוצצות המוקש) הושטו לעברו כמה זוגות ידיים והוא נבלע מאחורי לוחות המגן המשוריינים. נפלה דממה.

רגע לאחר היעלמו של החייל החל מכרסם הספק בלבו של גידי: מה יהיה אם הלה יודיע למפקדו לבל יתייחס ברצינות להתראה, כיוון שכל הכוח המאיים אינו אלא שמונה נערים צעירים? ומה אם בעקבות האינפורמציה הזאת יצא הקפיטן להתקפת-נגד – וכל שניתן להעמיד מולו הוא כיתת אבטחה קטנה מצוידת במקלע ישן ובכמה אקדחים?

ההימור היה גדול – הסיכון עוד יותר. כל הזעם, התסכול, האכזבה והמרירות שהצטברו בו במשך היום, פרצו עתה החוצה. ברגעים כאלה מאבד האדם כל תחושה של זמן ושל פחד. רגע כזה עבר על גידי. פתע התרומם

מלוא קומתו, שלף את אקדחו וזינק בריצת אמוק מטורפת לעבר הרכבת החונה, שעשרות קנים הזדקרו מאשנביה, תוך שהוא צווח בכל כוח גרונו: Give yourself up, or we are going to blow up the train. You lost the game! (היכנעו, או שנפוצץ את הרכבת. הפסדתם את המשחק!).

כששום תגובה לא באה, החל גידי לזחול מתחת לקרונות הרכבת, כשהוא מזדקף מדי פעם, תוך צעקות פרא: Are you mad? You have 3 minutes more to surrender! (האם נטרפה עליכם דעתכם? נותרו לכם עוד 3 דקות להיכנע).

לימים, בהיזכרו בחוויה נוראה זו, הודה שפעל מתוך דחף שלא היה לו עליו שליטה. "בתוכי פנימה ידעתי שסיכויי לצאת מכאן חי שואפים לאפס, אך הדבר היה חזק ממני. רצתי כאחוז אמוק, הולם בדלתות הקרונות ושואג: 'נותרו לכם עוד ארבע דקות... עוד שלוש...', ואני רואה את קני המקלעים נעים יחד עמי וחושב בלבי, הנה הם פותחים באש וקורעים אותי לגזרים. אך כלום אינו קורה. פתאום נפערת דלתו של קרון, ובפתח ניצב קצין באקדח שלוף. בעוד אני בטוח שהגיע קצי — מנתרת מבעד לדלת קבוצת לובשי מדים בריטיים חמושים, בידיים מורמות. לא האמנתי למראה עיניי, אך מיד התעשתי: 'נשק לשמאל', פקדתי — 'האנשים לימין!'. הם צייתו. מזווית עיני הבחנתי בקונס, צופה בתימהון במתרחש. סימנתי לו ביד, והוא נטל את תפקיד השמירה על השכויים. לבי הלם בחוזה, אך המשכתי לאיים על המסתתרים בקרונות: 'נותרו לכם עוד שתי דקות... עוד דקה אחת... ואני מעמיד פנים כמתרחק בבהלה מהרכבת, מרכין קומתי, שהרסיסים שעומדים כביכול להתעופף לא יפגעו בי...'

נראה שעצביהם של הבריטים לא עמדו להם עוד: זה זמן שהרכבת נצורה, ושום עזרה לא הגיעה; עתה מאיימים אנשי האצ"ל לפוצץ את הקרונות על נוסעיהם, והניסיון לימדם שהם גם מסוגלים לכך (זיכרון הפשיטה למחנה 80 עדיין טרי היה בתודעתם).

חלף רגע ארוך, שנדמה כנצח — והבלתי ייאמן קרה: ראשון ירד הקפיטן, כשרובהו מכותף; אחריו התייצבו בשורה כל היתר, למעלה מעשרה חיילים חמושים אוחזים בנשק. רגע של תדהמה; "לא ידעתי אם הם עומדים לתקוף או להתמסר, אך לא נתתי להם שהות להתאושש: Put your gun down! ציוויתי. ראשון הניח הקפיטן את נשקו: 'O.K. בחורים, הפסדנו את המשחק!', אמר.

אחריו עשו כן כל היתר. החנקתי את אנחת הרווחה שעמדה להימלט מפני, ובעוד אני מוסיף לנופף באקדחי, הרחיק קונוס את נשקם ברגלו לעבר התעלה שמאחורי המסילה. הוריתי לו לבקש עזרה מהעמדה הצפונית. הגיעו שלושה בחורים. מכאן ואילך שטפו הדברים במהירות.

בעוד קבוצה קטנה אוספת את נשקם האישי של הבריטים ומרכזת את השבויים סמוך לקרון המרכזי – נשלח רץ על אופנוע להזעיק חזרה את המשאיות ואת כוחות העזר. כמחצית כלי הרכב אותרו, אולם ה"סבלים", שאמורים היו להעמיס את הנשק, הספיקו ברובם הגדול להתפזר.

בינתיים פרץ גידי את פתחי קרונות הרכבת. האכזבה הייתה רבה: שום נשק לא נמצא! כל הארגזים הכילו סוג אחד של תחמושת – פצצות מרגמה 3 אינטש. "לא לנער הזה התפללתי..." הודה באוזני הבחורים, אך מיהר להוסיף: "את מחיר הדמים כבר שילמנו, והרבה מדי – מעמיסים הכול!". אבל איך עושים זאת? מספרם של האנשים שהצליח לרכזם מחדש היה פחות ממניין. מדי פעם נוסף אליהם מישהו; ברור היה שבתנאים אלה תארך המלאכה שעות. והזמן דחק; תגבורת בריטית, ללא ספק, בדרך.

מבטו המשוטט של גידי נתלה על המפקד האנגלי, ששוחח בערנות עם סמל המחלקה שלו. הוא ניגש אליו בסבר פנים יפות: "קפיטן, אנא רכז את אנשיך", אמר, "דבר לי אליהם".

פניו של הקצין הבריטי החווירו כסיד: "אתה עומד להוציאם להורג!" – נודעק, רועד מהתרגשות – "והרי הבטחת... נתת את מילת הכבוד שלך! דע לך, שאנו נילחם על חיינו אפילו בידיים ריקות, לא נלך כצאן לטבח..." נדהם מעוצמת התגובה מיהר גידי להרגיעו: "אל תהיה כסיל. איננו מפרים הבטחות; איננו הורגים שבויים – כל רצוננו הוא להיעזר באנשיך להעמיס את הפגזים. ככל שתסייעו לנו לסיים מהר – תחישו את שחרורכם".

הקפיטן שלח מבט ארוך לעבר גידי, כמבקש לבחון את כליותיו. "אני מאמין לך", הפליט לבסוף; "סרג'נט, עשה כל שנדרש לסייע להם!" – פקד.

החיילים נרתמו לעבודה במלוא המרץ. הם פעלו בזוגות. משקלו של ארגז תחמושת עלה על ארבעים קילוגרם, וזה לא היה קל, והיו מאות ארגזים ואלפי פגזים. פרט לקפיטן ולעוד חייל פצוע – כולם עבדו קשה והזיעו, כשהסרג'נט עומד עליהם ומעודדם; אחדים כמעט התעלפו מאפיסת כוחות,

וכדי להחיות את נפשם — הורה גידי לכבדם בתפוזים מהפרדס הסמוך. בתוך כל ההמולה מסביב הוא נזכר פתאום בהבטחתו לסגן הבריטי. הסתכל כה וכה ואיתר את קונוס, מתרוצץ בין הרכבת למשאיות. "עזוב הכול", אמר לו, "עליך להוביל את הפצוע האנגלי לטיפול רפואי, נתתי את מילתי".

קונוס משך בכתפיו. החייל עדיין רבץ בפרדס, מגואל בדם ונאנק חרישית: פגיעת הכדור בבטנו הסבה לו ייסורי תופת.

"השכבנוהו על הספסל האחורי של רכב פרטי", סיפר, "ותוך דקות התדפקנו על דלתו של הדופא בפרדס-חנה: 'למען השם, דוקטור, עשה הכול כדי להצילו', אמרתי. לרגע פקח הפצוע את עיניו ושלח לעברי חיוך חיוור, כמו הבין את פשר דבריי, אף כי נאמרו בשפה זרה. זרועו נעה לאטה ואצבעותיו התהדקו בלחיצה רפה על כף-ידי".

ימים רבים לאחר מכן לא יכול היה קונוס לשכוח אותה לחיצת יד של חייל בריטי אלמוני, שחייו, אכן, ניצלו אז — אך את שמו לא ידע לעולם. מלאכת הטעינה והפריקה נמשכה כשעתיים. שלושים חיילי הוד-מלכותו כעשרים אנשי אצ"ל היטו שכס לקבוץ "ברזל" למחסני המחותרת, תוך אחוות לוחמים נדירה שדוגמתה אין למצוא בין צבאות שחרור לחילות כיבוש. כעשרים אלף פצצות מרגמה 3 אינטש הוטענו על כשלושים משאיות, שנעו בלי הרף בין פרדס-חנה לזכרון-יעקב. ה"סחורה" היקרה אוחסנה במרתפי היקב של הברון רוטשילד ובכתי משפחת אהרנסון, מתחת לאפם של הבריטים, שלא חדלו מחיפושיהם בסביבה — אך לשווא.

כל אותה העת עקב הקפיטן בעניין אחר הנעשה, אך לא בלי שמץ דאגה: "הפעולה שלך מתוכננת היטב", הרעיף דברי שבח על גידי. "גם בחוריך עושים מלאכתם כהלכה", החזיר איש שיחו מחמאה. "אני רק מקווה שלא תגמלו להם בצרורות ירי...", ניסה האנגלי להתברכה, אך החשש והחרדה ניכרו היטב על פניו. גידי נעץ בו מבט תוכחה, וזה מיהר להתנצל: "רק התלוצצתי", אמר ופרץ בצחוק קצר ועצבני.

***

הרגע שמפניו יגור – בא לו לגידי מוקדם משציפה. באחת אחר הצהריים – שישים דקות מאז הוחל במלאכת הטעינה – בישר לו רץ על אופנוע שרכבת צבאית, גרושה בחיילים, שועטת לעברם במלוא הקיטור, ואמורה להגיע תוך מחצית השעה.

גידי עשה הערכת מצב מהירה: דרושה עוד כשעה להשלמת המשימה, או אף פחות מכך, אם יגבירו את קצב העבודה; לעת הזאת הכול כבר נסחפו במירוץ המטורף נגד השעון, ומרבית התחמושת כבר נעמסה; ספק אם ניתן יהיה לדרבן למאמץ נוסף, אך הוא גמר אומר לנצל את פסק הזמן עד תום. ראשית לכול – הורה ליחידת הכוח הקטנה בצפון להיערך נגד התגבורת הבריטית; בין היתר, למקש פעם נוספת את המסילה, באמצעות לבנות החבלה שהונחו קודם לכן במעלה הדרך לבנימינה (אך נותרו ללא שימוש).

מפקד היחידה פעל במהירות: שניים מאנשיו, יוסקה "אלטלנה" ואליהו "ארוך הרגליים", מצוידים בלבנות חבלה ובמקלע "ברן" (מנשק השלל), נשלחו מערבה למסילה, כדי למקש את הפסים ולהיטיב לשלוט בשטח. חוליית מקלע ה-R.K.M. הפולני של יואב "הכוש" הוצבה בריחוק כמה עשרות מטרים מנקודת הפיצוץ המיועדת, נכונה להיכנס לפעולה בכל רגע. ארבעת הנתרים, בראשותו של בן-דוד, תפסו עמדות מאחורי גזעי העצים. הכול המתינו בדריכות לבאות.

בשעה 13:30 בישרה צפירה מתמשכת את בואה של הרכבת. רץ הובהל לגידי. "תחילה לא ראינו דבר", סיפר בן-דוד, "רק שמענו את הקולות; הפסים בנקודת הראות התעקלו לכיוון מערב, ולאורך המסילה נטועים היו עצי אקליפטוס, שהסתירו את הנוף. הרכבת נעצרה בחריקה לפני העיקול, וכעבור דקות אחדות המשיכה בנסיעתה; פתאום התגלה לעינינו קטר ענק שחור ומאיים, שנע לעברנו באיטיות, גורר מאחוריו מספר קרונות אפלים דוממים. היה זה מחזה מפחיד: גוש פלדה עצום הולך וקרב אליך, ואין בידך לעשות מאום; לבנות החבלה מתפוצצות תחתיו ברעש מחריש אוזניים, אך הדבר אינו משפיע עליו כלל; צרורות הכדורים ממקלע ה-R.K.M. ניתזים מעליו, כמו היו ברד רגיל. והוא ממשיך ומתקדם ודומה שאין כוח בעולם שיוכל לעצור בעדו. לבסוף, הגיע עד אלינו; בלם לרגע – וחזר בהילוך אחורי כלעומת שבא."

לאחר זמן התברר שהיה זה "טריק" מחושב: לפני העיקול התנתקו מהרכבת מספר קרונות עמוסים אנשי צבא, ושעה שעיני הכול נשואות היו אל הקטר ואל תמרוני ההטעיה שלו, נערכו החיילים בשטח ותפסו עמדות ממערב למסילה.

תוך כדי כך התקבלה הוראה חד־משמעית מגידי: "יש להעסיק את התגבורת הבריטית לפחות עשרים דקות, כדי לאפשר נסיגה מסודרת של כוחותינו!"

***

מצדה השני של המסילה, מאחורי גבעת חול קטנה — השקיפו על המתרחש יוסקה "אלטלנה" ואליהו "ארוך הרגליים". הם התבוננו בחרדה על הקטר המשתלשל לו בנחת, מועך את שתי לבנות החבלה כאילו היו בלונים נפוחי אוויר, וממשיך בדרך באין מפריע. עודם בוהים נדהמים במחזה הנדיר, פילחו את האוויר צרורות הירי ממקלעו הפולני של יואב.

אליהו לא המתין עוד: דרך את ה"ברן", כיוון לעבר פתחי הקטר ולחץ על ההדק. נשמעה נקישה קלה ותו לא; הפליט קללה, החליף מחסנית, משך מחדש את ידית הבריא (הכול לפי הספר), אולם התוצאה נותרה כשהייתה: חבטה מתכתית עמומה. כולו זעם פירק את המקלע לחלקיו, אך חיש מהר התברר לו שדבר לא יועיל: כל מנגנון הכלי היה שטוף בחול.

בינתיים חזר הקטר בנסיעה אטית אחורה; לרגע נדמה היה ליוסקה "אלטלנה" שהבריטים נרתעו מעימות — ונסוגו; גם מקלע ה־R.K.M. השתתק. בדממה שהשתררה נשמע היטב קולו של בן־דוד, מעברה השני של המסילה: "שובו ליחידה — אנו נסוגים!". עוד הוא מדבר, ופרץ יריות עז שטף את שני עברי המסילה. עשרות החיילים, שהתמקמו בשדה, פתחו עתה באש קטלנית לכל עבר, ועד לבתיה של המושבה פרדס־חנה הגיעו הקליעים. חציית המסילה בנסיבות אלה, הייתה מעשה התאבדות בטוח. "נסוגים לכיוון חדרה!" — צעק אליהו בכל כוח גרונו, והשניים פתחו בריצה מטורפת מערבה, כשהכדורים שורקים סביבם בחמת זעם.

יחידת החיפוי הקטנה השיבה מלחמה כמיטב יכולתה. קנהו של המקלע הפולני להט ככבשן. רץ בהול נשלח לגידי. תשובתו הייתה: "החזיקו מעמד עוד מספק דקות!". בן־דוד החל משחרר בהדרגה את אנשיו. בשעה שתיים

נותרו הוא והמקלען, מחליפים עמדות ו"שורפים" את שארית התחמושת. האנגלים הוסיפו "לרכך" את האזור באש כבדה ורצופה. הם המשיכו בכך שעה ארוכה, לאחר שבן־דור ויואב "הכושי" התפנו מהשטח. ב־13:45 הודיע גידי על הפסקת הטעינה. רגע הנסיגה הגיע. בגזרה הצפונית נמשכו קולות הנפץ והירי, אולם גידי ידע את שנעלם מהבריטים: בעמדת החיפוי נותרו רק שניים; היתר כבר נסוגו בהדרגה, חלקם התלוו לשיירות המובילות את המטענים. המשאיות האחרונות עמדו הכן לתזווה. כל שהיה לשלול מהרכבת כבר הועמס, לרבות נשקם האישי של השבויים (שמונה מרגמות בקוטר שני אינש, עשרה מקלעי "ברן" וכעשרים רובים ותת־מקלעים). בקרונות נותרו עוד עשרות רבות של ארגזי פצצות — אולם הזמן אזל. הגיעה העת ללכת.

***

הפרידה מהאנגלים הייתה ידידותית. שני הצדדים שמחו להיפטר אלה מאלה. הקפיטן לחץ ידיים עם גידי: "במלחמה כמו במלחמה", העיר בנימה פילוסופית, "לפעמים זוכים... לעתים מפסידים... הפעם ידכם על העליונה, אך שיחקתם אותה בהגינות", ולאחר היסוס קל הוסיף בלחש: "עד כה". חרף כל מאמציו להיראות בוטח ושליו עדיין ניכרו על פניו סימני החשדנות; לפקודיו הורה שלא להפנות, בשום פנים, את הגב לשוביהם...

חמישים שנה לאחר מכן, עדיין חיה התמונה בזיכרונו של קונוס: עשרות חיילים בריטים צועדים בסך, בהילוך אחורי, גבם למסילה ופניהם לחזית; גומאים את המרחק של חמישים מטרים שבינם לבין הרכבת במשך שעה ארוכה, ארוכה.

הם פסעו לאטם, במתינות, בזהירות, עקב בצד אגודל — עד שנעלמו, בזה אחר זה, תחילה בתעלה שגבלה במסילה, ואחרי כן — מאחורי הקרון ההפוך.

והמסך ירד על עוד מערכה בתולדות מלחמת היהודים לעצמאותם — בכימויו ובניצוחו של גידי.

שמות המשתתפים בפעולת רכבת הפצצות וכינוייהם

1. עמיחי פאגלין (גירי)
2. אבטליון איוב (יואב)
3. מנחם בן-דוד (יוסק'ה הג'ינג'י)
4. צבי ברזל (קקטוס)
5. יהושע דיאמנט (עמוס)
6. ברוך ויינר (קונוס)
7. יוסף חדר (יוסק'ה אלטלנה)
8. אליהו טמלר (יהושע)
9. יואב (הכושי)
10. אהרל'ה כהן
11. נחמיה לבנון
12. שמעון לוי (שמעון וחצי)
13. דני ליבוביץ' (אביאל)
14. צבי פוני (יובל)
15. יצחק פרידמן (צדקיהו)
16. אליהו שוורץ (ארוך הרגליים)
17. יצחק שולמן (שייקה)
18. אהרון שכטר

כך זה התחיל

הכול התחיל במאורעות 1936.¹ כמרבית בני הנוער התל-אביביים באותה תקופה מצא את עצמו גם עמיחי בן ה-14 בשורות ה"הגנה". הוא שובץ ביחידת הקשר של שירות המודיעין. את פעילותו ב"הגנה" יש לזקוף במידה רבה לזכותו של אחיו, נריאל, שהיה מבוגר ממנו בשנתיים ושימש לו דוגמה ומופת. כשעמיחי היה תלמיד שביעית בגימנסיה בלפור – כבר היה מאחורי נריאל עבר עשיר של שירות ביטחוני – החל מיחידות המשמר-הנע של הנוטרים העבריים בגליל ועד לפלגות הלילה של וינגייט. הוא היה בין ראשוני הפלי"ם ונמנה עם כ"ג יורדי הסירה² שיצאו למשימה בסוריה, שאיש לא חזר ממנה. המאורע התרחש בשנה הראשונה למלחמת-העולם השנייה, והאסון השפיע קשות על משפחת פאגלין והטביע את חותמו המר על עמיחי הנער. זמן רב לא יכול היה להשלים עם העובדה שאחיו, נריאל, הלך לבלי שוב.

"עמיחי מיאן להאמין שאחיו נספה. הוא אף הגה רעיון נועז לתור אחר עקבותיו", מספר ידידו דוד דנון.³ "אם סירתם פוצצה בסביבה שבה נחתו – אז בוודאי נותרו אילו שרידים בדרך, החליט, והציע לערוך מסע לאורך החוף צפונה בחיפוש אחריהם. מה שמנע ממנו לצאת לדרך היה אי-שליטתו בשפה הערבית. 'מיד יגלונו כזרים', אמר, וירד מהעניין".

אולם מותו של אחיו הוסיף להעיק עליו עוד שנים רבות, ושינה את כל מהלך חייו ואת השקפת עולמו. וכך סיפר לימים:

הייתה זו תקופת "הספר הלבן", ובמחלקה שבה למדתי, בגימנסיה בלפור, התלקחו ויכוחים פוליטיים ערים וסוערים. בין התלמידים היה גם אליהו בית-צורי,⁴ שלא הסתיר את דעותיו הימניות הקיצוניות – בעוד שאני ומרבית חבריי השתייכנו למסגרת ה"הגנה". הוויכוחים השתלחבו עוד יותר שעה שהאצ"ל פתח בפעולות תגובה נגד הערבים, וה"הגנה" נקטה בשיטת ההבלגה. עליי להודות שימים רבים ניצבתי

על הגבול, פוסח על שתי הסעיפים, בין ה"הגנה" לבין האצ"ל. הוויכוחים התנהלו לא רק בין שתי המסגרות אלא גם בתוכן. בימים ההם, הפגנות המחאה ביוזמת ה"הגנה" היו תופעה שכיחה למדי. זוכרני שתמיד התחמקתי מליטול בהן חלק. לא ראיתי בהן כל תכלית, רק בזכוז זמן ואנרגיה. שביב של תקווה התעורר בלבי לשעה קלה, כשקבוצה "נצית" ב"הגנה" הגיעה זמנית לשלטון; הטילו עלינו להדביק כרוזים בחוצות תל-אביב — כרוזים באותיות קידוש לבנה, שהזהירו את השלטונות הבריטיים: "אם תצא גזרת הספר הלבן אל הפועל — תישלף חרב ישראל מנדנה!" אותו יום כמעט והתחבקתי עם חבריי לאצ"ל בגימנסיה. אבל למחרת באה האכזבה הגדולה: שלחו אותנו לגרד את הכרוזים מעל הקירות. הייתה זו עבורי מכה קשה. ואז התברר לי לראשונה, של"הגנה" אין הנהגה רצינית משל עצמה, היודעת מה היא חפצה ומהו כיוון דרכה. התקופה הייתה מתוחה וסוערת, ואותי שלחו לקורס מ"כ בכפר מנחם — אותו קורס ידוע שממנו יצאו כמה מטובי מפקדי ה"הגנה" לעתיד, ביניהם חברי לספסל הלימודים בבית-הספר היסודי, צבי צור (צ'רה), הרמטכ"ל השישי של צה"ל.

בתקופת שהותי בקורס גמלה בי ההחלטה להצטרף ל"ארגון הצבאי הלאומי", שדרך מאבקו הצבאית והפוליטית — מדיניות התגובה שלו כלפי הערבים ומלחמתו בשלטון הבריטי — קסמו לי זה מכבר. ניצלתי את הפגרה במחציתו הראשונה של הקורס (עקב העברתו מהדרום לגליל העליון) והגשתי בקשת שחרור (מהקורס ומה"הגנה" כאחד). האמתלה: משפחתי הקריבה דיה עם נפילתו של אחי, ומבחינה נפשית אינני מסוגל עתה לעמוד במתחים וגם אין לי הזכות המוסרית לעולל זאת להוריי, שטרם החלימו מכאבם על אובדנו של בנם הבכור. אותה חופשה הפכה לגורלית בחיי.

כמה מידידי באו לבקרני — ביניהם אליהו בית-צורי ורוד דנון, שיחדיו היינו מעין שלישייה, שלא נפרדה מאז הלימודים בגימנסיה. השיחות נסבו, כרגיל, על מצבנו המדיני ועל גזרות "הספר הלבן", שנכנסו אז לתוקפן וגרמו למרירות ולזעם בקרב היישוב היהודי בארץ. באחד מאותם הימים של אביב 1942, בעוד אנו יושבים על מרפסת

ביתנו ברחוב מקוה־ישראל פינת "הרכבת" — שמענו לפתע המולה מכיוון בניין הדואר ברחוב אלנבי הסמוך. קפצנו כאיש אחד לעבר מקור הרעש: הייתה זו הפגנת בני נוער של ה"הגנה" נגד מדיניות "הספר הלבן". הצעירים נשאו דגל לאומי וקראו סממאות בגנות הבריטים ובעד פתיחת שערי הארץ. הדבר אירע ימים אחדים לאחר טיבועה של ספינת המעפילים "סטרומה"⁵, והרוחות היו לוהטות.

זמן מה ניצבנו בשקט על המדרכה, צופים ב"הפגנה", בלי ליטול בה חלק. לפתע זינק קצין משטרה בריטי לעבר נושא הדגל, תלש אותו מידי ומעך אותו בגסות. למראה הזה נתקף אליהו בית־צורי בחמת זעם, החל רועד בכל גופו, פניו האדימו, ולפני שהספקנו לעצור בעדו — זינק לעבר אותו קצין, חבט בו בראשו, חטף את הדגל, ונמלט. הקצין ושומר ראשו דלקו אחריו באקדחים שלופים, ולא היה חסר הרבה שיפתחו באש. בקושי נחלץ מירייהם, חומק בזריזות לרחובות צדדיים, ואנו אחריו.

כעבור חצי שעה מצאנו עצמנו על מדרגות בית המלאכה של אבי, ברחוב מקוה־ישראל 4, דנים על האירוע ומנתחים את משמעויותיו. המסקנה הייתה מזועזעת: לא היה חסר הרבה ואליהו היה נהרג...

אני רתחת. "איזו רוח נכנסה כך?" — גערתני בו — "עוד מעט והיו 'דופקים' אותך — ועל מה?!"

"הוא חטף את הדגל..." — הצטרק.

"אז מה?! — נתתי עליו בקולי — אם היית נהרג — במה היה הדבר מועיל לעניין הלאומי?! אם כבר להסתכן", המשכתי, "אז עבור מטרה ראויה ולא סתם ככה, בשל התרגשות רגעית חסרת טעם". לאחר דבריי הבוטים נשתררה שתיקה מעיקה. אט־אט נרגענו, והשיחה שוב קלחה במסלולה הרגיל. שעה ארוכה שקלנו וטרנו בסוגיה איזו תרומה נוכל להרים לסילוקו של השלטון הבריטי מארצנו.

בתום דיון ארוך וממצה, הגענו למסקנה שרק זעזוע פוליטי של ממש יאלץ את הבריטים לשנות את מדיניותם. ומה יכול לזעזע יותר את הממשל מפגיעה באישיות הסמכותית העליונה — בניצב העליון? בו במקום גמלה בנו ההחלטה ליטול על עצמנו את המשימה — ולו גם בסיכון חיינו.

וכך, בערבו של יום קיץ סוער, על מדרגות הבית ברחוב מקוה-ישראל 4 בתל-אביב, נולד לראשונה הרעיון הנועז להתנקש בנציב העליון דאז, סר הרולד מק-מייכל.

”התכנית הראשונה הייתה פשוטה בתכלית” – סיפר גידי:

הנציב נהג להפגין נוכחות באירועים חברתיים ומדיניים. כל שעלינו לעשות הוא לפרוץ באקדחים שלופים לאחד מהם, ולרוקן בו מקרוב כמה מחסניות. שאלת ביטחוננו האישי הייתה חסרת חשיבות לחלוטין – אם יחסלו אותנו, לאחר מעשה – אנחנו את שלנו כבר עשינו. אלא שהגורל רצה אחרת: עקב המתיחות שהשתררה בארץ – חדל הנציב העליון להשתתף בקבלות פנים ובהנחות אבני-פינה בתל-אביב.

עיבדנו אפוא תכנית חיסול אלטרנטיבית, באמצעות מוקש דרכים. מצאנו שהוד-מעלתו מוקיר אמנם את רגליו מתל-אביב, אך עדיין מוסיף לבקר לעתים קרובות ביפו. גמרנו אומר להטמין מוקש חשמלי בסביבת מקוה-ישראל, אך חיש מהר התברר לנו שהטמנת המוקש הנה החלק הקל של העניין – הרבה יותר מסובך הוא למתוח חוטים בשדות הומים מתנועת פועלים ערבים. פיתחנו מוקש שניתן להפעילו באמצעות חוטי טלפון, ולאחר כמה ניסויים מוצלחים לא נותר לנו אלא להמתין לשירת הנציב. אלא שהשיררה המיוחלת לא הגיעה. הנציב חדל לבקר באזור השפלה.

”אם ההר לא בא למוחמד – מוחמד ילך אל ההר...” – חשבת בלבי. בשלב זה כבר היינו מודעים לכך שהסתערות באקדחים שלופים ירדה מעל הפרק; אפסו סיכויינו לקרב לטווח ירי של אקדחים. לעת ההיא כבר עמדו לרשותנו כשלושה-ארבעה אקדחים – אף כי, למען האמת, איני זוכר כיום כיצד הגיעו לידינו. מה שרציתי להדגיש הוא, שהתחלנו באימוני ירי אינטנסיביים בחולות חולון...

את חומר הנפץ להכנת המוקשים סיפק לנו אליהו בית-צורי. הוא הצליח “להסתנן” למחלקת העבודות הציבוריות בתל-אביב, וכך עלה בידיו “לסחוב” מהמחסן את כמות החומר שנוקקנו לה. אליהו גם קיבל על עצמו לאסוף מידע על תנאי מגוריו ומנהגיו של הנציב. לשם כך ביקש מהמומנים עליו העברה לירושלים. את שעות הפנאי

שלו, בתום יום העבודה בכירה, נהג לבלות בטוילים סביב אזור היעד. באחד מסיווריו נפגש בצעיר-מכר, ששימש כגנן בארמון. להפתעתו, מדי הזכירו את שמו של הנציב — היה מתפרץ הלה בשטף של קללות. התברר שהיחס אליו מצד הוד-מעלתו ובני ביתו היה משפיל וגובל בהתעללות. "הם מכנים אותי חמור", סיפר במרירות, "ואת החמור הם מכנים יהודי"... אליהו לא נתקשה לתרגם את איבתו של מכרו לאינפורמציה שוטפת. כך נודע לנו שהארמון מוקף בגן ענק בן עשרות דונמים והשמירה על כל השטח העצום מופקדת בידם של שלושה שוטרים — האחד צפון בחדר המשמר, והשניים הנותרים מקיפים את השטח העצום אחת לשעתיים-שלוש; פרק זמן שדי והותר בו כדי לחדור לארמון ולהסתלק משם בשלום בתום המשימה. בעיצומן של ההכנות, הציע לנו אליהו להצטרף לארגון הצבאי הלאומי. הוא עצמו כבר נמנה בעבר על שורותיו, ועבור דוד דנן הייתה זו כעין "חזרה הביתה" (הוא היה באצ"ל עד לפילוג עם אנשי שטרן). באשר לי, הייתה זו עבורי מהפכה אידיאולוגית של ממש.

"הוא הוצג לפני, אם אינני טועה, על-ידי מרידור", נזכר איתן לבני. "צעיר גבוה, מרשים, הגיע אלינו משורות ה'הגנה'. הוא לא בא כשירות, שיש להעבירו את כל ההליכים ההתחלתיים המקובלים. הוא הגיע מלא רעיונות כריזמו, ואת אלה העלה בפגישותיו התכופות עם מרידור. איך מצא את הדרך למרידור, שהיה אז מפקד האצ"ל, אינני יודע. הרעיונות שלו נסכו בעיקרם בתחום הטכני: איך לייצר מוקשים, איך להפעילם ואיך להפכם לבלתי ניתנים לפירוק. הוא עבר קורס סגנים מזורז וטיפס במהירות בסולם הפיקודי. חיל-הקרב של האצ"ל — הח"ק — מנה אז בתל-אביב כמה עשרות בודדות, ועמיחי היה בין הכולטים בהם. הוא התחבב על פקודיו ורכש את אמונם. ניכר היה שגלום בו פוטנציאל מבטיח".⁶

על תחושתו בימים הראשונים באצ"ל סיפר גידי:

טקס ההשבעה לא הותיר בי רושם מיוחד. לכאלה כבר הסכנתי עוד מימי לימודי בגימנסיה... הוא נחרת בזיכרוני מסיבה אחרת: ידעתי שבאקט הזה אני "שורף" את כל קשרי החברתיים במסגרת ה"הגנה",

מתנתק מהרבה ידידים מנוער, ולמעשה פותח דף חדש בחיי, ולא הייתה זו הרגשה קלה כלל ועיקר. זוכרני, שביקשתי דבר אחד ממשביעי: כל ינסו לעולם לדלות ממני איזו שהיא אינפורמציה על ה"הגנה" בכל הקשור לתקופת שירותי בה. את זאת הבטיחו לי – ואף עמדו בכך. כעבור זמן קצר נשלחתי לקורס מפקדים. השוני בהשוואה לקורס בכפר-מנחם היה בולט. הדבר התבטא גם בחומר ההדרכה וגם ברמה המקצועית; בעוד שבכפר-מנחם הושם דגש באימוני-שדה – הרי שכאן האידיאולוגיה והשימוש בכלים קטנים תפסו את מרבית הזמן.

עליי להודות, שימי בקורס היו מלווים בהרגשת עצבות, כעין מלנכוליה קלה, תחושת פרדה מקשרי העבר, מזיכרונות נעוריי... [לאחר רגע ארוך של שתיקה:] כשאני חושב על זה היום, דומני, שמה שהחזיק אותי באותה תקופה היה הרעיון העיקש, שלא הרפה ממני אף לרגע: ההתנקשות בנציב העליון.

במרוצת הזמן צירפנו אלינו חבר רביעי, את מפקד הקורס, יהודה בורוכוב. עוד בטרם תמו ימי ההדרכה והאימונים – החלטנו לערוך סיור באזור הפעולה. חוויה זו לא נמחקה מזיכרוני ימים רבים.

הגענו אל ארמון הנציב מצדו הדרומי. הסתתרנו בין האילנות ליד הגדר. כשחלף המשמר מעל פנינו – קפצתי פנימה וחלתי לעבר הארמון. לתדהמתי, דמותו של הנציב השתקפה מולי בריחוק של מטרים ספורים מחלון חדר השירותים; לא האמנתי למראה עיניי. כל שעליי לעשות הוא לטפס על הצינור עד לקומה השנייה – ואני בפנים. תוך דקות הייתי מסוגל לבצע את המשימה ואף לסגת בשלום. זחלתי חזרה אל חבריי וסיפרתי בהתרגשות על הגילוי. החלטנו להישאר במארב עוד זמן מה, כדי לקבל תמונת מצב נאמנה מהמתרחש בשטח. להפתעתנו, חלפו שלוש שעות עד שהמשמר ערך את הסיבוב השני. חזרנו לתל-אביב, ומשך כל הנסיעה לא יכולתי להירגע: התברר שאין צורך בחומר נפץ ואף לא בשותפים נוספים; אדם אחד יכול לטפס על הצינור, להתגנב עד לחדר המיטות שלו, לנעוץ בו פגיון ולהסתלק – בלי שמישהו יחשוד בדבר עד לבוקר המחרת.

מלכתחילה ידעתי, שביצוע ההתנקשות יוטל עליי – ולו בשל

העובדה שמבחינת הכושר הגופני הייתי המתאים ביותר למשימה; היה לי ניסיון רב בטיפוס על עצים ועל צינורות, עשיתי זאת באותה תקופה בזריזות של חתול.

אתה שואל אם הייתי מוכן לבצע את ההתנקשות כמו ידיי – התשובה היא כן. לא הייתי בטוח שאהיה מסוגל לנעוץ בו סכין; הדרך הטובה ביותר, מבחינתי, היא להלוּם בו בגרון. בזאת – האמנתי – אוכל לעמוד לבטח.

שבנו והתכנסנו – אליהו בית־צורי, דוד דנון ואנוכי – והחלטנו שהגיעה העת להוציא לפועל את ההתנקשות. הודענו על כך לחברנו הרביעי, בורוכוב. הוא קצת הופתע, אולם לא הביע התנגדות. רק ביקש רשות ליידע את מפקד הארגון, "בגלל ההשפעות החמורות שיהיו למעשה על כל מהלך החיים בארץ, כולל ארגוני המחתרת". לדאבוני – אומר גידי באנחה – הוא הצליח לשכנע אותנו, שזוהי חובתנו כלפי הארגון שאליו אנו משתייכים.

נקבעה לנו פגישה עם מפקד האצ"ל דאז, יעקב מרדור. היא נערכה בצריף שמאחורי בניין העירייה הישן ברחוב ביאליק. הגענו לשם שלושתנו, ובלי הרבה גיגונים סיפרתי לו על מהות הפעולה שאנו עומדים לבצע. "מבחינה אישית" – הוספתי – "איני סבור שמחובתי להודיעך על כך (כיוון שהמבצע אינו במסגרת הארגון), אולם נענית לבקשת חבריי, ואני עושה זאת".

תשובתו של מרדור עדיין מהדהדת באוזניי, והיה בה כדי להסביר מדוע אחז השיתוק את הארגון מאז הפילוג עם אנשי שטרן.

אעשה מאמץ להעלותה בזיכרוני מילה במילה, כפי שהוא ניסח אותה אז: "עליכם להבין", אמר, "ששום ארגון אינו רשאי לבצע פעולה מסוג זה. תוצאותיה עלולות להיות הרוות־אסון ולהביא לחיסולו של כל היישוב היהודי בארץ; ממדי ההשמדה באירופה הנם כה גדולים עד כי שארית הפליטה בארץ הנה תקוותו האחרונה של העם היהודי, ואם גם זו תושמד – עם ישראל ייעלם כליל מעל במת ההיסטוריה. שום גוף, ובוודאי לא הארגון הצבאי הלאומי – לא יוכל ליטול על עצמו את האחריות למעשה, שתוצאותיו עלולות להיות בעלות השלכות כה קיצוניות מבחינה היסטורית. מאידך גיסא" – הוסיף

— "אם אתם, כפרטים, הולכים לבצע פעולה על דעת עצמכם ובאחריותכם האישית — וכבר היו דברים מעולם בתולדות העמים — אינני רואה מקום להתערב בכך, או להפריע לכם. הנכם חופשיים לפעול כטוב בעיניכם".

דבריו האחרונים של יעקב הפיחו בי איזו תקווה שאולי ניתן יהיה להיעזר בו, מבחינה טכנית או חומרית, כגון סיוע בהשגת חומרי נפץ, למקרה שההתנקשות בנושק קר לא תצא אל הפועל. על כך השיב, שיגדב לנו ברצון שק של חומר נפץ אם נפנה אליו ימים אחדים לפני הפעולה.

כעבור שבוע שלחתי את יהודה לקבל ממנו את החומר. זה חזר (בלי החומר), ובנשימה עצורה בישר לי שיש למרידור חדשות מפתיעות עבורי, והוא מבקש לראותני, ללא דיחוי. הבשורה, אכן, הייתה גדולה ומרעישת: "לא שק של חומר נפץ אלא גיבוי מלא לפעולתנו".

"בימים האחרונים", סיפר לי מרידור, לא כמעט גאוה, "קיימתי מגעים עם חוגים מסוימים ב'הגנה' והוחלט להקים מסגרת מאוחדת של עמ' לוחם, שתכלול את כל ארגוני המחתרת למאבק משותף נגד הבריטים, וכצעד ראשון הוחלט לאמץ את פעולתנו בשינוי קל: במקום להרוג את הנציב — יש לחטפו ולהעמידו לדין, כאחראי לגירוש פליטי השואה. חטיפת הנציב — הסביר מרידור — לא תגרור בעקבותיה תגובה כה דרסטית כמו במקרה של רצח. ההדים בציבור ובעולם יהיו עזים לא פחות, אם לא יותר".

תכנית "עם-לוחם" התבססה על הצעתנו המקורית, אולם תוך פעולת הסחה בקנה מידה גדול: ריכוז כמאה לוחמים בירושלים, שיתקפו בזמנית את כל תחנות המשטרה בבירה; מטוס של הארגון ימתין בשדה התעופה בעטרות להעברת הנציב למקום מסתור באזור פתח תקוה; משם תבוצע ההעברה במכונית סגורה, בליווי משמר מזוין ובדרכים עקלקלות היישר אל בונקר מתחת לאדמה.

לא התנגדתי לשינויים בתכנית, אולם הבהרתי שהסכמתי ניתנת בתנאי שכל הזכויות לביצוע החטיפה בפועל — שמורות לי. יעקב נתן לי את דברתו שאכן כך ייעשה, וביקשני לטפל בהכשרת הבונקר לאכסונו של הנציב בתנאים נוחים, כולל "בית שימוש עם

ניאגרה". זוכרני שסעיף אחרון זה הכניס קצת בידור לאווירה המתוחה שבה היינו שרויים: כשהתמקחתי עם בעל חנות האינסטלציה ברחוב הרצל על מחירו של קרש המושב בנוחיות, בטענה שאינו מהוקצע כהלכה — השיב הלה בכעס: "מה כל ההקפדה הזו — הנציב העליון לא ישב על זה!". נדהמתי כל כך עד שלרגע נעתקו המילים מפי. הבונקר הושלם למהדרין, אולם דבר לא אירע. משהו לא נראה לי בכל אותה תכונה: יותר מדי אנשים היו מעורבים בה, וסוד הידוע ליותר משלושה — איננו עוד סוד. חששתי שתהיה איזו "נוילה" והידיעה תסתנן החוצה. ואכן, בסופו של דבר, הכול התפוצץ.

לאחר התלבטויות נקבע הביצוע לערב ה־29 בנובמבר 1943. התכנסנו בירושלים ומרידור קיים את הבטחתו, ומינה אותי לאחראי על החוליה שאמורה להסתנן לחדרו של הנציב. הייתי סמוך ובטוח, שיקרה אשר יקרה — אני את המשימה אבצע. המתנו שעות על גבי שעות באיזה מרתף במרכז ירושלים. בשתיים אחר חצות הודיעונו שהפעולה נדחית ועלינו לשוב לפתח־תקוה. מקטעי שיחות בין מרידור לבין כמה מפקדים התברר שאכן, חששותיי התאמתו, ופרטים על הפעולה דלפו בטרם עת אל ה"הגנה", ובשיתוף פעולה עם כמה ממפקדי האצ"ל בירושלים — סוכל כל המבצע: כשהגיעה "שעת השין" סירב ג' מאלי, מפקד מחוז ירושלים — על־פי הנחיות ראשי הצ"ח* בבירה — לספק את הנשק ואת כוח־האדם.⁸ במשך כל השעות הארוכות שהמתנו במרתף התנהל משא ומתן קדחתני בין מרידור לבין יוניצ'מן (מראשי הצ"ח), אך לשווא. עוד שמעתי, כאילו ברגע מסוים, כאשר חשש יוניצ'מן שהפעולה בכל זאת תצא לפועל — מסר על כך ל"הגנה", וזו שלחה שני אנשים כדי שיטילו רימון הפחדה ליד גדר ארמון הנציב. כתוצאה מכך נזעקו למקום כחמישה-שישה שוטרים (תגבורת, שבימים כתקנם לא היינו מבטלים בעטיה פעולה).

* צ"ח — ציונות חרשה — פלג שפרש מן "ההסתדרות הציונית העולמית" וייסד ב־1935 את "ההסתדרות הציונית החרשה".

כשהגענו לתל-אביב הייתה כבר השעה ארבע לפנות בוקר. מרידור, שחש אי-נוחות בעטייה של הפרשה — כינס אותנו בבית-ספר "קלישר" ברחוב התבור, כדי להסביר את אשר אירע. דבריו אך אישרו את השמועות שהגיעו לאוזניי, וכשסיים ביקשתי את רשות הדיבור: "כל שעליך לעשות", אמרתי, "הוא לתת לנו הוראה לפעול, ואני מבטיח לך שתוך 24 שעות הכול יבוצע כמתוכנן, כולל אספקת הנשק ממחסני הארגון בירושלים. אם לא תעשה כן", הזהרתי, "לא יהיה לך נשק ולא ארגון". נפלה דממה.

מרידור הרים את הכפפה: "אני מסכים אתך", אמר, "אבל הדבר אינו יכול להיעשות מהיום למחר. תן לי כמה ימים להתארגן, ותשמעו ממני".

ואמנם, כעבור שבוע הודיענו חגיגית שהפעולה תבוצע, אבל בצורה קונספירטיבית ובמספר קטן של אנשים. ושוב יצאנו לירושלים, קבוצה מצומצמת בת עשרים איש — וגם הפעם לא יצא מכך דבר. ואז התברר לי, להוותי, כי הארגון שאליה הצטרפתי הנו חסר אונים וחסר כושר החלטה לא פחות מה"הגנה", שאת שורותיה נטשתי. חשתי עצמי מרומה ופגוע: האם לשם כך ניתקתי את כל קשרי עם עברי? הלקח היה ברור — אסור היה לנו לערב, מלכתחילה, גורמים חיצוניים בתכנית הפעולה שיזמנו; אלמלא פנינו למרידור, כי אז הייתה הפעולה כבר מאחורינו.

אלא שהאכזבה לא הייתה מנת חלקי בלבד — כישלון הפעולה גרם לזעזועים גם בצמרת הארגון והוחלט על ריאורגניזציה יסודית במערך הכוחות. האצ"ל חולק לשניים: ליד הגוף הסדיר, שכלל את רוב החברים — הוקמו יחידות נבחרות, שכונו "החלק האדום". בשלב הראשון הוקמו ארבע יחידות — בתל-אביב, בירושלים, בפתח-תקוה ובחיפה. כל יחידה מנתה כעשרה עד חמישה-עשר לוחמים, שהיוו כעין קבוצות קומנדו של הארגון. הן לא היו מוכרות ליתר החברים והיוו כעין מחתרת בתוך מחתרת. נראה שרכשתי את אמונו של מרידור, והוא מינה אותי למפקד "התא האדום" בתל-אביב. היחידה שעמדתי בראשה מנתה כחמישה-עשר איש והייתה הגדולה בארץ. היו לנו מחסנים נפרדים ואף שכרנו איזה חדרון בשכונת שפירא.

הפכנו ליחידה בלתי־תלויה במסגרת הארגון, עם ציוד ועם נשק משלה (אולי הנשק הכשיר היחיד שעמד אז לרשות האצ"ל באותו מרחב). עתה המתנו רק לאות.

חלפו ימים, שבועות וחודשים. האנשים היו שרויים במתח, המתינו בקוצר רוח לפקודה, וזו בוששה לבוא. החלה תסיסה, ואני מודה ומתוודה שתרמתי לא מעט ללבונה.

ואז, כששום דבר לא זו, והקיפאון נמשך — החלטנו שהגיעה השעה לעשות משהו. וכשאני אומר "החלטנו", הכוונה לי עצמי ולכמה מפקודיי. גמרנו אומר לתת דחיפה לאותה עגלה ששמה "הארגון הצבאי הלאומי"; להכניס אותה, אם לא להילוך שלישי, לפחות לראשון. היה עלינו לבחון את עצמנו — האם אנו מסוגלים לזוּם מבצע ולהוציאו לפועל?

בסופו של דבר החלטנו — דוד דנון, אנוכי ואחד מפקודיי (אבטליון איוב) — להלום ב"אחים סטיל" ביפו. "האחים סטיל" היו חברה מונופוליסטית בריטית, שריכזה בידה את כל העבודות הציבוריות ואת כל האספקה וההובלה לצבא בתקופה ההיא. במגרש החניה שלהם ביפו התרכזו מדי ערב כחמישים עד מאה משאיות — החלטנו לחבל בהן.

"יום אחד פקעה סבלנותו של עמיחי", מספר דוד דנון,⁹ "והוא החליט לערוך פעולה סמלית נגד המשטר הבריטי, לחבל במשאיות 'האחים סטיל'. קשה לומר שהייתי שלם בכל לבי עם הרעיון. היה ברור לי שזוהו אקט לא לגמרי משמעותי, אבל יחד עם זה — שכנע אותי עמיחי שעלינו ליטול יוזמה, כיוון שאחרת זה לא יתחיל לעולם. 'באיזה שהוא מקום', אמר, 'עלינו להוכיח שהדבר אפשרי והעולם לא יתמוטט — לא כולם נאסרים, לא כולם נהרגים ולא חוסמים את הרחובות. עד שלא ייווכחו שאפשר לפעול והדבר אינו גורר אחריו קטסטרופה — תמיד יהססו'. לא הייתי בטוח שההיסוסים נובעים משיקולי פחד — אבל שוכנעתי — והסכמתי.

"את מנגנוני ההפעלה וההשהיה הכינונו כמו ידינו, ובאורח פרימיטיבי למדי. בביתו של עמיחי היה לוח־קיר ואליו הצמדנו את כל המנגנונים, כדי

לבדוק את פרק הזמן שבין ההפעלה לפיצוץ. אינני יודע איך יצאנו בלי פגע מהניסויים האלה, אף כי פעם או פעמיים כמעט נהרגנו".

על לוח הניסויים של גירי יודע לספר גם שרגא עלים (חיים טויט):
 "יום אחד אני בא לבית המלאכה שלו, ואני רואה קיר שלם, ועליו אצטבה גדולה עם בקבוקונים, דיאגרמות ומספרים [...] הבקבוקים היו הפוכים מולבשים בקונדומים ובפנים הייתה חבילה, לא ידעתי מה היא מכילה. כעבור רבע שעה הוא אומר: 'בעוד רגע יצלצל השעון ותשמע התפוצצות'. ובאמת – פשששט, קצת אש, ופיצוץ... 'זה בא במקום שעונים' – הסביר לי גירי – 'אין לנו כסף לקנות שעוני-זמן וכך נגיע לדיוק מרבי של דקה. נוכל לקבוע את פרקי הזמן עד לפיצוץ כרצוננו: לדקות, לשעות או לשבועות וחודשים'.

"כל בקבוק הכיל חומצה גפריתנית ונאטם בפקק ובשייבה של מתכת. השייבות היו בעוביים שונים: מ-0.1 מילימטר ועד למילימטר. על הפקק היה מורכב קונדום (כעין שקית גומי), ובפנים – קצת פוטאש ומלח ברטולוטי. בתוך כל המכלול הזה היה נעוץ דטונטור עם פתיל קצר. ברגע שהפחית, ששימשה מחיצה, נאכלה על-ידי החומצה, נזלה זו על הפוטאש ונוצרה בעירה שהציתה את הפתיל והפעילה את הדטונטור, שגרם לפיצוץ".

"את הפעולה של 'האחים סטיל' ליוונו בכרוזים, הקוראים לשלטונות בריטניה לפנות את הארץ, לחסל את עסקיהם כאן ולסגור את מוסדותיהם", המשיך גירי. "פיצוץ כלי-הרכב הערב, הזהרנו, 'אינו אלא צעד ראשון, שבא להדגיש את רצינות כוונותינו'".

"הכרוזים הודפסו במחסן של משפחת פאגלין ברחוב מקוה-ישראל", נזכר דנון. "העבודה התנהלה בעצלתיים, מכונת הכתיבה הייתה קטנה וישנה ולא ניתן היה לצרף יותר משלושה דפים עם נייר העתקה בכל פעם. צריכים היינו לחזור על כל הדפסה עשרות פעמים. עמיחי עשה זאת בשתי אצבעות, וכשהתעייף – התחלפנו. מנגנון ההשהיה הפעם לא היה חשמלי; עשינו זאת באמצעות הליך כימי פשוט: בקבוק של טיפות עיניים עם צלופן, חומצה גפריתנית וחומר מסוים (שאינני רוצה להגדירו). כשהחומצה הייתה מאכלת את הצלופן, היה נוצר מגע בין החומר והחומצה הגפריתנית, ונוצרה בערה.

אני זוכר, שיצאתי לפעולה בבגדים הכי יפים שלי, כדי שלא לעורר חשד [...]. בסופו של דבר, זה רק הפריע לי להימלט מהשוטרים".

המשיך גידי:

אחת ההתלבטויות הייתה לגבי החתימה. כיוון שמדובר היה בארגון חדש בן שלושה – דנון, אבטליון ואנוכי – חיפשנו איזה שם מרשים, ולבסוף החלטנו על המילה "לוחמים". לא עלה אז בדעתנו איזו צרה הבאנו על עצמנו בחתימה הזו, המזכירה את "לוחמי חירות ישראל" – הקבוצה הנרדפת ביותר על-ידי הבולשת הבריטית באותם ימים. ביום שישי, 29 בינואר 1944, בשעה עשר בלילה, התגנבנו חרש – אבטליון איוב ואנוכי – לעבר מגרש החניה של "האחים סטיל", כשבאמתחתו של כל אחד מאתנו עשרים חבילות של חומר נפץ (בנות 1 ק"ג כל אחת) ומנגנוני השהיה, פרי פיתוח וייצור עצמי.

הלילה היה חשוך ולא התקשינו לפרוץ את גדר התיל ולהסתנן פנימה, בלי שהנוטרים הערבים השגיחו בנו. זחלנו ממשאית אחת לשנייה, ומדי פעם הטמנו חבילת חומר נפץ באחת הקבינות. כעבור עשרים דקות כבר היינו מחוץ למגרש, כשמאחורינו לפחות עשרים משאיות ממולכדות.

את הנשק ואת חומר הנפץ לא נטלנו ממחסני הארגון, כיוון שראינו את הפעולה כ"מבצע פרטי". עשינו שימוש בחומר שהועדנו לפעולת הנציב, וכן בשני אקדחים פרטיים שהיו ברשותנו. לא ביקשנו אישור לפעול ואף לא יידענו איש על כוונותינו. ניסיון העבר החכים אותנו, מה עוד שאחת ממטרות הפעולה הייתה לדרבן את הארגון לצאת ממצב התרדמה שבה היה שקוע.

בתום הפעולה פנינו לגינת השרון, מקום שבו קבענו להיפגש עם דנון, כדי להדביק יחדיו את הכרוזים. עוד אנו משוחחים וקול נפץ הרעיד את חלל האוויר – ואחריו שורה של פיצוצים, בזה אחר זה. לא היה עוד כל ספק – הפעולה הצליחה, כל המטענים התפוצצו. השעה הייתה שתיים אחר חצות. הגיעה העת להדביק את הכרוזים. תחילה עשינו זאת בדרום תל-אביב, אחר-כך עברנו לצפונה, ומשם למרכז העיר. אז טרם ידענו באיזו רצינות תתייחס הבולשת הבריטית

לפעולה, ולא יזהה זעזוע גרמנו בחתימת המילה "לוחמים". ובעוד אנו מדביקים בנחת את הכרוזים בחוצות אלנבי – החלו סורקים את האזור כוחות מתוגברים של משטרה, בסיוע צבא ושריוניות. בפינת בלפור עצר לידנו בחריקה רכב צבאי. "היי, אתם!", נשמעה קריאה מתוך המכונית. סברנו לתומנו שאחד החיילים מבקש לשאול לכתובת כלשהי וקרבותי לעברו. לפתע זינקו מהקומנדקאר כעשרה חיילים חמושים, בליווי כלב ענק. "חבריא, התפזרו!", צעקתי לעבר חבריי, בעוד אני קופץ אל החצר הסמוכה, ובעקבותיי שני לובשי מדים. זינקתי מעבר לגדר ונבלעתי בין הבתים. רודפיי היססו לרגע, וזה הספיק לי כדי להיעלם. דנון פנה לכיוון השני והצליח להתחמק בחשכה. רק לאבטליון לא שיחק המזל: הכלב השיגו באחת החצרות והוא נלכד ונעצר.

מעצרו של אבטליון גרם לי זעזוע קשה וייסורי מצפון. בנסיבות שבהן נתפס היה צפוי למאסר עולם ואפילו לגזר-דין מוות. אילו הפעולה הייתה מטעמו של ארגון כלשהו, היה זוכה לפחות לגיבוי ולהגנה משפטית. אולם כפי שהדברים עמדו אז – לא היה מאחוריו כל עורף. היינו שלושה צעירים חסרי כול ולא עמדו לרשותנו האמצעים האלמנטריים לשכור עורך-דין. חשתי את כל משא האחריות לגורלו רובץ על שכמי, כמי שיזם את הפעולה, והייתי אובד עצות.

למחרת בערב התקשר אלי איתן לבני, האחראי ל"חלק האדום" בארגון, ובעת ההיא גם מפקדי הישיר. הוא דרש לדעת אם יש לי איזה שהוא קשר לפעולה. הודיתי שהיוזמה והביצוע היו כולם שלי ואבטליון אך סייע בידי. את שמו של דנון לא הזכרתי. אמרתי שאני מוכן לשאת בכל התוצאות האישיות הנובעות מאחריותי למעשה, ורק בקשה אחת לי: "אנא, סייעו לאבטליון!"

איתן הסכים לדבריי בהבעת פנים חמורה, אך לא העיר דבר. "אשוב ואתקשר אליך", אמר. למחרת חזר ובפיו בשורה: "מפקדת הארגון החליטה לאמץ את הפעולה וליטול על עצמה את האחריות לביצועה. אבטליון יזכה למלוא הסעד המוסרי והחומרי".

לא היה קץ להתרגשותי. איתן נעץ בי מבט של תוכחה: "אני מקווה, שלא תפעל עוד כזאב בורד..."

הוא התבונן סביבו בזהירות: "אנו ניצבים על פתחה של תקופה חדשה. בקרוב מאוד תתפרסם הודעה מטעם הארגון על חידוש המלחמה נגד השלטון הבריטי".

לרגע הפסיק כשוקל את דבריו: "הפעולה שלכם תרמה תרומה מכרעת להחשת ההחלטה", אמר, ולראשונה ריחף על שפתיו צל של חיוך.

ואכן, כעבור פחות משלושה ימים, בליל ז' בשבט תש"ד, 1 בפברואר 1944 — הודבק בכל רחבי הארץ הכרוז ההיסטורי על הכרזת המרד נגד השלטון הבריטי בארץ-ישראל.

"למען הדיוק ההיסטורי, ההודעה על המרד נוסחה שלושה ימים לפני פרסומו של הכרוז", נזכר גידי והוסיף:

כיום אני משוכנע, שהייתה זו תוצאה ישירה מהפעולה נגד "האחים סטיל". המבצע הקטן שיזמנו הוציא את האצ"ל מקיפאנו והחיש מאוד את הליך קבלת ההחלטה לצאת למאבק נגד הבריטים. הובהר להנהגה החדשה בראשותו של מנחם בגין, שקצרה רוחם של אנשי השורה, ואם הארגון לא יפעל כגוף — יפעלו אנשיו כיחידים. גוף משותק סופו להתנוון, והמסגרת, שהתרופפה מאוד במהלך השנים (כישלון הפעולה נגד הנציב אך המחיש זאת) — עשויה לקרוס כליל. שני משפטים בכרוז המרד הרשימו אותי יותר מכול: ש"אין עוד שביתת נשק בינינו לבין השלטון הבריטי", וש"המלחמה תימשך עד שתוקם ממשלה עברית בארץ-ישראל".

כיעד ראשון להתקפה נקבעו משרדי העלייה בשלוש הערים הגדולות — תל-אביב, ירושלים וחיפה. הביצוע הוטל על "התאים האדומים", ובחלקי נפל המשרד בחיפה. ניגשתי להכנות במלוא המרץ — החל מהרכבת לבנות-החבלה ועד לסיורים מוקדמים בשטח. סייעו לידי ידידיה מזרחי ואחת מנערות הח"ן של האצ"ל. במוצאי-שבת, 12 בפברואר 1944, הטמנתי את חומר הנפץ במזווה ושמנו פעמינו אל עבר המבנה. לא התגוררו בו דיירים, ולפי חישובינו, מטען של כשנים-עשר ק"ג בקומת הקרקע, די היה בו כדי למוטט את הבניין כולו. הבעיה הייתה כיצד להרחיק את הנוטר הערבי מהבניין, כדי שלא ייפגע. ביקשתי מזוג עוזריי למשוך את תשומת לבו בדרך כלשהי.

השניים פנו לקצה המבנה ושקעו בגילויי אהבה לוחטים... סקרנותו של הנוטר גברה עליו והוא נטש את עמדתו, כדי להיטיב ולראות. אותה שעה נכנסתי בנחת עם המזוודה לתוך מרתף הבניין, הפעלתי את המנגנון ועזבתי את המקום. כש"בני-הזוג" ראוני יוצא, הסתלקו אף הם.

ההתרוצצות והמתח של הימים האחרונים נתנו בי את אותותיהם. נכנסתי לחדרי במלון ושקעתי בתרדמה עמוקה. למחרת בבוקר השתאה בעל העסק, שלא שמעתי את קול הנפץ האדיר "שזעזע את העיר חיפה והפך את משרד-העלייה לתל חרבות". למען האמת, גם לא הייתי סקרן להעיף מבט על המקום; עליתי על הרכבת הראשונה וחזרתי לתל-אביב.

כעבור שבועיים שוב יצאו חוליות הארגון למבצע משולב בשלוש הערים הגדולות. על הכוונת עמדו הפעם משרדי מס ההכנסה — "המכשיר הראשי לניצול הפועל והאזרח העברי על-ידי ממשלת הבגידה", נאמר בהודעת מפקדת האצ"ל.

הפעולה נערכה במוצאי-שבת, 27 בחודש פברואר.

משרדי מס ההכנסה שכנו ברחוב נחלת בנימין מס' 69. הבניין היה מוכר לתושבי העיר כ"בנק אשראי", שפשט את הרגל ופינה מקום למחלקת האוצר של ממשלת ארץ-ישראל. אגף מס ההכנסה שכן בקומת הקרקע של הבניין והיה בעל שתי כניסות: הראשית מרחוב לילינבלום, והצדדית — מנחלת בנימין.

כפעולה בתל-אביב נטל חלק עמיחי פאגלין: "הביצוע", נזכר, "היה קל ביותר. התחלקנו לשלוש יחידות: שתיים לאבטחה, והשלישית — שנמנית עמה — לפריצה. בעוד שניים מאתנו ממתנינים חמושים על המדרכה בחזית הבניין, פרצו ארבעת הנותרים לחצר, ניפצו את החלונות והחדירו את המטענים אל תוך הבניין".

ארבע התפוצצויות עזות, בין השעות שמונה לתשע וחצי בלילה — הרסו קירות פנימיים, השמידו תיקים ומסמכים, החריבו את קומת הקרקע — אך לא פגעו באיש.

פיצוץ משרדי מס ההכנסה הוציא את הבריטים משלוותם. הם החליטו

לנקוט יד קשה ופתחו בשורה של מעצרים נגד אנשי הארגון. אלא שרשימת השמות שהייתה בידם הייתה מיושנת, מלפני פרוץ המלחמה, וכללה בעיקרה שמות של פעילים רוויזיוניסטים, שזה שנים לא היה להם קשר עם הארגון. הם אספו אותם כאסוף ביצים עזובות. את המבצעים בפועל, ברובם צעירים חדשים בשורות הארגון, לא הצליחו ללכוד.

בעקבות המעצרים ההמוניים והחיפושים החליטה המפקדה להחזיר מכה אחת אפיים – לפגוע בזרוע המודיעינית של השלטון, הזרוע הנושאת באחריות ישירה לגל הרדיפות והמאסרים – הבולשת המנדטורית, ה-C.I.D.¹⁰ גם הפעם הוחלט להכות כד בכד בשלוש הערים הגדולות. המועד שנקבע לפעולה היה 24 במרס 1944.

מספר גידי: "תפקידי היה להכין את 'מכשירי התופת' ולספקן ליחידות התוקפות וכן לפקד על המבצע באזור תל-אביב. לעומת הפעולות הגדולות, שביצענו בתקופה מאוחרת יותר – נראים כיום אותם מבצעים ראשוניים כמשחק ילדים, אולם אז הם נחשבו להצלחה מרשימה; הבריטים טרם נכנסו לכוננות ואנו נהנינו מ'ההפקר' והלמנו בנקודות כואבות לשלטון.

"בעקבות סיורים מוקדמים שערכתי באזור הפעולה, התברר שבאותה סמטה שבה שכנו משרדי ה-C.I.D. ברחוב יפו – פעל בית-כושת. קצינים וחילים פקרו את המקום לעתים מזומנות, ומחזות של גברים שתויים במדים, המכפתרים את מכנסיהם בפתח היציאה – היו שכיחים למדי.

"החלטנו לנצל עובדה זו, כדי להחדיר את חומר הנפץ אל המקלט שבתחתית המבנה: חוליית החבלנים, בתחפושת אנשי צבא, אמורה הייתה להגיע במונית ל'בית הפגישות' ומשם להמשיך ברגל עד לפתח המקלט. אחד מהחבורה צריך היה להציע, בקול שיכורים, להיכנס פנימה 'כדי להתרוקן', ובאותה הזדמנות לטמון את חבילות חומר הנפץ. יחידת אבטחה אחת התמקמה מול הבניין, ויחידה שנייה – בדרך יפו-תל-אביב (היום רחוב אילת בכיוון רחוב אברכנאל)".

על השתלשלות האירועים מספר איתן לבני:¹¹
 "בשעה היעודה הגיעה חוליית החבלה במונית, ואנשיה במדי צבא פולני (יחידות של 'צבא אנדרס' הפולני עדיין חנו אז בארץ). החדירה נעשתה

בשקט מוחלט ובלי לעורר תשומת-לב כלשהי: הניחו את התרמילים זה על גבי זה בפינה, הפכו את בקבוקי החומצה בתוך המטענים והסתלקו מהמקום. זמן ההשהיה היה עשרים דקות.

"על שתי נערות הוטל לטלפן למטה המשטרה ולהודיע על הפיצוץ העומד להתרחש [...] גידי ואנשי חוליית האבטחה והפיקוד עמדו מעבר לכביש, ממש מול הכניסה הראשית. אף שרוחב הכביש כלכד הפריד בין חוליית החבלנים למאבטחים, שכה, משום מה, מפקד החבלנים להודיע לגידי שהמשימה הושלמה. אנשי החוליה נסוגו במעלה רחוב יפו-תל-אביב לכיוון צפון, ובדרכם הודיעו לשתי הנערות להתחיל במתן ההתראה. "חוליית האבטחה והפיקוד, בראשותו של גידי, שלא קיבלה הודעה על הנחת המטענים – הוסיפה להמתין מול הכניסה. בגלל החשכה לא ראו את חוליית החבלנים מפנה את המקום."

"מחוגי השעון התקדמו", נזכר גידי. "חלפה יותר מחצי שעה, ומהחבלנים אין זכר. היה ברור לי שאם עד כה לא הטמינו את החומר – הדבר לא ייעשה עוד, ואם החומר אכן הוטמן – אז תוך כמה דקות יתפוצץ הבניין עלינו [...] לאחר הכול, עמדנו על המדרכה ממולו. פתאום הבחנתי בתנועה ערה של שוטרים וקצינים בחזית. לא היה לי עוד ספק: חומר הנפץ כבר הוטמן, ועל-פי ההתרוצצות העצבנית – גם האזהרה ניתנה. סמל משטרה בריטי הבחין בנו ופתח לעברנו באש. אחד מאנשיי, צבי מילשטיין, נפגע בידו, אולם הצליח לסגת עמנו, תוך כדי חילופי יריות. כשהגענו לבסיס הריכוז – נשמעה התפוצצות אדירה. למחרת התברר שמחצית הבניין קרס, כאילו סכין חדה חתכה אותו לשניים."

החרמת הנשק ברחובות

ב-11 באוקטובר 1945 יצאה יחידה של אצ"ל, בפיקודו של עמיחי פאגלין, לפעולת "החרמת" נשק במחנה צבאי בריטי ברחובות, ששימש באותה העת לצורכי אימונים ורוכזו בו חיילים יהודים מפדויי השבי הגרמני.¹² זמן קצר אחר חצות חדרו אנשי היחידה לתוך חדר-המשמר, ובאימוי אקדחים¹³ השתלטו על השומרים והוציאו ממחסן הנשק 218 רובים, 15 מקלעי ברזן ופריטים שונים של ציוד צבאי. השלל הוצא במשאיות צבאיות, שהוחרמו

באותו מעמד. כל הפעולה נמשכה כרבע שעה, ללא תקלות. "הייתה זו ההחרמה הגדולה ביותר של יחידות נשק, שבוצעה על-ידי הארגון", יאמר על כך עמיחי פאגלין כעבור עשרים שנה:¹⁴

קראו לה "ההחרמה הפרטית" והיא כללה יותר מ-400 יחידות נשק על כל אביזריהן. למרבה הצער, ה"הגנה" שמה ידה על השלל הזה, ובסופו של דבר, נותרו ברשותנו כ-60 יחידות בלבד [...].

הפעולה בוצעה על רקע המחסור החריף בנשק, שהעיק מאוד על הארגון באותה תקופה. אני מעריך, שלא עמדו אז לרשותנו יותר מ-50 יחידות נשק, ומשמעות הדבר הייתה שלא יכולנו להוציא לפעולה יותר מ-50 איש. ה"הגנה" – חרף המשא-ומתן שהתנהל עמה על הקמת תנועת המרי – המשיכה לנגוס במחסנים שלנו. "הקש ששבר את גב הגמל", לפחות לגבי מפקדים אחדים שהשתתפו באותה פעולה – היה התנהגותה המבישה של ה"הגנה" באותו הקשר והתגרותה המחוצפת בנו: בעוד הנהגת הארגון נעתרת לבקשת ה"הגנה", לוותר על פעולת "החרמת" הנשק ברחובות, פרצו אנשיה למחסן שלנו בפתח-תקוה, ורקנו את כל יחידות הנשק שהיו שם (כ-15 במספר) ועוד הותירו מאחוריהם מטאטא, כסמל לניקיון כללי שערכו במחסנינו. הדבר חרה לכמה מהמפקדים שלנו, שעדיין היססו להצטרף לפעולה. בפגישה סגורה וסודית של המפקדים הבכירים הוחלט להוציא לפועל את "מבצע רחובות". באותו דיון הסברתי את שיקוליי במילים פשוטות: "נושא הנשק עבור הארגון הנו שאלה של 'חיים ומוות'. אם לא נשיג נשק יחדל הארגון להתקיים, הוא יישאר על גבי נייר הכרוזים בלבד. המפקדה שלנו ידיה כבולות" – הסברתי – "בשל איזו הבטחה שניתנה ל'הגנה'. מכאן, שלא יינתן אישור רשמי לפעול. עדיף אפוא לחסוך אי-נעימות מהמפקדה ולפעול על דעת עצמנו. בכך נשחרר את המפקדה מהתחייבותה ומאחריותה כלפי ה'הגנה'. לאחר שהנשק יגיע למחסנינו – נוכל אפילו להתפשר ולהעניק חלק ממנו ל'הגנה' וללח"י – אולם מרביתו תישאר בידנו". אישית, הייתי משוכנע שהמפקד – אלמלא ידיו הכבולות – היה מברך על הפעולה.

הנשק שהבאנו מרחובות כלל יותר מ-400 "יחידות נשק" והיה בו

כדי לצייד כ-450 לוחמים – כולל מדים, סמלים, סימני הדרגות, קובעי הפלדה, החגור ויחידות הנשק על התחמושת שלהם.

”פעולת הרכש ברחובות בוצעה תוך כדי המגעים להקמת תנועת המרי”, סיפר בגין,¹⁵ ”אולם לפני חתימת ההסכם האופרטיבי. מצבנו לא היה נעים [...] את האמת לא יכולנו לגלות, משום שהדבר בא עלינו כהפתעה, שלא לפי החלטת המפקדה אלא על דעת המבצעים לבדם – חבר מפקדים צעירים מהטובים והמסורים שהיו לנו. עמדתי מאחורי מסך והמטרתי עליהם דברי תוכחה”, אמר, ”אולם בלבי פנימה רגשותיי מעורבים היו...”

מרק קהאן (אלכס), שהשתתף באותו ”בירור”, יודע לספר שגידי הוסיף לעמוד על שלו ולא חדל להצדיק את המעשה. ”שוחחנו עמו ארוכות, אך הוא טען שלארגון אין נשק וכך אי-אפשר להמשיך [...] נשק הוא נשק – טען – ויש לשים עליו יד בכל מקום שרק מזדמן”.¹⁶

ואכן, הדאגה להצטיידות הוסיפה לעמוד בראש סדר העדיפויות של גידי לכל אורך מסלול פעילותו בארגון.

רכש ממגרשי התערוכה

ב-27 בדצמבר 1945 שב האצ”ל ותקף את מטות המשטרה והבולשת ביפו ובירושלים; בד בבד ביצעה יחידה בפיקודו של גידי פעולת רכש במגרשי התערוכה בתל-אביב, מקום שבו אחסן הצבא הבריטי כמויות ניכרות של נשק וציוד. היעד הפעם היה מאתיים טומיגנים, שלפי המידע מצויים היו באחד המחסנים.

הייתה זו ”הפעולה הימית” הראשונה של האצ”ל, שכן חלק מהכוח הגיע למקום בסירות-מנוע מהירקון.

התוקפים מנו ארבעים איש. הם חולקו לשתיים: קבוצה אחת פעלה מכיוון העיר, ושנייה מכיוון הירקון. נקבעו חוליות פריצה והשתלטות, יחידת ריתוק, אבטחה, ויחידת ”סבלים”. לפי המידע שהגיע למתכנני ההתקפה, דרושות היו ידיים רבות כדי להוציא את שלל הנשק מן המחסנים.

לאחר שנפרצו גדרות התיל, המקיפות את המחנה מכל עבריו, ניתן האות וחוליות הלוחמים החלו תופסות עמדות בשטח. הם התקדמו בשני ראשים והשתלטו על הבניין המרכזי. ליד השער קרא גידי לבריטים להיכנע ולהניח

את נשקם: "כל השטח נשלט על-ידינו. אם תרימו ידיים ותיכנעו, איש מכם לא ייפגע. המטרה שלנו היא מצבור הנשק".

כארבעים חיילים הרימו את ידיהם וכונסו באחד החדרים, תחת שמירה. נשקם האישי ניטל מהם. חייל אחד, בדרגת רב-טוראי, גילה התנגדות, ובחילופי היריות נפצע קשה ומאוחר יותר מת מפצעיו בבית החולים. צלף בריטי בודד התבצר בעמדה והמשיך לירות לעבר התוקפים. בזה אחר זה נפגעו אנשי יחידת הפורצים, אך המשיכו בהתקדמותם.

אהוד (פסח זיסין), ששימש כסגן מפקד הפעולה, התקדם בראש יחידתו לעבר המבנה ששימש כמחסן, ופרץ את דלתו בחומר נפץ. הפיצוץ גרם לבהלה בקרב החיילים, וזו אך גברה בשעה שחוליה שנייה פתחה באש לעבר בניין מגוריהם. עמדות המשמר אוישו בכמה אנשי אצ"ל במדי צבא בריטיים, כדי שלא ניתן יהיה לחשוך מהחוץ במתרחש פנימה.

בעקבות פיצוץ דלת המחסן פרצה לתוכו יחידתו של אהוד, וכשהעלו אור – נדהמו למראה עיניהם: לבד משלושה טומיגנים וכמה חגורות כדורים על אחת האצטבות – לא היה שום נשק. המחסן היה ריק.

האכזבה הייתה מרה. לא היה עוד כל טעם לשהות במקום. אך דרך היציאה הייתה בטווח האש של הצלף, שמנע מהבחורים לסגת. קונוס המשיך לרסס במקלעו את שער המחנה, אולם לא הצליח לשתק את אש הצליפות.

אהוד הטיל רימון לעבר מקור הירי, ובטרם הספיק לחצות את מפתן המחסן – נפגע מצרור ונפל מתבוסס בדמו. הוא עוד הספיק לצעוק "נפצעתו!", ואיבד את הכרתו.

גידי שמע את קריאתו. "הישאר על מקומך, אני בדרך אליך", השיב. הוא זחל בזהירות לעבר המחסן, מטר אחר מטר; ליד הפתח זינק בזריזות פנימה. אהוד היה שרוע על הרצפה, גונח מכאבים וסביבו שלולית דם. הוא היה פצוע קשה בבטנו, בידו וברגלו.

גידי נשאו בעדינות על גבו והחל זוחל עמו החוצה. מטר כדורים קידם את פניו ואילצו לשוב ולסגת פנימה.

"השליכו פיטרדה (רימון-הלם)", צעק לעברם של דב שטרנגלז ומוטקה, שתפסו מחסה מאחורי קיר סמוך. דב שלף פיטרדה, שפשף את ראש הגפרית, ובעודו מניף את זרועו – פילח כדור את חזהו. הוא מעד, נפל, והפיטרדה

התפוצצה ברעש מחריש אוזניים, מרסקת את לחיו הימנית ואת כף-ידו. בה בעת הצליח גירי לקפץ החוצה, נושא על גבו את אהוד הפצוע. נושף ומתנשף פקד לחצצר את אות הנסיגה. תוך חילופי אש עזים הצליחו הבחורים לפלס את דרכם אל הסירות, גוררים עמם את הנפגעים: חמישה פצועים קשה ועוד אחדים פצועים קל. ב"שבע טחנות" המתין להם שמוליק, הנשק הראשי, וקיבל מידיהם את הציוד. הפצועים הועברו לבית חולים "פאולן" ברמת-גן. רופא האצ"ל, ד"ר מתן, הוזעק למקום, וכעבור שעה קלה הגיע גם פרופסור מרכוס, שקבע מיד: "מצבם של שלושה אנוש ועלינו לנתחם, ללא דיחוי". הוא טלפן אישית לבית החולים "הדסה" ודרש לשלוח מיד שני אמבולנסים. עד להשלמת הניתוח לא מש מעליהם, וכשביקש שוטר בריטי לעוצרם במחסום, הסביר הפרופסור ביושב: "אנו מובילים חולי טיפוס". השוטר נרתע בבהלה. ב-5:00 לפנות בוקר השיב דב שטרנגלז (סמל אבנר) את נפשו לבורא. כל הפצועים האחרים החלימו, בסופו של דבר, ושבו לתפקד כרגיל – לרבות פסח זיסין (אהוד), שחב את חייו לגירי, שחילצו בחירוף נפש ממלכודת האש.

מאזן השלל הפעם היה עגום והסתכם במספר "טומיגנים", שהיו בידו החיילים בשער, ובכמה רובים ורימונים. הפגיעה ביוקרתו של הצבא הבריטי, לעומת זאת, הייתה רבה. ארבעים חיילים נכנעו לפני קומץ קטן של לוחמי מחתרת.

ההתקפה על שדות התעופה

בליל ה-27/28 בפברואר 1946 פשטו יחידות אצ"ל ולח"י (כמסגרת "תנועת המרי") על שלושה שדות תעופה בריטיים בארץ: בקסטינה (חצור), בכפר-סירקין ובלוד. על-פי הפרסומים הרשמיים נפגעו באותו הערב כעשרים ושניים מטוסים בשווי של כ-750 אלף לא"י.¹⁷ על ההתקפה בקסטינה פיקד עמיחי פאגלין (גירי).

בתצפיות נתגלה כי שדה התעופה של קסטינה (חצור) משתרע על פני שטח של מאות דונמים. היו בו רציף-חניה מבטון לארבעים מפציצים כבדים, בעלי ארבעה מנועים, מסוג "הליפקס"; סככה גדולה; מוסכים ובתי מלאכה. סמוך להם השתרעו מסלולי ההמראה והנחיתה, וכן מסלולים משניים לרציף-

החנייה. מערבה משם נמצאו צריפי המגורים של אנשי חיל האוויר. כל השטח הנרחב הזה היה מגודר קונצרטיות של תיל דוקרני. ליד השדה שכן הכפר הערבי קסטינה, ובו בסיסים צבאיים שונים.

התוקפים התחלקו לשתיים: קבוצה אחת, אנשיה מחופשים לערבים, עלתה על מכונת טעונה חציר שמתחתיו מצבור הנשק וחומר הנפץ; השנייה – בחולצות כחולות וכובעי "טמבל" – יצאה במשאית מכוסה אברזין, ופניה, כביכול, ל"כנס בני המושבים" בכפר-דורבורג. בדרך נתלו אליה שלושה סיירים. במחנה נטוש, לא הרחק מהיעד, עצרה כל הכבודה והאנשים המשיכו את דרכם ברגל, נושאים עמם – לבד מהציוד הרגיל – סולמות ואלונקות. גשם טורדני הכביד על התקדמות היחידה, שמנתה כארבעים לוחמים וביניהם שתי חובשות – מיצי טאו וציפורה.¹⁸

סיפר אחד המשתתפים:¹⁹ "פסענו בדרך לא דרך, שוקעים בבוץ עד לברכינו, מה שהכביד עלינו שבעתיים. חצינו ואדי גואה, אווזים איש ביד רעהו, כדי לא להיסחף. רטובים עד לשד עצמותינו, הגענו כעבור שלוש שעות אל שדה התעופה. חצינו את הגדר הראשונה, ובריחוק של כמאתיים מטר גם את השנייה. עתה נמצאנו, ממש, על מסלולי הנחיתה. לפתע, נשמע רעש מחריש אוזניים וכל השטח הואר. אחד המטוסים מצא לנכון להמריא, דווקא עתה. אינסטינקטיבית נשכבנו על האדמה התחוּחה, ונשימתנו כמעט ונעתקה. אט-אט חזרה הדממה כשהייתה, וחושך מצרים שב לשרות על שדה התעופה. לא ניתן היה להבחין בכלום. גידי הורה לאחד ממפקדי היחידות לגשש דרכו לעבר המטוס הקרוב – ולהציתו. חלפו דקות אחדות, שנדמו בעינינו כנצח – ואז באה ההתפוצצות, מלווה בהבזק מסנוור. האווירון החל בוער, ועשרות מטוסים נתגלו לנגד עינינו, רובצים דוממים על הקרקע. יחידות החבלנים לא בזבזו רגע מיותר: מטוס אחר מטוס התפוצץ ועלה באש. הסביבה כולה הוצפה באור יום. לפתע, נותרנו בלי חומר נפץ (לא ציפינו לכל כך הרבה 'מטרות מעופפות'). 'צלפו היישר אל מכלי הדלק', ציווה גידי. ציפורי הפלדה הפכו עד מהרה למזורות ענק."

שורת התפוצצויות, שהביאה להשמדתם של שנים-עשר מטוסי "הליפקס" – העירה מתרדמתם את המשמרות הבריטיים, ואלה פתחו בירי מנשק קל. חוליות החיפוי השיבו לעברם באש צולבת וריתקו את תגבורות הצבא

לעמדותיהם. לתרועת החצוצרה – ניתן אות הנסיגה. בראש צעדו שלושת הסיירים. סמוך לאחד הכפרים הערביים נפתחה לעברם אש מפרדס. נאזם עזרא עג'מי (יהונתן) צנח ארצה מתבוסס בדמו. הוא נפגע ברכו. שתי החובשות – מיצי וציפורה – חשו לטפל בו. "היינו בטוחים שהצבא חסם את דרכנו", סיפר חיים שפיר;²⁰ "השתטחנו, דרכנו את הנשק והתכוננו לקרב אחרון". גידי הורה למקלען להשיב באש ו"לשטוף" את הפרדס בכמה צרורות מה"ברץ". אולם הירי פסק באותה פתאומיות שבה החל. הלוחמים המשיכו דרכם בכוח הכבד, נושאים עמם את חכרם הפצוע באלונקה משני "בטלדרסים" שרובים הושחלו בשרווליהם. יהונתן מת מפצעיו לאחר זמן קצר. לא נותרה ברירה אלא להשאירו במקום, מאחר ש"הבריטים הספיקו לחסום את הכבישים ולסגור על הנסוגים מכל עבר".²¹ "יוסף (שמחון) הסיר את קובע־הפלדה מעל לראשו והניחו על חזהו של הלוחם ההרוג; גם שאר החברים פשטו מעליהם האחד מעיל והאחד סוודר, כדי לכסות את הגופה, ונפרדו ממנו, תוך מתן כבוד צבאי לחבר שנפל".²²

בבוקר יום הפעולה סייר המפקד הראשי של הצבא הבריטי במזרח־התיכון, הגנרל ברנרד פיג'ט, במתקני שדה התעופה בקסטינה. לאחר ששמע על החורבן שנגרם במקום, הורה להוציא מיד את כל המפציצים הבריטיים מארץ־ישראל ולהעבירם לשדות תעופה במצרים.

***

על כל האבסורד שבדבר – הצלחתם המרשימה של אנשי האצ"ל בפעולת שדות התעופה הייתה לצנינים בעיני ראשי תנועת המרי; זאת חרף העובדה שהמבצע נערך במסגרת המשותפת ובאישורם. יותר מכול קצפו יוצאי הפלמ"ח, כעדותו של יגאל אלון:²³ "הבאתי הצעה של הגדוד השני לפיצוץ מטוסים צבאיים בתל־נוף, או בלוד [...] הגדוד סייר, תכנן והכין הכול. אך סנה נתן את הביצוע לאצ"ל או ללח"י. ואני, ממש, לא יכולתי לסלוח לו על זאת".

***

באותו הקשר מספר איתן לבני על דין ודברים מאלף בינו לבין יצחק שדה:²⁴

יומיים לאחר הפעולה המוצלחת שלנו ושל לח"י – באתי לפגישה עם שדה. לא קשה היה לשדה להבחין בשביעות-הרצון הנסוכה על פני, ואכן, הייתה לי סיבה לכך [...] ההתקפות עברו כולן בהצלחה רבה. נזק רב נגרם לתעופה הצבאית הבריטית, והמסר שביקשנו להעביר הגיע ליעדו באופן ברור וחד-משמעי [...] אולי ציפיתי לשמוע דברי הערכה מפיו של שדה. חרף זאת, קידם את פני בהבעה זועפת ואמר לי: "שמע, קבענו שאתם מתקיפים את כפר-סירקין ואת קסטינה, אבל לא אישרנו לכם את לוד".

הפתעתי הייתה גדולה. "לא ייתכן", אמרתי, "הלא ישבנו יחד פעמיים או שלוש פעמים ואני שרטטתי לך כמו ידי את דרכי הגישה ואת דרכי הנסיגה ללוד וממנה וגם ציינתי במפורש את סוגי המטוסים החונים בשדה". אמרתי לשדה: "פגענו בכל זרועות התעופה הבריטית: במטוסי יירוט, במטוסי הפצצה ותצפית ובמפציצים כבדים. והנה", המשכתי, "במקום שתברך אותי על הצלחתנו, אתה תוקף אותי בטענות קשות ובלתי מובנות, כאילו הולכתי אותך שולל". הזכרתי לשדה, שגם מסרתי לו את הסממאות של כל פעולה, באם ירצה להודיע על כך למפקדי האזורים שלו [...]

ויכוח בלתי-צפוי זה הותיר בי משקע מר. אמרתי לשדה: "אתה יודע מה? – בעתיד כל מה שנסכם, נעלה על הכתב, ואז לא יוכל עוד להתעורר כל ויכוח". אודה על האמת: קשה היה לי להתגבר על אכזבתי [...] בהקשר זה סיפר לי בגין על מאמר התקפה חריף וארסי במיוחד, שהתפרסם ב-31 בינואר 1946 בעיתון התנועה לאחדות-העבודה. המאמר נקרא "הייאוש הגדול של קטני אמונה" וחתם עליו אחד י. נודד. בגין גילה לי כי "י. נודד" הוא כינויו של יצחק שדה. "לא ייתכן שזה שדה", הגבתי, "הרי אנו נפגשים בתדירות גבוהה ותמיד שוררת בינינו אווירה טובה ונינוחה". החלטנו לא לרמוז לשדה שאנו יודעים שהוא בעל המאמר הזה.*

* הערת המחבר:

ב-28 בפברואר 1946 לא יכול היה איתן לבני לשער, שכעבור חמישה חודשים (ביולי 1946) יעמוד ממשיכו בתפקיד, עמיחי פאגלין (גדי), בוויכוח מר דומה עם רמטכ"ל תנועת המרי,

ההיכרות עם רעייתו לעתיד, ציפורה

באחד מלילות הקיץ החמים של יוני 1944 נראו בשכונת נחלת-שבעה בירושלים זוג נאהבים, סובבים הלוך ושוב, שלובי זרוע. הצעיר בן ה-22 והנערה בת ה-19 היו שקועים בעולמם הפרטי ולא שתו לכם לכל הסובב אותם.

אלא שכל זה היה למראית-עין; בפועל הם היו ערים ודרוכים לכל רחש ותנועה בסביבתם. עמיחי פאגלין מתל-אביב וציפורה פרל מצפת הכירו זה את זו בכינוייהם בלבד – גידי ויעל. הם התראו לראשונה באותו הערב, וה"שירוך" היה נטול כל סממן רומנטי: השניים עמדו להשתתף בהתקפה של האצ"ל על כמה אובייקטים של השלטון.

על הנסיבות שהביאו לפגישה בין השניים מספר מפקד אותה פעולה, אליהו לנקין:

באותו ערב תכננו לתקוף בעת ובעונה אחת שלוש מטרות מרכזיות בבירה: מטה המשטרה במגרש הרוסים; משרדי מושל המחוז, ברחוב יפו פינת רחוב הלני המלכה; ומטה הבולשת (C.I.D.) בממילא. לשם כך ריכזנו בנחלת-שבעה כמויות עצומות של נשק (על-פי המושגים דאז). בשל היקפו של המבצע, נשלחו אלינו כמה יחידות ח"ק ממחוזות אחרים, ועמיחי (גידי) עמד בראשן ואמור היה לפקד על חלק עיקרי בפעולה. המבצע היה מסובך ולא נטול סיכון. לשם כך הכינונו, בין היתר, תחנת עזרה-ראשונה ובה קבוצה גדולה של בנות, ורופא. מחסן הנשק רוכז באחת החצרות בשכונה.

יצחק שדה, באשר למועד הפעולה במלון המלך דוד, כשזה האחרון מתכחש בפרהסיא לסיכומים שסמך עליהם את ידו.

ככל שחולף הזמן, מתברר יותר ויותר שהתכחשות לפעולות שנויות במחלוקת, לאחר מעשה – הפכה אצל שדה לשיטה. נראה שאכן סוכם בינו לבין אלון לאפשר לפלמ"ח לתקוף את שדה התעופה בלוד; אין להעלות על הדעת "שהגדוד השני סיר, תכנן והכין הכול", כדברי אלון (ראה לעיל), בלי שרמטכ"ל תנועת המרי (יצחק שדה) נתן את אישורו לכך. אלא שמסיבה זו או אחרת, אולץ למסור את הביצוע לאצ"ל וללח"י – קרוב לוודאי, בהוראתו של סנה. הדרך הקלה ביותר להסיר מעליו את האחריות להפירת הסיכום עם אלון, הייתה להטיל את האשמה על האצ"ל – במקרה זה על איתן לבני: "לא אישרנו לכם לתקוף את שדה התעופה בלוד", בדיוק כפי שעשה זאת כעבור חמישה חודשים לעמיחי פאגלין (ראה הפרק "פרשת מלון המלך דוד").

והנה — כשהושלמו כל ההכנות, הקיפה המשטרה את האזור: אחת הדיירות בסביבה הבחינה בתנועה לא שגרתית ליד ביתה, חשדה שמתכננים שוד — והזעיקה את המשטרה. המקום התמלא בכוחות גדולים של שוטרים וחיילים ואבר הסיכוי להתקרב למחסן הנשק. נאלצנו לדחות את הפעולה ולפזר את הבחורים. אולם עיקר דאגתנו נתונה הייתה לגורל מצבור הנשק. אם המשטרה תצליח לשים עליו את ידה, ישתק הדבר את פעולות הארגון לתקופה ארוכה. יותר מכולנו חרה הדבר לעמיחי: "אנו חייבים לפנותו ויהי מה", אמר, "ולו יתהפך העולם — אל לו לנשק הזה ליפול בידי הבריטים".

התקיפות שבה נאמרו הדברים, חייב אני להודות, הפגיעה אותי. ראיתי לפני בחור צעיר, רוזה, עיניים לוחטות, מכריז בעוז: "לא ארשה שהנשק והציוד, שאספנו בעמל כה רב — יאבד. אני פונה אליך, כמפקד המחוז, להעניק לי את הסמכות לטפל בעניין".

אמרתי: "אם כך, הבה נתכנן את הדבר. ראשית חכמה, עלינו לברוק את המצב בשטח, לקבל תמונת מצב, היכן מוצבים השוטרים ומה הן דרכי הגישה למחסן". והוספתי: "מסוכן מדי שתערוך את הסיור לבודך. אצטרף אליך בתלוויה, ועליכם יהיה לנהוג כזוג נאהבים; כך גם ייקל עליכם לשוטט בסביבת המחסן".

ניגשתי לתחנת העזרה הראשונה וביקשתי מתנדבת. כל הבחורות קפצו כאחת והציעו את עצמן. הצבעתי לעברה של ציפורה, סטודנטית חמודה, עדינה, ודוק של תמימות נסוך על פניה. "זאת הילדה המתאימה למשימה", אמרתי לעצמי והוריתי לה לבוא אחריי. "אתם תציגו את זוג הנאהבים", אמרתי לעמיחי, "חבק אותה וצאו לדרך". שניהם הסמיקו עד קצות אוזניהם והשפילו את מבטם. "עליכם לשחק אותה טבעי", פקדתי עליהם, "כך שכל שוטר יבין, שלפניו זוג רומנטי ותו לא".

הם מילאו את תפקידם כהלכה — הראיה, כעבור שלוש שנים הם נישאו. ומדי פעם, כשהיינו נפגשים, היו קוראים לעברי "הנה השדכן שלנו!". במרוצת הזמן הפכנו לירידים טובים.

אולם באותו לילה — ניצחה עקשנותו של עמיחי, והנשק "חולץ". הוא בחר מסלול גישה צדדי זנוח, שב עם שלושה בחורים וטנדר

סגור (שהוחרם בו במקום), והנשק הועמס על הרכב והוחזר בשלמותו למחסני הארגון.

באותו ערב התבלט גידי כמנהיג חסר רתיעה ומוכן לכול. האמת היא, שפחד גדול נפל עלינו: הבריטים היו עצבניים ומתוחים – קודם ירו, ואחר-כך שאלו שאלות... דרושים היו הרבה אומץ ונחישות כדי להיכנס לתוך לוע-הארי (כל האזור המה מכוחות משטרה) ולפנות את המחסן מתחת לאפס של הבריטים. והוא עשה זאת.

יכול היה לשלוח את פקודיו לבצע את המשימה, אך לא איש כגידי יסתתר מאחורי ההייררכיה הפיקודית בעתות חירום. הוא תמיד צעד בראש. והססמה "אחריי", שהפכה לסמלו של צה"ל – אומצה על-ידיו בפועל זמן רב לפני כינונו של צבא ההגנה לישראל והייתה לסימן ההיכר שלו בכל תקופת המחתרת.

למחרת, כשנסעתי לדווח למפקדה ולבגין על הסיבות שהביאו לביטול הפעולה, הוספתי: "לעומת הכישלון שספגנו אמש – אני גאה להודיע, שהתגלה לפנינו מפקד קרבי חדש, מנהיג אמיץ ורב-תושייה, בעל כושר החלטה – שראוי יהיה למלא כל תפקיד פיקודי בעתיד".

ואכן, באפריל 1946 – כשקצין המבצעים הארצי, איתן לבני, נעצר יחד עם ה-31 בחולות בת-ים – הזעיק מנחם בגין אליו את עמיחי פאגלין בשעת לילה מאוחרת, ובו במקום מינה אותו למפקד המבצעים החדש של הארגון.

שורשים ומקורות

מה היה מקור הלהט הלאומי של עמיחי, כפי שהדבר משתקף בזיכרונות ילדותו? מניין שאב את התעוזה הנפשית, את הפטריטיזם הבלתי-נרלה, את הכישורים ואת התושייה, שייחדו אותו והציבוהו בראש הפירמידה של המאבק האקטיבי בשלטון הבריטי באחת השעות הגורליות במלחמת העצמאות של העם היהודי במולדתו?

"הזיכרון הרחוק ביותר שלי לגבי עמיחי מתייחס לזמן שבו מלאו לו שלוש שנים, שכן כבר אז התגלו בו סימנים של התעניינות בנושאים טכניים", מספר אחיו, יצחק.¹ "היה זה ב־1925. היינו משפחה בת שבע נפשות בצריף של בלוקים בן שני חדרים, מטבח ושירותים. באותה עת הייתה עיריית תל-אביב מרעננת את הרחובות באמצעות מכל מים ומזלף מותקנים על משאית. עמיחי, בן השלוש, היה מלא התפעלות מפעולת המתקן, ומדי בוקר היה מתייצב בשעה היעודה על המרפסת, מחזיק בידיו הקטנות בסורגי העץ וממתין להופעת המשאית. וכשזו הגיעה – לא היה קץ לשמחתו וליווה את פעולתה בקריאות 'פומפה מים', 'פומפה מים'."

עמיחי נולד ב־1922. שנה קודם לכן, במאי 1921, פרצו מאורעות תרפ"א: 47 יהודים נרצחו ו־116 נפצעו. מוקד המהומות היה ביפו.

"משפחתנו התגוררה אז בלב יפו הערבית ואבא עבד במשרד האחים ליטוינסקי ביפו", מספר יצחק; "מתכולת ביתנו לא נותר דבר. הכול נבזז בידי הפורעים, ובסופו של אותו יום מצאה משפחתנו את עצמה בחוסר-כול במחנה פליטים, שאורגן בחפזה בבית העולים ברחוב העלייה. בסופו של דבר, מצאנו את עצמנו בדירת מרתף ברחוב שינקין בתל-אביב. האירוע

הטראומטי הותיר רושם קשה ביותר על הוריי, וכמוכן הרבו לדבר עליו, כך שמתקופת ילדותו המוקדמת שמע עמיחי על אותה פורענות, ואין ספק שהדברים נחרתו עמוק בתודעתו ועוררו בו חרדה".

האימה מפני הפורעים באה לכלל ביטוי בשיחותיהם של ההורים, והדברים לא נעלמו מעיניהם ומאוזניהם של הילדים. מגיל רך שמע עמיחי סיפורים על הטראומה שעברה משפחתו במאורעות 1921, ואיך הוריו ואחיו ניצלו אז בנס. בצל אותם סיפורים עברה עליו ילדותו.

כשפרצו מאורעות תרצ"ו (1936) הגיע לשנתו ה־14, ובתודעתו חקוקות החרדות של מאורעות הדמים הקודמים. באותה תקופה התגוררו הוריו ברחוב הירקון בתל־אביב, מקום שניצב בו היום מלון "דן", וכמעט מדי יום היו עוברים שם מסעות לוויה של ערבים מיפו לעבר בית הקברות המוסלמי (היום גן העצמאות). היו אלה תהלוכות ססגוניות בתופים ובמצלתיים ובתפילות סואנות. מראות פחדים אלה נותרו חרותים בו ימים רבים.

ב־1938 הצטרף אחיו נריאל לנוטרים, נשלח לגליל התחתון וצורף למשמר־הנע, בפיקודו של יגאל אלון. הקריירה הצבאית של נרי נמשכה דרך המשמר־הנע אל פלגות הלילה של וינגייט, ומאוחר יותר אל הפל"ם. מגעיו עם אחיו שכנעו את עמיחי שגדל בארץ דור בעל כושר צבאי לעשות דברים בצורה אחרת. וינגייט לימד את שיטות המארבים, התקיפות הליליות. על כל זאת שמע מנריאל. הדברים שלהבו את דמיונו ועוררו בו את הרצון לעשות מעשה.

מאידך גיסא, רגשי המרירות והזעם בעקבות סגירת שערי הארץ הלכו וגאו בלבו והביאוהו למסקנה שמקור כל הצרות הוא השלטון הבריטי העוין, המתייצב לצדם של הערבים. "יש להיאבק בו עד לסילוקו מהארץ הזו", החליט בלבו.

תחושת האכזבה מההנהגה המוסדית של היישוב, שאינה עושה דבר לשינוי המצב — העמיקה את הרגשת התסכול שהיה שרוי בה. לא קשה לדמיין בעיני רוחנו את הנער הזה, שמשחר ילדותו גדל בסביבה שבה אירוע ביטחוני אחד רדף את משנהו, תוך תחושה של עניבת חנק סביב צווארו של היישוב, בלי שההנהגה תעשה משהו לכד מהצהרות פוליטיות נכובות. אט־אט התגבשה בו הרעה שהחלופה היחידה היא להצטרף לארגוני המחתרת. "ייתכן שמה שהביאו בסופו של דבר להחלטה לעבור לאצ"ל — הקש

ששבר את גב הגמל" – סבור האח יצחק – "היה אסון כ"ג יורדי הסירה. המשפחה וכן גם עמיחי סברו, ועודם סבורים, שכל אותו מבצע היה חסר טעם, חסר תכלית, וגרם לאכרן חיי-אדם של טובי הנוער דאז – מפקדי מחלקות של ה'הגנה', מהמוכשרים שהיו לה. וכל זה, כדי לשאת-חן בעיני הבריטים ולהוכיח עד כמה עז רצוננו לשתף אתם פעולה".

כשרונותיו הטכניים של עמיחי התגלו עוד בילדותו. "ידי זהב היו לו כבר מגיל תשע", מספר יצחק. "כדי להשתכר דמי-כיס היה מייצר עפיפונים ומוכרם לבתי מסחר לצעצועים. שעה שחבריו העבירו את זמנם במשחקים, היה הוא מטפל במכונות היבוא של אבא, מפרק ומשמן אותן.

"פעם התעוררה בעיה במכונת לישה מיובאת. המכונה הייתה מורכבת משני חלקים – חלק מכני עם זרוע, ורוד גדול. הזרוע הייתה לשה את הבצק בדוד, שעה שזה סבב על צירו. מדי פעם הייתה הזרוע מתחככת בחלקו התחתון של הדוד, והכול היה נעצר. כל הטכנאים שהוזעקו חזרו על אותו פזמון: משהו במכונה אינו תקין. היו משחזים את הזרוע, כדי להפחית מנפחה, שלא תתחכך בדוד, מקבלים את שכרם – ומסתלקים. הדבר לא נראה לעמיחי בן ה-14. הוא לא נח ולא שקט עד שגילה את מקור הבעיה: המכונאים לא הסירו את נייר השעווה שבו היה עטוף הבסיס של המכונה. כתוצאה מכך המכונה לא הייתה מאוזנת אלא נוטה בשיפוע קל, והשיפוע הזה הוא שגרם לחיכוך. ברגע שהנייר הורד – חדלו התקלות.

"הייתה לו טביעת עין בכל הקשור לעניינים מכניים. תמיד היה כזה – עד יומו האחרון. היה ניגש למכונה, מתבונן בה דקות ספורות ומגלה את מקור התקלה. לא הייתה בעיה מכנית שלא מצא לה פתרון".

את הניסויים הראשונים בחומרי נפץ ובמנגנוני הפעלה החל גידי ברחוב הרכבת 4, בטרם מלאו לו עשרים. עובדת חברותו באצ"ל כבר לא הייתה בחזקת סוד בחוג המשפחה, כך שלא היה צורך לתרץ את פעילותו. הניסויים היו קשורים בייצור מנגנוני השהיה לנפצים, באמצעות קפיץ מתוח מנחושת, שהוחדר לתוך מבחנה מלאה בחומצה. משאיכלה החומצה את הקפיץ, היה זה משתחרר ומפעיל את הנפץ. פרק זמן ההשהיה היה מותנה, כמוכן, בעובי חוט הנחושת שממנו היה עשוי הקפיץ. עמיחי התקין לשם כך שורות ארוכות של מבחנות מלאות בחומצות, ובתוכן קפיצי נחושת בעובי שונה. הוא ערך

מעקב אחר המבכנות והשווה את פרקי הזמן שבהם השתחרר הקפיץ בכל מבחנה. כששהה מחוץ לבית – הוטלה מלאכת המעקב והרישום על אמו. האם, סימה, מילאה את המשימה בדיוקנות רבה וספגה לא פעם ביקורת על כך מפי האב. תשובתה הייתה, שלאחר מה שאירע לנריאל היא מעדיפה שפעילותו המחתרתית של עמיחי תיעשה, במידת האפשר, בהשגחתה ובפיקוחה, שאם לא כן הוא יבצע זאת בכל מקרה, מבלי שתדע על כך דבר. מידת האמון שרחש עמיחי לאמו הייתה כה רבה, שלא היסס לאכסן רבים מחבריו ומפקודיו באצ"ל, ובעוד האם עוסקת בהכנת ארוחותיהם – שוחחו ביניהם בחופשיות על כל נושא סודי, ומעולם לא דלף דבר מחוץ לכותלי הבית.

עמיחי חש קרבה גדולה ומיוחדת לאביו, גרשון פאגלין. הוא נהג לבלות כל רגע פנוי במחסן המכשירים. האב, גרשון, עסק ביבוא מכונות וציוד למאפיות. תחילה היה עמיחי עוסק בפירוק ארגזי המכשור והציוד, אולם סקרנותו, כישוריו הטכניים המדהימים, והמיומנות שרכש מתוך ניסיון עצמי – הביאוהו תוך זמן קצר למצב שבו הפך ליד ימינו של האב בכל הקשור לציוד שיובא מחוץ-לארץ.

עד מהרה החליף את המכונאים והטכנאים הקבועים; התגבר על נקלה על בעיות וקשיים שאחרים לא מצאו להם פתרון; ומשנסתמו שערי היבוא מחוץ-לארץ (עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה), החל לייצר מרכיבים שונים של מיכון וציוד למאפיות בארץ. על אף השוני העצום באופיים – ואולי דווקא משום כך – נרקמו בין האב לבן יחסי קרבה לא רגילים, מלווים ברחשי כבוד הדדי.

עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה פסק יבוא הציוד מחוץ-לארץ ולא נותרה דרך אלא לייצר באורח עצמי. האב היה סוחר מוכשר, אך נעדר כישורים טכניים. הוא לא היה מסוגל להשתלב במעבר ממסחר לתעשייה ונטה לעשות זאת באמצעות קבלני משנה. אלא שהללו לא הכירו את הציוד שבו עסק, ולרגע נדמה היה שהכול יורד לטמיון. וכאן נכנס לתמונה עמיחי – עלם בן שמונה-עשרה. בעשר אצבעותיו החל לייצר בהצלחה ציוד, שעד לאותה שעה נדמה היה שלא ניתן לייצרו אלא בחו"ל.

לאב, שבמשך שנים חלם על המעבר מיבוא לייצור, אך עמד פתאום בפני שוקת שבורה עקב הפסקת היבוא מחוץ-לארץ – הייתה פעילותו של

עמיחי בבחינת נס, שהתרחש בדיוק ברגע הנכון. יחסיהם הלכו והתדרקו. הם הפכו לשותפים בעסקים. שותפות חמה ואינטימית זו נמשכה עשרים וחמש שנים, עד לפטירתו של גרשון פאגלין ב־1965.

את האווירה בבית הוריו של גידי, מתאר אל"ם (מיל') יהודה נאות (גלובמן): "בית רוסי עשיר. בית עם תרבות, עם פסנתר, מטבח גדול וגברת מכובדת עם תסרוקת רוסית מאחור. הכוונה, כמובן, לאם, סימה. היינו באים לשם, מדברים בחופשיות על מעשי חבלה, ושום דבר לא דלף החוצה. האם הייתה מגישה לנו תה עם חלב, או עם לימון, כל אחד וטעמו. זו הייתה אווירה כל כך שונה ממה שהסכנתי לה בביתי שלי בפתח־תקוה — בית טיפוסי של איכרים."

על מקור אחר להשראה שספג עמיחי מספר ידיד נעוריו, דוד דנון: "השפעה רבה הייתה למורה אחד עלינו, קלר ז"ל. ועד כמה שזה מוזר — הוא היה מורה להתעמלות דווקא. אבל תמיד דאג לכך שתהיה לנו הופעה נאה ומכובדת, ובכל הפסקה היינו יושבים יחדיו על החול בחצר בית־הספר — לבנים על שם 'אחד־העם' בתל־אביב, והוא היה מספר לנו על בר־כוכבא, על תקופת 'השומר', על בר־גיורא. הוא שלהב את דמיוננו, הקסים את הכיתה. אני משוכנע שאלמלא פגשנו באיש הזה, מסלול חיינו היה קצת שונה [...] עמיחי לא שכח את קלר עד יומו האחרון והיה מזכיר אותו לעתים קרובות."

"אבא עקב ללא הרף אחר המתרחש בארץ, תמיד רצה להיות מעודכן, בתוך העניינים" — סיפרה הבת, גליה — "הוא צפה קדימה, אל העתיד; מבחינתו, מה שהיה — היה. הוא לא התרפק על העבר. היו לו רעיונות איך צריך לעשות דברים, והיה מדבר על כך בהתלהבות. תמיד הייתה סביבו איזו חבורה, שהקיפה אותו בהערצה. אבא התייחס לכך בשוויון נפש. הוא התרחק מכנסים שבהם סיפרו על מעשי גבורה בתקופת המחתרת. מבטו שאף תמיד קדימה — אל העתיד."

"עבורי הוא היה קודם כול אבא חם. כשהייתי חוזרת הביתה מאיזה טיול, והוא היה נכנס ורואה את חפצי הפזורים בכל פינה, היה מחייך ואומר בקול רם: 'הוי, גלי שוב בבית — איזה יופי!' וגל של חום היה עובר ממנו אלי ושוטף את לבי. וכשחזרתי אחרי התאונה הביתה — נדמה היה לי שהנה, הנה, אשמע שוב את קולו מלגלג עלי בחיבה, וגל של קור חלף בי."

ציפורה

"היא ידעה לאהוב אותו בלי שיעור, כמות שהוא. הכירה את עוצמתו, הבינה את נסיבות הילדות שלו, גם בהיותו גבר. העריצה אותו עד ליום האחרון. הלכה אחריו, גם בארץ לא זרועה, וידה לא משה מעל ידו" – אמר בדברי ההספד שלו על ציפורה ועמיחי מי שהיה חברם לנשק, שכן וידיד קרוב, שמואל תמיר, והוסיף:

ציפורה, שידעה גם להטיל ספק באמרה זו או אחרת שלו, להתווכח אתו בחכמה העמוקה שלה, בשנינותה הדקה, עשתה זאת כל השנים באהבת אין קץ, בכל התנאים וללא תנאי. היא חוותה עמו את כל ההישגים, את כל הייסורים, הייתה עמו בשעות חדווה ובשעות של מפח-נפש – בבית, בבית החרושת, בלילות פעולה, בפיצוץ המטוסים – עד לשעתם האחרונה.

זוכר אני אותה, שעה שהיה עליי לאמנה בשידורים ל"קול ציון הלוחמת", נערה עדינה, יפת תואר. רצתה ללמוד, להגות כהלכה דברי קריינות לאנשינו במחותרת, לכל בית ישראל.

ציפורה, שיצאה לפעולות ולא ויתרה – נערה אחת, בין עשרות בחורים – זוהי הציפורה, שידעה להעניק לגידי את היקר לו מכול, את המשפחה, את הילדים.

הם עכשיו יחד עמיחי וציפורה, כפי שהיו בחיים, וכך יישארו בלכותינו. וכשתיכתב האגדה הכפולה, אחת האגדות הגדולות בבית-ישראל, האגדה על גידי, שאני מאמין שהוא בן אלמוות – תירקם לצדה האגדה של ציפורה, הצמודה אליו עד סוף הדרך.

על ציפורה — הרעיה, החברה, האם, האישה, שניצבה עליו תמיד, לא לצדו, לא מאחוריו — יחד עם גידי, בשותפות מלאה, בימים טובים ובימי סגריר — מספרת חברתה מנוער, דבורה נחושתן:

ציפורה או ציפי או ציפה, כפי שאהבנו לקרוא לה בלשון חיבה, הייתה דמות מיוחדת. מי שטרח להסתכל מעבר למשקפיים שלה, ראה עיניים כחולות נהדרות, דיבור שקט, וחיוך קטן, מינורי כלשהו, בזווית הפה. אצילית ומאופקת. השרתה סביבה אווירה נעימה. היה לה חוש הומור דק, מאוד עדין ונחמד.

הרושם הראשון היה של נערה שברירית; רושם מטעה: היא הייתה נערה ואישה שקורצה מחומר מוצק, שילוב של פלדה ומשי — מיוחדת מאוד, רכה כלפי חוץ, חזקה ברוחה פנימה.

מניין תעצמות הנפש האלה? קודם כול, מהמשפחה ממנה היא באה. ההיסטוריה של משפחת פרל בצפת שזורה לא מעט פנינים. האם היא מצאצאי הבעש"ט, אחד מאותם צאצאים שעלה ארצה. כאן אחד השורשים. פלג אחד של משפחת פרל היה ממייסדי מחניים, המושבה הגלילית; ואילו החלק האחר התיישב בצפת במחצית הראשונה של המאה שעברה. אין פלא שממקורותיה העמוקים של המסורת היהודית, המשולבת בלאומיות הציונית — צמח אותו דור חדש שכה הטבנו להכירו במסגרת הפעילות שלנו בבית"ר ובאצ"ל.

משפחת פרל הייתה בצפת כמו מוסד. בית פתוח, ידוע. מלון "הרצליה" שימש אכסניה לכל פעילי המחתרת, ולמרבית הפלא, לפעמים גם למטרה שלשמה נועד — לאירוח. ואם כבר מדובר באירוח — מי ממפקדי האצ"ל לא התארח שם, בתקופה זו או אחרת — כולל המפקד עצמו, מנחם בגין!

את ציפורה הכרתי בתל-אביב בשנות ה-40, והיא עדיין תלמידת תיכון בגימנסיה הרצליה. היא הייתה בית"רית, הדבר היה בדמה עוד מצפת. לאחר מכן — ואיך לא? — הייתה פעילה באצ"ל, בכל מגוון הפעילויות שנדרשה להן: החל מהכנת חומרי מלחמה וכלה בסיוורים, במעקבים, בהגשת עזרה-ראשונה לפצועים — ועד ללחימה. היא הייתה ברכבת הכסף, הפעולה הידועה עם האקס-אופרציה, מילה שאהבנו לחזור עליה, ועבר הרבה זמן עד שלמדנו לבטא אותה כהלכה.

ציפורה הייתה זאת שהביאה את מעטפות הכסף, יחד עם מלכה מנתניה, עם פנינה ועם שרה לכני. היא גם השתתפה בפיצוץ האווירונים ב"קסטינה", יחד עם מיצי טאו, שתיהן היו שם. לימים, בזכות מערכת היחסים עם עמיחי, ידעה הרבה על המתרחש, המון אינפורמציה צברה בבטנה... היו זמנים שהייתה לה נגישות למפקד. והיא שתקה, טיפה של שוויץ לא הייתה בה. אם מישהו יודע כל כך הרבה, הדבר מחמיא לו, הוא קצת "מתנפח". זוהי תכונה אנושית. אצל ציפורה הדבר לא בא לידי ביטוי. הייתה ונותרה צנועה, ומה ששמעה וידעה נקבר בקרבה, דבר לא ניכר על פניה. למסיבות של ציפורה ברחוב ריינס 4 בתל-אביב היה טעם מיוחד. כולנו אהבנו להשתתף בהן, גם מי שלא הוזמן היה מגיע. וכולם התקבלו בלבביות.

והיו גם רגעים קשים, והיא ידעה לעבור אותם בשקט נפשי, בראש מורם, בלי להישבר. כאשר נעצר עמיחי ביום "אלטלנה" (הוא נעצר ונמלט), לא ידעו מה עלה בגורלו; היה פסק-זמן, ולא נודע אם חי הוא או מת. האווירה הייתה קשה, בייחוד בבית הוריו, מקום שבו עדיין רבצה העננה הכבדה של נרי, שאיש אינו יודע את מקום קבורתו. את הדאגה שכרסמה בלבה היטיבה ציפורה להסתיר מההורים, ובמקום זאת הרעיפה מילות עידוד והפגינה אופטימיות.

היה זמן שעמיחי היה חולה מאוד וכל אנשי הח"ק בתל-אביב סובכו במעגלים סביב בית החולים. ציפורה הייתה אז כדמות שלא מן העולם הזה: שקטה, מאופקת, מהלכת בין הטיפות, שאיש לא ייפגע, לא ידאג, והכול בשקט מופלא.

ואסיים בשיחה הטלפונית האחרונה ביני לבינה, סמוך מאוד ליום שבו אירע האסון. במדרשה על שם אריה בן-אליעזר אמורה הייתה להיערך הרצאה על האישה במחתרת. נתבקשתי לזמן כמה בנות מהאצ"ל, שתספרנה על שעבר עליהן במהלך פעילותן, על חוויותיהן, התלבטויותיהן באותה תקופה. טלפנתי לציפורה. חשתי בכל נימי נפשי שההופעה שלה, החשיפה של אותו פרק מחייה, שכל כולו נתינה אחת גדולה ומתמשכת – עשוי להיות דוגמה מצוינת לדור הצעיר. ביקשתי, התחננתי, "ציפורל'ה, תלכי". אך היא מיאנה

להיחשף, לא היה לה נוח לספר על עצמה. זה לא היה לרוחה. הצניעות וההפנמה חזקות היו מכוח השכנוע שלי. כזו הייתה ציפורה, וכך גם נזכור אותה כולנו – חכמה, נעימה, אצילת נפש. בדיוק כפי שהיא הייתה.

"למן הרגע הראשון שהכרנוה נדבק אליה כינוי החיבה ציפה, וכך כונתה בפנינו עד ליומה האחרון", אמר עליה איתן לבני. "היא הייתה נערת-חיל, שהפכה אחר-כך לאשת-חיל, וכל הכתוב באותו מזמור נכון לגביה; באמצע נאמר בו: נודע בשערים בעלה, והוא מסתיים – ויהללו בשערים מעשיה. ואת מעשיה אולי לא היללו במידה הראויה". והוא מוסיף ומתאר:

ציפורה, ילידת צפת, באה מבית חם של אנשי אצ"ל – על כך כבר סיפרה דבורה נחושתן. שני אחיה – שמואל ודוני (דניאל) – היו מפקדים ב"מעמד". כשהחל המרד נלכדו מרבית אנשינו בצפת בגלל המעצרים הראשון – ביניהם גם שני אחיה. צפת חדלה לתפקד בתור סניף מגובש, ומה היה לנו בגליל חוץ מצפת?!

ואז פנינו לציפי, אחת הפעילות בח"ק תל-אביב – וביקשנו ממנה לחזור לצפת, לארגן שם מחדש את הסניף. היה זה הסניף היחיד של הארגון הצבאי הלאומי, שאישה עמדה בראשו. והאישה הזאת הייתה ציפה. ומאפס – הוא החל צומח מחדש, והימים היו ימי ה"סזון", ימים קשים. וציפה גייסה נערים ונערות בגיל חמש-עשרה או שש-עשרה. היא שמרה על הגחלת לבל תכבה, ובעת המצור על צפת ובמלחמת השחרור שלה – נטלו חלק גם אותם צעירים שגייסה ציפה.

בתום משימתה – שבה לח"ק בתל-אביב. מספרם של היוצאים לפעולות היה מצומצם וסלקטיבי. כל אחד ביקש להשתתף. היא ניצלה מבחינה חיובית את הפרוטקציה (והייתה לה כזו) ויצאה לפעולות רבות, יחסית, בחלקן לצדו של מי שעתיד להיות בעלה, הלא הוא גידי.

המלחמה והסכנות איחדו אותם. לצערנו, גם הגורל המר פגע בהם יחדיו.

אחד ירדוף אלף הפשיטה על מחנה תל־נוף

"הפריצה הנחשבת בעיניי כנועזת ביותר בכל פעולותינו, ושכמהלכה נאלצנו להתגבר על הפתעות שלא ניתן היה לחזותן מראש – זוהי הפריצה שלנו למחנה עקיר הבריטי, תל־נוף של היום" – אמר עמיחי פאגלין (גירי):

זה היה שדה תעופה בריטי ענקי, שהתגודדו בו למעלה מעשרת אלפים חיילים, מהם כחמשת אלפים לגיונרים של ירדן, כארבעת אלפים צנחנים בריטים ועוד כאלפיים אנשי חיל האוויר המלכותי. המטרה הייתה הוצאת נשק, שהיה דרוש לנו כאוויר לנשימה.

המידע המוקדם שבידינו היה כי במרכז המחנה הענק בעקיר נמצא מחסן נשק אדיר – "סופרמרקט", שיש בו כדי לספק את כל צרכינו לתקופה ארוכה. בדמיוני ראיתי עצמי מתהלך בתוכו ונוטל מכל הבא ליד: אקדחים, רובים, מרגמות, תחמושת, תת־מקלעים, מכונות ירייה – חלום של סופרמרקט! רק היכנס וקח!

נטלתי שני אנשים, את ספקטור (אליהו דם) ואת יצחק פרידמן (אליצור), ויצאנו לבדוק את השטח. היה זה ב־1946, אחרי מלחמת־העולם השנייה, ואני אז בן 24. השער הראשי היה, כמובן, סגור, מוקף עמדות מבוצרות ושומרים חמושים. ידעתי, שמשם לא ניתן יהיה לחדור. נסענו אפוא לכיוון השרות, מעברו השני של המחנה, ובטרם הספקנו לבהות על השטח, הקיפו אותנו קומנדקארים צבאיים. אנשי המשמר נהגו עמנו בתקיפות רבה. שמו אותנו בחדר המעצר וכעבור דקות אחדות כבר צבאו על החלונות מאות חיילים, שבאו

להשביע עיניהם ב"טרוריסטים". היה זה המעצר הראשון שלי בידי הבריטים – וגם האחרון.

בינתיים החל אליהו ספקטור (מגדולי ספקי הבשר של הצבא הבריטי) לתבוע בתוקף את שחרורנו. הוא טען שבאנו לקנות בקר בסביבה ומעצרנו אך יחבל באספקה הסדירה למחנות. אך כל זה לא עזר. אף לא תליתי בכך תקוות מרובות, בשל העובדה הפשוטה: תמונתו של השלישי בחבורה, יצחק פרידמן (אליצור), התנוססה בכל תחנת משטרה באזור כ"טרוריסט" מבוקש.

האנגלים המתינו לקצינים מירושלים, וכאשר אלה בוששו לבוא, העבירו אותנו לתחנת המשטרה בנס־ציונה. ספקטור צהל: "אני מוציא אתכם, על אחריותי!". מתברר כי מפקד התחנה היה ברשימת מקבלי השוחד הקבועים שלו, והבשר שסיפק לו ביד רחבה אכן סלל את דרכנו החוצה. המפקד הוזעק וספקטור עט עליו: "התבונן על הטרוריסטים המסוכנים", אמר לו בקול צחוק: "אתה הרי מכיר את תחביביי – כסף, יין ונשים...". הבריטי הנהן; אולי לא היה משוכנע שאלה הם כל תחביביו של ספקטור – אך בעיקר חשש לראשו, אם הלה יפתח את פיו... מכל מקום, כשהגיעו אנשי הכולשת כבר לא נמצאנו שם.

"הפסדנו יצא הפעם בשכרנו; הנסיעה, כעציר, דרך המחנה בעקיר, לימדה אותי כמה דברים שלא ידעתים קודם לכן" – העיר גידי והמשיך בתיאורו: שכרנו ג'יפ אזרחי – היחידי שהיה אז בארץ־ישראל. צבענו אותו כנהוג בצבא הבריטי, כולל סמלים ומספרים, הכול במדויק. שני בחורים ואנוכי, במדי קצינים, יצאנו לכביש שבין יהוד לבית־דגן, לעצור משאיות בריטיות שהיו דרושות לנו להרכבת השיירה. שתי מכוניות צבאיות התקדמו לעברנו; העמדנו פנים כדוחפים את הג'יפ, "שמנועו כבה"; הבריטים עצרו באדיבות והציעו לנו את עזרתם. שעה שהקצין שרכב את ראשו אל תוך הג'יפ, הצמדתי למצחו את קנה אקדחי. הוא לא ניסה להתווכח, ולפי הוראתי ציווה על חייליו להיכנע. השתלטנו על המכוניות והובלנו את הקצין ואת חייליו לחדרו של אחד מאנשינו בכרם־התימנים. כל הריהוט שם התבטא במחצלת

מרוטה ובתמונה גדולה של בחורה בעירום. כשהיו מזדמנים בני משפחה, היה אותו בחור הופך את התמונה, ומצדה השני התנוססה בגדול תמונתו של... סטאלין. החיילים וקצינים הוחזקו באותו חדר, תחת שמירה, עד לאחר הפריצה לעקיר. כאשר טענו השלטונות הבריטיים כי "האצ"ל נעזר בפעולותיו על-ידי הסובייטים" – לפחות אנחנו ידענו כיצד תמונתו של סטאלין, שהחיילים הבריטים הזינו בה את עיניהם בחדר המעצר שלהם, תרמה להפצת המידע הזה.

***

לאחר דיון ממצה – נקבע מועד הפעולה ל-28 בינואר 1946. שעה קלה לפני היציאה תדרך ג'די את האנשים: "ג'קסון, במדי סמל של ה-R.A.F. (חיל האוויר המלכותי) ינהג בג'יפ; לידו אשב אני, במדי קצונה. נהג המשאית יהיה יוסף (נחמיאס), ולצדו נפתלי, כנהג משנה. סגני, גד", הורה עליו באצבעו, "יפקד על המשאית, שבה יהיו כל היתר. אין סיבה", פסק, "שהפעולה לא תעבור 'חלק' וכמתוכנן; זאת, כמובן, בתנאי שכל אחד ימלא את תפקידו כהלכה. יש שאלות?"

"ומה אם תארע תקלה ויגלו את זהותנו?" – שאל קונוס (ברוך וינר). כל העיניים הופנו לג'די.

רגע סקר במבטו את חמישה-עשר הבחורים, ולאחר הרהור קל השיב בארשת רצינית: "במקרה כזה, נתבצר במחסן הנשק. נוכל להחזיק מעמד שעות ארוכות. אמצעי לחימה ותחמושת", חיך, "מתגלגלים שם בשפע, וגם בני ערובה..." הוסיף בקריצה. "כך שאין כל סיבה לדאגה: מירב הסיכויים", הדגיש, "שיתנהל עמנו משא ומתן, ובסופו גם נורשה לצאת [...] העיקר", הטעים, "לא לאבד את העשתונות, לפעול בקור-רוח ולהישמע לפקודות". הכול מיהרו לעבר ערמת ה"תחפשות". את המדים עטו על בגדיהם האזרחיים, כדי שיוכלו להסירם מעליהם במהירות בשעת הצורך.

במרכז החדר ניצב ג'די במדי קצין, חזהו עטור אותות הצטיינות מכל הבא ליד. הוא נופף בבקבוק שמן שיער: "עליכם למרוח את שערותיכם עד שיבריקו כנעליים מצוחצחות" – פקד, והכול פרצו בצחוק.

מספר ג'די: "ב-12:30 בצהריים עלינו על מסלול שדה התעופה. עד כאן

התנהל הכול על מי מנוחות; שערי היה צבוע לבלונד וכל הופעתי אמרה כבוד, כיאות למפקד כנף בחיל האוויר המלכותי. עמי, בג'יפ, נמצאו עוד ארבעה 'קצינים בריטים'. מאחורינו נעו שתי המשאיות עם שלושה-עשר 'חיילים' בסרבלי עבודה. כולם החזיקו בפנכות ('מסטינגים') כנהוג בצבא הבריטי, והם נקשו בהן בעוז וצרחו: 'אוכל, אוכל!'

"הגענו אל השער החוצץ בין המסלולים לבין המחנה; עמדות מבוזרות ומקלעים כבדים הזדקרו מכל עבר. ידעתי שהכול תלוי בשניות הללו. נהגתי כקצין בריטי שופע ביטחון; הוריתי, תוך קללה עסיסית, להרים מיד את המחסום. קצין לגיון ערבי קרב למכונית, אולם שב ונרתע בבהלה כשנוכח שלפניו קצין משל 'עם האדונים'."

***

והוא ממשיך:

"ג'קי" – לחשתי – "זהו המחסום. כאן צריכה להיות הדלת, אבל איני רואה אותה; יהודה, רד והקף את הבניין, השתדל לאתר את הכניסה למחסן הנשק. כשתמצא את הדלת, עמוד לידה וכפתר את מכנסיך..."

בעוד יהודה משוטט בין הביתנים, המתינו היתר בנשימה עצורה, בוחנים את הסביבה בעיניים סקרניות. חיילים עברו לידם והתבדחו. ולפתע... לפתע החלו פוסעות לעברנו ארבע קצינות ח"ן בריטיות, כשחיוך מקסים על שפתותיהן. עיניי חשכו. האנגלית שלי עדיין הייתה "בחיתוליה", "מובנת מאור" עם אקדח שלוף, ואם ארבע הנערות תתחלנה לשוחח עמי – כולנו אבודים. התנחמתי בכך שלידי יושב נהג הג'יפ, שהוא חייל בריטי משוחרר והאנגלית שלו שוטפת. "טפל בעניין", אני לוחש לו. במקום זאת – הוא מפשיל את מצחיית הכובע נמוך-נמוך, ומשקע את פניו בעיתון. התחלחלתי. בתנועה של מורת-רוח סימנתי לקצינות להסתלק. שום קצין בריטי לא היה נוהג בגסות רוח כזו. בבת אחת נמחו החיוכים מעל פניהן של המסכנות והן מיהרו להתנדרף מהמקום בבושת פנים. רק למחרת התפניתי לשאול את ג'קסון מדוע עשה לי זאת. הוא הביט בי בתדהמה: "השתגעתי?!" פחד אלוהים נפל עליי; במדבר המערבי הכרתי שתיים מתוך ארבע

הקצינות היכרות עמוקה כל כך, עד כי היו מזהות אותי תוך שנייה!" אני מציין את הקוריוז הזה, שיכול היה לקבל אפילו טרגי, כדוגמה לאותו "מסמר קטן" שבעטיו קרסו לא פעם תכניות גדולות... כל ההרהורים האלה התעוררו בי, כמובן, רק למחרת – באותו רגע הייתי עסוק מדי מלהגות בפילוסופיה. הצצתי על שעוני. השעה הייתה כבר 12:40 בצהריים, ב־13:30 עלינו להסתלק.

ליד אחד הביתנים חזר וכפתר יהודה נואשות את מכנסיו... "קדימה!" – קראתי לאנשיי.

באותו רגע נראה קצין בריטי פונה לעבר המחסן; כעבור רגע נכנס קצין שני. "תנועה גם בשעת צהריים?!" – תמהתי. "אין לדעת כמה מהם בפנים", אמרתי, "אכנס ראשון ואבדוק. אם יהיו שם רבים – אפליט איזו מילה ואצא. אם אינני יוצא תוך שתי דקות, סימן שהכול תקין ותוכלו להצטרף".

גירי שלף את אקדחו והניח עליו את כובעו. פתח את הדלת בתנועה מרושלת. ליד השולחן ישב בניחותא סמל, שקוע בקריאה. הוא לא גילה כל עניין בנכנס. שעת הצהריים, אכן, הייתה שעה של מנוחה. שני קצינים בדקו מכונת ירייה; שלושה פועלים ערבים התלחשו ביניהם בפנינת החדר. הוא סגר אחריו את הדלת, סקר לרגע את האולם על יושביו; תלה עיניו במצבורי הנשק שעל האצטבאות, ואז הרים את הכובע וכיוון את האקדח לעבר הסמל: "ידיים למעלה!"

הנוכחים העיפו מבטים תמהים על ה"קצין" ברגליים המפושקות, המאיים עליהם בנשק שלוף. איש לא הרים את ידיו. התדהמה הייתה גדולה מדי. "ידיים למעלה!" חזרה הפקודה ונשנתה.

אט אט הורמו כמה ידיים בהיסוס. היו שהחליטו שלא כדאי להתחכם עם קצין שיכור. הערבים חיקו את אדוניהם בעיניים זרויות פחד.

"Hands up I said! I am not a bloody flying officer, I am a Jewish terrorist from the Irgun Zvai Leumi (ידיים למעלה! אינני קצין טיס מחורבן. אני טרוריסט יהודי מהארגון הצבאי הלאומי!)."

הידיים הורמו בתנופה, אולם חזות הפנים העידה שעדיין אינם מאמינים

ש"טרוריסט הצליח לחדור למקום מבוצר מעין זה".
 "It is not a joke" (זו אינה בדיחה) — נשמע שוב קולו של גידי. "התרכזו
 כולכם בפינת החדר" — הורה להם באצבעו.
 עתה הצטרפו גם אנשי הג'יפ.
 "לקשור אותם", פקד גידי.
 "אני מציע לכם לא להשתטות", הפליט לעברם ג'קסון באנגלית רהוטה,
 מעביר אגודל שמאל מתחת לחוטמו.
 המשאית הגדולה תמרנה בחריקה מול דלת המחסן. הבחורים קפצו פנימה
 בזריזות.

"מהר, אספו ככל האפשר, והטעינו על המשאית", נשמעה הפקודה.
 ג'קסון, משה ובוריס עדיין עסקו בכבילת ידי השבויים.
 המחסן דמה עתה לקן נמלים. הכול התרוצצו הלוך ושוב. הידיים פעלו
 בזריזות. שום דבר לא היה כבד מדי. העיקר לסיים מהר — ולהסתלק.
 "ידיים למעלה!" — איים בוריס על סמל שעתה זה נכנס ונעמד כנציב
 מלח, אינו מאמין למראה עיניו.
 "מה... קרה?" — שאל.
 בחוץ טיילו החיילים להנאתם. איש מהם לא שיער שמתחת לאפם
 מרוקנים את מחסן הנשק המרכזי.

***

"שעה ארוכה שהינו במחסן", סיפר גידי. "אספנו כלי נשק ותחמושת מכל
 הסוגים. היינו כחולמים. בפרק זמן זה נכנסו עשרות חיילים וקצינים — את
 כולם קשרנו בחבלים. כשאזלו החבלים, קשרנו אותם באופן סמלי בחוטי
 תפירה [...] איש מהם לא פצה פה ולא ניסה להזעיק עזרה, ובכל אותן שעות
 התנהלו החיים בחוץ כאילו כלום לא קרה. את שתי המשאיות הצבנו כך
 שחלקן האחורי, הפתוח, צמוד היה לכניסת מחסן הנשק. את האסירים השכבנו
 על הרצפה, צמודים איש לרעהו, והם חרשו".
 ממושג הנהג השקיף יוסף נחמיאס בדאגה גוברת והולכת על מצבורי
 הנשק הנערמים בלי סוף על המשאית. "מישהו צריך להזכיר לגידי שאין לנו
 הנעה קדמית", הרהר, אך הייתה זו ברכה לבטלה. הכול היו שטופים בטעינה,
 ואיש לא שת את לבו אליו.

"אוצר הנשק הוציא אותנו מדעתנו", נאנח גידי. "הייתה לנו רשימה מוכנה אולם נאלצתי להיאבק קשות בבחורים, שעניניהם דמעו מרוב אושר והתחננו שארשה להם לקחת עוד ועוד [...] עברנו מאצטבה אחת לשנייה, נוטלים ואורזים [...] רק לוחמים רעבים לנשק כמונו, יכולים היו להתרגש כל כך בתוך ה'סופרמרקט' הענק הזה. היו פריטים שלא ידענו כיצד להשתמש בהם. פניתי לקצינים 'השבויים' וקיבלנו מהם הדרכה. כך התאמנו פצצות למרגמותיהם, תחמושת למכונות הירייה — אוצר לא נורמלי.

"העמסנו על המשאיות 400 תת־מקלעים, 200 מקלעים, עשרות מרגמות, מאות רימונים ורבבות כדורים ופגזים. הוריתי למשאיות לצאת לדרך לכיוון רחובות; ואז התברר, כי מכונית אחת התקלקלה. נאלצתי לוותר עליה. הודעתי לאנשים שאנחנו, החמישה מהג'יפ, נצא עשרים דקות אחריהם. 'שבוינו' היו משוכנעים שכוח גדול השתלט על המחנה.

"הקשיבו היטב' — פניתי אליהם — 'אנו זורעים מוקשים ליד הדלתות והחלונות. בל ינסה איש מכם לזוז או להרים את ראשו. הראשון שיעשה זאת, יקבל כדור מאנשי האבטחה שלנו. הישארו על מקומותיכם רבע שעה. לאחר מכן, הנכם רשאים להתקשר לכל מי שלבכם הפץ; אל תנסו לצאת לפני שאנשיכם יפרקו את המוקשים שזרענו [...] ראו הוזהרתם!' "אנשי הג'יפ יצאו אחרונים. במחסן נותרו השבויים, מציצים בחרדה על שעוניהם".

***

המשאית היטלטלה כשיכורה. המנוע נהם ונאנח. אולם מצב־הרוח היה מרומם, העיניים לא שבעו מלהתבונן בערמות הנשק והתחמושת. ולפתע... הרכב עוצר. הגלגלים האחוריים סובבים — אולם המכונית אינה משה ממקומה. היא שקעה...

הכול יורדים, דוחפים, קריאות "הי־הופ" מתערבות בנהמת המנוע. אך לשווא. הרכב מוסיף לשקוע. קבוצת ערבים צפתה במחזה מרחוק. "מה אתם עומדים כגלמים?" — צועקים לעברם.

הם מצטרפים, בלי חשק. "הי־הופ! הי־הופ!" המנוע גונח כחיה פצועה והמכונית שוקעת יותר ויותר...

"אין טעם לדחוף", הפליט אחד הבחורים בייאוש.

גידי הגיע עם הג'יפ, העיף מבט מהיר וציווה: "הביאו את כבל הפלדה, ננסה למשוך אותה בעזרת הג'יפ".

"היכן כבל הפלדה?" נשמעו קריאות מכל עבר. הכבל נותר על קרקעית המשאית מתחת לכל הנשק. לא היה שום סיכוי להגיע עדיו.

"לדחוף בכל הכוח", פקד גידי. אולם היה זה ללא הועיל. "מפעילים את הסירנה" — קרא אחד הבחורים. הכול הפנו ראשיהם בדאגה לעבר המחנה הצבאי.

על המסלולים התרוצצו כלי רכב, כאילו תקפס טירוף. הסירנה המשיכה לייבב. הבחורים עמדו נבוכים. קולו של גידי העיר אותם מקיפאונם: "כל אחד ייקח כמה 'סטנים' ויעלה על הג'יפ", פקד.

שבעה-עשר איש טיפסו על הג'יפ — על הכנפיים, על החרטום, על כל אתר שרק ניתן היה להציב עליו רגל. המנוע הופעל, והרכב זינק בדהרה. עיני הכול עדיין היו מופנות לעבר המשאית טעונת הנשק שמאחור. "אינני רואה את הדרך" — צעק ג'קסון, "אתם מסתירים לי".

"נכוון אותך..." — השיב אחד הבחורים, מאלה ששכבו על החרטום. ג'קסון הגביר את המהירות. קבוצת יהודים, עובדי חברת החשמל, שעסקו בתיקון הקו, הפסיקו את עבודתם לרגע ובהו בתימהון על הג'יפ שחלף בסערה. "נראה כאילו נטרפה דעתם של כמה חיילים מה-R.A.F." — החליטו.

"לא היה לנו מזל הפעם" — סיכם גידי לפני שפיזר את אנשיו. וכשראה את הבעת האכזבה והיאוש שניבטה מעיניהם הוסיף, תוך שהוא מתאמץ להעלות חיוך על שפתיו: "לא נורא, יהיו הזדמנויות אחרות..."

כלפי חוץ עדיין שמר על ארשת שלווה, אולם בלבו פנימה בכה: "אוי, כמה כאב הלב על אוצר שאבדו!" — נאנח.

***

בעקבות הפשיטה על שדה התעופה עקיר (תל-נוף) פרסמו שלטונות הצבא הבריטי אזהרה מ"טרוריסטים" מתחזים, תוך הדגשה שאם לא יסוכלו פשיטותיהם לרכישת נשק — עלול אותו נשק להיות מופנה בעתיד נגד הצבא הבריטי עצמו.

להלן בקצרה תוכן המסמך:

ניסיונו של הארגון (הכוונה לאצ"ל) לשרוד כמות גדולה של נשק אוטומטי מבסיס חיל האוויר המלכותי "עקיר", מחייב את כל היחידות לנקוט באמצעי ביטחון חמורים.

הארגון סובל ממחסור בנשק, ואנו מאמינים שיחזור על ניסיונו להשיג נשק נוסף. אם יצליח – ישמש הנשק כדי להרוג שוטרים וחיילים בריטים.

התקפותיהם של הטרוריסטים מתוכננות בזהירות רבה ומבוצעות באומץ לב. מדי צבא אינם הוכחה לזהותם של חיילים, ומכוניות צבאיות אין פירושן שנוסעיהן הנם אנשי צבא. רק ערנות גדולה תסכל את ניסיונותיהם.

וכאן בא תיאור המעשה, המובא להלן בקצרה:

ב־28 בינואר 1946 בשעה 12:15 בצהריים עצרו משאית צבאית וג'יפ בפתח מחסן הנשק בשדה התעופה "עקיר". הנוסעים, במדי חיל התעופה (ה־R.A.F.), נכנסו למחסן, איימו על הנוכחים, קשרו את החיילים הבריטים ואלצו את העובדים הערבים להעמיס על המשאית כמות גדולה של "סטנים", וכן מקלעים כבדים מסוג "ויקרס" ותחמושת רבה. שעה שלמה שהו הטרוריסטים במחסן, וכשהסתלקו – הזהירו את הנוכחים להמתין עשר דקות, לפחות, לפני שינטשו את המחסן. בשעה 13:20 ניתן אות אזעקה, ופטרולים שיצאו לחפש בשטח מצאו את המשאית תקועה במרחק של כ־800 מטרים מהמחנה ועליה כלי הנשק שנשרדו, למעט 12 "סטנים" ומעט תחמושת.

קבוצת ערבים סיפרה שנראו 12 אנשים נמלטים בג'יפ. התברר כי המשאית הצבאית נגנבה כשבוע קודם לכן מיחידת R.A.S.C. ונצבעה בצבעי ה־R.A.F. הג'יפ טרם נמצא.

השומרים הבריטים בכניסה למחנה מסרו שלא הרגישו בשום דבר יוצא־דופן בכל הקשור לכניסתם וליציאתם של כלי הרכב.

**פרשת מלון
המלך דוד
והשלכותיה**

המבצע

הרגע שלפני

יום שני, 22 ביולי 1946, היה יום קיץ רגיל, אפרורי. חום כבד שרר בחוצותיה של ירושלים. האוויר כמו קפא על עומדו. בני-אדם שירכו דרכם בעצלתיים, תרים לשווא אחר פינה מוצלת, מסתור מקרניה היוקדות של השמש. באזור מלון המלך דוד, טבורו של השלטון המנדטורי הבריטי, בראשותם של הנציב העליון, סר אלאן קנינגהאם, המזכיר הראשי סר ג'והן שאו, ומפקד הצבא סר אבלין ברקר — נמשכו חיי השגרה כמימים ימימה. כוחות הביטחון בנו מחסומים גבוהים, כדי למנוע מהטרוריסטים להשליך רימוני יד לתוך השטח. המזכירות, המלון והמשטרה היו קשורים במערכת אזעקה מרכזית. תקרית כלשהי תביא להפעלת צופר קולני ולהבהלת כוחות צבא ומשטרה לאזור הסכנה. מוקפים גדרות תיל ומשמרות כבדים של חיילים, הכול חשו שם את עצמם בטוחים ומוגנים.

האגף האזרחי של מלון המלך דוד הוסיף לתפקד כמרכז החברתי של ארץ המנדט, ממסד אימפריאלי מובהק, כמו מלון "שפרדס" בקהיר או "ראפאלס" בסניגפור. מאחורי הזקיפים במדים, השריוניות נושאות הברן, גדרות התיל האין-סופיות — עדיין הוגשו קוקטיילים; טבחים שווייצים ומלצרים סודאנים המשיכו לבשל ולהגיש כימים ימימה, וגברות אלגנטיות בשמלות של שעת התה פטפטו ככל שעלה על לשונן.

שפעת המסמכים שנלקחו לפני שלושה שבועות מהסוכנות היהודית ונערמו במשרדי המזכירות נראו רחוקים מאוד מהזהר המסחרר של אולם ההמתנה במלון.¹

מאז שעות הבוקר נרשמו בסביבה מספר אירועים יוצאי דופן: פח תופת התפוצץ בקרבת מקום, צרורות ירי הדהדו בחלל המרחב, ובמרתף המלון פרצה מהומה קולנית, שפשרה לא נודע. אך לא היה בכל אלה כדי להדריך את השלווה ואת קור הרוח האנגלי, גם לא בהודעה הטלפונית "על פצצות במרתף הבניין", ופרט לכמה עובדים זוטרים שצפו משועשעים מחלונותיהם על המתרחש ברחוב – כמעט לא הייתה לכך התייחסות.

לימים סיפר על כך אדריכל דן בן־דור, באותה העת קצין בחיל ההנדסה הבריטי: "באותו בוקר שהיתי במלון בחברתו של בריגדיר אנגלי, שעמו היו לי קשרי עבודה. בסביבות השעה 11 וחצי לפני הצהריים שמענו רעש של פיצוץ ברחוב. ירדתי עם הבריגדיר, ובסמוך לחנות קטנה עם תריס ברזל גילינו פח מרובע ומפויה, שעשו בו שימוש כפצצה. החלטנו שזה לא רציני, והכול שטויות [...] חזרנו למלון להמשיך בשיחתנו".²

חדר ההמתנה של המלון היה מלא אורחים. רוב הפקידים האזרחיים התכוננו לצאת לארוחת הצהריים. כבר לא הייתה צפיפות רבה. הכול היה כרגיל, כמו ביום אתמול, וכפי שנראה אז – כמו ביום מחר.

בדיוק ב־12:37 נשמע פיצוץ אדיר, שזעזע את ירושלים כולה והדרו התגלגל עד ללונדון והרעיד את אמות היסוד שעליו נשען השלטון הבריטי בארץ. לפתע נחרשו האוזניים והרחוב כולו נאפל במסך עשן שחור. באותה שעה התרומם אגף שלם של בניין המלון באוויר וכאילו התפורר וצנח שוב במטר של אבנים ובענני אבק. ברגע הראשון היו הכול נדהמים, עמדו ללא זיע ובנשימה עצורה. דומה היה כאילו סרט דרמטי נפסק באמצע ותמונת אימים נשארה תלויה על הברד – ללא קול וללא קשב. כאילו התאכזבו כל בני־האדם וכאילו פסקה לחלוטין כל תנועה.³

כל השעונים החשמליים שבמלון – נעצרו. הקירות באגף הדרומי־מערבי נהדפו החוצה. ענן אימתני של עשן חום־אפור התפשט במהרה לגובה של כמאתיים מטר והטיל צל כבד על הסביבה ביום שטוף שמש. ואז, בתוך העשן הסמיך, החל האגף הדרומי־מערבי להתמוטט, כשהקומה האחת נמעת בשנייה ברעם של בטון מתרסק, של עצים נשברים ושל תמוכות ברזל מתקפלות.

לשכתו של סר ג'וזף שאו הייתה במרחק של מסדרון קצר מהפינה שנחתכה בהתפוצצות. אילו הייתה מעט יותר במורד המסדרון, היה גם הוא שוכב מתחת לערמת ההריסות העשונות.

לקוחות הבר במלון, שעדיין החזיקו בידיהם את כוסות הג'ין, הסתכלו נדהמים על הדלפק, שהפך בן-רגע לשברים. הרצפה הייתה זרועה מראות ובקבוקים מנופצים. באולם ההמתנה התרוממה רצפת השיש וכמות אדירה של חול התעופפה בחלל. רק מעטים מאורחי המלון נפגעו; אגף המזכירות, לעומת זאת, "גולח" לחלוטין, התמוטט והיה לערמת הריסות ענקית מתחת לענן עשן ואבק.⁴

במלון או בסביבתו היו ברגע הפיצוץ העיתונאים גבריאל צפרוני, טד לוריא⁵ וג'וליאן מלצר.⁶

"ישבתי אז במשרדי, שהיה בבניין רויטר בירושלים, במורד מה שקרוי היה אז 'פרינצס מרי אבניו' – כיום שלומציון המלכה", סיפר ג'וליאן מלצר. "ישבתי לתומי ועבדתי, אינני זוכר בדיוק מה היה נושא עבודתי, ובהתחשב במה שאירע, זה גם חסר ערך. בסביבות השעה 12:30 בצהריים שמעתי התפוצצות אדירה [...] עליתי על גג הבניין, שהיה שטוח, וראיתי עמוד עשן אפור, עבה, מתרומם אל על, וכל האגף הדרומי-מערבי של מלון המלך דוד הפך לעיי מפולת.

"כמובן, לעת ההיא עמדנו כולנו תחת הרושם העגום של האבדות הכבדות

בנפש.

"כעבור שנה, בדרכי למסע הרצאות באמריקה, ערכתי חניית ביניים בלונדון. נפגשנו, קבוצה של עיתונאים, והשיחה התגלגלה על האירועים בארץ. גם האצ"ל וגם הלח"י היו פעילים מאוד באותה תקופה, ועליי להודות שאנשי העיתונות גילו אהדה מרובה למה שכינו אז "מלחמת הגרילה" של המחתרת היהודית. רובם גרסו שאין דרך אחרת לפנות לקיסר אלא ברעמי התפוצצויות [...] הדעה שרווחה הייתה, שאפילו ינאמו מנהיגי היהודים מיליונים של מילים – זה לא יהיה שקול כנגד מקרה אחד של חבלה, שיתפוס למחרת את כותרות העיתונות העולמית".⁷

לורנס דארל, מחבר "הקוורטט האלכסנדרוני", שהה במקרה ביום הפיצוץ בירושלים. בעומדו בחברת כתבים זרים, שצפו באנשי יחידת ההנדסה המפנה

את ההריסות, שמע אחד מהם אומר: "אחרי הפיצוץ לא יהיה 'המלך דוד' מה שהיה". דארל העיר: "הארץ כולה לא תהיה אחרי הפיצוץ מה שהייתה"⁸. טד לוריא נצר עמו בזיכרוננו במשך שנים את דבריו של כתב ה"ניוז כרוניקל", ג'פרי הור, שעמד אז לידו. השניים התכוננו בדומייה על תמונת ההרס ועל עבודות החילוץ. לפתע פנה אליו ג'פרי הור ולחש באוזנו בצורה אינטימית באנגלית: "Here goes your Jewish State, Ted!" ("כאן מתחילה מדינת היהודים שלך, טד!")⁹.

***

הרעיון להלום כמוקד השלטון המנדטורי בירושלים עלה לראשונה באצ"ל בשלהי 1945.

הייתה זו תקופת הדמדומים שבין סיום ה"סוון"^{*} וחדוש פעילותו של הארגון (עדיין בהילוך נמוך) – לבין כינונה של תנועת המרי. "מצב ביניים זה לא ימשך לנצח", אמר גירי^{**} למפקד הח"ק החדש בכירה, חיים טויט^{***}: "עלינו להתכונן לבאות, צריך לפקוח עין על אובייקטים בעלי חשיבות אסטרטגית או מדינית לבריטים".

מלון המלך דוד – משכנן של המזכירות המנדטורית הראשית ומפקדת הצבא הבריטי – היה לכל הדעות אחד החשובים שבהם.

בעוד האצ"ל מתאושש מה"סוון", ופאגלין רוקם בזהירות את תכניותיו המבצעיות העתידיות – שטפו המאורעות בעולם בקצב מזורז: ב-7 במאי 1945 נכנעה גרמניה ללא תנאי בפני כוחות בעלות-הברית, והמלחמה על אדמת אירופה הגיעה לקצה.

* מדצמבר 1944 עד אפריל 1945 ערכה ה"הגנה", תוך סיוע באנשי הפלמ"ח, מסע "ציד" מאורגן נגד האצ"ל, במטרה לשתק את פעולותיו. לפעולות אלה הוענק הכינוי "סוון" (עונה בלע"ז), דהיינו, עונת ציד המתירה את דמם של אנשי האצ"ל. על-פי הוראת בגין לא גילו אז אנשי האצ"ל התנגדות, כדי למנוע מלחמת אחים. ה"הגנה" לא הסתפקה בחטיפות וברדיפות אנשי האצ"ל אלא גם הסגירה את אנשיו לשלטונות הבריטיים, ש"גמלו" להם על שיתוף הפעולה במבצע "אגאתה" של "השבת השחורה" (ראה בהמשך).

** כינויו של עמיחי פאגלין, קצין המבצעים של האצ"ל באותה תקופה.

*** חיים טויט היה כינויו של שרגא עליס, ששימש באותה העת כמפקד הח"ק (חיל קרב) של האצ"ל בירושלים.

כעבור חודשיים, ב-5 ביולי 1945 – אירע בבריטניה מהפך שלטוני, שהטיב את חותמו על פני כל האימפריה: מפלגת הלייבור זכתה במפתיע בבחירות, ווינסטון צ'רצ'יל – המנהיג הדגול המנצח של העולם המערבי – פינה את מקומו לקלמנט אטלי.

בארץ התקבלו חילופי השלטון בתרועות צהלה. מנהיגי המפלגות הסוציאליסטיות וראשי התנועה הציונית לא ידעו את נפשם מרוב שמחה. דומה היה כי הסבלנות שהטיפו לה והמאמצים לדכא כל התפרצות נגד משטר הדיכוי של "הספר הלבן" – באו על שכרם. "למלחמתנו המדינית ולבנייננו הקונסטרוקטיבי נשקפים מעתה סיכויים חדשים", כתב "דבר" במאמרו הראשי, והאופוריה בקרב ראשי מוסדות היישוב הגיעה לשיאה.

אולם כגודל הציפייה – כן היה עומק האכזבה: ממשלת הלייבור החדשה, בהשראת פקידות הקבע השמרנית של משרד החוץ ושל משרד המושבות – שבה חיש מהר לאמץ את התזה הנושנה והחביבה, "כי ענייניה החיוניים של בריטניה במזרח-התיכון יובטחו אך ורק על-ידי ברית עם העמים הערביים, והדבר מחייב את המשך מדיניות הספר הלבן". ב-25 באוגוסט 1945 נמסרה החלטת הממשלה בלונדון לר"ר חיים וייצמן.

סבלנותו של היישוב היהודי החלה פוקעת. לאחר חודשים רבים ללא פעולה של ממש – גברה ידם של האקטיביסטים. בתום דיונים מתישים הוחלט בהנהלת הסוכנות לפתוח במאבק נגד הבריטים תחת השם "תנועת המרי העברי". במברק ששלח משה סנה* ב-23 בספטמבר 1945 לדוד בן-גוריון, שעשה אז בלונדון, נאמר: "הוצע שנגרום אינצידנט אחד חמור, אחרי כן נפרסם הצהרה, שבה ייאמר כי זוהי רק אזהרה ורמז לאינצידנטים הרבה יותר חמורים [...] אם הממשלה תחליט נגדנו".

תשובתו של בן-גוריון ב-1 באוקטובר 1945 הייתה נחרצת, אוצרת בחובה את כל הזעם, התסכול, האכזבה והמרירות של מי שחש נבגד על-ידי עמיתיו הסוציאליסטים בבריטניה: "קיום הספר הלבן זוהי הכרזת מלחמה על העם היהודי. על עמנו – עם חסר שלטון ומדוכא – להילחם בכל האמצעים [...] אין לצמצם התגובה בעלייה ובהתיישבות, מן ההכרח לנקוט בחבלות ובתגמול

* משה סנה שימש אז כראש המפקדה הארצית של ה"הגנה" (רמ"א).

[...] כל פעולת חבלה צריכה להיות רבת משקל ורושם".*
 בהוראותיו למפקדת ה"הגנה" הפתיע בן-גוריון רבים מחברי מפלגתו:
 "יש להזמין שני הפלגים היריבים לשיתוף פעולה מלא, בתנאי של מרות
 אחידה ומשמעת מוחלטת. דרוש מאמץ מתמיד להבטיח אחדות ביישוב,
 וקודם כול, בקרב הלוחמים".
 ברוח זו החלו המגעים בין שלושת ארגוני המחותרת — ה"הגנה", האצ"ל
 והלח"י. בסוף חודש אוקטובר 1945 — לאחר משא ומתן ארוך ומייגע —
 נחתם ביניהם הסכם לשיתוף פעולה תחת מסגרת גג אחידה.**
 הוקמה תנועת המרי העברי.¹⁰

***

בירושלים המשיך שרגא עליס לחפש בעקשנות את "עקב אכילס" של מצודת
 מלון המלך דוד. "למזלי, עמד אז לרשותי זמן למכביר", נזכר לא במעט
 נוסטלגיה: "נהגתי לשוטט שעות ארוכות באזור, עוקב אחר תנועות הצבא
 והמשטרה, רושם בזיכרוני כל נקודת תורפה בחומת הביצורים ומכין תכניות
 מגרה לעת הצורך.¹¹ המלון היה מוקף חומת מגן של גדר תיל משולשת
 וממולכרת. נגיעה קלה הייתה מזעיקה את משמרות הצבא הסמוכים,
 באמצעות רשת אזעקה אלקטרונית. עמדות מוסוות של צבא ומשטרה היו

* בן-גוריון ניסח את תשובתו בוהירות, שלא ניתן יהא לפרשה כהוראה לפעולה אלא כהבעת
 דעה, אולם עבור סנה היה זה האות המוסכם, שהוא רשאי לפעול. (סת"ה — כרך ג', חלק שני,
 עמ' 841)

** ואלה פרטי ההסכם (מנחם בגין, פרשת מלון המלך דוד, **מעריב** 16.7.1976; "תנועת המרי
 העברי" — אתר האצ"ל באינטרנט):

- א. ארגון ה"הגנה" נכנס למערכה צבאית נגד השלטון הבריטי.
- ב. אצ"ל ולח"י לא יוציאו אל הפועל את תכניות הלחימה שלהם אלא באישורה של מפקדת
 תנועת המרי.
- ג. מפקדת תנועת המרי תוכל להטיל על אצ"ל ולח"י לבצע תכניות לחימה.
- ד. נציגי שלושת הארגונים הלוחמים ייוועדו לפגישות קבועות או לפי הצורך, כדי לדון על
 כל התכניות מבחינה מדינית ומבצעית.
- ה. לאחר מתן האישור העקרוני למבצעים — יקיימו קציני המבצעים של שלושת הארגונים
 בירורים על פרטי הביצוע.
- ו. הצורך באישורה של מפקדת תנועת המרי אינו חל על פעולות רכש — כיבוש נשק מירי
 הבריטים — והם יוכלו לבצעים על-פי החלטתם, ללא צורך באישורה של תנועת המרי.
- ז. ההסכם בין שלושת הארגונים מבוסס על "מצוות עשה". אם באחד הימים תצטווה ה"הגנה"
 לנטוש את המערכה הצבאית — האצ"ל והלח"י יסיפו ללחום נגד השלטון הבריטי.

ממוקמות על גג הבניין ומסביבו; ואם לא די בכל אלה: חנה בקרבת מקום גרוד פרשים מלכותי מאומן היטב, ופטרולים סבכו את האזור בתדירות גבוהה".

בעוד שרגא משוטט סביב למלון ועיניו סורקות את השטח לגלות איזו פרצה במערכת ההגנה – רקם מוחו של גידי בקדחתנות תכניות אין ספור, כיצד לחדור בדרך שקטה פנימה. מחשבתו הבלתי-שגרתית חיפשה תמיד את המוצא הפשוט, הפחות צפוי על-ידי האויב: "קבוצת תיירים עם מזוודות טעונות חומר נפץ, שתשתלט על חדר הקבלה ועל המסדרון, יכלה להוות את הפתרון הנאות והחלק למקרה מורכב זה", חשב, "אלמלא התרוצצו כל כך הרבה אנשי צבא מושים בחדר הקבלה [...] תקרית אש קטנה" – הרהר – "עלולה לסכל את הכול".

מישהו הציע הסתערות מצח דרך השער הראשי. גידי הניד ידו בביטול: "התאבדות בטוחה. בתנאי השמירה הערניים ואמצעי ההתראה האלקטרוניים, נצליח, אולי, להיכנס – אך איש משם חי לא ייצא". (לפי הידיעות, נקבעו במסדרונות מכונות ירייה של מטוסים הניתנות להפעלה מנקודת בקרה מרכזית ומסוגלות לשטוף את המסדרונות באש קטלנית).¹²

"המשיכו לחטט", הורה לשרגא, "משהו עוד יעלה בחכה".

"היינו שלושה שעסקנו בפעולות הסיור והעיקוב", סיפר ישראל לוי* – "אחי, אליהו (גונדר אביאל)**, שרגא עליס, ששימש מפקד הח"ק בירושלים, ואנוכי. איסוף המידע התרכז בבניין עצמו, במבנהו הארכיטקטוני, במספר הכניסות והיציאות, בדיריו, במבקריו, בכוחות האבטחה והרכבם, במחנה הצבאי שמדרום למבנה, בדרכי הגישה מהמחנה אל אגף המזכירות הראשית. נערכו גם סיורים פנימיים, כולל ביקורים ליליים בקפה לה-ריג'נס; באחד מהם נטלתי חלק גם אני: מחופש לצעיר ערבי חומד הוללות, בחנתי את המקום מקרוב וסקרתי בקפידה את עמודי היסוד הענקיים, שחצו את בית הקפה ותמכו בבניין כולו. הגדול שבהם – החלטתי – ישמש אותנו להנחת חומר הנפץ".¹³

תוך כדי כך עלו אנשי האצ"ל על תגלית חשובה, שעשויה לשמש אותם

* ישראל לוי, שכינויו באצ"ל היה גרעון, היה מפקד פעולת מלון המלך דוד.
** אליהו לוי הוא אחיו של ישראל לוי ומפקדיו הבכירים של האצ"ל בירושלים.

בעתיד בתכנון מסלול הפריצה למלון: הממונה על ביטחון מוסדות הממשל ומשרדיו החליט להקים מבנה קטן באגפו הצפוני של מלון המלך דוד, לשימושם של הזקפים והמאבטחים. במהלך העבודה נפרץ בגדר התיל פתח מעבר למשאיות המובילות את חומרי הבניין, ושומר ערבי חמוש הופקד על הכניסה. ספקי המצרכים והשירותים למיניהם קפצו על ההזדמנות לקצר את נתיב האספקה למחסני המלון ולמטבחו והחלו משתמשים בדרך זו, במקום בכניסה הראשית, כפי שהיה נהוג עד אז. "מפתח זה", פסק גירי, "תיפתח הפעולה". ואכן, מכניסה זו עתיד היה להגיע הטנדר הירוק עמוס ב"כדי החלב".¹⁴

לאחר שנאספו כל הנתונים ותכנית ראשונית עובדה על-ידי גירי – היא הועברה למפקדה. אולם חלפו שבועות – ואישור לפעולה אין. על הסיבות לעיכוב מספר מנחם בגין:

הייתה זו, כזכור, תקופת תנועת המרי המאוחדת, ולפי ההסכם היה עלינו להביא את כל תכניותינו המבצעיות לאישורה של המפקדה המשותפת. בין היתר, הגשנו באביב 1946 את תכנית ההתקפה על מלון המלך דוד, מקום שבו איוו להם למושב שני המוסדות המרכזיים של השלטון הבריטי: מפקדת הצבא והמזכירות הראשית של ממשלת המנדט.

הודעתי לסנה ולגלילי* כי אנו מקבלים על עצמנו לחדור לאגף הממשלתי של מלון המלך דוד ולבצע בו פעולת חבלה מקיפה. מבלי להיכנס לפרטים הדגשתי, כי המטענים של חומרי הנפץ שבהם נשתמש לביצוע המשימה הזאת יצטיינו בתכונה כפולה, פרי המצאתו של גירי: ראשית, לא יוכלו הבריטים להזיזם או לפרקם – כל נגיעה בהם תגרום להפעלתם המיידית; שנית – הם לא יופעלו מיד לאחר הכנסתם לתוך הבניין אלא כעבור חצי שעה, שעה – כפי שנמצא לנכון, כדי לתת שהות לפנות את המלון מדייריו, עובדיו ופקידיו. הפיגוע המוקדם של המלון היה הכרחי לפי כללי המלחמה שקבענו לעצמנו: היו בו אזרחים רבים; לא עלה על דעתנו לפגוע בהם.

* ממנהיגי אחרות העבודה, חבר המפקדה הארצית של ה"הגנה" ולאחר מכן שימש תקופת-מה כרמ"א.

מפקדת ה"הגנה" לא מיד אישרה את תכניתנו. ההתקפה על מרכז השלטון הבריטי נראתה לה עדיין מרחיקת לכת מדי. הדחייה לא הייתה עקרונית. נציגי ה"הגנה" טענו כי עוד לא הגיע הזמן לפעולה כזאת, העלולה להעיר את חמתם של הבריטים ולהביאה לשיא. דעתנו הייתה אחרת, אבל חייבנו ההסכם והיה עלינו לקבל את הדין. אף על פי כן, לא ויתרנו על תכניתנו [...]. מדי פעם בפעם היינו שבים ומעלים אותה לפני ראשי ה"הגנה"; דיברנו עליה בפגישותינו האישיות; כתבנו עליה בפתקים הנסתרים אל "ירמיהו"; לשם הסוואה קראנו למלון המלך דוד "מלונצ'יק" (מאוחר יותר כינינו אותו במילת הצופן "צ'יק"). בינתיים הביאו אנשי לח"תכנית חבלה בבניין ממשלתי אחר, בניין "האחים דוד", ולשם הבחנה כונה האובייקט השני על-ידי נציגי ה"הגנה", "עברך משיחך".

שתי התכניות הללו נותרו תלויות ועומדות במשך חודשים מספר.

כעבור 37 שנים, בדברי הבהרה להרצאתו על "כוח המגן" בסמינר התפוצות ב-25.5.1981, מגלה ישראל גלילי שהוא שעיכב את סנה מלאשר את הפעולה לפני "השבת השחורה":*

הרעיון לחבל בבניין שבו נמצאת מפקדת הצבא הבריטי עלה בישיבה עם האצ"ל והלח"י, בהרכב של ילין-מור**, בגין, סנה וגלילי — עוד לפני "השבת השחורה"; סנה גילה סימנים של הסכמה. כשיצאו אנשי אצ"ל ולח"י, אמרתי לסנה: "אתה נחפזת בגילוי סימני הסכמה ואתה כבר נכנס במלכוד אצלם. אתה חייב להבטיח בירושלים ובסוכנות וכו' גיבוי לדבר מעין זה. קינג דוד איננו דבר שגרתני במאבק [...]."

* השבת השחורה — כינוי למבצע החיפושים רחב ההיקף שביצעו הבריטים ברחבי הארץ בשבת 29.6.1946, בתגובה ל"ליל הגשרים" ב-17 כינוי — כאשר יהדות הפלמ"ח פשטו על 11 גשרי כביש ומסילות ברזל בכל גבולותיה היבשתיים של ארץ-ישראל המערבית. היה זה המקיף שבמבצעי המאבק במסגרת תנועת המרי — והבריטים החליטו להגיב על כך ביד קשה, במבצע שכינויו "אגאתה". השתתפו בו רכבות חיילים בריטים ואלף שוטרים. בירושלים נתפסו בנייני הסוכנות היהודית, נאסרו חברי ההנהלה והוחרמו מסמכים חשובים. בקיבוץ יגור נתגלה והוחרם מחסן נשק מרכזי של ה"הגנה" וכ-2,700 איש נעצרו בכל רחבי הארץ.

** נתן ילין-מור היה מפקד "לוחמי חרות ישראל" (הלח"י) ונציגם במפקדת תנועת המרי.

אולם אחרי "השבת השחורה" ובסמוך לה, הובא הדבר לדיון בוועדת ה־X*, כדרך שדברים מסוג זה היו נידונים בה (ללא פרטי המבצע אלא סימנים כלליים בלבד). סנה הביא לאישור ה־X הצעה לחבלה בשני "מבנים מרכזיים" של השלטון בירושלים. ההצעה לחבל אושרה על-ידי ה־X, בלי שחבריה ידעו על אילו מבנים מדובר.

על אף האישור, עדיין לא היה מנוי וגמור עמנו מועד הביצוע ולא מיהרנו להודיע לאצ"ל וללח"י על האישור עד שלב מאוחר יותר, שמא יאיצו בנו.

אחר-כך אירעה "השבת השחורה", ובמפגש הראשון שהיה אתם – חזרו להצעה הזאת. במשך הפגישה קיבלתי פתק מסנה. השיבות: "בהחלט!"

ההחלטה של ה"הגנה" להפקיד את ביצוע החבלה בבנייני השלטון בידי האצ"ל נבעה מכך, שהם יזמו אותה ובכך קנו לעצמם זכות עליה וגם היה להם יותר ניסיון בפעולות מסוג זה.¹⁵

מנחם בגין לא קיבל מעולם הסבר מדוע התעכב האישור: "הם אישרו ב-1 ביולי 1946 – יומיים לאחר שגנרל ברקך ערך את התקפתו הגדולה על ה'הגנה', על הפלמ"ח, על היישוב ועל מוסדותיו הרשמיים", הוא כותב בספרו "המרד": "מוסדות ה'הגנה' לא הסבירו לנו, מדוע הגיעו לידי מסקנה, כי תכנית 'המלון' בשלה דווקא אחרי ה-29 ביוני".¹⁶

מעיר על כך בניינות כעבור עשרים שנה מי ששימש אז קצין המבצעים של האצ"ל, עמיחי פאגלין:

"תנועת המרי גרסה 'פעולות צמודות': על גירוש מעפילים – חבלה

* כאשר נתרבו הפעולות והמאבק קיבל משמעות מדינית ובינ-לאומית – התעוררה בהנהלה הסוכנות היהודית דרישה להקים גוף ציבורי-פוליטי ייצוגי לאישור כללי של קווי הפעולה. עד לכינונו של הגוף הכלל-ציבורי הוקמה מקרב הנהלת הסוכנות ועדה בת שלושה אנשים, שכללה את יו"ר ההנהלה – דוד בן-גוריון, את משה סנה ואת משה שפירא. בינתיים הושלמה הרכבת הגוף הבינ-מפלגתי, והכינוי שניתן לו היה ועדת X. הוועדה מנתה שישה חברים: הרב י"ל פישמן (מימון) – יו"ר; משה סנה – מ"מ יו"ר; ד"ר פרץ ברנשטיין, לוי שקולניק (אשכול), ישראל אידלסון (בר-יהודה) ויעקב ריפתיין. נוסף לאלה נמנה עם הוועדה בדעה מייעצת גם יו"ר הוועד הלאומי, ד' רמז. (מתוך עדותו של משה סנה בארכיון תולדות ה"הגנה" – 4681.)

בתחנת ראדאר; על הטלת עוצר – פגיעה בתחנת משטרה* לא היה שום דבר שניתן היה 'להצמידו' להתקפה על מרכז השלטון בארץ – עד שהבריטים עלו ב- 29 ביוני על בניין הסוכנות – מרכז השלטון היהודי. או אז נמצאה 'ההצמדה' לפעולת ה'צ'י'ק', ונשלח הפתק המפורסם למנחם בגין: נא לגשת לביצוע [...]”¹⁷

ואכן, יום אחד לאחר "השבת השחורה", ב-30 ביוני 1946 – נפלה ההכרעה במפקדת תנועת המרי, ולמחרת נשלח האישור בכתב למנחם בגין.

על נסיבות שיגורו של האישור מספר ראש המטה הארצי של ה"הגנה" באותה עת, משה סנה:¹⁸

יומיים לאחר השבת השחורה התאסף הפיקוד העליון בהרכב מלא וקבענו שכושר הפעולה שלנו לא נפגע [...] עברנו להכנת שורה של פעולות שצריכות היו להוכיח, שאמנם לא נרתענו.

הפעולה העיקרית, שביצועה הוטל על הפלמ"ח, הייתה מכוונת לפשוט על המחסן הצבאי הבריטי, בו אוחסן – לפי ידיעה ודאית שקיבלנו – הנשק שלנו שהוחרם ביגור [...]

על שני ארגוני הפורשים הטלתי – בהוראות שהועברו בכתב למפקד האצ"ל ולמפקד לח"י – ביצוע שתי פעולות מסוג אחר: על אצ"ל – פיצוץ משרד המזכיר הראשי של הממשלה בבניין מלון המלך דוד; ועל לח"י – פיצוץ המשרד הממשלתי בבניין "האחים דוד", שניהם בירושלים.

למתן שלוש פקודות הביצוע הייתי מצויד בהחלטות מתאימות של ועדת X עוד מלפני "השבת השחורה" [...] בנוגע לחבלה בשני המשרדים הממשלתיים בירושלים הייתה קיימת החלטת אישור מיוחדת של ועדת X, שנתקבלה זה כבר לפי הצעתי, ללא פירוט הבניינים וללא קביעת מועד.

* מנחם בגין, בספרו המרד (עמ' 296), מלגלג על התיאוריה של "המאבק הצמוד" – כגודל הפגיעה – היקף התגובה, שראשי ה"הגנה" ראו בו כעין תלמודים וקבעו יחס כמו מתמטי בין "הפגיעה" לבין "התגובה" – עד שהגיעו לאבסורד של "הגנה על ההגנה". לא בגין ולא גירי העלו אז על דעתם שססמה זו מתקופת "המאבק" תקרום עור וגידים במדינת ישראל הריבונית – "כעומק השלום – גודל הנסיגה".

למרות זאת, כינסתי את ועדת X, בתוקף סמכותי כמ"מ היושב ראש (היו"ר, הרב פישמן מימון, היה עצור אז בלטרון), במשרד "ניר" בבית המרכז החקלאי בתל-אביב, ומסרתי לה דו"ח על ההתקפה מה-29 ביוני. הבאתי לאישורה את הקו העקרוני להמשיך בפעולות, והדגמתי בתיאור כללי את טיב הפעולות [...] אישור הוועדה ניתן. הכדור החל מתגלגל.

***

פתק אנונימי של כ-25 שורות במכונת כתיבה, ללא מועץ, ללא נמען, חתום באות M, בלי סימן מזהה של השולח, שהגיע אל מנחם בגין בשעות אחר הצהריים של יום שני ה-1 ביולי 1946 – הפך עד מהרה לכדור שלג מתגלגל, שצבר תאוצה במהירות מסחררת, ותוך שלושה שבועות נהיה למפולת אדירה, שקברה תחתיה את האגף הדרומי של מלון המלך דוד בירושלים ועמו את מרכז השלטון הבריטי בארץ-ישראל, האזרחי והצבאי.

בצהרי אותו יום חמק לתוך בית ברחוב בן-יהודה בתל-אביב צעיר בלונדי כחול עיניים. לאחר שסקר בזהירות את הסביבה – ניגש אל תיבות הדואר, שלף מאחת מהן מעטפה סגורה ומיהר להסתלק מהמקום.

הבית ברחוב בן-יהודה שימש כתחנת קשר בין ה"הגנה" לבין שני ארגוני המחתרת – האצ"ל והלח"י. המכתבים היו מובאים תחילה למרכז לח"י, ומשם היו מועברים למפקדת האצ"ל. איש הלח"י, אברהם ליברמן, שכינויו היה אז גרעון, מילא את תפקיד "הדוור". הוא מסר את המעטפה הסגורה לידי של יצחק שמיר, שנודע אז בכינויו מיכאל, וזה הורה להעביר את העתקו למפקדת האצ"ל.¹⁹ בשעות אחר הצהריים נטל שליח של האצ"ל את המכתב מתיבת דואר ברחוב דיזנגוף ומסרו לידי מנחם בגין.

היה זה האישור הנכסף, שכל כך המתינו לו באצ"ל – לבצע את הפעולה במלון המלך דוד. אולם היה זה יותר מסתם אישור – הניסוח היה בלשון הוראה. להלן תוכנו המלא של המכתב:²⁰

שלום!

א. עליכם לבצע בהקדם האפשרי את המלונצ'יק ואת הבית של "עבדך משיחך". הודיעונו על המועד. מוטב בבת אחת.

- אין לפרסם את הזהות של הגוף המבצע — לא פרסום מפורש ואף לא ברמיזה.
- ב. אף אנחנו מכינים משהו. על פרטים נודיעכם בעוד מועד.
- ג. יש להוציא את תל-אביב וסביבתה הקרובה מכלל כל תכנית של פעולה. אנו מעוניינים כולנו לשמור מכל משמר על תל-אביב כמרכז חיי היישוב וכמרכז פעולתנו אנו. אם בעקבות פעולה תשותק תל-אביב (עוצר, מאסדים וכיו"ב), נשותק גם אנחנו ותכניותינו. אגב, לא כאן מרוכזים העצמים החשובים של הצד שכנגד. ובכן: תל-אביב "מחוץ לתחום" כשביל צבאות ישראל!
- ד. המאורעות האחרונים לא שינו דעתנו בדבר שחרור שלושת הג'נטלמנים. החזקתם עתה אינה מעלה ואינה מורידה, לעומת זה שחרורם של השלושה היום דווקא יבליט מה רב ההפרש במוסר המלחמה בינינו לבינם. אף להידוק היחסים בין שלושתנו חשוב השחרור המידי. הננו מחכים לתשובתכם.
- ה. שלחתי למושב המוסדות המתקיים בירושלים הצעה להכריז על ניתוק כל הקשרים בין היישוב והשלטונות, כרקע למרי אזרחי כללי. מובן שלא אוכל אישית להגן על הצעתי, וגורלה טרם אדע.
- ו. למען השם — לא ט' אישי!
- ז. פגישתנו בעוד ימים מספר.

מ.

1.7.46

11.00

בגין הופתע, לא מעצם האישור לפעולה (ניתן היה לצפות לכך, לאחר מה שאירע יומיים קודם לכן ב"שבת השחורה") אלא מנימת הבהילות שהשתמעה מהאיגרת. התביעה (כמעט בלשון פקודה) "עליכם לבצע בהקדם האפשרי" לא הייתה מקובלת עליו. היא גם חרגה מהנוסח השגור של אישורים לגבי תכניות פעולה. "הדרישה להתקיף את מלון המלך דוד הגיעתנו שבועות

מספר לאחר הדחייה האחרונה של תכניתנו", הוא כותב ב"המרד". "בינתיים נקרעו אי-אילו חוטים שהחזקנו בידינו; היה עלינו לחדש את פעולות העיקוב, להכין את חומרי הנפץ ולדון בשאר הפרטים [...]". בגין הזעיק את פאגלין להתייעצות דחופה. זה הרגיע את חששותיו: "תן לי כמה ימים ונשלים את התכנית", אמר.

עוד באותו הערב זימן אליו גידי את שרגא עליס, שעשה אז בתל-אביב במסגרת חטיבת התכנון (הח"ת).

"אתה עולה מיד לירושלים וחוזר לטפל בנושא מלון המלך דוד", אמר. שרגא, שנודע יותר בכינויו "חיים טויט הגדול", למד זה כבר שלא להיראות מופתע מכלום. אף על פי כן, כאילו נותר נטוע על מקומו. "אינני מבין... — מלמל, "מדוע החיפזון הזה?"

גידי משך בכתפיו: "למפקדת תנועת המרי יש, כנראה, סיבות טובות לכך: ערמות של מסמכים שהוחרמו במשרדי הסוכנות ורובצות אחר כבוד על שולחנות הבולשת במלון המלך דוד, ביניהם כאלה המוכיחים קשר ישיר בין ראשי מוסדות היישוב לתנועת המרי — אתה מתפלא שרועד להם הקורקבן...?"

חיים טויט נענע בראשו. בו בלילה ארז את מזוודת הדרכים הקטנה שלו. "הקלה עלי העובדה שעדיין עמד לרשותי החדר ששכרתי בירושלים. אולם פרט לכך" — הטעים — "צריך היה להתחיל הכול מחדש: חלפו חודשים מאז אותה תכנית ראשונית, ופרט לנתון הבסיסי — מסדרון ארוך במרתף הבניין המחבר את קפה לה-ריג'נס לאגף הצפוני, כל היתר — יחידות המשמר, נקודות הביקורת, מועדי האספקה — טעון היה ליבון ובדיקה. לכך התוספו ההכנות המעשיות לביצוע — איסוף כדי החלב והטענתם, הכנת מנגנוני השהיה, ריכוז הציוד והנשק, והחשוב מכול, בחירת האנשים המתאימים למשימה".²¹

בבוקר יום המחרת הגיע המסר של גידי למפקד מחוז ירושלים, יצחק אבינועם: "גש מיד להכנות!".
מבצע צ'יק נכנס להילוך גבוה.

אלא שבינתיים חלף זמן. דברים השתנו. צריך היה להתחיל שוב בשורה של מעקבים, ומעל לכול — נחוץ היה להכין את חומרי החבלה בצורת כדי חלב.

משימה זו הטיל גידי על אלימלך שפיגל*, שמיומנותו המקצועית הייתה לשם דבר.

ביום שלישי, 2 ביולי 1946, השכים גידי לפתחו של בית המלאכה הקטן ברחוב פאיירברג. "צריך להכין שלושה כדי חלב טעונים חומר נפץ, שיתפוצצו כעבור זמן נתון, אבל גם למלכוד אותם נגד כל תזוזה או הרמה", אמר לשפיגל. השניים לא היו זקוקים לדיאלוגים ארוכים כדי שאחד יירד לסוף דעתו של השני. במרוצת הזמן התפתחה ביניהם הבנה מקצועית עמוקה: "כשגידי הרים את האצבע, כבר ידעתי למה התכוון" – סיפר אלימלך בגאווה.²²

עקרון המלכוד נגד הזזה היה רעיון ישן של גידי, וכבר השתמשו בו בעבר בהצלחה כדי למלכוד שני ארגזי כרטיסיות במשרד העבודה הממשלתי בבירה. אולם הפעם דובר על כמות אדירה של חומר נפץ – שבעה כדי חלב טעונים חמישים קילוגרם טנ"ט כל אחד, מתוכם שלושה מצוידים במנגנוני השהיה וממולכדים נגד הרמה.

עוד באותו הערב "הוחרמו" הכדים ממסעדת תנוכה ברחוב לילינבלום. למחרת, בהתייעצות עם גידי, הוחלט שבשלושה מהם יותקנו שלושה מנגנוני פיצוץ נפרדים: שניים יכוונו להתפוצץ כעבור 45 דקות מרגע הפעלתם, והשלישי יצויד במנגנון נגד הרמה.**

* אלימלך שפיגל (עמיקם), טכנאי במקצועו, הצטרף לאצ"ל ב-1938. החל מ-1945 עבר למחלקת הייצור וסייע לגידי להרכיב ולשכלל מנגנונים שונים לפיצוץ חומרי נפץ – החל ממוקשי רכבת מתוחכמים ועד למזוודות ממולכדות. למעשה, כל רעיון פיתוח שעלה בדעתו של גידי, קדם עור וגידים בבית המלאכה הקטן שבניהולו ברחוב פאיירברג בתל-אביב.

** על מבני המנגנונים ואופן פעולתם סיפר אלימלך שפיגל בראיון עם המחבר ב-21.1.1997:

המנגנון הראשון היה כימי – בנוי מבקבוקן רפואי שהכיל חומצה מלחית וסגור בפקק מבקליט. לצורך הפעלתו היו מחליפים את פקק הבקליט בפקק מעץ, שמחובר אליו נפץ. בין החומצה לנפץ הפריד משטח מפלסטיק, ועוביו הוא שקבע את פרק הזמן מרגע ההפעלה ועד לפיצוץ. ברגע שהפכו את הבקבוק על פיו, התרכזה החומצה שבתחתיתו על משטח הצלולויד ואיכלה אותו. לאחר סדרה של ניסויים נקבע באצ"ל מרחב זמן סטנדרטי של 45 דקות לכל המנגנונים הכימיים. (במידת הצורך ניתן היה, כמובן, לשנות את עובי המשטח ולהתאימו לפרק זמן שונה.)

המנגנון השני היה בנוי משעון קפיצי, שניתן היה (בסיבוב מלא) לדרוך אותו ל-45 דקות. משהושלם הסיבוב, היו מחוגי השעון סוגרים מעגל חשמלי שהפעיל נפץ וגרם להתפוצצות מטען חומר הנפץ. היו כאן שלושה נפצים לכיטחון.

המנגנון השלישי (נגד הרמה והזזה) נבנה בצורה מתוחכמת: כל עוד עמד הכד על משטח חלק, כמו רצפה, נמנעה סגירת המעגל החשמלי שיועד להפעיל את הנפץ. כל ניסיון להרים את הכד, ולו לגובה מזערי, היה בו כדי לשחרר את הקפיץ שמנע את היווצרות המעגל החשמלי. מנגנון ההפעלה היה מצויד גם בנצורה, וכל עוד לא שוחררה – הוא לא נכנס לפעולה (מה שאפשר, כמובן, לטלטל את "כדי הנפץ" ולהציבם בכטחה בנקודות היעד).

ב-2 ביולי 1946 ביקרה עדינה* בבית המרקחת "ניו בריטיש דראג קומפני" שברחוב יפו בירושלים, מקום עבודתו של ישראל לוי ("גדעון"), ובעודה מחטטת, כביכול, אחר המרשם הרפואי בארנקה, לחשה באוזניו במהירות: "אבינועם ממתין לך בפינת הרחוב".

"אינני חש בטוב", אמר למעבידו ומיהר להסתלק מהמקום, מלווה בעיניו התמהות של בעל העסק.

אבינועם תלה מבט ארוך באיש שיחו. "אנו מתכננים פעולה רצינית ביותר", פתח, "ואתה נבחרת לעמוד בראשה". הוא לא אהב לבזבז זמן על הקדמות: "האם נכון אתה ליטול את התפקיד?"

לבו של גדעון פעם בחוזקה. לא היה לו צל של מושג במה מדובר, והוא שמע את קולו שלו כאילו משיב ממרחקים: "לפקודתך, המפקד!".

מפקד המחוז בירושלים היה מרוצה. בשעות הבוקר קיבל פתק מהמפקדה הראשית בתל-אביב: "נתקבל אישור ל'מבצע צ'יק', גש מיד להכנות — גידי".

לפעולה נועזת ואחראית מעין זו דרוש היה למצוא מפקד מתאים. מבין רשימת המומלצים שקיבל שעה קודם לכן מחיים טויט, בחר בישראל לוי — בחור שלדעתו ניחן בעצבי ברזל, בכושר מנהיגות, בחוש התמצאות, ומה שעוד חשוב למבצע המיוחד הזה — בשליטה בשפה הערבית. תגובתו הנחרצת של פקודו אך חיזקה את דעתו, אולם פניו נותרו חתומים ולא גילו שמץ מהרהוריו: "עליך להיות עוד היום בתל-אביב ולהיפגש עם קצין המבצעים הארצי", המשיך בנימה עניינית.

בתמורה לבקשת הסברים — זכה גדעון ללחיצת יד חמה ולחיוך רחב.²³ גידי בחן קצרות את פניו של הצעיר השחרחר והמוצק, שעתיד לפקד על אחד המבצעים הנועזים והרגישים בתולדות הארגון: שיער כהה מתולתל, עיניים רכות וחולמות, הבעת פנים מלאה תום. אולם גידי לא הלך שולל אחר הרושם החיצוני; הוא הכיר את עברו הקרבי של האיש, וידע שלא בכדי המליץ עליו אבינועם בחום: הבחור נטל חלק בתכנון מרבית הפעולות של

* עדינה חי ניסן, שכינויה היה "תחיה", שימשה כמקשרת של מפקד מחוז ירושלים.

האצ"ל בירושלים, השתתף בהתקפה על מטה הבולשת במגרש הרוסים ופיקד בהצלחה על החרמת קופת בנק "ברקליס" בשכם. אולם כל אלה – ידע גידי – הם כאין וכאפס בהשוואה למבצע שמדובר בו עתה. הוא ברר את מילותיו בזהירות: "היעד שעל הפרק הנו מרכז השלטון הבריטי בארץ", ולאחר אתנחתא קצרה, ותוך שהוא נועץ מבט חודר בבן-שיחו, המשיך כמעט בלחש: "הכוונה היא למלון המלך דוד..."

זמן רב לאחר מכן, בדרכו חזרה לירושלים – טרם שככה סערת רוחו של גדעון וקולו של גידי שב והדהד באוזניו: "המטרה – פיצוץ האגף הדרומי של המלון על כל התיקים ומסמכי הבולשת המצויים בו. ביצועה של המשימה הופקד בידיך...". הטפיחה על השכם כמו המחישה לו בבת אחת את עוצמת האחריות שהוטלה עליו.

והוא טרם מלאו לו עשרים שנה.

כעבור 24 שעות התחדשו הסיורים בשטח המלון.

מצויד באישור כניסה רשמי ("נושא תעודה זו הנו עובד חברת החשמל") – התלווה גדעון למחרת לאיש התחזוקה של החברה, שעמד בקשרים עם האצ"ל; השניים סיירו לאטם בקומת הקרקע של המלון, בודקים "בקפידה" את תקינותה של צנרת החשמל...

מקץ יומיים כבר הייתה בידו של גדעון תמונה מפורטת של כל המבואות והיציאות, של המעברים בין הקומות ושל המסדרונות המקשרים בין קצות הבניין. יותר מכול משכה את תשומת לבו קומת המרתף, מקום שבו היו מרוכזים כל השירותים; תוך כדי כך גילה פרט מאלף, שעתיד למלא תפקיד מכריע בתכנון: כל האספקה – לרבות מצרכי המזון – זרמה דרך כניסה צדדית באגפו הצפוני של המלון; ומה שחשוב לא פחות: לא חיילים בריטים מופקדים על אותו מבוא אלא שומר ערבי חמוש.

השפה הערבית הרהוטה שבפיו, בקיאותו בכל גינוני הנימוסים המזרחיים – קנו את לבו של הצעיר הערבי, יוהנס קונסטנטידס, שהיה מופקד על חלוקת האספקה; עד מהרה החל זה שופך את לבו לפני "ידידו החדש", מתאונן על יחסם המתנשא של מעסיקיו ועל עומס העבודה הרב; "מדי פעם כשמגיעה סחורה" – סיפר – "עליו למיינה לסוגיה ואף לנהל רישומים מפורטים". ומשהותרו חרצובות לשונו – זרם המידע החשוב ללא מעצור:

"מזלי הטוב", נאנח, "שהמטענים אינם נופלים על ראשי בבת אחת: הירקות מגיעים ב־9 בבוקר, הלחם — ב־10, כדי החלב ב־12...". גדעון הסתיר בקושי את התרגשותו. "אילו ידע השוטה מה מתרקם פה ואיזו אינפורמציה חשובה סיפק לי זה עתה...!" — חשב בלבו. אולם כלפי חוץ המשיך להעמיד פנים של הבנה ו"השתתפות בסבל", וכדי "לנחם" במקצת את איש שיחו, פרס לפניו את "צרותיו" שלו: כיצד עליו לטפס, תוך סכנת חיים, על עמודי המתח הגבוה; כיצד חטף לא פעם זרם חשמלי ואך כנס ניצל ממוות... והשיחה קלחה לה בנחת ובידידות, עד שנדלתה פיסת המידע האחרונה.

האינפורמציה שהצטברה בשני ימי הסיוור עתידה לשמש גורם חשוב בתכנון הפעולה, אולם עדיין חסר היה המרכיב העיקרי: אתר הנחת חומר הנפץ. קומת המרתף, שבה נערך הסיוור, שימשה בסיס ליסודות המלון באגפו הצפוני של המבנה; יעד ההתקפה, לעומת זאת — שכן בצדו הדרומי. בין שני חלקי הבניין הפריד מסדרון באורך של חמישים מטר, ובקצהו, מעל לקפה לה־ריג'נס, שכנו כבוד כל מוסדות הממשל המרכזיים — המזכירות הראשית, מפקדת הצבא, מטה הבולשת, ומה לא. לאותו אגף לא ניתנה לגדעון האפשרות להגיע, מכיוון שכל עבודות החשמל הושלמו שם זה מכבר.²⁴

"שום דבר אינו בלתי אפשרי", פסק חיים טויט לאחר ששמע את הדיווח. "כל שצריך הוא שינוי תחפוש: במקום בגדי עבודה — חליפות ערב...". למחרת הופיעו חיים טויט ואליהו לוי בקפה לה־ריג'נס, שנודע באותה העת כקפה היוקרה של ירושלים, בחליפות סמוקינג ובעניבות, כיאה לשני "ערבים נוצרים" בני־טובים. השניים גיששו את דרכם פנימה בזהירות, מלווים בבנות־זוגם, שרה* וציפורה.

מכל הרביעייה הייתה ציפורה היחידה שצעדה בבטחה, מרעיפה חיוכה לכל עבר. כנערת ליווי הייתה מבקרת כאן לעתים קרובות וכמה מהאורחים אף נופפו לה לשלום. "אין ספק שהיא פופולרית", הרהר בסיפוק שרגא, מתברך בלבו על שהשכיל לשכור את שירותיה. לשרה הייתה זו היכרות ראשונה עם חיי הלילה הנוצצים. היא עמדה

* שרה גולדשמידט־אגסי (אחותו של יהושע גל), שהייתה אחת מ"נערות הטלפון" שהעבירו את האזהרה למלון המלך דוד.

נפעמת נוכח הפאר והזוהר שמסביבה. דומה היה לה שנקלעה לעולם האגדה. אור הנרות השתקף על שולחנות הקוקטייל העשויים נחושת. התזמורת השמיעה נעימות רכות מלטפות, אורות הבמה התחלפו מדי פעם לגוונים שונים, האווירה הייתה משכרת – כה שונה מכל מה שהסכינה לו עד כה. יותר מכול הוקסמה מהמלצרים הסודניים גבוהי הקומה, עטויים בגלימות לבנות וחובשים תרבושים אדומים. היא הסתכלה מהופנטת כיצד, זקופים ובלי הנד עפעף, הם מוזגים את המשקאות היישר אל תוך הכוסות.

"עלייך להופיע הערב במיטבך", הורה לה אליהו. הם נעו לאטם לקצב צלילי הוואלס, בודקים בשבע עיניים כל פרט בעל משמעות. לפתע חשה עצמה נדחפת לעבר המסך שמאחורי התזמורת, ובעוד הם "מסתבכים" בוילון הקטיפה הכבד, גילו מאחוריו דלת ברזל נעולה פונה לחזית המלון. "טוב לדעת..." – מלמל אליהו ומשך אותה חזרה לאולם.

בין האורחים ניתן היה להבחין באנשי צבא בריטים בחברת נערות יהודיות. כמו מתוך ערפל חשה שמישהו מחווה לה קידה. אחד הקצינים הזמין אותה לרקוד. אליהו חייך באדיבות ונענע ראשו בהסכמה. אולם היא נתמלאה חמה ומשכה כתפיה בסירוב: "מצטערת", נפלטו המלים מפיה, "אינני רוקדת..." כמעט הוסיפה "עם אנגלים...". הבריטי מלמל משהו בשפה לא ברורה ונסוג בנימוס, אולם עיניו לא משו ממנה כל הערב. היא לא העזה להוסיף ולרקוד.²⁵

חיים טויט נחשב מומחה במלאכות רבות – אמנות המחול לא נמנתה עמן. הוא רקד ואלס עם ציפורה, אולם עיניו שוטטו לעבר עמודי התמיכה במרכז האולם: "ארבעה במספר" – רשם בזיכרונו, "וקוטרן של כל אחד כמטר וחצי". בעוד הוא אומד את עוביים ובוחר את מיקומם – החניקה בת-זוגו מדי פעם אנקת כאב, בשעה שהיה נוחת לפתע על רגלה בכל כובד משקלו. אולם שרגא לא חש ולא ידע; כל מעייניו נתונים היו בחישובים ובמספרים. בראשו כבר החלה מתרקמת תכנית, היכן כדאי להניח את חומר הנפץ.

לאחר מכן שב והסב עם כולם לשולחן שעליו היו ערוכים כלי חרסינה מעוטרים בחותמת המלון. "להגיד שחשתי בנוח", התוודה, "לא תהיה זו אמת: הבטן קרקרה לא במעט [...] סביבי שרצו שוטרים ובלשים, במדים ובלבוש אזרחי, ואני, בדמותו של אנטואן אברו-יאד – האם אני נראה בעיניך

כערבי? אני, עם נעליי הקרועות ומכנסיי המטולאים באותה תקופה, יושב לי נינוח בבגדי ערב, מניע ראשי בחיוך אוילי לכל צד, מתפלל לבל יפנה אלי מישוהו בערבית; לעומתי, שכני לשולחן, אליהו לוי, נהג לפי כל גינוני הטקס. דמות האפנדי כמו נועדה לו מבטן ומלידה; ידע איזה סוג משקה להזמין וקנה את לב המלצרים בהערותיו השנונות. הוא אף מלמל אילו מילות ברכה בערבית בשעה שהשקנו כוסיות, ואגב, עד היום אינני יודע מה הכילו אותם גביעים. כל שזכור לי הוא הטעם המר והתפל שהותירה אחריה כל לגימה".

בסביבת חצות רמז לבנות לעבר השירותים: "תשהו שם כמה שיותר", לחש. "אנו, הגברים, המתנו להן, כמובן, בנימוס", נזכר בחיוך, "ומשבשושן לצאת – פסעתי 'בעצכנות', הלוך ושוב, לאורך המסדרון, וכאילו מתוך 'פיזור דעת', מצאתי את עצמי פתאום בפתח המטבח, שאליו מגיעה האספקה דרך הסמטה שבין המלון והקונסוליה הצרפתית. לבי פעם בחזקה. לא ידעתי את נפשי מרוב שמחה: צדקתי אפוא בהשערתי – המסדרון הארוך אכן מחבר בין מטבח המלון למסעדת לה-ריג'נס וניתן יהיה להעביר דרכו את כדי חומר הנפץ אל מתחת ליסודות הממשל.²⁶ למחרת – המשיך – "ערכנו סיורים נרחבים בסביבת המלון והבחנו שבסביבת 12 בצהריים מגיע טנדר האספקה לקפה לה-ריג'נס וסבלים ערבים פורקים בכניסה הצפונית של המלון את ארגזי הירקות ואת כדי החלב ומובילים אותם לעבר בית הקפה. החלטנו להשתמש באותו נתיב להעברת חומר הנפץ".

כל הנתונים שנאספו הועברו לגידי ונבדקו על-ידי בקפידה. התמונה לא הייתה כל כך ורודה: אזור המלון היה גדוש במשמרות צבא, וכל הסביבה זרועה בקסרקטינים ובתחנות משטרה. ואלה העובדות שהסיק מהדיווח:

- חוליות ההבטחה צריכות היו לחסום באש את המעבר מהמחנה הצבאי אל גינת המלון – וממנה אל המלון עצמו. עיון בתרשים האזור הביא למסקנה שיש להציב עמדת מקלע בין שטח המלון לשכונת ימין-משה שממזרח, כדי לנתק את הקשר בין המלון לבין המחנה הצבאי.
- חזית המלון פונה אל הכניסה הראשית של בניין ימק"א, ובין שני הבניינים עובר רחוב סט. יוליאן ונמשך עד לדרום העיר, אל המושבה הגרמנית, מקום שבו שכנה תחנת משטרה אזורית ולידה מחנה צבאי גדול. אזעקה מהמלון עלולה הייתה להחיש מיד תגבורת צבא ברכב ממונע

ובשריוניות. הוחלט אפוא להציב חסימה בכביש, באמצעות חומת אש, על-ידי הצתת בנוזין ונפט.

חסימה כזו אמורה הייתה להשהות את תנועת כלי הרכב למשך כעשר דקות, ושני אנשים חמושים בתת-מקלעים וברימונים יוכלו לעכב תנועת אנשי צבא ברגל לפרק זמן נוסף.

● במרחק של כמאה מטר צפונית למלון ברחוב סט. יוליאן נמצאו שלושה בנייני מגורים לחיילים, ומצדו השני של הכביש שכן מוסך צבאי. היה צורך לחסום את הגישה למלון גם משני מקומות אלה, באמצעות חומרי דלק וחוליית בלימה נוספת.

אט-אט התגבשה במוחו של גידי תכנית פעולה, שעתידה להיות מוצגת לפני יצחק שדה, רמטכ"ל תנועת המרי, ולזכות באישורו²⁷ ובמחמאה נדירה מצדו, דווקא באוזניו של יגאל אלון: "תכנית פשוטה ויפהפייה" (ראה בהמשך).

***

"מיום ה-1 ביולי, היום שבו קיבלנו ממפקדת ה'הגנה' את הדרישה 'לבצע בהקדם האפשרי את ה'צ'יק' ועד יום ביצוע ההתקפה בפועל", כותב בגין בספרו "המרד", "עברו למעלה משלושה שבועות. בפרק זמן זה נערכה 'הפגישה הטכנית' בין קצין המבצעים של ה'הגנה', יצחק שדה, לבין גידי, קצין המבצעים של הארגון הצבאי הלאומי".

שני האנשים החליפו ביניהם מבטים סקרניים.

שדה היה איש גדול, פנים מלאות, חושניות, זקנו מלבני כסוף, ראשו קירח ושער שיבה מסולסל בצבץ בצדעיו. חגורת מכנסיו הקצרים, המשוכה כלפי מעלה, הבליטה ביתר שאת את הכרס. לאחר "השבת השחורה" ירד שדה למחתרת והתהדר בתלבושת של פרופסור. "התחפושית שעשעה אותו כל כך עד שעשעה הכול כדי שלא תהיה יעילה", סיפרה בתו, איזה.² גידי, לעומתו, נראה כנער, גבוה, דק גזרה, ועיניו החומות הישירו מבטן לעברו של רמטכ"ל ה"הגנה".

הייתה זו פגישתם הראשונה.

"הנה האיש ששיגר את כ"ג יורדי הסירה", חלף הרהור בזק במוחו של פאגלין. תמונת אחיו, נריאל, שוב צפה אל מול עיניו, ולבו נצבט.

שדה היה מודע היטב לאותו פרק עצוב בתולדותיה של משפחת פאגלין. העובדה שהוא ניצב עתה פנים אל פנים מול אחיו של נריאל – הצעיר שנשלח על-ידי לאותה משימה אומללה, שאיש ממנה לא חזר – העלתה זיכרונות כואבים, ולרגע קט כמעט ונשכחה המטרה שלשמה נועדו יחדיו. גידי התעשת ראשון והושיט את ידו.

שדה לחץ אותה בלי התלהבות ובלי לקום מכיסאו. פער הגילים בין השניים עלה על שנות דור, אך לא היה החוצץ היחיד ביניהם. מלכתחילה לא נוצרה כאן שום כימיה.²⁹

וכך מתאר פאגלין את הפגישה ביניהם:

הופעתי בדירתו של יצחק שדה בשעה שנקבעה לי. הוא היה לברו, אבל עד כמה שהבינותי, מאחורי הקיר היו עוד עיניים, שעקבו אחריי והאזינו לשיחה. מסרתי לו את כל פרטי התכנית שלנו, פרט למקומות הריכוז והמוצא של האנשים, ויצחק שדה ערער על שלוש נקודות: הוא טען שכמות חומר הנפץ (350 ק"ג) קטנה מדיי ולא תהרוס את האגף.

תשובתי הייתה, שכמות גדולה יותר תהרוס את כל המבנה, גם את החלק המשמש בית מלון אזרחי.

היו לו השגות לגבי המקום שבחרנו להניח בו את חומר הנפץ – קפה לה-דריג'נס – בהביעו חשש שהבריטים עלולים לגלותו ולסלקו משם לפני הפיצוץ.

הבטחתי לו להוסיף מנגנוני מנע, שיפעילו את חומר הנפץ ברגע שינסו להזיזו.

ולבסוף הוא ערער על פרק הזמן שקבענו בין מתן האזהרה וההתפוצצות – ארבעים וחמש דקות. לדעתו זהו פרק זמן ארוך מדיי ויאפשר לבריטים לגלות את המטענים.

הרגעתי אותו שאת הכדים שניחח שם לא יוכל איש להזיז, כולל המבצעים עצמם, וזהו חלק מאמצעי התחכום של המוקשים שלנו. בנוסף – הסברתי – נתלה על הכדים שלטי אזהרה, ש"כל ניסיון להזיזם, יגרום להתפוצצות מוקדמת"; למיטב ידיעתנו, המומחים הבריטים מודעים לכך.

שדה המשיך לעמוד על דעתו בתוקף, שיש לקצר את פרק זמן האזהרה.

הוא לא היה מוכן להקשיב לשום נימוק. נאלצתי אפוא לרחות את הסיכום, כדי להיוועץ במפקדה. חזרתי עם הצעת פשרה: שלושים דקות. דעתו של שדה עדיין לא נחה. הוא היה מלא טענות כרימון. כדי לשים קץ לוויכוח, הודעתיו נחרצות שאין בידינו מנגנוני השויה קצרים יותר, אך הוא לא ויתר: "נספק לכם 'עפרונות' בריטיים ממחסני ה'הגנה'", אמר. השיבותי שאם תארע תקלה, והחומר לא יפעל, או יפעל מוקדם מדיי — יהיו אנשי האצ"ל משוכנעים שה"הגנה" "סידרה" אותם במתכוון, והיחסים בין הארגונים יורעלו. נימוק אחרון זה שכנע אותו, והוא הסכים לפסק זמן בן שלושים דקות.³⁰

במהלך כל השיחה לא עלה כלל מועד הביצוע על הפרק. שדה התעניין ביסודות הטקטיים של תכנית הפעולה. הפרטים לא עניינו אותו. פעם אחת העלה הצעה לבצע את הפעולה בלילה. "שכחת שחצי הבניין עדיין פועל כמלון?" — הזכיר לו גידי. "נכון שאנו מומחים לחבלות ורכשנו ניסיון רב בתחום זה — אך מה יהיה אם יתברר שנפלה איזו טעות בחישוב, ובמקום חצי המבנה הדרומי יקרוס הבניין כולו, כולל אגף המלון על אורחיו?" הרעיון נגנז בו במקום.³¹

יצחק שדה לא אהב את האצ"ל. "היה לו יחס מועדף ללח"י — ומורת־רוח כלפי האצ"ל".³² בתקופת המאבק התגורר יחד עם גלילי ומדי פעם היה שופך לפניו את לבו ולא חסך את שבט מוסרו גם מבן־גוריון. לאחר שגידי עזב את החדר — חזר והפך בתכניתו לפוצץ את אגף המזכירות הראשית במלון המלך דוד — ולא חדל להתפעל. "תכנית פשוטה ויפה", אמר ליגאל אלון. "אני מודה שהקנאה כרסמה בי", סיפר מפקד הפלמ"ח. "מדוע אובייקט כזה לא יימסר לנו?" — שאל. "זה היה רעיון שלהם", השיב שדה, ולאחר הרהור קצר הוסיף: "הביצוע יהיה יפהפה".³³ דב צסיס, קצין המבצעים של הפלמ"ח, שימש גם כעוזרו האישי של יצחק שדה והיה אחראי לביטחוננו. מדי פעם הטיל עליו רמטכ"ל תנועת המרי לבדוק אובייקטים ולתכנן מבצעים. למחרת הפגישה עם גידי זימן אותו שדה לשיחה.

"הוא שלח אותי לירושלים לברר פרטים שונים בבניין עצמו ובסביבתו — כנראה, כדי לבדוק את הצעות האצ"ל", אומר צסיס בעדותו ב-1970. "דודי, ירח עציון, סיפק לי כמה נתונים, כי עבד בזמנו בבניין. נכנסתי לתוך המלון ושוטטתי בו. הבאתי את מה שיצחק ביקש — על כניסות, יציאות וכו'. יוחאי בן-נחן נסע אתי לירושלים באחד הסוורים הללו. משליחות זו ידעתי כי מתכננים פעולה, אך לא הייתי שותף למבצע".³⁴

כעבור 18 שנה, ב-19.8.1988 — חוזר צסיס ומאשר, בראיון לשבועון "תל-אביב", את סיוריו במלון המלך דוד בשליחותו של שדה. הוא מוסיף: "אחרי שפוצץ המלון, אמרו שה'הגנה' לא ידעה על כך. זהו שקר מוחלט. האצ"ל הכין תכנית פעולה ויצחק שדה, שהיה גם חבר קרוב שלי, שלח אותי לבדוק את התכנית של האצ"ל. האצ"ל לא פוצץ את המלון לפני שיצחק שדה נתן 'או קיי' לפעולה, אחרי הבדיקה שלי".

***

שתי הצעות הובאו לפני מטה האצ"ל לגבי מועד ההתקפה: האחת — שעה אחת-עשרה לפני הצהריים, השנייה — בין ארבע לחמש אחרי הצהריים. "לשתי ההצעות גם יחד" — טען בגין — "הייתה הנמקה אחת: את 'כרי החלב' ניתן היה להכניס לתוך האגף הממשלתי של המלון רק דרך בית הקפה לה'ריג'נס, הנמצא במרתף הבניין. בשעות שלפני הצהריים ולפנות ערב היה בית הקפה ריק מאדם, אולם בשעות הצהריים המה מאורחים, ביניהם קציני צבא, אזרחים ונשים. הקצינים הבריטים נשאו עמם תמיד נשק בפקודה" — ציין בגין — "והשיקול הטקטי והמוסרי דרש להימנע מהתנגשות; יריות מוקדמות עלולות היו לגרום לקרבנות בקרב ציבור אזרחים, כפי שיכלו להזעיק את כוחות האויב ולגרום לסתימת הדרך לפני נושאי הכדים הכבדים [...] משום כך" — הסביר — "עמדה לבחירה אחת מהשעות, שבהן אין אזרחים בקפה לה'ריג'נס: מבין השתיים בחרנו במוקדמת יותר — בשעה אחת-עשרה לפני הצהריים. נימוק נוסף לכך היה הרצון לתאם את התקפתנו עם זו של הלח"י בבניין 'אחים דוד'. לכולנו היה ברור שיש לבצע את שתי ההתקפות בעת ובעונה אחת. עם קבלת ההחלטות על הדברים העיקריים, קבענו גם את פרטי האזהרות".³⁵

משהושלמו ההכנות והכול כבר היה נכון לפעולה – החלה סדרת הדחיות, חלקן מצד ה"הגנה" בנימוקים שונים ומשונים; חלקן על-ידי אנשי הלח"י, שאמורים היו לבצע ב-רזומן פעולת חבלה ב"בניין דוד" הסמוך ("עבדך משיחך", כפי שכונה על-ידי ה"הגנה").

"היינו מוכנים לעלות על מפקדת ברק בעשור הראשון של חודש יולי", מגלה בגין בספר "המרד", "אולם פעם אחת דחינו את הביצוע לפי בקשת הלח"י, שלא הספיק להשלים את הכנותיו, ופעמיים או שלוש – על-פי בקשת ה'הגנה'. הדחיות היו מסוכנות מאוד. עם כל תאריך חדש היה מתרחב חוג האנשים שידעו על כך. בדרך כלל, ההסברה על מהות הפעולה הייתה נמסרת סמוך לביצועה, כדי שאיש לא יצטרך לעמוד בניסיון השתיקה; במקרה מלון המלך דוד ניתנה כבר ההסברה למספר אנשים ניכר יחסית, וכל דחייה נוספת עלולה הייתה לסכן לא רק את התכנית אלא גם את מבצעה. משום כך, מחינו נגד הדחיות. השלמנו עמן כיוון שלא רצינו להמרות את פי תנועת המרי והתחשבנו עם הסברי נציגיה, כי דרוש להם זמן נוסף כדי להשלים העברות נשק שונות למקרה של חיפושים נוספים."

"מטעמים מדיניים וטכניים לא אישרנו את התאריכים לביצוע, שהוצעו לראשונה על-ידי האצ"ל", אומר גלילי. "הם לא היו מרוצים מכך וטענו כי הדחייה מסכנת את הסודיות. לשיקול זה היה יסוד רציני", הוא מודה, "מאחר שההכנות למבצע היו כרוכות בהכרח במהלכים שערכם מתבטל מחמת הדחייה, כמו סיורים ותצפיות. יחד עם זאת, הבהרנו להם, כי אחד התנאים ההכרחיים לפעילותנו – תכנון כמוס, שאינו כופה תאריכי ביצוע [...]".³⁶

תחילה נבעו הדחיות מסיבות מבצעיות, או מטעמי תיאום, שבין האצ"ל ללח"י", הסביר, "ואז באה במפתיע התערבותו של וייצמן, שתבע מסנה להפסיק כל פעולה צבאית עד להתכנסות האקסקוטיבה הציונית באוגוסט בפריס. הייתה זו התערבות חסרת תקדים, שפסחה על הדרג שבדרך כלל נתן את ההוראות (ההנהגה המדינית הייתה בלטרון בעקבות 'השבת השחורה' ובן-גוריון היה בחו"ל)".³⁷

לאחר משלוח האישורים לאצ"ל וללח"י, קיבל משה סנה הודעה למעונו הארעי ("הייתי אז במחלת עמוקה"), כי מאיר וייסגל מבקש להיפגש אתו באורח דחוף, מטעמו של וייצמן. וייסגל מסר לו בכתב את המסר הבא, בשם

נשיא ההסתדרות הציונית:

המאורעות האחרונים ועזעו אותי עד עומק נשמתי. אנחנו עומדים על עברי פי תהום. הכול עלול להיחרב אם תמשיכו בפעולות — תהא זו הכרזת מלחמה על בריטניה, ובריטניה תשיב מלחמה שערה. במדינות מקובל, כי הנשיא הוא המפקד העליון של הכוחות המזוינים [...] הנני משתמש בזכות זו ומבקש ממך להפסיק את כל הפעולות [...] עד אשר תתכנס ההנהלה הציונית בהרכב רחב, ככל האפשר. אני מבקש ממך תשובה ברורה — אם תשובתך תהיה שלילית, אתפטר מיד ואפרסם את נימוקי התפטרותי [...]

וייסגל המתין בסבלנות עד שסיים סנה את קריאת המכתב, ואז הוסיף: "הנשיא מבקש שתיתן לו את תשובתך במקום, כעת, כי עליו להחליט". סנה לא האמין למשמע אוזניו. "יש לי שותפים לאחריות ולסמכות", אמר, כשהוא מסתיר בקושי את רוגזו. "לא אוכל להשיב במקום. אחשוב, אתייעץ ואתן תשובתי בהקדם, ככל האפשר".

כתום התייעצות עם חבריו למפקדה, השיב סנה שאינו רשאי לבטל מבצע שאושר על-ידי ועדת ה-X ורק הם מוסמכים לעשות כן. "היה בזה אלמנט של רחייה", מסביר גלילי, "אלמנט עקרוני נגד דרך הפעולה של וייצמן. אולם הייתה גם הסתכנות בהבאה ל-X, כי לא ניתן לחזות מה יחליטו". ואכן, משהובא הנושא לדיון לפני אותה ועדה, החליט הרוב להיענות לתביעת וייצמן.

"הצגתי את הדרישה האולטימטיבית של הנשיא וייצמן ואת דעתי שלי, שוועדת X, המקפלת בתוכה את סמכות ההנהלה הציונית והוועד הלאומי לגבי ענייני המאבק, היא הסמכות הדמוקרטית היחידה לקביעת פעולות ועיתוין ואין זה מסמכותו של הנשיא להעמיד תנאים הנוגדים את סמכותה, אחריותה וחופש שיפוטה", סיפר סנה.³⁸

סנה היה נואם מזהיר ודבריו אמורים היו לפרוט על נימת הכבוד העצמי של חברי הוועדה — אולם גם הוא וגם גלילי לא העריכו נכונה את עוצמת ההלם שבו היו שרויים ראשי היישוב ופרנסיו לאחר "השבת השחורה". הפחד והחלחלה שאחזו בווייצמן ביטאו גם את תחושתם שלהם, וכרוב של ארבעה נגד שניים (מ' סנה וי' אידלסון-ברייהודה), החליטו לקבל את דרישתו של

וויצמן. "ישראל בריהודה", סיפר גלילי, "רתח מזעם והביע באוזני את החשש כי זהו ראשית חיסולו של המאבק".

בו במקום הגיש סנה את התפטרותו מתפקיד הרמ"א, אך נשאר חבר במטה הארצי של ה"הגנה". לממלא-מקומו מינה את זאב שפר, למגינת לבו של גלילי, שקיווה לזכות בתפקיד ולא הסתיר את אכזבתו: "היה זה אי-אמון כלפיי והפגנה של שיקול מפלגתי ולא ענייני ב'הגנה'".³⁹ סנה החליט לצאת לפריס למושב מליאת הנהלת הסוכנות היהודית ולגייס את תמיכתו של בן-גוריון להמשך המאבק.

לא בלב שלם קיים משה סנה את ההחלטה של ועדת X:⁴⁰ "הוריתי למטכ"ל ולמטה פלמ"ח לבטל את ההכנות לפשיטה על מחסן הנשק. שלחתי פתקים למפקד אצ"ל ולמפקד לח", שישהו את ביצוע פיצוץ המשרדים בירושלים. לא מסרתי להם על החלטתה של ועדת X – ראשית, כי זה עניין פנימי שלנו, שנית – כי חששתי שהם יראו בכך ביטול ההסכם וייטלו לעצמם חופש פעולה גמור, ללא פיקוח של פיקוד תנועת המרי (קרי: הפקרות). שלחתי פתק אישי נוסף למנחם בגין בבקשה שימנע את ביצוע הפעולה במלון המלך דוד. כאשר נעשה הפיצוץ במלון המלך דוד, לא הייתי עוד בתפקיד הרמ"א אלא לאחר התפטרות – ונמצאתי אותו יום בחיפה, מקום שבו המתנתי להפלגת אנייתי לצרפת".⁴¹

"אני חושב, שניסוח ההודעה לאצ"ל היה מוטעה. צריך היה לכתוב באופן יותר החלטי. היו בינינו שסברו שסנה רצה שהם יבצעו את המעשה. אני חושב שסנה פעל מתוך גישה של עורמה, כדי לא לעורר באצ"ל חשד שמדובר באמת בביטול", קובע גלילי.⁴²

יעקב ינאי (יאן), שהיה שלישו של הרמ"א וממקורביו של סנה, התלווה אליו לחיפה בדרכו לפריס, וטיפל בכל הסידורים הכרוכים בהפלגתו. "הייתי לידו כשהגיעה הידיעה על הפיצוץ במלון המלך דוד", סיפר.⁴³ "הוא הגיב קצת בבהלה כששמע על עוצמת הפיצוץ והקרבות. חשש שהדבר יכביד על נסיעתו – הפספורט היה על שמו האמיתי. אינני זוכר שקילל את האצ"ל או הביע תרעומת מיוחדת".

ינאי מביע ספקות אם אכן נשלחו לאצ"ל הודעות ביטול: "אינני יודע על שליחת פתקאות הביטול – אך אני יודע, שסנה עצמו לא היה בעד ביטול

הפעולות. ייתכן שפחד לומר להם לבטל – ואז אמר להשהות. לגבי הלח"י, אני זוכר הוראת ביטול. לגבי קינג דוד, דובר על ביטולים, אך לא הגיע אליהם".

"היה ביטחון שמכתבו של סנה הגיע אל הכתובת, אך לא היה כל הד מן הכתובת לפיקוד ה'הגנה' בנידון", אמר ישראל גלילי.⁴⁴
 "הקשר היה דרך ת"ד באיזה בית. אם הופיע האיש שלהם או לא – לא היה ביטחון. היו פגישות שבוטלו, כי הפתק לא הגיע אליהם. פעם או פעמיים נשאר נתן ילין ללון בביתי, כי הודעה על ביטול לא הגיעה אלי", מסביר יעקב ינאי, שבמעונו נערכו פגישות ראשי תנועת המרי והאצ"ל.

"לאחר התערבות וייצמן" – ממשיך גלילי – "מסר לי סנה כי הודיע לפורשים על ביטול האיסור, ולא היה לי מושג שסנה ביקש מהם רק השהיה של מספר ימים. אינני חושב כי אפילו המושג ימים ספורים פוקע לאחר שלושה ימים..." הוא מעיר, ומוסיף בנימה ביקורתית: "אינני חושב כי כך אפשר לחתום נושא כזה, על-ידי זאת, שמשאירים אותו בבקשה של השהיה לימים ספורים נוספים [...] היוזמה למגעים ופגישות הייתה בידי סנה" – הוא מפנה אצבע מאשימה כלפי הרמ"א, ומנער מעצמו כל אחריות לכשל המגעים עם האצ"ל בנושא זה: "לא ידוע לי על שום פגישה עם הפורשים בעניין ביטול הפעולה במלון המלך דוד מאז החלטת ועדת ה-א על הביטול ועד לאחר הביצוע. אני, מכל מקום, לא השתתפתי בשום פגישה כזאת. אינני יודע, מה מסר סנה בנידון לשפר. ואיני מניח כי שפר נפגש אתם בלעדי בתקופה הזאת [...] עד ה-19 ביולי – שלושה ימים לפני הפיצוץ – לא היה לי מה לטפל, כי זה היה בידי סנה (לא בידי שפר). סנה אמר לי להודיע להם, כי שפר מונה לרמ"א – מה נותר לי לעשות?" – הוא שואל בלא מעט התחסדות, תוך שהוא מטיל את כל האחריות על סנה: "משה סנה אינו אומר עתה במפורש, שהוא מסר לז' שפר או לי' גלילי, לקיים פגישה עם האצ"ל לשם הסברת השתלשלות העניינים. מ' סנה אינו אומר אף עתה, שעשה אז סידורים לפגישה כזו, לפני נסיעתו".⁴⁵

בפעם האחרונה נדחתה הפעולה ב־19 ביולי,⁴⁶ לדברי בגין. יום קודם לכן, ביום חמישי, 18 ביולי 1946, קיבלו אנשי האצ"ל האמורים להשתתף בפעולת מלון המלך דוד הודעה להתייצב למחרת בבוקר בנקודות מפגש שנקבעו להם מראש. המפקדים הירושלמים, שלא היו קשורים למבצע, הונחו לעזוב לזמן־מה את הבירה.

ביום שישי, 19 ביולי 1946, כינס יהושע גל את צבי ברזל ועוד שלושה אנשי ח"ק במרתף בניין ברובע הבוכרים. באחת הפינות התגוללה ערמת בגדים ערביים, והוא הורה להם להתעטף בהם. "עליכם להתחפש לסבלים", אמר, "ולגרור שתי עגלות יד עמוסות ירקות, ומתחתיהם פחי דלק וחומר נפץ. אתם תתחלקו לשני צוותים, האחד מצפון למלון, והשני מדרום. בכל צוות ימצא אדם חמוש ברימון ובאקדח, ובמקרה של ירי, עליכם להצית את הפתילים של פצצות התבערה ולדחוף את העגלות לאמצע הכביש. בדרך זו תימנע החשת תגבורת מדרום ומצפון למלון".

עודנו מדבר הופיע רץ על אופנוע והושיט לו מעטפה סגורה. לאחר שעייין בתוכנה, הפליט בנימת אכזבה: "הפעולה נדחתה. אתם חופשיים ללכת, אך הישמרו מלהפליט מילה על מה שנאמר כאן. תקבלו הודעה נוספת".⁴⁷

באותו הבוקר הגיע הפתק של סנה אל בגין:

שלום,

שמעתי מחבריי על מהלך השיחה האחרונה. אם עודך מחשיב את פנייתי האישית, הריני לבקשך בכל לשון של בקשה להשהות את הפעולות העומדות על הפרק לימים ספורים נוספים.

בשעה שקיבל בגין את הפנייה "האישית" מסנה ב־19 ביולי 1946 — לא ידע שהיא חסרת תוקף ונכתבה לאחר התפטרותו של זה מכהונת הרמ"א; סנה גם לא טרח לגלות לו שמץ מההתפתחויות הדרמטיות האחרונות, "כיוון שראה בהן עניין פנימי...". כפי שהסביר לאחר מכן. רק כעבור עשרים שנה, בסימפוזיון "מעריב",⁴⁸ הוא מפרט את השתלשלות הדברים ואומר: "כתבתי פתק למר בגין — וזה היה לאחר התפטרותי — שאני באופן אישי פונה אליו

(לא יכולתי להגיד מדוע אני פונה באופן אישי, כי דבר התפטרותי היה סודי) — הוא מנסה להצטרף.
 "מילאנו גם את הבקשה הזאת" — אמר בגין — "והתאריך הסופי שנקבע היה: 22 ביולי 1946".⁴⁹

***

"זמן קצר לפני ששרגא עזב את ירושלים, הציג לפניו אבינועם את ינאי: "גבוה, חסון, והאמת ניתנת להיאמר, עשה עלי אז רושם של לוחם ללא חת", סיפר חיים טויט.

"הוא עשוי להחליף אותך כמפקד הח"ק בבירה", אמר אבינועם והציע לשרגא להכניסו לעניינים.

לאחר מלמולי היכרות ראשוניים הזמינו חיים טויט לסיור בחוצות העיר, כשהוא מצביע לפניו מדי פעם על אובייקטים מסוימים המהווים מטרות תקיפה פוטנציאליות. "מה שזכור לי יותר מכול", אמר, "הוא פרץ השאלות שהמטיר עלי, מדי פעם, כשצינתי לפניו אובייקט כלשהו. במיוחד התעקש לדעת את מועדי התקיפה, ואם נקבעו כאלה. עניתי שאינני יודע והייתה זו אמת לאמיתה. התשובות לשאלותיו חרגו מתחום טיפולי והיו בסמכותו של גידי. את זאת, כמובן, לא אמרתי לו.

מאוחר יותר דיווחתי לאבינועם: הבחור עושה רושם של מבין עניין, ייתכן שלפנינו מפקד מעולה, אולם הוא מציג יותר מדיי שאלות, והדבר איננו לטעמי".⁵⁰

בבוקר יום הפעולה הגיע אבינועם למעונו של ינאי. לבו של ריינהולד פעם בחוזקה. מאז יום אתמול נצטווה שלא לעזוב את "חדר הנביא". לא נאמר דבר במפורש, אולם מהמעט שהצליח לקלוט בחושי המחודדים, הסיק שמלון המלך דוד על הכוונת. הוא תלה את מבטו באבינועם — רחב־כתפיים, לבוש בקפידה, מגולח למשעי, מבע עיניים נבון.⁵¹
 "יוצאים לפעולה?" שאל כלאחר־יד.

* ינאי היה כינויו של היינריך ריינהולד — הפרובוקטור הבוגד שהושתל בשורות האצ"ל על־ידי האינטליג'נס (המודיעין הבריטי). ראה הפרק "פרשת ינאי".

"עוד מעט ותדע", הייתה התשובה היבשה.
ינאי משך בכתפיו: "יש לי כמה מסמכים,⁵² הייתי רוצה להסתירם אצל ידידה..."

אבינועם הנהן בהסכמה והצביע לעבר המונית.
לאחר כמה דקות של נסיעה הורה ריינהולד לעבר אחד המבנים: "זהו הבית".

אבינועם הציץ בשעונו: "רק עשה זאת מהר".
הוא דילג במרוצה על פני המדרגות ולחץ בעצבנות על פעמון הדירה.
האישה בפתח⁵³ נעצה בו עיניים נדהמות.
"מה...?"

הוא הפסיקה בתנועת יד: "אנא, אני חייב להתקשר מיד!"
המסר הטלפוני היה קצר ומעורפל; הוא מסר את שידע, ועדיין לא היה זה הרבה: "יוצאים לפעולה. כנראה, למלון המלך דוד [...] צפו להודעה שנייה".

הייתה זו ההתראה היחידה שהצליח להעביר באותו יום גורלי.

***

הגנרל סר אוולין (באבלס) ברקר, המפקד הכללי של הכוחות הבריטיים בארץ-ישראל (ג'י.או. סי.), צחק והביט בשעון היד שלו. "טוב, מוטב שנודרוז", אמר, "אני מבין שעומדים לפוצץ אותנו הבוקר".

קולונל אנדרו קמפבל חש דקירה קלה; הוא וברקר ישבו ליד השולחן בחדר התדריכים שבקומה השלישית באגפו הצפוני של המלון. התדרוך היומי לקציני המטה הסתיים זה עתה.

"אל דאגה, אנדרו", אמר ברקר, "נותרו לנו עוד כמה שעות של שקט", הוא שב וצחק.

"למה כוונתך?"

"קיבלנו מידע חשאי".⁵⁴

היה זה בבוקר יום שני, 22 ביולי 1946 — היום שבו פוצץ מלון המלך

דוד.⁵⁵

הבריטים, אכן, המתינו להודעה מוסמכת מסוכנם הנאמן, וכשזו בוששה לבוא — הסיקו ששום דבר רציני אינו עומד על הפרק.

הצלצול השני לא יצא מעולם אל הפועל. היה זה כשל מודיעיני מהחמורים ביותר שידע הממשל המנדטורי בארץ — כשל שהגורמים הנוגעים בדבר סוככו עליו, לא רק כלפי חוץ אלא גם כלפי פנים. עד היום כל פרטיו חסויים, והמסמכים הקשורים בו חסויים.

***

הם הגיעו, בזה אחר זה, עשרים וחמישה במספר, ונבלעו באחת הכיתות של בית-הספר "בית-אהרון" ברחוב דוד ילין בירושלים. השעה הייתה שבע בבוקר, והתנועה ברחוב עדיין דלה. הם לא ידעו לשם מה נקראו, רק זאת: שעומדת להיערך פעולה והם אמורים ליטול בה חלק. אל החדר נכנס שרגא עליס. הכול תלו בו את מבטיהם בציפייה — אולם הוא הסתפק בסקירה כללית על חשיבותו של שיתוף הפעולה במסגרת תנועת המרי.

גדעון שרטט על הלוח את מרשם פני השטח של אזור הפעולה — אך שמר על שתיקה בכל הקשור למהותה. על פרטי התכנית נמסר לאנשים לראשונה מפיו של קצין המבצעים הראשי.

כשנכנס גידי הושלך הס. העיניים הופנו בכת אחת לעברו, מה שהמחיש ביתר שאת את המתח שבו היו הכול שרויים. הוא נראה רציני מהרגיל. לאחר רגע של שתיקה הודיע בקולו השקט: "אנו יוצאים היום לפוצץ את משרדי הממשלה ואת המפקדה הראשית של הצבא במלון המלך דוד".

נפלה דממה. שום רחש לא נשמע. האנשים כאילו עצרו את נשימתם, בוחים בפניו של מפקדם, כאינם מאמינים למשמע אוזניהם. "הייתכן? האם הדבר בכלל אפשרי?" רובם היו ירושלמים מלידה. הם הכירו כל אבן, כל סמטה, כל רחוב בבירה — והם ידעו בדיוק באיזו מצודה מבוצרת מדובר. משמרות ניידים ושריוניות סיירו במקום ללא הרף. קשה היה להתעכב ממול למלון בלי להיעצר; ומי שנראה חשוד נלקח מיד לחקירה במשרדי הכולשת. אולם ככל שנמשכו ההסברים, התפוגגה בהדרגה הבעת אי-האמון, והדברים הלכו ולבשו צורה הגיונית ומעשית. שלא כדרכו, לא חסך הפעם גידי במילים ופירט בהרחבה כל שלב ושלב במהלך הפעולה ואת תפקידו של כל אחד מהמשתתפים בה.⁵⁶

"החדירה למלון" — הסביר — "תיעשה דרך הכניסה הצפונית המובילה

אל המרתף, עד כמה שאפשר בלי לעורר תשומת-לב. הכוח ימנה עשרים וחמישה איש, לרבות המפקד וסגנו. הוא יתחלק לשלושה: (1) הבטחה; (2) יחידת הפורצים (כולל 'סבלים'); (3) חוליית 'האזהרה'.

בהצביעו על המפה שהוצמדה ללוח הכיתה, המשיך פאגלין:

חוליה בת שבעה אנשים תשתלט על קומת המרתף ועל מבואותיו ותבודד אותו מיתר חלקי הבניין. כל שיימצאו במקום ירוכזו באולם המטבח וינותק כל קשר בינם לכיף עובדי הממשל בקומות העליונות.

שישה אנשים בלבוש פלאחים ערבים ישמשו כ"סבלים" להעברת "כדי החלב" מהטנדר לקפה לה-ריג'נס. קבוצה זו תקדים את יציאתה ותמתין בקרבת שער הכניסה הצפוני עד גמר ההשתלטות.

כשתושלם פעולת ההשתלטות, תפרוק קבוצת "הסבלים" את כדי חומר הנפיץ מעל הטנדר בכניסה לקומת הקרקע ותעבירם לאורך מסדרון המרתף עד לקפה לה-ריג'נס. גרעון ימלכד את הפצצות ויכוון את מנגנון ההשהיה, ולאחר שיציב את שלטי האזהרה — יינתן האות לנסיגה.

ראשונה תיסוג קבוצת "הסבלים", אחריהם אנשי ההבטחה שמחוץ לבניין, ובעקבותיהם חוליית ההשתלטות.

עם ביצוע הנסיגה יימסרו כמתוכנן הודעות טלפוניות למזכירות הראשית במלון המלך דוד, למערכת "פלסטיין פוסט" ולקונסוליה הצרפתית.

במקרה שיתפתח קרב יריות עם המשמרות הבריטיים — תיערך הנסיגה, תוך חיפוי הדדי, ובמרחק של כמאה מטר מהמלון תמתין מכונית להובלת פצועים.

על כל המשתתפים להגיע עד שעה ארבע אחר הצהריים למקום הריכוז בגבעת שאול, להחזיר את הנשק ולהתפזר. בהצלחה.

בעוד גידי מפרט את התכנית — תדרך אלימלך שפיגל בנפרד בפינת החדר את מפקד הפעולה, ישראל לוי, ואת סגנו ינאי, בהפעלת הפצצה. שעה קלה קודם לכן הועברו שלושת כדי החלב הממולכדים לבית-אהרון, מקום שבו הוטענו והורכבו באופן סופי — לפני היציאה לפעולה. ארבעה אחרים, טעונים

חומר נפיץ (אך לא ממולכדים), הוכנו על-ידי אנשי האצ"ל בירושלים. אבינועים ניצב בריחוק מה מהיתר, סמוך לדלת. הכול היו שקועים בהאזנה לגידי, ואלמלך — תוך כדי הרכבת המנגנונים — המשיך להסביר בשקט את מבנה "פצצת כד החלב", על כל חלקיה. "הדגמתי לפניהם את אופן ההפעלה של כל מנגנון, ווידאתי שהדברים אכן נקלטו. בעוד שישראל האזין לי בקשב, הבחנתי שינאי אינו מרוכז כלל; עיניו התרוצצו לצדדים, וכל כולו נראה מתוח כקפיץ. מפעם לפעם היה מתרומם ממקומו, ניגש לאבינועים, מחליף עמו כמה מלים ושב נרגז ורוטן. עד כמה שזכור לי, ביקש לאפשר לו לטלפן לחברתו, אולם גידי סירב בתוקף לאפשר לו לצאת. הבחנתי בשינוי מדהים שחל בו: הסמיק, התחיל להזיע, גילה סימני עצבנות; היה מאזין לי דקות אחדות ושב ופונה לעבר אבינועים. לאחר שהדבר חזר ונשנה, לפחות עשר פעמים — פקעה סבלנותי ונתתי עליו בקולי: 'ינאי, אתה אינך מקשיב לי, אתה תגרום היום לאסון!'. רגזתי מאוד, ונראה שהגערה שלי הייתה בטונים גבוהים יותר משהתכוונתי, כיוון שפתאום השתרר שקט באולם, גידי חדל מהסבריו ועיני הכול ננעצו בנו. ינאי נראה מבוהל משהו וחש שלא בנוח, ואז סוף סוף השתלט על עצמו והקשיב לי עד תום. דומני שהשלים עם הרעיון שלא יוכל לצאת את החדר", אמר שפיגל, "ורק כעבור חודשים, כשנודע דבר בגירתו, התבררה לי משמעות התנהגותו".⁵⁷

גידי הציץ בקוצר-רוח בשעונו. השעה הייתה תשע בבוקר. נותרו עוד כשעתיים לשעת האפס, ומלח"י אין שומעים דבר. שתי הפעולות — פיצוץ מלון המלך דוד וההתקפה על בניין "האחים דוד" ("דייוידס בילדינג") — אמורות היו להתבצע בד בבד; על-פי ההסכם בין קציני המבצעים של שני הארגונים — גידי ומזל (יעקב בנאי) — יפתח האצ"ל בפעולה שלוש דקות מוקדם יותר. בחלל האוויר ריחפו שמועות שהלח"י ביטל את פעולתו — אך שום דבר מוסמך לא נמסר על כך. מחוגי השעון המשיכו לנוע במהירות קדימה.

שעתיים קודם לכן יצא קצין המבצעים של הלח"י, יעקב בנאי, במונית מיוחדת מתל-אביב לירושלים. "וכרגיל", סיפר, "דווקא אז, כשממהרים — מתארע תקר בצמיג [...] התעכבנו כשעה, ואני כולי 'בווער'. הגעתי לירושלים בשעה

תשע, והנה הפתעה ראשונה: דוב* מודיע לי שבפקודתו של ראובן, האחראי לסניף — בוטלה הפעולה שלנו, והאנשים שרוכזו — פוזרו. אני גוער בו קשות ומורה לו לשוב ולכנס מיד את האנשים וכן להפגיש אותי באורח דחוף עם גידי.⁵⁸

ב-9:15 מגיע דוב לבית-אהרון. גידי על סף איבוד סבלנותו. השיחה בינו ובין בנאי עולה לטונים גבוהים. זה האחרון מציע "לדחות את הפעולה ביום אחד, כדי למצוא מוצא".

גידי טוען שהדבר אינו בא בחשבון ודחייה אינה אפשרית עוד. בנאי עומד על דעתו בתקיפות רבה. גידי משיב שאין הוא רשאי לשנות דבר, ללא אישור מגבוה.

השעה — 9:30. הפעולה נקבעה ל-11:30. "סוכם לשוב ולהיפגש ב-10:15", אומר בנאי.⁵⁹

בבית-אהרון נשלמו ההכנות האחרונות לקראת היציאה. האנשים פנו להחליף את בגדיהם. כהרף-עין החלו לסובב בחדר ערכים לובשי גלימות ארוכות וכפיות לראשיהם, עובדי מוסך בבגדים מוכתמים בשמן, סודאני שחום בגלימה לבנה ובחגורה אדומה. הבחורים הסתכלו זה על זה ופרצו בצחוק.⁶⁰

הגיע תור חלוקת הנשק: כמות כזו טרם נראתה בפעולה בירושלים — מקלע ברן, 5 תמ"קים, 11 אקדחים, 30 רימונים — כל אלה לבד מכדי חומר הנפץ שכבר הועמסו על הטנדר הירוק.

והנה, כשהכול כבר היה מוכן לקראת הזינוק, אירע דבר נדיר בשורות האצ"ל: כעשר דקות לפני היציאה ניגש אחד המשתתפים לחיים טויט, פניו מעוותים, ידיו אוחזות בבטנו: "אינני מסוגל לצאת לפעולה", נאנק, "חטפתי כאב בטן נורא...".

"העפתי בו מבט נדהם", סיפר שרגא. "האיש הזה אמור היה לנהוג בטנדר המוביל את כדי חומר הנפץ. הוא נבחר לתפקיד משום חזותו המזרחית: עטוי גלבייה וכפיייה לראשו נראה ערבי לכל דבר. היכן לעזאזל ניתן יהיה

* דוב (נודע יותר כ"דוב הבלונדיני") היה כינויו של יעקב גרנק, אחד ממפקדי הלח"י הנועזים. במלחמת הקוממיות התגייס לגדוד קומנדרו 88 והסתער בראש חוד המחץ שכבש את מבצר עיראק סואידן מהמצרים. נפל ב-1948 במבצע "חורב", בקרב על עוג'ה אל חפיר (ניצנה).

להשיג לו ברגע האחרון מחליף? – חשבתי כמעט בקול. ואז, עוד לפני שהספקתי להתעשת, אני מבחין מזווית עיני ביהושע גולדשמידט (גל), חוטף בתנועה חלקה את הכפייה מהנהג ופורס אותה על שערותיו הבלונדיניות. 'אני אחליף אותו', קבע בפשטות, ולפני שהספיקו לגלגל עמו בדבר, עטף עצמו בגלבייה".⁶¹

***

כשחזר גידי לבית-אהרון כבר גמלה בו ההחלטה לצאת לפעולה כמתוכנן, בלי להמתין עוד ללח".⁶² גם כך – הבין – כבר אבד זמן יקר. בשל הוויכוח עם הלח"י נדחתה שעת הפעולה מ-11:00 ל-12:00, וכל דקה מעתה יכולה להיות מכרעת.

ב-10:45 החלה היציאה לעבר היעד.

חוליות החסימה היו הראשונות לעזוב את בית-אהרון. חבריהן נעו בשני צמדים, דוחפים שתי עגלות יד עמוסות בירקות ומתחתיהן שלושה פחי דלק ושלושה קילוגרם חומר נפץ. חוליה אחת שמה פעמיה לבניין "האחים דוד" – לעבר ההצטלבות לימין-משה פינת רחוב יוליאן; בראשה עמד אהרון סדובניק. על הפעולה מסר לו יהושע גל בשבע בבוקר. "במקרה של חילופי ירי", אמר, "עליך לדחוף את העגלה למרכז הכביש ולפוצץ את חומר הנפץ הדליק; בכך תיחסם הגישה מדרום בפני כל תגבורת ממונעת".

שותפו למבצע, נסים כהן, שיחק את תפקיד "הסבל הערבי" בהנאה מופגנת. לאורך כל המסלול נהג כפרחח לכל דבר; הדף את העגלה בתנופה, נתלה בה, ומדי פעם היה קופץ עליה ונוסע כברת דרך, כשאהרון רודף אחריו נושם ומתנשף.

מטרים ספורים לפני ההצטלבות "התעייף" נסים וישב על המדרכה לנוח. הוא פשפש בבגדיו ושלף מכיסו סיגריה. לכשיגיע הרגע – ניתן יהיה להצית בה את הפתיל. בקרבת מקום פטרל שוטר בריטי ברובה מכודן; מבטו חלף מעל השניים בשעמום.⁶³

סמוך לבניין הקונסוליה הצרפתית, ליד חנויות ה-*SOUVENIR* – מקום שבו המתנינו נערות הקשר – התמקם צמד החסימה הצפוני.

אחריהם יצאה מכונית העזרה-הראשונה – מונית מוחרמת, שנהג בה פרי (אפרים לנצ'נסקי). "אמבולנס לעניים", התלוצצו החבריא. במושב

האחורי לפתח אריאלה (כינויה של הרסה טבאק-סרובניק) בחזקה את תרמיל התרופות והתפללה בלבה שלא תצטרך להשתמש בו. אנשי חוליית הברן תפסו אף הם "טרמפ" על המונית, וזו חנתה כמתוכנן ליד תחנת הבנוין, ממערב למלון, בפתח הסמטה לקונסוליה הצרפתית. פרי לא שכח להפנות את חרטומה מזרחה, לעבר חדר המרפאה המאולתר בעיר העתיקה.

ב-11:30 הגיע תורם של ה"סבלים", חמישה אנשים בלבוש מזרחי, ובראשם דוד יעקובי (שאול) – דק גזרה, איברי פנים חדים, דיבור מקוטע, קצרצר: "נצטוונו להיות תוך חצי שעה ליד המלון. עלינו על אוטובוס מס' 1 לעבר המרכז המסחרי. הנהג, ידיד ותיק, לא גרע עינו ממני; ניסה לדובב אותי – התנכרתי לו ופלטתי כמה משפטים בערבית; רק אז הניח לי".

ליצחק טוביאנה ("אמנון") אירע מקרה לא פחות מכיך: חבוש כפייה ועקל נדחק לאוטובוס עם יתר "הסבלים" ומצא את עצמו חולק את מושבו עם שכנתו בבית מגוריו. היא לטשה בו עיניים נדהמות ושאלה בצחוק אם פורים הקדים השנה... השיב לה בערבית, ממחר להסב ממנה את מבטו. לפני רדתו מהאוטובוס הספיק לשמוע אותה ממלמלת בהשתאות "על הדמיון הרב שלו" ליריד ותיק...

הכינוי שניתן ליוסף אבני – "אבו-ג'ילדה" (על שמו של השורד הערבי המפורסם משנות ה-30) – לא תאם את דמותו האבהית החייכנית. הוא היה האפסנאי, וכשהגיע עם כלי הנשק לבית-אהרון, התברר לו שחסרים אנשים. הוא התנדב בלי היסוס וצורף לחוליית ה"סבלים". הללו כבר נמצאו בדרכם למלון, ואבו-ג'ילדה קיבל "תדריך פרטי" וחבילת בגדים מזרחיים מרופטים, מהמלאי שנותר. נאמר לו להגיע לסמטה שליד המלון ולחכות שם לבוא הטנדר.

"הגעתי בזמן", סיפר, "אך לא היה נוח לעמוד שם באפס מעשה, יותר מדיי חיילים הסתכלו לעברי בחשדנות. התחלתי מטייל הלוך ושוב וגם ליתר ה'סבלים' הוריתי לעשות כן. כשהגיע הטנדר נראה שגבי היה מופנה לסמטה ולא השגחתי בו. המשכתי להמתיך...⁶⁴"

ב-11:40, רגעים אחדים לפני שעת האפס, הגיע לבית-אהרון טנדר מסחרי, עטוף בברזנט ירוק. תחילה העמיסו עליו את "כדי החלב" – לאט, בזהירות, כמו היה זה מטען מזכוכית שבירה.

ואז הגיע תורה של קבוצת "המשתלטים". כל השמונה השחילו את עצמם אל מתחת לכיסוי הירקרק, בוהים בדממה על מטעני חומר הנפץ. הם נבחרו בקפדנות, כל אחד בהתאם לכישוריו: המפקד, גדעון; סגנו, ינאי; נהג הטנדר המתנדב, יהושע גולדשמידט (גל); אהרן אשכנזי, יצחק צדוק, אהרון אברמוביץ, דוד יעקובי וחנוכה מזרחי.

לאחדים ביניהם הייתה זו טבילת האש הראשונה. לאורך כל מסלול נסיעתם נתקלו במשמרות צבא ומשטרה: "בכל רגע נכונים היינו לזנק מהרכב ולפתוח באש על החיילים", סיפר גדעון, "ורק צר היה לנו שבשל כך תידחה הפעולה". ברחוב יוליאן (כיום דוד המלך) פנה הטנדר ימינה, לסמטת "אמיל בוטה", מקום משכנה של הקונסוליה הצרפתית; מצפון לה הייתה פרוסה גדר תיל מרושתת, ונוסעי הרכב שמו את פעמיהם לעבר השער הקבוע בה. הם נכנסו דרכו באין מפריע, ממשיכים לקומת המרתף ועוצרים כ-15 מטר מהכניסה — כמעט בפתח המטבח.⁶⁵

מכאן ואילך שטפו המאורעות במהירות, כמו בסרט קולנוע:

שניים מהבחורים פרקו את השומר הערבי מנשקו, בעוד שלושה אחרים פורצים לאורך הפרוזדור לעבר קפה לה-ריג'נס, תוך שהם משתלטים על כל המעברים והכניסות; בדרכם הדפו כל מי שנקרה לפניהם לעבר אולם המטבח. תוך פחות משלוש דקות היו כל צוותי העובדים, כשלושים וחמישה במספר — מכונסים במטבח, ואברמוביץ עומד עליהם באקדח שלוף, כשעל הפתח שומר יעקובי. את המבוא לחדר המדרגות הבטיח אהרון אשכנזי, ועל דלת אולם האוכל הופקד צדוק. איש לא ניסה להתנגד.

דו"ח המודיעין הצבאי הבריטי בפרשת מלון המלך דוד ועדותו של יוהאנס קונסטנטידס, הפקיד האחראי על קבלת המשלוחים בכניסה למרתף המלון — מאשרים את דבר השתלטותם המהירה של התוקפים:⁶⁶

"ביום שני, 22 ביולי 1946, בשעה 11:45 לערך" — נאמר בדו"ח — "הגיעה משאית מסחרית שמספרה H.7022 למשרד הקבלה בכניסה לקומת המרתף של מלון המלך דוד, המשמשת את סגל העובדים. יוהאנס קונסטנטידס, בתוקף תפקידו כמפקח אחראי, בדק את תכולת המשאית, והבחין בקצה האחורי בשישה או שבעה כדי חלב, וכן בארבעה אנשים —

מהם שלושה לבושים כערבים, והרביעי במדים דומים לשל מלצר. קונסטנטידס שאל לתעודות המסירה, ואחד מהם השיב בערבית: הכול בסדר! "חזרתי למשרדי", סיפר קונסטנטידס, "ולפתעתי ראיתי שניים מהם צועדים אחריי, ביניהם האחד בתלבושת המלצר. הוא החזיק באקדח, בעוד שלשני היה 'טומיגן'. אחד מהם אמר לי בערבית: 'שתוק, שאם לא כן נחסל אותך'. הם הכניסו אותי למשרד, ושם ראיתי עובדים נוספים של המלון, והמלצר המחופש הכריז בערבית רצוצה, 'אם מישהו מכם יוציא הגה או יעשה תנועה מיותרת – נהרוג אותו במקום'. הוא עזב את החדר וחזר כעבור חצי דקה עם עובד נוסף. הוא שאל אם קיים כאן מכשיר טלפון, וכולנו כאחד הורענו שאין [...] דרך חלון המשרד ראיתי אדם עם 'טומיגן' בפתח קומת המרתף, ושניים אחרים נושאים את כדי החלב אל פנים הבניין. אחד מהם סחב עמו שק, אבל איני יודע מה היה תוכנו..."

ההשתלטות בוצעה מהר מהמתוכנן וללא תקלות. ברם, ה"סבלים" שאמורים היו לפרוק את "כדי החלב" ולהובילם למרתף – לא הופיעו ולא נראו כלל בשטח. הזמן דחק ולגדעון אצה הדרך: "שחררתי את המאבטח שהוצב על חדר המדרגות ממול הכניסה לחצר – וציוויתי עליו לשמור על שני הפתחים; לשלושה אחרים הוריתי להתחיל בפריקת הכדים מעל הטנדר. בסופו של דבר, כולנו השתתפנו במלאכת הסבלות – פורצים, נהגים, מפקד הפעולה, כל מי שהיה. עמסנו על כתפינו את המטען המסוכן – שבעה כדי חלב טעונים חומר נפץ, במשקל כולל של כ-400 ק"ג. נשאנו אותם בזוגות עד לקומת המרתף, ומשם גררנום לאורך המסדרון עד לקפה לה-ריג'נס – מרחק של כ-50 מטר; עשינו את הדרך שלוש פעמים, מתפללים בלבנו שרעש האימים לא יגיע לאוזני המשמרות הבריטיים. כשהופיעו סוף סוף ה'סבלים', כבר הושלמה המלאכה".⁶⁷

בעוד גדעון מטפל במנגנון ההפעלה של כדי חומר הנפץ, גילה לתדהמתו שנעלמו הנפצים. הם היו בכיסו של ינאי, וזה עמד לידו חיוור ונרגש, טוען שכנראה אבדו לו בשעה שסייע לפרוק את ה"כדים" מהטנדר. יהושע גל, שעמד בקרבת מקום, לא איבד את עשתונותיו. "אתה בא עמי", הורה בתקיפות לינאי ומשכו אחריו: "שנינו סורקים כל סנטימטר בשטח עד שנמצא אותם".

הנפצים נמצאו מושלכים בפתח הכניסה למרתף. "אינני יודע, אינני מבין...". — מלמל ינאי בהצטדקות, אולם איש לא שעה עוד אליו; גדעון ניגש, ללא שהיות, למלאכת ההרכבה:⁶⁸ היה עליו להחליף את הפקק במנגנון הכימי ולהציב את הבקבוקן הפוך, כשראשו כלפי מטה; להרכיב את השעונים המכניים ולדרוך אותם עד הסוף; לוודא שהכדים ניצבים על משטח ישר ואז לשלוף את הנצרות מהמנגנון "נגד הרמה". הוא נזכר בדבריו של אלימלך שפיגל כשעה קודם לכן בבית-אהרון: "עליך להצטייד בעצבים של ברזל ובהרבה אורך-רוח, כדי לערוך כל פעולה בזמנה, בלי לכלבל את הסדר". הוא נשם עמוקות; ידע שהגיע רגע המבחן הקריטי.

ינאי היה על סף הייאוש. משאפסה תקוותו לקשר טלפוני עם שולחיו ונכשל ניסיונו לחבל בפעולה — פרץ לפתע בקריאות רמות: "גילו אותנו! אנגלים מתקרבים!" (בחצר המלון נמצא מחנה אוהלים, שבו התגוררו הזקיפים השומרים על הבניין). גדעון עצר לרגע ממלאכתו וניגש לכניסה שעליה הצביע סגנו. עד כמה שאימץ את עיניו — לא הבחין בשום תנועה של חיילים. "הישאר צמוד אלי", אמר לינאי, "ולא יאונה לך כל רע". על חנוכה מזרחי ציווה לפקוח עליו עין. "לא חשדתי בו", אמר, "עדיין לא. רק חששתי שמא ידביק את היתר בפחדיו".

סמוך לשעת הצהריים של ה-22 ביולי 1946 ישבו לויטננט ה"ב צ'מברס וסרן א"ד מקינטוש במפקדת הקשר שבקומה העליונה של הבניין. מאחורי אחת הדלתות בגרם המדרגות שמעל למרתף הפעילו שש חיילות בריטיות, בראשותה של הסמלת א' בראון, את מרכזת הטלפונים של המפקדה הצבאית כולה. איש מבין הפורצים לא ידע על קיומה של המרכזת — גם לא אהרון, שהופקד לשמור על אותה כניסה.

על אשר אירע ברגעים הבאים מספרת הסמלת בראון:⁶⁹

"מספר דקות לפני השעה שתיים-עשרה בצהריים הגיע סרן מקינטוש מחיל הקשר המלכותי ובידיו מכתב רשמי אל המרכזת. הוא עזב בשעה 12 ופנה לעבר דלת הגריל המוליכה אל מסדרון המרתף של המלון. שתיים או שלוש דקות לאחר מכן ניגשתי לסגור את הדלת מבפנים, ואז ראיתי, להפתעתי, שני אנשים בבגדי חאקי ובכיסויי ראש עבר-יורדניים (כפיות מנומרות), דוחקים את סרן מקינטוש באיומי 'טומיגן' לאורך המסדרון אל

הפינה הדרומית-מערבית של הבניין. האיש החמוש ב'טומיגן' הבחין בי וציווה עליי לחזור לחדר המרכזת. עשיתי כדבריו ומיד טלפנתי אל תחזוקת חיל הקשר, אל עמדת ביטחון מס' 4 של המשטרה הצבאית ואל קצין הקשר התורן, והודעתי להם על המתרחש".

אהרון היה הראשון שהבחין בקצין הבריטי יורד במדרגות. לרגע הוא קפא על עומדו. "הוא היה ענק, מטר ושמונים ושלושה סנטימטר, רחב-כתפיים, ומשקלו יותר ממאה קילוגרם", סיפר. "אני, לעומתו, נראיתי כחגב, הייתי נער רזה, עדיין תלמיד תיכון (באותו יום שני היה עליי להתייצב לבחינות הבגרות).

"פתאום יוצא לו מאחד החדרים שבגרם המדרגות קצין אנגלי גבוה, וצועד היישר לעברי. גם היום – חייך בביישנות – אינני גדול במיוחד, אבל אז הייתי ממש אפרוח. זינקתי עליו באקדח שלוף וצייצתי: 'הנדס-אפ'. הוא חבט על ידי והחל נסוג לעבר המדרגות העליונות. רציתי לירות בו, אך ההוראות היו חד-משמעיות: לבצע את הנחת חומר הנפץ, בלי לעורר תשומת לב. רצתי אחריו ונתליתי בחגורתו. שנינו נפלנו ארצה והתחלנו נאבקים. לא נותרה לי ברירה: לחצתי על ההדק והוא נפל מעליי".⁷⁰

מוחמד אחמד אבו-סאלב, סבל שהועסק במלון והיה עד להתנגשות עם מקינטוש, סיפר בעדותו במשטרה,⁷¹ שמיד אחרי השעה 12 הוא שמע משהו בדומה לרעש של מאבק במרתף המלון. הוא הפנה את מבטו למדרגות וראה קצין בריטי נושא על גבו אדם לבוש "קומבאז" לבן, חגור חגורה אדומה וחובש תרבוש. מתחת לקומבאז כצבצו מכנסי חאקי קצרים. הקצין אחז בידי לבנה של אקדח תופי בעל קנה ארוך, משתדל להרחיקו ככל האפשר מטווח ידו של האיש שנשא על כתפיו. הוא הספיק לעלות כעשר מדרגות, כאשר שני אנשים חמושים, חובשים "כפייה ועקל", משכוהו ברגליו והוא מעד ונפל. תוך כדי היאבקות – נורה הקצין מקרוב על-ידי האיש שהשתחרר זה עתה מאחיזתו.

הער סיפר שהוא פנה לעבר מטה הצבא ומסר לקצין הביטחון את אשר אירע במרתף. לאחר מכן חזר למרתף, ונתקל שוב באדם שנישא על גבו של מקינטוש; זה אילצו להיכנס למטבח, מקום שבו היו עצורים יתר אנשי הסגל. הוא נתפס לבהלה, ניתק את הפריז'ידר מהחשמל ונחבא בתוכו.

בכל אותה העת המשיך גרעון בגרירת הכדים אל קפה לה-ריג'נס. הוא לא שמע את קול הירי ולא ידע כלל על ההתנגשות עם מקינטוש. מוחו היה עסוק בדבר אחד בלבד: הצבת חומר הנפיץ בנקודות היעד – והפעלתו. לשם כך מונה למפקד הפעולה, ואת זאת עמד לבצע, בלי להתחשב בתקלות. וכאלה לא חסרו: היעלם הפתאומי של הסבלים; התמוטטות העצבים של סגנו. מחוגי השעון המשיכו לנוע – והזמן הלך ואזל. כשחלף על פניו של אהרון, לא הבחין בשום דבר יוצא דופן. "לך לסייע בפריקה..." ציווה, ושעט קדימה עם כד החלב.

לימים, כשנשאל על-ידי אבינועם על אותה תקרית, משך בכתפיו כמעט בהתנצלות: "הייתי שקוע כולי בהעברת הכדים ובהשתלטות; זכור לי שהייתה איזו התלחשות בין אנשינו, אך לא הייתה שהות לבדוק את הדברים ולא התחשבתי בתקלות, כל שרציתי היה לסיים את הפעולה מהר ובשלמות".⁷² אולם לאירוע עם מקינטוש היו השלכות מרחיקות לכת, ולא רחוק היה שיסכל את כל המבצע.

בספרו "המשולש הארצישראלי" מגדיר ניקולאס בתל את המבצע כנועז, אך עם זה גם "כשילוב אומלל של יעילות ורשלנות". אף כי נראה שבאותן נסיבות לא נותרה לאהרון ברירה אלא לירות במקינטוש – כיצד אירע שלמתכנני הפעולה לא היה כל מידע בדבר קיומה של מרכזת הטלפונים הצבאית? ומה שחמור יותר – מדוע אפשרו לסמלת לחזור למרכזת, במקום להכניסה למטבח עם כל היתר, כפי שהתחייב מההוראות?

כך או כך, חזרתה של בראון אל המרכזת הניבה התפתחויות דרמטיות בלתי צפויות. דקות ספורות הן שהפרידו בין השלמתו של המבצע לבין סיכולו המוחלט, ואולי לחיסולם של כל משתתפיו. רק יעילותו של המפקד (ישראל לוי) ודבקותו הבלתי-מתפשרת במטרה, כמו תושייתם של אחדים מהבחורים (יהושע גל, יצחק צדוק ואחרים) – כיסו על פני פער הרשלנות והעניקו אותן שתיים-שלוש דקות אשר בסופו של דבר הכריעו את גורלו של המבצע.

סמלת בראון לא בזבזה רגע, הרכיבה את אוזניותיה, והודיעה לקצין הקשר בתחנת "סיגנלס" שסרן מקינטוש הותקף במסדרון המרתף. אחר-כך טלפנה לשוטרים בעמדות האבטחה 1 ו-4 והודיעה להם על התקרית. לאחר מכן

צלצלה למשטרה הצבאית וביקשה לשלוח כמה אנשים חמושים אל המרכזת. "אל תבואו דרך הפרוודור", הזהירה את כולם, "הערבים עדיין משוטטים במסדרון". כשסיימה את קריאותיה הציצה בחטף על שעונה: המחוגים הורו על 5 דקות אחרי 12.73

הם הגיעו כולם יחד, עוקפים את המסדרון, נדחקים לטפס אל המרכזת דרך החלון הפונה לגינה. לויטננט ה"א צ'מברס הופיע כעבור שתי דקות, מלווה בשני פקידים בדרגת רב-טוראי חמושים ב"טומיגנים", כמעט בור-זמנית עם המקלען באקל מעמדה מס' 4.

מבעד לסורגים בחלון המרכזת הפונה למרתף, ניסה צ'מברס להציץ לעבר המסדרון המוביל ללה-ריג'נס. שני אנשים בכסות ראש של הלגיון הערבי כיוונו אליו את ה"טומיגנים" שלהם. הוא נסוג מיד.

אחר-כך צלצל לקצין הקשר התורן והזהיר אותו, "שתיתכן התקפה על המרכזת, וכל מערכת הקשר הקווית עלולה לקרוס". כשהרהיב עוז בנפשו לשוב ולהציץ מהחלון לעבר הפרוודור – היה זה לאחר שאנשי האצ"ל כבר נסוגו משטח הבניין. הפרוודור היה ריק מאדם, אך עדיין לא העז לצאת אל המרתף. רק לאחר ששמע את צפירת הארגעה – חזר למשרדו. ואז אירע הפיצוץ הגדול, שזעזע את ירושלים.

לויטננט ה"א צ'מברס לא שכח את משנתו הצבאית. הוא היה בטוח שלאחר ההרעשה הכבדה תבוא ההסתערות לכיבוש המלון. מיד הורה לארגן הגנה היקפית סביב המשרדים או מה שנותר מהם. הוא היה גאה על יוזמתו המהירה ולא שכח לציין זאת למחרת בעדותו.⁷⁴

סרג'נט טילי מהמשטרה הצבאית ועמו שלושה חיילים זינקו על ג'יפ ופנו לעבר המרכזת מצדו האחורי של המלון.

סמל המודיעין ה"ב דיוונלד הגיע לזירת הפעולה כשאנשי האצ"ל כבר החלו נסוגים. את ההודעה על קצין בריטי שנורה במרתף המלון קיבל ב-12:05 בצהריים מסרן מ"ס פיין מהמטה הכללי של משטרת פלשתינה. וכך תיאר את שהתרחש בהמשך:

יצאתי מיד למקום האירוע, מלווה על-ידי רב-סרן ג' ניקולס; מישהו כיוון אותנו לחדר השירותים של הגברות, ושם ראיתי את קפיטן מקינטוש מחיל הקשר המלכותי שוכב פרקדן על הרצפה, פצוע מקליע בבטנו. הוא טופל על-ידי שני מלצרים מהמלון, שהניחו תחבושות

מים קרות על הפצע. היה בהכרה, אך נראה מבולבל. לשאלת רב-סרן ניקולס כיצד נפצע, השיב: "ערכי ירה בי מחוץ למרכזת הצבאית". עודנו משוחחים, נשמעה ירייה מכיוון הכניסה למרתף. הצצנו מבעד לחלון וראינו אדם בגלבייה, עוטה כפייה לבנה ועקל שחור, מסתתר מתחת לחלון חדר השירותים של הגברות. ברגע שהבחין בנו, פתח לעברנו באש. מיהרנו לתפוס מחסה מאחורי הקיר, ורב-סרן ניקולס שלף את אקדחו והשיב בכדור אחד. היורה⁷⁵ החל לרוץ לעבר שער הכניסה של הסגל, ואז נשמע צרור של יריות, כנראה מ"טומיגן". הצצתי לחדר השירותים של הגברות ונוכחתי שמקינטוש כבר נלקח משם. חזרתי לחדר האורחים של המלון ובעוד אני משוחח עם הקצין ג"ס הנטר וקורפרל ק"ב מה-R.A.F. בתל-ליטווינסקי, אירעה התפוצצות עצומה, וכל האגף של המזכירות הראשית נהרס כליל.⁷⁶

סמל פטי, מעמדה מס' 1, קיבל את ההודעה של בראון ומיד פנה לעבר המרתף, מתעלם מהאזהרה "לעקוף את המסדרון". כשהגיע לכניסה של סגל העובדים נורתה אליו אש מהחוץ, כנראה על-ידי יהושע גל, שהיה בדרכו לטנדר. "ראיתי איש בגלימה ערבית (גלבייה) משובצת כחול לבן, עומד בפתח ובידו 'סטן'. הוא אמר: 'עצור! עצור!'". קפצתי לאחור, אל מעבר לפינה. לא נורו יריות נוספות. חזרתי אל הפתח. ראיתי משאית, ואת האיש שירה בי משתופף מאחוריה בצד השני. הוא הורקף וירה בי שוב ב'סטן' שלו".

סמל פטי נאלץ לחפש מחסה. הוא פנה לעבר המרכזת הצבאית ויצא אל הגן, מקום שבו פגש בלויטננט קולונל קמפבל.⁷⁷

דקות אחדות קודם לכן דיווח המקלען בארבר לקמפבל על ההתנקשות במקינטוש, והשניים יצאו לאזור התקרית. "כשהיינו סמוך למרכזת הטלפונים" — סיפר קמפבל — "נשמע קול פיצוץ, אך לא יכולתי לקבוע את מיקומו המדויק. מבעד לחלון המרכזת נשאלתי על-ידי אחת העובדות, אם עליהן לנטוש את המקום מחשש לפצצה נוספת. הוריתי להן לעשות כן ולצאת דרך הגינה אל האגף האחורי של המלון". תוך כדי כך עזב המקלען בארבר את המקום. סמל פטי — שלדעת קמפבל נראה קצת מבולבל לאחר תקרית הירי שהיה מעורב בה — יצא עמו דרך משרדי המטה לעבר מקום האירוע. בכניסה למרתף נתקלו השניים בצוות עובדים נבוך ומבוהל ולא

ניתן היה להציל מפיהם דבר לאשורו. לתוקפים כבר לא היה זכר.⁷⁸

***

האגף הדרומי של מלון המלך דוד, שהממשל הבריטי איווה לו למושב, נשען על קפה לה-ריג'נס. הוא עמד, למעשה, על כרעי תרנגולת — כמו כל השלטון המנדטורי בארץ. תמיכות היסוד של כל המבנה ניצבו בקפה היוקרתית, וגדעון דאג להצמיד את שבעת "כדי החלב" מסביב לעמוד המרכזי שעליו נשענה כל התקרה. לאחר שחימש במנגנוני הפעלה שלושה כדים (מתוך השבעה), שחרר את הנצרות המיועדות למנוע כל פירוק או תזוזה של המוקשים וכיוון את שעון ההשהיה למרווח הזמן המקסימלי (לפי אלימלך שפיגל, שהתקין את המנגנון, היה פרק זמן זה 45 דקות! — הערת המחבר), מלכד את המטענים והציב לידם שלטי אזהרה מאירי עיניים. רק אז — הרשה לעצמו אנחת רווחה. "יקרה אשר יקרה", חשב בלבו: "מעתה אין כוח בעולם שיוכל למנוע את הפיצוץ". הוא העיף מבט אחרון על "הכדים המתקתקים" — ונתן את אות הנסיגה.⁷⁹

בכל מהלך הפעולה שמר ישראל לוי על קור-רוח ודבק במטרה בעקשנות. גם לאחר שהמשימה העיקרית הושלמה — עדיין חש מחויבות להמשיך לפי התכנית, מקפיד שלא לדלג על שום פרט. לפני שנסוג מהשטח — הודיע באופן אישי לכל העובדים המכונסים במטבח להמתין חמש דקות, ולאחר מכן — להימלט על נפשם דרך היציאה הצפונית. הם גם נתבקשו להזהיר כל מי שייקרה בדרכם, שפצצות הוטמנו בקומת הקרקע והבניין עומד לעוף באוויר.

בשעה שפסע לאטו בעלייה התלולה לעבר השער החיצוני, מלווה ביהושע גל ובינאי — נתקלו עיניו לפתע בטנדר הנטוש. "אין להותיר ציוד בשטח האויב", נזכר באחד מכללי הברזל שהוא עצמו שינן לחניכיו, ומיד הורה לגל לחזור אל הרכב ולהובילו לבסיס. "כיוון שחרטומו פונה לעבר הכניסה, יהיה עליך להסיעו ב'רוורס', הוסיף. הוא לא אהב להשאיר סימני שאלה. בחוץ לא הופרעה לפי שעה שלוות חיי היומיום. איש לא הבחין בדרמה שהתרחשה שניות ספורות קודם לכן. גדעון נופף ידו כמוסכם לעבר נערות הקשר (הן המתנינו ברחוב יוליאן ליד הכניסה לסמטה של הקונסוליה הצרפתית). אולם עוד טרם דרכה כף רגלו בקצה השני של המדרכה, הדהד

בחלל האוויר טרטורם של תת-מקלעים. "הפנתי ראשי לעבר מקור הירי", סיפר, "והנה גל ושניים מהבחורים שנותרו בכניין שועטים בריצה לעבר מכונית העזרה-הראשונה, תוך שהם משיבים אש לעבר חלונות המלון. הכול אירע במהירות ועוד לפני שעמדתי על המתרחש — הם כבר נעלמו ברכב החירום. התנחמתי בלבי, שבעוד זמן קצר כולנו נשוב ונתראה, כמתוכנן, באחת השכונות המערביות של ירושלים".⁸⁰

בעוד גל משתרך לעבר הטנדר — נשמעו לפתע קולות ירי ממרתף המלון. באותה שעה עדיין נותרו בקומת הקרקע אהרון אברמוביץ ("אבידור"), יצחק צדוק (קסטינה) ודוד יעקובי (שאול). הם היו בדרכם החוצה. קציץ בריטי, מאלה שהוזעקו על-ידי סמלת בראון, חשד בשלושת "הערבים" המסתובבים בנשק גלוי וציווה עליהם לעמוד. צדוק ירה ראשון; הבריטי השיב באש. גל, שהיה בדרכו לטנדר, חש לעזרה. קולות הירי עוררו לפעולה את אנשי המשמר, ומטר כדורים ניתך לעבר הנסוגים.

גל רוקן את מחסניתו לעבר החיילים, וכל היתר זינקו אל פתח היציאה. "באותו רגע נפתחה עלינו אש מחלונות הקומות העליונות", סיפר אהרון אשכנזי, שהיה בדרכו החוצה. "אבידור רץ לצדי וחטף צרור. הוא מעד וצעק 'לא יכול עוד!'. תמכתי בו, אך הוא היה גדול וכבד, ובקושי נגררנו עד למונית. דחפתי אותו על ברכיו של יעקובי — עבורי לא נותר עוד מקום. השלכתי את אקדחי פנימה, והמכונית שעטה קדימה בזינוק של ג'יימס בונד. "כל עוד רוחי בי רצתי לימין-משה. הטמנתי בכור את תחפושתי הערבית והמשכתי ברגל לכביש בית לחם, ומשם באוטובוס עד לשער יפו".⁸¹

לאחר תקרית הירי הקצרה בפתח המרתף, המשיכו צדוק ואברהמי בנסיגתם, מקווים לעבור בשלום את שארית הדרך. המקלען באקל גילה אותם וצים ומיד פתח באש מה"טומיגן" שבידו. "פתאום", סיפר צדוק, "החלו 'מטרטרים' אותנו בצרורות מנשק אוטומטי; תפסנו מחסה באיזה מבנה נטוש בגינה. אברהמי יצא ראשון, ומיד חטף צרור לכל אורך גופו. השבתי אש מה'סטן' ופרצתי לעבר הכביש. חטפתי כדור ברגל, צללתי ארצה, התרוממתי וזינקתי בצליעה לעבר מכונית העזרה-הראשונה".⁸²

יעקובי היה בריחוק של כחמישה-עשר מטר משער היציאה בגדר,

כשנשמעה לפתע הקריאה באנגלית "האלט!". מזווית עינו ראה את צדוק מסתובב ויורה. השניים פתחו במרוצה, תחת מטר כדורים. פתאום החל צדוק לנתר. יעקבי האיץ בו, "מהר יותר". "אינני יכול", השיב, "נפצעתי". אמנן סב על עקבותיו ותמך בו עד למונית. היא הייתה כבר מלאה. היו בה תשעה אנשים. אבוג'ילדה נתלה על המדרגה של הרכב.

בהצטלבות הכביש מדרום למלון המתינו בסבלנות קרוב לשעה "בעל הבית היהודי", אהרון סדובניק, ו"הסבל" העיף, נסים – אך שום דבר לא התרחש. פתאום נשמעו יריות. "זהו זה!" אמר סדובניק.

נסים הצית את הפתיל בסיגריה העשנה שהחזיק בין אצבעותיו ודחף את העגלה למרכז הכביש.

השניים פנו לימין-משה. תחילה צעדו רגיל, אולם אחר-כך פתחו בריצה. בימין-משה פשט נסים את תחפושתו המזרחית, ואהרון הסיר מעל ראשו את הכפייה והטמין בה את האקדח והכדורים. בדרכם לתחנה המרכזית עוד הספיקו לשמוע את רעם פצצת התבערה שהטמינו בעגלת הירקות – אולם הם לא הסבו את ראשם. כעבור חצי שעה דחקו את עצמם אל תוך אוטובוס ערבי דחוס, שהיה בדרכו ליפו.⁸³

בערך ב-12:10 הפעיל יוהאנס קונסטנטידס, שהוחזק שבוי במשרדו, את כפתור האזעקה. "ניצלתי את הרגע, שהאיש החמוש ששמר על הפתח הוביל מישהי למטבח", סיפר. "חמש דקות לאחר מכן, ראיתי בחור בכותונת כחולה וכמכנסיים ירוקים ארוכים; הוא היה ללא כיסוי ראש. לא ניתן לי להבחין בפניו, אולם שערו היה שחור. הוא נחפז מאוד והפליט משהו בעברית לעבר האנשים החמושים במשרדי, והם נטשו את הבניין. היו ששמעו אותם אומרים, 'נגמר'. 'לאחר מכן ראיתי סמל צבאי דולק אחריהם. היהודי החמוש ב'טומיגן' הסתובב וירה לעברו מספר כדורים. הסמל נסוג פנימה. אחר-כך נפתחה עליהם אש מבניין המלון, וכעבור שלוש דקות אירעה ההתפוצצות הראשונה. מיד נשמעה צפירת אזעקה, וכולנו נמלטנו מהבניין ופנינו לעבר שער הכניסה המסחרית [...] אינני יכול להיזכר בשעה המדויקת שבה לחצתי על כפתור האזעקה, אבל זה היה כעשרים דקות לפני הפיצוץ השני".⁸⁴

פעימת האזעקה שהפעיל קונסטנטידס נקלטה היטב במרכזו הבקרה של המשטרה. מכונית אלחוט, בפיקודו של מפקח ק"פ הארדינגהאם,⁸⁵ נשלחה מיד למקום, וכשזו הגיעה התפוצצה "פצצת התבערה" על המדרכה, סמוך למשרדו של סלאמה ברחוב סט. יוליאן, בריחוק של כ-50 מטר ממלון המלך דוד. כל חלונות המשרד נופצו. בשעה 12:20 הפעילה נקודת הביקורת צפירת אזעקה כללית. כעבור דקות אחדות הגיעו חוקרי המשטרה למסקנה שהפצצה גרמה נזקים מועטים – וב-12:31 ניתן אות הארגעה.

עד מהרה נתגלתה גם פצצת התבערה השנייה, ברחוב שמצפון לבית המלון, בחזית חנותו של חייט הודי, "דיזס אינדיאן טיילור". היא פורקה, בלי להסב כל נזק.⁸⁶

לויטננט טילי היה האחרון להגיע בעקבות קריאתה של סמלת בראון. הוא דהר עם עוד שלושה אנשים בג'יפ צבאי, עוקף את חזית המלון ופונה לעבר המרכזות.

תוך כדי כך הבחין בשישה אנשים בבגדים ערביים רצים במורד הדרך לכיוון צפון-מזרח. הוא הספיק לראותם נכנסים למנונית כחולה, בלי לוחות רישוי, שיצאה בזינוק לעבר העיר העתיקה. לויטננט טילי ניסה לדלוק אחריה, אולם לאחר כמה דקות של מרדף בין הסמטאות הצרות, נואש מלהדביקה – והמצוד נפסק.⁸⁷

פרי לחץ בכל כוחו על דוושת הבנזין. בראי ממולו ראה בכירור את הג'יפ הצבאי מנסה להדביקו ותמרן ככל יכולתו כדי להתחמק ממנו. במרכז המסחרי עצר לשניות אחדות, וכל מי שנותר שלם בגופו מיהר להסתלק מהרכב. "ירדנו שלושה – אמנון, אבו ג'לדה ואנוכי", נזכר יעקובי. "התחלתי קורע מעליי את בגדיי (מתחתיהם היינו לבושים בחקי). אנשים התאספו מסביבנו והשתאו, איך לפתע ערבים הופכים ליהודים. התחילה מהומה קטנה, אך איש לא העז להתקרב אלינו. כל אחד מאתנו נמלט לכיוון אחר. אני נסוגתי לכיוון מוסדרה עד מאה שערים. אני זוכר שתוך כדי ריצה רדף אחריי ערבי בצעקות: 'חוג'ה, המשקפיים שלך נפלו...'. רצתי עד שהגעתי לקרבת קולנוע "אדיסון" ואז שמעתי את הפיצוץ. חציתי במרוצה את שכונת מוסדרה ומאה-שערים לרחוב דוד ילין. רק אז הבחנתי שכולי מגואל בדם – דמו של אברמוביץ, שהיה כמונית על ברכיי. נכנסתי לבית ידידים. החלפתי בגדים והלכתי למלוני. התלבשתי ויצאתי לגבעת-שאול. בדרך כבר היו

מחסומים, אבל תעודת הזהות שלי זויפה כהלכה ועמדה במבחן. הייתי הראשון להגיע לתל-אביב ולדווח על הפעולה במועדון הטייר.

***

לאבורג'ילדה נודע שהפעולה התחילה רק כשהסתיימה. הוא המשיך לעמוד על מקומו, מצפה לטנדר, כשנשמעו היריות הראשונות. רק אז הבין שהחמיץ את האירוע. הוא ראה את אבידור קורס על מכונית העזרה הראשונה, סייע לדחוק אותו פנימה, ונותר עומד על מדרגת המונית. תוך כדי נסיעה קרע מעליו את תחפושתו, ובמרכז המסחרי קפץ מהרכב ועלה על אוטובוס. בדיוק אז נשמעה האזעקה, וכל המכוניות עצרו על מקומן. הוא המשיך ברגל, עצוב מאוד. "הייתי בטוח שהפעולה נכשלה. כל כך עצוב הייתי", סיפר, "עד שכלל לא שמעתי את ההתפוצצות".

לגבעת-שאול הגיע במצב-רוח ירוד.⁸⁸

בשעה שצדוק ואברהמי חשו פצועים, תוך חילופי אש, לעבר מכונית העזרה-הראשונה — עדיין ניצב יהושע גל מאחורי הטנדר להבטיח את נסיגתם. לפתע פסקו קולות הירי ונשתררה דממה. פתאום התחוור לו שהוא נותר לבדו בשטח — כל היתר כבר נטשו את המקום. כשפנה לעבר היציאה, גילה שהיא חסומה על-ידי קבוצת חיילים. הוא השליך את ה"סטן", הטמין את אקדחו מבעד לאוכרול הכחול ופסע לעבר אנשי הצבא, תוך קריאות רמות באנגלית עילגת במבטא ערבי: "יהודים הכניסו פצצות... הם ברחו לשם...". — הצביע בידו לכיוון מרתף הבניין. הבריטים זינקו לכיוון שהורה, כאילו כפאם שד, וגל המשיך בדרכו לעבר הכביש.⁸⁹

אחד התפקידים הקשים הוטל על "נערות הטלפון" — שרה גולדשמידט-אגסי ועדינה חי ניסן. הן נאלצו להמתין על המדרכה שלפני המלון בעוד כל הדרמה מתרחשת במרתפו. "כשיצא אחרון הלוחמים מהבניין, עליכן לחוש אל הטלפון ולהעביר את האזהרה", נאמר להן.

המצב המביך ביותר נפל בחלקה של שרה, שראתה לפתע את אחיה נוהג בטנדר. הוא לא אמור היה להשתתף בפעולה, והיא לא יכלה לדעת על ההתפתחות של הרגע האחרון, שגרמה לכך.

עד מהרה החלו מגיחים הבחורים מהמרתף. ואז גם החלו היריות. שרה ראתה כיצד מקלע ברן מעל גג המלון פותח באש, ואת אברמוביץ מזדעזע כולו, צועד בשארית כוחותיו וקורס בפתחה של מונית. ברגע הבא הופיע אחיה במרוצה. "נפגעת", התנשם בכבודות, "אני חש לחות בחזה". היא הושיטה ידה אל תוך סרבלו ומילטה אנחת רווחה: הייתה זו רק זיעה... "יש לי אקדח ופיטרדות (רימוני הפחדה)", לחש באוזנה. היא נטלה אותם ממנו ללא היסוס. את הפיטרדות השליכה במגרש ריק, אך את הפרבלום שמרה בתיקה.

עדינה ראתה את הסימן המוסכם של גדעון ומיהרה לבצע את תפקידה. היא פנתה לעבר חנות תמרוקים סמוכה, שסימנה לעצמה מראש. רעש פצצות התבערה הוציא את בעל העסק אל הרחוב. היא ניצלה את ההזדמנות, נכנסה פנימה וחייגה למרכזת מלון המלך דוד. היא דקלמה את נוסח האזהרה בעברית ובאנגלית, כפי שהורה לה אבינועם: "כאן מדברים בשם המחותרת העברית. הנחנו פצצות במלון המלך דוד. עליכם לפנותו מיד. ראו הזהרנוכם!" משם נחפזה אל תא טלפון ברחוב המלך ג'ורג' וחייגה לקונסוליה הצרפתית. היא חזרה מילה במילה על נוסח ההודעה, אך הוסיפה: "אנא, פתחו את החלונות. הזהרנו את המלון — נא להזהירם בשנית". בלי להמתין לתשובה הניחה את השפופרת ורצה לחנות הצבעים הסמוכה לטלפן למערכת ה"פלסטיין פוסט".

כל ההודעות הטלפוניות נמסרו על-ידיה, אולם שרה לא זזה מעליה עד לסיום המשימה: "נצמדתי אליה, כעין חיילת מילואים, למקרה שתילחץ ולא תוכל לבצע את הפעולה".

מיד לאחר מכן פנתה עדינה לשכונת מחנה-היהודה ומצאה מקלט אצל קרובי משפחתה. שרה המשיכה לרוץ עד לחנותו של אביה, שהייתה בקרבת מקום. "שידלתיו לבוא הביתה; גרנו אז בגבעת-שואל, ותנועת כלי הרכב הופסקה (הצופרים החלו לייילל מיד אחרי חילופי היריות ליד המלון). הלכנו ברגל. כשהגענו למחנה-היהודה שמענו את ההתפוצצות. הסתכלתי בשעון: 12:35. המשכנו עד רוממה. שם כבר הוצב מחסום ונערכו חיפושים. אך בזכות שיבתו של אבי לא עצרו אותנו".⁹⁰

הגב' דבורה פורדנסקי (לנדר) הייתה הטלפנית שקיבלה את שיחת האזהרה

של האצ"ל במערכת ה"פלוסטיין פוסט"; הגב' מרים כהן שימשה אז כמזכירת המערכת ונכחה באותו מעמד. מיד לאחר מכן נחקרו השתיים ארוכות על-ידי אנשי הבולשת, תוך מגמה ברורה לדלות מהן הצהרה כוזבת לגבי מועד מתן ההתראה – הצהרה שתהא תואמת את צורכי השלטונות ואת הודעותיהם הרשמיות. אלא שהדבר לא עלה בידם, וכל ניסיונותיהם לשים מילים בפיהן לא צלחו.

זה לא מנע מהבריטים לפרסם ב־15 באוגוסט 1946, בדו"ח רשמי של המודיעין הצבאי (ענף חקירות מיוחד – C.S.M.), דיווח מסולף על ההצהרות שמסרו השתיים במשטרה.

וכך נכתב באותו דו"ח מודיעיני, בחתימת ב"ב דיוונלד מ"ענף חקירות מיוחד":

"הגב' מרים כהן מאשרת את העובדה, שהזמן שבו נתקבלה ההודעה היה אחרי השמעת צפירת הארגעה בשעה 12:31, ומכאן, פוסק עורך הדו"ח, "מועד קבלתה של האזהרה הטלפונית היה בין 12:31 לבין 12:37 שהוא זמן הפיצוץ".

דיוונלד גם מציע לממונים עליו "שהעתקים מדו"ח זה יופצו בקרב כל המחלקות הנוגעות בדבר במטה הצבא בפלסטינה".

בחקירתן במשטרה ב־26 וב־29 ביולי 1946 הצהירו בעקשנות, הן דבורה לנדנר והן מרים כהן, שאינן זוכרות את המועד המדויק של השיחה. "זה היה לבטח אחרי השעה 12", הצהירה מרים כהן, תוך שהיא חוזרת ומדגישה שלא שמעה את הפיצוץ הראשון ולא את צפירות האזעקה והארגעה שבאו בעקבותיו.⁹¹

דבורה לנדנר הצהירה בחקירתה שבזמן השיחה הטלפונית לא ענדה שעון וגם בחדר לא היה – כך שאיננה יכולה לזכור "מתי כל זה קרה". להלן עדותה, כפי שנרשמה ב־29.7.1946 על-ידי החוקר המשטרתי ארווין רינצנר, שמספרו 1263:⁹²

"התחלתי את יום עבודתי ב־22 ביולי 1946 בשמונה בבוקר. לא היה לי שעון. בשעות הצהריים שמעתי צפירת אזעקה ולאחר מכן צפירת ארגעה. בפרק זמן זה קיבלתי קריאה טלפונית מבחורה, שאמרה באנגלית (לא טובה): 'תנועת ההתנגדות היהודית. זה עתה הנחנו פצצות מתחת למלון המלך דוד. הם הוזהרו'. לא רציתי ליטול את האחרייות על עצמי ואמרתי לה: 'המתיני

רגע'. היא השיבה: 'אין לי זמן'. מרים כהן, מזכירת המערכת, עמדה מאחוריי והעברתי לה את השיחה. הבחורה חזרה על אותה הודעה וטרקה את השפופרת, לאחר שאמרה 'הם הוזהרו'. מרים כהן צלצלה מיד למספר 4321 ומסרה את ההודעה לקצין התורן במטה המשטרה. זה הכול. [...] כפי שאמרתי קודם לכן, לא היה לי שעון פרטי, וגם בחדר שבו אני עובדת אין שעון. אינני יכולה לדעת מתי כל זה קרה...".

כעבור עשרים ושש שנים, בתכנית רדיו ב"קול ישראל" – חוזרת דבורה פודנסקי (לנדנר) ומאשרת שהאזהרה, אכן, התקבלה בסביבות השעה 12 בצהריים והועברה מיד למפקדה הבריטית. "זכור לי שב-12 בצהריים צלצלה אלי בחורה, ובמהירות הבזק ביקשה ממני שאזהיר את מלון המלך דוד, שהם הניחו חומר נפץ במרתף הבניין. היא גם הוסיפה שהם כבר הוזהרו על-ידיהם. מיד צלצלתי למפקדה הבריטית (היה זה מתפקידי, על-פי הוראות הממונים עלי, להודיע על כל צלצול טלפוני מהמחתרות). ואכן, צלצלתי ללא שהיות והעברתי את האזהרה לקצין הממונה"⁹³.

הדסה, האחות הקרבית היפהפייה, ישבה באותם רגעים מטריפים במונית, צופה אל פתח המטבח במלון, ועל ברכיה תרמיל העזרה-הראשונה. "עליכם להמתין עד שייצא אחרון הבחורים" – הייתה ההוראה החד-משמעית. כמעט רווח לה כשראתה את החברים מזנקים החוצה. ואז החלו היריות, והכול סביבה נע במהירות מסחררת.

אבידור הגיע עד לפתח המונית וממש קרס עליה. "מהר, היכנס פנימה!" – צעקה לעברו. היא הייתה מבוהלת ולא הכירה את קולה שלה. 'אני נקוב כולי', נאנק, ואז ראתה שגם צדוק מדלג בצליעה; שניים מהבחורים סייעו להם להידחק אל תוך המונית. באותו רגע הגיע במרוצה גל: "זה הכול!" התנשף, "הסתלקו מהר!". פרי לחץ על הדוושה, והמכונית זינקה לפנים בדהרה.

כפינת רחוב ממילא ירדו כל השלמים בגופם. הדסה נותרה לבדה עם הנהג, שני הפצועים וכלי הנשק. הם פנו לעבר העיר העתיקה. לפי ההוראות היה עליהם לנסוע דרך שער ציון, אך הנהג התבלבל, והם מצאו את עצמם מול שער יפו.

אז כבר נשמעה אזעקה. "לפנינו נסע אוטו משא עם בולי עץ, כנראה עצי זית", סיפר פרי. "הדסה צעקה 'מהר, מהר, תעבור אותנו, תעבור אותנו!' ואני גערתיה בה: 'תשתקי, לפחות שלא ישמעו אותנו מדברים עברית'. הייתי מוכרח להזדחל אחריו, הרחובות היו צרים מאוד ונוצרו פקקים. שוטרים בדקו כל מכונית. מאוחר מדי היה להתחרט, והתנועה לא אפשרה לסוב לאחור".

הדסה העיפה מבט חרד על אברמוביץ. דמו קלח מכל עבר, ומדי פעם היה מאבד את הכרתו. "גחנתי עליו", סיפרה, "פורסת עד כמה שניתן את חצאית הפעמון, כדי לכסות על פצעיו. נראה שהשוטרים נהנו מהמחזה של בחורה יהודייה 'מתמזמזת' עם שני ערבים ואותתו לנו להמשיך. נסענו באיטיות משגעת, כשמדי פעם ערבים מציצים עלינו בצחוק".

לא רק ערבים הציצו: עובר אורח יהודי, ידיד המשפחה, שהזדמן לשם באקראי, זיהה את הדסה ולא האמין למראה עיניו: נערה בת טובים, מבית מסורתי, גוהרת על צעיר ערבי בתנוחה שאינה מותרת מקום לפרשנויות, ללא בושח ולאור היום. "למה הגענו?" – מלמל לעצמו. עוד באותו לילה דיווח על כך לאב. וכשזו חזרה הביתה, עייפה וסחוטה, אמר לה אביה בקול שבור: "בתי, כפי שתציעי את הכר למראשותיך – כך גם תישני..." ולא יסף, ולא דיבר עמה עוד. הדסה קפאה על מקומה ופניה אדמו. לרגע פתחה את פיה, כאילו כדי להסביר, אך שבה והדקה את שפתיה ונמלטה בוכייה מהחדר. לא השמיעה הגה ולא אמרה דבר. רק כעבור חודשים נודעה לאב האמת לאמיתה. הוא חיבק את בתו, ובדמעות בעיניו ביקש את סליחתה.⁹⁴

בחדר המרפאה הארעי שנשכר בעיר העתיקה המתינה לפצועים האחות נועה (כינויה של ציפורה אשכנזי). מצבו של אברמוביץ הלך והחמיר והיה הכרח למצוא מיד רופא. לרשותה של נועה עמדה מונית, ושתי הנערות יצאו להזעיק את ד"ר יצחק הפנר. "הורינו לפרי לנסוע לפנינו ברכבו", סיפרה הדסה. "מכוניתו הייתה מגואלת בדמם של הפצועים; החלטנו שאם תארע תקלה, נטוש אותה ויצטרף אלינו. ואכן, כדבר הזה אירע ברחוב ממילא, נתקלנו במחסום משטרה, והוא עצר ועבר אלינו".

השעה הייתה 12:50 בצהריים, ומספר ערבים שראו את הנהג נוטש את הרכב וממהר להסתלק נתקפו בפאניקה, והחלו צועקים שהיהודים השאירו מכונית נושאת פצצות בכביש. כעבור דקות אחדות הגיעה המשטרה, ובחיפוש

שערכה כמונית נתגלו מספר אקדחים, תת־מקלע "טומיגן", בגדים ערביים וכמה רימונים. הכיסא האחורי היה כולו מוכתם בדם.⁹⁵

ד"ר יצחק הפנר היה רופאם הבלתי־מוכתר של מחתרות האצ"ל והלח"י בירושלים. כשהגיעו אליו שתי הנערות, מצאוהו מוכן עם מזוודתו ליציאה. "זמן מה קודם לכן הודיעוני שעומדת להתבצע איזו פעולה ודאגתי מראש להכין את כל הדרוש למקרים מעין אלה", סיפר. "אז עוד לא ידעתי במה מדובר. אמרו לי שעלי לבוא לעיר העתיקה. אז נסעתי. קצת התפלאתי שאחרי הפיצוץ איש אינו מונע את הנסיעה דרך שער יפו. הובילו אותי לחדר בעיר העתיקה. שכבו שם שני בחורים, עטופים עדיין בגלכיות ערביות. את האחד, אהרון אברמוביץ, הכרתי. הוא ספג את כל הכדורים לתוך הבטן. מיד ראיתי שאין בידי להושיעו. הזרקתי לו משהו להקלת הכאבים — וזה כל שיכולתי לעשות עבורו. השני, צדוק, לא יכול היה ללכת. הוא קיבל כדור אחד, אבל הכדור הזה חדר דרך הברך וקרע את הגיד המייצב את העצם, וזו למעלה. אמרתי לו: 'נו, זה משהו קטן אצלך...' והתחלתי פותח את המזוודה. [...] רציתי לנקוב פתח קטן בברך, כדי למצוא את קצות הגיד ולתפור אותם. באותו רגע אמרה אחת הנערות: 'הבריטים באים!'"

"שמעתי את רעש הנעליים של החיילים", סיפרה הדסה, "גם את רעש הכלבים. קפצתי אחורה דרך החלון ונמלטתי. ברחוב עמדו ילדים בני 14-16 ושמרו. היה שם אחד בשם אברהם, שחבש כובע שחור ושתי פאות בלונדיניות בצבצו מתוכו. הוא היה חמוד. לידו היה נער שחרחר. הם היו השומרים שלנו, להזהירנו מכל תנועה של חיילים".⁹⁶

יצחק צדוק נקרא אז קסטינה, כשמו של שדה התעופה ששימש מטרה להתקפת האצ"ל. כנגר מקצועי לא התקשה למצוא עבודה במחנות הצבא הבריטי בדרום הארץ. היה זה יום חופשתו השבועי. הוא בחר "לבלותו" במועדון הלילה של מלון המלך דוד, ובצהרי היום, דווקא — עובדה שהייתה מפתיעה מאוד את מעסיקיו האנגלים, לו רק ידעו. הם עתידים היו ללמוד על כך בשעות הקרובות.

בינתיים הוא שכב מדמם בחדר שומם בעיר העתיקה; לידו גסט לאטו חברו חסר ההכרה.

ד"ר הפנר הגיע בשתיים אחר הצהריים, בדק את פצעיהם והזריק להם

תרופות ארגעה. שתי החובשות לא זזו ממיותיהם, עושות כמיטב יכולתן להקל על כאביהם. אחר הצהריים הגיע למקום ילד כבן שתיים-עשרה ואסף את כלי הנשק שנלקחו מהמונית. גם כגרי התחפושת הערביים היו מוטלים בפינה, אך משום מה אותם הוא השאיר.

לפתע נשמעה המולה ברחוב. הנערות יצאו לברר. "הצבא מקיף את האזור", הודיעו בבהלה. שאלו את צדוק אם הוא יכול לנוע. הוא ניסה – אך שב וצנח בנאקת כאב. הבנות הסתלקו, וצדוק נותר לבדו עם אברמוביץ. וכך הוא מספר:

הוא היה ממולי על מיטת אלונקה; אני שכבתי על מזרן פרוש על הרצפה. הוא שאל איך אני מרגיש, ואני השיבותי, "בסדר גמור"; שאלתי איך הוא מרגיש, והוא אמר "טוב, הכול בסדר...". וכך המשכנו מדי פעם לשאול איש את רעהו ולהשיב שהכול כשורה...
לאחר כשעתיים הוא חדל לנשום. בשתיים אחר חצות הוא נפטר. עיניו נותרו פקוחות לרווחה; אני מודה שזה היה קצת מפחיד. החדר היה אטום, סגור, חשוך, ודומה היה שבכל היקום נותרנו רק שנינו, אברמוביץ המת ואנוכי.

למחרת בבוקר נתגלינו על-ידי הבריטים (נדמה לי, בעקבות הלשנה). הם פרצו את הדלת וזינקו פנימה באקדחים שלופים. הוא היה על המיטה, ואני על הרצפה. ראשית לכול – קרעו את הטבעת ואת השעון מעל ידו של אברמוביץ. אחר-כך התפנו לטפל בי: חטפתי כמה מכות נאמנות, נזכר באנחה, "אך כשמצאו את התעודה הצבאית בכיסי, הזעיקו את הסמל שלהם. הוא הכיר אותי מהמחנה והורה להורידני למכונית. הסיעו אותי ל"קישלה" ומשם למגרש הרוסים. החזיקו בי שלושים ואחד יום כבול למיטה, לפני שניתחו והוציאו לי את הכדור מהרגל. כלל לא חקרו אותי. רק ערכו לי מסדר זיהוי – הביאו שני נגרים יהודים ממלון המלך דוד, שאמנם הכירו אותי, אך העמידו פנים כאילו לא ראו אותי מעודם. האשימוני בהשתתפות בהתקפה, אך לא יכלו להוכיח, ולמשפט לא הגעתי. יום אחד העבירו אותי ללטרון, ומשם – לקניה.⁹⁷

ברו"ח המודיעיני מ-15.8.1946 לא נרמז דבר על הנסיבות שהביאו לגילויי

של החדר שבו שכבו צדוק ואברמוביץ. כל שנאמר בו הוא ש"בשחר יום שלישי, 23 ביולי 1946, ערך כוח משותף של צבא ומשטרה חיפושים נרחבים באזור העיר העתיקה של ירושלים ובשעה 0930 נמצאו שני טרוריסטים יהודים באחת הכיתות בקומה השנייה של בית-הספר תלמוד תורה ברובע היהודי. אחד מהם היה מת, והשני פצוע מקליע בברכו. המת זוהה באמצעות תצלום על-ידי מיג'ור ניקולס כאיש שירה בו. אדם זה היה תחת פיקוח משטרת זה זמן מה".

***

מפקד הפעולה לא השתתף בחילופי האש. בדיוק אז, כשראה את שתי הבנות פונות למלא את חלקן – שמע את קולות הירי מהמלון. בגלבייה סודנית, חגור חגורה אדומה רחבה, ובתרבוש לראשו – צעד לכיוון בניין ימק"א הסמוך. שם, מאחורי גדר אבנים, פשט את הלבוש הערבי, טמנו תחת אבן, ובמכנסיים קצרים ובחולצה לבנה המשיך ברגל לרחביה. ליד בניין רג'ואן מסר את נשקו – אקדח תופי – לידי שני נערי אצ"ל שהמתינו לו, ופנה אל ביתו ברוממה. אחותו הביטה בו בהשתוממות ושאלה: "ישראל, מדוע אתה חיזור כל כך?"

"עוד מעט תביני", השיב. באותו הרגע הרעידה את ירושלים התפוצצות אדירה: האגף הדרומי של מלון המלך דוד קרס והתמוטט. ישראל לוי לא השתהה עוד; הודיע לאמו שעליו לנסוע לזמן-מה לתל-אביב, ומיד שם פעמיו לנקודת המפגש בגבעת שאול.⁹⁸ המקום נבחר מתוך הנחה שמיד לאחר ההתפוצצות יוטל עוצר וייסגרו מבואות העיר. מגבעת שאול ניתן היה להגיע למוצא, ומשם להמשיך באוטובוס לתל-אביב. כמעט כל משתתפי הפעולה הגיעו, דיווחו ונשלחו אל מחוץ לירושלים. בהגיעם לתל-אביב פנו אל מועדון הטיר על שפת הים, ושם הורו להם "ללכת לאיבוד", רצוי בקיבוצים.

שלושה נעדרו מהפגישה – שני הפצועים, וסגן מפקד הפעולה – ינאי. בתוקף תפקידו היה על ישראל לגבות עדויות מכולם ולערוך דו"ח מסכם עבור קצין המבצעים הארצי; השמועה על פציעתם של השניים הגיעה אליו לפנות ערב, אך עדיין המתין לינאי. בינתיים החלו צופרי האזעקה לייבב ועוצר כללי הוכרז בבירה. משמרות צבא ומשטרה שוטטו בחוצות, עצרו

חשודים, חסמו את מבראות העיר: אין יוצא ואין בא. בנסיבות אלה לא היה זה מן החכמה לנסות להגיע לתל-אביב, והבעיה הייתה היכן למצוא מסתור ללילה. ומה בטוח יותר מבית מרפא לחולי רוח? מוסד כזה, אכן, נמצא בקרבת מקום, ובעליו נמנה עם אוהדיו של האצ"ל.

בכל אותה העת לא זו אבוג'ילדה מישראל. הוא היה במצב-רוח ירוד, משוכנע שהפעולה נכשלה ומאשים את עצמו... השניים פנו לעבר בית החולים לחולי רוח. "נראה שהפלטתי משהו אודות הכישלון", נזכר. "ישראל תלה בי מבט תמה: 'איזה כישלון? המלון כבר איננו...'. לא ידעתי את נפשי מרוב שמחה", סיפר, "התחלתי עושה העוויות, ואם מנהל המוסד היה רואה אותי באותו רגע — היה מאשפז אותי על אמת".

גם כך התקבלו בסבר פנים יפות. קבוצה של חולי רוח הריעה לכבודם בכניסה, ולא זו בלבד שקיבלו מקלט לילי אלא גם "מדים הולמים" לאירוע. "נאלצתי להתלבש בבגדי טלאים, לנעול נעליים גבוהות ושחוקות, כשאצבעות רגליי בולטות החוצה; צורת השתנתה לבלי הכר: פנים לא מגולחים, שערות פרועות, עיניים טרוטות — נראיתי יצור מעורר אימים. אין פלא שקציני הבולשת, שהגיעו באותו ערב גם למוסד חולי הרוח (כפי שהתברר לאחר מכן, עקב הלשנה), מיהרו להסיט את מבטם ממני בתיעוב" — סיפר ישראל.⁹⁹

כך החמיצו השלטונות הבריטיים הזדמנות ללכוד — שעות ספורות לאחר הביצוע — את מפקד הפעולה של פיצוץ מלון המלך דוד!

למחרת בבוקר הצליחו השניים להתחמק לתל-אביב. בארבעת ימי העוצר על העיר העברית הגדולה — הסתתר ישראל לוי ברחוב שינקין, מתחת לאפס של הבריטים, בחברתו של אחד המפקדים הבכירים של האצ"ל, אליהו ספקטור, שכיניו היה "אלי דם".¹⁰⁰

חרף כל מאמציהם — לא הצליחו הבריטים לשים ידם גם על אחד ממשותפי הפעולה במלון המלך דוד.

הדי הפיצוץ והפולמוס ההיסטורי

- מדוע לא פינו הבריטים את המלון?
- האם הוחש הפיצוץ עקב ניסיון כושל של הבריטים לפרק את הפצצות?
- שתיקתה הרועמת של ההגנה

פיצוץו של מלון המלך דוד תפס את הכותרות הראשיות בעיתונות העולמית: האצ"ל הצליח לחדור ללבו של השלטון הבריטי ולפוצצו. בשעה 12:37 רעדה ירושלים מקול פיצוץ עז. "אגף שלם של בניין עצום – שבע קומות של אבן, בטון וברזל – נחתך כמו בסכין" – הודיע קריין רדיו לונדון.

"טעה יצחק שדה, קצין המבצעים של ה'הגנה'", אומר מנחם בגין בספרו "המרד"; צדק גירי קצין המבצעים של האצ"ל: הראשון טען כי פעולתם של חומרי הנפץ לא תגיע אלא לקומה השנייה או השלישית של מלון המלך דוד. גירי הסביר כי הם יתפסו גם את הקומות העליונות, כיוון שהמרתף הסגור יגביר את עוצמתם של הגזים המתפרצים. ה'כדים' תפסו את כל הקומות – מן המרתף ועד לגג. לגירי, על אף גילו הצעיר, היה בלחימה הזאת ניסיון רב יותר מאשר לקצין המבצעים של ה'הגנה'.

"מוזרה הייתה התנהגותה של ה'הגנה'", קבל בגין. "על אף הדרישה שלא לפרסם את זהות הגוף המבצע – קיבלתי לעת ערב של ה-22 ביולי פתק מגלילי, שביקשנו להודיע ברבים כי הארגון הצבאי הלאומי הוא שביצע את ההתקפה על מלון המלך דוד. גלילי הוסיף כי ה'הגנה' מצדה לא תפרסם כל הודעה. אנחנו מילאנו את בקשת ה'הגנה' ופרסמנו ללא דיחוי הודעה עובדתית על מה שאירע במלון המלך דוד. רק עובדה אחת לא הזכרנו והיא כי ה'הגנה' דרשה מאתנו ביום הראשון ביולי לבצע את הצ'יק...¹⁰¹"

מנחם בגין המשיך לנהוג באבירות כלפי שותפיו בהנהגת תנועת המרי. הללו כדרכם גמלו לו במנה גרושה של צביעות: פיצוץ מלון המלך דוד אמור היה לסמל את נקודת השיא בפעולות החבלה נגד הבריטים. הדבר הוטל על האצ"ל, משום שראשי תנועת המרי היו מודעים היטב לקשיי הביצוע ולא העזו ליטול על עצמם את הסיכונים הכרוכים בכך, תוך שהם נתלים

בנימוק (הנכון כשלעצמו) ש"לאצ"ל יש יותר ניסיון בפעולות מסוג זה". עם זאת – לא סנה, לא גלילי, וגם לא יצחק שדה (כפי שיתברר להלן) – התכוונו להותיר את הילת ההצלחה של המבצע לאצ"ל אלא ליטול אותה לעצמם.

רק כשנודע דבר ההרג הרב בעטיו של אי-פינוי המלון על-ידי הבריטים – מיהרו לתבוע ממנחם בגין שייטול אחריות כלעדית למבצע, נאחזים בכל כוחם בטענה הכוזבת של יצחק שדה, "שהפעולה יצאה לפועל שלא לפי לוח הזמנים המתוכנן...".

ישראל גלילי מתפתל ומתפלפל, אך מודה: "כאשר ניתנה לאצ"ל ההוראה בדבר ביצוע הפיצוץ בבניין מלון המלך דוד, נאמר בה כי אין לפרש את זהות הגוף המבצע. הנחנו כי ההודעה על המבצעים תבוא מטעמה של תנועת המרי ולא מטעם הגופים הנפרדים – הודעה מטעם תנועת המרי תוסיף משקל מדיני למבצע. כאשר ניתנה הוראה זו לא שיערנו כיצד יתגלגלו הדברים. עתה נשתנה המצב [...] פנינו אל האצ"ל כי יפרש את זהותו של הגוף המבצע."¹⁰²

"האצ"ל עשה כן", קובע גלילי בסיפוק. מה שאינו אומר הוא, שמרגע זה הושגה גם המטרה השנייה, הבלתי-מוצהרת – הותר דמם של "הפורשים". והראשונים שפתחו בתעמולת הזדון המרושעת נגד האצ"ל היו החברים לנשק, השותפים למאבק: "קול ישראל" במחתרת, שופרה הרשמי של תנועת המרי העברי.

"ה'הגנה' לא מילאה את חלקה", קובע בגין במרירות. "למחרת היום פרסם קול-ישראל [הכוונה לתחנת השידור של ה'הגנה' במחתרת – הערת המחבר]: 'תנועת המרי העברי מגנה את ההרג הרב שנגרם בפעולת הפורשים במלון המלך דוד'. 'מגנה', 'פורשים' – הייתה זו הפעם הראשונה לאחר חודשים רבים, שדובר ה'הגנה' השתמש במונח פורשים. הרמז היה לא רק בלתי אחראי, אלא גם בלתי מוסרי. ההתחמקות מאחריות היא חוסר אחריות. היא נוגדת כל מוסר. במיוחד היא סותרת מוסר לוחמים".

באותו יום, ב-23 ביולי, שלח גלילי לבגין מכתב אישי שהייתה בו נימת התגוננות על מה שאירע ביניהם וראגה חמורה להתפתחות הדברים בעתיד:¹⁰³

למ. שלום רב!
 התוצאות החמורות מפעולתכם בירושלים הביאו להתפתחות
 בלתי נראית מראש.
 ההגבה, כפי שהתפרסמה בעיתונות, לא התחשבה בהדרכתנו
 והייתה אפוא בלתי נמנעת בתנאים הקיימים.
 המצב עלול לגרום סיבוכים טרגיים וחמורים להמשך המאבק
 ובכדי להימנע מכך יש הכרח שניפגש שנינו הלילה (23.7.46),
 בשעה 2:00.
 אבקשך להתאמץ ולבוא. אחכה לך במקום שנפגשנו לאחרונה.
 פגישתנו הערב צריכה להקדים את הפגישה של מחר.
 י. ל.

על מניעיו לשגר את המכתב מספר גלילי:

על הפיצוץ נודע לי מהרדיו. בראשונה היינו נתונים לתדהמת ההפתעה
 שבעצם הפעולה, ומיד באה הפתעה נוספת: טיעונו הנרגש של יצחק
 שדה, כי הוא רומה באשר לשעת הביצוע. הוא ראה בכך את הסיבה
 להרג הרב. הוא כתב לי פתק מסוער וביקש לשחרר אותו מתפקידו.¹⁰⁴
 העיתונות השתוללה והעולם שאג. בפנים שררו הפתעה ואי-אמון.
 אנשי הנהלת הסוכנות לא היו מודעים כלל לאישור שניתן ובוטל.¹⁰⁵
 הם תבעו שלא לתת פומבי לשלב שעבר ובטל [...] לדעתם, ככל
 שה"הגנה" או ועדה יישובית מוסמכת יגלו כי הפעולה בבניין מלון
 המלך דוד אושרה בשלב מהשליבים – הדבר יתחבר מיד לאחריות
 על ההרג ותינתן בכך הצדקה לתגובות אכזריות נגד כלל היישוב [...]
 לבני שיחי מחברי הנהלת הסוכנות הבהרתי, כי אל להם להיות
 מופתעים אם פרסום כזה, אכן, יבוא מצד האצ"ל – שהרי יש להבין
 גם למצבם [...] אין להכחיש כי ב-1 ביולי ניתן אישור מטעם תנועת
 המרי.¹⁰⁶ לזכות האצ"ל ייאמר, שרק כעבור שנה הם סיפרו את גרסתם
 על השתלשלות העניינים ובאותה הזדמנות הוקיעו את ה"הגנה" בצורה
 אכזרית ומשפילה. באיזה שהוא מקום פעל אצלם חוש האחריות.
 העובדה שעברנו בשלום את המשבר, בלי שפך דם – הייתה מעשה
 אמנות.¹⁰⁷

אני לא זוכר לעצמי תקופה קשה מהימים האלה. לא הייתי מאושר לגנות פעולה שאנחנו אישרנו. לא היה כלל עם מי להתייעץ. הייתה סכנה של מפנה לשלילת המאבק מעיקרו. היה לנו דובר, גדליה זוכוביזקי (זקיף), הוא היה קשור לעיתונאים ואני הנחיתי אותו להתרכז בנושא ההרג כתוצאה מפעולת האצ"ל והלח"י במלון המלך דוד. מיקדנו את השלילה בהרג ולא בחבלה.

היו שהאשימו אותי שלא הוקעתי מספיק את האצ"ל. לדעתי, האצ"ל הוקע מספיק הן בעיתונות והן בשידורי "קול ישראל" במחתרת. החשש היה שזו תהיה נקודת מהפך לשלילה בהתייחסות אל המאבק. מזה הזהירו ונזהרו.

[בנימה של הצטדקות]: בספרו של בגין, "המרד", ישנו תיאור שאני התעקשתי שהפגישה תיערך בו בערב, וזה חייב תנאי זהירות מיוחדים: דאגתי לשידורי שמירה קפדניים. הבטחתי שהפגישה תיערך בתנאי כמיסות בלתי שגרתיים, שהרי אחריות כבדה נטלתי על עצמי הפעם — להוציא את מפקד האצ"ל מהמסתור ששכן בו.¹⁰⁸ הוא סיפר שבפגישה שלפתי מכיסי פתק מיצחק שדה. חששתי מאוד שהגינתי יוציא את האצ"ל מכל גדר. עמדתי על קיום הפגישה, כדי למנוע קריעת החוטים. אכן, היה בידי פתק מיצחק שדה, שהיה נסער ביותר נגד האצ"ל.¹⁰⁹

מספר בגין:

הלכתי להיפגש עם גלילי, ובלבי פנימה היה כאב רב. הוכחתי על עמדת העיתונות, והוא הוסיף לטעון כי העיתונות "יצאה מגדרה" ולא התחשבה הפעם בהדרכת מפקדת ה"הגנה". אך בעיקר התקפתי את השידור הנפסד של קול ישראל.

"מה פירוש הדבר?" — שאלתי את גלילי — "כלום אינכם יודעים, מה ומי גרמו להרג הרב? למה אתם מגנים אותנו? הן התכנית הייתה מוסכמת והבחורים מילאו את ההוראות וניתנה אזהרה מראש — מדוע שלא תספרו את האמת?"

בשלב זה מסר לי גלילי את ההודעה ששירות הידיעות של ה"הגנה" קיבל בקשר לדו־שיח בין קצין המשטרה הבריטי לבין שאו.¹¹⁰

לדרישתי הבטיח גלילי שדברי שאו יפורסמו בשידור הקרוב של קול ישראל.

הוא ביקשני, כי מצדנו לא יבואו כל פרסומים העלולים לסבך את המצב. הסכמתי.

ואז באה ההפתעה הגדולה: הוא שלף מכיסו פיסת נייר והושיטה לי לקריאה. זה היה פתק מיצחק שדה אל ישראל גלילי. קראתי וכמעט שחשכו עיניי. שדה טען, לא פחות ולא יותר — כי רימינוהו, כי גירי אמר לו שההתקפה תתקיים בין השעות שתיים ושלוש אחר הצהריים. כלומר, בזמן הפסקת הצהריים, כאשר אין בכלל אנשים במשרדי הממשלה. "איך אפשר לעבוד עם אנשים כאלה?" — שאל בפתוס קצין המבצעים של ה"הגנה" וראש הפלמ"ח, יצחק שדה.

לא האמנתי למראה עיניי: איך ייתכן, שלדברים הכתובים בפתק יש אחיזה במציאות?

אנחנו הרי דנו פעמים רבות בתכנית ההתקפה על מלון המלך דוד ומעולם לא עלתה הצעה לבצעה בשעות הצהריים. תמיד דובר על השעות שלפני הצהריים. פעם אחת הוצעה השעה שבין ארבע לחמש אחר הצהריים — אך מיד הורדה מעל הפרק, משום שלא ניתן היה לתאמה עם פעולת הלח"י. "גירי יצא לפגישה עם שדה, לאחר שמפקדת האצ"ל כבר דנה והחליטה על שעת ההתקפה", אמרתי לגלילי, "בשובו מהפגישה מסר לי דין־חשבון מפורט, ובעקבותיו זומנה ישיבה נוספת של המפקדה. גירי מעולם לא שיקר לי!" — קראתי בהתרגשות, "ואפילו אינך חייב להאמין בו כמוני — מה הטעם וההיגיון להניח, כי הוא מסר לשדה דבר אחר ממה שהוחלט בנוכחותו ולפי הצעתו במפקדה? ומה טעם להסתיר ממפקדו ומחבריו את אשר הבטיח, כביכול, לקצין המבצעים של ארגון אחר? הן עוכרה היא, שמעולם לא שמעתי ואיש במפקדה לא שמע על שעה שתיים כשעת ההתקפה. לו גירי היה מקבל דרישה כזאת, היה בלי ספק מביאה לדיון, ואז היו נוצרות שתי אפשרויות: או שהיינו מקבלים אותה, או שהיינו דוחים אותה ומבקשים מתנועת המרי, שתסכים לשעה המוצעת על ידינו. בשני המקרים היה נערך דיון. ואילו אנחנו אף פעם לא דנו בכך — אף פעם."¹¹¹

גלילי היה המום. מעולם לא ראה את בגין נסער כל כך. "לא התקשיתי להבין את המצב המיוחד שמנחם בגין נקלע לתוכו עקב התוצאות הטראגיות וההתפתחויות המדיניות", אמר.¹¹² "דחיתי הצעות לבוא עמו בדברים, כדי להבטיח שלא יפורסמו השלבים שקדמו למעשה גופו. למנחם בגין לא אמרתי אלא כי אני מקווה, שלא יגרמו לסיבוכים נוספים". על הפגישה הלילית ועל השלכותיה סיפר: "היה מתח רב. שנינו היינו עצורים, זהירים. מנחם בגין נראה לי מודע לחומרת המצב. הסבריו נסבו בעיקר על הסכנות שהיו כרוכות בדחיות נוספות של ביצוע הפעולה, אשר על כן לא ראו אפשרות לדחותה. לא הבהיר הכיצד אפילו לא הודיעו על המועד. הוא טען בהדרגה רבה, כי פעלו בהתאם לתכנית שהוסכמה עם יצחק שדה ולא סטו ממנה. הוא שלל מכול וכול את האשמתו של יצחק והציע כי נקיים בירור בין יצחק שדה לעמיחי פאגלין בנוכחות שנינו".

"האמת חייבת להיאמר", ממשיך גלילי, "התקשיתי להציע לרעי, יצחק שדה, כי יסכים להשתתף בעימות מוזר כזה בינו לבין פאגלין. הוא היה קשיש ממני, רגיש ונוח להיפגע. בטחתי ביחסי האמון ההדדי בינינו, אך גמרתי אומר בנפשי כי לא אטיל השתתפות זו בפקודה, והבירור יתקיים אך ורק מהסכמתו החופשית".

מנחם בגין זימן את גידי לשיחה ודיווח לו על האשמתו של שדה. זה לא האמין למשמע אוזניו. תחילה נעץ בבגין עיניים תמהות, ולאחר מכן פרץ בצחוק של תדהמה: "מעולם", אמר, "לא נשאלתי לשעת ההתקפה; הנושא הזה לא עלה כלל על הפרק בפגישותיי עם יצחק שדה. דובר על חומרי הנפץ, על איכותם, על פעולתם האפשרית; דובר על השהות שתינתן לפינוי המלון ועל כמה דברים יסודיים מבצעיים. שדה לא גילה כל עניין בפרטים, והפרט הזה, מתי תבוצע ההתקפה — לא הוזכר אפילו פעם".¹¹³

יעקב ינאי (יאן), ששימש שלישו של הרמ"א והכיר מקרוב את יצחק שדה כותב בעדותו בנושא מלון המלך דוד: "כמי שמכיר איך יצחק שדה עבד, אני מניח שהוא אמר לאצ"ל 'תשג'יחו שלא יהיו קרבנות' — והסתפק בכך".¹¹⁴

יצחק שדה לא הסתיר את מורת-רוחו לשמע הצעת הבירור. "כדבר הזה עוד לא קרה לי", התפרץ, ומיד שלף מנדנו את הנשק המעמדי הברוק: "זוהי התנהגות פשיסטית מובהקת! אינני רואה עצמי שותף להרג הנורא הזה. אפשר היה למנעו [...] נכון שהכנסת כדי החלב לקפה, שעה שהוא הומה מאורחים, כרוכה בסכנה למבצעים — אך היה עליהם לקבל את הסיכון. זה שייך לתפקידנו!" — רעם קולו של רמטכ"ל ה"הגנה" מאחורי שולחן הכתיבה. "הם פשוט רימו, כדי להפחית את הסכנה ללוחמים". וכשראה את מבע ההפתעה על פניו של גלילי, מיהר להוסיף: "הדאגה ללוחמים אינה זרה לנפשי, אך הכרחי להביא בחשבון את התוצאה".

כשהבין שלא יהיה מנוס מללכת לאותו בירור, הדגיש באוזני איש שיחו כי הוא רק יגיד את דברו — לא יתדיין ולא יתווכח. הוא איננו עורך-דין, ועוד לא קרה לו שיצטרך להשתתף בהתדיינות כזו. "הוא נראה עצוב ואפילו מבויש", ציין גלילי והוסיף: "לא קיוויתי שהאמת תצא לאור, אולם סבור הייתי כי סירוב ללכת לבירור יתפרש כהתחמקות ואולי אף כהודאה בטענת האצ"ל"¹¹⁵.

הבירור יצא לפועל כמתוכנן וגם תוצאותיו היו כצפוי:

— "הוא לא העלה דבר", קבע גלילי.

— "לא היה עוד ספק בעיניי, מי משני קציני המבצעים צודק", אמר

בגין.

מצד ה"הגנה" נכחו גלילי ושדה; מהאצ"ל הופיעו בגין, לנדאו וגירי. בגין השתדל להיות אובייקטיבי ככל האפשר: "חקרתי את שדה ואת גירי מתוך שוויון מוחלט. אולי — שאלתי את נפשי — נפלה כאן איזו שהיא אי-הבנה. שאלה אחר שאלה הצגנו, גלילי ואנוכי, לשדה ולגירי. אבל הבירור לא היה סופי. שדה עורר רוגז מה אצל גלילי באחת מתשובותיו, שעה שאמר שאין הוא מתעניין 'בפרטים אלה' לשם אישור תכניותינו האופרטיביות. גלילי שאלו ברוגז בלתי נסתר: 'אם כן, במה אתה כן מתעניין בתכניות?' שדה השיב כי הוא מתעניין ביסודות הטקטיים הכלליים, וגלילי בפנותו אליי, אמר בנימה פייסנית של טוב לב: 'סוף סוף אין לו ספק ביחס לכושר הביצוע...'¹¹⁶!

פרט אחד חשוב — ואולי מכריע — הוברר בשעת הפגישה; גירי הזכיר

את הפרט הזה ושדה אישרו.

"הזוכר אתה שאמרתי לך, כי בשעת ההתקפה לא יהיו אורחים בקפה לה-דריג'נס ונצטרך להשתלט על כחמישה-עשר עובדים וטבחים ערבים?" — שאל גידי.

"כן", השיב שדה, "את זאת אמרת לי, ואף על פי כן הנני בטוח שהוסכם בינינו, כי ההתקפה תיערך בשעת הפסקת הצהריים..."
הקשה גידי: "כיצד יכולנו להתכוון להפסקת הצהריים, כאשר לה-דריג'נס מלא אדם?"

בשלב זה הפסיק גילי את הדיון ואמר לשדה: "ברור שכאן אירע אסון ולא משהו זדוני".¹¹⁷

"שני הדברים לא יכלו לדור בכפיפה אחת", סיכם בגין. "לא בזיכרון, שיכול להטעות כל בן-אדם, ולא במציאות, שאין לשנותה בפטפטי דברים. על עניין הטבחים דובר אצלנו במפקדה. נאמר במפורש, כי הם יהיו היחידים שיימצאו בשעת ההתקפה במרתף המלון ויהיה צורך להשתלט עליהם, בלי לפגוע בהם. לזה נוספה ההנמקה בדיוני המפקדה, כי אנחנו נבחר להתקפה שעה כזו, שבה אין בקפה לה-דריג'נס איש זולת הסדרנים הללו, כדי למנוע כל התנגשות מוקדמת ופגיעה באזרחים. אם כן, כיצד ניתן ליישב את הסתירה? הן דווקא בשעת הפסקת הצהריים במשרדי הממשלה מתמלא קפה לה-דריג'נס אורחים צבאיים ואזרחים. כיצד יכול היה גידי להסביר, כי בשעת ההתקפה יהיו בקפה עובדיו הערביים בלבד, ויחד עם זה להבטיח, כי ההתקפה תבוצע בשעת הצהריים, כשבית הקפה סואן והומה אורחים?"¹¹⁸

"גידי טען טענותיו בביטחון עצמי, טענות ערוכות וסדורות, מלומדות כלשהו", הודה גילי. "יצחק שדה אמר דברו פשוט, עצוב, כמי שנכח כאן למורת רוחו. שום דבר חדש לא נתברר. כל אחד מהשניים נשאר בטיעונו. נפרדנו".¹¹⁹

כיוון שהבירור לא הביא למסקנות פורמליות — תבע בגין מגילי לסיים את החקירה ולערוך משפט בין האצ"ל לתנועת המרי. הוא הציע כבורר עליון את יצחק גרינבוים או אפילו את ד"ר מגנס, או את טבנקין. ההצעה לא נתקבלה.

גלילי חש שיצא ידי חובתו בבירור הראשון. אם היו לו ספקות ביחס לגרסתו של ידידו, יצחק שדה – העדיף למלא פיו מים. לאחר הכול, טיעוניו של שדה שירתו היטב את הנהגת תנועת המרי בניסיונותיה לטשטש את שיתוף הפעולה עם האצ"ל בנושא פיצוץ מלון המלך דוד, וכך גם לנער מעצמה כל אחריות לגבי תוצאותיו.

"לא עוררנו אז בטיעונינו הפומביים כלפי אצ"ל את העובדה שהם לא הודיעו לנו את המועד – כי זה היה נותן אישור שלנו לעובדת מגעים ותיאומים מראש [...] בנסיבות אלו", מודה גלילי, "לא רצינו לפרט יותר אלא לטשטש את כל הצד הזה של שיתוף פעולה קודם".¹²⁰

אולם חרף השתדלותו לדבוק בעקביות בגרסתו של שדה בכל הפרסומים הרשמיים – לא תמיד השכיל להצניע את פקפוקיו בפליטות פה אקראיות: "למחרת הבירור", הוא מספר, "נפגשנו, זאב פיינשטיין (ממלא-מקום הרמ"א) ואנוכי עם יצחק שדה. שנינו – פיינשטיין ואני – עודדנו את יצחק שדה. בחלל החדר ריחפה השאלה: 'האם הם רימו – או שמא הייתה כאן אי-הבנה נוראה?'¹²¹ גלילי ידע מהי התשובה, ועד כמה שניסה להסתירה ולהחניקה, היא שבה ובצבצה. כעבור עשרים ושתיים שנים – היא פרצה מתת-מודעותו אל ערותו הכתובה.

ב-9 באוגוסט 1968 פנה במכתב עורך ספר תולדות ה"הגנה", יהודה סלוצקי, לישראל גלילי (שכיהן כשר באותה תקופה), וביקש את גרסתו לגבי פרשת מלון המלך דוד: "אני מנסח את פרשת מלון המלך דוד, ולפניי, בין השאר, שתי עדויות: זו של השר מ' בגין (בספרו 'המרד'), וזו של ד"ר משה סנה, שקיבלתי לפני שבועות מספר". את פנייתו לגלילי מסיים סלוצקי בשאלה: "מי נתן לאצ"ל הוראה (או הסכמה) לבצע את הפיצוץ?" בהקשר זה מעלה סלוצקי השערה (כנראה לא כל כך חסרת יסוד), "שהמפקדה הארצית החליטה לאחר ה-19 ביולי 1946 [למחרת כניעתה של ועדת X לאולטימטום של וייצמן, להשעות את כל הפעולות נגד הבריטים – הערת המחבר], כי יש לתת לפורשים להפעיל את תכניתם, מאחר שעליהם לא חלה סמכותו המדינית של ד"ר וייצמן ולא של ועדת ה-X".¹²²

תשובתו של גלילי הנה העדות המרכזית שעליה התבסס סלוצקי בכתיבת הפרק על "פרשת מלון המלך דוד" בספר ה"הגנה".¹²³ טיוטת המאמר המקורי עברה כמה וכמה ניסוחים, ובסופו של דבר הושמטו

ממנה מספר קטעים, בחלקם בכתב-יד (כנראה של גלילי) – קטעים שיש בהם כדי להפריך את טיעונו של יצחק שדה, שעמיחי פאגלין פעל שלא על-פי לוח הזמנים המוסכם.

כדוגמה אביא את המשפט הבא, המופיע בשתי הטיטות על פרשת מלון המלך דוד – אך לא בספר תולדות ה"הגנה": "אישור הצד האופרטיבי של הפעולה הועבר כנהוג בתנועת המרי ליצחק שדה, ששוכנע על-ידי קצין המבצעים של האצ"ל, עמיחי פאגלין, שאין אפשרות לחדור לבניין בשעות הלילה".

"את כדי החלב צריכים היו אנשי אצ"ל להכניס למרתף, שמתחת לאגף הבניין הדרומי, שהכניסה אליו הייתה דרך קפה לה'ריג'נס", נכתב בספר תולדות ה"הגנה",¹²⁴ אולם חסר המשך הקטע המופיע בכל הטיטות ומנמק מדוע לא הייתה ברירה למבצעים אלא לבחור את שעת הצהריים: "מאחר שבית קפה זה היה מתמלא אדם דווקא בשעות הפסקת העבודה במשרדי הממשלה, קבעו המתכננים את כניסתם אליו בשעות העבודה במשרדים, מתוך הנחה, שהאזהרה שתינתן כמחצית השעה לפני ההתפוצצות, תעניק זמן מספיק לפקידים ולאזרחים הנמצאים במשרד לצאת את הבניין בעוד מועד".

פסקה זו, שתוכנה חוזר ומאשר את טיעונו של עמיחי פאגלין לגבי שעת הביצוע המוסכמת ומפריך את גרסתו של שדה – פשוט נמחקה מספר תולדות ה"הגנה", ולא במקרה.

אך חמורה מכול היא ההשמטה של תוצאות הבירור בין עמיחי פאגלין ליצחק שדה.

בספר ה"הגנה"¹²⁵ נאמר כי "הבירור הסתיים ללא מסקנות", ותו לא. בשתיים מהטיטות של הפרק הנ"ל המתבססות על עדותו של ישראל גלילי נרשם מפורשות ובכתב-יד (כפי הנראה של גלילי): "פאגלין טען, כי כל תכניתם הייתה מיוסדת על הכנסת חומר הנפץ לקפה, דבר האפשרי רק בשעות העבודה במשרדים". וכאן באה (בכתב-יד) המסקנה, שהושמטה: "לנוכחים הסתבר, כי נקודה זו, כנראה, לא הובהרה בזמנו בקפדנות מספקת בין יצחק שדה ופאגלין [...]"

בטיטה אחרת נרשמה הערה בכתב-יד: "התברר, כי השעה המדויקת

לביצוע הפעולה לא הובהרה כראוי ובמפורש בשיחות בין י. שדה לבין פאגלין.¹²⁶

נראה בעליל, שמנסחי ההיסטוריה של ספר ה"הגנה" התפתלו רבות כדי שלא לפגוע באמינותו של רמטכ"ל תנועת המרי, יצחק שדה. בסופו של דבר הם נואשו – ופשוט מחקו את שתי ההערות מספר תולדות ה"הגנה".

יצחק שדה היה אחוז פאניקה. הוא יצא מגדרו כדי לנער את חוצנו מכל אחריות לגבי פעולת מלון המלך דוד. הוא התרוצץ מאיש ציבור אחד למשנהו, כדי להסביר "שגידי לא ביצע את התכנית על-פי לוח הזמנים המוסכם – וזוהי הסיבה היחידה להרג הגדול". הוא לא פסח על איש מפקודיו,¹²⁷ ובין היתר הזמין אליו את יגאל אלון ושפך לפניו את לבו. "הוא היה נרגש וחיוור", סיפר אלון, "ואמר שמנסים לטפול עליו האשמה, שהוא אישר תכנית שהביאה להרג ההמוני".

"הם לא ביצעו לפי התכנית שאישרתי", חזר וטען בקול חנוק. "מאוחר יותר", המשיך אלון, "שמעתי מפי סנה וגלילי, שהם רתחו על ההרג ואינם מבינים מה קרה, שהרי יצחק הבטיחם, שלא יהיו קרבנות אדם [...]"¹²⁸

"אומרים כי יצחק שדה גילה אומץ לב צבאי בקרבות נגד הערכים. אינני יכול ואינני רוצה לסתור זאת. אולם חובתי לומר, כי בפרשת מלון המלך דוד גילה ראש הפלמ"ח תכונות רבות זולת האחת: אומץ לב אזרחי", סיכם בגין בצער.¹²⁹

בגין לא היה היחיד בקביעתו זו על שדה. כעבור עשרים ותשע שנים הגיע לאותה מסקנה גם ההיסטוריון יגאל עילם. בספרו "ההגנה הדרך הציונית אל הכוח" (עמ' 224) הוא מעיר בנושא ההאשמות שהוטחו כלפי האצ"ל בפרשת מלון המלך דוד: "יש לומר, כי לא משה סנה ולא יצחק שדה לא גילו אומץ לב מוסרי מספיק בפרשה זו והתנהגותם גבלה בהתחמקות מאחריות לפיצוץ". בראיון מוקלט עמו כעבור עשרים שנה, ב-1999 – פירט יגאל עילם ביתר הרחבה את כוונתו באותה הערה שולית:

ההחלטה על פיצוץ מלון המלך דוד נפלה בעקבות "השבת השחורה". פיקוד ה"הגנה" החליט אז לבצע בשם תנועת המרי שלוש פעולות

בתגובה: אחת מטעם ה"הגנה", ושתיים מטעם האצ"ל והלח"י. על האצ"ל הוטל לפוצץ את אגף המזכירות הראשית של ממשלת המנדט במלון המלך דוד. חשוב לציין שכל שלוש הפעולות, כולל זו של מלון המלך דוד – קיבלו את אישורה של ועדת X.

ימים אחדים לפני הביצוע באה דרישתו האולטימטיבית של חיים וייצמן להפסיק מיד כל פעולה צבאית נגד הבריטים. ועדת X מתקפלת ומודיעה לפיקוד ה"הגנה", "רבותי, יש לעצור כל מהלך!".

סנה ושרה, שהיו שני האישים האופרטיביים פה, כעסו מאוד. סנה, שהוא בעצם ראש המפקדה הארצית, לא העביר את זה לאצ"ל! (וזה מופיע בספר תולדות ה"הגנה"): "ראיתי בזה עניין פנימי שלנו", הוא אומר. וצריך להבין מה זה "עניין פנימי שלנו..." – הפירוש המתקבל ביותר על הדעת וגם נשמע הגיוני הוא, שזוהי, כאילו, הנחיה המיועדת ל'הגנה' בלבד ולא ליתר הגורמים המרכיבים את תנועת המרי. וסנה מוסיף ואומר: "ממילא חשבת, שאם גם אגיד להם, הם לא ישמעו בקולי, ואז ייווצר תקדים, שהם ממרים את ההוראות של תנועת המרי, ואני לא רציתי בזה..." יפה. אז הוא לא העביר לאצ"ל את ההנחיה הזו, ובינתיים, הוא כבר בדרך החוצה, לפאריס.

ובאשר לפתק שהוא שולח לבגין, "לעכב לכמה ימים", פתק כזה, אכן, נשלח ב-19 ביולי – הן לפי עדות בגין והן לפי ספר תולדות ה"הגנה". וחשוב לזכור: ההחלטות לפעול התקבלו ב-1 ביולי 1946, וכעבור שבועיים מתעכבות כל הפעולות. ה'הגנה' אינה הולכת עוד על שלה, אבל האצ"ל ממשיך בתום לב בהכנותיו. אף אחד אינו אומר לו כלום. הלח"י הסתבך, בינתיים, בפעילות אומללה בבתי הזיקוק בחיפה, נעשה רגיש לאבידותיו ואינו מצליח לתאם את מהלכיו עם האצ"ל.

באותו פרק זמן מעביר סנה שני מסרים בכתב לאצ"ל: האחד, שבו הוא אומר לבגין "תמהרו בהקדם האפשרי לפוצץ את המלונצ'יק"; והשני – ב-19 ביולי, שלושה ימים לפני ביצוע הפעולה וערב נסיעתו לפאריס: "תשהו לכמה ימים...". הוא לא אמר להם שזה נעצר! בגין, אכן, השהה לכמה ימים. הוא פוצץ את המלון ב-22 ביולי, והוא יכול בהחלט לרחוץ בניקיון כפיו ולומר, "בסדר, אז המתנו כמה ימים",

מה גם – ועל זה אין כלל ויכוח – שלאצ"ל, בין אם היה נשמע להוראה ובין אם לאו, לא הועברה שום הנחיה שנפסקות פעולות תנועת המרי. מכאן, שהבקשה להשהיה יכלה לנבוע מכל מיני שיקולים פוליטיים. כך, לפחות, יכול היה האצ"ל לפרש את הפנייה "להשהות לימים ספורים נוספים". אילו אני ניהלתי את מערכת ההסברה של האצ"ל, הייתי אומר: "שלושה ימים נראו לי די והותר – מה עוד, שלא היה בינינו שום קשר..."

ואז פוצץ המלון. והגיעו תגובות הזעם, שמסתבר (מעדויות בספר ה"הגנה") שגם לפיקוד ה"הגנה" לא הייתה עליהן שליטה. הציבור שה"הגנה" הייתה מזוהה עמו זעם על האבדות הכבדות בנפש, וכך גם ראשי הסוכנות היהודית, שהאמינו בתום לב שסנה, אכן, הורה להפסיק את כל הפעולות. הם לא ידעו את אשר ידע פיקוד ה"הגנה", שלאצ"ל לא הועברה שום הוראה על הפסקת הפעולות. מאידך גיסא, לפיקוד ה"הגנה" לא הייתה שליטה על תגובות הנהלת הסוכנות, שרצצה הפעם בניקיון כפיה, כי הרי למיטב ידיעתה, נאסר על תנועת המרי לפעול, ומכאן שהאצ"ל עשה זאת על דעת עצמו והנו ראוי לכל גינוי.

זה היה הרגע שבו סנה או שדה, או שניהם כאחד, צריכים היו להתייצב כגברים ולומר: "לא העברנו לאצ"ל את ההוראה להפסיק את הפעולות". היה פה קצר בתקשורת. וכיוון שמי שהיה אז בארץ היה שדה – הייתה זו חובתו כרמטכ"ל תנועת המרי להעמיד את הדברים על אמיתותם ולא להסתתר מאחורי כל מיני תירוצים מפוקפקים, כדי לנער את עצמו מאחריות ולהטיל את האשמה על האצ"ל.

האחריות העליונה הנה, ללא ספק, של סנה, אך אין לשכוח ששדה השתתף במשחק, ודרך אגב, גם גלילי. הם כביכול ערכו בירור וכו'. מכל הסיפור הזה נודף ריח של צביעות. שדה נאחז בגרסת מועד הפעולה: "הם לא ביצעו בשעה שעליה סיכמנו". כל זה שטויות במיץ עגבניות – מול כובד הדברים, מול כל המורכבות של המבצע, זה נראה כתירוץ חיוור ושחוק. ולזה בדיוק התכוונתי, כשהערתי בספרי "הדרך הציונית אל הכוח", "כי לא משה סנה ולא יצחק שדה לא גילו אומץ לב מוסרי מספיק בפרשה זו והתנהגותם גבלה בהתחמקות

“פסוו’ גולדין” – בית הוריו של עמיחי פאגלין (גידו) ברחוב הרכבת 4 בתל-אביב

מאחור: מימין – האב גרשון פאגלין, משמאל – בנו יעקב (מנישואים קודמים) מלפנים: האם סימה ועמיחי על ברכיה, נרי (יושב) מימין, ויצחק (עומד) משמאל

שורשים ומקורות כך זה התחיל

עמיחי פאגלין בצעירותו

המחתרת איחדה אותם וגם הגורל הטרגי

עמיחי – ששום כרזון לא יכול לו

ציפורה – הרעיה והחברה לנשק

שבת ירידים גם יחד: ציפורה ועמיחי פאגלין (מימין) עם רינה ואייזיק רביב

עמיחי פאגלין

דוד דנן

אליהו בית-צורי

השלושה שתכננו להתנקש בנציב העליון

הודעה זו פורסמה על-ידי האצ"ל לאחר אסון האניה "סטרומה" וטביעת 768 מעפיליה בים השחור (ז' באדר תש"ב — 24.2.1942).

ממשלת המנדט, שבראשה עמד הנציב העליון, סר הרולד מק-מייכל, סירבה

לאשר כניסה לארץ-ישראל למעפילי "סטרומה", שברחו מרומניה והוחזרו לים השחור, שבו קרה האסון.

ר צ ח !
 סיר הארולד מק מייכל.
 הידוע כנציב העליון לפלשתינה (א"י).
מבוקש עבור רצח
 800 פליטים יהודים במימי הים השחור באניה "סטרומה"

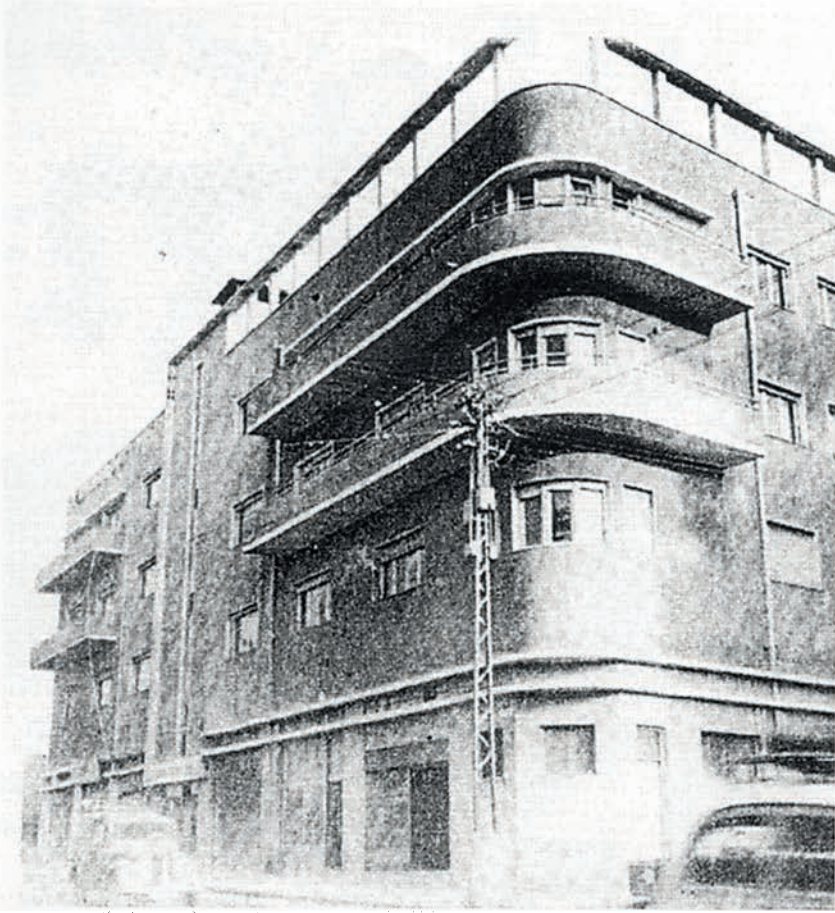

MURDER!
 SIR HAROLD MAC MICHAEL
 Known as High Commissioner for Palestine
WANTED for MURDER
 OF 800 REFUGEES DROWNED IN THE
 BLACK SEA ON THE BOAT "STRUMA"

טביעתה של הספינה ואובדן מאות רבות של נשים, גברים וילדים, גרמה להפגנות ומחאות והגבירה את המתח ביחסי היישוב היהודי והשלטון הבריטי בתחילת 1942.

אחד הביטויים לכך היה הקמת מסגרת "עם לוחם", ששמה לה למטרה לחטוף את הנציב העליון ולהעמידו לדין.

מטה מחוז הדרום של המשטרה והבולשת ביפו — הותקף על-ידי האצ"ל
27.12.1945, 23.8.1944, 23.4.1944 ב"ד

קטע מתוך כרוז הכרזת המרד של האצ"ל ב-1 בפברואר 1944

קצ

אל העם העברי בציון!

כני ישראל, מער עברי!

עם הערבים כאלו שאלוהים של העליונות וכו' ערבים בלתי נחשבים והנחמה המוחלטת של הילדיו לדורנו

עבדותה המושקעת אשר הכרזה בראשית המלחמה, הזכירה ע"השלטון הבריטי.

שליש הארץ לא התחשבנו כלל בבריאותה, ללא כוונתנו ולא בבריאותה הם המלחינים הנגועים את המזרחים:

היסול הציונות הממלכתית.

היום ערבים עושים את המלחמה אשר פגעה בבריאותם כמות 1944 - תפוצה גדולה אשר משנה בבריאותם כל דבר לאו, צבא עברי לא תוקם, אשר המורד לא תפוצה, המלחמה בבריטי הפריש את כדורו המהיר באימה המבירה פניו כל יום עמרי, קיימת בבריטי ישראל.

גסיק את המעשיות ללא זמן אין עוד עבדות נשק בין העם והמאמר העברי לבין האדוני-הממלכה הבריטי.

ש"ח בארץ-ישראל, המעבדה את ארצנו ביד השלד, מלחמה לעם ישראל בארצנו הולד מלחמה על הסוג.

**מלחמה זו תרדום כרבות דברים נשנים, אך נודו לכרואת עתה הכרזה, כי מאמצינו הננו לאומיים אשר נשי-
מטו השתחיים, כי לא נשנים תרם ולחיים לאנאמטם בארצנו נשנים איננו.**

ר"ר ש"תנ:

השלטון על ארץ-ישראל ימסר מיד ליד למעלה עברית זמנית!

הדגל הכריטי מתנוסס בגאון מעל למבנה הממשל המרכזי של השלטון המנדטורי

הרגע שאחרי

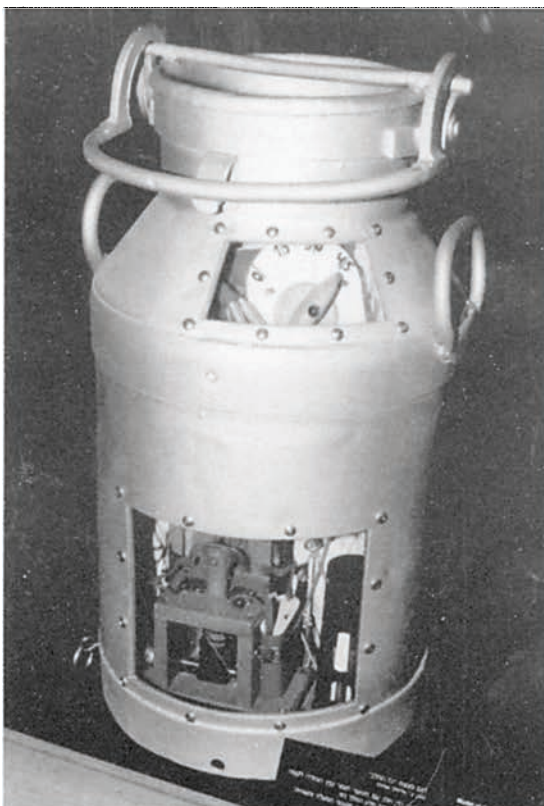
מלון המלך דוד
לפני פיצוץ
ב־22 ביולי 1946

רגע הפיצוץ

מנחם בגין (מימין) עם שרה אגסי (גולדשמידט) וישראל לוי (גדעון), מפקד פעולת מלון המלך דוד

מלון המלך דוד

דגם פצצת "כדי החלב" שפוצצה את מלון המלך דוד בירושלים (חתך של המנגנון), המוצג במוזיאון האצ"ל

עדינה ניסן
הטלפוניסטית שהזהירה...
ליד הכניסה למרתף המלון

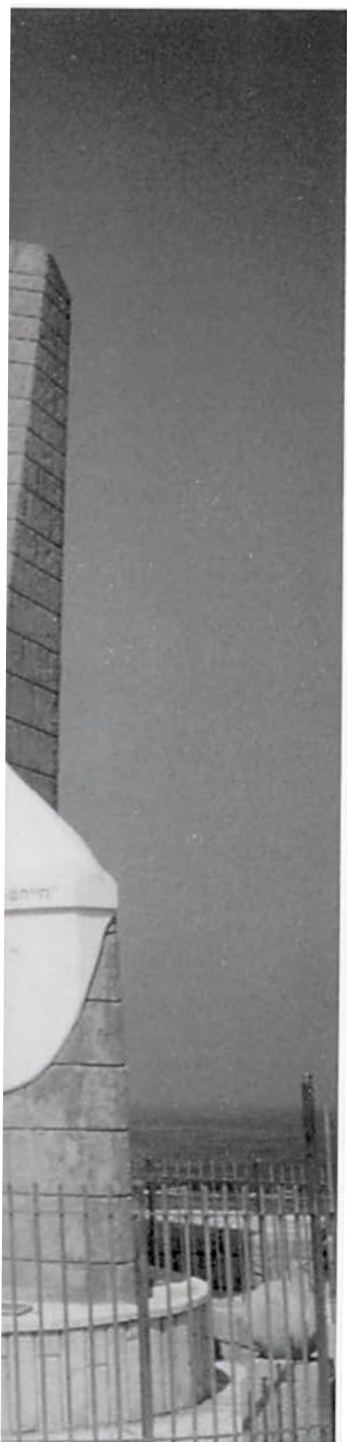

שער הכניסה לבית הסוהר

פריצת מבצר כלא עכו

חיילים בריטים ניצבים משתאים ליד החומה הפרוצה

שמשון (דב כהן) – מפקד הפורצים לכלא עכו

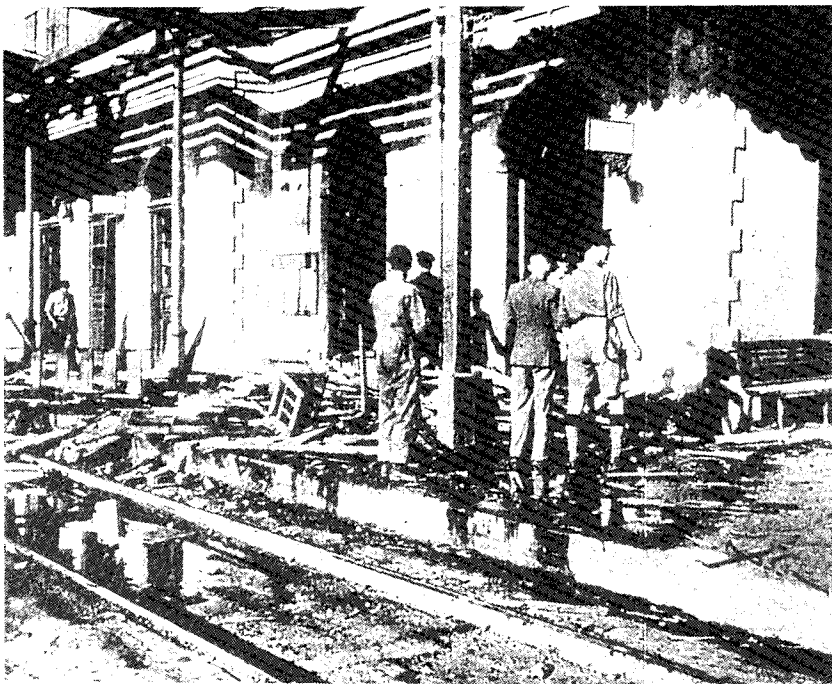

מיכאל אשבל (מייק)
"דאו, יהודים,
איך אנו מתים כאן למענכם...!" –
קרא מיכאל אשבל הפצוע אנושות
לעבר אוטובוס של אגד שעבר
במקום.

אנדרטת פורצי כלא עכו

עדות אילמת לאותו מבצע הרואי

משה הורביץ (משמאל) ומאיר פיינשטיין
בדרכם לבית המשפט

פיצוץ תחנת הרכבת המרכזית בירושלים

הבוגד ינאי (יחיאל ריינהולד)
במדי הצבא הבריטי

מחנה שנלר, הותקף ב־12.3.1947

בית גולדשמירט – מועדון הקצינים הבריטים, פוצץ ב־1.3.1947

פצצת החבית

עמיחי פאגלין מסייע להעמיס את פצצת החבית על מנוף המשאית, בדרכה למפקדת המשטרה בחיפה

המשאית שעליה הועמסה הפצצה לפני היציאה לפעולה. בא' דסוכות תש"ח (29 בספטמבר 1947) הוטלה "החבית" כמתוכנן על מפקדת המשטרה בחיפה, והנזק היה כבד.

לוחמי האצ"ל מסתערים על יפו

הבריטים מקימים עמדות להגן על ערביי יפו
מימין – צבי פוני, באמצע – קונרס (ברוך ויינר), משמאל – עמנואל דוקמן (דוקי)

נריאל (נרי) פאגלין

בן סימה וגרשון. נולד ב"ז בתמוז תר"ף (3.7.1920) בתל-אביב. למד בבית-הספר היסודי "תל-נורדאו", ובשנת 1937 סיים את הגימנסיה הריאלית "בלפור". היה חבר בארגון ה"הגנה", תחילה כמקשר ולאחר מכן ב"נודדת" ובתפקידי שמירה ביישובי הספר. במאורעות הדמים של תרצ"ו-תרצ"ט התגייס לחיל הנוטרים והוצב למשמר-הנע בגליל

האח נריאל

התחתון בפיקודו של יגאל אלון. השתתף בעליות לחניית ולאליון ובאבטחת מקימי הגדר בגבול הצפון.

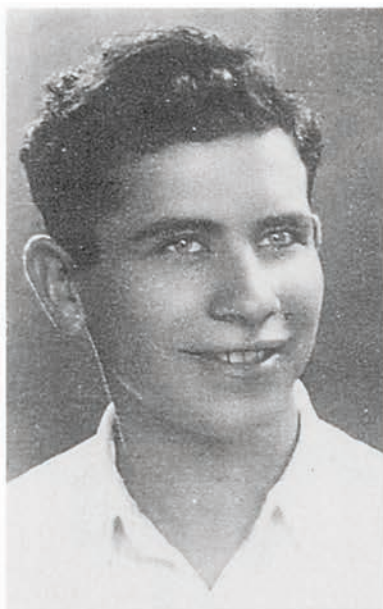
כשהוקמו "פלגות הלילה המיוחדות" (S.N.S.) בפיקודו של אורד וינגייט הצטרף אליהן, וכשפוזרו, עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה, נשלח לקורס מפקדי מחלקות של ה"הגנה" ביבנאל. עם הקמת הפלמ"ח והפלי"ם (הפלוגה הימית) התנדב לפלי"ם, השתתף כמדריך בקורסים ולקח חלק בפעולות ההעפלה.

בשנת 1941 נבחר כאחד מעשרים ושלושה צעירים, להשתתף במבצע שנודע לאחר מכן כמבצע "כ"ג יורדי הסירה". על גורלם של הכ"ג לא נודע דבר מאז.

שמו הונצח ב"מגן בסתר" וב"מתוכנו יצאו" — חוברת לזכר תלמידי בית-הספר "תל-נורדאו". בית-הספר לקציני ים בעכו נקרא על-שם "כ"ג יורדי הסירה".

שמואל תמיר (משמאל) ועמיחי פאגלין

יהושע גל
מטובי מפקדי האצ"ל. נפל ב־19.5.1948.
בבית־הספר לשוטרים בירושלים.
על שמו קרא גידי לבתו, גליה.

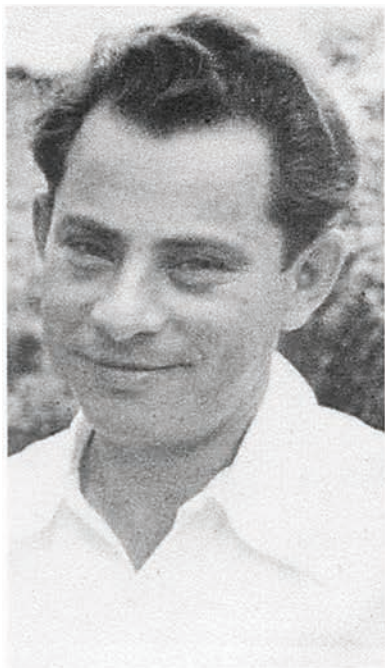
יצחק יגנס (אבינועם)
מפקד מחוז ירושלים בשנות המאבק
הקריטיות 1946-1947

אליהו לנקין
המפקד ש"שידך" את ציפורה ועמיחי ב־1944

אבטליון איוב
השתתף עם גידי בפעולת האחים סטיל.
נפל ב־18.4.1948 בפעולת רכבת הפגזים.

אלימלך שפיגל
בונה פצצות "כדי החלב" ב-1946
אליעזר שרון ("קבצן") בכיבוש יפו

שרגא עליס (חיים טוויט)
סגנו של גידי. חבר בח"ת ומפקד ה"ק ירושלים
אהרן שני

מאחריות לפיצוץ". לא היה להם האומץ להתייצב ולומר: "אנחנו לא הודענו להם להפסיק כל פעולה אלא הנחנו להם לבצע את הדבר, והם פעלו בתום לב".

במקום זאת, החלו לסבך את הדברים ולהסתתר מאחורי רמזיו של שדה: "הם לא פעלו בשעה הנכונה, בגלל זה כל ההרג" וכו'. איש מהם לא מסר גרסת אמת. אין פלא שבגין ואצ"ל נעלבו, הם ידעו שפעלו במסגרת התכנון, וכשהם צעקו את הצעקה הזו, מובן שהכחישו את כל הדברים שטפלו עליהם.

הרמ"א והרמטכ"ל של תנועת המרי לא הרהיבו עוז לקום ולומר "נכון, הם צודקים!", ולזה בדיוק התכוונתי. אגב, ייתכן מאוד שגרסת שדה מפוברקת לחלוטין, וכבר היו דברים מעולם ו"הכול לשם שמים".

***

שני שקרים הזינו את מסע התעמולה הזדוני נגד האצ"ל בפרשת מלון המלך דוד, ומטבע הדברים כווננו נגד האיש שתכנן את הפעולה לפרטיה, עמיחי פאגלין (גידיו) ז"ל:

השקר האחד — מבית מדרשו של יצחק שדה: "גידיו לא ביצע בשעה שעליה סיכמנו... — הוגדר על-ידי ההיסטוריון יגאל עילם כ"סיפור הנודף ריח של צביעות": שדה נאחז בגרסת מועד הפעולה כתירוץ חיוור ושחוק, כדי לנער מעצמו אחריות ולהטיל את האשמה על האצ"ל (ראה הראיון המלא עם יגאל עילם המצוטט לעיל).

השקר השני — פרשת האזהרה. הבריטים יצאו מכליהם כדי לנסות ולהוכיח ש"לא הייתה כל אזהרה". הם נאחזו בשקר הזה כבקרנות המזבח ורתמו לשם כך את כל מכונת התעמולה הממלכתית העצומה, שעמדה לרשותם בארץ ומעבר לים. הם ניהלו את מסע הכזבים שלהם בכשרון ובמקצוענות, עד כי רבים התפתו להאמין שאכן "לא ניתנה כל אזהרה". כה יעילים היו, עד כי הצליחו לשכנע לרגע — עד כמה שזה לא ייאמן — את מפקד הארגון הצבאי הלאומי בכבודו ובעצמו.

מספר על כך עמיחי פאגלין: "כאשר הופעתי מיד אחרי הפיצוץ בכיתו של מנחם בגין בתל-אביב, הוא היה תחת הרושם, בעקבות מה ששמע ברדיו המנדטורי, כי קרה לנו פנצ'ר ולא הספקנו להודיע לאנשים לעזוב את המלון,

ואז, עוד בטרם הצלחתי להוציא משפט אחד מפי, אמר לי בקולו השקט: 'אם אירע פגם, אל תיטול את האחריות על עצמך. כולנו אחראים במידה שווה'. גם לאחר שהבהרתי לו מה בדיוק קרה, לא אשכח לעולם את גישתו זו, האופיינית לו", מעיר גידי.¹³⁰

בדו"ח הרשמי על חקירתו של אמיל קארי, הטלפונאי, שקיבל את הודעת האזהרה במלון המלך דוד, נרשם שהשיחה נערכה דקה אחת לפני הפיצוץ הגדול.¹³¹

במסמכי הש"י (הודעה לצפנת מיום 4.8.46) נרשם מפי מטילדה (המרכזנית במלון המלך דוד):

הנ"ל עבדה במרכזת המלון עד השעה 12 והחליף אותה אמיל קרי. זה האחרון סיפר לה, כי עשר דקות אחרי 12:00, על כל פנים לפני שתיים-עשרה ורבע — צלצלה בחורה והודיעה, כי הבניין יפוצץ ויש לפנות אותו.

אמיל הודיע זאת מיד למנהל המלון, המבורגר, וזה השיב בלעג: "IT IS EASY TO SAY!" — אבל מיד החל להודיע לכולם לעזוב את הבניין.¹³²

גם חבורה לנדנר, הטלפנית ב"פלסטיין פוסט" שקיבלה את הודעת האזהרה מהאצ"ל, חזרה וטענה "שהמשטרה לא חדלה מניסיונותיה לאלץ אותה לומר שקיבלה את האזהרה לאחר הפיצוץ".

הבריטים לא חדלו להיתלות בשקר, שהם עצמם המציאו. הם המשיכו בכך גם לאחר שעיתון הצבא הבריטי במזרח-התיכון, "מידל איסט מייל", כתב בגיליונו מ-23 ביולי 1946 (למחרת הפיצוץ): "חמש-עשרה דקות לפני ההתפוצצות — קיבלה הטלפוניסטית של מלון המלך דוד הודעה אנונימית, שלפיה עומד הבניין לעוף מיד באוויר ועליה להימלט על נפשה". ראשי תנועת המרי מילאו את פיהם מים.

השקר הבריטי השתלב היטב בגרסתו המופרכת של יצחק שדה. שני השקרים השלימו זה את זה בהטילם את אשמת ההרג בפיצוץ מלון המלך דוד על האצ"ל לבדו: "האחריות להרג זוועה זה חלה על האצ"ל ורק על האצ"ל" — האשים ביטאון ה"הגנה".¹³³

מפקדת ה"הגנה" ידעה את כל האמת — ושתקה.

ישראל גלילי, מראשי תנועת המרי, טען בעדותו על פרשת מלון המלך דוד, "שעל הפיצוץ נודע לו מהרדיו, והדבר בא לו כהפתעה גמורה". אם אכן כך הדבר (ואני נוטה במקרה זה להאמין לו), הרי שחבריו לפיקוד הסתירו ממנו את הדבר. כי ראשי הש"י, וללא ספק הרמ"א (סנה) — היו גם היו בתמונת האירועים — לפני הפיצוץ ולאחריו.

ביום שקדם לפעולה קיבל מרכז הש"י דיווח מלא על ההכנות המוקדמות בירושלים, לרבות המספרים המזויפים לטנדר שאמור היה לשמש את אנשי הלח"י בפיצוץ בניין "האחים דוד". מסמך ש"י מפרט את שמות המשתתפים בפעולה, את תפקידיהם, וכן את פרטי הסכסוך שפרץ לילה לפני כן עם האצ"ל, "שדרש לאפשר לו להתחיל חמש דקות קודם".¹³⁴

במסמך אחר מ-26.7.1946 מסופר (מפי שמשון), כי הפעולה נעשתה לפי בקשתה של תנועת המרי ובאישורה, וכי הוא (שמשון) ראה במו עיניו את האישור בכתב.¹³⁵

שרה אגסי (גולדשמידט), שאמורה הייתה להעביר את האזהרה הטלפונית עם חברתה, עדינה חי ניסן — סיפרה בעדותה, שבשעה שעמדה על משמרתה בין תחנת הדלק לכניסה הצדדית למלון המלך דוד, ראתה צעיר במכנסי חאקי קצרים ובחולצה לבנה משוטט הלון ושוב ברחבת המלון. כשהפנתה לכך את תשומת לבה של חברתה, השיבה לה עדינה: "אל תיבהלי, זה בסדר — זהו איש 'הגנה' היודע על הפעולה". מאוחר יותר, כשהגיע אבינועם, הרגיע אף הוא את חששותיה: "זהו משקיף מטעם ה'הגנה', הם יודעים על פעולת מלון המלך דוד".¹³⁶

בהודעת ש"י, מחוז ירושלים, מיום 25.7.1946, תחת הכותרת "תפקידו של הפקיד הראשי", נאמר: "לאחר ההתפוצצות הראשונה ליד המלון, ניסו חלק מהפקידים (ברובם ערבים) להסתלק מהבניין, אולם הפקיד הראשי אנטיפא דרש מהם להישאר במקומותיהם ולהמשיך בעבודתם".¹³⁷

בידיעה מ-26.7.1946 לצפנת (ב) ממודיע 61104 נאמר: "קצין הצבא גיילס איישהם [ההרגשה במקור] ה-DEFENCE OFFICER של מלון המלך דוד אמר, שטלפוניתיות אחדות קיבלו הודעה על הפיצוץ ובאמת יצאו את הבניין — וניצלו".

בריווח מ-26.7.1946 לצפנת (ב) ממודיע 41104 נאמר, שהמלצרים במלון

המלך דוד מספרים כי לאחר ההתפוצצות הראשונה נראה מנהל המלון, המבורגר, מתרוצץ לכל עבר ומזהיר את כל מי שנקרה בדרכו להסתלק מהמלון, כיוון שסכנה נשקפת לחייו.

בצורה כזו – מסכם הדו"ח – ניצלו חייהם של רבים מהאורחים והעובדים.¹³⁸

בעקבות הידיעות אלה ואחרות, שהציפו את מרכז הש"י – שוגר ב-28.7.1946 מברק דחוף מצפנת אל נציג הש"י במחוז ירושלים (שכינוי ינאי): "מכמה מקורות הגיעו אלי הידיעות, שבמשרדי המזכירות הראשית ידעו בוודאות שמתרחש משהו – עוד לפני ההתפוצצות. ללא כל ספק, היה מצב של מתיחות לפני ההתפוצצות הראשונה, הקטנה. אומרים, שעל הפקידים נאסר איסור מוחלט לצאת את הבניין, נא ברר מיד את כל הפרטים: מי ידע, מי קיבל ומי מסר את ההוראה הזו? אתה מבין, שאנו מייחסים חשיבות ממדרגה ראשונה לשאלה: WHO IS THE MURDERER? . לכן, רכז את כל המאמצים סביב נקודה זו והודיעני, מה שיותר מהר."¹³⁹

בתשובה לפנייתו הנ"ל של צפנת, משיב נציג הש"י בירושלים כעבור יומיים (ב-30.7.1946):¹⁴⁰

- פקידים נמוכים במזכירות מספרים, כי קלר רוסו קיבלה אזהרה בטלפון על פיצוץ הבניין ורצה להודיע זאת לפקיד הראשי, **אנטיפא** |ההדגשה במקור|. זה האחרון גער בה, שלא תעשה פאניקה, ושילח אותה מהחדר.
- מפי מ' מדזיני נודע, כי מיד לאחר ההתפוצצות הראשונה ניגש המבורגר, מנהל המלון, אל שאו, ואמר לו שהבניין נמצא בסכנה ויש להוציא את האנשים מתוכו. לזה ענה שאו: I DON'T TAKE ANY ORDERS FROM JEWS.

הערת נציג הש"י: נוסח זה מזכיר את הידיעה ששמעתי ביום ג' בבוקר מפי אלמוני.

- ב-22.7.1946 בין השעות 11:45-12:00 שלח נובומייסקי מכתב אל שאו, באמצעות שליח ממשדרו. השליח חזר כלעומת שבא, כי מאחורי הגדר של המזכירות הראשית שכבו חיילים עם רובים ותת-מקלעים ולא אפשרו לאיש להיכנס.

- פקיד ערבי נוצרי בשם רוך סיפר לפקיד יהודי בשם זוננשיין, שמספר גדול של פקידים, והוא ביניהם, רצו לעזוב את הבניין לפני ההתפוצצות – אולם לא הורשו לעשות כן.
- הערת נציג הש"י: הידיעה כי הפקיד הראשי, אנטיפא, פקד על העובדים שרצו לעזוב את הבניין, לשוב לעבודתם – התאשרה על-ידי מקור נוסף.
- במערכת "פלסטיין פוסט" ישנה הודעה בכתב מאת האצ"ל, ולפיה ניתנה האזהרה 22 דקות לפני ההתפוצצות. ממשיכים לברר פרטים.

בידיעה לצפנת (ב), גם כן מ-28.7.1946, מוסר המודיע 0013: העיתונות העברית רצתה לפרסם ב-25.7.1946 ששלטונות הצבא מאשרים, שהוזהרו לפני פיצוץ מלון המלך דוד, אולם הצנזורה מחקה את הידיעה הנ"ל.¹⁴¹

במסמך אחר נמסר מפי שמחה לבי – פקידה במזכירות הראשית וחברתה הטובה של קלר רוסו:

במרכזת הטלפונים היו שלושה אנשים. קלר הייתה במקרה בחדר הטלפון בין 12:10 ל-12:20.

כשהגיעה ההודעה על פיצוץ הבניין, הלכה רוסו אל שמחה "מבולבלת נורא" וסיפרה לה על ההודעה.

שתייהן אצו לאנטיפא ומסרו לו על הודעת האזהרה. אנטיפא גירש אותן מהחדר ונתן הוראה, שלא לעזוב את המקום. שמחה ראתה את רוסו רגעים ספורים לפני ההתפוצצות, ואחר-כך נעלמה מעיניה. כנראה, חזרה למרכזת הטלפונים ושם נהרגה. הטלפוניסטית הארמנית, שעבדה שם, נפצעה קשה.¹⁴²

ב-7.8.1946 מודיע 41104 לצפנת (ב):

קאזינס, מנהל המחלקה הממשלתית ליישוב החיילים, הוזמן בבוקר יום שני, 22.7.46, להתיעצות ב-12:30 במזכירות הראשית. לאחר ששמע את צפירת האזעקה ואת אות הארגעה התקשר לבראדלי, כדי לברר אם הפגישה בתוקף. הלה השיב לו, שהראיון בוטל ואל לו לבוא – כי המצב בבניין איננו תקין ויש לצפות למאורעות.¹⁴³

ב־12 באוגוסט 1946 — שלושה שבועות לאחר הפיצוץ במלון המלך דוד — מעביר 00004 לצפנת (ב) דו"ח מסכם על האירוע ונאמר בו, בין היתר: המבורגר, מנהל המלון, קיבל הודעה מאת הטלפוניסט, אמיל קארי, "שהוא, קארי, קיבל אזהרה בטלפון, שהבניין יעוף ועל האנשים להסתלק". האזהרה נתקבלה בין 12:10 ל־12:15 (מטילדה). המבורגר הודיע מיד לאורחים לעזוב את הבניין, ובאמת, כל באי לה־ריג'נס נטשו את הקפה. לפי שני מקורות המבורגר מסר לשאו על האזהרה, וזה ענה לו, "שאינו מקבל פקודות מיהודים, או מטרוריסטים יהודים...".

באותו היום התקבל גם אישור נוסף, מפי גביוזן — העוזר לאדמיניסטרטור הראשי — לפיו הזהירה קלר רוסו את הפקיד הראשי. לדבריו ניתנה האזהרה 15-12 דקות לפני ההתפוצצות השנייה.¹⁴⁴ למחרת היום התקבל חיזוק לדבריו של גביוזן, על סמך חקירה פרטית של בן דוד.¹⁴⁵

עם הישמע האזעקה הראשונה, שלאחר ההתפוצצות הקטנה — נסגרו כל הדלתות המובילות מהמזכירות ואיש לא הורשה להיכנס או לצאת. רבים מהפקידים יצאו ממשרדיהם, כדי לעזוב את הבניין, אולם לא הורשו לעשות כן על־ידי הפקיד הראשי. אין כל ספק, שאנטיפא פעל כבר בהתאם להוראות שקיבל לפני כן מהמונים עליו: שאו או גאטש. ברור שתוצאות הפעולה הוכיחו חוסר ארגון והכנה למקרי דחיפות — מסכם הדו"ח; פקידי מזכירות מוסרים, ששאו סמך על גאטש, האחראי לביטחון מטעם המזכירות. לעומתם, ישנם המוסרים שהמזכירות, לאחר שהתקשרה עם שלטונות הצבא, קיוותה שהצבא שולט במצב.

ריבוי הרשויות, ועקב כך המבוכה שקמה בצמרת השלטון, מחד גיסא — והקומפלקס של שאו, שלא להיכנע לפקודות של יהודים, מאידך — הם אשר מנעו מראשי השלטון האחראיים, שידעו על העלול להתרחש, מתן הוראה דחופה לפנות את הבניין.¹⁴⁶

מסמכי הש"י שצוטטו לעיל אינם אלא טיפה בים ההודעות והידיעות שהציפו

את מרכז המודיעין של מפקדת ה"הגנה", ומטבע הדברים גם את הנהגת תנועת המרי — מיום התרחשות הפיצוץ במלון המלך דוד וימים רבים לאחריו. ואף על פי כן — הרמ"א, רמטכ"ל ה"הגנה", חברי המפקדה הארצית, שהיו מודעים לאמת — וכמותם גם הבריטים — התבצרו בחומת אלם וטמנו את האמת עמוק עמוק במכמני הארכיונים.

שלושים שנה נדרשו לישראל גלילי, כדי לאזור אומץ ולומר בפומבי את אשר נצר בלבו שנים ארוכות, או כפי שהוא מעיד — מאז האירוע במלון המלך דוד. בדברי עדותו על הפרשה, ב-1978, הוא אומר:

אינני טוען שהאצ"ל, אכן, התכוון לשפיכת דמי נקיים. איש אינו כופר בעובדה, שניתנה אזהרה טלפונית בעתה. למעלה מכל ספק הוא, שהייתה התרשלות פטאלית בפינוי, אינני יודע להסביר את פשר ההתנהגות של הבריטים. היו להם כל הסיבות להתייחס לאזהרה הטלפונית בכל הרצינות.

מאז ה-22 ביולי ועד כתיבת טורים אלה הייתי איתן בדעתי, כי אין לשחרר את הבריטים מהאשמה, שלא פינו במהירות הדרושה והאפשרית את האנשים שהיו במשרדים.

בשעתו הגיעה אלינו ידיעה ממקורות הש"י, כי משהובאה האזהרה הטלפונית לידיעתו של שאו, הגיב ואמר: "אנחנו פה לא בשביל לקבל פקודות מהיהודים אלא בשביל לתת להם פקודות". בפגישתי הראשונה עם מנחם בגין, לאחר הפיצוץ — הבאתי ידיעה זו לידיעתו. ויכוחים בינינו לבין האצ"ל, ככל שיהיו מרים — חלילה להם להמתיק דינם של הבריטים.¹⁴⁷

לבריטים נדרש קצת יותר זמן — שלושים ושלוש שנים — כדי להודות באופן רשמי שאכן ניתנה אזהרה על-ידי האצ"ל: לורד ג'אנר, ששימש נשיא הפדרציה הציונית ולא נמנה עם חסידיו הפוליטיים של בגין — נשא נאום בבית הלורדים ב-22 במאי 1979 — נאום המטהר את אצ"ל מאחריותו לאבדות הכבדות שהיו בפיצוץ מלון המלך דוד בירושלים ב-1946.¹⁴⁸ להלן קטע מאותו נאום — על האזהרה שהבריטים התעלמו ממנה בפיצוץ מלון המלך דוד:

[...] ברצוני להוסיף דבר אחד, שחייבים לאומרו: נעשה ניסיון להכפיש את שמו של ראש ממשלת ישראל הנוכחי, השוהה דרך מקרה בארץ זו, כדי לפגוש כמה אישים חשובים. אני מקווה שהלורדים הנכבדים יסלחו לי אם אעזוב למספר שעות, כדי לשמוע מה יש לו לומר – הוא ינאם באולם המרכזי של בית הנבחרים.

כפי שכבוד מעלתכם יודעים, אני מתנגד לטרור מכל סוג שהוא ולכל מטרה שהיא. אבל אני סבור שעלינו להיות הוגנים. נמסר לי, שבראיון ברדיו לפני ימים אחדים הסביר מר בגין את הקו שהוא וחבריו נקטו בו, כשאמר שבשום מקרה הם לא תכננו התקפות על נשים, על ילדים ועל אזרחים.

[...] אני סבור שהבית זכאי לדעת מספר עובדות שנתקלתי בהן לא מזמן, במהלך חקירה מקצועית שערכתני בקשר למה שאירע בעת התקרית (הפיצוץ) במלון המלך דוד. אני אומר זאת בהסכמת האנשים שהיו קשורים עמי, וכן בהסכמת הרופא הנוגע בדבר. אני רוצה למחוק את ההנחה שלא הייתה כל אזהרה. אני מתכוון לקרוא בפניכם מכתב מר"ר קרפורד איש בורנמוט. אני מצטט:

"נאה מצדך שטלפנת אלי היום ומיד ישבתי לכתוב לך". (לראשונה פגשתי את ד"ר קרפורד בפעילות מסוימת בישראל הידועה כ"מגן דוד אדום", שירות עזרה ראשונה ואמבולנסים. לאחר מכן פגשתי אותו בוועידה בבורנמוט, ובמקרה הוא אמר לי שהוא יודע משהו בנושא). במכתבו כתב עוד: "בהמשך לשיחתנו האחרונה בבורנמוט, אני כותב כדי לאשר שהקצין, אשר כתב לי ב־1946 על אודות הפיצוץ במלון המלך דוד, היה מייג'ור ג'נרל דארלי שרידן סקלטון, CB, DSO, FRCS, לשעבר DGMS בהודו. רופא כבוד להוד מלכותו המלך ולהוד מעלתו המשנה למלך של הודו. הוא פרש מהשירות בערך ב־1937 [...] ב־1946 היה ממונה על בית חולים ליד ירושלים בפלסטינה א"י והיה מבקר קבוע במלון המלך דוד. ככל הנראה, הוא היה שם באותו יום עצמו שבו אירע הפיצוץ.

הוא כתב לי שהייתה אזהרה, וזו הועברה לידיעתם של הקצינים כבר בדרך של ליצנות, כדי להדגיש שמדובר ב'בלוף יהודי טרוריסטי'. ואולם למרות העצה שקיבל, 'להתעלם מהבלוף', הוא החליט לעזוב

וכך מצא עצמו מחוץ למלון בעת שאירע הפיצוץ [...] "בריגדיר סקלטון נפטר לפני זמן רב. אני מקווה שעובדות אלה יהיו לך לעזר. רבים מחבריי הכירו את הסיפור בזמנו, אך מעטים מהם עדיין חיים עמנו היום. גיסתי עשויה לזכור אותך בבהירות, כי היא הייתה בידידות עם הבריגדיר. אם אתה חושב שזה נחוץ, אוכל להתקשר אליה".

ביקשתי ממנו להתקשר עם גיסתו והיא כתבה מכתב המאשר את דבריו של ד"ר קרופורד. כפי שכבוד הלורדים יודעים, אינני מסכים לטרור מכל סוג שהוא. ראש ממשלת ישראל הסביר לפני כמה ימים את השתלשלות האירועים בפרשת המלון, ואני מקווה שהמכתב שעתה זה הקראתי, יהווה, בכל ההגינות, מענה לאשמה, שהועלתה בקשר לאותו אירוע.

אני מודה לבית על ההקשבה לדברי.¹⁴⁹

***

תשעים ואחד אנשים נספו בפיצוץ מלון המלך דוד: 41 ערבים, 28 בריטים, 17 יהודים ו-5 אזרחים זרים.

"הייתה זו טרגדיה גדולה", אמר מנחם בגין. "בין ההרוגים היו גם יהודים, דבר אשר נתאבל עליו עד תום חיינו וגם כיום נותר פצע בלבנו; בין היהודים שנהרגו – אני חייב להוסיף, אם כי זה לא משנה את התגובה הנפשית – היו גם ירידים מובהקים של האצ"ל ואנשים שעזרו לנו רבות במלחמתנו. גם לא רצינו לפגוע בשום אזרח אחר, בריטי או ערבי – וכך גם תוכננה הפעולה. כולנו הנחנו שהמלון יפונה, שלא יאונה רע לאיש, אלה היו כללי המוסר של מלחמתנו, הרי לא הייתה זו הפעם הראשונה שחיבלנו בבניין צבאי ממשלתי של הבריטים, ואם היו בו אזרחים, היינו משגרים אזהרה, מטלפנים בעוד מועד ומותירים שהות לפינוים. גם כאן נהגנו כך. אבל קרה אחרת".

מדוע לא הורה שאו על פינוי המלון?

עשרים ושלוש שנים לאחר הפיצוץ – בתכנית רדיו ב"קול ישראל"¹⁵⁰ – עדיין היה הדבר בגדר תעלומה בעיניו של מנחם בגין: ההשערות הן שונות. ישנם הטוענים שהייתה לו כוונת זדון, לא לתת

לפנות את המלון; עובדה היא, שהשוטרים והחיילים הבריטים קיבלו פקודה שלא לאפשר לאנשים לצאת, והיו עדויות מצד אותם שהצליחו לצאת, שאכן ירו בהם וגם באחרים שניסו להימלט. אינני בטוח אם השערה זו היא נכונה, וכאשר כתבתי את ספרי "המרד" ואת הפרק על מלון המלך דוד (וכתבתי את הספר ב־1950, כשהכול עדיין היה טרי בזיכרונו), העליתי גם השערה אחרת, וזו היא: ייתכן מאוד, שלא עלה על דעתם שאנחנו באמת החדרנו מטענים של חומרי נפץ לתוך המלון. כפי שכבר אמרתי, זה היה מבצר, והיה קשה להם להעלות על הדעת שאכן, הצלחנו לחדור מעבר לגדרות התיל, לכוחות הצבא, למכונות הירייה וכדומה; נוספה לכך הבעיה של פצצת התבערה בחוץ, שקדמה לפיצוץ הגדול – ייתכן שהם הניחו כי זהו זה! ובכך הסתיים העניין. אולי חשבו שחומדים להם לצון, שרוצים להשפיל את הפרסטיז'ה של הממשלה הבריטית, של האימפריה הבריטית, כלומר, היהודים רוצים להניע את השליטים הבריטים לעזוב את המלון במרוצה [...] היו שם גנרלים, קצינים בכירים אחרים – כל השלטון המרכזי, וכולם צריכים היו לברוח [...] ומה אם היה מתברר, שזו הייתה אזעקת שווא, או מעין פצצת עשן וכדומה [...] ייתכן מאוד שזוהי הסיבה שבגללה לא פינו את המלון, הניחו שהאזהרה לא הייתה רצינית, שיערו שהכוונה היא להשפיל אותם, והעדיפו שלא לצאת.

וישנה אפשרות שלישית: הם פשוט חששו לצאת. אולי העלו על דעתם שאנחנו רוצים להוציאם החוצה, אל מחוץ למבצר, כדי לפגוע בהם. אבל מובן מאליו שכל אלה אינן אלא בחינת השערות, איש אינו יכול לדעת, כל עוד שאו לא יודה שאכן, הורה שלא לפנות את המלון, על אף האזהרה שהגיעה.

עמיחי פאגלין (גירי), קצין המבצעים של הארגון הצבאי הלאומי ומי שתכנן את פעולת מלון המלך דוד – מצביע על סיבה אחרת שמנעה משאו לפנות את המלון:

עם כל רצוני לעבור לסדר היום על ויכוח חסר תכלית עם מר שאו, שהיה אז המזכיר הכללי של השלטון המנדטורי ושהיה ללא ספק

אחראי לאי פיננציה של הבניין, הרי שלדעתי, כאשר דנים בסוגיות השייכות להיסטוריה, יש צורך בבדיקה מקיפה ומושלמת של כל מערכת העובדות.

הרצון להוכיח ש"הגוי אשם" (דבר שבמקרה דנן אינו חולק עליו), היה יכול לשרת את האינטרסים ואת המטרה של המחלתת הלוחמת בזמן המעשה. אבל כיום, כאשר אנו באים לדון בסוגיות אלה, עלינו בנוסף לכך לדייק בנינוח למען שתי המטרות: שלמות האמת ההיסטורית, ולימוד לקחים.

בכווננו לנתח את הסיבות שגרמו למספר כה גדול של קורבנות, כתוצאה מהפעולה הנ"ל, אין להסתפק בקביעה אם ניתנה הודעה למפרע או לא, מאחר שהיו גורמים נוספים ככדי משקל, שמנעו את הפיננציה:

גורם אחד — יש לזכור כי בתקופה ההיא הייתה קיימת תנועת המרי, שאיגדה את שלושת ארגוני המחלתת תחת המרות של המוסדות הרשמיים של היישוב.

בעוד הארגון הצבאי הלאומי, שביצע את הפעולה, ראה בפגיעה במרכז השלטון האזרחי ובמפקדת הצבא הבריטי חוליה נוספת בשרשרת הפעולות שמטרתן למוטט את השלטון הזר, ראו אנשי ההנהגה הרשמית, באמצעות ה"הגנה", בפעולות הנ"ל מבצע חירום, שמטרתו להשמיד את המסמכים שנתפסו על-ידי הבריטים בבנייני הסוכנות, ויכלו לשמש חומר מרשיע כלפי מנהיגי היישוב שהושלכו למעצר. כתוצאה מכך נתגלעו חילוקי דעות חמורים בין זרוע הביצוע של הארגון הצבאי הלאומי, שבראשותו עמדתי אנוכי, לבין מנגנון הפיקוח של ה"הגנה" (בראשותו של יצחק שדה), בקשר לשהות שיש לתת לבריטים בפיננציה הבניין. הארגון רצה להעמיד את השהות על פרק הזמן שהיה נהוג אצלנו — 70 דקות; ואילו אנשי ה"הגנה", באמצעותו של שדה, עמדו על כך שלא תינתן שהות של יותר מ-30-40 דקות. ברור שלהחלטה הנ"ל, בצירוף הנסיבות שיתוארו להלן, הייתה משמעות לגבי תוצאות הפעולה.

הגורם השני — באותה תקופה החליטו הבריטים לשתול מודיע בשורות הארגון הצבאי הלאומי בירושלים, בתפקיד בכיר של קצין

ביחידת הקרב של הארגון — עמדה שהבטיחה לבריטים ידיעה מראש על כל פעולה שהארגון יבצע במרחב ירושלים.

המודיע השתתף אמנם כמפקד אחת מיחידות ההבטחה בפיצוץ מלון המלך דוד, ניסה לחמוק ממקום ההתארגנות כדי ליצור קשר עם שאו, אך בגלל הנהלים וסידורי הביטחון שהיו נהוגים ביחידות הקרב של הארגון — נמנע הדבר ממנו אף כי עדיין לא נודע אז דבר היותו סוכן זר. הנ"ל נכנס לפעולה, אך נאלץ להיכנס בקרב יריות עם יחידות משטרה בריטיות שחשו למקום.

חוסר ידיעה מהמודיע הנ"ל, כתוצאה מנטרולו, היווה, כנראה, אחד הגורמים החשובים בשיקוליו של מר שאו להתעלם מהאזהרה שניתנה לו.

העדר אינפורמציה מצד אחד, ואינפורמציה מוטעית שעמדה לרשותו של המזכיר הראשי, לפיה לא יעזו ראשי הנהגת היישוב העצורים לאשר פעולה קיצונית מסוג זה — הביאו, לדעתי, להחלטתו הגורלית של מר שאו, שלא לפנות את הבניין.¹⁵¹

ותיתכן גם סיבה אחרת לאי-מתן הוראת הפינוי:

על כך מצביע אלימלך שפיגל, שבבית המלאכה שבבניהולו, ברחוב פאירברג בתל-אביב — הותקנו הפצצות. לאחר שסיים את פעולת ההדרכה והרכיב את מנגנוני הפצצות בבית-אהרון — הורה לו גירי לשוב מיד לתל-אביב. "פתאום נתקפתי רצון עז להעיף מבט אחרון במלון המלך דוד", סיפר. ביקשתי מהנהג שהסיעני לעבור דרכו. כמה הצטערתי שלא הייתה בידי מצלמה, להנציח את מראהו שעה קלה לפני הפיצוץ!

כשהגענו לאבו-גוש, שוב ביקשתי מהנהג להמתין. העפתי מבט על השעון, כדי לרשום בזיכרוני את רגע הפיצוץ. ואכן, זה אירע כמצופה — אולם מהר יותר מהמתוכנן. כל השעונים הכימיים והמכאניים כאחד כוונו על-ידי ל-45 דקות. כמו ידיי בדקתי אותם. ידעתי את שעת היציאה של הבחורים, ועל-פי חישוביי, אפילו התנהל הכול בדיוק של דקה על-פי לוח הזמנים המתוכנן — לא יכול היה הפיצוץ לצאת לפועל לפני השעה 12:45. אלא אם כן — הרהרתי כמעט בקול — אלא אם כן, מישהו הזיז את הכדים ממקומם, תוך כדי ניסיון לנטרל אותם."

כעבור חמישים ושלוש שנים עדיין משוכנע אלימלך שפיגל ש"כדי החלב" התפוצצו טרם זמנם: "אני האיש שהתקין את שעוני הזמן הכימיים והמכאניים בכדי החלב שהוטמנו במרתף מלון המלך דוד", הוא אומר, "ואני חוזר וקובע באחריות מלאה, שפרק זמן ההתראה כוון ל-45 דקות ולא ל-35 דקות. מכאן, שהפיצוץ המוקדם אירע מסיבה אחת בלבד: מישחו או מי שהם ניסו לפרק את הפצצות והללו התפוצצו לפני המועד המתוכנן. אלה הם אותם גורמים – שמסיבות שלהם, לא שעו לאזהרות לפנות את המלון, אולי גם משום שקיוו לנטרל את המוקשים; וכדי לנקות עצמם מאשמת ההרג – הפיצו את העלילה שלא ניתנה כל אזהרה מוקדמת", טוען שפיגל.

החשד שהבריטים ניסו לפרק את הפצצות לא היה נחלתו הבלעדית של שפיגל. הוא העסיק גם את אנשי המודיעין של ה"הגנה". מסמכי הש"י מאותה העת גדושים בשפע של ידיעות בכיוון זה. באחת מהן, שנשלחה ב-25.7.1946 מינאי (מחוז ירושלים) לצפנת (מרכז הש"י), נכתב:¹⁵²

"בישופ, עיתונאי חוץ, סיפר למודיענו, כי הוא וחברו, סטיל (כתב-חוץ בשירות האינטליג'נס הבריטי) ישבו לפני ההתפוצצות כבר של המלון ולגמו קוקטייל. להערכתו, בשעה 12:10 נשמע צרור יריות מ'טומיגן', והשניים יצאו לגוזזטרה (שמעל לכניסה הראשית) לברר פשר הדבר. הוא ראה, שהצבא פרץ אל תוך מרתף המלון וערך חיפושים בכליהם של העובדים הערבים. הם המשיכו לעמוד על המרפסת כעשרים דקות לפני שאירעה ההתפוצצות הגדולה".

הערת נציג הש"י (ינאי): סיפור זה מוכיח, כי הצבא ידע עשרים דקות לפני ההתפוצצות שישנה סיבה לבדוק מי מבין הערבים בפנים הנם עובדים אמיתיים, דהיינו: הם חשדו כי הושם מוקש בתוך הבניין על-ידי אנשים לבושים כערבים.

ממסמך ש"י מ-30.7.1946 עולה ניסיון מצד הבריטים לפרק את מטעני הפצצות במלון המלך דוד. בידיעה ששיגר 41104 לצפנת (ב) נאמר: "האופה מוסר, שנעשה ניסיון על-ידי חיילים לפרק את המטען שהוכנס על-ידי אנשי האצ"ל. הניסיון נעשה דגעים מספר לפני 12:00 על-ידי קבוצת חיילים, שהוועקו למרתף".¹⁵³

ב־5.8.1946 מעביר 00004 לצפנת (ב) הודעה בשם "האופה":
 "בין הפקידות במזכירות הראשית אין מטילים עוד ספק, שאזהרה אכן
 ניתנה מטעם הנהלת מלון המלך דוד למזכירות הראשית. האחראי על הביטחון
 במזכירות הראשית התקשר עם שלטונות הצבא וביקש לשלוח מומחים
 צבאיים לפירוק הפצצות, ואלו, אכן, נשלחו".¹⁵⁴

העיתון "דבר" כתב למחרת ההתקפה:
 "יש אומרים, שהפצצה בלה-דיג'נס התפוצצה, שעה שאמרה המשטרה לפרק
 אותה [...]"

במסמך ש"י מ-6 באוגוסט 1946 לצפנת (ב), מודיע 00004 "שאחרי
 ההתפוצצות הראשונה ליד הבניין, הובאו לפי דרישתו האישית של המזכיר
 הראשי, שאו, מומחים צבאיים לפירוק פצצות, רובם סמלים (N.C.O.s) ואתם
 גם מספר קצינים".¹⁵⁵

ידיעה מפורטת יותר על הניסיון לפרק את הפצצות, ניתן לקרוא במסמך ש"י
 מ-7 באוגוסט 1946, מ-01104 לצפנת (ב):
 "הנרי בייקר [ההדגשה במקור] מוסר, שמיד אחרי קבלת האזהרה (לפני
 ההתפוצצות הראשונה), גאטש, הממונה על הביטחון במזכירות הראשית,
 התקשר עם קצין הביטחון של המפקדה. כתוצאה מכך, ניתנה פקודה מטעם
 המפקדה להזמין מומחים צבאיים לפירוק פצצות.
 הנרי בייקר אינו מכחיש את הידיעה ששאו ידע על המתרחש אלא הוא
 (בייקר) סבור, ששאו השאיר את העניין לטיפולו של גאטש".¹⁵⁶

***

ביטול ממצאיו של חוקר מקרי המוות הראשון שמינו הבריטים בנושא פיצוץ
 מלון המלך דוד – מצטרפת לשורה ארוכה של סימני שאלה באשר
 להתנהגותם של הבריטים בפרשה זו.

ב־26 באוגוסט 1946 הורה בית המשפט העליון של פלשתינה, שכל
 הממצאים מה־3 באוגוסט 1946, הנוגעים לחקירת מקרי המוות שהתבצעה
 בירושלים בעקבות פיצוץ מלון המלך דוד – יבוטלו. הנימוק הרשמי שניתן

לכך: "ההוכחות בלתי מספקות". לא נאמר דבר על זהותו של חוקר מקרי המוות (ה־CORONER), שממצאיו בוטלו בצו בית המשפט העליון על פתיחת חקירה חדשה, בנוגע למותם של 78 אנשים שנספו במלון המלך דוד, "ושחקירה זו לא תבוצע על-ידי אותו חוקר מקרי מוות, שניהל את החקירה ב־3 באוגוסט 1946". בתוקף הוראתו זו של בית המשפט העליון ממנה ב־3 בספטמבר 1946 הנציב העליון, סר אלאן קנינגהאם, את השופט ליוניל אלכסנדר ויליאם אור, ממלא־מקום נשיא בית המשפט המחוזי בירושלים, לחקור בשנית את מקרי המוות של הנספים בפיצוץ מלון המלך דוד. תופעה זו מאוד לא שכיחה אצל הבריטים, השמרנים מטבעם – אך יש בה כדי להצביע על המבוכה והבלבול ששררו בצמרת השלטון המנדטורי בארץ, וגם על ניסיון נואש לטשטש כמה מהעובדות הלא כל כך נעימות לראשי הממשל האזרחי והצבאי. כי חקירות, אכן, נערכו – החל מהיום הראשון לפיצוץ, אולם על-ידי אנשי הממסד – המשטרה, הבולשת והמוריעין הצבאי. החוקרים מטעם – כפי שמתברר מעדויות שונות (ראה, למשל, עדויות הטלפוניסטים במלון המלך דוד וב"פלסטיין פוסט") – ריכזו את מאמציהם להציג תמונה ההולמת את צורכיהם ומחפה על מחדליהם.

בהוראה מגבוה, שנתקבלה במטה הארצי של ה־C.I.D. בירושלים, הם נדרשו להגביל את עצמם בחקירה להיבט הפלילי בלבד, במגמה "להוכיח את אשמתם של מבצעי הפשע", ותו לא. מתברר גם שחלק מההוראות נמסרו לחוקרים בעל־פה, ללא ספק כאמצעי זהירות שלא להותיר מסמכים כתובים שיצביעו על המגמתיות בחקירה.

חשוב לזכור, שבכתב המינוי של השופט אור קיימת מגבלה חמורה: "עליו לצמצם עצמו אך ורק בחקירת נסיבות מותם של ההרוגים בפיצוץ", בלי להיכנס לפרטים נוספים כגון אלה: האם נתקבלו אזהרות במועד? מי מנע את פינזים של העובדים במלון? על מי רובצת האחריות למחדל הביטחוני?

ואכן, השופט אור עצמו מתייחס לכך בהחלטתו, בשמץ של ביקורת מוסווית: "הגבלתי את היריעה של חקירתי אך ורק בקביעת (א) זהות הגופות, (ב) מועד המוות והסיבות הפיזיות שגרמו לכך, (ג) הנסיבות שבהן מצא את מותו כל אחד מהנספים. אלו היו המגבלות הפרוצדוראליות שהוטלו עליי,

ומטבע הדברים הן לא אפשרו חקירה בנושא הפיצוץ שאירע במלון המלך דוד ב־22 ביולי 1946.¹⁵⁷

בשיחות פרטיות היה השופט אלכסנדר ויליאם אור הרבה יותר בוטה. מסמך הש"י מיום 15.9.1946 (לצפנת ב־ד מ־00004) מגלה "מפי לזר": "השופט אור אמר בשיחה פרטית: 'יש לי כרגע כל ההוכחות, כדי להאשים כמה פקידים גבוהים ברצח של 91 איש. האשמים העיקריים הם שאו ואדינגהם [ההדגשה במקור]. אולם אסור לי להיכנס לעניין הזה — אלא להסתפק בקביעת המוות וסיבותיו'".¹⁵⁸

על ביטול ממצאיו של חוקר המוות הראשון, על מסקנותיו של השופט אור, ועל ההתעלמות מהאזהרה — כותב עיתון "דבר" ב־17.9.1946:

בתוקף לחץ של חברות ביטוח נאלצה ממשלת ארץ ישראל לערוך חקירה חדשה בנסיבות המוות של חללי מלון המלך דוד [...] ולא בא לידי ביטוי רצונו של הציבור, שתיערך חקירה בעניין אי־ההצלה של קורבנות הרצח [...] על כל פנים ביטלה חקירתו של כבוד השופט אור את ההודעה, שמסרה לשכת המודיעין הממשלתית בירושלים לפי בקשת הנציב העליון והמזכיר הראשי, כי שום איש רשמי לא הוזהר על העתיד להתרחש בבית המלון.

מפקד משטרת מחוז ירושלים, מר האדינגהאם, העיד כי מנהל המלון, מר המבורגר, סיפר לו כי חומר מפוצץ הוכנס אל מתחת למשרדי המזכירות הראשית. מר האדינגהאם ציווה מיד לערוך חיפוש, אך הפקודה לא בוצעה, כי לא היה די זמן לכך [...]

המשטרה הייתה צריכה איפוא לתבוע לאחריות את מנהל המלון אלמלא מסר מיד למשרדי המזכירות על הסכנה הנשקפת להם. אולם ברור, שמר המבורגר הזהיר את כל הצדדים. הוא לא התרשל, הרחיק את האורחים, צלצל למשרדי המזכירות הראשית ולמשטרה, מסר למפקד המשטרה, כאשר ראה אותו.

מתי נודע הדבר למר המבורגר — גם זה יכול להיקבע בדיוק, משום שהזהירו את "פלסטיין פוסט", והטלפנית של המלון טלפנה למשטרה, והרגע נרשם. באותה הודעה נאמר, כי כבר נמסרה אזהרה למלון. הקצין טיילור העיד, כי מבית המלון ניתן אות האזעקה הפנימי

למשטרה ב-12:15, כלומר 22 דקות לפני ההתפוצצות הגדולה, ולא ברור, אם הייתה האזעקה מבית המלון אך ורק בגלל הפצצה שהוטלה בחוץ, או בגלל הסכנה מבפנים – וזה דורש בירור [...].
 ואם צריכים פקידים גבוהים להודות בכך, שלא עלה בדעתם כי דבר כזה ייעשה, ועל כן לא הזדרזו לפנות את המשרדים – יודו בכך, ותירשם לחשבונם טעות מעציבה.
 ואם אמנם רצו פקידות ופקידים לברוח והממונים עליהם לא נתנו, הרי גם זה צריך שייקבע.

ו"דבר" מסכם:

הממונים הגבוהים על משרדי המזכירות הראשית צריכים היו לחשוש. פעם או פעמיים הצילה אותם ה"הגנה". והם נוכחו שהתנקשות בחייליהם ובמשרדיהם אינה בגדר דבר שלא ייתכן כלל וכלל. והבירור המשפטי צריך היה להכחיש או לאשר את הלחישות, שנמסרו בבית החולים הממשלתי מפי פצועים, ובמשרדים ממשלתיים מפי ניצולים – כי אפשר היה להציל חלק מהאנשים על-ידי הרחקתם מההירה מהבית, והדבר לא נעשה, ולא עוד אלא שהיו גם פקודות מפורשות, לא לזוז!
 הגיע הזמן לקבוע, מה אמת בהאשמות של אי-הצלה ושל הפרעה להימלטות.

"לא האנשים עיקר – אלא האיש" – הייתה האמרה החכיבה על נפוליאון. אילו צריך היה לחדור למלון המלך דוד על-פי המושגים המקובלים בתורת הלחימה המודרנית – לא היו מספיקים לכך כל אנשי האצ"ל והפלמ"ח גם יחד. גידי הקצה לכך שמונה נערים, חסרי ניסיון קרבי של ממש, וגילם הממוצע לא עלה על 19; הוא חימש אותם במספר אקדחים וב"סטנים" ושלח אותם אל מול לוחמי הדיוויזיה המוטסת השישית, למודת הקרבות באירופה – להבקיע את "חומת יריחו" של השלטון המנדטורי בארץ.
 והם עשו זאת: באומץ, בתושייה וביעילות מדהימה. הביצוע כולו נמשך פחות מעשר דקות, וכמעט ללא קורבנות. אלמלא נתקלו באורח מקרי בקצין הקשר, מקינטוש – היו מסתלקים בלי להשאיר עקבות, ובלי שאיש היה

יודע כיצד ומתי היו שם. לכך נתבעו יותר מסתם אומץ רוח והעזה. לכך דרוש היה תכנון קפדני, מדויק, מהלכים זהירים ומחושבים – אך גם דקים ויעילים. לכל דקה חייבת הייתה להיות משמעות ומשקל.

האיש שהגה את תכנית הפעולה, עמיחי פאגלין, ניחן באותו שיקול דעת זהיר ומחושב, אך כה חיוני, מבחינה פסיכולוגית וטקטית: הוא למד היטב את האויב ואת דרך מחשבתו.¹⁵⁹ יריביו היו חניכי אסכולות המלחמה המורדנית, מצוידים במיטב הנשק המשוכלל; נשקו שלו היה תחבלנות מתוחכמת, ואריאציות שנונות ו"הטמנת פחים".

בנשק זה תכנן והוציא לפועל את פריצת מבצר עכו, כבש את יפו במלחמת הקוממיות והפך לפארכה את משטר המצב הצבאי שהטילו הבריטים על עריה החשובות של הארץ.

פיצוץ מלון המלך דוד היה ללא ספק גולת הכותרת בפעולות המחותרות בארץ (ומעטות הדוגמות המשתוות לו בעולם), וכדברי הקולונל גריי,¹⁶⁰ "הוא היה בין הגורמים להחלטה לנטוש את ארץ-ישראל". המבצע עורר השתאות בקרב ידידים, יריבים ואויבים כאחד.

ריצ'רד קרוסמן, מראשי מפלגת העבודה הבריטית באותה תקופה, כתב כי נשיא ההסתדרות הציונית, חיים וייצמן, אמר לו לאחר הפיצוץ בהתרגשות, כשעיניו זולגות דמעות: "אינך יכול להכחיש כי הם עשויים ללא חת. אילו פוצצו את המטה הראשי של הצבא הגרמני, היו ללא ספק זוכים בצלב ויקטוריה".¹⁶¹

התגובה המאלפת ביותר הייתה של מזכיר ממשלת המנדט דאז, סר ג'והן שאו, האיש שהואשם באי-פינויו של מלון המלך דוד, וחיוו ניצלו אז בנס: "תמיד אמרתי לעצמי: מבחינה מבצעית – כל הכבוד ל'טרוריסטים' שלכם. הם ביצעו את מלאכתם בכשרון ובהעזה יוצאים מגדר הרגיל. זו הייתה תחילתה של שרשרת ניצחונות יהודיים, שהגיעה לשיאה

ב-1948...¹⁶²

במלאות חמישים שנה לפיצוץ מלון המלך דוד נכתב ב"ג'רוסלם פוסט" בגיליון מיום 22.7.1996, במאמר הראשי:

"הזמן לא מחק את זיכרון אותו אירוע נואש היסטורי. הוא ראוי להנצחה לא רק בשל אבלן של משפחות הקורבנות אלא באותה מידה גם בשל הצלחתה של אותה משימה טרוריסטית ומשמעותן של השלכותיה הפוליטיות – היא הובילה במישרין להקמתה של מדינת ישראל".

ובהמשך: "על אף חשיבותו של הפיצוץ – המחלוקת סביב הפרשה מנעה תיעוד מדויק של שרשרת האירועים שהובילו לכך. הדו"חות הרשמיים על ההתקפה לא נפתחו לפני הציבור הרחב על-ידי משרד ההגנה של בריטניה אלא בשנים האחרונות. המסמכים הבריטיים נותרו חסויים למשך שלושים שנה, ונכון להיום כמה מסמכים רלוונטיים עדיין שמורים נעולים במשרד החוץ של בריטניה".

לפי נייל קובט, מגנזך המדינה של בריטניה, "מסמכים מסוימים הקשורים לפיצוץ מלון המלך דוד סגורים בפני הציבור, כיוון שהם עלולים להביך חברי ממשלה לשעבר, אישים מסוימים, או את דעת הקהל".

באותו גיליון של "ג'רוסלם פוסט" כותב אלכסנדר זווילי, שעבד אז ב"פלסטיין פוסט":

"בחלל ריחפה אווירת גינוי כללית של מעשה הזוועה. אולם – ואיש לא העז לדבר על כך – הייתה גם תחושה של הערצה לאומן לבם של המבצעים ולכושר ההמצאה והתחכום שלהם. כיצד הצליחו לחדור ללבה של מצודת הכוח הבריטי?"

وهוא מסכם: "אין כמעט ספק, שבעקבות אותו פיצוץ החל הקבינט הבריטי לשקול ביתר רצינות ויתור על המנדט בפלשתינה. הטרגרדיה של מלון המלך דוד מסמלת את נקודת המפנה בהיסטוריה של ארץ-ישראל המנדטורית".

***

האנגלים מעריצים את התנ"ך. הפרק בשופטים על גרעון ושלוש מאות לוחמיו שלהב את דמיונו של אחד מגדולי מצביאייהם, מיג'ור ג'נרל צ'רלס אורד וינגייט, שראה בגרעון התנ"כי סמל ומודל לחיקוי במלחמת הגרילה – תחילה

נגד הכנופיות בארץ, ובמלחמת-העולם השנייה בחבש ובבורמה. הפעם לא מנו אנשיו של גדעון (כינוריו של עמיחי פאגלין, שקוצר לגידוי) יותר מעשרים וחמישה נערים, ומתוכם רק שמונה לוחמים בפועל, פחות מכיתה קרבית – וכיניהם פרובוקטור אחד, ינאי, אשר הושתל על-ידי האנגלים.

ועם אלה יצא האצ"ל להסתער על המצודה הבריטית המבוצרת ביותר בארץ, ואולי במזרח-התיכון כולו. ועד כמה שלא ייאמן – גם הצליח. ביום שני, 22 ביולי 1946, בשעה 12:35 בצהריים – השמיע הגורל את פעימתו הראשונה בספירה לאחור לקראת יציאתם של הבריטים מהארץ.

פיצוץ תחנת הרכבת בירושלים

ביום ראשון, 27 באוקטובר 1946, הושלמו ההכנות האחרונות בפיקוד האצ"ל להתקפה על תחנת הרכבת המרכזית בירושלים. התכנית אושרה סופית על-ידי גידי ופרטיה נמסרו גם לינאי, שאמור היה לפקד על המבצע. המועד הסופי לא צויין, אולם נאמר לו להמתין בחדרו להודעה נוספת ב-48 השעות הבאות.

ביום שני לעת בוקר הגיעה עדינה חי עם המסר: פגישה מסכמת עם גידי נקבעה למחרת בשלוש אחר הצהריים.¹

עוד בטרם נדם הד צעדיה של הקשרית — ארז ריינהולד בחיפזון את מזוודתו, הודיע לבעלת הדירה, הגב' כץ, שהוא יוצא לשעה קלה — ולא שב עוד.² אחר הצהריים הופיע בדירתו של פינקלשטיין בחיפה ובפיו סיפור מוזר על "מתנה" שנתבקש למסור למאן שהוא על הכרמל. פינקלשטיין ידע שריינהולד פעיל בשורות האצ"ל, ואף על פי כן נראה לו העניין תמוה במקצת והוא החליט להתחקות אחריו. להפתעתו פנה חברו לעבר משכנו של קצין הבולשת שינדלר, השתהה שם קמעא, ובשובו סיפר שלא מצא את שחיפש, וה"מתנה" לא נמסרה לתעודתה.³

כפי שהתברר לאחר מכן, לא בכדי כיתת ריינהולד את רגליו לבית ידידו: מיד עם הגיעו הושיט לו חבילת ניירת בכתב-יד; כעבור שעה קלה כבר נמצאו הללו על שולחנו של קצין החקירות הבריטי קונקווסט. האורות במשרדי הבולשת בחיפה דלקו באותו הערב עד לשעות הקטנות של הלילה; ההתייעצויות הטלפוניות עם מטה ה-C.I.D. בירושלים נמשכו עד עלות השחר.

בבוקר יום שלישי, ה-29 באוקטובר 1946, כבר היה החומר המודיעיני שהעביר ינאי – ערוך, מודפס ומחולק לשלושה דו"חות (ראה נספח א'). הראשון, שמספרו 130-006, נשא את התאריך 28.10.46 ופירט בהרחבה את כל המידע שהספיק ינאי לאסוף על האצ"ל, בראש ובראשונה את תכנית החבלה בתחנת הרכבת בירושלים – מבצע שהוא אמור היה לפקד עליו באופן אישי.

השני (מספרו 126-006 ותאריכו 29.10.46) דן במבנה הארגוני של האצ"ל, בשיטות פעולתו, במטרותיו הטקטיות המידיות ובמערכת היחסים שבינו לבין ה"הגנה" והלח"י.

השלישי (מספרו 123-006) היווה המשך מסכם של שני הדו"חות הקודמים, לגבי מצבו הארגוני והפיננסי של האצ"ל, בתוספת פרטים על מפקדים בכירים ומטרות תקיפה בחו"ל.

הדו"ח הראשון הוא החשוב מכולם, והוא מרכז את עיקרה של האינפורמציה ששימשה בסיס לגל המאסרים בליל ה-30 באוקטובר 1946, ולמארב הדמים שהציבו הבריטים למחרת בתחנת הרכבת. מצוינים בו יעדי תקיפה משוערים וכן שמותיהם וכתובותיהם של מפקדים בארגון, מחסני נשק ומקומות מפגש. ינאי לא ידע את שמותיהם האמיתיים של האנשים (שיטת הקונספירציה של האצ"ל שבה והוכיחה את עצמה!), ופרט למקרהו של דב כהן (שמשון), שאותו הכיר עוד מתקופת שירותם בצבא הבריטי ומפעם לפעם התארח אצלו – ידע למסור רק כינויים ותיאורים חיצוניים. ברם, "אחוות הלוחמים" לא מנעה בעדו מלהלשין בלי נקיפת מצפון על חברו לנשק, אף כי בנימה לא קטנה של הערצה: "האיש האחראי על סניף האצ"ל בפתח תקוה הוא סרג'נט מייג'ור כהן, חייל משוחרר ואיש קומנדו עטור אותות הצטיינות ומדליות רבות מקרבות אבסיניה והמדבר המערבי. גבר אמיץ מאוד!" (ראה נספח א' – דו"ח מס' I).

זהירותו של עמיחי פאגלין עמדה לו, שלא להתוודע אל ינאי מעבר למה שחייבו התפקיד. פעם אחת ראהו ריינהולד בפתח בית מגוריו – פעם אחת יותר מדי, שכמעט עלתה לו באכזבן חירותו.⁴ תיאורו של גידי בדיווחו המודיעיני של ינאי מעיד על החשיבות שייחס לו ריינהולד בסולם הפיקוד של האצ"ל וגם על תקוותו הנכזבת להגיע באמצעותו אל בגין. להלן קטע

מתוך אותו דיווח: "מקום חשוב אחר הוא ברחוב יהודה הלוי בתל-אביב, או ייתכן שזה ברחוב מקוה ישראל, מעבר לפסי הרכבת בצד של משרד הדואר — ברחוב המוביל לבית הדר. הבניין נקרא 'פסז' גולדין' והוא בעל שתי כניסות בשני רחובות וכן כמה מסלולי בריחה. אדם חשוב מאוד גר במקום זה יחד עם הוריו, שהם עשירים מאוד. האיש בעל גזרה דקה, גובהו 5' ו-10", בעל שיער גלי שחור, כבן 26-27 ובעל חזות נאה. זהו האיש החשוב ביותר הידוע לי. כל התכניות המבצעיות ברחבי הארץ חייבות באישורו. אינני יודע את שמו. אני מכירו כ'גדעון'" (ראה דו"ח מס' I).

***

בשלוש אחר הצהריים המתינו כמוסכם גידי ואבינועם לינאי, כדי לסכם עמו את הפרטים האחרונים של המבצע, שתוכנן לצאת לפועל למחרת ב-8 בבוקר. הם חיכו עד בוש.

הקשר שנשלח אליו — חזר כלעומת שבא: "האיש איננו".

בחמש אחר הצהריים הייתה זו עדינה חי שנקשה לשווא על דלתו. בשבע בערב פקעה סבלנותם של גידי ואבינועם; בלב כבד פנו לעבר מקום מגוריו.

"שאלנו על אדון ריינהולד", סיפר אבינועם, "ובעלת הדירה השיבה שהוא נעדר מאמש. ביקשנו רשות להשאיר לו פתק", המשיך. "על השולחן ניצב אגרטל פרחים, אך את עיני צדה פיסת נייר לצדו; היה בה משפט אחד באנגלית: 'See you later'. ועל החתום: Mary. לאחר שבחנתי את הפתק מקרוב הגעתי למסקנה, שכתב היד הנו של גבר ולא של אישה. התחלנו חושדים שמשהו כאן אינו כשורה: ההשערה הסבירה הייתה שנחטף על-ידי ה'הגנה' — לאחר פרשת מלון המלך דוד שוב התחדרו היחסים בין שני הארגונים⁵; ואילו במחשבה שנייה עלתה האפשרות שהוא נאסר".

עד כמה שזה נראה מוזר, חרף כל הסימנים המחשידים — רעיון הבגידה לא עלה כלל על הפרק, ומעיר על כך יעקב עמרמי (יואל), שעמד באותה תקופה בראש שירות המודיעין של האצ"ל: "אני מטיל ספק, שהייתה לאבינועם הסתייגות כלשהי כלפי ינאי כשלא מצא אותו בחדרו — אחרת היה מבטל את הפעולה מיד, כשם שאירע לעתים מסיבות פחות חשובות".⁶ הפעולה לא בוטלה. ההכרעה נדחתה למחרת, מה עוד שמשותפיה כבר

זומנו לשבע בבוקר. בינתיים נכנס לתוקפו העוצר הלילי בירושלים, וכוננתו של גידי לשוב באותו ערב לתל-אביב כבר לא הייתה מעשית. נוצרה אפוא בעיה של לינה. "היה לי חדר במרכז העיר", סיפר אבינועם,⁷ "אלא שאי אפשר היה לגשת אליו בשל העוצר".

אכסניה אחרת לשעת חירום הייתה "חדר הנביא" בקרית שמואל, ולשם שמו פעמיהם.

אבינועם כבר החל נועץ את המפתח במנעול הדלת, כשאזזה חוש נסתר עצר בו: "אולי לא כדאי ללון כאן הערב...". — פנה פתאום לגידי — "הרי ינאי יודע את המקום!". הוא עצמו הופתע למשמע דבריו.

"נהגתי כמתחייב על-פי כללי הזהירות", הסביר כעבור שנים ליעקב תבין. "חששנו שינאי נחטף או נאסר ואולי לא יעמוד בלחץ החקירות. אפשרות אחרת", הודה, "לא עלתה כלל על דעתנו".

השניים המשיכו לעבר שכונת אבו טור ומצאו מקלט בחדרו של מייק.⁸ (למחרת התברר, שקציני בולשת בריטיים, אכן, פקדו את "חדר הנביא", ומזלו של גידי שיחק לו באותו ערב פעמיים, הן בתל-אביב והן בירושלים.)

יום רביעי, 30 באוקטובר 1946.

ב-04:00 לפנות בוקר ניתן האות. כוחות משטרה נבחרים, בסיוע יחידות צבא ושריוניות, פשטו בו-זמנית על כמה בתים בשלוש הערים הגדולות בארץ — תל-אביב, ירושלים וחיפה — וערכו שורה של מעצרים והחרמות נשק על-פי רשימות מוכנות מראש.

יחידה מוסווית של צלפים התמקמה על גגותיהם של תחנת הרכבת בירושלים ובית הדפוס הסמוך לה וכן על הגבעה שממול.

עם שחר הקיפו כוחות צבא ומשטרה את הבניין ברחוב מקווה ישראל בתל-אביב, שלפי המידע שימש מקום מגוריו של גידי.⁹ "כל הגברים נלקחו למסדר זיהוי ואולצו לעבור בסך ליד אשנבו של טנק, שבתוכו, מעל לכל ספק, ישב ינאי", סיפר גידי בעדותו. אישור לכך ניתן למצוא גם בדין וחשבון הרשמי, בחתימתו של ראש המדור היהודי במפקדת ה-C.I.D. בירושלים, ג'והן או' סוליבן: "נערכה פשיטה על בניין בפסג' גולדין בתל-אביב, שבו מתגורר מנהיג חשוב מאוד של האצ"ל. החשוד לא נמצא, והמקום נמצא עתה תחת מעקב". (ראה נספח א' — ספח IV).

לפנות בוקר פרצו אנשי הכולשת לקומת המרתף שברחוב דיזנגוף 146 בתל-אביב – מעונם הארעי של נחום סלונים ושמואל קרושנבסקי, ממפקדיו הבכירים של האצ"ל. השניים נעצרו והוכנסו אל רכב משטרתי; אדם עטוי מסכה אישר בהנהון ראש את זהותם.¹⁰

במקביל נערכה בחיפה שורה של מעצרים בקרב פעילי הארגון, ביניהם מפקד המחוז, יצחק פרידמן (אליצור).

"חדר הנביא" בירושלים (ששימש בשעתו גם את ינאי) כונה בדין וחשבון של הכולשת, "בית מגוריו של מפקד בכיר¹¹ ומקום התכנסות חשוב". בתור שכזה זכה לביקור לילי, שלא הניב את הפירות המקווים: "בפשיטת המשטרה הוחרמו מסמכים, אולם הדייר נעדר". (ראה נספח א' – ספח IV).

גבעת שאול, לעומת זאת, שיחק להם מזלם לבריטים – הוחרם מחסן נשק קטן.

בסך הכול הצליחה המשטרה ללכוד באותו לילה כ-12 מאנשי האצ"ל, ברובם אנשי שורה. אולם הדרמה הגדולה התחוללה למחרת, בהתקפה על תחנת הרכבת.

***

בליל רביעי הקדים מאיר פיינשטיין לישון. את החלון ליד מיטתו השאיר פתוח. לאחיו הסביר, "שיבואו להעירו, כיוון שעליו להשכים קום לשליחות חשובה". שישה שבועות חלפו מאז השתחרר מצבאה של בריטניה, בתום שירות ללא דופי בן שנתיים וחצי. "המלחמה הגיעה לקצה", טפחו מפקדיו על שכמו בחיבה והעניקו לו תעודת הצטיינות. "טעות", הרהר בלבו: "המלחמה עתה זה החלה". כעבור כמה ימים הצטרף לשורות האצ"ל.

בחמש וחצי בבוקר הקיצתהו שריקתו החדה של חברו.¹² אריה אפשטיין (לימים, אשל) המתין למאיר ליד גן העיר הציבורי שברחוב המלך ג'ורג' בירושלים.

"הכרתיו מקודם", סיפר,¹³ "אך לא כחבר הארגון. הפעם התוודענו באמצעות ססמה. כשהגענו ל'חדר אדיסון' עדיין לא הייתה השעה שבע, אולם מרבית המשתתפים כבר היו במקום. איש מאתנו לא ידע באיזו פעולה מדובר".

סימה הויזמן (פלישהקר) הצטרפה לאצ"ל בשחר נעוריה. במרוצת הזמן השתלמה כ"אחות רחמנייה" והייתה אחראית למערכת העזרה-הראשונה ביחידתה. לפעולות הופיעה במדי "אחות"; משום מה, חשה בהם בטוחה יותר ומוגנת. על הפגישה נמסר לה יום קודם לכן על-ידי מפקדה, ישראל לוי:¹⁴ "עליך להתייצב בשבע בבוקר", אמר. לא היה בכך מן החריג. היא עמדה כבר לטוב על עקביה, ואז באה ההערה הנוספת וסימרה אותה למקומה: "והפעם בלבוש חגיגי... לא בשמלת אחות".

"כמה חגיגי...?" — ניסתה לחמוד לצון.

"מה שיותר... — חייך. הוא לא פירש."

אתא יום רביעי וגורל הפעולה נותר לוט בערפל.

בסתר לכם עדיין קיוו גידי ואבינועם, שינאי יתייצב לפעולה כמתוכנן ונפקדותו אתמול נבעה מאי הבנה. שלית נוסף שוגר למעונו — אך גם זה חזר כלעומת שבא: ינאי נעלם כאילו האדמה בלעתהו.

אל "חדר אדיסון", בשכונת סוכת-שלום בירושלים, החלו מסתננים למן השעה שבע בבוקר שישה צעירים ונערה אחת. ראשונים הגיעו משה הורוביץ ודניאל אזולאי, ואחריהם, בזה אחר זה, אריה אפשטיין (אשל), מאיר פיינשטיין, יוסף לוי (כושי) ומסעוד בטון; את האטרקציה היוותה, ללא ספק, סימה הויזמן (פלישהקר), שהופיעה בשעת בוקר מוקדמת בשמלת ערב ובתסרוקת מהודרת. הכול לטשו לעברה עיניים סקרניות. היא חייכה במבוכה וסומק קל כיסה את פניה. מישהו הציע לה באדיבות כיסא.

הזמן הזדחל לו בעצלתיים. מלאי הבדיחות אזל זה כבר — ועדיין לא נרמז דבר על מטרת המפגש.

מהלך דקות ספורות משם, במעלה רחוב תחכמוני, נמשכו ההתייעצויות בין גידי לבין אבינועם — אך ההכרעה בוששה לבוא.

עודם חוככים בדבר, החלו זורמות הידיעות הראשונות על חיפושים ומאסרים בקרב אנשי האצ"ל. "תחילה הגיעתנו ידיעה מגל,¹⁵ ששני מרכזי הדרכה בירושלים ומחסן נשק בגבעת שאול נפלו בידי הבריטים", סיפר אבינועם והטעים: "לאחר שנודע דבר החיפוש הלילי ב'חדר הנביא', סוכם לעכב את הפעולה עד שיתלבנו הסיבות שהביאו לנפילת המחסנים, ובד בבד לערוך בדיקה ביטחונית מחודשת בסביבת תחנת הרכבת. במקביל הוחלט

למנות מפקד חדש לפעולה, והבחירה נפלה על אביאל (אליהו לוי), שהיה בסדר ההכנות המוקדמות".

בעשר בבוקר נשלח אהרן סלומון על אופנועו לערוך סיור באזור הפעולה. לעת ההיא כבר היו אנשי המארב ממוקמים ומוסווים היטב בעמדותיהם. תורת ההסוואה נמנתה מאז ומתמיד עם תחומי מומחיותם של הבריטים; במלחמת העולם השנייה הם העלו אותה לדרגה של אמנות. ואכן, במבט ראשון לא ניתן היה להכיר בשום שינוי בשטח, לא כל שכן מזווית ראייתו של רוכב אופנוע.

סלומון, שיצא לסיור בלוויית חברתו, חזר כעבור עשרים דקות ובישר: "שום תכונה יוצאת דופן של צבא או של משטרה".

ב־11:00 הגיעו אל "חדר אדיסון" המזוודות הממולכרות – שלוש במספר; הן הונחו בזהירות בפניה, ובעקבותיהן הופיע גם גידי: גבוה, רזה – איש מבאי החדר לא הכירו קודם לכן. נשתררה דממה מעיקה, בלי כל ניסיון מצידו להפר אותה; הוא סקר בשתיקה את קבוצת האנשים ונותר עומד, שעון אל הקיר.¹⁶

כעבור שעה קלה הוצג אביאל לפני חברת אנשי הח"ק: צעיר, שחרחר, בחליפה מכופתרת ובעניבה צבעונית. "הוא יפקד על הפעולה", הודיע גל, והאנשים החליפו מבטים: מפקד קרבי בעניבה היה תופעה חדשה בשורות האצ"ל. "כושי", שישב סמוך לסימה, לא התאפק ולחש באוזנה: "הוא לבוש כמו חתן!". לפני שהיה סיפק בידה לענות, נטל אביאל את הפיקוד והחל מפרט את תכנית המבצע לשלביה.

על מועד הביצוע לא נאמר ולא כלום.

בשעה 13:00 לא נותרו שאלות לאנשים ב"חדר אדיסון". הכול שיננו את תפקידיהם ועתה המתינו לבאות בצפייה דרוכה.

גידי יצא את החדר בלוויית גל. "לא ניתן עוד למשוך את זה", פסק. "אני יוצא לפגוש את אבינועם, אם לא תשמעו מאתנו עד לשעת האפס – על אביאל לפעול כמתוכנן".¹⁷

הוא נפנה ללכת, אך שב ועצר: "שלח לבדוק שוב את השטח...".

סלומון שב וזינק על האופנוע בלוויית נערתו.

הפעם עשה זאת בלי להיחפז, נוטל לעצמו פסק זמן, כדי להיטיב ולהתכונן. זוג הצעירים שלובי הזרוע נראו כצמד נאהבים, המנסים לגנוב

רגע של אושר — מראה שכיח בתנועה הסואנת של כל בית נתיבות. ככל שהתאמץ, לא גילה סביבו שום דבר חשוד או יוצא דופן. גם הפעם לא הבחין במשמרות החיילים. הנוף היה רגיל ושגרתו. הוא היה מרוצה. "הכול כשורה!" — הכריז עם שובו, מנסה להתגבר על רעש האופנוע. אביאל שמע את הדיווח ותלה מבט שואל בגל. הלה הנהן בראשו: "ממשיכים כמתוכנן".

***

אבינועם פסע הלוך ושוב במעלה רחוב תחכמוני,¹⁸ ממתין לבואו של גידי. למן השעות המוקדמות של היום ניסה לדלות כל פיסת מידע סביב החיפושים והמעצרים ברחבי הבירה. ידיעה רדפה ידיעה. בצהריים התבשר על גילוי של מחסן נשק נוסף בגבעת שאול (במקום שבו נערך באותו בוקר חיפוש שלא העלה דבר); הפעם נפל בידי הבריטים שלל לא מבוטל.¹⁹ הם גם הצליחו לשים ידם על מכונית המחוז. עוד הוא מנסה לעכל את משמעות הדברים — החלו זורמות הידיעות הראשונות על המאסרים בתל-אביב ובחיפה. צריך היה להיות שוטה וסומא, כדי לראות במכלול התרחישים את יד המקרה. כל הסימנים הצביעו לכיוון אחד — ינאי. כשהגיע גידי כבר גמלה בו ההחלטה. בתום התייעצות קצרה בין השניים הוחלט להורות מיד על דחיית הפעולה. אפס, הם איחרו את המועד. דקות אחדות לאחר השעה שתיים (14:00) נפרד גל מקבוצת אנשי הח"ק: "אבי גיזונט"²⁰ — הספיק עוד לצעוק לעברם. מישהו השיב כנפנוף יד. הפור נפל. מחוגי הגורל כבר נעו קדימה ולא ניתן עוד להשיכם לאחור.

שאון הירי לא הגיע לאוזניו של גידי, שהיה אז בדרכו לתל-אביב, בלי שמץ של מושג על מארב הדמים בבית הנתיבות. אולם יצחק אבינועם, שעשה אז בתחנת העזרה-הראשונה ברחוב רמב"ן (סמוך לתחנת הרכבת), שמע גם שמע את הקולות והבין היטב את משמעותם.

סמוך לשלוש אחר הצהריים — באיחור של עשרים שעות — שיגר מהדרו במושבה הגרמנית, הודעה בת שתי מילים לראש המטה, חיים לנדאו: **ינאי סרח!**

שתי מילים, שיום קודם לכן היה בהן כדי לשנות גורלות של בני אדם.

עבור מאיר פיינשטיין וחבריו היה זה מאוחר מדי.

"אין להטיל על אביאל או על סלומון ולו את האשמה הקטנה ביותר, באשר למה שאירע" — יאמר על כך כעבור שנים גידי. "קבענו שעת אפס, ואם לא הועברה הודעה שלילית, שלא לצאת עד לאותה שעה — רשאי היה אביאל לפעול. אם יש מקום לאשמה כלשהי", הדגיש, "הרי היא בנו, שאולי פעלנו לאט מדי באותו יום, והיה עלינו לפעול הרבה יותר מהר [...]"²¹ ומעיר על כך אריה אשל, מהמשתתפים בפעולה: "אחד ממאפייני גדולתו של גידי כמפקד היה בכך, שהעניק תמיד גיבוי לפקודיו ונכון היה ליטול על עצמו אחריות אישית ישירה, לגבי כל מחדל בתחומי פעילותו, אפילו היו לכך שותפים אחרים".

הבריטים אורבים לאנשי האצ"ל — ואינם מזהים אותם

שתי המוניות פנו כזו אחר זו, בהפרש של דקות, מרחוב אגריפס אל המלך ג'ורג', ומשם היישר אל תחנת הרכבת. כלי הרכב הוחרמו שעות אחדות קודם לכן. דניאל אזולאי ויוסף לוי (ה"כושי"), מחופשים לסבלים ערבים, התפרקדו ברווחה על מושביהם; הם אמורים היו להקדים במעט את היתר. בכניסה ל"תחנה", בסמוך למשאבת הדלק, לחץ ערוסי על הבלמים, אך לא כיבה את המנוע (עליו להישאר הכן להעברת פצועים לעת הצורך). השניים נפרדו בתנועת יד. את מאתיים המטר האחרונים, עד לאולם ההמתנה — עשו ברגל.

במונית הירוקה הסתופפו יתר המרכיבים של כוח המשימה: "החתן" המצוחצח (אביאל); "הכלה" בשמלה המהודרת (סימה); שני המאבטחים על נשקם (אריה אפשטיין ומשה הורוביץ); "סבל" המילואים (מסעוד בטון) והאוחז בהגה (מאיר פיינשטיין).

היו גם שלוש המזוודות השחורות הטעונות חומר נפץ. הן רכצו דוממות על הכיסא המקופל, וכל אחד, בתורו, הגניב לעברן מבט חטוף; הבעת הפנים הפכה להיות מודאגת, לאחר שאביאל שלף מתיקה של "הכלה" שלושה בקבוקוני חומצה (מנגנוני הזמן הכימיים) והטעינם בתחתית המזוודות. עבור רוב הנוסעים במונית הייתה זו פעולתם הראשונה במסגרת האצ"ל.

הידיעה שהם יושבים על שבעים ק"ג חומר נפץ ושעון הזמן כבר מתקתק – אך הגבירה את המתח. "כשהגענו לתחנת הרכבת עדיין היו ה'סבלים' בדרכם לאולם ההמתנה", סיפר אריה אשל. "אביאל פקד על הנהג לשוב ולהקיף בתנועה איטית את התחנה, כדי לתת להם שהות להתמקם בשטח; עם זאת, התחושה שכל רגע חולף מקרב את מועד הפיצוץ, וכל זעזוע או תקלה טכנית עלולים להחיש את התהליך – לא הרפתה אף לרגע".

בתום הסיכוב השני כבר המתינו שני "הסבלים" במקום. "כושי", חבוש כפיייה ועקאל, לעס בתיאבון חצי כעך²² ושלח מבט שואל לעבר חבריו במונית. אביאל השיב בנענוע ראש ומאיר עצר את הרכב כמתוכנן, כעשרה מטרים מהכניסה, והחרטום מופנה למרכז העיר.

עד כאן התנהל הכול כבתסריט משונן היטב: "החתן" יורד ראשון ומסייע באדיבות ל"כלה" להיחלץ ממושבה; עדת סבלים עטה על השניים וכל אחד מציע בקריאות רמות את שירותו; "החתן הנבוך" מסתכל סביבו כאינו יודע להחליט ומצביע "באקראי" לעברם של "כושי" ודני אזולאי; הללו נוטלים שתיים מתוך שלוש המזוודות ופונים לעבר אולם ההמתנה לקול מחאותיהם של היתר; את המזוודה השלישית נושא מסעוד בטון – ובעקבות כל הכבודה צועדים שלובי זרוע "החתן" ו"הכלה", כזוג מאושר במסע ירח הדבש.

מאיר פיינשטיין נותר צמוד להגה ולידרו משה הורוביץ עם ה"שמייסר"²³ הדרוך על ברכיו; אריה אפשטיין – שני רימוני מילס בכיסו האחד, ואקדח "פרבלום" באחר – ירד אל המדרכה.

תנועת הנוסעים הסואנת סיפקה את הרקע לדרמה הקטנה שהתרחשה זה עתה אל מול עיניהם של משמרות בית הנתיבות.

מגג הבניין של תחנת הרכבת וממרפסת בית הדפוס שממול – השקיפו הבריטים בחיוך על המחזה. הם נמצאו כאן מעלות השחר, ממתינים בקוצר רוח "לשני גברים ואישה, חמושים באקדחים, שיבואו להשתלט על בניין התחנה – מלווים בשני בחורים, נושאים שלוש מזוודות חומר נפץ".²⁴

על-פי המידע שהיה בידם, "ההתקפה אמורה הייתה לצאת לפועל בשעה 7 בבוקר, או ב-11 לפני הצהריים, או ב-3 אחר הצהריים".

שני המועדים הראשונים חלפו בלי שאירע דבר, ועד לשלישי נותרה כמחצית השעה. החיילים המתוסכלים שבו וסרקו במבטם את התחנה ואת

מבואותיה, אך שום דבר חשוב לא נתגלה. תשומת לבם התמקדה לרגע במונית הירוקה, שעצרה בכניסה לאולם הקבלה ומתוכה הגיחו גברכר ערבי לבוש בהידור וצעירה מקושטת ומפורכסת, בשמלת ערב ירוקה. ידו של הבחור לא משה מזרועה של הנערה, וכל הסימנים העידו על זוג רענן בדרכו לירח הדבש. מיד נוצרה סביבם מקהלת סבלים קולנית – מראה נדוש, שהחיילים כבר הסכינו לו. אחדים מהם ניסו להפיג את שעמומם בכמה בדיחות גסות והערות שנונות על חשבון "הכלה", מלווים אותה במבטיהם עד להיעלמה באולם ההמתנה.

והשגרה חזרה שוב לקדמותה.

***

באולם ההמתנה סאנה התנועה כמימים ימימה. בעוד הזוג הצעיר פונה לעבר אשנבי הקופה, הסמיכו "הסבלים" את המזוודות אל הקיר, ותוך כדי כך, שלפו את הנצרות. מכאן ואילך כל ניסיון להזיזן יגרום להתפוצצות מידית. שעון הזמן הכימי עדיין העניק שהות של כמחצית השעה לפינאי הקהל.

חלפו עוד כמה דקות, ו"הסבלים" החלו משתרכים לאטם לעבר הרכב. ראשון הגיע מסעוד, תפס מקום בצדו הימני של המושב האחורי; דני אזולאי התיישב משמאלו, ויוסף לוי ("הכושי") דחק את עצמו בין השניים.²⁵ אביאל וסימה עדיין התעכבו באולם; משימתם לא תמה: חרף הסיכון להיחשף (כפי שהדבר אירע בפועל) ובניגוד לכל כללי הזהירות וההסוואה – הוטל על סימה להציב את שלטי האזהרה. אלה היו ההוראות,²⁶ והיא הקפידה למלאותן: שלפה מתיקה מפה לבנה ופרסה אותה לעיני כול על שלוש המזוודות הצמודות; עתה ניתן היה להבחין למרחוק בסמל ה"רק כך" של הארגון הצבאי הלאומי, ובסמוך לו – בשלוש שפות ובאותיות קידוש לבנה – במילים "זהירות פצצות!".

צעיר ערבי, שעקב בלהט תנועותיה של "הכלה" בשעה שהתכופפה לפרוס את יריעת הבד – היה הראשון שהבחין בכך. הוא זינק לעברה, אחזה בבגריה ודרש הסברים. לרגע נתפסה לבהלה, הלמה בפרצופו וחילצה את עצמה מידי; תוך כדי כך נקרעה שמלתה, אך היא לא שמה אל לב ונמלטה בשארית כוחותיה. אביאל, שהיה בדרכו למונית, סב על עקבותיו לשמע המהומה.

ממקום עמדו על המדרכה לא יכול היה אריה להבחין בנעשה בתוך האולם. פתאום ראה את אביאל ואת סימה מגיחים בריצה ושני צעירים ערכים דולקים אחריהם. אחד מהם הצליח להדביק את הנערה, והם החלו להיאבק. אביאל נחלץ לעזרתה, אך עד מהרה מצאו את עצמם מוקפים וכמעט לא ניתן היה לראותם מרוב אדם.

מכל המאבטחים, אריה אפשטיין נותר יחידי בשטח; הוא ידע שהאחריות לשלומם של השניים רובצת על שכמו ושעליו להחליט תוך שניות. "הכינותי שהתערבותי הפיזית לא תושיע פה הרבה", נזכר, "שלפתי מכיסי את הפרבלום ויריתי מספר כדורים מעל לראשי ההמון". משה הורוביץ, שצפה במתרחש מהמכונית, הצטרף בצרור ארוך מהשמייסר. הערכים נטשו בבהלה את המקום, נפוצים לכל רוח. סימה ואביאל אצו לעבר המונית, ואריה אחריהם. כל השמונה היו עתה מכווצים ברכב, ומאיר פיינשטיין לחץ על דוושת הבנוזין. אלא שקולות הירי עוררו מתרדמתם את יחידות המארב — והתמונה בזירת הפעולה השתנתה מהקצה אל הקצה. פתע פתאום, וללא כל התראה, ניתך מטר כדורים על הרכב הנמלט. ההפתעה הייתה רבה.

איש לא ידע מהו מקור הירי. הקליעים ניתזו ככרד כבד, ניקבו ככברה את פח המכונית, חדרו לבשרם החי של הנוסעים הנדהמים. אריה אפשטיין, שנכנס אחרון לרכב, היה ישוב על ברכיו של דני אזולאי וראשו רכון על חזהו. הוא חש, יותר מאשר ראה, את דמו של חברו ניגר עליו. רגלו של דני הייתה רטושה וזרועו זבה דם ולא הייתה אפשרות לעצור ולו לרגע. מכונית העזרה־הראשונה של ערוסי הסתלקה מהמקום, בלי להביא כל תועלת.

שבעה בחורים ונערה אחת נצמדו ככל יכולתם לרצפת המונית — ורק אחד נותר זקוף ליד ההגה, מאיר פיינשטיין. "חבריא, אני נוהג ביד אחת" — הכריז פתאום בקול רגוע. "מצא לו זמן למעשה קונרס", חשב בלבו אריה אפשטיין. הוא הכיר את אופיו העליון ואת חוש ההומור שלו. שנים רבות לאחר מכן עדיין ייסר את עצמו, כיצד לא עלה בדעתו שלא הייתה זו סתם אמירה מתוחכמת: הבחור היה באמת פצוע קשה וידו השמאלית מרוסקת, והנימה השקטה שבה השמיע את הדברים היה בה בהחלט כדי להטעות. ואכן, חרף כאביו המייסרים הצליח מאיר לתמרן את המכונית ביד אחת, ותוך שליטה עצמית מדהימה, פנה לדרך עפר צדדית וחילץ את האנשים מתחום אש התופת.

האחד שלא חזר — הציל את חיי השבעה

המונית הירוקה עצרה בחריקה על שפת הוואדי במבואות ימין-משה. שתי בנות שהמתינו במקום נטלו מאביאל שקיק בד עבה, ובו כלי הנשק והציוד שאסף מהנוסעים במהלך הנסיגה.

האנשים התפזרו לכיוונים שונים: אביאל המשיך לעבר קינג דוד. הורוביץ, פצוע בעורפו מכדור, השתרך עם בטון למרכז המסחרי; ליד בית טאנוס נתקלו בכיתה של לגיונרים, והללו לא החמיצו את ההזדמנות והפליאו בהם את מכותיהם. כואבים וזכי דם הובלו השניים למגרש הרוסים. הורוביץ נותר לטיפול בבית החולים הממשלתי, ובטון נשלח אל הכלא.²⁷

מאיר פיינשטיין רכן על ההגה, מתקשה לנוע ממקומו. לאחר שמילא את משימתו והוביל את חבריו לחוף מבטחים — נכנסה בו עייפות פתאומית והוא חש לפתע חלש ויגע. המתח, המאמץ הנפשי ואובדן הדם החלו נותנים בו אותותיהם. סימה הושיטה את ידה וסייעה לו לרדת מהרכב. זרועו השמאלית נחה לצדו מדולדלת והשרוול מוכתם בדם. בידו הימנית לפת את כתפיה, והשניים דיחו לעבר השכונה. היא חשה כיצד כוחותיו אוזלים עם כל צעד נוסף, וכאחות מקצועית ידעה שבכל רגע צפויה ההתמוטטות. היא לא היססה ופרצה אל הבית הראשון שנקרה בדרכם. זוג זקנים מבוהל לטש עיניים נדהמות בפצוע שותת הדם, וצעקת חרדה נמלטה מפייהם.²⁸ סימה לא שעתה למחאותיהם, השכיבה את מאיר על המיטה הסמוכה, ביד אמונה קרעה את הסדין וחסמה את העורק הפגוע. עוד היא מטפלת בו, נכנס פנימה נער מתנשם והודיע שהמטרה בדרכה לכאן בעקבות כתמי הדם. "ביקשתי ממנו לכסות באדמה את סימני הדם", סיפרה, "ונטשתי במהירות את הדירה. המשטרה כבר הייתה סמוך לבית. בשמלתי המוכתמת והקרועה (ממאבקי בערבי בבית הנתיבות), הייתי ללא ספק דמות מעוררת חשד. מיהרתי להתכופף, כמי ששורכת את נעליה, והשוטרים חלפו מעל פני; ככלבי ציד בעקבות טרפם, המשיכו לדשדש אחר סימני הדם היישר אל תוך הבית שבו שכב פצוע מאיר פיינשטיין".

דני אזולאי דמם חרש על מושבו, בלי יכולת לזוז. במונית, הנקובה ככברה — נותרו רק הוא ואריה אפשטיין. היתר הסתלקו, נסוגים לכל עבר. אריה גחן על חברו הפצוע, פניו היו חיוורים ומיסורים;

נטלו על גבו, ובמאמץ עליון החל מטפס במעלה ההר לעבר השכונה. דמו של דני קלח לאורך כל הדרך, מכתים את בגדי שניהם ומותיר עקבות ברורים בשטח. "כשאפסו כוחותיי, נכנסתי לבית הראשון שנגלה לי", סיפר.²⁹ "הייתה שם אישה כבת חמישים,³⁰ וזו פרצה בצעקות אימים. התעלמתי ממנה, הנחתי את דני על המיטה ויצאתי מהחדר. רק אז נתחוויר לי שגם אני פצוע, בידי הימנית. הייתי במצב כיש, מלוכלך בדם וכל ילדי השכונה מתגודדים סביבי". נערה כבת שבע-עשרה, רחל אריאלי, שהשקיפה מבעד לחלונה במתרחש, חשה לעזרתו, העניקה לו מקלט בדירתה, סיפקה לו בגדים נקיים משל אביה, והסכימה להעיד ששהה אצלה בביקור חברתי. לאחר יומיים של מעצר במכלאה, יחד עם שישים גברים מהשכונה — שוחרר לביתו. "אני חייב לה את חיי", הוא אומר בפשטות.³¹

***

ב־30 באוקטובר 1946 השתתף השוטר סמית, מומחה לנשק וחבלן בכולשת המחוזית, בחיפושים עם הצבא בגבעת שאול בירושלים.³² ב־14:30 קיבל לויטננט מייטון, המומחה לפיצוץ של הצבא, הודעה בדבר חשד לפצצות בתחנת הרכבת המרכזית, ונדרש לצאת מיד למקום. השוטר סמית ביקש וקיבל רשות להצטרף.

כשהגיעו לתחנת הרכבת, בדק הקצין את ה"מזוודות" וקבע באופן חד-משמעי שהן מסוכנות ויש לפנות מיד את בית הנתיבות. לויטננט מייטון עצמו קיבל הוראה לעזוב מיד את בניין התחנה. השוטר סמית התעקש לנסות לפרק את הפצצות, וכשניתנה לו הרשות, הוציא את המזוודה הראשונה אל הכיכר שמחוץ לאולם. הוא גם קבע ש"מגננון ההפעלה קשור לידיית המזוודה".³³ הוא חזר אל האולם, וכשניסה להרים את המזוודה השנייה אירעה התפוצצות מחרידה. סמית נהרג במקום. בניין תחנת הרכבת הפך לעיי מפולת. דקות מספר לאחר מכן, התפוצצה גם המזוודה שבכיכר.³⁴

***

שמונה יצאו ב־30 באוקטובר 1946 לחבל בתחנת הרכבת בבירה — עורך תחבורתי מרכזי של ממשלת המנדט בארץ. שלושה שבו בו ביום לבסיסם ללא פגע — אליהו לוי (אביאל), יוסף לוי

(כושי) וסימה הויזמן (פלישהקר).

אחד, אריה אפשטיין – חזר כעבור יומיים.

שניים, משה הורוביץ ומסעוד בטון – חזרו כעבור חמישה חודשים, לאחר משפט צבאי וזיכוי.

אחד, דני אזולאי – חזר כעבור שנה וחצי, לאחר פסק דין מוות וחנונה.³⁵

האחד והיחיד שלא זכה לחזור לעולמים – היה מאיר פיינשטיין הי"ד.³⁶

בא' באייר תש"ז (21.4.1947) – מאה ושבעים וחמישה ימים לאחר פעולת הרכבת, דקות אחדות בטרם השיגתם יד התליין – הניחו מאיר וחברו לגורל, משה ברזאני,³⁷ שני רימונים בין לבותיהם, ובחיבוק אחרון, תוך קריאת "שמע ישראל", ה' אלוהינו, ה' אחד" – פוצצו את עצמם, והחזירו את נשמתם הטהורה לבורא.

פרשת ינאי

סוכן בריטי בשורות האצ"ל

כינויו באצ"ל היה ינאי. בגרמניה, המקום שבו נולד ב־1916 לאמו לאה ולאביו אברהם – הוענק לו השם היינריך, או בקיצורו הייני. האנגלים העדיפו לקרוא לו הנרי; היהודים – יחיאל. כמה מאהובותיו בחו"ל הכירוהו כהארי. בילדותו למד בישיבה, וב־1933, לאחר שהייה במחנה הכשרה – עלה ארצה. את דרכו החדשה התחיל בפתח־תקוה, וב־1939, ערב מלחמת־העולם השנייה ובשלהי מאורעות הדמים בארץ, התגייס ליחידת הנוטרים (גפירים) של משטרת היישובים היהודיים ושירת בצפת.

כבר אז בלט בהתנהגותו יוצאת הדופן: חרף העובדה ששימש כנוטר יהודי, העדיף להתרועע עם אנשי משטרה בריטים; המקשר ביניהם היה קצין יהודי מקורב ל־C.I.D.² מקס שינדלר, פרקליט וחוקר משטרה לשעבר בברלין. השניים לא התקשו למצוא שפה משותפת, בחינת "הלך הזרזיר אצל העורב...". עד מהרה התפתחה ביניהם ברית סמויה ואפלה, שעיקרה לשרת את האינטרסים של השלטונות הבריטיים בארץ.

הם הרבו להיפגש והוסיפו לשמור על קשר הדוק גם לאחר ששינדלר עבר לשרת בחיפה.³

ב־1943, בעצת ידידיו בבולשת הבריטית (כפי שהתברר לאחר מכן), מתגייס ריינהולד לצבא הוד־מלכותו והופך לסוכן סמוי של האינטליג'נס.⁴ הוא מוצב, שלא במקרה, בפלוגה 28 של ה"בפס" (BUFFS),⁵ שרבים מפעיליה היו שליחי ה"הגנה", שעסקו באיסוף נשק ובארגון העלייה הבלתי־ליגאלית לארץ – נושא שהטריד מאוד את השלטונות הבריטיים דאז.

בכל אותה תקופה נמשך קשר המכתבים הרציף בין ריינהולד לשינדלר. מבעד "לתוכן התמים" של חילופי דעות ורשמים, ניתן להבחין בין השיטין ברמזים דקים, שתומים לכל קורא פרט לכותבי האיגרות, כמו אותו משפט סיום במכתבו של שינדלר מ־19.11.1945⁶:

"I do not know whether you should not have taken the commission. I am anyhow glad that it was offered to you" ("איני יודע אם לא היית צריך ליטול על עצמך את התפקיד [המינוי]. מכל מקום, אני שמח על שהדבר הוצע לך").

רקמת הידידות עם שינדלר לא הייתה בחינת מקרה יוצא דופן במערכת היחסים המסועפת שטווה ריינהולד סביבו. עוד בתקופת שירותו כנוטר בצפת הרבה להתרועע עם קציני הבולשת הבריטי נורמן טלבוט, והקשר ביניהם לא נפסק גם לאחר שזה האחרון עבר למטה ה־C.I.D. בירושלים. (בניגוד לכל היגיון הקפיד ריינהולד לשמור בקפדנות את כל התכתובת שלו – הן עם אנשי הבולשת והן עם מאהבותיו.) מחילופי המכתבים שהשתירו, ניתן ללמוד שבשלהי שנת 1940 פנה לידידו, טלבוט, בבקשת סיוע לקבלת "תפקיד מסוים" (שלא פורט) במסגרת הבולשת. בדברי תשובתו מ־19.7.1940 (בכותרת המכתב מצוין מפורשות: מטה ה־C.I.D.) מעיר טלבוט: "דיברתי עליך – ואעשה כמיטב יכולתי [...]", וב־2.8.1940 הוא מרחיב וכותב: "פגשתי היום אחר הצהריים את לויטננט דנין והוא נכון לפגשך. מסרתי לו על כישוריך וציינתי שלדעתי אתה הוא האיש המתאים לתפקיד. הודיעני מתי תוכל להיות בירושלים – ואמסור לו [...] בכל אופן הומלצת עוד לפני יומיים [...] והוא מוסיף: "שוחחתי בנידון עם מר S, והוא הבטיח לעשות כל שלא יד, למען חברי [...]". (הכוונה במר S היא כמעט ללא ספק לג'ון או'סוליבן, קצין מודיעין בריטי מוכשר, העתיד לעמוד בראש המחלקה היהודית באגף המודיעין ולמלא תפקיד חשוב בפרשת ינאי, כפי שיתברר בהמשך – הערת המחבר.)

ב־2.9.1940 מתקבל מטלבוט מכתב נוסף: "ראיתי כמו עיניי את ההמלצות. אני בטוח שתקבל תשובה חיובית בעתיד הקרוב...". טיבו של התפקיד "ההולם את כישוריו" של ריינהולד אינו מוגדר מפורשות בתכתובת,⁷ אולם מהותו אינה צריכה לשמש עילה לניחושים. מעיון מדוקדק בתולדות חייו (בארכיון בית ז'בוטינסקי ובארכיון תולדות

ההגנה) עולה כי בשנים 1941-1942 שירת הנ"ל במשטרת החופים. צמידות מועד שירותו שם למשא ומתן, שניהל באמצעות קצין ה-C.I.D., טלבוט, אינה מותירה מקום להשערות מרובות. ממסמך סודי של הש"י עולה כי בשנים 1941-1942 ביצע ריינהולד מספר שירותים רציניים עבור האינטליג'נס הבריטי, ופעמיים או שלוש עשה אז בשליחות עלומה בסוריה ובלבנון. מאותו מסמך עולה כי "בדרכו חזרה מאחת הנסיעות נעצר בעין גב — ושחרר בהתערבות האינטליג'נס [...]"⁸.

לימים, בתקופת שירותו בצבא הבריטי ולאחר שעורר את חשדם של אנשי ה"הגנה" שפעלו בפלוגה, הוזמן על-ידיהם לכירור. באותה שיחה הודה מרצונו, כי לפני גיוסו "עבד בבולשת במחלקה הגרמנית בצפון הארץ".⁹ על-פי כל הסימנים, עיקר עיסוקו היה לסייע לבריטים במסע הצייד שלהם אחר מעפילים יהודים בלתי ליגאליים, שניסו להגיע ארצה דרך סוריה ולבנון. מתעודות ומסמכים שונים, שהשתמרו בארכיונים, עולה כי החייל ריינהולד נחשד כבר אז על-ידי ה"הגנה" בשיתוף פעולה עם הבריטים. הוא עצמו התברר באוזני חבריו לפלוגה "כי יש לו ידידים בבולשת". בהודעה שמעביר איש הש"י המכונה "גד" למטה ה"הגנה" בארץ ב-23 בנובמבר 1943 נאמר ש"החייל ריינהולד יחיאל, שהיה בפלוגה 28, עבר ליחידה 4 ב. ס. ד. והאיש חשוד בקשרים עם המשטרה; בפלוגה 28 הציע לחברינו עזרה במקרה של צורך, כי יש לו ידידים בבולשת וגם ביחידה זו כבר הספיק להציע זאת". ומוסיף גד: "ריינהולד הוא חיפני ושירת במשטרת עתלית".

בעקבות התראתו של גד החלו אנשי הש"י בארץ לחקור את הנושא, ועל הפתק הנ"ל נרשם ב-27.11.1943 בכתב יד: "בן ישראל נתבקש להודיענו, מה ידוע על הנ"ל בחיפה".¹⁰ מקץ חודש, ב-4.1.1944 מגיעה תשובתו של בן ישראל: "הנ"ל עבד בשירות המשטרה המוספת בעתלית במשך שנתיים ויותר. אחר כך הועבר בתור קורפורל למשמר החופים ועבד שם שנה אחת". (משום מה, פסחה האינפורמציה על תקופת שירותו כנוטר בצפת — הערת המחבר.) בהמשך מוסיף בן ישראל: "הוא הוזמן פעם לשיחה על-ידי אחד מחברינו האחראים בקשר לכמה עניינים. בשיחה זו סיפר כי עבד בבולשת במחלקה הגרמנית בצפון הארץ וכי יש נגדו ריפורטז' רע בחוגי היישוב ואף קיבל כמה פעמים מכתבי איומים, שיפסיק את פעולותיו עם הבולשת. טען שאת המכתבים האלה קיבל ממוסדות יהודיים, למרות שאיננו יודע את הסיבות

לכך". ובן ישראל מסכם: "קשה להגיד משהו על אופיו. התוודותו בפני חברינו יכולה להתפרש בכמה אופנים"¹¹.

בן ישראל לא שיער עד כמה היטיב לקלוע באותו משפט מסכם לגבי המניע ל"התוודותו" של ריינהולד על קשריו עם אנשי הבולשת הבריטים. ככל שמעמיקים לחטט בדמותו של האיש ובפרשת מעלליו, מצטיירת לפנינו תמונה של אישיות מפוצלת, חסרת מעצורים, המתקשה להכריע בין מוצאה היהודי לבין הערצתה לשליטים הבריטים, לתרבותם ולאורח-חייהם – אורח-חיים שאותו ניסה לחקות עד כמה שידו השיגה.

לאחר שמיצה את עצמו ב"תפקיד ההולם" של "צייד מעפילים" בצפון – הועידו לו מפעיליו באינטליג'נס משימות נכבדות יותר באותו התחום: שיבוש עלייתם ארצה של שרידי השואה מאירופה ואיתור פעילי העלייה הבלתי ליגאלית בחילות העוזר היהודיים.

ב-4 בינואר 1943 פושט סוכן האינטליג'נס יחיאל ריינהולד (השם שבו נרשם בלשכת הגיוס) את מדרי האזרחיים ועוטה מדים צבאיים. הוא מוצב בגדוד השלישי, פלוגה ד' (28) של ה"באפס".

רעיו לנשק העידו כי היה חייל אמיץ וממושמע – לעתים עד כדי גיחוך. הוא לא חסך במאמצים ובממון כדי לקנות את לב חבריו לגדוד ולזכות באמונם. היו אלה ימי "הספר הלבן", ולא אחת היה משתפך לפניהם כמונחים חריפים נגד השלטון המנדטורי בארץ והטיף למאבק נגדו. אף על פי כן, ובלי דעת בבירור מדוע – נהגו בו זהירות יתר והקפידו להסתיר מפניו כל מידע הקשור במבצעי העפלה ורכש. פעיל ה"הגנה" צבי ברנר, ששירת עמו באותה פלוגה, מעיד בספר "איש השורה" על מאמציו של ריינהולד לרכוש את לבם ואמונם של חבריו בצבא:

הבחור בלט לטובה בין החיילים, היה מדריך נהדר, לקח את החברים לטיולים וכדומה. כאשר היה הולך לשתות משהו, היה מזמין את כל מי שנמצא בסביבה – שלא כמו חיילים אחרים, שלפני שניגשו לשתות היו מסתכלים אם אין מישוהו בקרבת מקום [...] הוא לא היה בזבזן, לא היה שתיין ולא עישן, וידע איך לחסוך את הכסף שקיבל מהצבא. הוא עבר אתנו את כל המלחמה, ובחזית באיטליה היה יחד אתי באותה עמדה.

במסמך הש"י מ-30.3.1947 נאמר, בין היתר:¹²
 בזמן שירותו של הנ"ל בצבא, כגדוד השלישי של הבריגדה
 שחנה בהולנד ובלגיה, היה מסדר את כל ענייני השוק השחור
 עבור קציניו.
 לאחד מאנשי יחידתו סיפר פעם על קשריו (המשפחתיים
 כביכול) עם אינספקטור שינדלר מכולשת חיפה. כמו כן מסר,
 שדר אתו בבית אחד (דרך הים על הכרמל).
 הנ"ל היה נוהג להדריך בחבלנות (בלי רשות הקצינים),
 במיוחד בפעולות חבלה שאפשר לבצען באמצעים
 פרימיטיביים. בלשונו היה קורא לזאת שיעורי "משק בית".

אווירת ההסתייגות והחשדות סביב ריינהולד נמשכה לאורך כל מסלול שירותו
 בצבא. במסמך ש"י מ-17.9.1947 מסופר, שעם גיוסו הכיר ריינהולד חייל
 יהודי שערך מצבא צרפת וברשותו מפות מחזית אל-עלמיין. יומיים לאחר
 פגישתם "שאל" בעורמה את המפות ואלה נעלמו כלא היו. "צריך להניח
 שהמפות הועברו לאדרונו של יחיאל ריינהולד", מעיר מחבר המסמך.¹³
 מתוך מכתביו לחבריו מתברר כי ב-27.7.1945 עזב את בסיסו, ללא
 רשות, ויצא למסע מסתורי בבלגיה, בצרפת, בגרמניה ובאוסטריה. הוא לא
 פירט.

בספר "איש השורה" (עמ' 172) חוזר צבי ברנר ומאשר שבחוגי ה"הגנה",
 אכן, ראו בריינהולד סוכן מושתל על-ידי הבריטים. להמחשת דבריו הוא
 מציין את המקרה הבא: במהלך סדרת אימונים של מחלקתו בסכיבת קריית-
 חיים, נשלח אליו מדריך-עוזר מפלוגה שכנה, בשם ריינהולד. "יחד אתו",
 סיפר, "אני מקבל פתק מאליהו הרשקוביץ (הרב-סמל של אותה פלוגה):
 'הוא מדריך טוב, אבל צריך להיזהר מפניו, יש סברה שהוא קשור עם הסי-
 איי-די' (C.I.D.)". "החלטתי להיפטר מריינהולד במהירות האפשרית" –
 אומר ברנר – "נתתי לו להדריך בשיעור אחד, ואז באתי אל מפקד המחלקה
 ואמרתי לו: 'בן-ארצי'¹⁴ עושה מאתנו צחוק, הוא שלח לנו סמל שאינו יודע
 להדריך. ואמנם, ריינהולד חזר למחלקה שלו".

יחיאל ריינהולד, מס' צבאי 38454, השתחרר באופן רשמי מצבא הוד מלכותו

ב-25 במאי 1946. הדרגה בעת השחרור — רב סמל; בסעיף התנהגות נרשמו בפנקס השירות שתי אותיות: V.G. (ראשי תיבות של very good — טוב מאוד); ציון ראוי לשבח בהתחשב בהיעדריותו, ללא רשות, מבסיסי באירופה...

חודשיים לפני כן, ב-1 באפריל 1946, נרשם ריינהולד כחבר באיגוד החיילים המשוחררים, וכעבור ימים אחדים — בלי להמתין לתעודת השחרור — החל עובד כפקיד חשבונות במשרדי ה"נאפי" (NAAFI)¹⁵ בכתגלים בחיפה.

רב-סמל היינריך ריינהולד, "בעל הקשרים הטובים בחוגי הבולשת והאינטליג'נס" (כפי שנהג להתרברב בגלוי), החל בונה ומטפח תדמית אזרחית חדשה.

היו אלה ימי הזוהר הקצרים של תנועת המרי העברית. פעולות האיבה נגד השלטון המנדטורי התרחבו בהדרגה והחלו עוטות אופי יותר עממי. לשירות המודיעין הבריטי החלו מתגנבות שמועות מדאיגות על כוונות האצ"ל והלח"י להתנקש באישי שלטון מרכזיים בארץ ובבריטניה — ביניהם בניציב

אגוד החיילים המשוחררים בנדהיים העברים 18-1946. בחמיכות העבריות וכיחידות הצבא הבריטי 45-1939

לכתוב בכתב גודר ונקי					שם המשפחה: <i>רינהולד</i> שם באנגלית: <i>Reinhold</i>	
שירות בצבא					שם זר: <i>רינהולד</i> שם האב: <i>רינהולד</i> יום נסיון: <i>1916</i> תאריך: <i>1916</i> מועד: <i>1916</i> מועד: <i>1916</i>	
ה	ד	ג	ב	א	חיל	סדר
שירות לא ידוע S.N.A.R.	מספר	מספר	שירות	שירות	חיל	סדר
					<i>Infantry</i>	<i>P/38458</i>
					<i>8-11-1916</i>	<i>V.G.</i>
					התנועה	
					<i>With Force</i>	
בני משפחת החבר					יום נסיון: <i>1916</i> תאריך: <i>1916</i> מועד: <i>1916</i> מועד: <i>1916</i>	
שם וזוגיות					שם: <i>רינהולד</i> תאריך: <i>1916</i> מועד: <i>1916</i> מועד: <i>1916</i>	
שם חשתי					שם: <i>רינהולד</i> תאריך: <i>1916</i> מועד: <i>1916</i> מועד: <i>1916</i>	
שם נכנס לטעם חיילים					שם: <i>רינהולד</i> תאריך: <i>1916</i> מועד: <i>1916</i> מועד: <i>1916</i>	
שם נכנס לאגוד					שם: <i>רינהולד</i> תאריך: <i>1916</i> מועד: <i>1916</i> מועד: <i>1916</i>	
המוחזק: עיר					שם: <i>רינהולד</i> תאריך: <i>1916</i> מועד: <i>1916</i> מועד: <i>1916</i>	
רעובת					שם: <i>רינהולד</i> תאריך: <i>1916</i> מועד: <i>1916</i> מועד: <i>1916</i>	
3. הפרו					1. התרוע והתלוצות ועד הבניה: הגנו ממ'ים על כולו יום הנסיון: 2) תתיבות: תאריך: תעודת	
2. אישור ועדת ההברוא ליד (רינהולד) תאריך: <i>17.5.46</i> עמק חפר, ט"ו 						

העליון, במפקד הצבא ואפילו בשר החוץ, בוויץ. אינפורמציה מהימנה על תכניות הפעולה של ארגוני המחתרת – במיוחד של האצ"ל – הפכה לצורך חיוני. מפעיליו של ריינהולד לא יכלו להרשות לעצמם לבזבז זמן – כל פיסת מידע הייתה חשובה. ריינהולד לא אכזב את שולחיו. הוא לא איבד ולו יום אחד בתקופת המעבר לחיים האזרחיים. ביעילות ה"יקית" שאפיינה אותו, פנה מיד לשניים מידידיו, משני קוטבי הקשת הפוליטית: תחילה פנה ליהודה קופל, מפקד בכיר ב"הגנה" בחיפה וחברו להוללות בצבא (השניים המשיכו להיפגש גם לאחר השחרור – בדרך כלל במועדון הברידיג' שברחוב נורדאו, מקום שהפך כמעט משכן קבע לקופל). כצפוי, לא התקשה ריינהולד לזכות בהמלצה חמה להשתלב בשורות ה"הגנה"; ולא זו בלבד אלא אף הוצע לו להצטרף לקורס מפקדים בקיבוץ אלונים. את ה"שמועות" על קשריו של ידידו עם האינטליג'נס ביטל קופל בהינף יד כרכילות זולה...

לימים, לאחר שנודע דבר בגידתו של ריינהולד, המלצתו החפוזה של קופל כמעט והחשידה אותו עצמו בקשרים עם הבולשת: "במשך שנתיים-שלוש היה חברו הנאמן והקרוב ביותר של ריינהולד, ויש לי חשד ביחס למהימנותו שלו עצמו" – טען איש "הגנה" בכיר, ששירת בצבא עם קופל באוקטובר 1947.¹⁶

יהודה קופל, שהמלצתו סללה לריינהולד את הדרך לשורות ה"הגנה" – לא סלח לו לעולם. "את האיש הזה אני חייב למצוא..." אמר במרירות לצבי ברנר שנים לאחר קום המדינה. "אמצא אותו ואהרוג אותו!" – הכריז. "הוא, אכן, ניסה" – מעיר ברנר בספרו "איש השורה" – "אבל לא הצליח..."

במקביל פנה ריינהולד לחברו מילדות, יצחק פינקלשטיין מחיפה, איש אצ"ל ותיק וידיד משפחה קרוב עוד מגרמניה; דירתו, ברחוב הרצל 92, שימשה אותו כאכסניה לעת מצוא וכתובת קבע למשלוחי דואר. בהכירו את הרקע האידיאולוגי של ידידו – לא התקשה לפרוט על הנימה הנאותה: שואת יהדות אירופה ונעילת שערי הארץ. "אי אפשר עוד לשבת בחיבוק ידיים", חזר ודקלם בלהט את ששמע מפיו של פינקלשטיין עצמו יותר מפעם. "יש לפעול לסילוקם של הבריטים ולהקמתה של מדינה יהודית". איש שיחו לא האמין למשמע אוזניו, אולם ריינהולד לא הסתפק בכך: "לא אכפת לי מי יפעל", נעץ מבט מתגרה בחלל, "אם אגודת ישראל תבצע פעולות – אהיה

מוכן להצטרף אליה!"¹⁷ הרמזו היה ברור.

פינקלשטיין לא ידע את נפשו מרוב שמחה: ויכוחים לאין ספור נתנו סוף-סוף את פריים. בקושי התאפק מלחבק את ירדו. בחורים כמו יחיאל אינם משחרים בכל יום לפתחו של האצ"ל בחיפה האדומה. הוא היה מודע היטב לכישוריו המקצועיים בתחום החבלה ולאומץ לבו בשדה הקרב — אך לא לכשרונותיו התיאטרוניים; אף לא לרגע עלה בדעתו, שהלה ביים לפניו הצגה מושלמת. למחרת המליץ עליו בחום לפני אליעזר סודיט, שכיניו באצ"ל היה "קבצן"; סודיט עשה אז בחיפה בשליחות סודית של עמיחי פאגלין (קצין המבצעים של האצ"ל), ובמסווה של אמודאי במעגן הנמל — תכנן לחבל באניית מלחמה בריטית. דמותו של ריינהולד, כפי שצוירה לפניו, עוררה בו עניין וסקרנות. נותר לבדוק אם אכן תואם האיש את תדמיתו. השניים נועדו עוד באותו הערב.

לא זו בלבד שנתוניו של ריינהולד ענו על הציפיות — הופעתו עלתה על המקווה: חייל משוחרר בן שלושים, בעל ניסיון קרבי עשיר, מומחה לחבלה, דובר אנגלית רהוטה, גוף מוצק, שיער בהיר, עיניים כחולות — בחלומותיו הוורודים לא יכול היה "קבצן" לדמיין לעצמו מישהו מתאים יותר למשימה שלמענה כיתת את רגליו לחיפה; בעיני רוחו כבר ראהו במדי קצונה של הצי, מגניב לנמל את שתי פצצות החבית שנועדו לטרפד את המשחתת הבריטית. יותר מכול התרשם מגילוי לבו, שעה שסיפר לו על קשריו עם האינטליג'נס בתקופת שירותו הצבאי. סודיט בן ה־21 הספיק עד אז לרכוש לעצמו ניסיון־מה בפעולות קרביות בשטח; את מושגיו בתחום המודיעין שאב מקריאה ומצפייה בסרטים. סוכנים חשאיים — זכר — אינם מכריזים על עצמם בראש חוצות. ריינהולד גם לא הסתיר את פנייתו ל"הגנה" ואת הצעתם להעבירו קורס מפקדים באלונים. פרט זה היה ידוע ל"קבצן", אולם גילוי לבו של איש שיחו מצא חן בעיניו. למעשה גמלה בו ההחלטה לצרפו ללא דיחוי לשורות "המעמד" (כינוי פנימי של האצ"ל), אפילו יצטרך לדלג לשם כך על ועדת קבלה ועל יתר ההליכים הפורמליים המקובלים.

"בחור לעניין", הביע את דעתו לפני גירי; "מוכן להצטרף אלינו כחייל מהשורה ולוותר על קורס מפקדים ב'הגנה'..."

"מדוע שיוותר?" — קטע אותו גירי בחיוך. "אדרבא, שיצא לקורס ויקשור קשרים..." בראשו כבר החלה נרקמת תכנית חדשה נועזת: לרתום את

ה"הגנה" למשימת החבלה במשחתת הבריטית. הרעיון נראה פתאום אקטואלי ומשעשע. כמעט שפרץ בצחוק.

ריינהולד יצא לקורס באלונים וסיים אותו בהצטיינות. במהלכו הציג לפני מפקדיו יכולת מדהימה בתחום החבלה: פטנטים לייצור פצצות מאולתרות ומטענים פרימיטיביים מחומרים המצויים הסביבה. חבריו לקורס התלחשו "שהוא יודע יותר מהמדריכים". מכאן ואילך נהנה מחופש תנועה מוחלט ומהערצתם של אנשי ה"הגנה" בחיפה. "עליך לרכוש את אמון חבריך ומפקדיך", הורה לו סודיט, וכדרכו – מילא ריינהולד אחר ההוראה כלשונה. "אין בכך פלא", העיר "קבצן" כעבור שנים: "הלא את כל תפקידיו הקפיד לבצע כהלכה – בין אם הוטלו עליו על-ידי האצ"ל, ה'הגנה' או האנגלים [...] הוא היה ונותר יעיל וממושמע בכל מסגרת שבה שירת".¹⁸

בעוד ריינהולד מפגיץ את כישוריו בקורס המ"כים – סיים גירי את הכנותיו לחבל במשחתת הבריטית: שתי חביות ברזל קשורות זו לזו בשרשרת פלדה, טעונות כדי שני שלישים מהן בחומר נפץ (יתרת הקיבולת נותרה ריקה, כדי לאפשר להן לצוף על פני המים), עמדו הכן לקראת שיגורן לנמל. על-פי התכנית צריך היה "קבצן", בסיועו של אמודאי מאנשי ה"הגנה" (שהאמין שהוא פועל מטעם תנועת המרי), לגרור אותן בצלילה עד לירכתי המשחתת ולהצמידן משני צדיה. ברם, כשהגיע מועד הפעולה, וריינהולד במדי קצונה בריטיים חמק עם החביות ברכב של הצי אל תוך הנמל – דלפה הידיעה לאוזני מפקדת ה"הגנה" בחיפה, וברחבי הנמל התפתח דין ודברים סוער, וכמעט הפך לעימות אליים; בסיומו אולצו אנשי האצ"ל לנטוש את המקום, כשהם מותירים מאחוריהם את שתי חביות הנפץ...

אין לדעת מה היו פני הדברים אלמלא הקדימו אנשי ה"הגנה" וסיכלו את הפעולה; אין להוציא מכלל אפשרות שהמודיעין הבריטי היה בתמונה והכין לאמודאים קבלת פנים משלו. עובדה היא, שכאשר ניסו אנשי האצ"ל את מזלם בשנית – גילו לתדהמתם שאניות המלחמה הפליגו ללב ים ועגנו בטוחות מחוץ למזח הנמל. "תחילה ייחסנו זאת למזל ביש", סיפר גירי בעדותו ב-1957, "אך לאור מה שידוע לנו כיום ניתן להניח כמעט בוודאות, שהאינפורמציה על החבלה הצפויה דלפה בשעתה לבריטים על-ידי ריינהולד".¹⁹

ניסיון הנפל לחבל במשחתת הבריטית הביא לחשיפתם של "קבצן" (אליעזר סודיט) ושל ריינהולד, והשניים נמלטו עוד באותו ערב לתל-אביב. למחרת ערכו אנשי ה"הגנה" חיפוש בחדרו ובחפציו של ריינהולד – אך לא גילו דבר. נאמר להם מפי שותפו לדירה (יצחק פינקלשטיין) שהוא עבר לירושלים.²⁰

בעוד גידי מתחבט היכן לשבצו מחדש – עסק ריינהולד במרץ באיסוף מידע על אודות מפקדי האצ"ל באזור, כתובותיהם ומקומות המפגש שלהם. בפסק הזמן הקצר של שהותו בתל-אביב, התארח בחדרו של נחום סלונים, ובאמתלות שונות הצליח להניע את סודיט להביאו עד לפתח ביתו של פאגלין ברחוב מקוה-ישראל. "רגזתי מאוד כשיצאתי מבית המלאכה וראיתי את ינאי", סיפר על כך גידי,²¹ "אולם 'קבצן' הצטרף שלא ניתן היה להבחין מאיזו דירה יצאתי..."*

כסופו של דבר אושרה העברתו של ריינהולד לירושלים. ההחלטה נבעה, בין היתר, בשל חזרתו הצפויה של חיים טויט (שרגא עליס) לתל-אביב והצורך הדחוף למצוא לו מחליף כמפקד הח"ק בבירה; בריינהולד ראו הכול פוטנציאל מבטיח למילוי התפקיד (לאחר הרצה קלה בפיקוחו של שרגא). לשם כך צריך היה לקבל את אישורו של המטה, ובצלאל עמיצור, ראש מחלקת הארגון במפקדה הארצית, נועד עמו לשיחת היכרות ארוכה. שלא כמו היתר, לא יצא מגדרו לשמע הווידוי החוזר וה"כן" על "קשרי העבר" שלו עם האינטליג'נס. הדברים הדהדו באוזניו כצליל אזהרה, וברוח זו אף שיגר את המלצתו למפקד המחוז של האצ"ל בירושלים, יצחק אבינועם: כבדהו – וחדדהו!

כעבור חמישים שנה עדיין חרותים פרטי הפגישה היטב בזיכרוננו של בצלאל עמיצור: "הבחור עשה רושם טוב", סיפר, "הייתי אומר אפילו, יותר מדי טוב [...] ואולי זה מה שהדריך את מנוחתי. וידויו על קשריו הקודמים עם האינטליג'נס נשמע אמיתי ומשכנע, אולם באיזה שהוא מקום גם הפעיל

* בליל המאסרים של ה-30 באוקטובר 1946 (בעקבות בגידתו של ינאי) ערכו הבריטים חיפושים מדירה לדירה בבניין שברחוב מקוה-ישראל בתל-אביב, במאמץ כושל "לצוד" את גידי, שעשה באותו הערב בירושלים (ראה הפרק "פיצוץ תחנת הרכבת בירושלים"). לנחום סלונים, לעומת זאת, לא שיק המזל, והכנסת האורחים שהעניק לינאי עלתה לו ולשותפו לחדר, שמוליק קרושנסקי, במאסר ממושך.

אצלי פעמון אזעקה עמום. חשוב היה לפקוח עליו עין, לפחות בתקופה הראשונה – ומי התאים לכך יותר מיצחק אבינועם, שבמשך שנים שימש כמפקד ה'דלק' אמילת הקוד למודיעין האצ"ל? מכאן גם הפתק שהעברתי לו במערכת הקשר: כבדהו – וחשדהו".²²

בשלהי חודש יוני 1946 מעתיק אפוא ריינהולד את זירת פעילותו לירושלים, וכינויו מעתה – ינאי. עד מהרה הוא משתלב במסגרת האימונים בבירה ומדריך את מפקדי הח"ק בנושאי חבלה, במיקוש, בהרכבת מנגנוני הפעלה, ולעתים – גם בתרגולת שדה. תמיד הפגין מידה רבה של ידע ומיומנות ושמו יצא לפניו כמדריך מעולה. עם זאת הקפיד שלא לחרוג מהתחום המקצועי, לא ניסה לקשור קשרים עם המפקדים הזוטרים ולא רכש חברים בין "המעמד". בתום השיעור היה חוזר לעיסוקיו ולחייו הפרטיים,²³ שמעט מאוד היה ידוע עליהם בדרגי הפיקוד האחראים עליו בבירה.*

חיים טויט עדיין שימש באותה עת כמפקד הח"ק בירושלים, אולם בד בבד צורף לחטיבת התכנון הארצית (הח"ת) וכבר עמד "בחצי רגל" בתל-אביב. מחליפו בכוח, ריינהולד, הוצג לפניו על-ידי אבינועם. "נסה לתהות קצת על קנקנו", הציע, "ערוך לו סיור בחוצות העיר, הצבע לפניו על אובייקטים 'בעלי עניין', אולם אל תנקוב בתאריכי ביצוע".

"הופעתו הייתה בהחלט מרשימה", נזכר חיים טויט: "גבוה, חסון, מקרין ביטחון – דמות של לוחם ללא חת".²⁴

שעה ארוכה טיילו השניים בניחותא כזוג תיירים משועממים, שהבלי הזמן אינם מעניינם. ריינהולד האזין בקשב לדברי ההסבר של שרגא, קימץ במלים והערותיו היו שקולות וענייניות. אולם מדי התעכבם ליד אחד מיעדי התקיפה העתידיים – הייתה שתיקתו הופכת פתאום לפרץ שאלות טורדניות: האם נקבעה תכנית פעולה? לאיזה שלב הגיעו ההכנות? ובעיקר חקר לדעת מהו מועד הביצוע. שרגא היה משיב באורך-רוח ובנימה לקונית: "לוח הזמנים אינו ידוע לי ואינו מתחום סמכותי, אין לי כל מושג לגבי המועדים". משחזר הדבר על עצמו בתדירות, נשתררה אווירה של אי-נוחות שהגיעה לשיאה

* חרף ההנחיה המסויגת של בצלאל עמיצור, ראש מחלקת הארגון במפקדה הארצית, לא נערך שום מעקב אחר תנועותיו ואורח חייו של ריינהולד – מחדל שעתידי לעלות לאצ"ל במחיר דמים יקר (תרתו משמע) ובאבדן חייהם וחירותם של אחרים מטובי לוחמיו.

בשעה שניצבו אל מול בניין מלון המלך דוד. הפעם לא הסתפק ריינהולד בשאלות העיתוי: הוא דרש לדעת מדוע אין מעניקים עדיפות עליונה לתקיפת האובייקט, וטען כי יש צורך להלום במרכזי הכוח של השלטון המנדטורי בארץ.

שרגא היה המום. "אם הבחור הזה אכן אמין כשם שהוא נראה ונשמע", אמר לאבינועם, "אזי ירושלים זכתה במפקד ח"ק מעולה, ומה שחשוב – מבין עניין".

אבינועם לא הלך שולל. הוא הטיב להכיר את שרגא, וידע שאין זו מדרכו להרעיף סתם תשבחות. "בסדר", חייך בלאות, "היכן כאן העוקץ?" "הוא שואל יותר מדי!" – השיב שרגא – "וזה אינו נראה לי". לאחר שתיקה קלה הוסיף כמעט בלחש: "שמע לי, אבינועם – משהו בבחור אינו מוצא חן בעיניי".

אם היה זה חוש שישי או אינסטינקט טבעי, ששידר אותות אזהרה לשרגא – חבל שאותות אלה לא נקלטו היטב על-ידי אבינועם: כעבור ארבעה חודשים, ב-28 באוקטובר 1946, קיבל מטה ה-C.I.D., באמצעות ריינהולד, רשימה מלאה של כל יעדי התקיפה המתוכננים והמשוערים של האצ"ל בירושלים, ובראשם תכנית ההתקפה המפורטת על תחנת הרכבת המרכזית בבירה, שהוא עצמו אמור היה לפקד עליה (ראה הפרק "פיצוץ תחנת הרכבת בירושלים").

ככל שחלף הזמן, והאמון בו לא נתערער – גברה תחושת הביטחון העצמי שלו, והזלזול במפקדיו ובכושר שיפוטם הגיע לשיאו בפרשת מלון המלך דוד, כשהגיע באיחור של יממה למפגש שנקבע בתל-אביב למשתתפי הפעולה; כשנשאל לפשר האיחור על-ידי אבינועם, מפקד מחוז ירושלים דאז, השיב שבתום הפעולה נעצר כחשוד במשטרת הקישלה ונחלץ רק לאחר שטלפן לידידו, הקצין שינדלר ממשטרת חיפה...²⁵ עד כמה שזה לא ייאמן, סיפורו התקבל ללא עוררין על-ידי אבינועם ושום נורה אדומה לא נדלקה אצלו למשמע שמו של קצין הכולשת הבריטית, שינדלר.

"הנימוק ששכנע את אבינועם שינאי בכל זאת 'בסדר', היה כנראה המפגש שנקבע בתל-אביב למבצעי הפיגוע במלון המלך דוד", כותב יעקב עמרמי (יואל)²⁶ בספרו "הדברים גדולים הם מאתנו" (עמ' 93): "אבינועם נפגש עם ינאי ועם האחרים ליד מועדון ה'טיר' כמתוכנן, ועובדה היא שלא הסגירם".

"פקחותו של ינאי הספיקה לו, כנראה, לא להלשין עליהם אז לבל יחשדו בו", מעיר יואל בציניות. יתרה מזו – כשנוכח ריינהולד באיזו קלות הצליח "למרוח" את מפקדו, גברה עזות מצחו וביקש רשות לנסוע לחיפה, כדי "להודות לשינדלר על עזרתו"²⁷. גם מבוקשו זה ניתן לו, כך שיכול היה לנוע בחופשיות למשרדי הכולשת בחיפה, בלי שהדבר יעורר תהיות וכלי שמישהו יטרח לדרווח על כך לדרגים הגבוהים יותר. על קשריו השוטפים של ריינהולד עם קצין הכולשת, שינדלר, נודע לראשונה למפקדת האצ"ל רק כעבור ארבעה חודשים – בעקבות עריקתו ובגידתו (ראה הפרק על פיצוץ תחנת הרכבת). מפקד ה"דלק" דאז, יעקב עמרמי (יואל), שנדרש לנושא על-ידי חבר המפקדה חיים לנדאו, ערך חקירה לאחר מעשה. היה זה אחד הנימוקים המכריעים להוצאת פסק-דין מוות נגד ינאי²⁸ (גזר-דין שלא הוצא מעולם אל הפועל – ראה בהמשך).

מה שאירע ב-30 באוקטובר 1946 בתחנת הרכבת בירושלים וכל שבא אחר-כך – היה תולדה ישירה של אותו מחדל.

למן היום הראשון לבואו לירושלים – שבועות אחדים לפני פיצוץ מלון המלך דוד – החל ריינהולד באיסוף שיטתי של מידע על מבנה האצ"ל ועל מפקדיו. הוא לא פסח על שום הזדמנות להכיר מקרוב את צמרת הפיקוד והשתמש לשם כך בתירוצים שונים. שמואל תמיר, סגן מפקד המחוז בבירה לעת ההיא, נתקל בו באקראי ב"חדר הנביא",* בלי שידע דבר על אודותיו. "נועדה לי פגישה עם אבינועם", סיפר, "והקדמתי להגיע למקום. לקראתי יצא אדם זה, שמעולם לא ראיתיו קודם לכן, ושאל לרצוני. מלמלתי שאני מחפש את מר X, ונעניתי שאין כזה. התנצלתי והסתלקתי. מאוחר יותר סיפר לי אבינועם שזהו איש ח"ק חדש, כוח עולה, המתגורר זמנית בחדר "כעבור ימים אחדים", המשיך תמיר, "שוב נקבעה לי פגישה ב'חדר הנביא' ופעם נוספת נתקלתי בינאי. אבינועם בושש לבוא וכיוון שכבר הייתי מודע לזהותו של האיש, התפתחה בינינו שיחה. הגם שלא הכירני אישית,

* "חדר הנביא" בקריית-שמואל בירושלים שימש מקום מפגש ואכסניה ארעית למפקדים מהבירה ומחוצה לה. בחמשת השבועות הראשונים לשהותו בירושלים התגורר שם גם ריינהולד, וכתובת החדר נכללה ברשימת מקומות המפגש שהועברה על-ידיו לכולשת. (ראה נספח א' ספח IV –

סבר שלפניו מפקד בכיר והחל מספר לי על פיתוח חדש של מוקש רכבות [...] הצעתי לו להמתין לבואו של אבינועם ולהציג לפניו את הנושא, אולם הוא טען שהעניין אינו סובל דיחוי וחייבים למסור על כך ומיד למפקדה; גם דחה את הרעיון לשרטט בקווים כלליים את עקרונות הפיתוח ותבע ראיון דחוף עם חבר מפקדה או עם הממונה על ה'ייצור'. הבטחתי לו לברר את האפשרות – אולם פגישה לא ארגנתי לו.²⁹

משנכזבה תוחלתו מתמיר, ניסה ינאי את מזלו אצל מפקד מחוז ירושלים. "באחד מימי אוגוסט החמים של 1946", נזכר אבינועם, "פנה אלי ריינהולד בבקשה מוזרה, להפגישו עם מפקד בכיר במטה, כיוון שיש לו רעיון לפיתוח מוקש חדיש והיה רוצה לפרוס את תכניתו לפני משהו ברמה פיקודית גבוהה. קבעתי לו פגישה עם חיים טויט (שרגא עליס), אך הוא לא הסתפק בכך וביקש סמכות עליונה יותר. קבעתי לו ראיון עם גידי (עמיחי פאגלין). השניים שוחחו שעה ארוכה, ובתום הדיון שאל אם ניתן להפגישו עם מפקד הארגון, כדי שיפרט לפניו בהרחבה את תכניתו. גידי, שהאזין להסבריו בסבלנות, השיב שאינו רואה כאן משהו מיוחד המצדיק פגישה עם המפקד."³⁰

מספר על כך עמיחי פאגלין: "הוא חתר בלי הרף למטרתו. עשה לי את המוות והעלה כל מיני רעיונות, כדי לשכנעני להסדיר לו ראיון עם מפקד הארגון; זה התחיל עוד בהיותו בחיפה ונמשך ביתר שאת כשהגיע לירושלים. מה שעוד העסיק אותו היה לברר מיהו המומחה הטכני שלנו [...] הציף אותי בשרטוטים מסובכים ובתרשימים (בתקווה לבלבל אותי), כדי שאיעתר להפגישו עם האחראי על 'המכשור הטכני'. כשהיה מציק לי מאוד, הייתי משיב לו שאיני רשאי להתראות עם האיש כל אימת שעולה הרצון מלפני ומוטב אפוא, שהרישומים יישארו לעת עתה בידי; כשאקרא לפגישה עם ה'מומחה' – הבטחתי – אסביר לו את הרעיון."³¹

חוש הזהירות הטבעי, שהתחדד במשך שנים של פעילות במחתרת, עמד לו גם הפעם לגידי, שלא להזדהות כאחראי על נושאי הפיתוח בתחום החבלה. "לא עשיתי זאת מתוך חשדנות", הסביר, "פשוט, לא נראה לי תקין שבחור חדש בשורות הארגון ידע שקצין המבצעים הראשי הוא גם המטפל בנושאים הטכניים".

צריך להיות יותר מתמים כדי להאמין שנסיעתו של ריינהולד לחיפה,

לאחר פגישתו עם אבינועם ליד מועדון ה"טיר" בתל-אביב – הצטמצמה ב"דברי תורה" לקצין הבולשת, שינדלר. אין כמעט ספק (בייחוד אם מביאים בחשבון את שאירע לאחר מכן), שבאותה הזדמנות לא כל כך חגיגית (עקב כישלוננו למנוע את פיצוץ מטה השלטון הבריטי) – נולד "מבצע כריש". ארבעה ימי העוצר והחיפושים מבית לבית בתל-אביב נבעו מאינפורמציה בדוקה שקיבל המודיעין הצבאי הבריטי, שמתקפי מלון המלך דוד מסתתרים בעיר החוף הגדולה (מסמך משרד המלחמה הבריטי 275/29).³² ומי כינאי, שעתה זה חזר ממפגש מועדון ה"טיר", יכול היה לדווח על כך בוודאות?

העובדה שלאחר פגישתו עם שינדלר הוא שב לתפקד באורח תקין בשורות המחתרת וגם נטל חלק בפעולות חבלה (פיצוץ מסילת הברזל ליד נהריה), בלי להסגיר איש – מעידה על כך שהבריטים לא נחפזו לוותר על "שירותיו הטובים", לא נעתרו לבקשות "השחרור" שלו; הם טרם נואשו אז מהתקווה, שביום מהימים הוא יסגיר לידיהם את צמרת האצ"ל ואת המפקד. וכך, הוא חוזר שוב ושוב לגוב האריות – עד לפעולה הגדולה הבאה, שסיכולה יצדיק, לדעת שולחיו, את שרפת כל הגשרים.

מעתה הוא ממקד את מאמציו לחשוף בהקדם את צמרת הפיקוד ולהוסיף לרשימותיו כמה שיותר שמות של פעילים, שאותם יסגיר כבוא העת.

בתום ימי העוצר הגדול והחיפושים הנרחבים בתל-אביב ובסביבתה, ולאחר שנרגעו במקצת הרוחות – החלו הבחורים חוזרים אט-אט לאזורי מגוריהם. בין החוזרים לבירה היה גם ריינהולד. "מטעמי ביטחון" העתיק את מעונו מ"חדר הנביא" לשכונת רחביה, לרחוב אלפסי 45 אצל הגב' כץ. מכאן יכול היה להוסיף ולרקום את מזימותיו באין מפריע.

"באותה תקופה הפסקנו לזמן-מה כל פעילות מבצעית", סיפר אבינועם, "והתרכזנו בעיקר בתחום ההדרכה. זוכרני, שהטלתי על ינאי לצאת לשלושה ימי הדרכה בסביבת בית איקסא; להפתעתי, פנה אלי לפני היציאה בבקשה מוזרה, לצייד אותו במכתב שמדובר בקבוצה של בית-ר – 'למקרה וניתקל במשטרה'. מובן שסירבתי בתוקף".³³ (נראה שנעשה כאן ניסיון מצד ינאי לצבור חומר מרשיע בכתב נגד תנועת בית-ר, כעילה להוציאה אל מחוץ לחוק – הערת המחבר).

ריינהולד לא החמיץ שום הזדמנות להוסיף על האתנן שאמור היה להגיש בבוא העת לאדוניו הבריטים. מספר על כך שמואל תמיר: "באחד מלילות הקיץ של שנת 1946 תכננו סדרת חבלות ופיצוצים ברחבי הבירה. נתבקשתי על-ידי אבינועם להודיע לינאי, שהתגורר אז ברחביה (בסמוך לבית הוריי), להימנע מלשוטט באותו ערב בחוצות. בדרכי אליו ליווני שני כלבים – כלבה קטנה, מיקי, וכלב גדול שחזר אחריה [...] לאחר שמסרתי לינאי את דבר ההתראה – המשיך לעקוב אחריי במבטו עד לפתח הבית. הוא לא ידע את שמי וכל שיכול היה לדווח אודותיו היה מקום מגוריי המשוער ותיאורי הפיזי, פוסע בליווי כלב גדול (שסבר בטעות, שהוא שלי). חשוב גם לציין שבימים ההם התגורר אצל הוריי בחור ממצרים, שדמה לי מאוד במראהו החיצוני."

יום רביעי, 30 באוקטובר 1946, היום שבו חובלה תחנת הרכבת בירושלים – היה גם יום כלולותיו של שמואל תמיר. את ירח הדבש הוא בילה בחיפה, וכך גם ניצל מגל המאסרים שנערך באותו לילה ולאחריו עקב בגידתו של ינאי. הבריטים לא פסחו על בית הוריו. "הם לא חיפשו אותי בשמי אלא לפי תיאורי וחקרו במיוחד אודות הכלב שלנו" – סיפר תמיר. ואכן, הכלב צוין בדיווח של ינאי ל-C.I.D., אך שלא כהשערת תמיר, מדובר היה בכלב קטן מסוג "פוקס-טרייר". להלן דיווחו המלא של ינאי בנידון, כפי שנמסר ל-C.I.D. ב-29.10.1946:

"סגן מפקד האצ"ל בירושלים מתגורר בכונגלו, בבית ברחוב רשב"א ברחביה, בין בתי דיסקין לאגרונסקו. גובהו 8' 5", לבוש בקפידה, נאה, בן 28, קרוב לוודאי ארצישראלי, משכיל, כנראה קצין צבא לשעבר, גובה ממוצע, שיער חום כהה, מלווה לעתים בכלב לבן קטן מסוג פוקס-טרייר."

למרבח האירוניה נפל חשדם של הבריטים דווקא על הצעיר ממצרים, אדווין שומר, שהתגורר אצל הורי תמיר. על-פי הוראתו של ג'ון אוסוליבן, ראש המחלקה היהודית של ה-M.I.5 (היחידה לסיכול טרור בשירות הביטחון הבריטי),³⁴ שובץ שמו ברשימת המבוקשים המיוחדים ותיאורו הופץ בכל תחנות המשטרה, ובכלל זה במצרים, מקום שאליו נמלט על-פי השערת הבריטים.³⁵

דיוקנו של ריינהולד בצבא הבריטי (כמתואר על-ידי חבריו לגדוד) סותר לחלוטין את דמותו בשורות האצ"ל. בנקודה אחת שררה תמימות דעים בשני

המחנות: תחושת הסתייגות עמוקה מהאיש. "למרות כל מה שעשה, לא נחשב ריינהולד כאחד משלנו", כותב צבי ברנר בספרו "איש השורה" (עמ' 173). "אולי בגלל העבר המשטרתי שלו; מדי פעם היו החברים אומרים לו, כאילו בצחוק, 'תגיד "יקה", אתה באמת קשור עם הסיידי?' והוא היה עונה, 'בוודאי, עוד תראו שאת כולכם אכניס לבסוף לבית הסוהר...' אבל הוא היה נחמד כל כך [...] עד שאיש לא חשד בו".

באותה נימה מעיר גם יצחק אבינועם בראיון עם יעקב תבין ב-1954: "הוא היה טיפוס סגור ולא השתלב בחברה אלא שעה שהטילו עליו איזה תפקיד בהדרכה [...] הייתה הסתייגות מצדי כלפיו וקשה לי להסבירה, אולי בשל חשדנותי לגבי אנשים 'אורגינליים', והוא בהתנהגותו היה כזה [...] לא ניסיתי לשתפו בפעולות חברתיות עם המפקדים [...] ייתכן שהייתה זו הסתייגות תת־הכרתית [...]".

"נשאלת השאלה, אם היה חשד, מדוע לא דובר על כך, מדוע לא הובלט?" — שואל אבינועם, ומסביר:³⁶ "השיקולים אצלי היו פנימיים [...] בכל אותה עת, למרות שינאי ידע על מקומות מפגש, הכיר מספר אנשים וביניהם מפקדים, הכיר את מספר המכוננית במחוז ששימשה להעברת נשק ולהסעות — שום דבר מכל אלה לא נפגע באותה תקופה. אף על פי כן, החלטתי להעמידו לפני מבחן מכריע, להציבו כמפקד הפעולה בפיצוץ תחנת הרכבת בירושלים מול האפשרות של חילופי אש עם הבריטים, כשהוא עלול להיפגע ואפילו להיהרג. כאן הייתה נקודת השבירה שלו. יכול להיות שהוא היה גם פחדן ומפעיליו הגיעו למסקנה, שזהו הרגע שיש לקבל ממנו את מרב המידע — ולהעלימו [...] נראה, שמפעיליו לא כיוונו אותו ולא הדריכו אותו כהלכה [...] הנזק שיכול היה להסב, בתור פרובוקטור מקצועי — עלול היה להיות חמור בהרבה, לו היה עושה זאת ביתר שיטתיות וביתר סבלנות מכפי שפעל [...]".

שמואל תמיר, ששימש באותה תקופה כמפקד ה"דלק" בירושלים, נדרש על-ידי יעקב עמרמי (יואל) לעיין בכל החומר שנאסף סביב בגידתו ועריקתו של ינאי, ולהגיש את מסקנותיו בכתב. בדיון־חשבון המפורט שהגיש ב-11.11.1946 למפקדת האצ"ל (הדו"ח המלא בארכיון ז'בוטינסקי), הוא מנתח בקצרה גם את אופיו: "אינו רגשני, מעשי, קר רוח, בעל כושר

אדמיניסטרטיבי, אינטליגנטי, יחסו לנשים ציני [...] נתון למצבי-הרוח מתחלפים [...] נטיות אבונטוריסטיות בולטות מאוד". הפסקה הבאה בדו"ח מעוררת הרבה תהיות: "מוזרה התעניינותו בכנסייה הנוצרית ויש לי השערה כי איננו יהודי משני הצדדים". (בהגיעו לירושלים הביא עמו המלצה לראש הכנסייה הסקוטית, ובה נאמר "כי הוא להוט מאוד ללמוד משהו על אודות הנצרות" – הערת המחבר).

הקולע ביותר לגבי תחושת ההסתייגות שהקריין סביבו ריינהולד היה יעקב עמרמי (יואל). בספרו "הדברים גדולים הם מאתנו" (עמ' 88) הוא מתאר את ינאי לילה לפני פעולה:³⁷

הוא היה אחד מחמישה עשר אנשי הח"ק, שהובאו לאותו חדר ברחוב דיזינגוף 256 [...] מכיוון שהאנשים ידעו שעליהם לצאת השכם בבוקר ולטפל בכל העניינים, הקדימו לשכב לישון. הם ישנו על הרצפה, אבל שניים או שלושה לא ישנו, ובהם אותו ינאי. הוא היה ממוצא גרמני, וזכור לי שכאשר הסתכלתי בו אותו ערב ראיתי בחור בלונדיני, דומה יותר לנוצרי מאשר ליהודי.

אף שלא דיברתי אתו, עשה עלי רושם של בחור יהיר ועקשן, בעל אופי חזק, הנחוש בדעתו להשיג את המטרה – אם יש לו מטרה. אני עבדתי על ניירות בחדר הסמוך, והוא התנהג כאילו אין איש בחדר: תלה מבטו באיזו נקודה בחלל ושתק, שתק, שתק. מובן שלא עוררתי אותו לשיחה, כי לא היה לי כל עניין לדבר אתו, אך לפי מראהו זיהיתי בו טיפוס יוצא-דופן בין חברי האצ"ל: לבושו היה מסודר יותר וחזותו צבאית. זה בלט אצלו מאוד: בלבושו ובהילוכו היה כעין חייל המוכן לעמוד לביקורת...

בשעה שבאים לנתח את דרכי פעולתו של היינריך ריינהולד, או בכינויו ינאי, בפרק הזמן הקצר (חמישה חודשים בסך הכול!) שבהם עשה במסגרת האצ"ל – עולה כמעט מאליה המסקנה, שמטרתם העיקרית של מפעיליו הייתה ללכוד באמצעותו את צמרת הפיקוד העליון, ובמיוחד את העומד בראשה – את בגין. בכך, האמינו, תונחת מכה אנושה על תנועות המחתרת בארץ ופעולותיהן ישותקו לאורך זמן. זה גם מסביר את חוסר העניין, כביכול, שגילה ינאי כלפי אנשי השורה והמפקדים הזוטרים בשטח וכן את אי-הסגרתם

המיידיית באותן הזדמנויות שנקרו לו – כמו בפגישה שזימן אבינועם ליד מועדון ה"טיר" בתל-אביב למשתתפי הפעולה במלון המלך דוד, או בערב ההתקפה על קווי מסילות הברזל ב-8 באוקטובר 1946, כאשר אחדים מטובי מפקדי הח"ק התכנסו בחדרו של סלונים בתל-אביב: "הדגמנו לפנייהם את המוקשים החדשים תוצרת בית", סיפר גידי, "וינאי, שהיה אחראי למיקוש בקטע נהריה, השתתף אף הוא בתדרוך וביצע את חלקו בהצלחה. לאנגלים הייתה אז הזדמנות לעצור את כל באי הכנס – אולם נראה שציפו מינאי להרבה יותר", הוא סיכם.³⁸ ואכן, השתלשלות האירועים אך מחזקת את הסברה, שהלה פעל בהשראת ה-*INTELLIGENCE SERVICE*, ולא הבולשת; ליתר דיוק, ה-*M.I.5*. שיטות הפעולה של המוסד הזה אינן תואמות בהכרח את הנורמות המקובלות בשירותי מודיעין אזרחיים וכמעט כל האמצעים שם כשרים להשגת היעד, לרבות מתן היתר לסוכן המושתל ליטול חלק בפעולות איבה מוגבלות נגד השלטון, כדי לרכוש את אמון חבריו בארגון. (מקרה מקביל היה פרשת קפיטן ג'ון לינקלוטר.*)

עם זאת, אין לעלות על הדעת שפעולה בעלת משמעות צבאית ומדינית והשלכות נרחבות כמו פיצוץ מלון המלך דוד, ניתן היה למנותה עם הקטגוריות הללו. בירושלים – יש לזכור – התרכזה לעת ההיא כל התשתית השלטונית של הממשל המנדטורי, מה שהפך אותה ליעד מועדף על תנועות המחתרת. וכאן נכנס לתמונה ריינהולד. "שתילתו" בשורות המחתרת בכירה היתה הישג לא מבוטל של השלטונות. "הדבר העניק להם תחושת מה של ביטחון בירושלים", סבר בשעתו גידי (עמיחי פאגלין). "הם האמינו שמכאן ואילך, ינאי, כאחד ממפקדי הח"ק החשובים בכירה, יהיה מסוגל לדרווח להם מראש על כל פעולה רצינית. נדמה לי, שרמזו כלשהו ברוח זו – 'שהטרוריסטים לא יצליחו להפתיענו עוד' – ניתן אז מעל כמת הפרלמנט בלונדון", העיר פאגלין,³⁹ "כל זאת, כמובן, בלי שהבריטים ויתרו על יעדם העיקרי: לחשוף באמצעותו של ריינהולד את צמרת הפיקוד של האצ"ל וללכוד את בגין".

* קפיטן מחיל הצנחנים הבריטי, שהציע את שירותו ל"הגנה" ואף ביצע פעולות מטעמה בערב מלחמת הקוממיות, ובסופו של דבר חיבל במתקנים של מוסדות יהודיים, ביניהם מרכז "סולל בונה" ברחוב הנמל בחיפה. עדות יוחאי בן-גון, את"ה 178/59.

תקופת פעילותו של ינאי בירושלים, עד לפיצוץ מלון המלך דוד – התאפיינה ברגיעה יחסית במעשי האיבה נגד הבריטים. באותו פרק זמן תכנן האצ"ל לפרוץ לבית הסוהר המרכזי בירושלים, וינאי עמד לפקד על אחת הכיתות. בסופו של דבר נדחה המבצע למועד אחר, "וזה היה מזלנו הגדול", העיר גידי, "כיוון שינאי אמור היה להיות בסוד פרטי הביצוע, ואין ספק שהמידע היה דולף לבריטים, והללו היו מכינים לנו קבלת פנים חמה, בדומה למה שאירע בתחנת הרכבת המרכזית בבירה".

עמיחי פאגלין לא שיער עד כמה צדק בהנחתו: מסמכי ה־C.I.D שנחשפו בשנות ה־90 מגלים שבין פיסות המידע שהעביר ינאי לבריטים ב־29 באוקטובר 1946, צוין בית הסוהר המרכזי בירושלים כיעד לתקיפה: ההכנות לתקוף את הפרויקט הנ"ל הושלמו זה מכבר – נאמר באותו דו"ח – אך בעיות כספיות מנעו עד כה את הביצוע. שחרור אי אילו אסירים משם הנו חיוני לאצ"ל (ראה נספח א' – דו"ח מס' II).

הפעולה הרצינית האחת והיחידה שריינהולד נטל בה חלק (בעל כורחו), הייתה פיצוץ מלון המלך דוד. כאן גם נחל את כישלונו הגדול כסוכן מושתל של הבריטים: לא זו בלבד שלא הצליח לסכל את המבצע אלא אף אולץ להשתתף בו, כשחיייו תלויים לו מנגד. הלקח מבחינתו האישית היה כואב ומשפיל. באותו הבוקר הגיע אליו אבינועם (את שמו האמיתי לא ידע), תלה בו מבט חודר והפליט: "בוא!"

מאז היום הקודם נצטווה שלא לעזוב את "חדר הנביא", ומהמעט שהצליח לקלוט בחושיו המחודדים, הסיק שמלון המלך דוד על הכוונת. כל ניסיונותיו להעביר את המידע למפעיליו, שציפו בדריכות לקריאתו – עלו בתוהו.

עקב כך, האזהרות הטלפוניות על פצצות במלון המלך דוד – התקבלו בהסתייגות מופגנת ובאי־אמון. כל שעלה בידו להעביר היה התראה טלפונית קצרה: תכונה לפעולה [...] הודעה מפורטת תימסר מאוחר יותר [...]. הבריטים הוסיפו להמתין להודעה מוסמכת מסוכנם הנאמן, וכשזו בוששה לבוא – הסיקו ששום דבר רציני אינו עומד על הפרק והמשיכו בסדר יומם הרגיל (ראה הפרק "פרשת מלון המלך דוד והשלכותיה" – "המבצע").

היינריך ריינהולד לא היה מעולם סוכן מקצועי מהאסכולה הבריטית

הקלאסית. הלם לו יותר תואר ההרפתקן החובב. הוא נמשך לסכנה ואהב להתגרות בה – עד לגבול מסוים. בכך שלא הסתיר את קשריו עם הבולשת הבריטית – פטר את עצמו מהצורך לתרץ את מגעיו עם סוכניהם והרדים מראש כל חשד נגדו מכיוון זה. בסתר לבו חש בוודאי גאווה, כיצר הוא מלגלג ומערים על כולם: על אנשי המחתרת, בהכרזותיו הגלויות על קשריו עם השלטונות; על מפעיליו, בתיאורים המרתקים על חלקו בפעולות נגדם. מה שמדהים הוא, שגם לאחר שדבר בגידתו נחשף (ראה הפרק "פיצוץ תחנת הרכבת בירושלים"), והוכח כיצר שיטה במפקדיו הישירים בירושלים במשך כל תקופת שהותו בכירה – עדיין יש המנסים לטעון שהוא ערק לשורות המודיעין הבריטי רק לאחר פעולת מלון המלך דוד, ובכך לתרץ את אחד המחדלים הגדולים בתולדות האצ"ל, שלא "עלה" על הפרובוקטור חרף כל הסימנים הבולטים שהותיר בשטח.

הגורסים כך מסתמכים בעיקר על מסמך הבולשת הבריטית מה-1 בדצמבר 1946, ולפיו כחודש וחצי קודם לכן, ב-25 באוקטובר 1946, נעצר היינריך ריינהולד על-ידי אנשי הבולשת בחיפה, "נשבר" בחקירה ומסר את כל הידוע לו על פעילות האצ"ל ועל כמה ממפקדיו הבכירים (ראה נספח א' – מסמך I).

אריה אשל, ממפקדי האצ"ל בכירה, שחקר את פרשת ינאי – אף טרח להביא אסמכתה לאותה דעה רווחת מפיו של ג'והן או'סוליבן, אשר שימש בשעתו כראש המדור היהודי במטה הבולשת באותה העת.⁴⁰ עם זאת, הוא מוסיף: "על אף שיתוף הפעולה המלא שבו זיכני, לא יכול היה או'סוליבן לענות על חלק משאלותיי. זאת, כפי שהסביר, משום שמפקדו, סגן ראש הבולשת ריצ'רד קטלינג, החזיק את הקלפים בעניינים רגישים כגון אלו סמוך מאוד לחזהו, עד כי גם לו, ראש המחלקה היהודית, לא גילה אלא את ההכרחי למילוי תפקידו [...]"

ואכן, כל העובדות והשתלשלות הדברים בפרשת ינאי (כפי שהובאו לעיל) מורים מעל לכל ספק שהיינריך ריינהולד, או ינאי, כפי שכונה – היה סוכן מושל של האינטליג'נס עוד לפני שהתגייס לצבא הבריטי, והמשיך בכך לכל אורך מסלול פעילותו בארגוני המחתרת ("הגנה" ואצ"ל כאחד). מסמך הבולשת, שעליו מסתמכים, נרשם למעלה מחודש לאחר האירוע (שאליו הוא מתייחס), ועל-פי כל הסימנים "פוברק" בכוונה תחילה, כדי

לפזר עשן בעיניים, הן משום שהבריטים עדיין לא ויתרו על שירותיו והן מסיבות פנימיות שלהם (מאבק סמוי בין מערכות המשטרה והמודיעין). עובדה היא, שכולשת יפו פרסמה הודעה ב־6 בנובמבר 1946,⁴¹ "שמחפשים את יחיאל היינריך ריינהולד, חייל משוחרר, חברו של פינקלשטיין הידוע כטרוריסט בחיפה [...] וזאת, שישה ימים לאחר שהנ"ל התייצב, כביכול, בכולשת חיפה (על־פי המסמך המפוברק).

ריינהולד היה חבלן מעולה – על כך אין חולקין. את מיומנותו בחבלה רכש עוד בתקופת שירותו בצבא הבריטי, ואת הידע שלו ניצל היטב כדי לבסס את מעמדו בשורות המחתרת.

כסוף תקופת פעילותו באצ"ל החל לגלות סימני עצבנות, אלא שהבריטים עדיין לא ויתרו על יעדם העיקרי – ראשו של בגין. וריינהולד החל לבדוק "דרכי מנוסה" אחרים – מהאצ"ל ומהמודיעין הבריטי כאחד. אחת מידידותיו אף הודתה, שהם החלו מטפלים בצוותא בהכנת דרכונים ואישורי כניסה לארצות־הברית. בד בבד החל להציף את הבריטים בהודעות מפוברקות, שרק דמיון פורה כשלו יכול היה להמציאן, כגון רשימה מוזרה של יעדי תקיפה שמתכנן האצ"ל, ביניהם עיריית ירושלים. הוא אף הרשה לעצמו לחמוד לצון, כנראה, בשעה שציין לגבי ההתקפה הצפויה בתחנת הרכבת בירושלים, "שיפקד עליה יהודי ממוצא גרמני ששמו ינאי ופרטים נוספים עליו אינם ידועים..." (ראה נספח א' – דו"ח מס' I).

אך הדיווח הדרמטי ביותר לשולחיו היה, "שבגין פשוט אינו קיים במציאות ואיש מוותיקי האצ"ל לא זכה לראותו" (It is doubtful if Begin ever existed.) "old timers have never seen him"; ראה נספח א' – דו"ח מס' III); לכאורה הוא הטיל כאן "פצצה מודיעינית", אולם הייתה זו בעיקר "ידיעה מגמתית", כאילו השלים את תפקידו לגבי היעד המרכזי שהטילו עליו – "אם בגין אינו קיים, אין לו עוד מה לחפש כאן..."

העיסוק בחומרי נפץ הנו תחביב מסוכן, וריינהולד אהב לשחק באש; עוד בילדותו נהג להשתעשע בגפרורים בוערים עד כדי חריכת אצבעותיו. מטבעו היה מהמר כפייתי, כמעט אובססיבי. ככל שההימור היה גבוה יותר – כך גם רגש הסיפוק שחש. אולם על דבר אחד הוא לא היה מוכן להמר – על חייו.

הוא היה נועז — אך לא אמיץ דיו, ומכל מקום, רחוק מנכונות להקריב את חייו עבור מעסיקיו, או עבור איזו שהיא אידיאה. הערך היחידי שנחשב בעיניו היה הוא עצמו. וכשחש ש"ערך עליון" זה שרוי בסכנה — נטש הכול ונמלט כל עוד רוחו בו.

את הפסדיו במשחקי הקלפים פיצו בנדיבות משחקי האהבים. תחכיבו היו יין, נשים וקלפים. נשות החברה הגבוהה, שחזרו אחריה בהתלהבות, חשו מאושרות "להלוות" לו כספים. "לא, אל תודה לי על ההלוואה הקטנה שהלווית לי... ", כתבה לו אחת מהן, "הרי זה תענוג בשבילי כאשר אתה נזקק לעזרתך..." (מכתב האהבה הנרגש שמור בארכיון ז'בוטינסקי).

לגיבורות הרומנים שלו מתנועות המחתרת גמל ריינהולד בדרך מקורית: לפני ששרף את הגשרים ונעלם מהאופק,* הסגיר את שמותינה וכתובותיהן לבולשת הבריטית, ואלו מהן שלא הספיקו להימלט — נעצרו ונכלאו.

גידי: הוא רצה את ראשו של בגין

אומר עמיחי פאגלין:⁴²

להוציא את חילביץ, שלא היה איש אצ"ל, ידוע לי רק על מקרה אחד של בגידה בשורות הארגון: נבל בשם היינריך ריינהולד, שכיניו באצ"ל היה ינאי. תחילה פעל בחיפה, ומאוחר יותר — עבר לירושלים. היה בא אלי עם כל מיני רעיונות, כדי לארגן לו פגישה עם המפקד. ביקש לדעת מיהו המומחה הטכני של הארגון (באותה עת התרוצצו שמועות בקרב הבריטים, שסוכנים סובייטיים משמשים לנו יועצים...). מאידך גיסא, הבריטים היו מאוד מרוצים, ש"האיש שלהם בירושלים" יוכל להתריע מראש על כל פעולה במוקד כה רגיש, אף כי לא זנחו לרגע את הרעיון שיום אחד הוא גם יביא להם על מגש את ראשו של בגין.

לא הוא ולא שולחיו צפו שייקלע למצב מביך, ויאלץ להשתתף

* בעקבות בגירתו — הוצא על ינאי גזר-דין מוות על-ידי מפקדת האצ"ל. הוא אותר בבלגיה, אולם הניסיון לחטפו לא צלח והוא שב ונמלט, ובסיוע הבריטים מצא מקלט זמני באנגליה. ב-1948 נתגלו מחדש עקבותיו בחו"ל. נשלחה שאלה למפקד האצ"ל, שאך עלה מהמחתרת — "מה לעשות בבוגד?"; התשובה הייתה "יש כיום מדינה וממשלה עברית. אין האצ"ל מוציא עוד לפועל פסק-דין". וכך ניצל ינאי בפעם השנייה — ומאז נמוג בערפל.

בפעולה דרמטית כמפקד אחת היחידות, בלי כל אפשרות להודיע להם על כך. כזאת אירע ב"מלון המלך דוד". ואם לא די בכך, היה עליו גם להיכנס לחילופי אש עם מעסיקיו הבריטים – וכמעט ונהרג. הזעזוע היה קשה, והרעיון שחוויה טראומטית כזו עלולה להישנות – שבר אותו. ואז, כפי שהתברר, ביקש משולחיו לשחררו. אלא שהם עדיין לא ויתרו על "שירותיו הטובים" ועל תקוותם שילכוד את בגין, וה"שחרור" לא ניתן. הם הגיעו לבסוף לפשרה (כפי שהוכיחו העובדות), שאם ייקלע שוב למצב דומה – ימצו הבריטים את האינפורמציה שצבר עד תום, ויבריחו אותו מהארץ. ואכן, הם קיימו את הבטחתם (ראה הפרק "פיצוץ תחנת הרכבת בירושלים").

הודות לאמצעי הזהירות והקונספירציה שהיו מקובלים בארגון, ידע ינאי על הפעולה, אך לא על מועד ביצועה. כששמע שלמחרת אגיע לבירה, הסיק שזהו המועד ומיד פנה למפעיליו. אותה שעה הוחלט, כנראה, למצות את כל המידע שבידו. בו בלילה נערכו פשיטות בכל הארץ, לפי רשימות מוכנות מראש, כשבמקרים מסוימים נדרש הנבל לזהות את החשודים, מתוך מכונית סגורה. לאחר מכן הוברח לאירופה. בסיכומו של דבר – הנזק הממשי שגרם, פרט להסגרתם של כמה חברים טובים – היה בסיכול טיבועה של אניית הדגל בצי הבריטי – תכנית שאמור היה ליטול חלק בביצועה. הוא נהג ברכב שהוביל את חומר הנפץ לנמל, מחופש במדים של קצין הצי. והנה לפתע, ללא כל הודעה – הפליגו אניות הצי לים הפתוח ועמן ספינת הדגל. לנו זה נראה כמקרה עיוור וכמזל ביש. היום אני משוכנע שידו הייתה בהדלפת המידע לבריטים.

יחד עם זאת, חשוב להדגיש: על אף כל הנזק שגרם לארגון – העובדה המכרעת היא, שינאי לא הצליח למנוע אף לא פעולה רצינית אחת, במיוחד כשל בסיכול פיצוץ של מלון המלך דוד. כפי שמתברר, ידיעות מוקדמות על כך דלפו למודיעין הבריטי, ומבחינה זו היווה ינאי כישלון צורב למעסיקיו. אני איתן בדעתי, שריינהולד שירת ב"אינטליג'נס" זמן רב לפני כניסתו לארגון ולא בעקבות פיצוץ של מלון המלך דוד, כפי שאחדים סוברים.

לאחר היעלמו ניסינו להתנקש במפעילו, הקצין שינדלר, אולם הצלחנו רק לפצעו (איבד רגל) ומיד הועבר לגרמניה.
פרשת ינאי מהווה אחד המקרים הבודדים של סוכן זר שהצליח לחדור לשורותינו. חשוב לציין, שתקופת הישרדותו של ינאי בארגון נמשכה פחות מחמישה חודשים, לפני שעלינו על עקבותיו.

המשטר הצבאי

בשלהי 1946 החליטו שלטונות בריטניה להפעיל מדיניות של "יד חזקה" כלפי היישוב היהודי בארץ. הם קיוו שמשטר-חירום ושיבוש החיים הכלכליים "יכו את היהודים בכיסם", כאמרתו של הגנרל ברקר, והדבר יניב שיתוף פעולה הדוק יותר עם האגף המתון בהנהגת היישוב, לדיכוי מעשי הטרור של תנועות המחתרת בארץ. הבריטים גם האמינו, שבסופו של דבר תשלים ארצות-הברית עם הרעיון שרק חלק מזערי משארית הפליטה של יהדות אירופה יעלה לארץ, בעוד שכל היתר ישובו וישתקעו בארצות מוצאם. הם היו משוכנעים שכדי למנוע את חדירת הסובייטים למזרח-התיכון, תסכים ארצות-הברית להמשך הנוכחות הבריטית בארץ-ישראל, אם כבעלת המנדט או במעמד אחר.

שנת 1946 לא הייתה שנת הצלחות לצבא במלחמתו נגד אצ"ל ולח"י. למרות ש"מבצע אגאתה" אמור היה לתת לצבא את האמצעי הדרוש לדיכוי הטרוריסטים, היה ברור, בהגיע סתיו 1946, שהשפיע אך מעט, או שלא השפיע כלל על תדירות הפעולות הטרוריסטיות והיקפן. מונטגומרי ודמפסי לא יכלו להבין כיצד ייתכן הדבר; הם חיפשו אחרי סיבה, ותשומת-לכם נסבה לנציב העליון. הם טענו שהשלטון האזרחי מוסיף להגביל את הפעילות הצבאית, והוא-הוא האחראי לתוצאות המאכזבות של המבצעים שנעשו על-ידי הצבא. תירוץ זה הופרך על-ידי גנרל ברקר, המפקד בפועל בארץ-ישראל, אשר כתב לדמפסי ב-21 בנובמבר 1946 שהאשמות אלה פשוט אינן נכונות. "קניינגהאם", הוא הצהיר,¹ "לא הגביל ולא הפריע לפעילות צבאית". יתר על כן, ברקר הצביע על פשיטת הרגל של האסטרטגיה הצבאית שננקטה

בארץ-ישראל, וקבע שהפעולות בוצעו יותר להרמת מוראל מאשר ללוחמה בטרוריסטים. אך מונטגומרי עמד בעקשנות על דעתו, וטען כי אם רק יינתן לצבא אישור לפעול כהבנתו – מבלי לקבל הסכמה אזרחית מראש – אין ספק כי המצב בארץ-ישראל ישתפר. הקבינט נענה לדרישת מונטגומרי.²

ב־18 בפברואר 1947 הודיע שר החוץ הבריטי, ארנסט בוויין, על החלטת ממשלתו להעביר את שאלת ארץ-ישראל לדיון בעצרת האו"ם. בהודעתו לא פירט מה היא דרישתה של בריטניה מעצרת האו"ם; דברים מפורשים יותר נאמרו על-ידי שר המושבות, קריין-ג'ונס: "איננו הולכים אל האומות-המאוחדות כדי לוותר על המנדט, אנו הולכים לבקש עצה כיצד להגשימו".³

***

מפקדת האצ"ל, שעקבה בדריכות אחר צעדי הבריטים והודעות שריהם בפרלמנט, החליטה מצדה להגביר את המאבק.

ב־1 במרס 1947 הנחית הארגון מהלומות פתע על כמה יעדים צבאיים ברחבי הארץ:

- ליד ראשון לציון עלה רכב צבאי על מוקש ושני חיילים נפצעו.
  - מכונית צבאית נושאת ציוד מוקשה ליד רחובות – חייל אחד נפצע. תחנת המשטרה של המושבה ניזוקה ממוקש.
  - מכונית צבאית הותקפה ביריות ליד פתח-תקוה וחיילים אחדים נפצעו.
  - שישה חיילים נפצעו ואחד נהרג בעלות רכבם על מוקש ליד כפר-סירקין.
  - קצין ושני חיילים נפצעו קשה ממוקש ליד טול-כרם.
  - ליד בית-ליד נהרגו סמל וחייל בריטים ושניים אחרים נפצעו.
  - אש ממרגמות וממקלעים נפתחה על מחנות צבא ליד פרדס-חנה, חדרה, כפר-יונה ובית-ליד – עשרות חיילים נפגעו, חלקם מתו מפציעיהם.
  - פיגועים רבים היו גם בחיפה ובסביבתה: בעיר התחתית הושמדו במגרש חנייה עשר מכוניות, מתוך חמישה-עשר כלי רכב שנמצאו במקום באותה שעה.
  - ליד קרית-חיים עלתה מכונית צבאית על מוקש – שלושה חיילים נהרגו ושניים נפצעו.
- שיאן של התקפות ה־1 במרס היה ההסתערות על מועדון הקצינים הבריטים ב"בית גולדשמידט" בירושלים, בלב לבו של אזור הביטחון המוגן.

"זו הייתה מלאכת מחשבת", נזכר גידי בשעה שסיפר על הנסיבות שהביאו לביצועה של הפעולה ביום השבת דווקא: "באותה עת נפוצו שמועות שפילדמרשל מונטגומרי, ראש המטה הכללי הקיסרי, בא לארץ אינקוגניטו, כדי לייעץ לרשויות הצבא כיצד לבצר את המרכזים שלהם. מועדון הקצינים, 'בית גולדשמידט', תוכנן כדגם למבצר כזה – אף כי קשה לקבוע אם מיקומו ליד 'הסוכנות היהודית' ובית הכנסת 'ישורון' נבע משיקולים אסטרטגיים או מתוחלת (שהתברתה) להעניק לו תעודת ביטוח נגד התקפות המחותרת [...]. כך או כך, הבריטים דאגו לספק לו הגנה היקפית. לבד ממחנה צבאי, הציבו סביבו ארבע עמדות מבוצרות ועוד שלוש על גגו. בכביש המוביל אליו הוצב מחסום צבאי, ורכב משוריין פקד את המקום מדי שלוש דקות. החשש הגדול היה, שבעת ההתקפה ייקלע למרכז אחד האוטובוסים העירוניים, הנעים בתדירות גבוהה בסביבה, מה שעלול היה לגרום לקרבנות מקרב האוכלוסייה האזרחית, דבר שביקשנו להימנע ממנו בכל מחיר – אפילו במחיר ויתור על הפעולה. ואכן, לאחר ששכתי וסיירת במקום בלוויית חיים טויט (שרגא עליס) – המשיך גידי – "הגענו שנינו למסקנה הבלתי-נמנעת, שרעיון ההתקפה על 'בית גולדשמידט' אינו בר-ביצוע: הסיכון רב מדי".

מאוכזבים ומהורהרים פנו השניים לעבר אחת המספרות, ובעוד הספר מטפל בשערותיו של פאגלין, עיין שרגא עליס בכותרתו הראשית של עיתון ערב וקריאת זעם נפלטה מפיו: "במאבק בין חיילים בריטיים ומעפילים באנייה 'חיים ארלוזורוב'", סיפרה אותה כותרת, "ישנם הרוגים ופצועים".

"ואז", סיפר פאגלין, "החלטנו לבצע את הפעולה ויהי מה, ודווקא במקום מבוצר זה. גיבשנו טאקטיקה, לפיה ישתתפו בהתקפה מספר מינימלי של אנשים, מתוך מגמה להשיג מקסימום של יעילות ולסכן כמה שפחות לוחמים. ועדיין נותרה ללא פתרון בעיית האוטובוס האזרחי. והנה צץ רעיון מבריק: לבצע את הפעולה בשבת, כשהתחבורה הציבורית אינה פועלת".

בו ביום פרס גידי את התכנית לפני בגין וקיבל את אישורו לבצועה בשבת – מקרה נדיר בתולדות מבצעי האצ"ל.

כל משתתפי הפעולה היו מירושלים ופיקד עליה דב סלומון (ישי), אף הוא יליד הברירה.

אבשלום חביב שימש סגן מפקד הפעולה וראש חוליית מקלע ה"ברן",

שהתמקמה מאחורי קיר הבטון ליד בית הכנסת "ישורון", ממול ל"בית גולדשמידט"; על יחידה אחרת, בפיקודו של אריה אפשטיין-אשל (יריב), הוטל לחסום את הכביש ולהצית דלק לרוחבו, כדי למנוע החשת תגבורת. חוליית חסימה נוספת הוצבה ליד בניין הסוכנות ומתפקידה היה לתקוף את מאהל הצבא הסמוך.

על מהלך הפעולה סיפר בעדותו רב סלומון:⁵

יצאנו מחדרו של [מנחם] מדמוני בשכונת משכנות. בסמטה שמאחורי החדר המתין טנדר צבאי מכוסה ברזנט. השתחלנו לתוכו, כל אנשי היחידה, פרט לאלימלך (יהושע גורודנצ'יק), שדמה בחיצוניותו לאנגלי ותפס מקומו ליד הנהג; במדי צבא וב"טומיגן" לא ניתן היה להבריל בינו לבין כל חייל אנגלי אחר. נסענו לאטנו לעבר מועדון הקצינים, אולם בכניסה נוצר תור של כלי רכב והחלטנו לערוך מספר סיבובים בשטח עד לפינוי המעבר. בסיבוב השלישי הוריתי להתקדם לעבר הבניין.

לאחר שגברנו על הזקיפים בשער, פקדתי לפרוץ אל תוך החצר. בור-זמנית נכנסו חוליות החיפוי והאבטחה לפעולה: אבשלום חביב פתח בירי מה"ברן" לעבר חלונות הבניין שממול – מקום שהבריטים הציבו כמה עמדות הגנה; חוליית החסימה שלייד הסוכנות ריתקה את מחנה האוהלים הצבאי ומנעה כל סיוע מדרום-מזרח.

מטח-האש הראשון הבריח את המשמר אל פנים הבניין – ואנחנו אחריהם. יוסף לוי ("כושי") עם מטען אחד של חומר נפץ, ונעים יוסף⁶ עם המטען השני – נעו בעקבותיי. תוך כדי ריצה, השלכנו מספר רימונים לעבר המאהל הצבאי ואל החלונות של המועדון. עוד בטרם נדם הד ההתפוצצויות הסתערנו פנימה והבחורים הניחו את המטענים (במשקל 40 קילוגרם כל אחד) ליד שני עמודים מרכזיים בחדר המדרגות. לאחר שהציתו את הפתיל, באורך של 30 ס"מ – הוריתי על נסיגה.

המבצע לא נמשך יותר מדקה וחצי. בפרק זמן זה הופיעה מכונית משורינית של המשטרה; בעוד יחידת הפורצים עושה את מלאכתה, פגעה חוליית המקלע

במפקד המשורייץ, שהיה חשוף בצריח, ובעוד שלושה חיילים, שפרצו מעמדותיהם לסייע לאנשי המשורייץ המותקף.

לאחר הפעולה התעניין גידי לדעת מיהו אותו מקלען יעיל, שכל פגיעה שלו הייתה "כול". להפתעתו, התברר שהמדובר באיש פלמ"ח לשעבר, בשם אבשלום חביב,⁷ שהצטרף זה לא כבר לשורות האצ"ל והיה זה ניסיונו הקרבי הראשון — לאחר קורס מקלענים בן שבועיים ימים בפרדסי פתח-תקוה, וכל ניסיונו הקודם באש חיה התבטא בצרור בן שלושה כדורים...

בהתפוצצות האדירה שאירעה כעבור מספר דקות נספו שבעה-עשר קצינים וחיילים — ביניהם בעלי דרגות בכירות משירות הביון הבריטי — ונפצעו עשרים ושבעה. הבניין בן שלוש הקומות "נחתך".

בדרך הנסוגה עוד הספיקו לוחמי האצ"ל לשפוך דלק על כביש המלך ג'ורג', כדי למנוע גישה למקום. בפעולה זו לא נפגע אף אחד מחיילי האצ"ל.

***

ההתקפה על מועדון הקצינים הבריטים בירושלים (בית גולדשמידט), בתוך אזור הביטחון הצבאי, זעזעה את השלטונות בארץ וגרמה לסערת רוחות בבריטניה.

"סאנדי אקספרס" הלונדוני פרסם מאמר ראשי תחת הכותרת "ארץ-ישראל — לשלוט או לצאת". הוא כתב בין היתר: "את בעיית ארץ-ישראל יש לפתור — ולפתור מיד. הפרסטיז'ה הבריטית מתפלשת בעפר; חיים בריטיים מוקרבים, ללא מטרה, הטרור מערער את הפרסטיז'ה בכל העולם". בהודעה רשמית שפורסמה בירושלים נמסר כי הנציב העליון החליט על הטלת משטר צבאי באזורי תל-אביב, רמת-גן, בני-ברק, פתח-תקוה ושכונת מאה-שערים בירושלים, על יסוד תקנות החירום משנת 1937 ומטעמי ביטחון הציבור:

כל השלטון באזור עובר לידי הצבא ומפקד הצבא מתמנה על-ידי הנציב העליון למושל צבאי.

כל משרדי הממשלה ובתי המשפט האזרחיים ייסגרו. יוקמו בית-דין צבאי ובית-דין לשיפוט מהיר. הסמכות בידי המושל לצוות על סגירת הבנקים ושירותי הדואר; שירותי הטלפון יופסקו. הרשות בידי המושל הצבאי להחרים אדמות ובתים. המשטרה האזרחית עוברת לפיקוד

צבאי וכל איש-צבא מקבל סמכויות מלאות כשוטר. המפקד הצבאי יוכל להרחיק אנשים מסוימים מהאזור לפי ראות עיניו. בתי קפה, מסעדות ובתי מלון ייסגרו בשעה 10 בערב בדיוק. כל התקנות האלה חלות גם על הכפרים הערביים באזור. בפקודת הצבא הופסקו הצגות הקולנוע בתל-אביב. הוכרז עוצר דרכים סביב אזור עיריית חיפה.

בחוגים הרשמיים בירושלים נתפרסמה אומדנה, ולפיה כ-240 אלף איש נתונים בכבלי המשטר הצבאי. מספר זה כולל 180 אלף יהודי תל-אביב, 17,250 תושבי פתח-תקוה, 10,200 תושבי רמת-גן, 5,760 תושבי בני-ברק ו-25 אלף תושבי ירושלים.

היתרונות אשר המשטר הצבאי אמור היה להקנות לצבא צוינו ברו"ח שנערך על-ידי "צוות התכנון המאוחד", ובסיכומו נאמר: "אמצעים אלה, אשר יפגעו בחירותו ובכיסו של האזרח הפרטי, אולי יעודדו אותו לשתף פעולה (עם הצבא) על-ידי מסירת מידע על אודות הטרוריסטים ומניעת מקלט מהם".⁸

הסגנון שבו השתמשו בחלק האחרון של רו"ח זה – מסביר ההיסטוריון הצבאי ברוס הופמן⁹ – חיוני לשם הבנת הסיבה שבגללה נקטו בהטלת המשטר הצבאי ומדוע היו ל"צוות התכנון" תקוות כה רבות כי בכך מצא פתרון יסודי וסופי לבעיית הטרוריסטים.

קניגהאם דיווח ללונדון, ב-13 בפברואר, שהיישוב "פרנואי" בפחדו שאכן אמצעים אלה יינקטו נגדו. הוא כתב כי "הקהילה היהודית רואה במשטר הצבאי אסון כלכלי, כמו גם סבל בקנה-מידה נרחב".¹⁰ לדעת הצבא, הכסף הנו עקב-אכילס של היישוב.¹¹ לפי אחת מן ההערכות של המודיעין, "עשיית כסף הנה דת שנייה לגזע היהודי"; בהמשך תוארה אי-הנוחות אשר המשטר הצבאי יכפה על היהודים, וכן את שיתוף-הפעולה ששיטות אחרות לא הצליחו להשיגו. ניתוח אחר של המצב צפה כי התנאים יכפו על הקהילה היהודית "לצאת לציר-אדם, כדי להציל את עצמם ואת כיסיהם".¹²

***

הבריטים טעו – ועוד איך. אם סברו שהמצב הצבאי ישתק את פעולות

המחותרת — נוכחו חיש מהר שהאופטימיות שלהם הייתה מוגזמת. "חיילי הקרב בפיקודם של גידי ושמשון עברו כלהבה על פני הארץ", התפאר בגין.¹³ למען האמת ההיסטורית — כמה לוחמים בודדים, בראשותם של גידי ושמשון, הם ששמו לאל את המשטר הצבאי על כל מאה אלף החיילים שעמדו מאחוריו.

מספר על כך עמיחי פאגלין:¹⁴

שעה שהוכרז על משטר צבאי באזורי תל אביב, פתחתקוה ושכונת מאה-שערים בירושלים — הצלחנו, מספר מפקדים, ביניהם גם שמשון, לחמוק לנתניה, ומשם ארגנו שורה של פעולות נגד הבריטים. הצטיין בכך במיוחד שמשון — אחת הדמויות המרכזיות במלחמת המחותרת; מאומן בפעולות שדה עוד מימי שירותו בצבא הבריטי — הוכיח את מלוא כושרו באותה שעת חירום. הוא חש עצמו כמו דג במים. מדי ערב היה נוטל מספר בחורים, מצידים במקלעים ובמרגמות ויוצא לפשוט על מחנות הצבא בסביבה. מבחינה זו — חיך גידי — הזכיר לי בלי משים את דמותו של שמשון התנ"כי, שיצא לפשוט על שדות פלשתים...

בתום הפעולה היה שב ומשחזר כל פרט ופרט מאותה חוויה וצוחק בפה מלא על מעלליו. והיה משהו בצחוק המשוחרר, הכמעט ילדותי שלו, שהדביק את כולנו. בשעת הפעולה, לעומת זאת, היה רציני ומחושב, ממעט לדבר ושוקל כל צעד בכובד ראש. ההתפרקות הייתה באה לאחר שסיים את משימתו. לא ניתן היה אז כמעט להכירו — צחק, התבדח ורומם את מצב רוחנו. יחדיו היינו יושבים לחבר את הכרוזים — כיוון שמפקדת הארגון בתל-אביב הייתה מנותקת והעיתוננים לא הופיעו — מילאנו אנחנו את החסר. הוצאנו לאור בולטיין יומי בסטנסיל, וחתמנו "מפקדת השדה",¹⁵ להבדיל מ"מפקדת הארגון" (לימים טענו נגדנו, שביקשנו "לרשת" את סמכויות המפקדה). את הכרוזים ניסחנו בשעות הלילה המאוחרות, שוכבים היינו על מיטותינו בנתניה וכל אחד היה מנרב משפט. שמשון, שניחן בהומור בריא, דאג לתת לכך ביטוי הולם בכרוזי הסטנסיל... ביום שבו הוכרז "המשטר הצבאי", ביצענו כעשרים וחמש פעולות חבלה ברחבי הארץ, והדבר נמשך לכל אורך התקופה.¹⁶ אולם גולת

הכותרת הייתה ללא ספק ההתקפה הגדולה ב-12 במרס על "מחנה-שנלר" – לב לבו של אזור הביטחון בירושלים, מקום משכנם של קסרקטיני הצבא והמחלקות החשובות של המפקדה הבריטית במזרח-התיכון.

"היה זה אחד המבצעים הקשים והנועזים, שידע האצ"ל מתחילת מלחמתו, ובו יושמה הטקטיקה המלחמתית של גירי, שהתבססה על ניצול מקסימלי של גורם ההפתעה ועל שימוש בכוחות קטנים להנחתת מהלומות גדולות", סיפר בגין.¹⁷

הכול התנהל בדיוקנות של שעון: בחיפוי אש צולבת, שחיסלה כל התנגדות מצד משמרות הצבא – פרצו המישה לוחמי יחידת החלוץ התוקפת את הביצורים החיצוניים, חדרו בהסתערות מצח למשכנות הבריטיים ומשרדיהם, הפעילו, תוך כדי קרב, את המטענים ונסוגו בשלום. השיירות המשוריינות, שנהרו למקום ההתקפה, נאלצו להיעצר ושותקו באש עזה שהומטרה עליהן על-ידי חוליות החיפוי.

בהתפוצצות, שאירעה כעבור דקות ספורות, נגרם נזק עצום לקסרקטינים ולמשרדי המפקדה הראשית.

על נסיבות ההתקפה סיפר יצחק אבינועם:¹⁸

קיבלתי הוראה לבצע פעולה בכל מחיר ובחרנו ב"מחנה שנלר", ששכן על הגבול שבין השכונות המערביות, שהיו תחת עוצר, לבין האזור שהיה מחוצה לו. את הפיקוד על הפעולה הטלתי על יהושע גל. לא היה בידינו כל הנשק הדרוש למבצע; את ה"ברן" הביא גירי מחוץ לירושלים, יחד עם כמות מסוימת של חומרי נפץ. נוסף לכך עמדו לרשותנו גם כמה "סטנים". בכלים אלה עמדנו לבצע את הפעולה הנועזת על המחנה. למרבית האירוניה, ה"ברן" אוחסן במקום שלא ניתן היה לגשת אליו בשעת ה"ש", ויהושע גל קיבל על עצמו לחפות על ההסתערות ב"סטן" רגיל [...]. ואכן הוא עשה זאת. היינו מודעים ליכולתם של הבריטים להזניק מיד טנקים ושריוניות למקום הפעולה – והשאלה שעמדה לפנינו הייתה כיצד למנעם מכך; בתנאים רגילים היינו חוסמים את דרכם במוקשים, אך בשל מגבלות התנועה בתקופת

המשטר הצבאי, סבלנו ממחסור בחומר נפץ בבירה. ואז הציע גל: "בואו ונציב חביות ריקות בכל מבואות המבצר ונתלה עליהן שלטים: סכנה – מוקשים. הם לא ימהרו להסתכן לעבור, וכינתיים נסיים את הפעולה".

הכוח שהוקצה למבצע מנה ארבע חוליות – חוליית חיפוי, שתי חוליות חסימה וחוליית פורצים. גל נותר עם חוליית החסימה באזור מאה־שערים. חביות ריקות הונחו לרוחב הכביש ונרשם עליהן "מוקשים". חוליה שנייה הציבה חביות ברחוב הטורים פינת רחוב רש"י; חוליה שלישית חסמה את רחוב יוסף בן־מתתיהו פינת רחוב רש"י.

בכל מהלך הפעולה שמר גל על קור־רוח. ב"סטן" שבידיו הצליח לפגוע ממרחק ניכר בזקיף שליד השער. רק לאחר שנשמע רעם הפיצוץ, החליט לסגת. על אף העוצר, והטנקים שזרמו מכל עבר (הבריטים האירו באור יום את שמי האזור המותקף), הצליחו הבחורים לחמוק דרך החצרות והגדרות והגיעו בשלום לבתיהם. לבריטים היו מספר נפגעים, אך מגיין האבדות לא פורסם. מן התוקפים לא נפגע איש.

לפעולה זו היה הרב ברחבי הארץ והעולם, והיא אף עלתה בפרלמנט הבריטי, ובבריטניה גברה התביעה לעזוב את הארץ. ההתקפה על מחנה־שנלר שמה קץ לאשליית השלטונות, שניתן לחסל את הטרור ביד חזקה. דו"חות המודיעין של הצבא ציינו עתה, כי למשטר הצבאי אין בעצם השפעה ראויה לשמה על פעילות הטרוריסטים: בזמן שהחיילים ערכו חיפושים בערים, התקיפו הטרוריסטים ברחבי הארץ.¹⁹ קצין המודיעין של הדיכוייה המוטסת השישית הקשה, כיצד "למרות כל ההגבלות, מעשי סבוטז'ה ורצח נמשכים בממדים גוברים; הכוחות הבלתי־חוקיים עושים מאמצים ניכרים 'לצפצף' על השלטונות ועל בני ארצם.²⁰ בתום 13 ימי משטר צבאי, נעצרו רק 24 טרוריסטים; איש מאלה לא נתפס באזורים שעליהם הוטל המשטר הצבאי,²¹ ואילו המשך קיומו עלול להצית מהומות ואי־סדרים אחרים".

קנינגהאם היה אובד־עצות.

ב-16 במרס, ארבעה ימים לאחר ההתקפה הגדולה על "מחנה שנלר" בירושלים, חמישה-עשר יום לאחר הטלת המצב הצבאי – פרסמה ממשלת ארץ-ישראל הודעה רשמית על ביטולו.

לשכת העיתונות הממשלתית הודתה, שבאותו פרק זמן בוצעו לא פחות משישים ושמונה פעולות טרור. בלונדון נמתחה ביקורת קשה על קניינגהאם עקב החלטתו לבטל את המשטר הצבאי.²² מסקנות הקבינט בדיונו ב-20 במרס היו קודרות: בין היתר נאמר בהן כי "ביטולו אחרי תקופה כה קצרה עשה רושם של חולשה, ובוודאי עודד את הקהילה היהודית לחשוב שהם השכילו להתנגד לו בהצלחה".²³

נוצר לחץ להטלתו מחדש, הפעם בכל רחבי ארץ-ישראל.

קניינגהאם התגונן ברוגזה, בציניו כי ההמלצה לבטל את המשטר הצבאי באה מן הצבא ולא ממשרדו. ואכן, מונטגומרי מאשר²⁴ "כי הבעיה אשר נתעוררה הייתה כיצד לקיים חוק וסדר במשך ששת החודשים הבאים,²⁵ ובהקשר זה" – אמר – "שמענו כי ייתכן שיהיה צורך להטיל משטר צבאי על המדינה כולה. לזאת התנגדתי אני. פעולה כזו הייתה מביאה לשיתוק חיי הכלכלה וגורמת לאבטלה; היא הייתה גורמת סבל רב ליהודים ולערבים גם יחד, ובכללו של דבר מזיקה לארץ. בידי הנציב העליון כבר ניתנו סמכויות רבות מאוד בתוקף 'תקנות ההגנה', והללו מספיקות – אם רק יהיה לו העוז להפעילן".

קניינגהאם קבע, כי "יש דרכים שונות בהן אפשר וצריך לשפר את השיטות שלנו נגד הטרוריסטים, אך הטלת משטר צבאי מחדש, לפי הדוגמה הנוכחית, היא ההצעה המוצעת היחידה".²⁶

הדעה הכללית בקבינט הייתה שהתוצאות שהושגו על-ידי המשטר-הצבאי מאכזבות. בוצעו כמה מאסרים אך לא הושם קץ לטרוריוזם. מעשי חבלה חמורים נמשכו במשך תקופת המשטר הצבאי וגם לאחריה. בעקבות המסקנות הוחלט שלא להטיל משטר צבאי נוסף על הארץ.

ולסיכום – המשטר הצבאי אכן "שיתק" את הכלכלה של הקהילה היהודית, אך בבחינה מפוכחת נוספת יוכח כי בה במידה נגרם נזק לבריטים, כי הממשל בארץ-ישראל הפסיד אלפי לירות במסים – בעוד הוצאותיו על ביטחון גדלו ובלעו את התקציב המוגבל שהיה לרשותו.

למרות כל מאמצי הצבא, נאסרו בסך־הכול רק 60 טרוריסטים.²⁷

***

"זה היה ניצחוננו של גידי", אמר מנחם בגין.²⁸ "פאגלין היה אז קצין מבצעים. הוא פעל כברק, ממש גאון האסטרטגיה ואמן באספקת נשק בדרכי תחבולה, אדם שפעל בזריזות ובמפתיע. הוא ארגן יחידות חבלה ולעתים אף עמד בראשן בצאתן לפעולה, אף שדבר זה לא היה במסגרת חובותיו. באותם ששת השבועות ראיתיו רק פעם או שתיים, כי לא רציתי שידווח לי אישית, פן ייתפס. את הדו"חות שלו קיבלתי באמצעות חברים אחרים. לבחורים הייתה זו מלאכה קשה, שכן הוצרכו להתחבא בפרדסים גדולים של הדריים ומהם זינקו להתקפה. אבל לאחר שהשגנו את ניצחוננו הגדול על הבריטים בשבירת העוצר של ששת השבועות, בא פאגלין לראותני בדירה סמוכה של חברי, מאיר כהן, שכינעו המחתרתי היה 'אלכס'. עודני זוכר יפה כמה היה מלוכלך, לא מגולח, עייף ורצוף [...] וברגע כזה נכנס לחדר והתייצב בעמידת דום! חיבקתי אותו ונשקתיו וקראתי לעומתו: 'היי, גידי, זהו ניצחונך!'"

**פריצת
כלא עכו**

השעה הייתה ארבע עשרים ושתיים דקות אחר הצהריים של יום ראשון, י"ז באייר תש"ז, 4 במאי 1947. פיצוץ עז הרעיד את חומות בית הכלא העתיק בעכו, לשון אש עצומה כיסתה את חצרו להרף עין, פרצה לתאים, וענן אבק כיסה את הכול.

אל הדי ההתפוצצות מבחוץ נתלוו שני פיצוצים קטנים מבפנים – צרור רימוני הלם, שהתנפצו בחלל אך הוסיפו על המהומה והמבוכה. מבעד לאש והעשן ולגושי המפולת בחצר, נראו דמויות של אנשים מתרוצצים כבהלה הלוך ושוב. יריות בקעו מכל עבר, ואסירים ערבים מוכי תדהמה זינקו לשערי תאיהם, חשים למצוא מפלט בכל אשר ימצאו, גועים כבהמות המובלות לטבח ומרמים שקצם קרב. הם חולצו על-ידי חבריהם בחצר וכולם פרצו החוצה כבני-בקר פראיים, מוסיפים למבוכה שכבר פשטה על-ידי כמה פצועים מיריות השוטרים, שנדבקו אף הם בפאניקה הכללית. הלם התפוצצות המטענים והרימונים, שהושלכו מבחוץ על-ידי התוקפים, הוציאו מכלל פעולה את כל מאה וחמישים השוטרים שהיו מופקדים על הביטחון, ועד מהרה נותר בית הכלא ללא שומרים. שאגותיהם של המאושפזים באגף חולי הרוח התערבבו בנהמת מנועי המכוניות מבחוץ – והתוהו ובוהו היה בעיצומו.¹

היחידים ששמרו על קור רוחם היו הכוחות התוקפים ושותפיהם מבפנים. במבצע נועז ומתוכנן היטב הצליחה יחידת לוחמים של הארגון הצבאי הלאומי לפרוץ את אגפו הדרומי של המבצר ולשחרר לאור היום ארבעים ואחד אסירי מחתרת (שלושים חברי אצ"ל ואחד-עשר אנשי לח"י), בהתקפה משולבת ומתואמת להפליא של כוחות מהחוץ ושל אסירים מבפנים. התכנון היה כה מדויק והמשמעת כה קפדנית, עד כי שום סימן של בהלה או של מבוכה לא נתגלה בין הנמלטים.

"זה היה המבצע המתוכנן ביותר במבצעייהם, ושחזורו לאחר מעשה מלמד שלמשתתפים בו הייתה ידיעה מדויקת על בנייני בית הסוהר ועל חיי השגרה היומיומיים שלו" — יאמר כעבור שנים המייג'ור וילסון, מקציני הדיביזיה השישית המוטסת.²

הרושם בעולם היה מהמם:

"ההישג הצבאי של ההתקפה הפתיע את הכול", כתב ה"ג'ואיש הראלד" ב-9 במאי 1947. "היהודים האלה הם מהאמיצים ומהטובים שבחיילים בעולם" — ציטט את הגנרל בולט, מפקדה של הדיביזיה המוטסת השישית. "פריצת הכלא הייתה הנועזת והסנסציונית שבפעולות המחותרת", כתב למחרת ה"ניו-יורק טיימס". "זה היה כנראה התגמול של המחותרת על תלייתם של ארבעת הטרוריסטים באותו כלא ב-16 באפריל. ההתקפה שהפילה את החומות שנפוליאון לא הצליח להפילן", הטעים, "תוכננה ובוצעה בתעוזה ובדייקנות המקצועית של הטרוריסטים, שרכיבים מהם שירתו בצבאות או ביחידות הפרטיזנים של בעלות-הברית".

הומר ביגארט, כתבו של ה"ניו-יורק הראלד טריביון", הפליג וקבע כי "הם הוציאו לפועל את המשימה השאפתנית, שהייתה אולי הקשה מכל אלה שיזמו עד כה, בצורה מושלמת".

והגדיל מכולם בן הכט, באיגרת פיוטית-למחצה אל אנשי המחותרת בארץ-ישראל, שפורסמה ב-14 במאי 1947, כמודעה על עמוד שלם במספר עיתונים בניו-יורק. "ידידיי אמיצי הלב", פתח את המכתב, "אולי לא תאמינו לדברים שאני כותב לכם, משום שברגע זה מלא האוויר עשן. אבל, בהן צדקי כעיתונאי ותיק, אני כותב דברי אמת. יהודי אמריקה תומכים בכם. אתם אלופיהם. אתם החיוך שעל פניהם. אתם הנוצה בכובעיהם. ב-1,500 השנים האחרונות רדפו את היהודים כל ארצות אירופה. הפעם הבריטים בצרה". המודעה כללה קטע שעודנו זכור ומצוטט הרבה בבריטניה: "בכל פעם שאתם מפוצצים מחסן נשק בריטי, או פורצים בית סוהר בריטי, או מעיפים רכבת בריטית, או שודדים בנק בריטי, או פוגעים ברוביכם ובפצצותיכם בבוגדים הבריטים שפלושו למולדתכם — יהודי אמריקה חוגגים חג קטן בלבם".³

התגובות מכל רחבי תבל הצביעו בהבלטה על המכה ביוקרתה של ממשלת בריטניה. "ההתקפה על כלא עכו", דיווח ב-5 במאי סופר "הארץ" בלונדון,

אריה גבלום, "נתקבלה כאן כמהלומה רצינית לפרסטיז'ה הבריטית, לאחר שההוצאות להורג ערב ישיבת האו"ם צריכות היו להראות את אחיזתה התקיפה של בריטניה [...] חוגים צבאיים תיארו את ההתקפה כ'מלאכת מחשבת אסטרטגית'".

עיתוני לונדון הקדישו את מחצית עמודיהם הראשונים למאורע עכו, וזה האפיל על כל יתר החדשות. ביצוע הפעולה תואר על-ידי מומחיהם הצבאיים כמעשה מופת.

"המחתרת היהודית ארגנה את מילוטם של 251 אסירים יהודים וערכים ממבצר עכו האימנני בפריצה מהכלא, הגדולה והמרמהיבה ביותר בזמן המודרני", כתב ב-5 במאי 1947 ה"דיילי מירור".

מירושלים הודיעה סוכנות "רויטר" על מבוכתם של השלטונות נוכח בריחתם של ארכי-טרוריסטים כה רבים, ששמה לאל חודשים ארוכים של עבודת חיפוש, מאסרים, משפטים וחקירות. דומה היה כי המהומה קשה מנשוא. בבית הנבחרים קרא אחד הצירים: "מעולם לא היה כדבר הזה בתולדות הקיסרות הבריטית". מבעד לסערת הזעם הגיעה לעוצמה חדשה מקהלת הקולות הזועקים "אנו חייבים לצאת מארץ-ישראל".

***

פריצת כלא עכו התרחשה בעיצומם של דיוני המושב המיוחד של עצרת האו"ם, שנקרא לדון בבעיית ארץ ישראל, לפי פנייתה של ממשלת בריטניה. מבחינתו של בוויץ עצם הפנייה לאו"ם הייתה בגדר נסיגה, אולם הייתה זו נסיגה מתוכננת, לעמדה מוכנה מראש, שממנה צריכה הייתה לבוא בסופו של דבר הגושפנקה של המרות הבין-לאומית למדיניותו בארץ-ישראל.

שבוע ימים סובכו להם הדיונים על מי מנוחות, כשהאמריקאים מפגינים בעליל הבנה לבעיותיה של בריטניה ומשתדלים לסייע לה לצאת מהמצר – ואז באה פצצת כלא עכו ונחתה על ראשי הבריטים כרעם ביום בהיר: בבוקר ה-5 במאי 1947 קראו ציריהן של חמישים ושתיים האומות, ועמם הקוראים ברחבי העולם, על המהלומה האדירה ביותר שהונחתה אי פעם על-ידי האצ"ל, או על-ידי תנועת מרי מחתרית כלשהי.

רדיו מוסקבה סטה הפעם ממנהגו והקדיש לפריצת כלא עכו סיקור נרחב ומפורט. אך הסנסציה האמיתית התרחשה מעל במת האו"ם: אנדריי גרומיקו,

נציג ברית-המועצות, הצהיר לפני הצירים הנדהמים, שארצו רואה עתה בעין יפה את הקמתה של מדינה יהודית. "ידוע היטב", אמר, "שמאורעות דמים מתרחשים בארץ-ישראל [...] העובדה שממשלת המנדט גופה הביאה את הבעיה לדיון לפני העצרת, יכולה להתפרש רק כהודאה כי אין להעלות על הדעת את המשכת המצב הנוכחי בארץ-ישראל"⁴.

ב-6 במאי מודיע סופר "הארץ" ממושב ארגון האומות המאוחדות: "המאורעות בעכו עוררו כאן סנסציה כבירה ורואים בזה את פריצת בית הכלא הגדולה ביותר בהיסטוריה".

המושב המיוחד של ארגון האומות המאוחדות מסיים את דיוניו בהחלטה למנות ועדת חקירה מיוחדת לשאלת ארץ-ישראל. "וכשהגיעה משלחת האו"ם לארץ לאחר אותו מושב", מספר בגין, "נפגשו עמי כמה מהנציגים ואמרו: 'עוד בהיותנו בניו-יורק, במושב המיוחד, שמענו על פריצתכם לעכו ובאותה שעה הסתבר לנו, שבריטניה אינה יכולה עוד להחזיק בארץ-ישראל'. אותם נציגים", הוסיף בגין, "הצביעו אחר-כך למען הקמת מדינה יהודית".

***

התכנית לפרוץ לכלא עכו החלה קורמת עור וגידים בשלהי 1946. ב-2 באפריל באותה שנה נלכדה בקרבת בת-ים יחידה של האצ"ל בדרך נסיגתה מפעילות חבלה על רשת מסילות הברזל בדרום הארץ במסגרת תנועת המרי. שלושים ואחד אנשים נפלו בשבי, ביניהם מפקד המבצעים הראשי של האצ"ל, איתן לבני. תחילה הוחזקו בכלא ירושלים, ולאחר מכן הועברו לעכו.

מספר גידי:⁵

למן היום הראשון למאסרם חשנו שרובצת עלינו חובה לשחררם, וההרגשה הזאת העיקה עלינו ככל שתנאי מאסרם הורעו; היא התחדדה כשהעבירו אותם מכלא ירושלים לעכו, והפכה לבלתי נסבלת לאחר שחברינו הועלו לגדרום, ממש מעבר לקירות תאיהם של ה-31. דומים היינו בעינינו כמי שהפקירו חברים פצועים בשדה הקרב, ובכל רמ"ח איברינו הרגשנו את הצורך לעשות משהו, כדי לשחררם ולהחזירם לחיק המשפחה הלוחמת.

על רקע התחושה הזאת ניתן גם להבין מדוע נכונים היינו במקרה זה

ליטול על עצמנו סיכונים, שבפעולה רגילה היינו נמנעים מהם. והמדובר כאן במתכננים ובמבצעים כאחד. הרגשה זו הייתה גם נחלתו של שמשון, דב כהן, שפיקד על הפעולה ומצא בה את מותו. יש לזכור שפעולת עכו התבצעה בתקופה של הפוגת-מה בפעולות, מאחר ונושא ארץ-ישראל נידון אז במועצת הביטחון, ודומני שאף ניתנה מצדנו הבטחה לא רשמית לנציגים הדרום-אמריקאים, שנימנע מהחרפת המצב כל עוד נמשכים שם הדיונים. כל זה היה לפני ההעלאות לגרדום. אמנם הייתה לנו הרגשה שהבריטים מתכוונים להוציא את זממם אל הפועל, ונערכנו לשחרר את חברינו מתאי המוות (קודם מבית הסוהר המרכזי בירושלים ולאחר מכן מעכו), אולם הבריטים הזדרזו והקדימו את ההוצאה לפועל של גזרי-הדין. הם עשו זאת כגנבים בלילה, מאחורי מסך שקרי של הבטחות רמייה.

בפנים אדומים, כשהזעם והתסכול עדיין ניכרים בקולו 22 שנים לאחר אותו אירוע דרמטי, ממשיך גידי בסיפורו: "התליינים האנגלים הקדימו אותנו בפחות מארבעים ושמונה שעות". נימת האכזבה טרם פגה עם הזמן: "המועד הראשון שנקבע לפעולת עכו היה 18 באפריל 1947,⁶ אולם הבריטים הזדרזו והעלו אותם לגרדום בליל ה-17 באפריל, תוך שהם מפזרים הבטחות רמייה ומסך של ערפל סמיך. חשנו שהגיעו מים עד נפש ולא נוכל עוד להפקיר את חברינו הכלואים לחסדי השלטון".

בעוד גידי ושמשון מחפשים דרכים למילוט חבריהם מהכלא — איבד איתן לבני את סבלנותו והחל רוקם תכניות משלו. "בית הכלא בעכו השרה עליך מועקה רבה", הוא כותב בספרו "המעמד". "אין פלא, כי מיד לאחר שטעמנו ממראה המקום, התחלנו חוקרים חברים בעלי ותק בכל הנוגע לאפשרויות בריחה [...] התשובה לא הייתה מעודדת: 'מעכו לא הצליח עד כה להימלט אפילו אסיר אחד...'"

עד מהרה הגיע לבני למסקנה "שהדרך היחידה להיחלץ מבית הכלא הזה היא בפעולה בהיקף גדול". כעבור ימים אחדים כבר הייתה בידו תכנית מפורטת, וזו הועברה בדרכי צופן לאישור מפקדת האצ"ל. וכך הוא מתאר:

"לפי התכנית היה עלינו לטפס על גג מבנה השירותים, שהיה בן קומה אחת, להשתלט על הזקיף הניצב שם ולעבור לגגות הבתים הערביים הנמוכים הצמודים לחומה, וכוח שימתין לנו בחוץ ימלט אותנו דרך סמטאות עכו העתיקה [...] תשובת המפקדה הייתה קצרה: 'התכנית אינה קבילה [...] הציעו דרכים אחרות'."

***

מספר גירי:⁸

המפקדה הטילה עלי לבדוק את מידת סבירותה של התכנית שהציע לבני. יצאתי לעכו ולאחר סיור קצר באזור, הוברר לי, שהתכנית אינה אלא פנטזיה, פרי דמיונם של אנשים ששייבה מתמשכת בין הכתלים פגמה בראייתם את המציאות. היא תאמה, אולי, סרטי מתח, אך לא היה בה יסוד ריאלי. בקוויה הכלליים התבססה על השתלטות מבפנים, טיפוס על גג בית הסוהר, חיסול אנשי המשמר המוצבים שם, השתלטות אל הרחוב והסתננות דרך חצרות הבתים אל סמטאות העיר העתיקה. כל זה, כמובן, תוך סיוע מהחוץ, שאמור היה להבטיח נסיגה מסודרת למקום מבטחים. הייתה זו תכנית התאבדות בטוחה: אפילו יצליחו להשתלט בשלב הראשון על הגג, דבר שמוטל היה בספק רב — איש מהם לא היה זוכה להגיע חי אל תחתיתו. מובן שהתכנית נדחתה על הסף.

ההצלחה בפריצת כלא עכו — כמו בפעולות אחרות של הארגון — נבעה מכך שהמכה הראשונה חוללה כעין רעידת אדמה. עוצמת הפיצוץ הכתה בהלם כל שנמצא באזור היעד ושיתקה לדקות מספר את כושר התגובה של אנשי מערכות ההגנה. את פרק הזמן הקצר הזה של תדהמה ואיבוד עשתונות היטיבו אנשינו לנצל במהירות וביעילות להשלמת משימתם. את האפקט הזה לא ניתן היה, כמובן, להשיג בכמה יריות אקדה, כפי שהבחורים בכלא תכננו. דעתי זו אך התחזקה בתום הסיור שערכנו במקום.

אשר לאותו סיור — הגעתי לעכו עם אהרון מזרחי, שדיבר ערבית שוטפת, שנינו מחופשים לערבים. תוך כדי בדיקת השטח, גילינו להפתעתנו שחלק מהחומה סביב בית הסוהר, שגובהה כעשרים מטר

— גובל ברחוב הראשי, הפתוח לתנועה אזרחית. יתר על כן, קימור בית המרחץ הטורקי העתיק היה צמוד לחומה, וכתוצאה מכך הצטמצם גובה הקיר שגבל עם הכביש לכארבעה מטר בלבד מעל פני הקרקע. הדבר נראה טוב מדי — כל כך טוב, שקשה היה להאמין שזהו המצב לאשורו. החלטתי לערוך השוואה בין מה שראו עינינו בשטח, לבין המפות של מחלקת העבודות הציבוריות המתייחסות לאתר כלא עכו. בתום הבדיקה עדיין לא האמנתי למראה עיניי: המפה תאמה את התמונה בשטח. כינסתי כמה מחברי הח"ת ופרסתי לפניהם את המפות. הכול היו תמימי דעים שעלינו על נקודת התורפה של המבצר. אם אכן אחד מכותלי בית הסוהר גובל בכביש הראשי — כל שנוותר לנו לעשות הוא לפוצץ אותו מחסום, החוצץ בין חברינו לבין החופש. ועדיין התקשינו להאמין שהבריטים לא נתנו דעתם על האפשרות הזו.

מרכיב אחר בתכנית — כוחות האבטחה שעל גג המבנה — הראיג פחות את אנשי הח"ת. "קרוב לוודאי שהללו יהיו שרויים בהלם לאחר ההתפוצצות האדירה — לפחות בעשרת הרגעים הראשונים" — קבע גידי. "בכל מקרה ניתן יהיה לשתקם באש חזקה מהקרקע".

"איש מאתנו לא הקל ראש בכובד המשימה שנטלנו על עצמנו", הדגיש גידי והמשיך:

כדי לקבל מושג־מה על היקפה של פריצת כלא עכו במושגים בני זמננו, יהיה עלינו להשוותה לפשיטה על כלא דמשק, חילוץ קבוצת אסירים מתוכו והטסתם בשלום לארץ. זהו קנה המידה וסדר הגודל שניתן לאמוד בהם את הפריצה לכלא עכו ב־1947; במרכזה של עיר ערבית עוינת, מוקפת במחנות צבא ומתחת לאפם של משמרות בית הסוהר.

במבט ראשון, הדבר נראה מעבר לגבול האפשרי. אנחנו סברנו אחרת.

הצעד הבא היה ליצור מגע ישיר ובלתי אמצעי עם איתן לבני. בני משפחות האסירים היו מורשים לבקר את קרוביהם ואף להביא עמם חבילות מזון. הצטרפתי, כנהג טנדר, לאחת הקבוצות. ירוחם (איתן

לבני) קיבל ידיעה מוקדמת על ביקורי ונתבקש לרמוז לי בדרך כלשהי על מיקומם של תאים. הוחלט לנצל את הביקור כדי להבריח לכלא קצת חומר נפץ ונפצים להכנת פיטרדות (רימוני הלם).

יצקתי ג'לניט לתוך קופסאות ריבה בגובה של שני שלישים והוספתי על זה ריבת תפוזים באותו צבע. בכניסה לבית הסוהר הוצב שולחן ארוך, וחבילות השי הונחו עליו לבריקה. אחד השוטרים נעץ דוקרן לתוך קופסת הריבה, וכששלף אותו נמצאה דבוקה על קצהו חתיכת ג'לניט עגולה. הוא קירב את הדוקרן לפיו, טעם מהמרקחת, עיווה את פניו וירק הצדה בתיעוב; לרגע נראה מהסס, ולבי החסיר פעימה: "האם יחליט להעביר את הקופסה לבריקה?" אך לא. הוא סגר את המכסה, בפנים אטומים. "שייחנקו להם עם הריבה הזו!", ודאי חשב בלבו. את יתר הקופסאות לא טרח כלל לפתוח. בתום הבריקות ניגשתי עד לשער. ואז הבחנתי במנהל בית הכלא, סגן-ניצב צ'רלטון, ניצב כבאקראי, שעון על השער מימין לכניסה.

כשירוחם ראה אותי, התחיל להתקדם כלפיי ולמלמל: "שמע, אתה מתל-אביב, אולי תמסור דרישת שלום להורים שלי?" הוא לא הבחין באנגלי האורב מעבר לחומה ליד השער, חששתי שיתחיל לפטפט, וההוא יתפוש את העניין. קרצתי לעברו באזהרה. הוא קלט את הרמז. "היכן גרים הוריק?" — צעקתי. הוא קרב אלי והפליט מילה אחת: "סמטרי", שפירושה ברוסית "תסתכל", והפנה ראשו לצד הדרומי של החומה, מקום שבו נועדה להתבצע הפריצה [...]. וכך, בקריאות רמות, תוך כדי שרבוך מילים ברוסית, מסר לי היכן מצויים התאים שלהם. וזה התאים לאינפורמציה שהייתה בידינו.

העפתי מבט אל מחוץ לחצר והבחנתי בצריחיהם של שני מסגדים בקו הרקיע. קבעתי לעצמי את מיקומם היחסי לבית הסוהר והחלטתי להשתמש בהם כציוני דרך במפת הדרכים המבצעית. תוך כדי כך שבתי ווידאתי שאכן, הקיר החיצוני של בית הסוהר גובל ברחוב, כפי שמורה זאת המפה, ואכן גולה מעל לבי.

גירי היה מרוצה, אולם כדרכו, לא הסתפק בהתרשמות ראשונה. הוא יצא לסיוור נוסף, והפעם נלווה אליו גם שמשון. הכיסוי היה: "הפצת תנורי אפייה"

— נושא שגידי התמצא בו עוד מבית אבא.⁹

מטרת הסיור הייתה לברוק את צומת הדרכים הקרוב למבצר, כדי לעבד תכנית השתלטות על המבואות והכניסות של עכו. תוך כדי הליכה, כשהמבצר מעברם האחד והים מעברם השני, הגיעו לפרשת הדרכים צפת-עכו-נהריה. בהצטלבות סואנת כזו צריך היה להביא בחשבון ששיירה צבאית בריטית עלולה להיקלע במקרה לאזור הממוקש החסום, ולשבש את המבצע כולו. כדי לטפל באפשרות מעין זו, הוחלט להציב במקום עמדת תצפית חמושה היטב: חוליה נבחרת בת שישה אנשים, בראשותו של שמשון, מצוידת במיטב הנשק והתחמושת — לרבות מקלע, פצצות, מוקשים ובקבוקי מולוטוב. בהמשך סיורם פנו השניים לעבר החומה הדרומית של המבצר, מקום בו תכננו לבצע את הפריצה. מאחר שתחנת המשטרה ניצבה ברובע הצפוני החדש של העיר, החליטו לבודדה מהרובע הדרומי, באמצעות שתי עמדות חסימה — האחת ממערב למבצר, והשנייה ממזרח לו.

מספר גידי:

כשגמלה בנו ההחלטה לפרוץ לכלא — הודענו לחבר'ה מבפנים על התכנית בקווים כלליים, תוך שאנו מותירים להם חופש פעולה לגבי חלקם במבצע, פרט לקטע אחד: הם נצטוו לבלום ברימוני הפחדה כל תגבורת מהמשרדים אל חצר בית הסוהר. תפקיד זה הוטל על אלה מביניהם שאינם משתתפים בכריחה. הם השיבו שיעשו יותר מכך — יציתו נפט בפתחי המשרדים ויארגנו "חראקה" שלמה, לחפות על חבריהם. ואכן, הם עשו זאת על הצד הטוב ביותר. ככל שתכנית הפעולה קרמה עור וגידים, התחוור לנו יותר ויותר שעיקרה של הבעיה טמון בנסיגה — ולא בפריצה. שמשון יצא לתור בג'יפ אחר דרכים צדדיות המובילות מעכו לבסיס הקרוב ביותר, לשוני.

בתום סיור בן יומיים בלוויית בחור דובר ערבית (מלכתחילה העדפנו מסלול נסיגה בקרבת יישובים ערביים ולא יהודיים) — חזר עם מרשם טופוגרפי מדויק, שתחילתו בפרשת הדרכים עכו-צפת והמשכו בכביש העמק עד לבנימינה ולשוני. הוא סייר באזור פעמיים ושלוש, ומשנחה דעתו — הצטרפתי אליו "לסיבוב" נוסף. התוואי המומלץ היה ללא

דופי וענה על כל הדרישות. החלטנו, אפוא, שזהו זה!
 מכאן ואילך הועתק מרכז הכובד לתחום הארגוני.
 בחטיבת התכנון קיים היה נוהג, שאם מדובר בפעולה מסוכנת וחורגת
 מהמקובל — יפקד עליה אחד מאנשי הח"ת, שהיה שותף לתכנונה.
 הפור נפל על שמשון והייתה זו, לדעתי, הבחירה הטובה ביותר באותן
 נסיבות. אני עצמי הייתי מנוע מלהציג את מועמדו (בתוקף תפקידי
 כקצין מבצעים ראשי, חל עלי איסור להשתתף בפעולות), אך גם
 אלמלא כן — מבין שנינו, שמשון היה המתאים ביותר. במבט לאחור
 — אינני יכול להעלות על הדעת מישהו ראוי ומוכשר יותר לפקד על
 אותו מבצע. הוא גם תבע זכות זו לעצמו. ראה בכך כעין אקט סמלי,
 שדווקא הוא, כמעט היחיד מבין ה-31 שחמק מחולות בת"ם —
 יעמוד בראש פעולת החילוץ של חבריו, שנפלו בשבי הבריטים.
 והוא, אכן, עשה זאת — אף כי במחיר חייו — מסכם ג'די ונד בעצב
 בראשו.

***

הכול החל ביום שבת, 3 במאי 1947.
 בשעה 4 אחר הצהריים התכנסה קבוצה של צעירים בבית חרושת
 ליהלומים בנתניה. הבית היה בן קומה אחת, וחדר ההנהלה, שבימי חול
 שימש משרד, היה עתה דחוס ורווי עשן סיגריות; שני חלונותיו היו סגורים
 ומכוסים בוילונות לבנים. מספר בחורים ישבו בניחותא על רצפת הבטון
 והחליפו ביניהם רשמים ובדיחות. הם ידעו שזומנו לפעולה כלשהי, אך איש
 מהם לא השכיל לנחש את טיבה.
 אל החדר נכנס גבר בלונדי כחול עיניים, נמוך קומה ומוצק, סקר לרגע
 את פני הנוכחים, ויצא בלי לומר מילה. היו שהכירוהו בכינויו, שמשון, ורק
 מעטים ידעו את שמו המלא, דוב כהן. אולם עלילות גבורתו הילכו זה כבר
 מפה לאוזן ושמעו יצא כאחד המפקדים האמיצים בשורות הארגון.
 עוד הבחורים תוהים לפשר הכנס הלא שגרתי, ביום השבת דווקא, ואל
 המקום הגיע סֶפֶר מקומי, ובלי הרבה גינונים החל מספר אותם בסגנון אנגלי
 טיפוסי. מיד הפך הדבר נושא לצחוק ולזחיחות הדעת. עתה נראו הבחורים
 כתיירים מבריטניה.

בתום שעה וחצי של המתנה, הופיע גידי. הכול פנו עתה אל החדר הסמוך, שעל קירותיו נפרסו מפות גדולות ושרטוטים. גידי נעמד ליד לוח שחור שניצב על אחד השרפרפים, ועיניו הלוהטות שוטטו על פני המסובים. הכול ישבו על מקומם, מצפים בדריכות למוצא פיו.

"יעד הפעולה הפעם" – אמר לאטו, כשוקל כל מילה – "הוא מבצר כלא עכו". ולאחר הפסקה קלה, כמו ביקש לתת להם שהות לעכל את אשר שמעו, הוסיף בטון נחרץ: "המטרה: לשחרר את אנשינו הכלואים שם". כעין זיק חשמלי עבר את האנשים בחדר. המהום חרישי ולחש רחש של השתאות. היו שלא האמינו למשמע אוזניהם: לפרוץ את כלא עכו – את הבסטיליה הבריטית? האם הדבר ייתכן בכלל?

גידי הרים את גבותיו וסקר בזהירות את הנאספים: "פעולה זו", המשיך בקולו השקט, כאילו לא הבחין כלל בסערה שעתה זה חוללו דבריו, "פעולה זו עתידה להיות מהנועזות בתולדות הארגון ועשויות להיות לה תוצאות מרחיקות לכת בתחום המדיני, ומה שחשוב יותר – היא תביא לשחרורם של טובי חברינו, שאנו כה זקוקים להם בשעה זו. אין ספק", הוסיף, "שהפעולה תעשה רושם עז בעולם ויהיו לה הדים רבים. אולם", הדגיש, "זאת עליכם לזכור: גודל ההישגים יהיה כמידת ההצלחה. הפעולה עצמה אינה קשה או מסובכת כפי שאולי נדמה לכם. כל פרט ופרט תוכנן בקפידה, ואם כל אחד יבצע בדיוקנות את שהוטל עליו – ההצלחה מובטחת". חלה אתנחתא קצרה.

גידי לגם לאטו מכוס המיץ שליידו והחל מפרט את התכנית ואת תפקידה של כל חוליה וחוליה. הוא דיבר בקול צלול וברור:

יחידה מספר אחת, בת ארבעה אנשים,¹⁰ היא יחידתו של שמשון (דוב כהן) – מפקדה של כל הפעולה – תנוע בג'יפ הפיקוד, שיצויד במקלע "ברן". עם הישמע הפיצוץ, היא תחסום את הכביש שבין נהריה לחיפה, ותצית את תחנת הדלק ליד הכביש הראשי, מה שיגריל את האנדרלמוסיה והמבוכה.

יחידה מספר שתיים, בת ארבעה אנשים,¹¹ בראשותו של דוב סלומון (ישי) – סגן מפקד המבצע – תפרוץ את הפתח בחומת הכלא ותנחה את הבורחים אל כלי הרכב. שניים מאנשיה יתלו את מטעני הומר הנפץ על חלונות החומה הדרומית של המבצר. מהפתח, שייווצר

בעקבות הפיצוץ, יפרצו חברינו הכלואים לחופש. חומר הנפץ יימסר להם ארוז בחבילה עטופה באריג חזק עם אנקולים למתלה.
יחידה מספר שלוש, בת שלושה אנשים,¹² בפיקודו של אבשלום חביב. עם הישמע הפיצוץ, עליה למקש את הדרך המובילה ממשטרת עכו אל סמטאות העיר העתיקה ולהציב עמדת "ברן" להבטחת מסלול הנסיגה.

יחידה מספר ארבע, בת שני לוחמים¹³ — מפקדה מנחם אוסטרוביץ (ברק) — תמקש את הכביש המוביל ממשטרת עכו אל השוק ואל בית הסוהר, ולאחר הפיצוץ תפתח באש ותרתק את משמר החומה בקטע הדרומי-מזרחי.

תוך כדי דבריו שרטט ג'די בגיר על הלוח כל עמדה, כל סמטה וכל כביש באזור הפעולה. הנחיותיו ניתנו בלשון פשוטה מובנת לכול ומדויקת, והאנשים לא נתקשו לעקוב אחריהן.
 ג'די שב ולגם מכוס המיץ.

יחידת החסימה, בפיקודו של משה לוי (יריב), תמנה ארבעה לוחמים¹⁴ ותגיע מכיוון הקריות. עליה למקש את קטע הכביש מדרום לעכו, בקרבת גשר נעמן, ולנתק לזמן מה את העיר מכל קשר עם החוץ. ואחרון אחרון — **יחידת ההסחה**, בת שלושה אנשים,¹⁵ בפיקודו של עקיבא כהן (יואב), תתקוף במרגמות את המפקדה הראשית של הדיביזיה המוטסת השישית באזור. בתום משימתה תיסוג צפונה.

"יש להימנע מהרג בין תושבי העיר הערבים", הדגיש ג'די. "במקרה הצורך — מספיק לירות באוויר, כדי להפחידם". הוא סקר במבט משועשע את פניהם של הבחורים: "עליכם לנהוג כיאות ל'חייילי הוד-מלכותו' — אם תפגשו באנשי צבא כריטים, השתדלו שלא לעורר את חשדם. אולם" — פניו עטו ארשת רצינית — "אם יזהו אתכם — הרביצו בהם צרורות עופרת, ללא רחם. יש שאלות?" — שלח מבט בוחן לעבר הבחורים.

דומייה.

לא היו שאלות.

למחרת עברו הכול לבסיס היציאה בשוני. כ־14:30 ניתן האות. שיירה בת שלושים וארבעה לוחמים (רובם במדי צבא בריטיים) יצאה לדרך בשלושה כלי רכב — משאית בת 3 טונות ושני טנדרים — ובראשם ג'יפ הפיקוד, ודגל ירוק (סמל ראש השיירה) מתנוסס עליו למרחוק. ליד הנהג התרווח בנחת "קפיטן" שמשון, עטור מדליות ובכיסו צו תנועה, חתום על-ידי "מייג'ור שקלר": "להוביל עשרים חיילים בחופשה, מסרפנד, דרך עכו, לביירות".

הג'יפ אך יצא משערה של שוני — ושיירה צבאית בריטית נראתה במורד הכביש מזכרון-יעקב. השער חזר ונסגר והנהגים כיבו את המנועים. כדי לא לעורר חשדות, המשיך שמשון לנוע קדימה. לפתע — כבה המנוע ודמם. מפקד השיירה הבריטית עצר ליד שמשון והציע את עזרתו. שמשון דחה את ההצעה באדיבות והבטיח שמדובר בתקלה של מה בכך, ולמעשה כבר נמצאה לה תקנה. שני "הקצינים" נפרדו בנימוס. לאחר שהאנגלים נעלמו, נשלח משוני מכונאי שתיקן את הקלקול — והשיירה שבה ויצאה לדרך. לכאורה, יחידה צבאית רגילה של חיל ההנדסה. איש לא חשד, כמובן, בשתי המכוניות האזרחיות שהתלוו אליה: באחת — אנשי יחידת ההסחה, מחופשים לערבים, ובשנייה — שני זוגות צעירים בלבוש אזרחי, שבחרו דרך מקורית לבילוי: מיקוש כבישים וחסומות ליד גשר נעמן.

כעבור שעה, שוב חריקת בלמים. מישהו מסיט את כיסוי הברזנט מארגז המשאית וראשו של שוטר צבאי מגיח בפתח; עיניו גולשות על פניהם של הבחורים, על מדיהם. מתוך הרכב נשמעות רטינות של מורת רוח: "היי חבר, אל תזבזב לנו את שעות החופשה המעטות..." הבריטי ממלמל משהו לא ברור, ומסתלק. בג'יפ הפיקוד הסתיימה הביקורת דרך שגרה: שמשון הציג את צו התנועה המזויף, תוך הפלטת כמה קללות עסיסיות. אנשי המשטרה הצבאית חייכו בהבנה, הצדיעו — והשיירה המשיכה בדרכה.

***

בשעה 16:10 החל כוח התקיפה מתפרס בעמדותיו. ג'יפ הפיקוד של שמשון התמקם ראשון בצומת הדרכים הראשי, עכו-צפת-נהרייה. שלושת כלי הרכב המוסווים — המשאית ושני הטנדרים — נעו דרומה לעבר המבצר. המשאית הגדולה לא הצליחה לעבור את שער העיר העתיקה ונתרה מחוץ לחומה. חוליית הרגמים בטנדר האזרחי שמה פעמיה צפונה, אל מחנה הדיביזיה

המוטסת השישית ב"סידני באראקס"; יחידת החסימה מאזור הקריות נערכה סמוך לגשר הנעמן, מול בסיס קורדאני – נכונה לחסום את הכביש דרומית לעכו.

לעת ההיא הגיע המתח בקרב ארבעים ואחד האסירים המיועדים לבריחה לשיאו.

"השעה 16:00 חלפה", כותב איתן לבני.¹⁶ "אחריה זחלו הדקות בזו אחר זו באטיות מטרפת. הבטתי בשעוני, השעה הייתה 16:15 [...] כבר שקלנו, כיצד להחזיר את חומר הנפץ, הנפצים והפתילים למחפורת [...] ואז ב-16:22:22 שלטל קול נפץ אדיר את חומות בית הכלא..."

כשהגיעה קבוצת הפורצים אל יעדה הייתה כבר השעה 4:15 אחר הצהריים. מפקד היחידה, דוב סלומון, שכבר סייר כאן קודם לכן, לא התקשה לזהות את הסביבה; די היה בהצצה חטופה בשרטוטו של גידי כדי לוודא את מיקומו של המסגד, ולא הרחק ממנו את החומה החיצונית.

אנשי שתי יחידות החסימה – בראשותם של אבשלום חביב ושל נחמן ציטרבוים (ברק) – התמקמו בנקודות שנקבעו להן, והחלו זורים מוקשים בדרכים המובילות למבצר.

הטנדר הצבאי עצר ליד הגשר. חיש מהר נשלפו ממנו שני סולמות וציוד ל"תיקון קווי הטלפון". "יחידת ההנדסה הצבאית" שמה פעמיה לעבר בית המרחץ הטורקי, שגגו המקומר התחבר אל חומת המבצר. סיפר דוב סלומון:

פקדתי על שניים מאנשיי לאבטח את המקום ולחסום את הגישה אליו ממזרח וממערב, והתקלה הראשונה אירעה שעה שבאנו להציב את הסולמות: הם היו בנויים משני חלקים, שניתן להרכיבם האחד על גבי השני; יום קודם לכן, נצבעו והוצמדו יחדיו. עתה, משיבש הצבע, אי־אפשר היה להפרידם: אחד לא נפתח כלל, ואילו השני, שניתן היה להאריכו במידת־מה – הגיע עד למרחק של כמטר משולי הגג. התעקשתי לבצע את המשימה ויהי מה. הוריתי לסגני, ליהודה אפיריון, לטפס אל כיפת בית המרחץ; הוא עשה זאת במאמץ גופני עליון – ואני אחריו עם חבילת חומר נפץ על ראשי; כשהגעתי לקצה הסולם, רכן ונטלה מעליי – וכך גם בפעם השנייה. משהועלו

המטענים — משכנו את הסולמות לעבר שני החלונות שבחומת המבצר, ובזריזות, ככל שיכולנו, טיפסנו ותלינו על סורגיהם את חבילות חומר הנפץ, באמצעות אנקולים שהוכנו מראש. את המטענים הפעלנו ב־זמנית. סילקנו את הסולמות וקפצנו בלי היסוס מהקמרון לרחוב. לרשותנו עמדו 30 שניות, ואכן, אך נגעו רגלינו בקרקע, רעדה האדמה מקול רעם אדיר. לרגע לקינו בהלם.

בהישמע קול הפיצוץ נעו שלוש קבוצות האסירים בעת ובעונה אחת: מנחם מלצקי, מפקד קבוצת ה־13, הגיח מתאו ופתח במרוצה עם אנשיו לאורך המסדרון שמאחורי התאים. בפיינה, המחלקת את שני אגפי הבניין, הקבוצה עוצרת. מלצקי ואשבל קרבים לשער הפנימי הראשון, מצמידים חומר נפץ לבריחים, מציתים את הנפצים וחוזרים בריצה לתפוס מחסה. ההתפוצצות מחרישת אוזניים! בריחי הברזל מתעופפים לצדדים. ממתנינם דקה, והקבוצה פונה לשער השני: שוב פיצוץ, והכול שועטים דרך מסך העשן והאבק אל חדר הנפט, ששני חלונותיו נפרצו לרווחה.

כד בבר נכנסה לפעולה גם קבוצתו של דוב אפרת. חלקה האחד — חמוש באלות ובמוטות ברזל, שנעקרו מהמיטות — חסם את הכניסה למסדרון בפני הזקיפים והאסירים הערבים. חלקה השני — ניתק את אגף המנהלה מחצר בית הסוהר ובודד את נתיב הבריחה, באמצעות מחסום אש ועשן מתערובת דליקה של שמן ונפט. בכל אותה העת הטילה קבוצתו של מנחם שיף רימוני הלם לעבר עמדות הזקיפים ומנעה מהם כל אפשרות להתערב בנעשה.

על שהתרחש באותה עת בין כותלי הכלא, מנקודת מבטם של הבריטים — ניתן ללמוד מדין־יחשבון של שלטונות בית הסוהר, מתוך מסמכי הבולשת הבריטית,¹⁷ ולהלן קטעים מתוך הדו"ח:

ב־4 מאי 1947 אחר הצהריים, עסקו האסירים בכלא עכו בפעילות בחצר הטיולים, כאשר ב־16:00 שלושה רימוני יד הושלכו מחוץ לכלא, לאגף חולי הנפש הנמצא בקצה הדרומי־מזרחי של הכלא, סמוך למוסך האוטובוסים. לא הייתה בהלה בין חולי הנפש, אף כי שבעה מהם סבלו מפציעות קלות מרסיסים.

מיד לאחר ההתפוצצויות נפתחה אש רובים ומקלעים מכל הכיוונים על השומרים הערבים שעל חומות הכלא. קבוצה של יהודים טיפסו, בעזרת סולמות קלים, על הגג המקומר של השוק, שנמשך לאורך הצד הדרומי של הכלא, סמוך לבית המרחץ הטורקי. בסיוע סולמות הם הגיעו לחלונות המסורגים של המסדרון, העובר לאורך צדו הדרומי של הכלא, ממול התאים 14 ו-15.

סורגי החלונות הועפו בחומר נפץ והמסדרון נפרץ. התוקפים פנו ימינה לעבר בית-הספר של הכלא ופוצצו את השער המוביל לבית-הספר — ולאחר מכן פוצצו את השער לחצר הטיולים.

מיד לאחר שנשמעו ההתפוצצויות, לקחו האסירים היהודים שהיו בחצר הטיולים, מוטות עטופים בסמרטוטים טבולים בפארפין שהוכנו מראש, הצייתו אותם והחלו לנופף בהם. האסירים הערבים, מוכי בהלה, טיפסו על סורג הקיר הצפוני של חצר הטיולים ומלאו את המסדרון שבין חצר הטיולים למשרדי הכלא. באותה שעה עסקו שני נידונים למוות, ערבי ויהודי, בהתעמלות במסדרון תחת השגחת הסוהר טומפסון.

האסירים הערבים פרצו אל המסדרון ושחררו את הערבי שנדון למוות. טומפסון היה השוטר הבריטי היחיד שנכח שם. הוא ניסה להרגיע את האסירים, תבע בתוקף לשחררם והצליח להגיע לשער המוביל לאולם הכניסה. השער היה נעול וטומפסון נשאר שם, פצוע קל, עד אשר פקד גלאומו, סגן מפקד כלא עכו, פתח את השער בניסיון לחלצו, אך האסירים הערבים זרמו דרך השער אל אולם הכניסה וריתקו את פקד גלאומו והשומר טומפסון אל דלת הברזל החיצונית האטומה.

סגן-ניצב צ'רלטון — מפקד הכלא, אשר בתחילת האירוע היה בבית החולים של הכלא, ובגלל לחץ האסירים לא יכול היה לעזוב את בית החולים — הורה בינתיים, דרך חלון חיצוני, להשתמש בגאז. גאז מדמיע נורה דרך אשנבי הצצה שברלת הברזל החיצונית, והאסירים הערבים פנו מבוהלים לכיוון הפוך.

[...] חילופי האש בין שומרי הכלא והתוקפים נמשכו לאורך זמן ועזרה של משטרה וצבא הגיעה לכלא ב-17:10. קו הטלפון בין הכלא למפקדות היה מנותק.

בדו"ח שהעביר הנציב העליון, סר אלאן קנינגהאם, לשר המושבות הבריטי, הוא מספר על פעולות ההסחה שנערכו בד בבד עם הפריצה לכלא: [...] במשך הזמן הזה נערכו התקפות הסחה על-ידי יהודים מזוינים ליד מחנות צבא בקרבת המקום. ניתכו יריות על מכונית צבאית, ו-6 פגזי מרגמות נורו לתוך מחנה אחד. מוקשים הונחו ב-7 נקודות בכבישים בקרבת המקום. בשעת ההתקפה על בית הכלא נמשכו חילופי האש בין שומרי בית הכלא והמתקיפים במשך זמן ניכר."

***

מחוץ לחומת בית הסוהר — התוקפים החלו מאבדים את סבלנותם. סיפר רוב סלומון:

הדי הפיצוץ נמוגו זה מכבר. יהודה ואני שבנו וטיפסנו על הגג, אולם לאסירים לא היה זכר.

"ישי, מה קרה?" — צעקו אלי החבריא מלמטה — "הם לא הגיעו..."
 "יהיה בסדר", הרגעתי אותם, "הם פועלים מבפנים". ניסיתי להישמע שקט.

לאחר דקות אחדות, שנדמו כשעות — הגיחו ראשוני הבורחים. חלק מהגג התמוטט בהתפוצצות, והבחורים נאלצו לקפוץ על הקמרון הבקוע, שלא נותר בו אלא שטח צר להציב בו את הרגל. תוך כדי מרוצתם צעקו לעברנו "אנו!", ואף כי השבנו להם בססמה המוסכמת, "כאנו!" — הם עצרו לפתע כמוכי רעם: הדמויות במדי צבא בריטיים ובקובעי פלדה נראו יותר מדי אמיתיות. חלפו כמה שניות של תדהמה עד ששוכנעו שלפניהם חבריהם לנשק מחופשים לאנגלים. שמחים ונרגשים התנפלו על צווארינו בנשיקות ובחיבוקים. "השעה אינה כשרה לכך", האצתי בהם, "עוד ארוכה הדרך לחוף מבטחים".

קבוצת הבורחים שעטה לעבר המכוניות. את מאתיים המטרים בסמטאות העיר העתיקה עשו בריצה. הטנדר הקטן התמלא במהירות. האיש השלושה-עשר הכריז: "אחרון". הברזנט נסגר, והרכב זינק. הם הצליחו לצאת את החומות בלי פגע.

בהתאם לציר הנסיגה שנקבע מראש, צריכים היו לחצות את כביש חיפה-

עכו, בצמוד לבית הקברות המוסלמי, ומשם לעקוף בדרכי עפר את תל נפוליאון הסמוך לעיר ולעלות על כביש שפרעם. לא ברור כיצד אירע הדבר, אך במקום לחצות את הכביש, פנה הנהג ימינה והחל לנוע לכיוון גשר נעמן. באותה העת עצמה הגיעה יחידת צנחנים מחוף הים לקרבת הכביש; הטנדר שחלף סמוך להם עורר את חשדם. הם סימנו לו לעצור, ומשלא נענה – פתחו באש. הטנדר ניסה להימלט, גלש מהכביש, נתקע לתוך גדר צברים והתהפך על צדו. אש הצנחנים נמשכה.¹⁸

"ואז" – מספר גידי – "כמו באיזה סרט מתח, מופיע פתאום שמשון, במדי הדיכוייה המוטסת, עונד דרגות קפיטן, ושואג בכל כוח גרונו: STOP FIRING, YOU FOOLS! (הפסיקו לירות, טיפשים!). האש פסקה מיד, והוא, בקור רוח, עוצר משאית צבאית, מעמיס עליה את הבחורים ופוקד על נהגה לנסוע. כל זה לעיניהם המשתאות של החיילים.

"הצבתו של שמשון הרחק מנקודת הפריצה, על פרשת הדרכים עכו-צפת-נהריה" – מסביר גידי – "לא נעשתה באקראי. למן הרגע הראשון עמדה הנסיגה בראש מעיינינו. משום כך, העמדנו את שמשון במוקד הרגיש ביותר של התרחיש. ואכן, ברגע הקריטי – היה זה האיש הנכון במקום הנכון".

כשהבינו הבריטים שהולכו שולל, וחידשו את מטחי הירי – השיב להם "הקפיטן" בצרורות מה"ברן" ואילצם לתפוס מחסה בתעלה לצדי הכביש. פתאום חדר כדור אל מגווע המשאית – ורכב המילוט דמם.

שמשון מפליט קללה עסיסית, אך אינו מאבד את קור רוחו: הוא עוצר משאית עמוסה בפועלים ערבים ומאלצם באיומי נשק לפנות את רכבם. הנהג, לעומת זאת, מתעקש ואינו מש ממקומו. שמשון מאבד את סבלנותו ויורה לעברו צרור "קטנצ'יק" (כפי שנהג להתבטא), אולם לרוע המזל, אחד הכדורים פוגע בנהג שלנו.

החיילים מגבירים את קצב האש.

מצב ללא מוצא.

"וכאן מתגלה שמשון במלוא גדולתו, במלוא עוז רוחו ותושייתו", אומר גידי בנימת הערצה. "בעודו מרתק את הבריטים באש שוטפת – הוא מאיץ באנשיו להתפזר ולמלט נפשם אל השדות, בעוד הוא עצמו נותר בעמדתו, מוסיף להמטיר אש לעבר האנגלים ומחפה על הבחורים עד שצרור כדורים

פוגע בפניו ומשתק אותו לנצח. הוא מת זקוף על משמרתו".

על רגעי חייו האחרונים, אפופי ההוד והתהילה של שמשון — מספר מתתיהו שמולבין, מהבורחים בטנדר הדמים:¹⁹

[...] המכוננית נוסעת במהירות, ואתה מרגיש כנישא על כנפי נשרים.

לפתע נשמעות יריות מקרוב.

צרורות ממושב הנהג.

"מתקיפים אותנו?"

כן, אנו נמצאים תחת אש. ממושב הנהג עונים באש. מגבירים את

המהירות. "לשכב!" כדורים מנקבים את הברזנט ושורקים מעל

לראשינו. אשבל נפצע.

"מלכודת?"

פנייה חדה. הכדורים מוסיפים לנקב את המכוננית. שוב סיבוב, והפעם

חד מאוד וחפוז, נעצרים. משהו קרה. איננו מצליחים לצאת מטווח

היריות.

נפלנו בפח!

להישאר במכוננית — פירוש הדבר — מוות. התחלנו לקפוץ מבעד

לפתח האחורי. האש כוונה אל הפתח. אחדים נפצעו. לרוץ! לחפש

מחסה! רצים בתעלה שבצד הכביש. הכדורים משיגים אותנו. מישהו

נפל לידי: חיים ברנר. עוד מישהו. לרדת מן הכביש. הכדורים שורקים

ליד הראש, אך אין רואים את האויב. נכנסנו לשביל הסמוך לבית

הקברות. מאחורי הגבעה נמצא מחסה. רק לעלות ולרוץ דרך השדה,

אולי נצליח להתחמק.

רצתי ראשון. אנו כמעט על הגבעה. לפתע צצה לפני כיפה אדומה

וקנה של "סטן". עצרתי את הרצים.

חשתי מכה חזקה בירי. נפצעתי. אחורה!

רצנו במורד הגבעה חזרה אל הכביש.

פתאום פסקו היריות.

משהגענו לכביש, ראינו קציין בריטי רץ לקראתנו כשתת־מקלע בידו.

האנגלים הפסיקו את האש מחשש שיפגעו בו.

"בחורים, אחרי!" — שאג "הקציין הבריטי". רצנו אחריו. היה זה

שמשון (דוב כהן), מפקד הפעולה. רובנו פצועים. אחדים אינם יכולים עוד לרוץ וצריך לעזור להם. הכדורים מוסיפים לשרוק ליד האוזניים. מרחוק נראית מכונית צבאית חונה על הכביש. אם אך נגיע אליה [...]. לא הכול נגמר, עוד יש תקווה.

כתמי דם מתפשטים על הבגדים. עוד מעט נגיע למכונית. יושבים בתוכה שני חיילים אנגלים. שמשון מאיים עליהם, אנו מתנפלים עליהם. הייתה זו המכונית שבה חזרו מהים הצנחנים המתקיפים אותנו; שני הבריטים והנהג נותרו ברכב, כי לא היה בידיהם נשק. אנו מחזיקים בהם בשארית כוחנו. הם מבוהלים ומבקשים רחמים. שמשון משתלט במהירות על הנהג ופוקד עליו לנסוע.

המכונית זוה. נראה שהחיילים שתקפו אותנו חמושים בתת־מקלעים בלבד. תוך מספר שניות יצאנו מטווח האש שלהם. שני האנגלים במכונית הבחינו שאיננו חמושים, וקרובים לאפיסת כוחות; הם מנסים להשתחרר. לא נוכל להחזיק בהם עוד זמן רב. אנו מבקשים משמשון, היושב בתא הנהג, להעביר לנו אקדח ומאלצים את השניים לקפוץ מהקומנדקאר. חיילי הדיביזיה המוטסת דולקים אחרינו, אולם אנו כבר מחוץ לטווח כדוריהם.

שמשון שואל אם יש בינינו עוד נהג. כן, עדיין נותר לנו שמשון וילנר — נהג המילואים האחרון...

לצדי הכביש, ליד משאבת הבנזין, עומד הג'יפ של שמשון. על נהגו הוטל להציף את הכביש בדלק ולהציתו, כדי ליצור את הרושם, שנמלטנו לכיוון חיפה ויצרנו מחסום אש לבלום את רודפינו [...]. למרבית האירונים, בתוקף הנסיבות, אנו מצויים בכביש חיפה [...]. החלטנו, על כן, לזנוח את רעיון הצתת הבנזין ולהצטייד במקלע ובנשק, שנמצאו בג'יפ.

הנהג הבריטי מושלך מתוך המושב ונמלט כל עוד רוחו בו. כל השלמים בגופם מסייעים בהעברת הנשק והתחמושת מהג'יפ לקומנדקאר. שמשון וילנר תופס את מקום הנהג ומנסה להתניע — פעם, פעמיים, אך המנוע אינו פועל. קרקעית המכונית מתחילה להתכסות בשכבה של דם. אנקות הפצועים קורעות את הלב. החיילים הבריטיים מוסיפים להתקדם לעברנו. עוד מעט שוב נהיה בטווח

יריותיהם. הכדורים כבר מזמזמים. מישהו מגלה כתם רחב מתחת למנוע. נראה, שמכל הדלק נוקב. פחות ממאה מטר מפרידים בינינו לבין האנגלים. לפתע, ניצוץ של תקווה: משאית אדומה עמוסה בפועלים ערבים מגיחה ממולנו.

"קדימה, לעצור אותה!" פוקד שמשון, ואץ מולה עם ה"ברן". כולנו נשרכים אחריו – הפצועים קל תומכים בפצועים קשה. המשאית עוצרת. צרור אחד באוויר – והערבים נפוצים לכל עבר. רק הנהג נותר על מקומו. הוא מנסה להתמקח, להסביר [...] כדורי החיילים כבר שורקים מעלינו. שמשון מאבד את סבלנותו. "צא!" הוא צועק לעבר הנהג. אך זה מוסיף להתווכח. צרור יריות מה'ברן' שם קץ לפולמוס, אך גם לשארית תקוותנו. הנהג הערבי נופל מתבוסס בדמו, ושמשון וילנר, שמיהר לתפוס את מקומו מהדלת השנייה, נקטל באותו צרור אומלל.

איבדנו חבר יקר. גורלנו נחרץ – נותרנו בלי נהג. אמנון, היחיד מבינינו שהיה לו מושג־מה בנהיגה – ניסה תחת מטר יריות להפעיל את המשאית. פצוע בחזהו וידיו כמעט משותקות, הצליח בקושי להציב את הרכב לרוחב הכביש. "להתפור!" – קרא שמשון מאחורי ג'יפ הפיקוד (שניצב עדיין על מקומו בנקודה האסטרטגית, צפת-עכו-נהריה). צרורות האש ממקלע ה"ברן" מאלצים את האנגלים לתפוס מחסה. התקדמותם נבלמת. לכמה זמן? אנו אצים לעבר השדה. ההיגיון חייב בריחה לכיוון אחד בלבד, לימין. צד שמאל מוביל חזרה לעכו, ולשם נמלטו הערבים מהמשאית. מרחוק קרץ לנו שדה קמה. "להגיע לשם", חלפה מחשבה במוחי, "להסתתר בתוך הקמה עד רדת הלילה, ואחר־כך להמשיך". על הכביש נותרו מוטלים שמשון וילנר והנהג הערבי. שמשון, המפקד, עדיין ניצב מאחורי המכונית, יורק אש לעבר הבריטים. נושמים ומתנשפים אנו משתטחים בשדה הקמה. אט אט אני מפנה את ראשי לאחור: מפקד הפעולה, במדי הקפיטן, היה מוטל על הכביש, ללא רוח חיים [...] במאמץ אחרון להציל את חיינו – הקריב דוב כהן, הלא הוא שמשון, את חייו שלו.

על גורלם של הבורחים שהסתתרו בשדה הקמה, מספר כעבור עשרה ימים מתי שמולביץ, במכתב אישי ששיגר לאיתן לבני (בדואר-סתר) מכלא עכו. להלן קטעים אחדים מאותה איגרת מזעזעת, על השתוללותם הבלתי-אנושית של חיילי הוד-מלכותו, שירו בדם קר בשבויים הפצועים, בשעה שהללו היו מוטלים חסרי אונים על האדמה, האדמה — שלמענה הקריבו את חייהם הצעירים:

כעבור רבע שעה נכנסו החיילים לתוך שדה הקמה וגילו אותנו. ירו בנו אחרי שנכנענו ורק בנס יצאנו בחיים. יוסף נפצע פעם נוספת. הצילה אותנו התערבותו של קצין משטרה, שדרש מהחיילים להשאיר אותנו בחיים. שמעון, מייק וברוך — לא היה להם מזל כזה — הם נורו כל אחד בשלוש יריות בבטן בשכבם פצועים על האדמה. בנס הכדורים לא פגעו בברוך. הביאו אותנו למכונית. את הפצועים גררו על האדמה, וזרקו אותם כזרוק חפץ. שכבנו בערמה אחת, פצועים והרוגים. רק משה סלומון, שלא נפצע, ואני, פצוע ביד — יכולנו לעזור במשהו. על הרגשות מיותר לכתוב כאן.

אחרי שמשכנו את ההרוגים מעל לפצועים, העברתי את הנסיעה בשיחה עם שמעון. הוא ידע כבר שהולך למות. ניסיתי להכחיש זאת ולחזק את אמונתו. מייק,²⁰ אף שידע שקצו קרב, שכב והתלוצץ. פשוט קשה היה להאמין שאדם זה עומד למות. מדי פעם בפעם היה פולט אנחה, אך מיד מוסיף: "יהיה טוב... אל דאגה..."

אוטו של "אגד" מלא יהודים עמד בכביש ואנו נעצרנו כדי להעלות עוד פצוע, את אמנון. מייק, ששכב על הספסל וראה את פרצופיהם של היהודים שהסתכלו בכל מראה האימים, קרא אליהם: "יהודים, תראו, אנו מתים למענכם".

במקום לבית חולים, הביאו אותנו לתחנת המשטרה של עכו. זרקו את הפצועים על המדרכה. לכל צעקותיי, טענותיי ודרשותיי להביא רופא, הייתה תשובה אחת: Shut up!. הראשון מת שמעון. היה בהכרה עד לרגע האחרון. קשה לי לתאר מה התחולל בנפשי בראותי את ידידי הטוב גוסס. עיקר סבלו היה הצער שיגרם להוריו ולידידיו במותו. "מסור דרישת שלום לכל הבחורים. הגד להם שלא יצטערו — שימשיכו", אמר תוך אנחות. "כתוב להוריי ואחיותיי ונחם אותם".

המילים האחרונות שלו היו: "מתי, תנקום, ת־נִקְדֶּם"...

לוי מת תוך ייסורים איומים. הוא נפגע בריאות. הוא נחנק. כמה איום היה מצבי להיות על־יד כל אחד, לראות את סבלו, בלי יכולת לעזור לו...

מייק התלוצץ עד הרגע האחרון. אותו מייק, החזקתי את ידו בידי והרגשתי שהוא מתקרר ובכל זאת קשה היה לי להאמין שהוא גוסס. עד הרגע האחרון ניחם אותי: "אל תדאג, עוד יהיה טוב, עוד נשלם להם".

ניצ'ו שכב בשקט. ראיתי שבשכבו על הגב הדם קולח מהחור שבגבו. השכבתיו על הצד ואמרתי לו לא לזוז. הוא היה פצוע גם ברגל וקשה היה לו לשכב על הצד. כעבור כמה דקות פנה אלי בשאלה, בטון צייתי: "מתי, מותר לי להסתובב? קשה לי לשכב ככה". כשבא הרופא, סוף סוף, הוא שלח אותו אל אחרים, כי "אני מרגיש טוב" — אמר. אין ספק, שרוב הבחורים שמתו מפצעייהם — אפשר היה להצילם, לו ניתנה להם עזרה רפואית. במשך שש שעות נזל דם [...]

***

מפקד יחידת ההסחה, עקיבא כהן (יואב), התמקם עם שני עוזריו, יוסף שטרית ורוד דהרי, בחורשת הברושים הקטנה. הם החנו את הרכב בצל האילנות, הציבו את המרגמה וטיווחוה אל מרכז המחנה הצבאי, מקום משכנה של מפקדת הדיביזיה השישית המוטסת.

מפעם לפעם העיפו מבטים לעברה של עכו העתיקה, ממתנים בקוצר־רוח לאות המוסכם. עם הישמע רעם הפיצוץ מכיוון בית הכלא, גלשה הפצצה הראשונה מתוך לוע המרגמה וזינקה ביעף לעבר המטרה. יואב ירה את הפצצות במהירות עצומה, והללו התרסקו בקולות נפיץ אדירים במרכז המחנה. החיילים המופתעים, שהיו בעיצומו של משחק כדורגל — התרוצצו אוכדי עצות ואחוזי פאניקה.

משתמו הפצצות — הוחזרה המרגמה למשאתי, וזו פתחה בדהרה צפונה. לפי התכנית היה עליהם לסגת לכיוון טבריה, אולם בהצטלבות שליד פקיעין נוכחו לרעת שהבלמים אינם פועלים. הם הידרדרו במהירות במורד, וברגע האחרון החליט הנהג, יוסף שטרית, על פתרון של ייאוש: הוא כיוון את

הרכב היישר אל צלע ההר, התנגש בו בחבטה, המכונית התרוממה באוויר, התהפכה כמה פעמים – ודממה. החלק הקדמי נותר תקוע במקום, ואילו הארגז הועף למרחק של כחמישים מטר.

שיחק להם מזלם, והם יצאו כמעט ללא פגע.

ערביי הכפר הסמוך מיהרו למקום ולא הסתירו את השתוממותם על כך, ששלושת נוסעי המכונית המרוסקת נשארו בחיים. אף על פי כן, איש מהם לא גילה נטייה לסייע להם להגיע עד לטבריה. לבסוף נכמדו רחמיו של מוסה מחמד, ערבי נוצרי מהכפר רמה, והוא ניאות להובילם במשאיתו לטבריה, תמורת תשלום גבוה.

כעבור חמישים שנה נסע יוסף שטרית אל מצילים ברמה והזמינו לכנס היובל לפריצת כלא עכו, שנערך בהיכל התרבות בתל-אביב: "לולא הוא", אמר שטרית בהתרגשות, "היו לנו שישה-עשר עולי גרדום – ולא שלושה-עשר..."

***

לאחר שהקבוצה הראשונה יצאה את שער העיר העתיקה, הופנו יתר הבורחים לעבר כלי הרכב הנוטרים. חלקם עלו על הטנדר השני, וחלקם המשיכו ברגל לעבר המשאית הגדולה שמחוץ לחומה. לפתע ככה מנועו של הטנדר, ונוסעיו החלו דוחפים אותו, כדי לנסות ולהתניעו.

אז כבר הבחינו תושבי עכו הערבים במתרחש וביקשו ללכוד את הבורחים. הם סגרו את שער החומה והחלו רוגמים את הבחורים באבנים, כשרפרפים ובכל הבא ליד. מפקד הכוח הפורץ, דוב סלומון (יש), נאלץ לירות באוויר כדי לפזר את ההמון המתפרע. בינתיים הצליחו להתניע את הטנדר, ותוך כדי תגרות ידיים הגיעו אל שער העיר הנעול, ובכוחות משותפים פתחוהו. מעברו השני המתינה המשאית הגדולה. "נאחזנו בה בשארית כוחנו", סיפר איתן לבני, "טיפסנו פנימה [...] והיא זינקה לדרך [...] יצאנו מזרחה, להר נפוליאון, לכיוון צפת. הטנדר הקדים את המשאית, ועליו היה מוטל איש לח"י פצוע, חיים אפלכורים, שנפגע בכטנו מהיריות בעת הנסיגה [...]"²¹

על הכביש הראשי לצפת נתקלו הבורחים בשלושה בחורים מיחידתו של שמשון – בנימין שמר, יוסף רונן ומאיר עמיעז. הללו סיפרו, שהוטל עליהם להניח מוקשים בהצטלבות הדרכים צפת-נהריה, ולאחר שהציתו, כמתוכנן,

תחנת דלק קטנה — המתינו לשווא לג'יפ הפיקוד שיאסוף אותם. "מסיפורם הבינותי", מעיר לבני, "שחוליית הפיקוד עם שמשון התעכבה מסיבות לא ידועות מאחור". האמת המרה על מה שאירע, נודעה להם רק בשעות הלילה.

שני כלי הרכב — הטנדר והמשאית — נטו במעלה ההר לכיוון שפרעם-נצרת. הדרך נעשתה יותר ויותר תלולה. ממול הופיעה שיירה צבאית ובראשה ג'יפ פיקוד.

צבי וולף (הלל), שהיה אחראי על הטנדר, הזדקף במדיו הבריטיים, שרוב ראשו מבעד לחלון הקבינה — והצדיע לעבר "חבריו לנשק". הללו השיבו לו בהצדעה. קור הרוח שהפגין הציל, ללא ספק, את השיירה הקטנה מגורל דומה לזה של חבריהם בטנדר הראשון.

השיירה המשיכה דרומה. הדרך השתפלה בנתיבי עפר לעמק יזרעאל. כעבור שעה קלה נפסקו התנודות, וכלי הרכב נעו על כביש אספלט חלק, המוליך להרי אפרים. הם לא היו רחוקים הרבה מקיבוץ דליה. בשש בערב כבר ניתן היה להבחין מרחוק בבתי המגורים. הם נטשו את כלי הרכב ונעו ברגל לעבר בנימינה; קרוב לחצות הגיעו לנקודת המפגש. את הלילה בילו בנחלת ז'בוטינסקי ולמחרת פוזרו ברחבי הארץ. כל מאמצי הבריטים לגלותם עלו בתוהו.

***

חוליית החסימה של משטרת עכו בראשות אבשלום חביב המתינה לשווא לתרועת החצוצרה. אות הנסיגה לא ניתן. תקלה, שעד היום לא נודע פשרה, עלתה בחייהם של שלושה מטובי הלוחמים — יעקב וייס, מאיר נקר ואבשלום חביב. הם נצטוו שלא לנטוש את עמדתם עד להישמע תרועת החצוצרה. אולם כשביקש דוב סלומון, בתום הפעולה, לבשר על הנסיגה — לא היה זכר לחצוצרן. הוא נעלם כלא היה.

כשחלפה מכונית הבורחים השלישית (והאחרונה) על פניו של אבשלום, והבחורים קראו לו להצטרף אליהם, "כיוון שהכול נגמר" — הוא עדיין המתין, כחייל ממושמע, לאות הנסיגה. "הכל בסדר", נופף להם בידו, "הצליחו! אני עוד נשאר. להתראות!"

הנמלטים שטפו לדרכם. אבשלום ושני אנשיו המשיכו להמתין עוד שעה ארוכה. הם הגנו על עצמם עד לכדור האחרון. רק אז נכנעו, הועברו אל המבצר — ונידונו למוות.

גם אנשי יחידת החסימה השנייה — אמנון מיכאלי ומנחם אוסטרוביץ — ציפו לשווא לתרועת החצוצרה. אף הם נלכדו, לאחר שכלתה תחמושתם.

בסיכום הפעולה התברר שמספר האסירים שהצליחו לצאת אל החופש הגיע לעשרים ושבעה (20 אנשי אצ"ל ו-7 אנשי לח"י). תשעה לוחמים נהרגו בהיתקלויות עם כוחות הצבא הבריטי (6 מן הבורחים ו-3 מן המשחררים). שמונה מהבורחים, חלקם פצועים, נתפסו והוחזרו לכלא. כן הובאו למאסר חמישה מן המתקיפים, שלא הצליחו לחזור לבסיסם.

***

"כשמעתי על נפילתו של שמשון הייתי בהלם", הודה לפניי גידי כעבור 22 שנים.²² "היה זה המקרה היחיד בכל תקופת פעילותי בארגון, שלא יכולתי לעכל את הרעיון שמישהו חטף כדור — ומת. מישהו, אולי, אבל שמשון?! הדבר פשוט לא נתפס בתודעתי. הייתי בטוח, שטרם נוצר הכדור שיצליח לשים קץ לחייו של גבר מסוגו. חודשים ושנים לאחר מכן, עדיין התקשיתי להאמין שמשון איננו".

השתררה דממה, ולאחר הרהור קל המשיך גידי בדבריו:

מה שהרשים אותי יותר מכול, היה קור רוחו בעתות חירום. לא זו בלבד שידע להיחלץ מכל מצב, אלא שדומה היה שהוא נהנה מעצם הסכנה. שליטתו במקלע ה"ברן" הייתה מושלמת ומעוררת השתאות. הבחור הזה, שהיה נמוך קומה, יכול היה לרוץ עם ה"ברן" צמוד למותן ולפזר צרורות אש, לימין ולשמאל, וכל צרור פגע "בול". והמדובר איננו "באימוני שדה" אלא בשעת פעולה, תוך כדי קרב ממשי. הוא היה מסתער עם המקלע ומשחק בו בכף ידו כבצעצוץ, כמו אמן בכינור.

כפי שציינתי, היה קטן קומה, גובהו למטה מבינוני — אולם מבנה גופו היה מוצק, אתלטי, ופניו מבוגרים. חרושים בקמטים עמוקים, שביטאו אולי את שעבר עליו, הן בצבא הבריטי והן בארגון. הייתה

איזו דיספרופורציה מוזרה בין מראה פניו המבוגרים לגופו הצעיר. אך הרושם הכללי שהטביע עליך, היה של בחור אמין, עשוי ללא חת, שניתן לסמוך עליו בכל מאת האחוזים, ואם החליט ליטול על עצמו משימה כלשהי – חזקה עליו שיבצע אותה בכל תנאי, ועל הצד הטוב ביותר.

ואכן, בכל תקופת פעילותי לא פגשתי מעודי בלוחם כה ערני, המתמצא כמוהו בשדה הקרב. ואם נזקקתי להוכחה נוספת, קיבלתי בהתקפת שדה התעופה הצבאי בלוד. הוא היה מפקד הפעולה, היחיד שלא הגיע במועד ליעד באותו "ליל אווירונים" מפורסם. הוא פתח בהתקפה לאחר שאנו כבר סיימנו לפשוט על שדות התעופה בכפר סירקין ובקסטינה. שדה התעופה בלוד כבר היה דרוך, לאחר שקודם לכן חיבלנו בטרנספורמטור הראשי, ועל המחנה השתררה אפלה. הבריטים החלו לירות רקטות לכל עבר ולהאיר את הסביבה בזרקורי חירום. הם ציפו להתקפה ואף הכריזו על כך ברמקולים. לא רק שהדבר לא הרתיע את שמשון אלא אף דרבן אותו ביתר שאת. הוא התייחס לכך כאל משחק ספורט. דווקא אז, כשהתרחש משהו שלא לפי התכנית – התגלה בכל גדולתו. כמו סוס קרב, שריח אבק שריפה הגיע לאפו, היה מתעורר בצהלה ומסתער על המטרה. הניסיון הקרבי העצום שרכש בצבא הבריטי בתקופת מלחמת העולם השנייה, תכונותיו הטבעיות וכישוריו המקצועיים – הקנו לו ביטחון עצמי מופרז, ואולי בצדק: "אם במלחמה", היה אומר, "אני איש מלחמות". בשעתו סיפר לי רבות על הקרבות שהשתתף בהם באפריקה, באתיופיה, בכיבוש "קרן" ובפעולות קומנדו מסוכנות. כתוצאה מכך החליט "שלו לא יכול לקרות דבר...". כשהיה מתאר לפניי את הפעולות שביצע – היה פורץ מדי פעם בצחוק, תוך שהיה נזכר בפרט זה או אחר.

המלחמות היוו עבורו סם חיים, ודומני שבלי אותו מתח של סכנות – היה, פשוט, נובל. אם הייתי נוטל אותו ומנסה לשלבו בחיים האזרחיים – היה מהר מאוד מתנוון. הוכחה נוספת לכישוריו הייחודיים ניתנה לנו ב־2 באפריל 1946 בפעולה באשדוד. במסגרת שורה של התקפות וחבלות על רשת מסילת הברזל בצפון הארץ

ובדרומה – נתקלה בסביבות בתים אחת מיחידותינו, שחיבלה בתחנת הרכבת באשדוד – במארב של הצבא הבריטי. בעקבות אותה היתקלות נלכדו 31 מאנשינו, ביניהם קצין המבצעים הראשי של האצ"ל באותה עת, איתן לבני. שניים הצליחו לחמוק מטבעת המצור והגיעו בשלום לבתים: האחד – חיים גולבסקי-גלעד, והשני – דוב כהן, הלא הוא שמשון. הם פשוט נעלמו בחולות, מתחת לאפם של הבריטים – והיו כלא היו.

אינני זוכר איך הגיעה אלי השמועה, אך בו בערב יצאתי לפתח תקוה, סקרן לשמוע ממקור ראשון על אשר אירע. אלא שהבחור לא נמצא. "הלך לקולנוע" – אמרה בעלת הבית. לא התפלאתי: כעבור יומיים של סיורים מפרכים ברגל, בתום קרב לילי ופיצוץ תחנת רכבת, לאחר מסע נסיגה דרמטי בחולות בתים – מגיע לו לבחור קצת בידור, הלא כן? אחד מבתי הקולנוע הקרין סרט על המערב הפרוע, ושם, כמובן, מצאתיו, שקוע כולו בעלילות הגבורה של הסרט.

"מה העניינים, שמשון?" – טפחתי קלות על שכמו. לרגע הטה אלי את מבטו בתרעומת. "אה, אתה... הפליט במהירות, המתן שנייה, משהו חשוב מתרחש כאן", וסב חזרה לעבר המסך. כמעט חייכתי לעצמי: "זהו שמשון, דבר לא ישנה אותו, כאילו להתרחשויות האחרונות אין נגיעה אליו ולא כלום".

הוא הרשים אותי בגישתו הפשטנית לעניינים המסובכים ביותר. פעם הטילו עליו לתקוף רכבת במהלכה בין ראש העין ללוד. כדי להגיע ליעדו היה עליו לסטות מהכביש הראשי (שמאחורי פתח תקוה) אל שביל צדדי, ומשם להמשיך עד פסי הרכבת. הוא נוטל עמו שני בחורים, מכניס כמה רובים ורימונים אל תוך שק, שוכר מונית וטוען לתוכה את כל הכבודה. על הנהג הוא מצווה לנסוע בשביל שבין הפרדסים. לאחר כעשר דקות של נסיעה בדרכי עפר, מאבד הנהג את ביטחונו ושואל בתמיהה: "חבריה, יש לכם מושג לאן רצונכם להגיע?"

"בוודאי", משיב שמשון, "סע מהר ואל תאבד את זמננו!". ליד פסי הרכבת הוא מצווה על הנהג לעצור, שולף את המקלע והרובים מתוך השק, מייצב את המקלע ופותח באש לעבר הרכבת הדוהרת; מהקרונות

משיבים בירי, הבחורים משליכים כמה רימונים והקטר עולה באש. שמשון מחזיר בנחת את הנשק והציוד אל תוך המונית ואומר בשקט לנהג: "חוזרים הביתה!". אלא שהבחור האומלל, שלא היה לו צל של מושג על המתרחש, נפצע בינתיים ברגלו ובקושי הצליח ללחוץ על דוושת הבנזין. בסופו של דבר, לאחר שרגלו החלימה – הצטרף לשורות הארגון...

כפי שכבר ציינתי, שמשון הוכיח את מלוא כושרו בתקופת המצב הצבאי, ולא בכדי זכה אצל האנגלים במלחמת-העולם השנייה לכינוי "השדון הקטן!".

קצין בריטי שהיה עד לפריצת כלא עכו אמר לידידיו, שאילו מפקד הפעולה היה נתפס בידיו חי – היה מצדיע לפניו בכבוד, כיאות לגיבור אמיץ, ואחר-כך היה יורה בו, משום שאנשים כמותו מהווים סכנה לבריטים באשר הם.²³

גידי שקע במחשבות, ולזמן-מה נדמה היה, שהתנתק כליל מסביבתו וצלל אל נבכי העבר. כעבור רגע ארוך התעשת. "ישנו משהו נוסף, שרציתי לספר לך עליו", אמר, "משהו השמור בלבי ימים רבים והקשור בדקות הפרדה האחרונות משמשון":

שתיים-שלוש דקות לפני היציאה, בעוד הנהגים מתניעים את כלי הרכב – הגיעה אלי ידיעה מדאיגה על תנועה לא שגרתית של כוחות צבא באזור, פעילות חשודה החורגת מהרוטינה היום-יומית. במקרים דומים די היה בכך כדי לדחות כל פעולה רגילה, אלא שהפעם לא היה מדובר בפעולה רגילה. מה שעמדנו לעשות נמנה על אותו סוג אירועים, ששעון הגורל ההיסטורי מודיע עליהם בצלצולו אחת לדור או לדורות, ואם החמצת את ההזדמנות – אולי היא לא תחזור עוד. השעה דחקה. זמזום מנועי המכוניות האיץ בי לקבל החלטה מהירה. זימנתי אלי את שני אנשי הח"ת היחידים שנמצאו באותה שעה בשטח – את שמשון ואת חיים טויט. פרסתי לפנייהם את המידע שעתה זה התקבל, ושאלתי לחוות דעתם. אני עצמי לא נקטתי עמדה והמתנתי לשמוע את שיקוליהם לפני שאכריע בדבר. שניהם כאחד גרסו שיש לבצע את הפעולה, ללא דיחוי. (סוכם מראש עם חברינו הכלואים

בעכו, שבמקרה שהפעולה לא תצא לפועל במועדה הראשון – היא תיערך למחרת בבוקר או ב־4 אחר הצהריים.) השיקולים נגד הדחייה היו כבדי משקל: עד אמש נשמר מועד הפעולה בסוד; מהיום שותפים לסוד עשרות אנשים בכלא עכו. הללו הכינו פצצות הלם, מלאי של נפט להצתה, בגדים אזורחיים, והם שרויים באווירה של ציפייה וכמתח רב. כתנאים אלה אין כל ערובה שמהו לא ידלוף לשלטונות בית הסוהר, וכשנגיע למחרת לא ניפול לתוך מלכודת.

כל פעולה אחרת היינו דוחים בנסיבות אלה לתקופה בלתי מוגבלת – אולם, כפי שכבר ציינתי, פעולת עכו לא הייתה סתם אחת מני רבות; היא נועדה מלכתחילה להצלתם של חברים לנשק, שחיו בצלו של הגרדום. לשם כך היינו מוכנים ליטול על עצמנו סיכונים יותר מאי פעם. כל שלב ושלב בתכנית נבחן בקפידה – וההנחה הייתה, שנצליח לבצעה בלי אבדות. ואז – בעוד אני מתלבט ופוסח על שני הסעיפים – פנה אלי שמשון ואמר: "מה אתה דואג? אני הרי אהיה שם, בנקודת המוקד, שממנה אוכל לצפות על המתרחש בכל הזירה. אם אבחין שמהו השתבש – אטפל מיד במצב. אל תחשוש, הכול יהיה בסדר. אני מבטיח לך".

היו אלה המילים האחרונות של שמשון; הן עדיין מהדהדות באוזניי – והן הכריעו את הכף.

גם היום, כעבור שתי עשרות שנים, עדיין סבור אני, שהשיקול היה נכון. אם לא היינו מבצעים את הפעולה באותו מועד – לא היינו מבצעים אותה לעולם. הייתה זו צ'אנסה אחת, יחידה, שאינה חוזרת על עצמה.

את הרגשת המועקה שכל אחד מאתנו ניסה להחניק עמוק בלבו – המחיש רגע הפרדה. על אף המילים המרגיעות של שמשון – "הכול יהיה בסדר... אני אהיה שם... אטפל בכל התפתחות..." – כשהגיעה השעה לעלות על הרכב, וחיים טויט ושמשון לחצו ידיים, אט-אט התכווצו כפות ידיהם, התקרבו לאטם זה לזה, התחבקו והתנשקו. וזה המקרה היחיד, שזכור לי, שבו אנשי הארגון הפגינו פרץ רגשות מעין זה, עד כדי חיבוקים ונשיקות. אני עצמי הסתרתי בקושי את

סערת רוחי; הנחתי ידי על כתפו וליטפתי את חזהו. אולי אפילו קצת התחבקנו מרחוק... והאקט הספונטני הזה, שבא לידי ביטוי כה מוחשי אצל חיים טויט ושמשון, אך העיד על ההרגשה הכבדה שקיננה גם בקרבי, שמי יודע אם נתראה עוד אי-פעם...

ואף על פי כן, זה יכול היה להסתיים אחרת, ובלי שום אבדה מצדנו. תכנית הפעולה הייתה ללא דופי והתבססה על כמה הנחות יסוד שהתאמתו ברובן:

הראשונה – הסוואה לאנשי צבא בריטים – עמדה במבחן המציאות. השנייה – הצבת עמדות מפתח בעיר עכו – שום כוח משטרה לא הצליח להגיע לאזור הפעולה.

השלישית – מיקוש האזור ברדיוס של כשלושה קילומטר מסביב לעכו בשילוב עמדות חסימה – מנעה החשת תגבורות לעיר. הרביעית – התקפת מרגמות על מחנה הדיביזיה המוטסת – ריתקה את החיילים למקומם, בלי יכולת לנוע לעבר היעד המותקף. אילו בוצעה הפעולה על-פי התכנון המקורי, הייתה מסתיימת בלי כל אבדה.

התקלה העיקרית התרחשה כשקרס אחד מיסודותיה המרכזיים של התכנית, ההסוואה. הדבר אירע כשהמשאית הראשונה של בורחי כלא עכו נתקלה ברכב צבאי בריטי, שהורה לה לעצור. הנהג נתקף בפאניקה וניסה להימלט; הבריטים ירו יריות אזהרה, והבחורים שהסתתרו בתוכה בלבוש אזרחי, קפצו החוצה ונתגלו כאסירים נמלטים... מכאן ואילך החלה ההידרדרות, שהביאה לכידתם ולמותו של שמשון, שניסה להגן עליהם.

אשר לאבדות – חלקן הגדול נבע מיירות הבריטים על השבויים, לאחר שהללו כבר התמסרו (בחלקם נורו בהיותם פצועים). יחד עם זאת, חשוב לזכור שהפעולה השיגה את מטרתה: פריצת כלא עכו המבוצר (משימה שנחשבה לבלתי אפשרית), שחרור עשרות אסירים והעברתם לחוף מבטחים. פעולה בסדר גודל כזה נחשבת מנקודת מבט צבאית הצלחה מסחררת אפילו מספר האבדות היה גדול יותר – שלא לדבר על ההשלכות המדיניות של המבצע.

ולסיכום —

כשניתחנו את הפעולה, ועשינו זאת יותר מפעם — הגענו למסקנה, שאין כל ביטחון שאם הייתה מתבצעת ביום אחר או בתנאים אחרים היינו משיגים תוצאות טובות יותר מבחינת האבדות — אם בכלל הייתה יוצאת עוד אי פעם אל הפועל.

רק כעבור 50 שנה — לאחר שנחשפו מסמכי הבולשת הבריטית על פריצת כלא עכו וכמה מאנשי המפתח של המודיעין הצבאי בשירות הביטחון של בריטניה נאותו לגלות טפח מהידוע להם בנושא — התברר עד כמה צדק גירי בהערכתו, ועד כמה חושו הטבעי הדריכו נכונה, שלא לדחות את הפעולה אפילו ליום אחד.

אדוארד הורן, קצין משטרה בכיר במשטרת המנדט, מגלה ב־1982 בספרו A Job Well Done, שב־3 במאי 1947 — ערב הפריצה לכלא עכו — התקבלה החלטה להגביה את חומת הכלא באגף שבו בוצעה הפריצה, ונראה שהעבודות עמדו להתחיל למחרת, כלומר ביום שבו נערכה הפעולה.

"ה־C.I.D." — מספר הורן²⁴ — "קיבל מידע, שעומדת להתבצע פעולת בריחה גדולה מכלא עכו. המשטרה הייתה בטוחה שניסיון כזה ייעשה. מה שלא בטוח היה, מתי וכיצד. ב־29 באפריל הוזהר מפקד הכלא, שעליו להקדיש תשומת לב מיוחדת לאפשרות של בריחת אסירים יהודים בסיוע מהחוץ [...] כל המכתבים מהאסירים ואליהם בוקרו בקפדנות וכן נערכו בדיקות מדוקדקות בכליהם של המבקרים. ב־3 במאי נתקבלה החלטה להגביה את החומה הפונה לגן הכלא, כך שרשויות בית הסוהר חשו שהן עשו את כל שניתן לעשות".

ואכן, ממסמכים שונים של ה־C.I.D., מספרים שנכתבו על־ידי קציני משטרה בריטים, וכן מראיונות עמהם — מתברר כי הכוונה לתקוף את כלא עכו כדי לשחרר אסירים יהודים הייתה ידועה לשלטונות, והם אף נקטו בפעולות שונות כדי לקדם את הפני ההתקפה או למנעה. כפי שמסתבר עתה, החיילים על חוף ימה של עכו לא היו שם במקרה.

באחד ממסמכי ה־C.I.D. המצויים בארכיון ה"הגנה"²⁵ כותב מפקד כלא עכו ב־9 בדצמבר 1946 לנציב בתי הסוהר בארץ:

סודי ביותר. מצורף בזאת תרשים בקווים כלליים של כלא עכו בו מסומנות מספר עמדות שמירה. התרשים נמצא (?) כ-8 בדצמבר 1946 וכנראה נשמט מאסיר מהקבוצה היהודית של שוני. המעניין בתרשים הוא ציור פתח כניסה לאדם בחצר היציאה, הדגשתי זאת בחץ, וברור שהתרשים הוכן במטרה, כנראה, לבריחה או להתקפה. אינני מסוגל להסיק מסקנות ברורות מכך, כדי לנקוט באמצעי נגד. אני עסוק עתה בניסיון לאתר את כיוון מערכת הניקוז ואשתדל לראות איזו פעולה ניתן לנקוט בעניין זה.

אהיה אסיר תודה, אם יזורז בואה של היחידה הצבאית הקבועה שתכליתה לפעול להגנה חיצונית.

המכתב נכתב ביד, כנראה כדי לשמור על סודיות הנושא, מחשש שהדפסתו במשרד עלולה לחשוף את המידע לעין של יהודי. נראה שהוא גם הועבר מיד ל-C.I.D. ומישהו בכיר הוסיף בכתב ידו הערה לסגן ראש המחלקה המדינית, מר ג'והן ברייאנס:

"ברייאנס היקר, הייתי מבקש שהעברית על התרשים תתורגם בדיוק, ואם ניתן, להשוות את טביעות האצבעות מצדו השני של התרשים עם טביעות כל אחד מאנשי שוני".

ה-C.I.D. השקיע מאמץ ניכר כדי לחשוף את הצפון בתרשים, אך העלה חרס.

מכל מקום, הייתה בכך משום התרעה על כוונות בריחה, חמישה חודשים לפני ההתקפה עצמה.

ג'והן או'סוליבן, איש המודיעין הבריטי M.I.5, ששימש עוזר המפקח הכללי של המשטרה ועמד בראש האגף הפוליטי של ה-C.I.D., מגלה בראיון שהעניק באוקטובר 1980 לאריה אשל,²⁶ שהבריטים לא זו בלבד שידעו על כוונת הפריצה ללא עכו, אלא גם על מועד ביצועה: ביום הראשון של השבוע. יתר על כן – הוא מדגיש – "ידענו או האמנו, שהיא תבוצע בשעה 15:00".²⁷

לדבריו, במשך שלושה שבועות רצופים הועמדו בכל יום ראשון יחידות של הצבא, של המשטרה ושל ה-C.I.D. בכוונות, בנקודות שונות בעכו, ורק

ביום הראשון של השבוע הרביעי (היום שבו נערכה הפעולה) בוטלה הכוננות. משמרות המשטרה וה-C.I.D. הוסרו, ורק הצבא נשאר. הם היו אמורים לעמוד על המשמר, אך המתח כנראה פג, והחיילים, בבגדי ים, ירדו לחוף הרחצה — אף כי נשקם נותר בידיהם.

אוֹסוֹלִיבֶן חזר ואישר שהחיילים נמצאו בעכו בתפקיד ולא במקרה. "אילו ההתקפה הייתה מתבצעת באחד מימי הראשון הקודמים" — אמר — "הם היו משמידים את הכוח התוקף. אבל כפי שקרה, המתח פג והכוננות של החיילים על חוף הים לא הייתה במיטבה. אמנם האזעקה ניתנה, והחיילים בחוף הרחצה נדרכו, אבל לא כפי שיכול היה להיות אילו אירע הדבר באחד משלושת ימי הראשון בשבועות הקודמים — כי אז התוקפים היו מושמדים כליל", הבטיח.

וכך, כעבור חמישים שנה, נפתרה החידה שימים רבים לא נתנה מנוח למתכנני פעולת עכו, ובמיוחד לאדריכל המבצע, עמיחי פאגלין (גידי): כיצד אירע שמספר חיילים בבגדי ים, לא בתפקיד, שיצאו לבלות בחוף הרחצה — הזדמנו במקרה לזירת הפעולה כשהם חמושים — תופעה שלעצמה סתרה את הנוהג שהיה מקובל אז?

שנים של תהייה הגיעו לקצן: לא היה כאן שום מקרה עיוור. הבריטים ציפו להתקפה, ויחידת החיילים הייתה חלק ממערך הכוחות שהכינו לקראתה. ואף על פי כן, לא עלה בידם לסכל אותה. בהתמודדות המוחות בין הגנרלים הבריטים, בוגרי האקדמיות הצבאיות, לבין הצעיר התל-אביבי בן ה-25, עמיחי פאגלין — הייתה ידו של גידי על העליונה.

כמו במקרים קודמים — מלון המלך דוד, תחנת הרכבת בירושלים — תכנית הפעולה של פריצת כלא עכו הייתה כה מושלמת ומבריקה, שהבריטים לא הצליחו לסכלה על אף הידע המוקדם שהיה בידם, וחרף כל הצעדים שנקטו לקדם את פניה. לא בכדי הגדיר בגין את עמיחי פאגלין "גאון אסטרטגי ואמן התחבולות".

שלושים וארבעה אנשים — זה היה כל הכוח שהקצה גידי למבצע עכו. היו בהם שלושה חשמלאים, ארבעה לוטשי יהלומים, סטודנט אחד, בוגר גימנסיה, חמישה סוחרים, שבעה נהגים, שבעה מהנדסים, שישה פקידים — בסך הכול

34 אנשים, שהצעיר בהם הוא בן 17 והקשיש בן 34. ובאלה הנחית מכה לא רק על חומותיו הבלתי חדירות של מבצר עכו אלא גם על יוקרתה של בריטניה הגדולה.

"להעביר 34 אנשים וארבעה כלי רכב לשטח בריטי, לפוצץ את הקיר החיצוני של בית הסוהר בלבה של עיר ערבית ולתכנן בריחה ברכב עוד לפני שהבריטים יוכלו להגיב – כל זה נשמע דמיוני", כותב ג'. בוידר בל,²⁸ "אך לא בלתי אפשרי".

המושג "בלתי אפשרי" לא היה קיים בלקסיקון של פאגלין. על תחושת התסכול עד כדי ייאוש של הבריטים, בעקבות פעולותיו הנועזות של האצ"ל בתכנונו של גידי, ניתן ללמוד מהדין-וחשבון של הנציב העליון, סר אלן קנינגהאם, לשר המושבות, קריין' ג'ונס, שעיקרו התנצלות על חוסר היכולת למנוע את ההתקפה.

קנינגהאם כותב בין היתר: "אלה שמזכירים את נוכחותם של 100,000 חיילים, וכנראה אינם יכולים להבין, כיצד בנסיבות אלה יכולים להימשך מעשי זוועה טרוריסטיים, חייבים לזכור שהשימוש בכוחות צבאיים בא לשם מתן עזרה לאדמיניסטרציה אזרחית העומדת עדיין בשלטון, ושכוחות אלה פועלים לעזרת המשטרה בשיטות המתאימות לתכלית זו [...] יש להביא בחשבון, ששום מספר חיילים או שוטרים אינו יכול לתת ערובה לביטחון בפני התקפות על כמה אלפי בניינים, גשרים ומוסדות אזרחיים, כגון משרדי דואר, מאות מילין של דרכים, מסילות ברזל וצינורות נפט [...] הגנה במאה אחוז של כל המטרות הללו בפני התקפות מאורגנות, העלולות להיערך בכל מקום ובכל שעה, בין ביום ובין בלילה במשך שנים, אינה הצעה מעשית. הנחת חומרי נפץ ליד קירות בניין בחסות של אש הייתה שיטה שהגרמנים השתמשו בה ב-1940 בהצלחה נגד המבצרים החזקים ביותר באירופה, ושיטה זו יכולה להיות מבוצעת בכל הנסיבות, אם הדבר נעשה בזריזות, תוך החלטה נחושה ומבלי להתחשב באבדות".

ובהתייחסו להתקפה על כלא עכו, הוא מודה שהבריטים לא האמינו שהדבר ייתכן, "בעיר ערבית טהורה", והיו בטוחים שבכל מקרה, יצליחו להזרים תגבורת בזמן ולסכלה:

"בית סוהר זה הוא מבצר עתיק, בנוי אבנים חזקות, בעיר הערבית. הוא נבחר בכוונה לשם כליאתם של כמה טרוריסטים יהודים חשובים שנידונו

למאסר, כיוון שחשבו כי בעיר ערבית טהורה סיכויי ההתקפה יהיו קטנים יותר, ואם תבוצע ההתקפה, הרי יעבור זמן מה עד שתפתחו וכך תהיה אפשרות להביא תגבורת".

תחושת התסכול של השלטונות הבריטיים המנדטוריים, על שלא עלה בידם למנוע את פריצת כלא עכו, התחזקה עוד יותר כשנוכחו לדעת שבעוד מרבית האסירים הפליליים הערבים שבו ונלכדו – לא נתפס אפילו אסיר יהודי אחד מהבורחים; וזאת חרף כל מאמצי כוחות הביטחון, הצבא והמשטרה, שהקצו לצורך זה את מיטב כוחותיהם.

ביטוי מוחשי לתחושת האכזבה והאינ-אונות של הבריטים ניתן לקרוא בדין-וחשבון של הנציב העליון, סר אלאן קנינגהאם:

"מאלה שהצליחו להימלט, לא נתפס אף אחד, על אף המאמצים הנואשים שנעשו על-ידי הצבא והמשטרה. פקודת הכן ניתנה לכוחות הביטחון בכל הארץ זמן קצר אחר הפריצה. משמרות ניידות שוטטו בכל הכבישים, וביחוד בכבישים שבסביבות עכו. פרשי משטרה יצאו להרים באזור צפת, מתוך הנחה שחלק מהבורחים נע באזור ההרים [...] כמבואות הערים הגדולות נערכו חיפושים במכוניות יוצאות ובאות. בכבישים מצפון הארץ לדרומה עוכבו אוטובוסים ומוניות, וכל הנוסעים הוכרחו לזהות את עצמם. אך כל המאמץ הגדול, כאמור, היה לשווא."

מפקדה האחרון של משטרת המנדט, הקולונל גריי, הודה ב-1960, שפריצת כלא עכו הייתה אחת משלוש הפעולות²⁹ שזעזעו את יסודות הממשל הבריטי והבשילו את ההחלטה לנטוש את ארץ-ישראל. "פריצת כלא עכו", אמר, "הכלא שסימל יותר מכול את שלטוננו בארץ, התקשרה בתודעת הציבור עם פריצת הבסטיליה, שסימלה את ניצחונה של המהפכה הצרפתית".

מנחם בגין, ב-1958, בתשובה לשאלה "איזו פעולה הייתה המעשה המכריע ביותר של המרד?" – השיב, ללא היסוס: "פריצת כלא עכו".³⁰

אם פיצוץ מלון המלך דוד היווה את ראשית הקץ של שלטון הבריטים בארץ – פריצת כלא עכו סימלה את הקץ עצמו. שישה חודשים לאחר מכן, ב-29 בנובמבר 1947, קיבל האו"ם – על אפה ועל חמתה של בריטניה – החלטה על הקמת מדינה יהודית – החלטה שהוחשה לא במעט בעקבות המכה שהונחתה על-ידי האצ"ל בפריצת כלא עכו.

שבירת הגרדומים

מתוך מאתיים המבצעים שתכנן והוציא לפועל במהלך תפקידו כקצין המבצעים הראשי של האצ"ל – פעולה אחת ויחידה קוממה את נפשו של גידי והעיקה עליו יותר מכול – תליית הסרז'נטים. "כשאתה חושב על שני אנשים חסרי ישע, שפניהם מכוסים, נתלים לנגד עיניך, אתה יודע שעברת את הגבול. זו כבר לא מלחמה, זה משאיר כתם, זה מעיק על המצפון..." – התוודה כעבור שנים בראיון עיתונאי.¹

"עם זאת", הוסיף ללא היסוס, "הייתי חוזר על המבצע הזה למחרת היום, אילו התעורר שוב ההכרח". והוא חוזר ומדגיש:

במשך כל תקופת מלחמתנו בשלטון המנדטורי, לא חשתי שנאה עיוורת כלפי הבריטים כבריטים. היו לי רגשות קשים, מהולים ברוגז רב ואולי גם באיבה עזה, בכל הקשור למדיניותה של בריטניה כלפי היישוב היהודי. מסיבה זו נלחמתי ללא פשרה, ללא רחם, בכל האמצעים שעמדו אז לרשותי, אולם בחיילים הבריטים לא ראיתי אויבים אלא כלי ביצוע של מדיניות, שלא הם יזמוה. יתרה מזו – כיבדתי אותם כלוחמים – בזתי לשולחיהם בלונדון היושבים לבטח על כיסאותיהם המרופדים ומטילים על אנשי הצבא את המלאכה הבזויה לרדוף פליטי שואה בלב ים ולנעול בפניהם את שערי הארץ. לא פעם במהלך פעולותינו, נקרו בדרכנו עשרות ואולי מאות חיילים בריטים חסרי מגן – ולא פגענו בהם לרעה.

עד שבאו התליות – והותירו אחריהן משקע כבד; ואחר־כך – היריות בחיילינו השבויים בפריצת כלא עכו.

על כל אלה לא ניתן היה לסלוח.

הרג אנשינו בדם קר, באכזריות צינית, במסווה של חוקי חירום – לא יכול היה לעבור מצדנו בשתיקה. גנרל ברקר הבטיח לתלות יהודים מעל לפנסי הרחובות – וצריך היה להוכיח לו ולעם הבריטי, שתליות יכולות להיות מנת חלקם לא רק של חיילי מחתרת יהודים אלא גם של צבאות הוד-מלכותו.

ואת זאת עשינו – אף כי בחירוק שיניים. אולם המסר, אכן, נקלט: תליית הסרז'נטים שמה קץ אחת ולתמיד לחרפת הגרדומים בארץ הזו. מאז – ועד לקץ המנדט הבריטי – לא נתלו עוד יהודים בארץ-ישראל.

***

הסרז'נטים מרוויץ פייס וקליפורד מארטין נמנו עם שירות האינטליג'נס הצבאי הבריטי באזור נתניה. הם נחטפו בצאתם מבילוי בבית קפה והוחזקו בידי האצ"ל כבני ערובה, במטרה למנוע את הוצאתם להורג של שלושה מחבריהם – אבשלום חביב, יעקב וייס ומאיר נקר – שנלכדו בידי הבריטים בעת פריצת כלא עכו.

המטרה לא הושגה; הבריטים החליטו להפגין קשיחות: ביום שלישי, י"ד באב תש"ז, 29.7.1947, הועלו השלושה לגרדום. למחרת תלה האצ"ל את שני הסרז'נטים.

***

פייס ומארטין לא היו בני הערובה הבריטים הראשונים שנחטפו בנסיבות טרגיות, להצלת חייהם של לוחמי המחתרת. קדמו להם (בפרקי זמן שונים) שבעה קציני צבא, שלושה סמלים, שופט מחוזי, שני שוטרים ושני אזרחים בריטים. רובם שוחררו בלי שאונה להם כל רע; שלושה הצליחו להימלט בכוחות עצמם. עד אז לא הועלה לגרדום שום נידון למוות יהודי. נוהג זה, שלא להפעיל את הגרדום נגד יהודים, הופר לראשונה בעקבות חטיפת אנשי צבא בריטים והלקאתם, כתגמול על ביצוע עונש מלקות בצעיר מאצ"ל. בו בלילה נעצרו שלושה מהמלקים, כשברכם שוטים, חבלים ונשק. השלושה – מרדכי אלקחי, אליעזר קשאני ורב רוזנבאום (ששמו האמיתי היה יחיאל דרזנר) – גידונו למוות, בעוון "נשיאת נשק והחזקת מכשירים, שנועדו

לגרום פצעים קשים", כלשון פסק-הדין.

השלושה הוחזקו בתא הנידונים למוות בכלא ירושלים, יחד עם דב גרונר. האצ"ל לא ישב בחיבוך ידיים. בחטיבת התכנון עיבדו תכנית לפרוץ לכלא ירושלים, כדי לחלץ את הבחורים. לשם כך נזקקו לשריינית. "יום אחרי יום יצא שמשון לכביש הראשי וחיכה עם אנשיו למשוריין [...] עד יום ה-14 באפריל לא השגנו את המשוריין", כותב בגין ב"המרד", "ובאותו יום הועברו גרונר, דרזנר, אלקחי וקשאני למבצר עכו".

כעבור יומיים הם הוצאו להורג.

בעיצומן של אותן התרחשויות דרמטיות, ובלי קשר להעברת הנידונים למוות לעכו, עסק האצ"ל בהכנות קדחתניות לאחד המבצעים הנועזים בתולדותיו — פריצת כלא עכו. פעולה זו קיבלה עתה משנה חשיבות כתשובה נאותה להוצאתם להורג של גרונר וחבריו.

איש לא שיער אז שדווקא פעולה זו, שמבחינה מבצעית הוכתרה בהצלחה (ראה הפרק "פריצת כלא עכו"), תציב לפני מפקדת האצ"ל אתגר חדש וכואב: שלושה ממשתתפי המבצע נלכדו ונידונו למוות. אזהרת הארגון הייתה הפעם חד-משמעית: על גרדומים נשיב בגרדומים. הבריטים נקטו באמצעי זהירות קפדניים. אנשיהם הסתגרו מאחורי החומות וגדרות התיל ונמנעו מלצאת לרחובות שלא במשמרות. כל הניסיונות ללכוד "בני ערובה" עלו בתוהו. בנתניה נצטוו אנשי האצ"ל להכין מקום מסתור מתאים לאחזקת "השבויים הבריטים", שעדיין לא נראו באופק. אליהו תומרקין, ממפקדי הארגון במקום, הוצב בראש הצוות שהכין בונקר אטום מתחת למפעל יהלומים נטוש ב"שכונת טוברוק". הבונקר נבנה מחומרים שאינם כוללים ברזל ומתכת, כדי לא להיחשף למגלה מוקשים.

יומיים לאחר אישור גזר-דין המוות של השלושה הצליחה סוף-סוף חוליה, בפיקודו של בנימין קפלן, לחטוף את הסרז'נטים פייס ומארטין בצאתם מבית הקפה "גן ורד". השניים, ששירתו ביחידה 252 של המחלקה לביטחון-שרה, היו בלבוש אזרחי ובילו בבית הקפה בחברתו של עובד מחנה צבאי שבו שירתו, אהרון וינברג.² היהודי שוחרר ושני הסרז'נטים הורדמו בכלורופורם, הובלו למקום המסתור ונכלאו במרתף האטום, תחת עינו הפקוחה של דוד דהרי.

עמיחי פאגלין (גידי) קיבל את הידיעה על חטיפת שני הבריטים בשעת

בוקר מוקדמת של יום השבת. הוא ידע כי מעתה חייהם של שלושת נידוני עכו תלויים בגורלם של החטופים. ראשית דאגתו הייתה אפוא להעלים את המקום שאליו הועברו שני הבריטים.

גידי אסף מספר בחורים לביצוע פעולות הסחה להטעיית הצבא והמשטרה. גילי תחבושת, בקבוק כלורופורם, חבלים ואלונקות הועמסו על משאית שנשלחה לעבר נתניה, והמשיכה לאורך שפת הים עד להרצליה; סמוך לכפר גלג'וליה שיקעו את הרכב בחולות ונטשוהו על מטענו. משם צעדו ברגל לעבר תל-אביב, בהותירם עקבות ברורים. כל זה אמור היה ליצור את הרושם כי שני הבריטים הועברו לתל-אביב.

סמוך לשעה 11 לפני הצהריים יצא גידי במכוניתו לנתניה ועמו מכלי חמצן. הוא הגיע לביתו של מפקד האצ"ל באזור, אברהם אסף, והשניים שמו פעמיהם לעבר הבונקר. מרחוק נראה בית החרושת עוזב ושומם. החדר שמעל הבונקר דמה למשרד טיפוס שהשתררה בו עזובה. דהרי וחברו ישבו מרווחים על גבי ספה, שהסתירה את פתח הכניסה לבונקר. בעזרת מנוף מיוחד הורמו ארבע המרצפות, ושני המפקדים ירדו לאטם בסולם.

"בוקר טוב!" – פנה גידי אל האנגלים. שני החטופים קמו על רגליהם ומלמלו משהו בתשובה.

"אנו משוכנעים כי נפלה כאן טעות", אמר פייס, "אנו חיילים ואיננו עוסקים בפוליטיקה, מדוע חטפו אותנו?"

"באתי להסדיר עבורכם כמה עניינים חיוניים", השיב גידי. מכלי החמצן הוצבו לפניהם, וגידי הסביר להם כיצד לעשות בהם שימוש במקרה שיצטרכו לסתום את הסדקים שדרכם זורם האוויר. מארטין ביקש לאפשר לו ולחברו לצאת מפעם לפעם החוצה לשאוף אוויר צח. גידי הבטיח לשקול בחיוב את בקשתם, אם יאפשרו זאת התנאים. ואכן, מפעם לפעם העלו את החטופים לאולם בית החרושת לשאוף אוויר צח.

לפני צאתו אמר גידי: "עתידכם איננו בידינו, מפקדת הצבא הבריטי בארץ-ישראל היא האחראית לחייכם".

"אנו מבינים", ענו השניים.

גידי חזר לתל-אביב. בינתיים איים הצבא להטיל עוצר ופיקוח צבאי, על כן ציווה גידי להגדיל את מלאי החמצן, המזון והמים בבונקר, הוא גם הורה לדהרי להסתלק מהמקום, אם יתקרב הצבא לבית החרושת.³

דהרי דאג למחסורם של החטופים, סיפק להם אוכל ושתייה ואף דאג לרוקן את הקרדל, שבו עשו את צורכיהם. "כאנשי מודיעין הם הבינו עברית, ואחר מהם אף דיבר ערבית", סיפר. "במרוצת הזמן נוצר בינינו קשר"⁴. הבריטים הגיבו בזעם על החטיפה: אלפי חיילים ושוטרים סרקו את האזור. עיקר החיפושים התרכזו בנתניה, ועל העיר הוטל עוצר. אולם עקבות החטופים לא נתגלו. "במסגרת חיפושיהם הגיעו הבריטים עד לבונקר", סיפר דהרי. "הם נכנסו למבנה העליון, התרשמו מהעזובה והסתלקו"⁵. למעלה משבועיים הוחזקו שני הסמלים במסתור, בשכונת טוברוק, כשהרוחות בארץ סוערות. אנשי ה"הגנה" התבקשו על-ידי המוסדות לעשות כל מאמץ לגלות את הסרד'נטים. אך כל זה היה לשווא. בסוף יולי 1947 הורה שר החוץ הבריטי, ארנסט בוויץ, להוציא לפועל את גזרי-הדין המוות. עורך-הדין הירושלמי אשר לויצקי נקרא אל מטה הבולשת בירושלים, ונמסר לו שהנציב העליון דחה את בקשות החנינה ועל משפחות הנידונים להתכונן לביצוע גזרי-הדין. לויצקי מיהר לביתו של הרב הראשי הרצוג, ומשם ניסו להתקשר למעונו של הנציב, במאמץ אחרון להשיג חנינה. שלישו, מייג'ור צ'יצ'סטר, השיב להם ביושב: "סיר אלאן מבקש להודיע, שאת החלטתו קיבל לאחר שיקול ממושך".

"נא למסור להוד-מעלתו, שאם ידחה ביצוע גזרי-הדין, אוסיף לפעול להצלת חיי החטופים". אמר הרב.

"הייתה אפשרות מספקת עד היום לפעול להצלתם", ענה השליש. "בנסיבות שנוצרו אין הוד-מעלתו רואה תועלת בדחיית ביצוע גזרי-הדין". גם פנייתו של נשיא הוועד הלאומי, יצחק בן-צבי, נדחתה על-ידי השליש: "הוד-מעלתו יודע את רגשות היישוב, אך אינו יכול לשנות את דעתו"⁶.

ב-29 ביולי 1947, טרם עלות השחר — הוצאו שלושת הנידונים למוות להורג.

בו ביום הוחלט במפקדת האצ"ל להגיב על הגרדומים בעכו, בשני גרדומים בנתניה. הביצוע הוטל על קצין המבצעים הראשי, עמיחי פאגלין. באותו בוקר עגום עברה זירת הפעולה לבית הקברות העתיק בצפת. בשעה 11 לפני הצהריים הובאו לשם, למנוחת עולם, שלושת עולי הגרדום. אלפיים תושביה היהודים של צפת ליוו אותם בדרכם האחרונה — על אף העוצר

שהטילו השלטונות. קבריהם של אבשלום חביב, יעקב וייס ומאיר נקר נכרו ליד קברותיהם של ארבעת הרוגי המלכות – דב גרונר, מרדכי אלקחי, יחיאל דרזנר ואליעזר קשאני הי"ד.

בעוד קהל המלווים של אנשי צפת ניצב דומם ליד הקברים הטריים – דהר גידי במכוניתו הקטנה מתל-אביב לעבר נתניה ולצדו אחד מאנשי חטיבת התכנון. רוב הדרך הוא שמר על שתיקה. מחשבותיו נסבו על ההתרחשות הטרגית בתא המוות בעכו וזעם אדיר ניצת בו. הוא ידע שאין עוד מנוס מתליית שני הסרז'נטים, שאם לא כן, לא יהיה סוף ל"מסע הגרדומים" בארץ הזו. מצב-רוחו הלך וקדר: חרף כל הכאב והכעס שחש מדי היזכרו בגורלם של חבריו, שפתיל חייהם הצעירים נכרת באכזריות כה רבה, לא נשטף בשום תאוות נקם כלפי שני החטופים, שגם להם משפחות וגם הם משתוקקים לחיות, כפי שרצו נקר, חביב ווייס. "בשם איזה אידיאל על פייס ומארטין לקפת את חייהם?" – חשב במרירות. ויחד עם זה ידע שהדברים, חסרי היגיון ככל שהנם – יצאו זה כבר משליטתו, ומי שנושאים באחריות הם אלה היושבים ב"דאונינג סטריט" בלונדון.

מעגל דמים ללא מוצא, ללא סיכוי לפתרון – אם לא תימצא דרך לפרוץ אותו.

השוטרים שניצבו ליד משטרת בית-ליד לא הקדישו תשומת-לב מיוחדת למכונית הישנה וסימנו לה לעבור. כעבור שעה קלה נעצר הרכב ליד ביתו של אסף, מפקד האצ"ל בנתניה. "התושבים שרויים בחרדה, בהשפעת תעמולת זוועה, שמפיצה ה'הגנה', 'כי העיר תושמד, אם ייתלו בני הערובה'", סיפר אסף והציע לכצע את התלייה במבואות טול-כרם. גידי נטה לקבל את הרעיון, אולם הביע ספקות אם ניתן יהיה להגיע עד לעיר הערבית, המוקפת מחנות צבא בריטי. "אולי באחת החורשות ליד חדרה?" – העלה הצעה משלו, והשניים יצאו לתור אחר מקום מתאים.

כששבו לנתניה כבר הייתה העיר שרויה באפלה. לאחר התלבטות הגיע גידי להחלטה, כי אין ברירה אלא לתלות את החטופים בתוך הבונקר של מפעל היהלומים שבו הוחזקו, ולאחר מכן להעביר את הגופות לאחת החורשות בפאתי העיר. "שעת האפס" נקבעה למחרת היום ב-10 בבוקר. גידי חזר

לתל-אביב, לאחר שסיכם עם אסף את כל הפרטים לגבי הביצוע. בין היתר, הורה לו להכין חומר נפץ למיקוש השטח שבו ייתלו השניים. לפנות בוקר גייס אסף עשרה בחורים והעמידם במצב הכן. תפקידם היה לסייע בהעברת הגופות מבית החרושת לחורשת אקליפטוסים סמוכה. למחרת, ב-9 בבוקר, הגיע גידי ועמו כמה מאנשיו. ב-10:00 נראו כמה צעירים צועדים לעבר בית החרושת העזוב. דהרי, ועמו ארבעה אנשים, המתינו להם באולם שנועד לשמש "תא הגרדום". הם היו חמושים ונרגשים. כשהופיע גידי, הגיע המתח לשיאו. הוא היה נסער לא פחות מפקודיו, אולם כלפי חוץ שמר על ארשת שקטה ופעל במהירות ובהחלטיות. מנוי וגמור היה עמו לבצע את ההחלטה הכאובה במהירות ולא לאפשר לשום רגשות ולשום מעורבות חיצונית למנוע את ההוצאה לפועל – אפילו יעלה הדבר במחיר חייו. כמפקד, ידע שעליו להיות נוכח לצד פקודיו באחת השעות הקשות ביותר שידע אי-פעם במהלך פעילותו בארגון. והוא לא מש משם עד לסיום המר של אותה דרמה.

הוא ידע בוודאות שמה שהתרחש לנגד עיניו, לא יימחה עוד לעולם מזיכרונו, ושהפעם נחצה גבול שאין ממנו חזרה. עם זאת, הייתה לו תחושה שלא עמדה לפניו שום ברירה, והדברים נחרצו הרחק הרחק משליטתו.

יואל קמחי, ממפקדיו הבכירים של האצ"ל, היה אחראי להעברת הגופות לחורשה. הוא נכח בשעת תלייתם של השניים ואת רגשותיו באותו מעמד הגדיר כעבור 29 שנים כ"מועקה קשה, שהייתה תערובת של רחמים ובחילה; היה לי קשה על הנשמה", התוודה, "הבחנתי היטב כלבטים הנפשיים הקשים העוברים על הבחורים".

גידי הורה להעביר את הגופות לחורשה ולתלות אותן על שני עצים, זו ליד זו. המוקשים נועדו להיטמן בשביל שבין האילנות. לפנות ערב חזר לתל-אביב. "היה זה", סיפר, "היום הקשה ביותר בחיי".

ירוחם ברטמן, איש שירות המודיעין של האצ"ל בנתניה, ומפקד הסניף, אסף – יצאו לבדוק את דרכי היציאה מנתניה לעבר כפר ויתקין – האזור שבו התכוונו להציב את הגוויות. בדרך לאביחיל נתקלו בזחל צבאי שחסם את הגישה, ושבו על עקבותיהם.

בלית ברירה החליטו לחפש חורשה בקרבת אבן-יהודה, מאחר שכל הדרכים האחרות היו בפיקוח חמור של הצבא והמשטרה. גופותיהם של פייס ומארטין נעטפו בשקים והועלו על קומנדקאר. לאחר נסיעה מפרכת בדרכים לא דרכים, בינות לפרדסים ולמטעים, עצרו ליד חורש בסביבות אבן-יהודה. "בחרנו בשני עצי אקליפטוס גבוהים, סמוכים זה לזה", סיפר יואל קמחי, "ותלינו עליהם את הגופות. מיקשנו את סביבת העצים ברדיוס של 2-3 מטרים. אין שחר לטענה" – הדגיש – "כאילו חיברנו מוקשים גם לגופות. שטשנו את העקבות והסתלקנו".

"לאחר מיקוש השטח שבו נקברו הבריטים, ביקש האצ"ל להניא את יחידת ה'הגנה' מלעלות על המוקשים שהוטמנו. לכן הורתה לי המפקדה לסור אל מר ישראל רוקח, ראש עיריית תל-אביב, ולבקשו, שיודיע למר עובד בן-עמי, ראש עיריית נתניה, ולפיקוד ה'הגנה' בנתניה, כי רצוי שימנעו אסון מאנשיהם ויפסיקו את החיפוש אחר התלויים", סיפר יעקב עמרמי (יואל)⁷. "סימנתי למר רוקח את מקומה המדויק של החורשה שלייד אבן-יהודה. רוקח לא האמין לי והתיז: 'אינך דובר אמת! לפי ידיעות מוסמכות, שקיבלתי מן ה'הגנה', אתם עומדים לתלות את הסרז'נטים בכיכר מגן-דוד בתל-אביב'. רק לאחר שחזרתי והבהרתי כי בני הערובה אינם עוד בחיים וכי המעשה כבר נעשה, והגוויית נתלו לא בתל-אביב אלא באבן-יהודה, השתכנע מר רוקח, פלט אנחת רווחה, התקשר טלפונית אל מר בן-עמי ומסר לו את הודעתי. שירות הידיעות שלנו ידע לדווח אחר-כך, שבן-עמי העביר את ההודעה תחילה לבריטים. רק לאחר כמה שעות העביר אותה ל'הגנה'".

את הגוויית גילתה קבוצה של נוטרים ביום ה', 31 ביולי 1947, בשבע בבוקר, בחורשת אקליפטוסים ממשלתית, בריחוק ארבעה קילומטרים דרומית-מזרחית לנתניה. הנוטרים, אנשי ה"הגנה", דיווחו על הגילוי לראש העירייה, עובד בן-עמי.

שעה לאחר מכן הוקפה החורשה כוחות ביטחון בריטיים, שהחלו מחפשים מעץ לעץ, בעזרת מכשירים מגנטיים לגילוי מוקשים. כעבור זמן קצר הגיע למקום אמבולנס צבאי. החיילים אפשרו לבן-עמי ולעיתונאים הרבים שצבאו באזור להיכנס לחורשה, שהשתרעה על שטח כ-250 דונם.

כעבור שעה נגלה לעיני המחפשים מחזה מצמרר: גופות שני התלויים – בגופיות ובמכנסיים – התנודדו על שני עצים צעירים בריחוק של מטר

זו מזו. פייס נעל נעליים צהובות ומארטין היה בגרביו. פני שניהם היו מכוסות בחולצות החאקי שלהם ורק תחתית פניו של פייס הייתה גלויה. על חזיהם היו ההודעות מטעם בית־הדין של האצ"ל. אנשי הבולשת הסירו בזהירות את ההודעות, והסביבה נבדקה שוב ושוב בקפידה. סמוך לשעה עשר בבוקר ניגש קצין צבא עם משור והחל מנסר את החבל שעליו הייתה תלויה גווייתו של מארטין. מדי רגע עצר ממלאכתו ובחן בזהירות את החבל. לפתע נפלה הגופה ארצה, ורעם התפוצצות החריד את הסביבה. היה זה המוקש שהוטמן בין שני העצים, בתוך קרחת החורשה.⁸

על מסע הגינויים המאורגן, מטעם מוסדות היישוב ואישי ציבור שונים — השיב האצ"ל בכרוז חריף ביותר:

כאשר תשעה לוחמים הועלו לגרדום על־ידי הבריטים, לא גיניתם את תליות, לא הבעתם השתתפות בצער משפחותיהם השכולות, ורק כאשר נתלו שני מרגלים בריטיים, פתחתם פיהם בגידופים ומיהרתם להביע השתתפות בצער [...] אנו הוזהרנו וחזרנו והוזהרנו כי אם האויב יעז להפר את חוקי המלחמה ויעלה לגרדום את שבויינו, הקם נקים תליות גם לשבוייו. לא כמעשה תגמול אלא כחובה כלפי עם ישראל. [...]

אנו מרדנו ב"מוסר" עבדים של מושיטים צווארם לשוחט. לעולם לא ייתלו שבויים עבריים במולדתם, או שהתליינים ועוזריהם ייתלו.⁹

דומה היה כי תליית הסרז'נטים הגדישה את הסאה, וההתבטאויות בבית הנבחרים נשאו אופי של התפרצויות היסטוריות.¹⁰ בדיון שנערך ב־12 באוגוסט 1947, אמר הבריגדיר מאקסון:

[...] מהו המצב ברגע זה? ככל שניתן לי לברר, יש לנו כעת, במספרים מעוגלים, בין 80,000 ל־100,000 חיילים בארץ־ישראל. מאז עלתה הממשלה הנוכחית לשלטון נהרגו שם 79 אנשי צבא ו־180 נפצעו, וכן נהרגו 40 שוטרים ו־69 נפצעו, ואילו מספר הקרבנות בקרב

האזרחים הגיעו ל-16 הרוגים ול-10 פצועים.
 בסיכום – קרוב ל-400 נפגעים בריטים לעת הזאת; הגענו לנקודת
 המשבר האחרונה [...] ¹¹

נאום נרגש במיוחד נשא באותו ויכוח חבר מפלגת העבודה נ"ה לוור: ¹²
 אני תובע משר המושבות במפגיע ללכת לארגון האומות המאוחדות
 כעת, לפני שאנו נגררים עמוק יותר אל תוך ביצת הנקם והנקם הנגדי,
 עמוק יותר לתוך נהרי הדם בעטיה של גישה, שהיא חסרת תכנית
 וחסרת תוחלת לנוכח המצב [...] היש בדעתו להמתין עד שעוד אנשים
 ייתלו או יירצחו? [...] היהיו הגרדום, סד ההלקאה וכיתת הורסי הבתים
 תרומתנו היחידה לתרבותו של המזרח-התיכון? [...] על בריטניה
 לנקוט את המהלך הישר היחיד שנשאר לה – לבקש מן האו"ם
 לשחררה מן האחריות, כך שיורשה לה להוציא את כוחותיה הצבאיים
 בכל ההקדם האפשרי.

לא נשאר לה למדינה זו בארץ-ישראל דבר זולת צער וסבל. לא זו
 בלבד שאין לצפות לקבל שם שום שכר, אלא שעוד נראה שם תוספת
 שפיכות דמים, תוך שאנו רתומים לשירות שעילתו פסולה. אין בסיס
 מוסרי לנוכחותנו ואין איש בארץ-ישראל הרוצה שנישאר בה [...] ¹³
 איזו זכות יש לנו לדרוש מהעם הבריטי להקריב את חיי נעריו היוצאים
 לשם לקיים את השלטון חסר-הטעם הזה? איזו זכות יש לנו לדרוש
 מהעם הבריטי להקריב 100,000 איש, שנעקרו מתוך המשק שלנו,
 כדי להנציח מדינת משטרה בארץ-ישראל [...] זוהי אולי ההזדמנות
 האחרונה שיש לה לממשלה זו לנטוש את ארץ-ישראל מתוך הגינות-
 מה ושמץ כבוד, קודם שהיא נכבלת למדיניות חסרת תקווה שאין
 להשיבה.

ברוח דומה כותב ההיסטוריון הפרופ' ג'. בוירר בל, המוחזק מומחה בר-סמך
 בין-לאומי בתחום הטרור הפוליטי. מחקריו מקיפים את זירת מאבקי
 המחתרות באירלנד, תימן, קפריסין ועוד. בספרו "ציון הלוחמת" (עמ' 232)
 הוא מציין:

לכאורה עשוי היה מותם של שני הסרז'נטים להפיח רוח חיים

בהתנגדות הבריטית למרד הארגון, להדביק תווית של טרוריסטים לכל היהודים ולעכב את הגשמת חלום הקמתה של המדינה. אך לא כך היה הדבר; לאמיתו של דבר אירע דווקא ההפך: הסרז'נטים היו הקש ששבר את גב המנדט הבריטי. בכריטיניה פורסמו על עמודים שלמים תמונותיהם של שני הסרז'נטים, כשגופותיהם תלויות כפרי מוזר בכוסתן. העיתונים, בכותרות שחורות גדולות ובמאמרי מערכת זועמים, דיווחו על נאומיהם של חברי הפרלמנט המזועזעים, על האספסוף שמרח צלבי קרס על בתי כנסת ועל מעשי הביזה בחנויות יהודיות. רק מעטים בכריטיניה הבחינו בתגובתו של ה"מנצ'סטר גארדיאן" – "עת לצאת". חברי מערכת חשו כי התקווה היחידה עתה היא האו"ם, העשוי למצוא דרך לפטור את בריטיניה מן האחריות ולתת ליהודים ולערבים הזדמנות לפתוח דף חדש. ה"גארדיאן" ניחן בחוש אבחנה. התגובה הקשה בדעת הקהל הבריטית הייתה מכוונת לא רק כלפי הטרור היהודי אלא גם כלפי הנוכחות הבריטית בארץ-ישראל וצעדיה בארץ זו: פליטי "יציאת אירופה תש"ז" חסרי האונים, שנגדרו תוך כדי זעקות מן הארץ המובטחת, מותם של שני צעירים שנלכדו במאבק משפיל וחסר-מטרה נגד עם נרדף, הרשימות השבועיות של הרוגים ונכים, שלא זכו להכרת תודה כלשהי, לא מצד יהודים ולא מצד ערבים. במקום תביעות נמרצות לנקמה ולתגמול, כפי שציפו כמה חוגים, צמחה אפוא בהדרגה הסכמה כללית כי הגיעה העת לפינוי, ממש כפי שחזה ה"גארדיאן".

ושוב הגדיל מכולם קולונל ריצ'ארד מיינרצהאגן, שלא זו בלבד שלא גינה את מעשה התלייה אלא הטיל את האחריות למותם של שני הסרז'נטים על ממשלת בריטיניה ועל הפוליטיקאים שלה ב"דאונינג סטריט":¹³

לפני יומיים הוציאה ממשלת ארץ-ישראל להורג שלושה טרוריסטים יהודים, שנתפסו בעת התקפה על כלא עכו. הרשעה צודקת וגורד-דין צודק. לפני כשבועיים חטפו הטרוריסטים שני סמלים בריטים והכריזו על כוונתם לתלות אותם אם יבוצע גזר-הדין על היהודים מעכו. אתמול נמצאו גופותיהם של שני הסמלים שנתלו. זה גמול נורא ומעשה ברוטלי. צר לי עד להחריד על שני אלה שרק מילאו את

חובתם וצר לי עד להחריד על החיילים שלנו בארץ-ישראל המוכרחים להוציא לפועל את המדיניות המבחילה הזאת של הממשלה. האנשים האחראים באמת להריגת שני הסמלים הללו הם הפוליטיקאים היושבים בדאונינג סטריט, ממשלתה של הארץ הזאת, ובחשבון אחרון – הציבור הבריטי. כל אהדתי נתונה ליהודים שמחמת אדישות, אנטישמיות והפרת הבטחות נדחפו למצב של ייאוש. אילו הייתי יהודי ודאי הייתי טרוריסט, טרוריסט אלים, והייתי מכוון אל וייטהול. האינדונזים, אומה קטנה, נלחמים בהולנדים למען עצמאותם, הם עשו מעשי זוועה לא פחות מן הטרוריסטים של ארץ-ישראל, אבל אנחנו איננו מזדעזעים. אדרבה, יש הפגנות נגד ההולנדים בהודו ובאוסטרליה, ובווין מגנה את מאמצייהם של ההולנדים להשיב את הסדר על כנו. אבל בארץ-ישראל לפנינו אומה קטנה עוד יותר הנלחמת לחירותה. אנו עושים בדיוק מה שההולנדים עושים ביאווה, והפרלמנט והעיתונות הבריטית מזועזעים ממעשה הגמול היהודי. היהודים גם סבלו רדיפות הרבה יותר ממה שראתה אינדונזיה אי פעם בחלומה וממשלות בריטניה בזו אחר זו עוררו אותם להאמין כי יינתן להם בית בארץ-ישראל. אנו החרבנו עליהם את ביתם ואנו מנציחים את מדיניות ההשמדה של היטלר.

**על סף
מלחמת
הקוממיות**

ייצור עצמי ופיתוח

"במשך כל תקופת פעילותו של הארגון הצבאי הלאומי (פרט לשנים 1944-1945) סבל האצ"ל ממחסור בחומר נפץ. למעשה, עקומת הפעילות שלו הייתה 'פרללית', מקבילה לעקומה של כמות חומרי הנפץ שנמצאה ברשותו. תמיד סבלנו ממחסור בחומר נפץ. לא ייאמן, שפעולות כמו 'שנלר', בוצעו בחומר נפץ שהגיע למחסנינו ממש ברגע האחרון, יום או יומיים לפני הפעולה. אפילו בפעולה של מלון המלך דוד, הגיע אלינו חומר הנפץ כשבוע-שבועיים לפני הביצוע. חיינו מהיד לפה בתחום זה. סבלנו ממחסור מתמשך, עד לתחילת הייצור השוטף של הארגון בסוף 1947, ליתר דיוק, בתחילת 1948. הרכישות בקושי ענו על דרישות המינימום שלנו. אילו היו לנו כמויות חומר נפץ גדולות יותר, פעולות הארגון היו לובשות אופי אחר, שונה לחלוטין, בממדים גדולים בהרבה", מציין עמיחי פאגלין.¹

כותב מנחם בגין בספרו:² "היה לו כשרון נדיר, לגידי שלנו — כשרון משולב. הוא היה גם ממציא במוחו וגם מייצר בידיו, גם מתכנן, וגם מבצע. מי ימנה את כל המצאותיו הטכניות והטאקטיות? גידי פיתח את המרגמה הכבדה הפועלת מעצמה, שהבריטים כינוה, משום מה, V3, ואשר ממנה צמחה לאחר מכן "הדוויד'קה" המפורסמת; גידי המציא את מוקשי המגע לרכבות, שנגרם לא הועילו כל אמצעי הזהירות שנקטו הבריטים; לפרקם אי-אפשר היה, ומי שניסה — והמומחים הבריטים אכן ניסו — שילם בחייו על שלא התחשב באזהרותינו. מוחו של גידי הוסיף להמציא: מוקשי דרכים מיוחדים; יורקי להבות; 'כדי חלב' [...] 'פצצת החבית' [...]."

עם חידוש המאבק המזוין נגד הבריטים בארץ ב־1944, הוחל בייצור עצמי של פיטרדות (רימוני הפחדה), שהשתמשו בהן בהתקפות הראשונות על משרדי הממשלה ועל מרכזי הכולשת בשלוש הערים הגדולות. וכבר אז נכנס גידי לתמונה.

"היינו יוצקים טנ"ט, בתחילה לקופסאות קרטון, אחר־כך לקופסאות באקאליט [...] את ההוראות הייתי מקבל מעמיחי פאגלין, שהיה מופיע מפעם לפעם רוכב על אופניים" — מספר מ' המאירי. בקיץ 1944 נשכר חדר בשכונת שפירא והוכנו בו מוקשי דרכים, עשויים קופסאות עץ. מנגנון הלחיצה, הסוללות והנפצים הורכבו במקום, ואילו חומרי הנפץ — בנקודות הזינוק של היחידות, סמוך לפעולה. כן הוחל אז ביציקת מטעני חבלה — בכללם מטענים מיוחדים לפסי רכבת (חומר הנפץ נלקח מפגזים וממוקשי רכב בריטיים).

שלב מתקדם יותר בייצור העצמי היה המעבר לבית ברחוב פאיירברג שבמרכז העיר, אליו הובא גם ציוד חדש: מחרטה, מקדחה ומשור חשמלי, ובו נעשו, בין היתר, סידורים ראשונים לייצור רימונים. כאן הוכנו מטעני כדי החלב לפיצוץ מלון המלך דוד; בכדים הותקנו מנגנוני הבטחה למנוע את סילוק המטענים מן המקום (לאחר קבלת האזהרות הטלפוניות) וכן מנגנוני נעילה סודיים למכסה (ראה הפרק "פרשת מלון המלך דוד").

בסוף 1947 הורגש באצ"ל מחסור קריטי בחומרי נפץ, והדבר איים לשתק חלק גדול מפעולותיו המתוכננות. בהוראתו של גידי — ניתנה עדיפות ראשונה לייצור זה, ואחת הפעולות הראשונות הייתה להקים שתי מחלקות: האחת לכספית רועמת, על מנת לייצר רימונים; והשנייה — לטנ"ט וניטרוצלולוזה. כמנהל מחלקת חומרי הנפץ מונה גונדר אליצור, וכסגנו — אהרון שני. המחלקה לייצור כספית רועמת שוכנה במעבדה לייצור כלי זכוכית בגג ביתו של יוסף מזרחי, ברחוב צדוק הכהן בתל־אביב. עבדו שם יוסף מזרחי עצמו, יוסף גרינוולד (הפרופסור), שהיה הנדסאי־כימאי במקצועו, ואדם שלישי בשם משה.

"לאחר מחקרים וניסיונות רבים הצלחנו להגיע בנובמבר 1947 לרמה נאותה, שאפשרה ייצור כספית רועמת לרטונטורים (נפצים) ולראשי הצתה לרימונים. מלבד קשיי הידע, שצריכים היינו להתגבר עליהם, הטרידה אותנו גם בעיית השגת חומרי הגלם (בתי המסחר המתאימים חששו לספק לנו את

החומרים הנחוצים מאימת השלטונות), אולם במרוצת הזמן מצאנו קשר לסוכן החומרים, וזה ניאות לספקם במחירים סבירים" – מספר דוד גרוזברד. על-פי עדותו של יוסף מזרחי, הגיעו לייצור של 800 גרם כספית רועמת ליום במשך כחודשיים, וסך הכול ייצרו 40 קילוגרם. מאוחר יותר, במהלך הקרב על יפו, נתעורר צורך בנשק נגד כלי רכב של האויב, והוחלט לנסות לייצר בקבוקי מולוטוב, שהופעלו בהצלחה בחזית.

***

הניסיונות לייצור ניטרוצולולוזה החלו עוד לפני הקמת מחלקת הייצור. כימאי בשם ד"ר מגריקביץ' הגה רעיון של ייצור חומר נפץ מסרטי פילם ישנים. הוא ניסה לפתח את רעיונו בשיתוף עם הלח"י – ונכשל. אחר-כך התקשר עם עמיחי פאגלין (גירי), שהיה קצין המבצעים של האצ"ל, אך גם במקרה זה לא הצליחו להפעיל את חומר הנפץ מהניטרוצולולוזה. עם הקמת המחלקה לייצור חומר נפץ צורף ד"ר מגריקביץ' לალიצור, ושוב ניסו לנצל את שיטתו.³

מספר אהרון שני: "הפילמים, שהגיעו לידינו מחברות הסרטה שונות, נשטפו על-ידי כימיקלים, הותכו, בושלו מחדש ויוצקו כאטריות של חומר נפץ בסיועו של ד"ר מגריקביץ'. את הסרטים קיבלנו בהתנדבות, או פשוט החרמנו. (שוויים היה, לפעמים, פי אלף מערך הצלולויד להכנת חומר נפץ.) על-פי ההנחיות של עמיחי (גירי), היה עלינו למלא את חומר הנפץ שהפקנו לפחיות של דלק, בנות שניים, חמישה ועשרה קילו. בערב פסח, שעה שכל עם ישראל ישב ב'סדר', עדיין עסקנו בהכנת המטענים, וברגע שהגענו לכמות של כאלף קילו – אני זוכר זאת כמו היום – 'קפצתי' לרחוב מקווה-ישראל 4 ועליתי לבית הוריו של גירי". (ראה הפרק "המערכה על יפו"). שני ממשיך ומתאר: היה גם סוג אחר של חומר נפץ, בצורת צמר-גפן, ואף הוא פותח ביוזמתו של עמיחי פאגלין. החומר היה מורכב מחומצה גפריתית וחנקתית. לאחר תהליך של בישול ותערובת בטמפרטורה מסוימת, היינו טובלים בו את הצמר-גפן מספר פעמים עד שספג את החומרים. לאחר שהתייבש, דחסנו אותו עד שהפך לחומר נפץ בצורת חתיכות צמר-גפן. לאחר שהוכחה יעילותו, הוחל בייצורו השוטף בבית מלאכה

בשכונת־התקווה. הכינוי שניתן לו היה 'אנטיקה'. המטרה המקורית הייתה להסתייע בו לחילוץ אנשינו מבית הכלא. בעיה זו הטרידה מאוד את גידי ולא נתנה לו מנוח. ואז הגה רעיון, לייצר חומר נפץ בצורת צמר־גפן. הנוהג היה, שאסירים הזכאים ליחס מיוחד, רשאים לקבל תלבושת אזרחית. בדמיונם הפרוע ביותר לא יכלו שלטונות בית הסוהר להעלות על דעתם, שצמר־הגפן בכריות הכתפיים של החליפות אינו אלא חומר נפץ מסוכן. לגידי היו קשרים סודיים — כל מידע, שהגיע לארגון מכל כיוון שהוא — היה מופנה אליו. הוא ריכז את הנתונים ועל־פיהם החליט לאילו אפיקים להפנות את הייצור.

לא היה גבול למעוף של גידי. היו לו מוח פורה ורעיונות בלי סוף. כשהתחלנו לתכנן בלטרון את המנהרה, נתקלנו תוך כדי העבודה בסלע ולא יכולנו להתקדם. לרגע נדמה היה, שכל העמל שהשקענו — כשלושה-ארבעה חודשי עבודה — ירד לטמיון. הדרך היחידה שנתרה לפנינו הייתה לפנות לעמיחי. את תשובתו קיבלנו בדואר סתר: "אני שולח לכם קומפרסור חשמלי מפורק, שיפתור לכם את הבעיה".

סוכם שהקומפרסור יגיע בשלושה-ארבעה משלוחים, והוא יורכב ויופעל על־פי הוראותיו. אלא שהקומפרסור היה רק חלק מהבעיה: נזקקנו גם לצינורות אוורור. המנהרה הייתה מתוכננת לאורך של כמאה מטר; חפרנו בשכיבה, ואת האוויר לנשימה קיבלנו באמצעות צינור ומשאבה פרימיטיבית, שהוצבה בפתח המנהרה. גם זה היה רעיון של גידי. את הצינור העביר לנו ביחידות של שלושה מטר אורך, אחת לשבוע (בארגז של תפוחי עץ). כשגילו האנגלים לבסוף את המנהרה, מצאו בתוכה צינורות באורך של כמאה מטר, והם "שברו את ראשם" כיצד הצלחנו להכניס קומפרסור ועוד מאה מטר של צינור ללטרון, בלי שהם ירגישו בכך.

דוגמה אחרת לכוח ההמצאה של גידי הייתה החבלה בצינור הנפט. בקטע המעבר שבין הירדן לחיפה — הוטמן הצינור כמטר וחצי עומק באדמה. ואז בא עמיחי עם רעיון גאוני: הוא פיתח כעין דוקרן, עשוי מצינור, שבחלקו התחתון היה ממולא חומר נפץ עם מנגנון השהיה

כימי (פרי פיתוחו); כל זה על בסיס של מטען חלול. את ה"דוקרן" היה מחדיר בארמה עד שנגע בצינור הנפט ומכוון את מנגנון ההשהיה, לפי לוח הזמנים שקבע מראש: לשעה, לשעתיים או יותר. ולאנגלים לא הייתה לכך תשובה.

עמיחי לא חזר על עצמו פעמיים. אם הבריטים ריכזו כוחות בתל-אביב, כיוון את הפעולות לעיר אחרת; אם גילו עדנות בסביבות חיפה, היכה בהם בדרום הארץ. והוא הדין לגבי נושא עמודי הטלפון: הוא פיתח שיטה לחבל בעשרות ומאות עמודי טלגרף וטלפון, בלי לסכן את אנשינו. לאחר הכול, היינו מוגבלים בכוח-אדם; את כל המהומה בארץ עשו בסך הכול כמה עשרות בחורים, כשהם עוברים מאזור אחד למשנהו.

"את הכול עשה בבית המלאכה הקטן שלו ברחוב מקוה-ישראל בתל-אביב", סיפר שרגא עלים (חיים טויט), והוא ממשיך ומתאר:⁵

בית מלאכה תמים לייצור תנורי אפייה, הפך בתקופת המחתרת למוקד הפיתוח של פצצות מתוחכמות ושל מוקשי רכבת משוכללים, שהופעלו בכובד משקלם של הקרונות, או של הקטר — כפי שנקבע מראש ובהתאם ללוח זמנים מתוכנן.

מומחי החבלה של הבריטים התחבטו לא מעט למצוא פתרון לחבלות התכופות במסילות הברזל, אך ללא הצלחה. גידי הציב לפנייהם אתגר, ולא הייתה להם כל תשובה.

לימים הוא יישם אותו עיקרון כדי לשבש לאנגלים את אמצעי התקשורת. הוא עשה זאת באמצעות אצבע של ג'לניט, שלתוכה החדיר את מנגנון ההפעלה המתוחכם שפיתח. היינו יוצאים בלילה עם מקדח של נגרים, קודחים חור בעמודי הטלפון או הטלגרף, מכניסים לתוכו את אצבע הג'לניט הממולכדת וסותמים את החור בפקק דמוי עץ, כך שמבחוץ לא ניתן להבחין בשום שינוי בעמוד. מועדי הפיצוץ נקבעו מראש על-פי לוחות זמנים שונים. ואז — לאורך תקופה של שבועות וחודשים — היה נשמע מדי פעם פיצוץ, ועמוד טלגרף או טלפון היה פתאום קורס תחתיו, ללא כל סיבה גלויה לעין. הדבר גרם לשלטונות אנדרלמוסיה בכל מערכות התקשורת — אך

כל שיכלו לעשות היה לחרוק שיניים ולתקן פעם אחר פעם את הנזקים [...] מספרים שאפילו הרוסים (היה זה בתקופת מלחמת-העולם השנייה) החלו מתעניינים לרכוש את הפטנט של גירי, כדי לצייד בו את הפרטיזנים שלהם, שלחמו בגרמנים [...].

גירי צפה תמיד קדימה בחיפוש אחר אתגרים חדשים. יום אחד – היה זה בשנת 1944 – הוא בא אלי, ואומר: "חיים, הגיע הזמן שנקים מפעל לייצור נשק".

"דבר לא יפתיעני עוד מצדו של עמיחי" – כך לפחות הבטחתי לעצמי; אלא שהפעם לא הצלחתי להסתיר את תדהמתי. "מפעל לייצור נשק?!!" – שאלתי – "אתה יודע במה זה כרוך?"

"כן", הוא משיב בשקט, "חשבתי על הכול ויש לי תכנית מגובשת: אתה תסגור את בית המלאכה שלך ותעבור לנהל את המפעל החדש; שלמה דולה יסייע לך בעבודה השוטפת ואני אעזור לכם בעניינים הטכניים".

"ומי יממן את ההשקעה?" – הקשיתי.

"כמובן, הארגון" – השיב – "וכבר עשיתי חשבון ומצאתי, שההוצאה תסתכם בכאלף לירות מנדטוריות".

אלא שאלף לירות מנדטוריות היו אז הרבה מאוד כסף, ומפקדת האצ"ל התקשתה להקציב את הסכום. בסופו של דבר, צומצמה ההשקעה ל-750 לירות (שלמה דולה ואנוכי השקענו 500 לירות ואת יתרת הסכום כיסה הארגון).

הוחלט שבית המלאכה יהיה לגאלי; הקימונו חברה בשם "עלדסט", ראשי תיבות של עליס (זה אני), דולה וסטופניצקי. השם האחרון היה של בצלאל עמיצור (נציג מפקדת האצ"ל), שאמור היה לפקח עלינו, אך למעשה כמעט ולא התערב.

בית המלאכה הוקם אפוא ברחוב הרצל 83, בשטח של כמאה מטר. רכשנו ציוד וכלי עבודה – כל שנזקקנו לו לצורכי הייצור. הכול תחת עינו הפקוחה של עמיחי. ומה שעמיחי הבחין בעיניו החדות – רק מעטים יכלו לראות. יותר מכול התרשם משתי היציאות בחנות ששכרנו: כניסה מהחזית ויציאה מהעורף. "אתם מחלקים את החנות לשני חצאים" – אמר, וכו במקום נטל דף נייר ועיפרון והכין תרשים:

"הכניסה מהחזית תשמש את המשרד, כאן יהיה פתח חירום ומאחורי קיר המשרד יתבצע כל הייצור [...]"
 זה היה בית המלאכה הרציני הראשון של האצ"ל. אמנם פה ושם נעשו בעבר כמה עבודות ייצור קטנות, כמו פצצות ורימונים, אך היו אלה עבודות מזדמנות, שענו על צורכי שעה דחופים. בית המלאכה ברחוב הרצל היה הראשון שראוי היה להיקרא מפעל ייצור נשק. היו לנו שם מכונות ואפילו מחרטה.

נושא הייצור העיקרי היה מרגמות ופצצות. עוד בטרם היה סיפק בידנו להתארגן כהלכה, הגיע עמיחי עם רעיון לייצר מרגמה מתוחכמת ובידו רשימת חומרים מפורטת: 2 מטר צינור 20 צול, פלטה בעובי 20 מ"מ ועוד פריטים מפריטים שונים, חומרים שמהם ביקש לייצר מרגמה על פצצותיה. כשהושלמה המלאכה, יצאנו לערוך ניסוי בחולות חולון. הניסוי הראשון לא עלה יפה, אך עמיחי לא אמר נואש. אסף את כל החלקים, הסתגר בבית המלאכה ובדק וחזר ובדק כל פריט ופריט, הרכיב ופירק ושוב הרכיב, וכעבור כמה ימים בישר בשמחה: גיליתי את מקור התקלה. אין עוד צורך בניסויים, מעתה ניגש לייצר מרגמות של ממש, סדרה בת 25 מרגמות, כדי לבצע פעולה גדולה בהיקף ארצי.

סיפור הפצצה היה בעייתי יותר – היה זה נושא מורכב וכלל לא פשוט. על פיתוח הפצצה עבד גידי קשות, וכשנדרמה היה שהצלחנו, וערכנו ניסוי – היתה הפצצה דמוית הסיגר מסתחררת באוויר, עורכת כל מיני שמיניות ונופלת, בסופו של דבר, הרחק מהמטרה שקבענו... ואז בא גידי ואמר: "נרכיב לה כנפיים". התחלנו עם שלוש כנפיים, ולאחר מכן הגענו לשש, והפצצה נחתה במרחק של כ-500-600 מטר, ואז גידי אמר: "מספיק עם הניסויים – עוברים לייצור". ייצרנו כמות לא מבוטלת של פצצות.

היינו חופרים באדמה גומה, מכניסים לתוכה את המרגמה, ובתוכה מנגנון ההצתה האוטומטי שפיתח עמיחי. זה עבד יפה מאוד. אגב, ה"דוויד'קות" של לייבוביץ', שיוצרו שנתיים לאחר מכן, וכולם התפעלו מהן – לא היו אלא COPY, העתק של המרגמה שעמיחי ייצר.

מארבע מרגמות שהצבנו לעבר שרונה — רק אחת פעלה (כגלל גשם שוטף שירד באותו הלילה), אולם האחת שפעלה — עשתה מהומת אלוקים, והאנגלים יצאו ממש מדעתם.

על הרושם האימתני שעשו המרגמות הללו על הבריטים, כותב ניקולאס בתל: "ב-14 במאי 1945 הפיץ אצ"ל כרוזים בירושלים. סרן ג'פ' ווייטפילד ציין: 'הכרוזים היו מודפסים יפה, ושוב בשלוש השפות הרשמיות. הם תבעו מ'ממשלת הדיכוי' לפנות את כל האנשים — פקידים וסתם אזרחים — מכל הבניינים המוחזקים על-ידי הבריטים בארץ-ישראל: 'האוכלוסייה האזרחית — עברית, ערבית ואחרת — מתבקשת, לטובתה, להימנע מעתה ועד לביטול האזהרה הזאת מביקורים במשרדי ממשלה, או אף מהתקרבות אליהם. ראו הוזהרתם!'"

לא היה זה איום סרק. בו כיום נתגלו במחפורת שלוש מרגמות טעונות, מטווחות אל מחנה המשטרה בשרונה, בריחוק כמה מאות מטרים, ומיועדות לירי באמצעות מרעום השהיה. ב-16 במאי התפוצצו ארבע פצצות מרגמה בנות 40 ליטראות ליד אותו מחנה, ושתי פצצות אחרות התפוצצו ליד תחנת המשטרה ביפו. נגרם נזק, אך לא היו אכזרות בנפש. שלושים וחמישה עמודי טלגרף חובלו, וכמאתיים אחרים הוכנו לפיצוץ. ווייטפילד ציין שהנזק שנגרם אמנם היה מועט, אך לא מהערך מאמץ מצד אצ"ל. אזרחים לא יכלו לפנות כל בניין שהיה כבעלות הממשלה. לא היה להם מקום אחר להתגורר בו. פצצות מרגמה נפלו ליד המעונות המשפחתיים של משטרת שרונה.⁷

ב-22 במאי הזהיר את שרתוק המזכיר הכללי בפועל, רוברט סקוט, שיינקטו "צעדים דרסטיים ביותר" נגד כל התפרצות חדשה של טרור. שרתוק השיב, שבריטניה עושה מעט מאוד — או לא כלום — לעזרת שרידיה של יהדות אירופה.⁸ אצ"ל המשיך בהצבת המרגמות תוצרת בית, בנות שלושה אינטשים, וכמעט מדי לילה היו התפוצצויות. הבריטים כינו פצצות מרגמה אלה V3, על שם הרקטות הגרמניות V1 ו-V2, שהונחתו על לונדון בשנה הקודמת. ארתור קסטלר הזכיר זאת בפגישתו החשאית עם בגין, והדברים הרגיוו מאוד את מפקד אצ"ל.

נזכר א"פ הורן: "מרגמות אלה היו מוצלחות מאוד. אצ"ל נהג לטלפן לתחנת משטרה ולהודיע: 'מרגמה מטווחת עליכם ועומדת לירות הלילה'.

הגאווה לא הניחה לנו לפנות את התחנה. חשנו שאנו נושאים על שכמנו את כל עולו של הדגל הלאומי הבריטי. לכן היינו יושבים כל הלילה, נשטפים זיעה קרה, משחקים קלפים וממתנים לירי המרגמה. לילות אחדים כאלה היו נוטעים בנו את התחושה שאנו משחקים ברולטה רוסית. עצבינו נמרטו, וזה רע מאוד בתחנת משטרה קטנה. באחד הימים מצאנו בחיפוש שגרתי שתי מרגמות, שהיו מכוונות אל בימה שעליה אמור היה לורד גורט לעמוד ולחלק עיטורים. ייתכן שהיו מרגמות אחרות, שלא גילינו. מובן מאליו שהזהרנו אותן, אך הוא אמר: 'סוף כולנו למות, רבותי', הטקס חייב היה להיערך. "הספרות הישראלית מעולם לא הרחיבה את הדיבור בנושא המרגמות הללו, אך הייתי אומר, שזה היה הדבר היחיד שהשפיע השפעה שלילית מאוד על המוראל שלנו".

בית המלאכה פעל כחצי שנה או שמונה חודשים עד שנפל בידי הבריטים בעקבות הלשנה (אחרי "ליל המרגמות"). עם תפיסת בית המלאכה בתל-אביב — נפסק ייצור הנשק של האצ"ל עד 1948.

אחד מפיתוחיו האימתניים של גידי היה "פצצת החבית". כותב על כך בגין בספרו המרד: "באורח פלא הגיענו אז סכום כסף, באורח פלא רכשנו מיד חצי טונה חומרי נפץ. וגידי השלים את הפלאים. נוצרה ה'חבית' המפורסמת, החבית על גלגלים, שהתגלגלה בבוקר לא עבות אחד ממכונית משוריית (הראשונה מסוג זה בארץ-ישראל) וזעזעה את כל אזור הביטחון הבריטי בחיפה, ועמו את כל הביטחון העצמי הבריטי בארץ. ההמצאה הטכנית הייתה מחושבת על כל פרטיה, עד לשיניים מיוחדות מתחת לגלגלים, שעצרו את ה'חבית' לאחר המכה החוזרת מקיר המבצר הבריטי. הגויים רגשו. הם הקיפו את אזור הביטחון שלהם בגדרות תיל סמיכות, בגובה של 4-5 מטרים — והנה באה 'קטפולטה' כזאת, 'קופצת' מעל לגדר. 'חבית מחוצפת' [...] מיד יצאה פקודה מלפני השליטים הבריטים: להתקין גדרות תיל בגובה של שמונה מטרים! והם התקינו, אבל גם גידי ניגש מיד למלאכה. אין ספק, שלו הבריטים היו מתמהמהים עוד בארצנו, היו מגיעים לגדרות תיל של עשרות מטרים וגם אלו לא היו עומדות להן. גידי היה ממציא 'משהו' ופורץ. חוק הוא".

גירי — לא זו בלבד שתכנן את החבית על כל פרטיה, אלא גם פיקח על כל שלבי הכנתה עד לביצועה של המשימה, שכינויה היה "האמב-אף" — על שמן של שתי פרשות הגירוש של ספינות המעפילים, שזעזעו באותה עת את היישוב בארץ: "אקסודוס", שנוסעיה הוחזרו לנמל האמבורג — "האמב", וה"אף-על-פי-כן" — ה"אף".

הייתה זו חבית ענק, טעונה כחצי טון חומר נפץ, ובשני קצותיה מותקנים גלגלי טרקטור. הפעלתה נעשתה על-ידי גלגולה (באמצעות מנוף) ממרומי משאית, כשמנגנון עצירה מיוחד מונע את החזרתה לאחור לאחר היתקלותה בקיר הבניין.

היא הותקנה בבית המלאכה "אומן" ביפו, הגלגלים והג'נטים נרכשו ברחוב ברזילי ורותכו ב"אומן"; המסילות ומנגנון השיגור הוזמנו ברחוב הגרוד העברי, וההרכבה הסופית בוצעה בפרדס ליד בני-ברק. משהושלמה מלאכת ההכנה, אוחסנה ה"חבית" באבו-כביר במסווה של מכונת זריעה (כשהיה צורך להוציאה מהמחסן לצורך הפעולה — בספטמבר 1947 — נעזרו אנשי האצ"ל במשוריינן של הצבא הבריטי, לשם אבטחה בפני ערביי אבו-כביר...).

בא' דסוכות תש"ח (29 בספטמבר 1947) הוטלה ה"חבית" כמתוכנן על המפקדה הבריטית בחיפה — והבניין ניזוק באופן קשה.¹⁰ את הפעולה ביצעו משה לוי (יריב), בני בכר, אברהם מיקא, שולה סלונים פולאק (ניצה) ויואל קמחי (עזריאל).

"מה שאפיין את גירי לכל אורך מסלול הפיתוח הייתה המחשבה: מה שבן-אדם יכול לעשות גם אני יכול לעשות", סיפר דוד דנון.¹¹ "הייתי אומר לו, 'דחילק, עמיחי, לזה יש מומחים'. והוא השיב: 'עוזב את המומחים, אין לי זמן לחפש אותם'. היה יושב ומתכנן ובונה ומבצע, בלי חומרים, בלי ציוד, בלי תקציב — תוך כדי עשיית עבודתו. ממנגנוני השהיה עבר למנגנונים לפיצוץ רכבות. הגענו לכך, שיכולנו לקבוע מראש באיזו רכבת של אותו יום ובאיזה תאריך, ואיזה קרון של אותה רכבת — יתפוצץ. וכל זה באמצעים פרימיטיביים. הפיתוחים רובם ככולם פרי דמיון ומעוף של עמיחי.

"בכל הדברים האלה היה דבר אחד אופייני לו — קבע את המטרה, התחיל לעבוד על האמצעים. קבע את האמצעים — התחיל לבצע אותם

ולהכין אותם. ושום דבר לא עצר אותו”.

”חלק מהכישורים של עמיחי היה יישומם של דברים מבחינה טכנית”. אמר איתן לבני.¹² “לפעמים, היית חושב לעצמך, הלא זה דבר פשוט. אבל מישהו צריך היה להביא את זה, מישהו היה צריך לייצר את הכלי המתאים, ולתת גם את הביטחון שהכלי או המכשיר יפעל. זה חלק מהגאוניות שלו. לשם ריתוק תחנת המשטרה הסמוכה לרמאללה, השתמשנו במרגמות שירו פצצות פרימיטיביות – קופסאות קונסרבים מלאות בחומר נפץ. אבל מישהו היה צריך להכין אותם, לייצר אותם. את זה עשה גירי”.

הפשיטה על מחנה 80

ביום כ"ו באדר ב' תש"ח, 6 באפריל 1948, בשעה 6:45 בבוקר – הוביל גידי יחידת קרב של האצ"ל, בפיקודו של יהושע (אליהו טמלר), למחנה הצבא הבריטי מספר 80, בקרבת פרדס-חנה, בו חנה גדוד מחיל התותחנים.

בהתקפת מצח נועזת השתלטו הכחורים על המחנה, רוקנו את מחסן הנשק, ולפני שהבריטים התאוששו מתדהמתם – נסוגו עם שללם, תוך חילופי אש עזים, בהותירם מאחוריהם חרדת אלוקים ואנדרלמוסיה, שכמותה לא ידעו אנשי הגדוד הנבחר גם בקרבות מלחמת-העולם השנייה. שעה ארוכה לאחר מכן עדיין הוסיפו היחידות הבריטיות, במחנה ומחוצה לו, לירות אלה על אלה בלי הבחנה.

***

באחד האולמות הישנים בבניין הטורקי העתיק של חוות שוני היו מכונסים, זו שעה ארוכה, חמישים בחורים, מטים אוזן קשבת לדבריו של קצין המבצעים שלהם:

"משימתנו הפעם", אמר גידי, "היא לרוקן את מחסני הנשק ממחנה 80, שבין בנימינה לפרדס-חנה" – הצביע על מפה גדולה. "אנו זקוקים לנשק כאוויר לנשימה", הדגיש, "ומה שלא עלה בידנו להשיג לפני שלושה שבועות בבאר-יעקב' – נשלים כאן". כדרכו, לא אהב הקדמות ארוכות:

קבוצה מספר אחת, בראשותו של ג'קסון, תחדור ראשונה למחנה ותפנה היישר לעבר מחסן הנשק, המצוי כחמישים מטר מהשער.

[גירי הורה לעבר גבר נמוך קומה, בעל מבנה גוף חסון ומוצק מאוד; במדי הסרז'נט-מייג'ור עטורי המדליות, נראה עתה ג'קסון כחייל בריטי ותיק לכל דבר. ניכר היה שהוא מרוצה מאוד מהתפקיד שהוא עומד למלא — תפקיד שכבר מילא בעבר בהצלחה לא קטנה. הוא היה מיוצאי הצבא הבריטי ודיבר אנגלית רהוטה ב"סלנג" חיילי שוטף — כולל הקללות המקובלות].

קבוצה מספר שתיים תצא במשאית צבאית בעקבותיו של ג'קסון ותשתלט על צריפי המגורים של החיילים באגף השמאלי של המחנה. יפקד עליה קבצן.

קבוצה מספר שלוש תשתלט על האגף הימני;

קבוצה מספר ארבע — תשתלט על חדר המשמר משמאלו של השער ותחליף את הזקיף ליד המחסום באיש משלנו.

כל אחת מהקבוצות שמניתי תופיע במדי צבא בריטיים, תצויד במכשיר "ווקי טוקי" ותעמוד בקשר עם הלל (צבי וולף), שיהיה יחד אתי בקרבת השער ויעביר לכם את הוראותיי.

יתר הקבוצות תופענה בלבוש אזרחי. תפקידן — להעמיס את הנשק על המשאיות, לכשתושלם ההשתלטות על המחנה. שני אנשים [גירי הורה עליהם] יפוצצו את גדר התיל באגף השמאלי של המחנה, כדי לפרוץ "פתח מילוט" למשאיות עמוסות הנשק.

כוח המשימה יצא השכם בבוקר מבסיס האצ"ל בשוני בשיירה בת חמישה כלי רכב — שתי משאיות, שני משוריינים וג'יפ.

מאחור השתרכה מכונית "הילמן" פרטית, שנהג בה סגן מפקד מחוז נתניה, שמואל אמיתי (מייק), שעתה זה קיבל את רשיון הנהיגה שלו. סמוך ליעד התפצל הכביש צפונה; מייק כיצע תפנית חדה מדי — והרכב התהפך. שתי המשאיות עצרו לרגע — אולם גירי, שנסע ברכב נפרד, סימן לנהגים להמשיך.

בריהוק-מה משער המחנה עצרו השריוניות "בשל קלקול", ובעוד הצוותים "מנסים לתקן", כביכול, את התקלה, הגיע "סרז'נט מייג'ור" ג'קסון עד לשער, מנופף במעטפה המופנית למפקד המחנה. במדיו המצוחצחים ובמבטאו הסקוטי לא עורר שום חשד ונשלח עם המכתב לחדר המשמר

(Guard-Room), ושם הצהיר חגיגית שבא להצטייד באספקה, ושמפקדו אינו נוטל שום סיכונים ושיגר לצורך זה ליווי מזוין למשאיות.

כעבור דקות אחדות הורם המחסום. הג'יפ של ג'קסון המשיך בדרכו פנימה. שני כלי הרכב "הצבאיים" התקדמו לעבר השער. "הזקיף ניגש אל הראשון וביקש את הניירת", נזכר יצחק שולמן,² וצבי ברזל (קקטוס) המשיך: "הפניתי אותו אל הנהג במושב הימני (כמקובל ברכב מתוצרת בריטית), ובעודו פונה לאותו כיוון, שלפתי את נשקי: 'אם לא תעשה כדבריי', הזהרתיו בשפתו, 'דמך בראשך'. הוא לא נראה כמתרשם מהאיום והשיב בגיחוך: 'הפסק זאת!'. החיך נמחה מעל פניו בבת אחת כשדרכתי את ה'סטן': 'זאת איננה בדיחה', סיננתי מבין שיני: 'זוהי פעולה של האצ"ל (N.M.O.)'. פניו החווירו והוא החל רועד בכל גופו. הרגעתיו, שלא יאונה לו כל רע אם ימלא אחר הוראותי. לדרישתי, נפתח השער לרווחה ויתר כלי הרכב נכנסו פנימה. תוך כדי כך השתלטו אנשינו על כיתת המשמר, פרקו אותה מגשקה ותפסו את כל העמדות בכניסה".

את מקומם של שני השוטרים הצבאיים, שנצטוו לפשוט את מדיהם ולמוסרם לשוביהם – תפסו ליד השער שניים מקרב התוקפים. המחסום נפתח עתה לרווחה; בעקבות המשאיות השתרכו שתי השריוניות ותפסו עמדות אסטרטגיות כמתוכנן: האחת (של פוני) כלפי דרום, והשנייה (של בונדי) כלפי צפון, סמוך לנשקיה.

כל זה התרחש במהירות רבה ואיש במחנה לא חש במשהו יוצא-דופן.

"היינו כעשרה בחורים והשתלטנו בקלות על מחסן הנשק", סיפר קבצן,³ "לא הייתה שום התנגדות. אחד השומרים היה בעיצומו של הגילוח, ומחצית פניו עדיין מרוחה הייתה בסבון".

בונדי הפנה את המשורייני אל האגף הימני של המחנה, מקום שבו היו מרוכזים ה"שרמנים". מכיוון השער נשמעה לפתע ירייה; קבוצת חיילים בריטים, בראשם קולונל חמוש, פרצו מחדר האוכל לברר את פשר הדבר. בונדי פתח באש ראשון ודרש מהקולונל להיכנע. זה סירב בעקשנות, ותוך כדי חילופי הדברים נפגע מצרור ונפל מתבוסס בדמו.

על אשר אירע באותו קרב קצר מספר צבי וולף (הלל), שצפה במתרחש

מבעד לגדר המחנה:⁴

במפתיע ביותר התפרץ פתאום מאחד הצריפים שבאגף הקצינים אדם, שברגע הראשון נראה כאזרח מהשורה — מרוב בהלה שכה, כנראה, ללבוש את מכנסיו, ויצא בתחתונים [...] דמות זו נתנה מיד עם הופעתה הוראות לחיילים המבוהלים, בלי לשים לב לכך שאינה לבושה בסדר, Improperly dressed בלע"ז. הופעתו העירה עליו כי הנו קצין בעל דרגה גבוהה למדי, ואשר רגש האחריות שבו ידע לחסנו בפני הפחד שהשתרר על כל יושבי המחנה, שנהפך לכעין קרקס או בית משוגעים. פיו החל מיד לפלוט צרור הוראות מבוהלות, ללא כל שיקולים והערכות צבאיות. ברם, כל מרצו החיילי לא היה בכוחו לערער את ביצוע הפעולה, אשר תוכננה כיאות ובוצעה, הלכה למעשה, ללא כל שינויים ובקור רוח עקשני, האופייני ללוחמי המחתרת בימים ההם. אחד הבחורים שלנו, שהרגיש בתכונתו המלחמתית של האיש בתחתונים, הפסיק את ה"ההצגה", בהתיזו לעברו צרור עופרת שחדר לגופו של האיש. הוא כרע נפל מתבוסס בדמו, והשיב את רוחו לבורא העולם. כשחיילי הוד-מלכותו נמצאו למדים כי אין בדעת ההרוג לחזור אליהם מעולם האמת, נטשו את המערכה. לאחר זמן התברר שההרוג האלמוני היה אחד הקצינים הגבוהים במחנה: קולונל, מפקד המחנה בכבודו ובעצמו.

ניסיונות הבריטים להגיע אל חניון הטנקים ולהפעילם — נכלמו באש עזה מהמשורייני. "בסופו של דבר, הצליחו להפעיל 'שרמן' אחד, וזה התקדם באיום לעבר מחסן הנשק". נזכר קבצן.⁵ "אנשינו השליכו לעברו רימונים (מרוב התרגשות שכחו לפתוח את הנצרות), אולם הצוותים בטנק היו משוכנעים, שאלה בקבוקי מולוטוב; עצביהם לא עמדו להם, והם קפצו החוצה למלט את נפשם, זונחים את ה'שרמן' לגורלו".

לקולות הירי הראשונים זינק קונוס (ברוך ויינר) כמתוכנן לעבר "חדר הקשר". רעם אדיר הרעיד את המחנה: תחנת האלחוט הפכה לתל חרבות. כל אותה העת לא חדלו הבחורים לרגע ממלאכתם. הנשק הועמס בקדחתנות על המשאיות — עשרות רובים, רבבות כדורים, מקלעים, מכונות ירייה כבדות, תת-מקלעים, בחלקם קשורים בשרשרות. "לא היה פנאי לקצין

אותן — אף כי באנו עם מספריים מיוחדים; הרמנו את כל ה'מאחריקה' הזאת והעמסנו" — ממשיך קבצן.

תוך כדי כך הבחין ג'קסון בזחל"ם המתקדם לאטו לעבר המחסן. בונדי פתח עליו באש מהמשורייץ. הנהג התרומם לרגע, חטף כדור בישבנו ושב וצנח על מושבו. ג'קסון זינק כנמר, לפת את הפצוע והושיבו מאחורי אחד הצריפים. אין ספק שבכך הציל את חייו; בלי לאבד רגע התיישב על הזחל"ם, שמונעו עדיין פעל, והפנה אותו לעבר המחסן.

לעת ההיא כבר היו המשאיות עמוסות עד אפס מקום. "כמעט ו'טאטאנו' את המחסן", אומר קבצן. אין פלא, שאחת משתי המשאיות כרעה תחת משאה בשל תקר בגלגל. ושוב היה זה ג'קסון שנטל את היוזמה: המטען הועבר אל הזחל"ם.

"הופקדתי על השבויים במחסן, ניצב על משמרתי עד לרגע האחרון", סיפר מלכיאל.⁶ "רק לאחר שהכול התמקמו על הזחל"ם — הורה לי יהושע להצטרף. כמו היתר — התיישבתי על ארגזי התחמושת. כל הכבודה נעה לכיוון השער, ובעקבותיה המשורייץ האחרון מחפה על הנסיגה. שמענו את שריקות הכדורים חולפים מעל פנינו. למזלנו, היינו בנסיעה מהירה ולא הצליחו לפגוע בנו.

"תחילה לא זיהו אותנו הבחורים בשער (במדי הצבא נראינו כחיילים בריטים לכל דבר) וכמעט פתחו עלינו באש. מישהו צעק את הססמה — והכול נשמו לרווחה. פנינו ימינה לעבר פרדס חנה. מרחוק הבחנו בתנועה ערה של משוריינים וטנקים בתוך המחנה. קולות ירי מסוגי נשק שונים, לרבות תותחים, הרעידו את האוויר. טנק אחד נראה מגיח מהשער, אך תנועתו נבלמה פתאום. הוא נפגע מאש, שנורתה לעברו מתוך המחנה, משום שסברו שם בטעות שהוא חלק מהשלל שאנו מנסים למלט."

כעבור זמן התברר שבעקבות המרדף התפתח קרב בין הצבא הבריטי לבין עצמו — בין הכוח שחסם את היציאה לבין זה שפתח במרדף. נראה שמדי הצבא של התוקפים בלבלו אותם לא מעט, עד כדי קרבות בינם לבין עצמם.

"המשכנו במהירות רבה לכיוון פרדס-חנה. בנקודה מסוימת סטינו כמתוכנן מהכביש הראשי אל שביל צרדי, שהתפתל בין פרדסים — בואכה שוני" — ממשיך מלכיאל בתיאורו.

לאחר שפורק מטען הנשק – נערך מאזן השלל: נושא גייסות משוריין (זחל"ם), מרגמה 3 אינטש, תותח קל, 35 מקלעי "ברן", 2 "פיאטים" (נשק נגד טנקים), 2 "בראונינגים" (מכונות ירייה כבדות), 70 רובים, 65 תת-מקלעים ורכבות כדורים.

הנשק והציוד פוזרו במחסנים שונים בזכרון-יעקב ובסביבתה. אולם היה לכך גם מחיר דמים: בחילופי האש נהרג לוחם האצ"ל, יצחק קווה.

אכרות הבריטים הסתכמו בשמונה אנשי צבא, בהם מפקד המחנה בדרגת קולונל.

על גלגוליו של הזחל"ם, שעתיד למלא תפקיד חשוב בכיבושה של יפו – מספר "קבצן":⁷

"זה היה הזחל"ם הראשון והיחיד שעמד לרשותנו, וצר היה לנו לאברו. לאחר שנועצתי בג'קסון, סוכם להעבירו לאזור פתח-תקוה, מקום שהיה מחוץ לתחום שליטתם של הבריטים בערב נסיגתם. קודם לכן החלפנו את מספרי הזחל"ם ושייכנו אותו ליחידה אחרת. בדרכנו נתקלנו בשיירות צבא שנעו לכיוון חיפה, ביניהם בזחל"מים, וצוותיהם אותנו לנו לשלום. השכנו בנפנוף יד והתברכנו בלבנו על שהחלפנו את המספרים מעל נושא הגייסות. "בכניסה לפתח-תקוה עוכבנו במחסום של ה'הגנה'. הם הודיעונו באדיבות שמנקודה זו, לפי ההסכם, אסורה כניסתו של צבא בריטי. 'Out of Bound' – 'שבר את שיניו' באנגלית מפקד המחסום. הוא ממש התחנן לפנינו. 'בחור, אל תבלבל את המוח!' – השבתי לו בעברית. הוא פער את פיו נדהם. כיבדנו אותו בסיגריות אנגליות, והוא נרגע. בפתח-תקוה הסירונו מעלינו את כובעי הצבא הבריטי ופצחנו בשירים עבריים. היינו עדיין במדים, והקהל קיבל אותנו ברגשות מעורבים: טרם החליט אם לפניו אנגלים מחופשים ליהודים או להפך."

המערכה על יפו

אני רואה אותו מולי, בפסח 1948, כאילו היה זה אך תמול-שלשום, והוא כולו מכוסה אבק ובוץ, בלתי מגולח, והאקדח לימינו, וכולו קורן באושר, שעה שהוא מבשר לי: "כבשנו את יפו — ניצחנו!"

ואני לא שמתני לב אז לא לאבק ולא לבוץ — חיבקתיו ונישקתיו, אהבתיו כאילו היה זה בני הצעיר. כזה היה גידי במחתרת. אפשר לומר עליו, שהוא אחד ממקימיה של מדינת ישראל. אלמלא גידי — אין לדעת אם יכולנו לנהל את מלחמתנו כפי שניהלנוה, ואלמלא ניהלנוה כפי שהתנהלה — ספק אם הייתה קמה מדינת ישראל.

(מנחם בגין, בדברי הספד על גידי)

יפו על הכוונת

בליל ה-10 באוגוסט 1947 – שלושה חודשים וחצי לפני הכרזת האו"ם על מדינה יהודית – פרצה קבוצה של ערבים חמושים אל קפה "גן הוואי" שמעבר לירקון, רצחה ארבעה יהודים ופצעה שבעה אחרים. הכנופיה מנתה כעשרה איש, מחופשים לחיילים ומצוידים ב"סטנים", ברובי ציד וברימונים; במשך שעה ארוכה הם השתוללו במקום באין מפריע, "באין פוצה פה או מצפצף".

למחרת ביקש גידי פגישה דחופה עם מנחם בגין: "מה שאירע אמש בגן-הוואי", הזהיר, "מסמל נקודת מפנה דרמטית. הגענו לפרשת דרכים היסטורית: אנו עומדים על סף מלחמה עם הערבים. יש לשכוח מהמאבק נגד הבריטים ולרכז מעתה את כל המאמצים למלחמה בקנה-מידה רחב עם הערבים". בגין תלה מבט ארוך באיש שיחו, והשיב לאט ובהטעמה, כמורה המשנן פרק הלכה לתלמידו: "תשכח מכך שערבי יהין עוד להרים ידו על יהודי במזרח-התיכון. פצצת החבית שהטלת בחיפה, הפעולות האדירות האחרות שביצענו – הגן הערובה לכך, שלא תונף עוד יד על יהודים. אל דאגה – לא יהיה כדבר הזה".

גידי היה המום. "מה הוא כבר יודע על ערבים?" – אמר לעצמו; "הוא לא היה פה במאורעות הדמים של 1921 ושל 1929; הוא אינו יכול אפילו לשער, באיזו קלות ניתן להסית את ההמונים במזרח ולהופכם לחיות טרף". "תקרית הדמים אמש", ניסה לטעון, "מלמדת שמדובר פה בקבוצה מאורגנת ומאומנת, שמטרתה אינה ביזה ושוד אלא רצח יהודים באשר הם יהודים. ואם כבר קיימת יחידה אחת כזו, היא איננה בודדה בשטח; ישנן,

בוודאי, עוד כמה כאלו, ומספרן אך ילך ויגדל". כשאמר זאת, ידע בעמקי לבו שהוא מבזבז את דבריו לריק. בגין הקשיב בנימוס, אולם פניו החתומים העידו שדעתו נותרה נחרצת: ערבי לא יהיך להרים את ידו על יהודי בארץ הזו או במזרח-התיכון כולו.¹

"יצאתי מאוכזב מהפגישה הזו", סיפר גידי לאחר זמן. "לי היה ברור, שהרצח בגן-הוואי מסמל תפנית היסטורית המחייבת שינוי רדיקלי בתפיסתנו המדינית ושידוד מערכות יסודי בשורותינו". אירועי השבועות הבאים אך אימתו את חששותיו.

רעיון "שידוד המערכות" קינן בלבו של גידי זמן רב לפני התקרית בגן-הוואי. עוד בשלהי 1946 שוחח על כך עם מספר מפקדים בח"ק, שנשאו באחריות למרבית התכנון והביצוע. "באיזה אינסטינקט טבעי של אנשי צבא", סיפר, "חשנו שקרבה והולכת שעת ההכרעה ההיסטורית, בינינו לבין הערבים — והזמן להכנות אוזל והולך. המסקנה של כולנו הייתה, שיש לכוונן תוך שישה-שמונה חודשים, כוח צבאי סדיר ערוך לקרב, יחידות שדה מצוידות ומאומנות — כדי שנוכל ליטול חלק בקרב הממשמש ובא על גורלה של הארץ הזו.

"אולם בעוד אנו, קבוצה מצומצמת של מפקדים, חותרים לשינוי רדיקלי ביעדיו של הארגון, תוך העתקת הדגש לעבר הערבים (לשם כך אף היינו מוכנים להפסיק את כל הפעולות נגד הבריטים) — מרבית חברי הפיקוד העליון הוסיפו לראות באנגלים את האויב העיקרי. כל מכה שהנחתנו גררה בעקבותיה הרגשה של סיפוק עצמי ושל שביעות רצון: 'הנה, שוב הראינו להם!'. חשתי שאנו מאבדים את הראייה הכוללת, והעניין כולו גולש למלחמה של יוקרה: 'נתנו להם... נתנו לנו' — ובלבד שהמאזן ייטה לטובתנו. בפיקוד העליון ראו, ובצדק, בהתפנותם של הבריטים מהארץ ניצחון מוחץ במאבקו המתמשך של הארגון — אך הגורם הערבי נשכח כאן כמעט כליל. על כך, לצערי, עתידים היינו לשלם מחיר כבד".²

***

ב-30 בנובמבר 1947, יום לאחר החלטת עצרת האו"ם — פתחו ערביי יפו במלחמה נגד העיר תל-אביב. ראשיתה בצליפות — המשכה בהפגזות. לא

הועילו קירות המגן שהוקמו ברחובותיה המרכזיים – כדורי המוות שנורו ממסגד "חסן בק" ומבתים גבוהי קומות במנשייה – חדרו אל לב לבו של הכרך הגדול, אל כיכר מוגרבי, אל שוק הכרמל ואל תוך חלונותיו של בניין העירייה. 156 אנשים נהרגו וכאלף אזרחים – גברים, נשים וילדים – נפצעו בחמשת החודשים שחלפו עד לכיבושה של יפו על-ידי האצ"ל. חוצפתם של ערביי יפו הלכה וגדלה עד כי החלו משתמשים במרגמות, ופצצותיהן החריבו שכונות שלמות באזורי הגבול המשותף. אלפי משפחות פונו ממגוריהן ונתרו חסרות גג. כותרות העיתונות הזרה ידעו לספר על "קרבות בשדרות רוטשילד..."

קרוב למאה וחמישים יום רצופים המשיכה יפו להתגרות באין מפריע בתל-אביב; ואילו ראשי המוסדות הרשמיים וקברניטי "היישוב המאורגן" הפגינו אזלת-יד מדהימה.

ואשר ל"הגנה" – שלושה שבועות לפני פלישתם של צבאות ערב, בעוד לגיונותיו של עבדאללה נערכים באזור רמלה-סרפנד-וילהלמה, במרחק עשרים דקות נסיעה מתל-אביב – עדיין המתנינה מפקדת ה"הגנה" באפס מעשה לצאתו של הבריטי האחרון מיפו...

"הקו האופייני בכל פעולות ה'הגנה' בתקופה זו היה, שכוחותינו הסתפקו בהריסת מבצרי האויב או בהחרבת מקום שלם, בלי לעשות ניסיון כלשהו להיאחז בהם", כותב מפקד בכיר ב"הגנה", יוסף אוליצקי, בספרו "ממאורעות למלחמה". "היו בציבור הרחב שתמהו – מה טעם בכל הקרבות, אם אינכם יכולים להתבסס במקום שכבשתם?" – הוא מודה, ומצטרף: "אילו צריכים היינו להתמודד רק עם הערבים וגרוריהם 'המתנדבים', היה הדבר פשוט יותר. אלא שהם אינם לבדם במערכה. האמת היא, שהצד השלישי, 'הנייטרלי', כביכול, משמש להם לא רק מקור לא אכזב לנשק ולתחמושת אלא גם סעד ומגן בפועל [...] נאלצנו להיסוג לא רק בשל עליונותו של האויב הערבי אלא מתוך התחשבות במזימותיו של הצד השלישי, המקפיד מאוד מאוד, שלא נחרוג מגבולנו [...]"

במילים פשוטות יותר: נוכחות הבריטים ביפו שיתקה את ה"הגנה".

בימים ההם התהלך גידי במצב רוח קודר. מלחמת ההתשה בין יפו לתל-אביב הלכה ולבשה אופי של לחימה סטטית: תקריות גבול, צליפות ופעולות

תגמול הדרדיות הפכו למעשי שגרה של יום-יום. בחושו הטבעי ידע את שאחרים עדיין לא תפסו: הזמן פועל לטובתם של הערבים; ככל שיתקרבו מועד ה-15 במאי ולא ייעשה דבר — עלולה יפו להפוך לבסיס המרכזי של צבאות הפלישה הערביים. רק פעולה דרסטית מהירה תוכל לשנות את המצב, והפעולה היחידה הבאה בחשבון היא כיבושה של יפו. אלא שמבצע מעין זה מצריך כוחות שדה מאומנים ואמצעי לחימה כבדים, שלא עמדו לרשותו של הארגון. "אילו רק הקשיבו לי לפני שנה..." — חלף הרהור נוגה במוחו. הוא לא אהב לקונן על חלב שנשפך. "יש לעשות משהו — ומהר", החליט. בינתיים — הורה להקים מחנות הדרכה בפרדסי פתחתקוה ורמת-גן.

בחדש ינואר 1948 כבר היה ברור לכול שמלחמת אין ברירה עם הערבים היא בלתי נמנעת. מפקדת האצ"ל התכנסה לישיבת חירום משותפת עם חטיבת התכנון (ח"ת), וסוכם על ארבע תכניות כיבוש, שהתחייבו מהמצב הפוליטי והצבאי ערב הפינוי: כיבוש ירושלים; יפו; אזור לוד-רמלה; המשולש (טול-כרם-שכם-ג'נין).³

בעת קבלת ההחלטות לא עמדו לרשותו של הארגון אפילו מקצת הכלים הדרושים כדי להוציאן אל הפועל. המעבר מפעולות מחתרת למלחמת כיבוש מצא את האצ"ל לא מוכן ולא ערוך. התכניות שאושרו היו יותר בגדר של הצהרת כוונות ומשאלות לב, מאשר של מציאות ממשית. מצבת כוח-האדם המאומן ומלאי הציוד והנשק ענו בקושי על צורכי פעולות המחתרת. בפברואר 1948 היה מאוחר מדי להתחיל לאמן יחידות שדה קרביות בקנה-מידה רחב לקראת מלחמת הקוממיות. ואכן, מתוך ארבע התכניות שאושרו, התגשמה רק אחת — כיבוש מנשייה-יפו. ואף זו בשל התעקשותו הבלתי-נלאית של גירי.

ה"הגנה", שלרשותה עמדו משאבים גדולים לאין ערוך — הוסיפה לטמון את ראשה בחול ולהשתעשע באשליות מתוקות על "נפילתה של יפו כפרי בשל...". יוסף אוליצקי (מפקד בכיר ב"הגנה") מגלה בספרו "ממאורעות למלחמה", שאכן, היו כמה תכניות פעולה נגד יפו: האחת — לכיבוש השכונות החיצוניות; השנייה — לכיבוש העיר בכללה. בסופו של דבר הגיעו לכלל מסקנה, "שעתידה העיר ליפול גם בלי הסתערות, כפרי בשל, מה עוד שהסתערות עלולה להיכשל, כי אין הניצחון מובטח בקרב על עיר גדולה".

והיה גם שיקול אסטרטגי, הוא מוסיף: "יפו מתפוררת, בין כך ובין כך, ושוב אין היא מהווה סכנה רצינית לתל-אביב. כיבושה יהיה אפוא כנשירת פרי בשל מן העץ, וחובת המפקדה היא לחוס על הכוחות הנתונים בידה ולהימנע מבזבוזם, ללא הכרח [...]"

נוח היה לה ל"הגנה" להיתלות בהנחה שאם יפו תנותק "מהמרכזים הערביים" – לא תהיה לה ברירה אלא להיכנע. זה גם אפשר לדובריה להסביר את חוסר המעש שלה נוכח גל ההתגרריות של ערביי יפו. נגד התפיסה הזו טען גירי בתוקף: "התיאוריה השלטת בחוגי ה'הגנה', כי מצור ממושך על יפו יביא לנפילתה בקלות, ללא קרב, אינה אלא טעות אסטרטגית חמורה; דווקא תל-אביב עלולה למצוא את עצמה נצורה בעקבות הרעשות בלתי פוסקות מצד שכנתה", הזהיר, בשעה שנימק אחת לאחת את ההחלטה לצאת להתקפה על יפו:

"העיר פתוחה לים ויכולה להוות עורק תחבורה ובסיס אספקה שוטף לכוחות האויב; היא מבוצרת היטב ונשענת על אוכלוסייה גדולה בת 70 אלף תושבים; מבחינה כלכלית היא יכולה לקיים את עצמה חודשים רבים, אפילו תיאלץ להתבסס על הקשר הימי בלבד. נתוניה הגיאוגרפיים הופכים אותה לציר מסוכן, שניתן לבנות עליו כל מתקפה ערבית במרכז הארץ, ובקנה-מידה גדול".

זאת ועוד – הזכיר – "ההפגזות מיפו נערכו עד כה במרגמות פרימיטיביות מתוצרת עצמית, וגם כך, גרמו לבהלה בשכונותיה הדרומיות של תל-אביב והביאו לפינוין של אלפי משפחות מבתיהן. נקל לשער את הצפוי למן הרגע שערביי יפו ישימו ידם על מרגמות או תותחים בעלי טווח מוגדל – חלום בלהות שעלול להתגשם למחרת ה-15 במאי"⁴.

חכמי האסטרטגיה של ה"הגנה" לא העלו בדעתם, שער שהם ממתינים לנפילתה של יפו "כפרי בשל" – עלולים המצרים לנחות בנמלה ולשגר משם רכב שריון וטנקים היישר אל לבה של תל-אביב, בעוד לגיונותיו של מלך ירדן מצטרפים להתקפה ממזרח.

***

למן הרגע שנתקבלה במפקדה ההכרעה על כיבושה של יפו פתח גירי בהכנות קדחתניות להוציאה אל הפועל. פעולתו הראשונה הייתה איסוף חומר

מודיעיני. מספר על כך אבא שרצר (גונדר מיכאל), קצין המודיעין הארצי של האצ"ל:

בשלהי חודש פברואר 1948 קרא לי גידי ואמר לי בזו הלשון: "אני הולך לדפוק את יפו". הוא פרש לפניי מפה גדולה של העיר, הסביר לי בקווים כלליים את תכניתו ודרש ממני לבדוק שם את המצב, מבחינת הביצורים, כוח הצבאות הזרים, ואם אפשר, גם את סוגי הנשק והתחמושת הנמצאים בידיהם. באותה תקופה הייתה יפו סגורה ומסוגרת.

בדו"חות המודיעיניים, שקיבלתי והעברתי לגידי (שטיפל בכך אישית), נאמר בין היתר, ש"פעילות מסוימת מורגשת בנמל יפו, והמדובר, כנראה, בפריקת ציוד לצבא העיראקי". מצב־הרוח ביפו היה משולהב, אולם הפעילות הכלכלית נחלשה. תותחים לא נראו לעין — לעומת זאת, מרגמות מקליברים שונים, הוצבו בגלוי במקומות שונים. הנשק העיקרי בעמדות היה רובים ומרגמות; כל פרחח ערבי היה חמוש לפחות בפגיון ("שאבריה") או בנשק קל אחר. האנגלים התעלמו מנשיאת הנשק בפומבי ואף מן המסחר בו בריש גלי.

כל המקורות אישרו, שביפו לא חשדו במאום על הכוונה להתקיפם והכול היו שאננים ובוטחים בעצמם ובמגיניהם האנגלים.⁵

בד בכד עם איסוף החומר המודיעיני החל גידי נוקט בצעדי חירום להשלמת החסר בנשק, בתחמושת ובאמצעי לחימה. הבעיה החמורה ביותר הייתה בתחום חומרי הנפץ. מחסני האצ"ל היו כמעט ריקים מפריט זה, והנושא עלה לראש סדר העדיפויות. לבד מפעולות רכש (בקנייה או בהחרמה) העביר גידי את מרכז הכובד לייצור העצמי. ואכן, בחודש אפריל 1948 הצליחה "חטיבת התעשייה" של האצ"ל לייצר כמה טונות של חומרי נפץ.

מספר על כך אהרון שני: "הפעולה של יפו תוכננה למעשה לערב פסח. והמפקדה של האצ"ל, בראשה מנחם בגין, ישבו בכיתו של עמיחי פאגליון, ברחוב מקווה ישראל, וחיכו למעשה להחלטה, לאות, מתי הפעולה צריכה להתחיל. אני, למעשה, הייתי אחד מעוזריו של עמיחי, ועסקתי בייצור חומרי נפץ, שגם זה היה אחד הפטנטים שלו, שעד היום אני לא יודע מאין הוא לקח

אותם. אנחנו ייצרנו חומרי נפץ מפילמים של קולנוע. ברגע שהגענו לכמות של קרוב לאלף קילו חומר נפץ, הגעתי לביתו של עמיחי, ישבה כל המפקדה, וחיכו לאות שאמנם יש חומר נפץ. הודעתי שהגענו לקרוב לאלף קילו חומר, ואז הוחלט שיוצאים לפעולה ליפר".

מספר פעולות פשיטה מוצלחות על מחנות צבא בריטיים בחודשים פברואר-מרס 1948 שיפרו לאין ערוך את תמונת המצב גם בתחום זה:

- כ־15 בפברואר 1948 השתלטה יחידה של האצ"ל על מחסן צבאי בחדרה ו"החרימה" 40 טונות של נשק ומצרכי מזון; חודש לאחר מכן "הוחרמו" 12 רובים ומקלעים ממשמר מחנה הצבא הבריטי בבאר־יעקב.
- השלל הגדול ביותר בתחום הנשק והתחמושת היה, ללא ספק, בפשיטה הנועזת על מחנה 80, כ־6 באפריל 1948. כמות השלל הייתה עצומה: 35 מקלעי ברז, 70 רובים, 65 תת־מקלעים, תותח קל, מרגמה 3 אינטש ורובבות כדורים. בין היתר "הוחרם" גם זחל"ם (נושא גייסות משוריין) — הראשון מסוגו שנפל בידיהם של היהודים (ראה הפרק "הפשיטה על מחנה 80").
- אולם הפעולה הנועזת ביותר, שהחשישה את מועד ההתקפה על יפו (כעבור שבוע ימים) ותרמה יותר מכול לכיבושה — הייתה ההתקפה על רכבת הנשק ליד פרדס־חנה כ־18 באפריל 1948 (ראה הפרק "רכבת הגורל"). בפעולה זו נלקחו שלל, בין היתר, 20 אלף פצצות מרגמה 3 אינטש — "הנשק הסודי" של גידי, ששבר את רוחם של תושבי יפו והביא לכניעתה של העיר.

***

שלוש שיטות פעולה אפשריות לכיבושה של יפו הציג גידי לפני מטה האצ"ל:

- א. התקפה חזיתית ישירה;
  - ב. מצור ממושך;
  - ג. חדירה אקסצנטרית.
- מבחינה טקטית טהורה — הסביר — שיטה א' היא המועדפת, לו רק עמד לרשותנו הציוד הדרוש; שיטה ב' אינה אקטואלית בשל פתיחותה של יפו לים ובשל הזמן הדוחק. נותרה אפוא האפשרות השלישית — חדירה

אקסצנטרית (מן ההיקף פנימה) דרך נקודות תורפה בטבעת ההגנה; התקדמות מבית לבית ומרחוב לרחוב; גישה למרכז מבלי להשתמש בצומתי דרכים אלא בפריצת קירות בתוך בתים — התקדמות איטית ובגזרות רחבות. על יסוד הנתונים שהוצגו, הוחלט לאמץ את השיטה השלישית המוצעת, תוך גמישות למעבר מהיר אל שיטת הפריצה למרכז.

עובדה תכנית התקפה בת שני שלבים:

שלב א' — ניתוקה של מנשייה על-ידי פריצה לשפת הים, תוך כדי הרעשה כבדה של מרכז יפו במרגמות בנות 3 אינש;
 שלב ב' — מעבר מהיר לשיטת הכיבוש הקונצנטרית (פריצה למרכז יפו והסתערות מהעורף על עמדות היקפיות).

מטרות ההפגזה בשני השלבים היו אלה:

- מניעת תנועה צבאית סדירה בעיר;
- שבירת רוחם של חיילי האויב;
- יצירת אנדרלמוסיה ובהלה באוכלוסייה האזרחית וגרימת תנועת בריחה המונית.⁶

ביום חמישי, י"ג בניסן, 22 באפריל 1948, נפל הפור. ארבעת חברי חטיבת התכנון (הח"ת) — עמיחי פאגלין (גידי), אליהו טמלר, שרגא עליס ומנחם מלצקי — נועדו עם מנחם בגין בבית משפחת פאגלין ברחוב הרכבת 4 בתל-אביב; גידי פרס את תכנית כיבושה של יפו, והוסיף שמבצעי הרכש האחרונים — הפשיטות על מחנה 80 ועל רכבת הפגזים — השלימו את מלאי הנשק והציוד הדרושים להתקפה; הקונסטלציה הצבאית והפוליטית שנוצרה, אווירת הבהלה ברחוב הערבי בעקבות דיר-יאסין, "כל אלה" — הטעים — "מעניקים שעת כושר נדירה לביצוע מוצלח של הפעולה". בתום הדיון הורה מנחם בגין להשלים את ההכנות "לעלות על יפו" תוך 48 שעות.⁷

***

ביום ראשון, א' דחול המועד פסח תש"ח, 25 בחודש אפריל 1948 — ניתן האות:

למן השעה תשע בבוקר נחתו הפצצות בשריקה צורמת על מרכזה של יפו. הן נחתו על כיכר השעון, על בניין הדואר בשדרות המלך ג'ורג', על שטח הנמל, על שכונת עג'מי — חרשו את רחוב בוסטרס וזרו הרס וחורבן.

שתי המרגמות בנות שלושה אינטש,⁸ שהוצבו בחצר בית-הספר "אליאנס" בתל-אביב — פלטו ללא הרף אש וגפריית. ידיהם של הרגמים — צ'אנקי (דוד בריסק) והאוסטרלי (א' קאופמן) — היו מלאות עבודה: פצצה אחר פצצה השתלשלה לתוך לוע המרגמה, התנשאה אל על בתרועת יללה מתמשכת ונחתה ארצה בקול רעם אדיר.

שש מאות חיילי הארגון הצבאי הלאומי נערכו באותה שעה על גבולה של יפו — חמש פלוגות של חיל רגלים, שתי פלוגות שירותים, ארבעה משוריינים וזחל אחד.

בעוד תושביה הנבצעים של יפו עוקבים בחלחלה אחר מעוף הפצצות — הסתננו חרש שתי פלוגות של לוחמים לשטח ההפקר שבין מנשייה לנוה-שלום: האחת פנתה אל תחנת הרכבת, השנייה — לשפת הים.

הם נעו בזהירות, נצמדים אל קירות המבנים ואל הגדרות. לפתע — מטר של אש ועופרת: מלפנים, מאחור, משמאל, מימין — הסמטה הרדומה כמו ניעורה בכת אחת לחיים, יורקת להבות לכל עבר.

"הם היו ערוכים כהלכה, בני הבליעל", נזכר אחד הלוחמים: "מקלעי 'שפנדאו'; עמדות מבוצרות מתואמות בחיפוי הדדי, מתוגברות בחיילים סדירים ממדינות ערב".

החברי קיללו חרש, אך המשיכו לנוע; מסתננים דרך החצרות, קודחים מעברים בחומות. הפלוגה האחת נתקלה בחומת מגן מבוצרת של עמדות האויב; השנייה נבלמה על-ידי משוריין בריטי, שהגיח מתחנת הרכבת. לערבים היו, כנראה, יועצים מקצועיים טובים — הם הקימו עמדות "קיפוד" בעומק; כבשת אחת — לא כבשת; האחרות מוסיפות להמטיר עליך אש צולבת. יותר ויותר התברר, שקו ההגנה בעורפה של מנשייה איננו דק כפי שסברו — וברד הכדורים שניתך בלי הרף הוכיח שהם משופעים גם בתחמושת.

"לא הייתה בידינו מפת ביצורים של יפו", הודה גירי: "סיורי הלילה נתקלו תמיד באש חזקה ולא נתאפשר לנו לקבל תמונת מצב מקרוב. תכננו להשתלט על כמה עמדות מפתח בקו הראשון ולקבל באמצעותן מושג מפורט יותר על טיבם של הביצורים לעומק. בהתאם לכך, עמדנו גם לתכנן את כיבושם".

תכניות לחוד — והמצב בשטח לחוד: מבניין הבולשת ברחוב יפו מוסיפות

לטרטר שתי מכונות ירייה כבדות; משוריין פולט צרורות אש. משליכים לעברו רימון; הוא משיב בפגז של "טו פאונדר" ומוסיף להתקדם. מטילים בו עוד רימון, הוא עוצר, מהסס... ושוב מרהיב עוז ומתקרב קמעא, בזהירות, עד לטווח זריקה של "בקבוקי מולוטוב" (שאינם בנמצא...). מזעיקים את משוריין "הצפרדע". מטר של כדורים מקדם את פניו. בעוד אצבעו של המקלען (קונוס) לוחצת על הדק ה"ברן" ותשומת לבו מרותקת אל המטרה — הסתער הנהג (ג'קסון) היישר לעבר עמדת האויב. שדה הראייה היה מצומצם ביותר (בשל האשנבים הסגורים), ולפתע הדהדו בחלל זעקות מחרידות: כמה מהבחורים הסתתרו מאחורי גל אבנים ולא ניתן היה להבחין בהם מזווית הראייה של אשנב הנהג; רגליו של אחד מהם נמחצו מתחת לגלגלי הרכב.

לאחר שהפצוע חולץ, המשיך המשוריין להזדחל ביתר זהירות, נושף באפו לעבר רכב השריון של האויב. השניים נבחו זה על זה, פולטים קיתונות של אש: האחד ממקלע "ברן" קל, האחר — ממכונת ירייה כבדה; "משקל תרנגול" מול "משקל אריה". ההתקדמות הייתה קשה ומייגעת, והדרך רצופה בהריסות ובשברי לבנים. מימין התחפרה היחידה שאמורה הייתה לתקוף את עמדת האויב, מרותקת למקומה בשל מטחי הירי העזים. מתוך חלון של בניין גבוה נפתחת אש על המשוריין, אולם זה מתעלם ומתקרב עד לטווח של עשרים מטר מהעמדה המבוצרת. לפתע הזדקר קנה שחור של "פיאט" משריון האויב. רעם ההתפוצצות מחריש אוזניים, אולם הפגז החטיא. ענן עבה של עשן התפשט בסמוך. אנשי צוות "הצפרדע" כבר אינם מבחינים בנעשה לפנייהם. נשימתם כבדה ועיניהם דומעות. מלאי התחמושת הלך ואזל אף הוא ולא נותר עוד מנוס אלא להיסוג, והדבר אינו פשוט: הדרך צרה וזרועה בשברי הריסות ולבנים; המשוריין נע בהילוך אטי אחורה, תחת מטר של כדורים.

כיתת החוד מוצאת את עצמה חשופה בשטח, ללא חיפוי, והחלה גם היא נסוגה; הפלוגה כולה נשרכת בעקבותיה. שניים נעדרים. אין לדעת מה עלה בגורלם — נהרגו, נפצעו, או פשוט נותקו מיחידתם? מתעכבים לחפש אחריהם. מוצאים אחד — מאבדים אחד. הפלוגות אינן יכולות עוד להשתהות. הנסיגה נמשכת.

***

באחת הכיתות של בית-ספר "אליאנס" מתכנס מטה הפעולה להתייעצות. המפקדים יושבים על ספסלי הלימודים ועורכים את מאזן היום הראשון לקרבות: האויב נמצא ערוך כהלכה. עמדותיו נתגלו מבוצרות היטב ומוגנות היקפית; גם האחת שהוכרעה – שבה וננטשה, עקב האש הצולבת של היתר. הסיבוב הראשון הסתיים בכישלון, והיחידות נקראו לחזור לנקודת ההיערכות, לאחר שספגו אבדות.

גידי שומע את הדיווח פעם, פעמיים ושלוש; מניד ראשו – ושותק. בחלל החדר ריחפה תוגה רבה. כולם מצפים למוצא פיו – ושותקים. הוא פונה לחדר המפות, והאחרים בעקבותיו. האווירה קודרת. נראה ששלושת הנעדרים – סגן גלעדי (מיכאל לסקה), אברהם מזרחי ושמואל וכטפוגל – נפלו בידי הערבים. גם המפקד, זאב צווייג, נפגע מכדור צלף. וכאילו להמחיש את חומרת המצב – מתפוצצים מספר פגזים בקרבת מטה הפעולה.

התייעצות המפקדים נמשכת. הכול מודעים לעובדה שאבד יתרון ההפתעה. מערכת העמדות הערביות לא התרופפה, ומעתה הם יהיו דרוכים יותר. חזרה לקו ההתקדמות הקודם תהיה כרוכה בקרבות מצח מרים. אך איש אינו מעלה בדעתו להרפות מצוואר הבקבוק של מנשייה. הכול מסכימים שזוהי נקודת התורפה של האויב. "כיבוש מנשייה – יחרוץ את גורלה של יפו", סיכם גידי את הדיון. "אין לומר נואש. הקרב אך החל. לא הצלחנו ביום הראשון, נצליח בהתקפות הבאות. נערוך מחדש את כוחותינו. ניתן מנוחת לילה לבחורים היגיעים מליל נדודים ומיום קרבות קשה. מחר נחדש את הקרב, אך ננקוט בשיטות טקטיות חדשות: נבצר את עמדותינו הקדמיות בשקי חול ונתקדם תוך 'ריפוד' מתמיד של כל עמדה חדשה אשר תיכבש. ה'ריפוד' ייתן לבחורים את המחסה המינימלי בפני אש האויב והוא גם יאפשר להתקרב במידה מספקת לעמדה הארוכה, שחסמה היום את דרכנו".

ההתייעצות הסתיימה. דבריו השקטים והשקולים של גידי פיזרו את ענן הספקות והשרו ביטחון מחודש בלבות המפקדים. ההחלטה נתקבלה על דעת הכול.

***

עד לאותה שעה ספגה יפו כאלף פצצות – חמשת אלפים קילוגרמים של חומרי נפץ. האנדרלמוסיה גדולה. אווירת פחד בחוצות. עם רדת החשכה

החלו נוטשות את העיר עשרות משאיות עמוסות נוסעים. בין הנמלטים – העריקים הראשונים משורות הצבא.

יום שני, י"ז בניסן, 26 באפריל 1948.

הסיורים והתצפיות החלו עם שחר. בשעות הבוקר נערך בבית-ספר "אליאנס" מפקד לוחמים. מתוכם בחר גידי את הוותיקים והמנוסים וחילקם לשלוש יחידות: חבלנים, חוליות חיפוי, מסתערים.

ב־12 בצהריים חודשה ההתקפה – הפעם, בסיוע השריונים. החבלנים יצאו חלוצים לפני המחנה; עמדה ערבית הושמדה על יושביה. משתלטים על אזור תחנת הרכבת ומתבצרים בו. האויב, בסיועם של הבריטים, מחיש שריון ומרגמות ולראשונה משתמש בנשק אנטי-טנקי.

יחידת פורצים נלכדה בבית הרוס, בלי כל אפשרות לנוע. משוריין "הצפרדע" נשלח לסייע, ובעיצומם של חילופי הירי, מצטווה להתלוות לזחל הזורה שקי חול לאורך מסלול התקדמותם של הבחורים – מחסה-מה נגד אש האויב. מקלען "הצפרדע" נפגע בעינו מרסיס וראיתו מיטשטשת. המשוריין מבצע נסיגה "אקרובטית" לאחור ומתחמק מהשטח.

עמדה מבוצרת של האויב מוסיפה להוות מכשול על דרך ההתקדמות. במפקדה מחליטים להיעזר בנשק אנטי טנקי. למקום נשלח משוריין מצויד ב"פיאט"; הספיק לשגר פגז אחד, לפני שכדור פגע היישר במצחו של המפעיל. המשוריין ממהר להסתלק עם הפצוע לתחנת עזרה ראשונה – אולם כל המאמצים להצילו עולים בתוהו.

בינתיים הולך ומחמיר מצבה של יחידת הפורצים הנצורה. החשש שתכותר על-ידי האויב, הופך מרגע לרגע לאפשרות ריאלית ומדרבן את אנשיה למאמץ עליון; בחסות מסך עשן כבד, תוך הפעלת כל כלי הנשק שבידיהם – הם מצליחים להסתנן מבעד לטבעת אש הירי ולהגיע בשלום לנקודת ההיערכות.

באותה שעה התחולל קרב קשה גם בגזרה אחרת. חבלנים מצוידים בחומרי נפץ התקדמו לעבר "בית החנויות האדומות", נעזרים בשני משוריינים ובזחל. בראש השיירה – מקלען "הצפרדע", עינו האחת חבושה ואצבעו אינה מרפה מההדק. רעם ההתפוצצויות והקירות המתמוטטים החרישו אוזניים. לפתע הגיחו מהאגפים משוריינים בריטיים מצוידים בנשק אנטי-טנקי ובמכונות

ירייה כבודות. "חילופי הירי הראשונים המחישו מיד את אי-השוויון בין הכוחות ואת חוסר הטעם שבהתמודדות מעין זו", סיפר מקלען "הצפרדע", "קולו של ה'ברן' נטמע כליל בשאון הירי של ה'שפנדאו' וה'בראונינג'", נזכר, "וזאת עוד בטרם רעמו ה'פיאטים'. החלטנו אפוא לסגת, אולם הדרך הייתה חסומה על-ידי הזחל: קיר שלם התמוטט עליו והוציאו מכלל שימוש, ובשל הרחוב הצר גם לא הייתה אפשרות לעוקפו. היינו לכודים, והתחמושת הלכה ואזלה. למזלנו הצליחו בסופו של דבר אנשי הזחל, בכוחות עצמם ותחת מטר יריות, לתקן את רכבם ולפנות את הדרך".

קרבות המצח בצוואר הבקבוק נמשכו עד לשעות החשכה — אך ללא תוצאה. לעת ערב התברר, כי גם ביום השני לא נפרצה החזית. הכוחות המתפרצים עמדו בפני קיר אטום.

***

עד כמה שהדבר נשמע אבסורדי: בשעה שלוחמי האצ"ל ניפצו את ראשיהם מול חומת האש והפלדה של ביצורי מנשייה — התמקדה דאגתם של ראשי מוסדות היישוב פחות בגורלה של יפו, ויותר בגל האהדה העצום שהתלווה לפעולה מכל שכבות העם. הם ראו בכך איום נסתר על ההגמוניה השלטונית שלהם.

מספר על כך קנט בילבי ב"דרך כוכב במזרח-התיכון": "בן-גוריון גידף בחמת זעם בפני יועציו את 'בני הבלייעל' [...] הפיקוד העליון של ה'הגנה' נייער את חוצנו מן ההתקפה בלשון חריפה. אף על פי כן, שעה שעברו משורייני האצ"ל בסך ברחוב אלנבי — הדהדו בתי הקפה על המדרכות ובקרנות הרחובות בתשואות חן. באותו פרק זמן נהפכו אלה, שהיו עד כה חיילים-טרוריסטים, ל'רוביץ הודים' של מלחמת השחרור".

ואם לא די בכך: בחלל ריחפה הדרישה הציבורית לאיחוד הכוחות הלוחמים. הסכם על כך נחתם ואושר זה כבר בהנהלת הסוכנות ובוועד הפועל הציוני — אולם ה"הגנה", מצדה, לא מיהרה להפעילו בשל התנגדות חוגי השמאל. והנה התקפת האצ"ל על יפו העלתה ביתר שאת את התביעה לאיחוד ומרבית העיתוננים היומיים תמכו בה בהתלהבות. מפקדת ה"הגנה" לא יכלה עוד לעמוד בלחץ הציבורי, וכך אירע שבעיצומם של קרבות היום השני —

שיגרה לראשי האצ"ל הזמנה דחופה להיוועד עם נציגיה, "לסיכום הדיונים על הפעלתו המידית של ההסכם האופרטיבי".

"הלכתי עם חיים לנדאו בהזמנת אנשי הסוכנות וה'הגנה' להיפגש עם גלילי ועם יגאל ידין" — מספר מנחם בגין בספרו "המרד", תוך שהוא טורח להדגיש: "הכרתי אז בפעם הראשונה את יגאל ידין, וכעבור ימים מספר, אחרי נפילת יפו, הפגשתיו עם גידי שלנו. שני קציני המבצעים הצעירים הרגישו מעין קרבה נפשית-מקצועית ביניהם. גידי שיבח בפניי את יגאל: 'איש צעיר היודע מה הוא רוצה ושופע מרץ, כאילו היה אחד משלנו'. ידין מצדו שיבח את גידי (כך גם קרא לו). 'אם גידי' — אמר קצין המבצעים של ה'הגנה' וראש המטה של צבאנו — 'יתכנן תכנית התקפה, היא לא תיפול במאומה מן התכנית שאני בעצמי אתכנן. אני סומך על גידי במאה אחוז".

בגמר הדיון בין ראשי מטות ה"הגנה" והאצ"ל, סוכם כי ההסכם האופרטיבי ייכנס לתוקפו מיד. הודעה על כך שודרה באותו ערב ב"קול המגן" של ה"הגנה" וב"קול ציון הלוחמת".

היה ברור שההתקפה על יפו החישה את אישורו של ההסכם, שחתמתו התעכבה זה שבועות. עם זאת הוסיפה ה"הגנה" לתבוע את הפסקת הפעולה, "בשל חששה (הכמעט טראומטי) מהסתבכות עם הבריטים". לאחר דין ודברים מתיש, ניאות ידין להקצות עוד עשרים וארבע שעות לכיבושה של מנשייה. במצב-רוח עגום של אי-ודאות ואכול ספקות הגיע בגין למטה הפעולה, כדי לשמוע דיווח קודר על מאזן היומיים הראשונים לקרבות: אפס התקדמות.

על האווירה הקשה במטה הפעולה מספר בגין בספרו "המרד":⁹

קראתי להתייעצות מפקדים. מסרתי להם דין וחשבון על הפגישה עם ראשי ה'הגנה' ועל הסכמתם להמשכת הקרב, אם יש סיכויים לפרוץ במשך עשרים וארבע השעות הקרובות את קווי האויב. אבל — אמרתי — אינני חושב שעלינו להמשיך לנפץ ראשינו אל הביצורים האלה, אשר מאחוריהם עומדים טנקים בריטיים. עשינו במשך יומיים כמיטב יכולתנו [...] ההפגזה על יפו עוד תיתן אותותיה. האויב, שהתקיף את תל-אביב במשך חודשים, עבר להתגוננות. הקרבנו קרבנות יקרים בדם בחורינו. ברור לי כי אלמלא תמיכת הטנקים הבריטיים, היינו כובשים את כל השטח. אולם עובדה היא, שהטנקים

עומדים שם. בתנאים אלה אין זו בושה — גם לא כשביל "המעמד" (כינוי פנימי של האצ"ל) — להפסיק את ההסתערות הישירה. נחזיק בקו שכבשנו ונשאיר בו יחידת חלוץ חזקה לימים באים [...] אל נשים לב לכך, שמישהו יגיד כי נכשלנו. "המעמד" אינו זקוק להכרה בכושר הלוחמה שלו [...] פשוט, כוחו המשולב של האויב גדול פי כמה מכוחנו. כל הבחורים נלחמו יפה, אך אינני רוצה שנטיח ראשינו אל הסלע.

אווירה קשה השתררה בחדר המפות — האווירה שלפני קבלת החלטה גורלית. גידי שתק זמן רב. מפקדים אחרים הביעו דעות בעד ונגד הצעתי. ולבסוף ביקש גם גידי את רשות הדיבור. הוא דיבר בשקט, מתוך התרגשות נסתרת. דעתו הייתה שאין להסיק מסקנה סופית משני ימי הקרב. ביומיים האלה למדנו הרבה. האויב לא יוכל לעמוד עוד זמן רב בפני התקפותינו. כדאי להמשיך לפי השיטה של "מתפרצים" ו"מחפים" ומתוך "ריפוד דו־צדדי" של קו ההתקדמות. אבל אם יוחלט להוציא את מרבית הכוחות, הוא מבקש להשאיר בחזית יחידה חזקה, כדי לחדש את ההתקפה בשעת כושר. בסוף ההתייעצות הממושכת הוחלט להוציא את רוב היחידות מקו החזית ולהשאיר ב"אליאנס" כוח מצומצם. ההחלטה נפלה. משמעותה הממשית הייתה — הפסקת ההתקפה הישירה.

ההחלטה נמסרה בצורת פקודה למפקדי היחידות ולחיילים.

***

בעיצומם של קרבות היום השני — בעוד ראשי מטות ה"הגנה" והאצ"ל" משלימים את ניסוח ההסכם לאיחוד הכוחות — פצחה העיתונות — בהדרגה של ה"הגנה" — ביללת תנים אדירה: "האצ"ל נכשל".

על המשמר: "זה היה יום של פרובוקציה גדולה וקלון גדול [...] את מרכזי יפו לא כבשו חיילי אצ"ל, אך על חלקים גדולים מן העיר העברית השתלטו".

דבר התבדח על "הציזבת הצבאי הלאומי": "הכישלון שיאפשר לאויבינו לאזן את ניצחון יפו".

הארץ פסק: "לתפקיד כזה יש לרכז כוחות של ממש; להתחיל בכוחות בלתי מספיקים, רק כדי להתחרות עם ה'הגנה' על אהדת הציבור, שזכתה לה תודות לכיבוש חיפה — אינו אלא שיא של חוסר אחריות וקנאה פושעת". והגדיל מכולם קרליבך ב"ידיעות-מעריב: "מי שאינו מסוגל להגן על תל-אביב, אל לו לסכן אותה".

וכל זאת עוד בטרם חלפו 48 שעות לפתיחתה של ההתקפה.
תחנת השידור של האצ"ל לא נותרה חייבת:

צהלה במחנה שלהם. התקפת אצ"ל לא הצליחה. וכשהנך מאזין לשידוריהם וקורא את מאמריהם, הנך מקבל רושם שזוהי אחת הבשורות החיוביות עבור ישראל. השמעתם? אצ"ל לא הצליח. היש דבר טוב מזה — היש נחמה גדולה מזו?

אנחנו לא כתבנו על נבי-הושע ונבי-סמואל ועל עשרות פעולות אחרות שלהם שנכשלו. לא כתבנו את אשר כתבו האווילים הללו, המתפללים לכשלונו של הנשק העברי, רק משום שהוא נמצא בידינו. מעולם לא ניקרנו את עיניהם כשנכשלו. כי זהו ההבדל בינינו: אנחנו מתפללים להצלחתם בשדה הקרב — להצלחתם של הכוחות העבריים הלוחמים, ואילו הם בשנאתם העיוורת, המעבירתם על דעתם, מייחלים ממש שחיילינו ייפלו ולא יצליחו להתקדם [...].
לא נשים לב אליהם. חיילינו עומדים במערכה קשה נגד כוחות האויב הערבי והבריטי כאחד, העולים עליהם פי כמה. הם שופכים את דמם, בכדי להרחיק את הסכנה מן העיר העברית.

כזו הייתה חליפת הדברים בתל-אביב בשלהי אפריל 1948, שעה שחיילי האצ"ל פתחו בהסתערות מצח על העיר הערבית הגדולה והמבוצרת ביותר בארץ-ישראל.

***

גידי עזב את הישיבה בתחושת תסכול עמוקה. בכל נימי נפשו התקומם נגד הפקודה שעמד להעביר לפקודיו: "לקפל את הזנב" ולהפקיר את השטח.

"להפקיר בידי מי?" — חשב במרירות — "בידי הלגיון הירדני, בידי הצבא המצרי — כדי שהטנקים שלהם יוכלו להתפרס בשעריה של תל-אביב?". משהו בתוכו לחש לו, שתהיה זו טעות איומה מצדו לצוות על נסיגה בשעה שכל האינסטינקטים שלו זועקים נגד. אולם המטה כולו הצביע בניגוד לדעתו — בעד הפסקת הפעולה. והוא מעולם לא הפר משמעת.

"אולם בלילה ההוא קרה דבר משונה", כתב בגין ב"המרד", "בפעם הראשונה התמרדו בי חיילי הארגון הצבאי הלאומי. הם פשוט מיאנו למלא את פקודת הנסיגה".

הראשון שהתמרד היה "קבצן" (אליעזר סודיט): "הגיע מישהו מהמטה והודיע, כי עד לפנות ערב יש להשאיר בחזית רק גונדה (מחלקה) אחת ולשוב עם עיקר הכוח שלנו לבסיס בשכונת-התקוה", סיפר. "לי הייתה הרגשה — לאחר שני ימי לחימה — כי ניתן לפרוץ קדימה מבית לבית. דיברתי עם שאר המפקדים והם הסכימו לדעתי. רצתי למטה, תפסתי את גידי ואמרתי לו: 'אנחנו לא עוזבים!'. ביקשתי שתינתן לנו הזדמנות נוספת לפרוץ מבית לבית. גידי אמר, שזוהי הוראת מפקדה. 'איננו נסוגים עד שתינתן לנו הזדמנות נוספת' — התעקשתי".

צל של חיוך ריחף על פניו היגעים של גידי: "אמרו זאת למפקד", טפח קלות על שכמו של "קבצן". "כמעט וחיבקתיו מרוב שמחה", סיפר כעבור זמן. עד מהרה התברר, ש"קבצן" לא היה היחיד שהתמרד נגד הוראת הנסיגה. "בחדר המפות החלו להופיע משלחות", סיפר בגין. "הן דיברו בסגנון שונה, אך בקול אחיד: לא נעזוב את המערכה. תן לנו לעשות עוד ניסיון אחד. אנחנו מבטיחים, שנכה אותם הפעם. כוחנו עמנו. נכה אותם, נכה אותם".

"כדבר הזה עוד לא היה בארגון הצבאי הלאומי", הודה מפקד האצ"ל (בספרו "המרד"): "מכל יחידה שאליה הגיעה פקודת הנסיגה נשמעה זעקה: לא, לא, לא לסגת. הבה ונסתער פעם נוספת על האויב. אנחנו מוכנים. אנחנו נכה אותם. במשך שעות התנהל דו-שיח משונה בחדר המפות: בין מפקד המצווה לסגת לבין חיילים 'מתמרדים', הדורשים להמשיך בקרב".

ובגין ממשיך: "גידי חוזר מסיור ממושך בקווי החזית. גידי שלי, פניו הרזים נפלו מאוד. הוא עומד לפני כולו מכוסה אבק ולכלוך — את הסיור בסמטאות יפו אפשר לערוך רק בזחילה — אך עיניו השחורות בוערות באש

אמונה מחודשת. הוא אומר: מצאתי בקו נקודות תורפה חדשות. אני בטוח, אני בטוח שאפשר יהיה לפרוץ. לא נלך עוד בקו ישר. נתקדם במעין 'זיגזג'. נפלס את הדרך בחומרי נפץ, אבל נעבור בתוך הבתים. לא אנחנו נהיה עוד מוקפים משני הצדדים, אלא להיפך, ניקח את האויב בצבת. נתקדם מבית לבית. 'נרפד' את הקו בשקי חול. נהיה זהירים. אוכיל בעצמי את הבחורים. למדתי את הדרך. אני מבטיח כי הפעם נפרוץ. אל נלך מכאן. זה יהיה הניסיון האחרון. הבה ונעשה את הניסיון. אני בטוח שנצליח.

"הדו־שיח נסתיים", סיכם בגין. "מרידת' החיילים ניצחה. על דעת המפקדים והחיילים הוחלט לבטל את ההחלטה הקודמת. לא נפסיק את הקרב. נחדשו ביתר שאת, בפיקודו של גידי, לפי תכניתו..."

מטה הפעולה שב ומתכנס. הכול מקשיבים בדריכות לדבריו של גידי: "הלקח העיקרי של קרבות היומיים הראשונים", הסביר, "מוביל למסקנה הבלתי-נמנעת, שכיבוש עמדות בודדות מתוך מערכת הביצורים של האויב, לאחר התקדמות על פני שטח טבול באש – אינה מאפשרת נקודת אחיזה להמשך ההתקדמות. כל אימת שנכבשה עמדה בודדת כזאת, היא נלכדה חזרה על-ידי האויב, הודות לשליטתו על דרכי הגישה והודות ליכולתו למנוע הזרמת תגבורת למקום הפרצה. צריך, אפוא, למצוא דרך של התקדמות בטוחה מאש האויב, באופן שניתן יהיה להזרים תגבורת בעקבות הפורצים, חרף הרחובות החשופים לאש", הטעים, ובראשו כבר נרקמה תכנית טאקטית נועזת: לפרוץ את הקירות הפנימיים ולהתקדם בתוך הבתים עד לעמדות האויב.

אשר למעבר בשטח גלוי, הציע להשליך שקי חול מתוך הבתים אל המדרכה: "חייל אחד יגיח וימצא מחסה מאחורי השקים הראשונים, היתר יוסיפו להושיט לו שקי חול לבניית קיר מגן לרוחב הרחוב; עם גידול המתרס – יצטרפו אליו חיילים נוספים ומאות שקים יועברו מיד ליד, כדי להקים בהם מחסה בלתי חדיר, שמאחוריו יוכלו יחידות הפורצים להתקדם ולעבור לגוש הבתים הבא.

"הקושי השני שעליו צריכים להתגבר" – המשיך – "הוא המשוריינים הבריטיים. וגם לבעיה זו יש פתרון: אפשר לחסום את הרחובות המוליכים ממרכזה של יפו לשטח הקרבות במנשייה, על-ידי פיצוץ בתים גדולים באגף

השמאלי של דרך ההתקדמות, כך שתלי ההריסות יחסמו את הרחוב. במילים פשוטות יותר, "סיכם, "רחובות שלמים ייחסמו על-ידי פיצוץ מבנים גדולים, כדי למנוע מהאויב תנועת שריונים; חבלנים יפרצו מעברים בקירות הבתים לאורך מסלול ההתקדמות; בניינים שלמים יפוצצו על עמדות קרקע וישתקו אותן; חפרים יכינו מאות שקי חול, שיועברו בשרשרת חיה ליחידת החוד, וזו תיאחז בציפורניה בכל מקום שאליו תגיע".

התכנית מתקבלת. היא מחייבת הכנות נמרצות ועריכה מחדש של הכוחות.

מכריזים על הפוגת מנוחה קצרה להתארגנות.

***

וביפו תאנייה ואנייה. רוחם של תושביה מושפלת, הם אחוזי פחדים. המפקד העיראקי של העיר מכין בחשאי את בריחתו עם שמונת אלפים לירות ל"הוצאות הדרך". עריקה המונית בשורות החיילים, שלוליות של דם בחוצות מפגיעת הפגזים; ריחות צחנה של צינורות הביוב ההרוסים, מהולים בבאשה של פגרים; שיטפונות ברחובות מצינורות נקובים. יפו מתנודדת כשיכורה, מתבוססת בדמיה.

***

יום ג', י"ח בניסן, 27 באפריל 1948.

ההכנות הקדחתניות נמשכו עד לשעות הבוקר המוקדמות. ההסתערות המכרעת נועדה להתחיל למחרת, יום ג' לפני הצהריים. אולם גידי אינו נוטל הפעם שום סיכונים; בחסות החשכה הוא יוצא לסיור לילה עם כמה מפקדים, כדי לקבוע את מסלול ההתקדמות ונקודות התורפה של האויב. יש להשלים את כל ההכנות כמתוכנן — הוא אומר — אפילו יביא הדבר לדחיית מועד ההתקפה. פניו חמורי סבר, והוא מדקדק בפרטים עד לקוצו של יוד. "זהו ניסיון הפריצה האחרון", הוא מסביר, "ואסור להותיר דבר בידי המקרה העיוור".

חלק גדול מהלוחמים התבשרו כי לא ייטלו חלק בהמשך המתקפה; הותירו את המעולים, הוותיקים והמנוסים — והם חולקו לשלוש פלוגות. ההתקפה מתחדשת בשעות הצהריים ומגיעה לשיאה עם רדת הלילה.

עיקרה של המלאכה מוטל הפעם על החבלנים. עשרות פחי נפט נטענים בחופזה בחומרי נפץ – עשרים קילוגרם לפח. הללו יונחו בסמוך לעמדות האויב, מרחק חמישה צעדים. לכל פח או מטען מחובר פתיל באורך של עשרה ס"מ: "הצת – ותפוס מיד מחסה".

היחידות מצוידות במקושים, בגרזינים, באתים ובמעדרים; באלה יפלו את שביל ההתקדמות. באחת החצרות, מאחורי בניין מוגן, מארגנים מחצבת חול. אלפי שקים ריקים נצברים בערמות; שתי מחלקות עוסקות במילויים ושתי פלוגות של "סבלים" יעבירו אותם אל הפורצים. מערכת הביצורים תוקם תוך כדי מהלך הקרב.

מרכיבים חוליות חדשות נגד טנקים ונגד שריון; ציודן – בקבוקי מולוטוב, רימוני מילס ונשק קל. עליהן להתגנב למשוריינים בכל דרך אפשרית ולהעלותם באש. גידי מחליט על ארבעה גלי הסתערות, בזה אחר זה. לא תהא כל הפוגה. נוטשים את כל העקרונות הכתובים – עושים כל שנראה למועיל להבקעת שלוש מאות המטרים המפרידים בין כוחותינו לבין הים; שטח בנוי של גושי בתים צפופים, חורבות, בורות ורשת של עמדות בצורות.

בשלוש אחר הצהריים פותחים בהתקפת הסחה בגזרה אחרת, מימין לקו ההתקדמות; הכוונה להטעות את האויב ב"ניסיון שלישי", כביכול, לפרוץ לעמדותיו.

ההתקפה המדומה משיגה את מטרתה. כל תשומת הלב של האויב מופנית אליה. בחסות החשכה נפתחת ההתקפה האמיתית: גרוד "נמלים" פושט על מנשייה ומגמת פניו לעבר הים. מפקדים מכל הדרגות מסתננים לבין שורות הלוחמים, נכונים למלא כל תפקיד – סבלות, חבלה – ככל שיידרשו, מי ברשות ומי שלא ברשות. גרוד של רצון נואש, שגמר אומר לפרוץ ימה.

עם רדת העלטה פרוץ הקרב.

בזו אחר זו נכנסות כל החטיבות והחוליות למערכה. הפעם אין ממהרים לחצות בפזיזות את שטח ההפקר שבין קווי החזית. הלקח הקודם נלמד היטב. שרשרת הסבלים מקימה עמדות לאורך קו ההתקדמות; שקי החול עוברים מיד ליד. כל שעל שייכבש – יוחזק מעתה בכל מחיר.

בפינת הרחוב הראשון חוזרת התמונה המוכרת: אותו משוריינין ואותה

אש תופת מכל העברים: מימין ומשמאל, מלמטה ומעל. "מחלקת החרוד" של היום הראשון, מנסה שוב את כוחה. מטילים בקבוקי מולוטוב על המשוריינין. הללו מחטיאים – אך המשוריינין מפסיק את האש ונסוג. חבלן בודד חוצה בריצה את הרחוב. הוא מגיע למרחק פסיעות מהעמדה, מצית את הפתיל ומזנק במהירות אל מאחורי הבית הסמוך, שנרעד מרעם ההתפוצצות. הבחורים יורים לעבר העמדה ההרוסה. אין מענה. מתקדמים אל העמדה הבאה.

הרחוב נחסם בשקי חול המוסיפים להגיע בשרשרת. החבלנים מגיחים לפנים וממוטטים עוד שני כתיים. הריסותיהם חוסמות את המעבר – סגולה לעצירת המשוריינים. ליתר ביטחון, מציבים גם חוליה נגד טנקים, מצוידת בבקבוקי מולוטוב. בינתיים נמשכים "הקידוחים" כגוש הבתים החדשים. מזדחלים דרך הפרצות. נותרו עוד שני רחובות לחציה. והדבר אינו פשוט כלל ועיקר. בקרבת הרחוב השני מוצאת "מחלקת החרוד" את עצמה מנותקת וצלובת אש. היא "נתקעה" בבית בודד – האחרון לפני הרחוב השני. מישהו מנסה להושיט רגל מבעד לפתח הבית וחוטף מנה של עופרת בין הברך לקרסול. הוא מתמוטט על עומדו ואינו חש עוד את רגלו. גוררים אותו פנימה. זוהי מלכודת מוות. עוד ניסיון לפרוץ החוצה מסתיים בפצוע נוסף. לא ניתן להתקדם ואף לא לסגת. חלל האוויר נרעד מרעמי התפוצצויות. החבלנים ממשיכים במשימתם.

חולפת שעה ארוכה. הנצורים במבנה ההרוס אינם מהינים עוד לפרוץ. עוצמת האש נחלשת בהדרגה. כיתת תגבורת עם "ברן" הגיעה לבית הנצור. המקלען מתייצב בפתח הבית ויורה מן הכתף. מישהו מציע לנסות לחמוק בחיפוי המקלע.

מזנקים החוצה וחוצים את הרחוב בריצה. השרשרת מתלכדת מחדש. גלי התוקפים מתערבבים זה בזה: אנשים שאיבדו את יחידותיהם מצטרפים למחלקות אחרות. סבלים מתנדבים ליחידות החבלה. הקו כולו שוקק חיים, כמו קן נמלים החותרים קדימה. פיצוץ הבתים נמשך וכן בניית עמדות שקי החול.

הטריז מתפתל בתוך גושי בתים, בין חצרות, חוצה סמטאות, ובאגפיו עמדות ערביות הרוסות או נטושות. באחת מהן מתגלים שיירי ארוחה: פיתה, בצל, זיתים – והתבשיל עוד מהביל.

עוד עורק אחד נותר לה למנשייה: רחוב חסן בק. אם זה יקוצץ — יישאר "זנב העקרב", בלי ראש.

שעת האשמורת השלישית מתקרבת. הלוחמים לא עצמו עין זה שלושה לילות. הרגליים כבדות כעופרת והראש סובב כגלגל, ורק מחשבה אחת אינה מרפה לרגע: "הימה... הימה!"

במטה הפעולה מרגישים את כובד הרגע ומשקלו. גידי מתרוצץ מעמדה אחת לאחרת. הפקודה היא: "להתבצר בכל מחיר ולהמשיך לחתור קדימה". התבצרות משמעה לא רק בנייתן של עמדות שקים אלא גם חסימת כל הסמטאות ומעברי החצרות (בהריסות הבתים שפוצצו). חוליות החבלנים אינן שוקטות לרגע: אנשיהן זוחלים דרך חצרות, מטפסים על גדרות, מניחים את חומר הנפץ ומציתים; בית אחר בית קורס תחתיו; אט אט נוקבים מנהרה פתלתלה בין קירות מטים לנפול, בין חומות וגדרות מוגנות בעמדות בטון. החפרפרות אינן שוקטות לרגע, הן ממשיכות במלאכתן עמוק אל תוך הליל.

בלילה ההוא תקפה ה"הגנה" במפתיע מספר מאוזנים של הערבים בדרומה של יפו — את תל-א-ריש ואת חריה וסקייה. שני הכפרים נכבשו, אך ההתקפה על תל-א-ריש נסתיימה בכישלון יקר ומכאיב; למחרת, עם שחר, פתחו הערבים בהתקפת נגד ואילצו את הבחורים לסגת מהמשלט שנאחזו בו, תוך אבדות קשות: שמונה-עשר איש נהרגו ולמעלה מארבעים נפצעו.

יום קודם לכן נחתם הסכם שיתוף הפעולה בין ראשי המטות של ה"הגנה" והאצ"ל. עניין ההתקפה של ה"הגנה" לא עלה כלל על הפרק. "הם לא מסרו לנו אף במילה, שכדעתם לתקוף בסביבת יפו", מעיר בגין ב"המרד": "כל שהוסכם היה, כי נמשיך בקרב לניתוקה של מנשייה; את ההודעה על התקפתם קיבלנו לעת ערב".

בצהרי יום המחרת שוב נפגש חיים לנדאו עם יגאל ירין. זה האחרון חזר ותבע במפגיע להפסיק מיד את הפעולות בחזית יפו, "כיוון שחלפה היממה שעליה הוסכם, ומנשייה עדיין לא נותקה". לנדאו השיב, שכוחות האצ"ל ערוכים לפריצה על פי תכנית חדשה — ואין טעם להפסיק את תנופת הקרב בשלב זה.

הצדדים נפרדו בלי לקבל כל החלטה, והרושם היה שיריין השלים כדיעבד עם המשך הפעולה. ועדיין לא נרמז דבר וחצי דבר על התקפת ה"הגנה" בעוד שעות ספורות.

יותר מכול הפתיעה הצטרפותה של ה"הגנה" למתקפה על יפו את נציגי התקשורת. למן היום הראשון להתקפה על יפו פתחה ה"הגנה" במסע הסברה ארסי נגד הפעולה, והגדירה אותה "מעשה טירוף פוליטי-צבאי". "לתקוף את יפו המבוצרת, הכלולה בתחום המדינה הערבית, שלושה שבועות לפני הפינוי הבריטי" – זעקו תעמלניה – "זוהי הרפתקה, זהו פשע!". כל זה נאמר לעיתונאים בצורות שונות ובלהט רב ב-25 וב-26 באפריל 1948. ב-27 באפריל לעת ערב השתנתה הנימה: ה"הגנה" הצטרפה למתקפת האצ"ל.

"מה קורה כאן?" – תמהו העיתונאים הזרים – שזה שלוש יממות הלעיטו אותם בחומר הסברה על האיוולת שבפעולת האצ"ל – "מדוע התקפה על פרבריה של יפו ב-25 באפריל הייתה 'מעשה טירוף', וב-27 בחודש הפכה ל'מעשה נבון'? מה נשתנה מאז – הבריטים עדיין שוהים ביפו; החלטת האו"ם [שיפו בתחום המדינה הערבית] בעינה עומדת – מה, אם כן, אירע, שמצדיק מפנה כה חד מצדה של ה'הגנה'?"

דובר רשמי של הסוכנות ניסה לתרץ: "אלו הן פעולות תגמול בלבד – ולא כיבוש". אך העיתונאים לא השתכנעו: אם טוב לתקוף את יפו בליל ה-27 באפריל, מדוע רע היה לעשות כן ב-25 בחודש, שהרי הנתונים המדיניים לא נשתנו כמלוא הנימה?! נראה אפוא ששלושת ימי ההתקפה של האצ"ל חוללו שינוי מהותי בנתונים הצבאיים – הייתה המסקנה הבלתי-נמנעת. ברוח זו גם הופיעו מאמרי הפרשנות במרבית העיתונים החשובים בארצות-הברית ובאירופה.

ארתור קסטלר, לעומת זאת, כינה את החיזיון במילה קצרה אחת: צביעות.

יום רביעי, י"ט בניסן, 28 באפריל 1948.

שחרו של יום חדש. רחוב חסן-בק נחשף לקרני השמש העולה, ובאופן משתקף זוהר הים, והוא קרוב מאוד. רק עמדת בטון אחת גדולה חוצצת בינו לבין הלוחמים. האנשים מתכוננים על המראה אחוזי קסם.

ופתאום זה אירע. עוד גידי שוקל את האפשרויות להסתער על העמדה ולכבשה – פרצה לפתע שאגת פרא אדירה מפיהם של עשרות לוחמים והם שעטו קדימה בריצת אמוק מטורפת, דוהרים כאחוזי טירוף. "הים! הים! הים!" – זעקו בגרונות ניחרים והסתערו, תוך יריות מהמותן, ללא חיפוי, אל מול אשנביה הפתוחים של העמדה. איש לא ידע מתי גמל הדבר בלבם. גם הם לא ידעו. לפתע צרח אחד: "הים!", וזינק לפנים כאחוז דיבוק. הוא הופתע לראות כי לימינו ולשמאלו דוהרים רבים אחרים, ובפיהם אותה קריאה. איש לא שת לבו לעמדה המבוצרת, וזו כאילו שותקה פתאום מתדהמה; בטרם התעשתו אנשיה, כבר ניצבו לידה המסתערים הראשונים – יורים מהמותן, משליכים רימונים אל תוך אשנביה הפעורים – וממשיכים בדהרה מטורפת אל הים.

בעמדה שננטשה בבהלה נמצא נשק טעון, אך מאיישיה נעלמו וחמקו לבין הסמטאות, מוכי פחד למראה הנורא של ההסתערות.

הכול אירע במהירות מסחררת. כשהגיעו הבחורים לשפת הים עוד נדמה היה שכל זה אינו אלא חלום תעתועים. מועקה כבדה, בת שלושה ימים, מצאה לה פתאום פורקן. אנשים טבלו את רגליהם במים המלוחים, חיבקו איש את רעהו, צחקקו ושקשקו כילדים שובבים.

עד מהרה פשטה הידיעה לאורך כל הטריז שבין שפת הים לבית-הספר "אליאנס"; פצועים ניסו לקפוץ מהאלונקות, הבריאים יצאו מעורם, והמפקדים עמלו קשה להחזירם לסדר.

"רק גידי לא נסחף בזרם", מעיר בגין. "אמנם, גם הוא ידע כי הגענו, כבשנו וניצחנו. זה היה ניצחנו [...] אך הוא היה מפקד הקרב – והקרב עוד לא תם [...] גידי ידע כי מיד תבוא התקפת הנגד של האויב, וכי זהו הזמן המכריע, שבין הכיבוש לבין התקפת הנגד. הוא קורא את הבחורים לסדר. הוא מצווה לערוך את השורות, לחזק את הביצורים [...]"

תחילה אין הבחורים שועים אליו; למעשה, אינם שומעים אותו; גל שמחת הניצחון מחריש את הכול. אט אט נרגעים הרוחות והשורות נערכות מחדש.

על אשר אירע שעה קלה לפני הפריצה לים מספר אהרון שני:

היה רגע קריטי, שברחוב חסן-בק התבצרו הערבים לרוחב הכביש, עם חמישה או שישה "ברנים", וירו לכיוון תל-אביב. ממול זה

התבצרנו אנחנו, אנשים שלנו, וירו עם אותה כמות של "ברנים" אחד מול השני. המצב היה אבסורדי, שאחד ירה על השני, מהצד עמד משורייני של הבריטים, והשקיף על מה שנעשה. מצדנו נפלו בחורים — כל שנייה היה פצוע או הרוג, ועמיחי הופיע, ברגע מסוים, וראה מה שנעשה, וזו הייתה מין מלחמה סטטית, שלא ראו שום תזווה — לא מצדנו ולא מצדם. בו בזמן שהערבים, למעשה, ביצרו את הרחובות עם בטון מבפנים והיו לו עמדות פנימיות, שאנחנו לא ידענו עליהן. רק לאחר שהתקרבו ידענו שקיימות עמדות פנימיות. ברגע מסוים קפץ עמיחי ואמר: "בוא אתי". עלינו לבית ריק, מעל העמדות האלה והוא אמר: "את הבית הזה אנחנו צריכים להוריד". הביא בעצמו פחים של חומרי נפץ — עשרה וחמישה-עשר ועשרים קילו, העלה את חומר הנפץ לקומה שנייה ושלישית, הודיע לי לרדת למטה, הודיע לאנשים להתרחק — הוריד את הבית על מרכז הכביש, הערבים נסוגו, ובאותו רגע ממש, אנשים התחילו לעקוף לכיוון שפת הים והייתה פריצה לכיוון יפו הודות לתושייה של עמיחי, שהוא זעזע אותם, כי הם לא ידעו מאיפה הדבר בא. הבית בן שלוש הקומות פשוט התחיל ליפול על העמדות כי הכדורים לא עזרו כי שקי החול הגנו עליהם. בו בזמן שהבית נפל עליהם — כל העמדה שלהם התמוטטה.

***

בעוד שהאירוע הדרמטי מתרחש על שפת הים — פנתה ה"הגנה" בדחיפות אל האצ"ל וביקשה סיוע מרגמות 3 אינטש לחילוץ הנפגעים מתל-א-ריש. גירי נענה מיד אף כי פעולת הטיהור במנשייה הייתה בעיצומה. צ'אנקי והאוסטרלי שוב הוכיחו את מיומנותם המקצועית: במשך כשלוש שעות ריססו את שדה המערכה בקליעות מדויקות ולא משו מעמדתם עד שחולץ אחרון הבחורים.

בו ביום השאיל האצ"ל ל"הגנה" מרגמה 3 אינטש על מפעיליה, כדי לסייע בכיבוש כפר סלמה. גם משימה זו הוטלה על צ'אנקי. "ב-02:00 אחר חצות נצטוונו לפתוח בהפגזה כבדה על מרכז הכפר, על מבואותיו ועל עמדותיו", סיפר איש הצוות השני (קונוס). "ירינו כחמש מאות פצצות, ורעם

ההתפוצצויות הרעיד את הסביבה. כשהסתערו כוחות ה'הגנה' עם שחר – לא נתקלו בשום התנגדות. הכפר היה נטוש. הכול נמלטו מאימת ההפגזות". לא מיד נקלט המפנה בזירת הקרב בתודעתם של צלפי מסגד חסן-בק, ואלה הוסיפו לזרות רעלם לעבר רחוב אלנבי בתל-אביב; באותו יום רביעי הובל עוד יהודי פצוע לבית חולים הדסה.

"יש להשמיד את קני הפורעים, לפני שיתאוששו", מחליט גידי ומשגר הוראה למשוריינים לפרוץ למנשייה דרך רחובות הירקון ומאה שערים, כדי לסייע בסריקת השטח שנכבש. חיילי ה"הגנה" ליד המחסומים היו בטוחים שהללו תעו בדרכם: "עצרו – כאן הגבול!" – צעקו. "לא עוד!" – השיבו אנשי השריון: "נוסעים לרחוץ בימה של יפו – אתם מוזמנים".

בעשר בבוקר פוקד גידי על כמה מיחידותיו לנוע, בליווי משוריינים, לעבר מסגד חסן-בק – ולכבושו. הוא גם מסר לידיהם דגל והורה להניפו על צריח המסגד, כדי להודיע בדמה את שחרורה של תל-אביב מאימת הצליפה. בקרבת המסגד ניתכה על הבחורים אש עזה מבית בן שתי קומות, שניצב על גבעה סמוכה.

לאחר קרב קצר נכבשה העמדה ואנשיה נלקחו בשבי. הדרך למסגד הייתה עתה פנויה. ההתקפה על מבצר הצלפים נפתחה בבת-אחת ומכיוונים שונים. מ"המקום הקדוש" הושבה אש חזקה, אולם עד מהרה הבינו שוכניו שעבר זמנם, ומתוקפים הם הפכו לנצורים. דגל לבן הונף מעל לצריח, אך עד מהרה הוחלף על-ידי מפקד כיתה, בועז (שנפל כעבור זמן בהגנת משמר הירדן) – בדגלו התכול-לבן של גידי – הדגל שבישר לתושבי תל-אביב שתם עידן הצליפות ממסגד "חסן-בק".

כעבור חמש שעות התבשרו על כך רשמית מפי אלי כץ (גונדר עלי) במסיבת עיתונאים ראשונה מסוגה מטעם האצ"ל. "בחדר הצר של בניין עתיק באזור העוני, במפקדת השדה, האווירה הייתה מחושמלת" – מתאר יצחק זיו אב את הפגישה ("עם אנשים שהתחפרו עוד אתמול במחתרת עמוקה")¹⁰:

בחוץ, מעבר לחלונות הרועדים עוד רעמו פגזים: אך לפני חמש שעות נכבשה מנשייה, על המשטרה הערבית כבר מתנוסס דגל כחול-לבן, על מסגד חסן-בק הונף דגל כניעה לבן [...] נקטעה הלשון הפורעת של שכונה ערבית השלוחה לתוך תל-אביב [...]

המפקד עלי – צהבהב, פרוע שיער, לא מגולח, לא רחוק, מדי הקרב שלו מאובקים ומלוכלכים ועיניו ממצמצות מרוב מאמץ ועייפות, פותח בהערה כללית: הקרבות נמשכו שלושה ימים ושלושה לילות [...]נסתיימו בשבע בבוקר בכיבוש מנשייה, אחרי קרב, שנמשך שמונה עשרה שעות בשלבו האחרון והגיע לשיאו בליל ד' [...] מפקד החזית, המתכן, המאשר וגם המבצע של התכנית עצמה – עודנו בעמדות הקדמיות, הוא משגיח על ביצורן [...]

החדר כבר התרוקן למחצה כאשר נכנס מפקד החזית. עמידת דום. קצין העיתונות אומר בהדגשה: "יש לי הכבוד להציג את מפקד הפעולה, המפקד גדעון". שוב אלמוניות. המפקד רזה מאוד, פניו – עור ועצמות, מבטו חודר, גובהו ממוצע, אך מפני רזונו הוא נראה גבוה יותר. קולו יותר נמוך ודיבורו יותר שקט משל חבריו. רק מפת החזית המקופלת בכיס חולצתו הצבאית היא הסימן היחידי המבדיל אותו מהציבילים המלווים אותנו [...] אותו רגע חלפה במוחי השוואת בזק בין מראות מטה צבאי בדרך ירושלים ובין מטה זה, ומפקדיהם: כאן התבלט יותר האדם – שם הקולקטיב. כאן – התעוזה האישית. שם – המבצע הצבאי של הקולקטיב.

[וזיוראב מסכם:] אין לבחון פעולה לאחר יום אחד, ואין לבחון אותה באחד משלביה, ואין עיר הנכבשת ביום אחד. וביפו – ואם טוב ואם רע עשה – עמד האצ"ל אפילו לא בכוח של 2:1, יהודים מול בריטים וערבים אלא בפחות מזה [...] ולכן, "קול ההגנה" עשה שירות רע מאוד לביטחון, כאשר נחפזו ופרסם שעות אחדות לאחר פתיחת ההתקפה הודעה לגלגנית על כישלונה [...] כי לאחר יום פרסם "קול ההגנה" על כיבוש מנשייה [...] התברר כי התקפת יפו מוטטה את רוח האוכלוסייה הערבית בכל האזור הנרחב, ובשורות ה"הגנה" היו אלפים רבים, שהצטערו יום קודם על הטון של הרדיו שלנו [...]

ואכן, בו ביום, כבמטה קסם – השתנתה הנימה בכלי התקשורת בארץ: אותם העיתונאים עצמם, שעוד אתמול גינו בחריפות את התקפת האצ"ל על יפו, שינו את התייחסותם לפעולה מהקצה אל הקצה. וכך כתב הארץ: במשך יום אתמול נכבש רובע מנשייה ביפו. כל המתבונן במפת תל-

אביב-יפו יבין מיד את ערכו הצבאי של שינוי זה: לשון ארוכה של אזור ערבי, החודרת לקרבת מרכזה של תל-אביב – נוקתה מכנופיות ערביות.

אזור זה לא שימש מקום מגורים לתושבים אזרחיים זה חודשים רבים. לעומת זאת, התרכזו ברובע מנשייה כוחות לוחמים ערביים – בעיקר פולשים זרים – שהיוו סכנה רצינית לביטחונם של תושבי תל-אביב והעסיקו מספר רב של מגינים עבריים, לאורך חזית ארוכה. מסגד חסן-בק ומקומות גבוהים אחרים במנשייה שימשו בסיס לצלפים, שהטרידו וסיכנו את אזרחיה השלווים של תל-אביב. עתה נתרחקו כוחות האויב, כוחותיו אולצו לסגת אחורנית ולשחרר שטחים חשובים בתל-אביב מתחום פעולתם.

אין היישוב יכול להרשות, שיפו הקרובה ללב היישוב, תשמש בעתיד בסיס להתקפות ערביות נגדנו, ברשות המדינות הערביות המדברות בגלוי על רצונן להתקיפנו בצבאותיהן הסדירים, אניות מלחמה ואניות מסחר העלולות להוריד תגבורת ביפו, ואין היישוב יכול להרשות קיום בסיס צבאי פוטנציאלי בקרבתו.

כל אותם הנימוקים שלא שעו להם קודם – לבשו עכשיו חשיבות גדולה בפרשנות שלאחר המעשה.

ור' איפכא מסתברא (ד"ר עזריאל קרליבך) כתב ב**ידיעות-מעריב**: "עכשיו, תודה לאל, אפשר לישון בשקט בלילות בתל-אביב, הפעם הראשונה מזה כמה חודשים. יפים עתה הלילות, בין שהם שקטים, בין שהם רועשים. ומי שאין לו תפקיד חשוב יותר, יכול ליהנות מהם".

הבריטים באים

בינתיים המשיכו לוחמי האצ"ל ב"טיהורה" של מנשייה. היעד הבא היה בניין המשטרה. זה נכבש בסערה ומגיניו נפוצו לכל רוח. בעוד הבחורים משלימים בקדחתנות את מלאכת הביצורים – הופיעו בקו הרקיע מטוסי ה"ספיטפייר" הראשונים, מנמיכי טוס, בשאון מאיים, ומצלמים במופגן את זירת הקרב.

גידי קולט את המסר, וכראש דאגתו מעתה היה ביסוס השטח שנכבש.

הוא מזמין אליו את מפקדי היחידות ומחלק ביניהם את הגזרות: "ההתמודדות הבאה תהיה עם הצבא הבריטי", הוא מסביר, וקדחת הביצורים אוהזת בכול.

***

"בשלושת הימים הראשונים של ההתקפה על מנשייה, בהם הדפו הערבים את התקפותיהם של אנשי אצ"ל, היה עדיין הצבא הבריטי 'ניטראלי' כביכול, והמשיך, כאילו, לעמוד כצופה מן הצד. עזרתו ניתנה בהסתר ובעקיפין, אך תוך הימנעות מהשתתפות גלויה בקרב [...] אולם משגברה ידם של היהודים, לא יכול עוד הצבא הבריטי לעמוד מן הצד, ותותחיו הכבדים, שריוניו וחייליו החלו פועלים נגד תל-אביב [...] בעצם ימי הקרבות ריכו הצבא הבריטי כוחות גדולים ביפו, וגדודים מיוחדים – חמישה בטליונים, כ-4500 חיילים – הובאו באניות, כדי למנוע את כיבושה ולאליץ את היהודים לפנות את מנשייה בהרעשת מרגמות ותותחים על שכונות הספר נורו עשרות עשרות פגזים לעבר תל-אביב. הייתה זו אחת ההפגזות הקשות ביותר שנפלה בחלקן של השכונות העבריות בגבולות מנשייה-חסן בק" – כך מתאר בספרו 'אוליצקי'¹¹

לא צריך להיות פרשן צבאי דגול כדי להבין מדוע מכל המקומות בארץ החליטו הבריטים להחזיק ביפו, דווקא, עד ל-15 במאי 1948. על-פי מפת החלוקה נכללה העיר בשטח המדינה הערבית; שמירתה כבסיס ימי בידי הערבים הייתה חיונית להצלחתה של פלישת צבאות ערב – פלישה ששלטונות בריטניה, במיוחד ארנסט בוויץ, זממו להחזיר באמצעותה את המצב לקדמותו ולעשות פלסתר את החלטת האו"ם על מדינה יהודית. והנה באה התקפת האצ"ל על יפו ואיימה להפוך את כל הקערה על פיה – מה פלא שהאנגלים סערו.

אך מה ראתה (או לא ראתה) ה"הגנה" לתמוך בדרישתם של הבריטים להפסיק את פעולת האצ"ל ביפו – ומאותם הנימוקים עצמם? האם שנאה עיוורת היא שהעבירה אותם על דעתם – או שהיה זה קוצר ראות פוליטי וצבאי מדהים? נראה שיותר מכול באו לידי ביטוי כאן הקנאה והזעם על כך שהאצ"ל הרהיב עוז לבצע תכנית שעמדה גם אצלם על הפרק – אך נדחתה מאימת האנגלים, תוך שהם חוזרים ומתנחמים, "שיפו נידונה ליפול, בין כה וכה..."¹²

ואכן, כך בדיוק אירע: זכתה ה"הגנה" ומלאכתה נעשתה על-ידי האצ"ל. על "החטא" הזה היא לא יכלה לסלוח.

***

יום חמישי, כ' בניסן, 29 באפריל 1948. זה שבע שעות שהתותחים והמרגמות של הבריטים חורשים ללא הבחנה את חורבות מנשייה.

עד אמש עדיין עבדו הכול כמטורפים: שקי חול כבדים עברו מיד ליד וחסמו את הכבישים והסמטאות. אצבעות נתעקמו מרוב מאמץ; נטפי דם נזלו מהציפורניים השרוטות. היו שעסקו במילוי חביות חצי גדולות, ובגלגולן אל מרכזי המתרסים; אחרים יצאו לחבל בבניינים, והריסותיהם זורו לתוך הרחובות השוממים. מפקד מחוז תל-אביב, גונדר עוזי (יוסף לוי), התנדב לשמש כחבלן; הספיק לפוצץ בניין אחד, לפני שנפצע פצעי מוות מצרור כדורים שנורה ממשוריין. לא הרחק משם ספג רכב שריון של האצ"ל פגז מ"פיאט" – שניים מאנשיו נפצעו. כוחות נוספים מוטלים למערכה. שני משוריינים של הבריטים עולים באש. ההתבצרות נמשכת במלוא הקצב, תחת מטר כדורים. ההפצצה הבריטית מתעצמת והולכת, פגזים נוחתים מכל עבר: מימין, משמאל, מלפנים. לבנים נושרות כערמת קלפים, ומתוך ענן האבק מזדקרים איברים קרועים של בני-אדם. אנחות כאב מהדהדות בחלל – החובשים מתרוצצים הלוך ושוב. הם והחבלנים כמעט היחידים הפעילים בשטח.

מכנסים את הראש לבין הכתפיים וממתינים. למה? אומרים, כי אין שני פגזים נופלים במקום אחד. שלושה פגזים נחתו בדיוק לאותו משפך... רעם התותחים אינו חדל לרגע. מתרס אחד מזדעזע כגוף חי וחלקו המרכזי מתרומם באוויר. שקים כבדים מתעופפים בקלות מפתיעה ויורדים כגזרי נסורת בתוך עב עשן. בשוך הרעם נראים שרידי המתרס כפצע גדול פעור. ארבעה אנשים, ביניהם גונדר יהושע, רצים לתפוס עמדה ליד המתרס ההרוס. הם נוטלים עמם פיאט וכמה בקבוקי מולוטוב, וזוחלים אל בין ההריסות. פגז מתפוצץ בקרבתם. הם מוסיפים לזחול. המתיחות עצומה. יגיעו או לא יגיעו למתרס? הגיעו, והכול נושמים לרווחה.

ברד הפגזים גובר. הנשימה נעצרת עם כל שריקה. רעם אדיר. החדר שבו

מצאו הארבעה מחסה — מתמוטט. ושוב רצים החובשים. ואתה מונה חרש: אלונקה אחת, שתיים, שלוש, ארבע — כולם! אין לראות דבר של ממש; חלקי גוף מקוטעים. הכול מליטים את פניהם.

התפוצצויות רועמות לאורך כל הקו; עשרות אלונקות נישאות מתוך הגיהנום; עשרות פצועים — אין לדעת כמה מהם הרוגים. איש אינו מש מעמדו.

מפקדת האצ"ל מתכנסת לשיבת חירום. בתום הדיון מעביר חיים לנדאו, באמצעות ראש עיריית תל-אביב, ישראל רוקח, אולטימטום לנציגי השלטונות: "אם עד שעה שתיים-עשרה בצהריים לא תופסק ההפגזה הבריטית, יפגיזו האצ"ל במרגמות שלושה אינטש את המושבה הגרמנית ביפו, מקום מגורן של המשפחות הבריטיות".

החל משעות הצהריים פוחתת בהדרגה עצמת ההפגזה. (האולטימטום עשה את שלו? — מוקדם עדיין לדעת). מדי פעם מגיח איזה משוריין בריטי מקרן רחוב, פולט כמה צרורות ומסתלק. הם אינם מעזים, משום מה, להסתער. הבחורים נצמדים בחוזקה לאדמה, אינם משים מעמדוניהם. "הם לא יעברו!" — הם לוחשים.

בשלוש אחר הצהריים משתררת דממת פתע בקו החזית. הם לא עברו — אך גם המחיר היה כבד: עוד שלושה-עשר הרוגים נוספו לרשימת הנופלים.

כושר הלחימה שגילו אנשי האצ"ל ביפו הדהים ידידים, יריבים ואויבים. יוסף אוליצקי, שיחסו העוין לאצ"ל מבצבץ כמעט מכל עמוד בספרו "ממאורעות למלחמה", נאלץ, בעל כורחו, להודות:¹³ "חברי אצ"ל חירפו נפשם למות וגילו מידת הקרבה, שאין למעלה הימנה". קנט בילבי, כתב ה"ניו-יורק הרלד טריביון" וקצין קרבי במלחמת-העולם השנייה, סיפר לבגין: "הייתי ביפו. שוחחתי עם מפקד הכוחות הבריטיים. הוא אמר לי, כי בחוריהם ניהלו קרבות רחוב, היכולים לשמש שיעור לדוגמה לכל צבא. החיילים שלי — הוסיף המפקד הבריטי — פחדו להוציא ראשיהם מן הטנקים ומהעמדות שלהם מפחד האש הכבדה של אנשי האצ"ל".¹⁴

מאוחר יותר, בספרו "דרך כוכב במזרח התיכון", הוא חוזר ומאשר: ביום הראשון של שביתת הנשק עברתי על פני מאתיים מטרים בשטח ההפקר בחסות הדגל הלבן וחמקתי לתוך עמדת פיקוד קדומנית של

הכוחות הבריטיים, שהופקד עליה משמר כבוד. המיור ג.ג'. האמילטון, מפקד הבטליון האירי הראשון של קלעי המלך, שניהל את ההתקפה על הארגון, פגשני בחוץ ונתן לי את ההסבר הטוב ביותר ששמעתי על סיבת ניצחונם של היהודים:

"היהודים הללו הם לוחמי רחוב מצוינים", אמר, "ידם על העליונה במלחמה עם הערבים בערים. אפילו נגדנו הראו קרב עקשני. הם יודעים איך להשתמש בהריסות ואיך לפנות את הרחוב, הם הפילו את חיתתם על הערבים".

בהיסח הדעת הסביר גם מדוע לא הציפו היהודים את כל ארץ-ישראל לפני תום המנדט ולפני פלישת הצבאות הערביים הסדירים: "לאחר שהם כבשו את מנשייה קיבלתי פקודה להציל את העיר בשביל הערבים בכל מחיר, ביחוד לאור העובדה שהיהודים כבשו את חיפה. קיבלנו תגבורת של טנקים מסוג 'קרומבל' ותותחים בעלי קוטר של 75 מ"מ. במשך יומיים הלמנו בהם קשות: בעזרת טנקים ומשוריינים בירכתי שכונת מנשייה; הדפנו אותם חזרה כמה מאות מטרים לקו יציב, שבו עדיין אנו מחזיקים עד עכשיו.

"סבורני, שעל יפו נחרצה כליה עם צאתנו, אולם יכול אתה להיות סמוך ובטוח, כי היהודים לא יתקדמו אף כמלוא הנימה עד גמר המנדט. הגנרל מאריי (מיור גנרל הנרי מאריי, מפקד המחוז הצבאי של לוד) הודיעני במפורש, כי אנו נשתמש בכל הנמצא ברשותנו אם יהא צורך בכך".

יום שישי, כ"א בניסן, 30 באפריל 1948

דממה בחזית.

אניות רבות עסוקות בפינוי האוכלוסייה. עיתונאי חוץ מודיעים על שישים אלף איש שעזבו את העיר. הצבא הבריטי תופס את מקומם של אנשי הכנופיות הנמלטים ומודיע על כוונתו להישאר בעיר עד ל-15 במאי.

הבריטים מכירים דה פקטו בכיבוש, אך מגישים באמצעות ה"הגנה" שתי דרישות אולטימטיביות:

א. למסור לידם את משטרת מנשייה;

ב. לתת תנועה חופשית לשריונים ברחוב חסן-בן-בן.

לאולטימטום נלוו הודעות איום ואימה. המפקדה הראשית של הצבא הבריטי במזרח־התיכון הודיעה כי התקפת אצ"ל על יפו, הנמצאת מחוץ לגבולות השטח היהודי לפי החלטת האו"ם, שינתה את המצב מיסודו ודורשת חלוקה מחדש של הכוחות הבריטיים באזור. רדיו לונדון אף הוסיף, כי כוחות בריטיים שהוזעקו ממלטה ומקפריסין "נחתו" בחוף יפו, כדי למנוע את נפילת העיר בידי היהודים.

"ההגנה" באה בקשר עם הבריטים והכירה בזכותם להתערב. אל בניין ה־סי.איי.די. מוזמנים נציגי היהודים והערבים. מציגים לפניה את מפקדי חילות היבשה, הים והאוויר. המושל הבריטי, הולר, חוזר ומציג את האולטימטום, שמועדו יפוג, לדבריו, בצהרי יום השבת, וזו לשונו: א. תחנת המשטרה של מנשייה תימסר לידי הבריטים. ב. 400 ירד משני עברי קו הכיבוש יוקצו לצבא הבריטי; כל אדם מזוין שייראה שם עלול להיירות.

ג. רחוב חסן־בק יפונה כולו לתנועת הצבא הבריטי.
ד. הפסקת אש תוחל בכל מרחב יפו עד בואכה בית־דגון.
ראש עיריית יפו, ד"ר הייכל, השואב עידוד מעמדת הבריטים, דורש את החזרתה של מנשייה כולה. כאן מתכעס סגן המושל וצועק: "אינך מתבייש? בכל יפו לא נותרו יותר מחמישה־עשר אלף ערבים, וחיילים בריטים מגינים עליהם ברגע זה!"

נציגי היהודים — ישראל רוקח, ראש עיריית תל־אביב, ועמוס בן־גוריון (ששימש כמקשר עם הבריטים) — מנסים להתמקח: סעיף זה יקבלו, סעיף זה לא.

מפקדת האצ"ל דוחה את האולטימטום, מאחר שמשמעותו "ויתור על שטחים, שנכבשו בדם, וחירוש הסכנה לתל־אביב". לאיומים להפציץ את תל־אביב, הושב ברזו "כי אם הבריטים מעוניינים בפינוי בלתי מופרע של כוחותיהם — יעשו נא את חשבונם שלהם: בידי האצ"ל מצויים עדיין אלפי פצצות של מרגמות שלושה אינטש, ובארץ־ישראל עדיין קיימים מחנות צבא למכביר".
ה"הגנה", מצדה, לחצה על מילוי הדרישות הבריטיות. "היו לנו שיחות לילה קשות, אישיות וטלפוניות, עם ראשי ה'הגנה', אשר הסתמכו, בדרשם לקבל את התביעות הטריטוריאליות של הבריטים, על סעיפי ההסכם

האופרטיבי בינינו", מספר בגין בזכרונותיו ("המרד"). "הזכרנו להם כי את ההתקפה על יפו ערכנו על אחריותנו שלנו ולפני שההסכם נכנס לתוקפו. הצענו להם להסביר זאת לשלטונות הבריטיים (מאחר שגם להם נודע על ההסכם מפרסומי העיתונות והרדיו...). הם יכולים לומר כי פקודת הנסיגה נמסרה לאצ"ל, אבל זה מסרב למלא אחריה".

אך כל זה היה ללא הועיל: "המוסדות היהודיים לא נטו לקבל את עצתי", אומר בגין.

את הקץ לוויכוח שם גידי בדרכו המקורית: שעות אחדות לפני פוג האולטימטום — פוצצו חבלני האצ"ל את בניין משטרת מנשייה והפכוהו לתל חרבות. גושי בתים שלמים, שקרסו משני צדי הכביש על רחוב חסן-בק, חסמו את המעבר שבין יפו לתל-אביב. לבריטים לא נותר עוד על מה להתמקח, וכדרכם, השלימו עם העובדה המוגמרת והכירו ב"גבול החדש" שנתחם על-ידי האצ"ל — קו "שביתת הנשק" הארעי בין יפו לתל-אביב, בתנאי שבעברו השני יוצבו אנשי ה"הגנה" — ולא האצ"ל.

יום שבת, כ"ב בניסן, 1 במאי 1948.

משטרת מנשייה הפכה לתל חרבות. השריון הבריטי נחסם.

בשעה 14:00 מקבלת לידיה ה"הגנה" את עמדות האצ"ל. גידי לוחץ את ידיו של המפקד, שבא לקבל את ה"פיקדון": "אני מקווה שתשמור על מה שכבשנו", הטעים. "נשמור על כל שעל אדמה שכבשנו", השיב נציג ה"הגנה". העיתונאים מיהרו לציין: "שניהם כאחד אמרו, 'כבשנו'...". כתב "המשקיף" התלוצץ: "אולי יחתום אדוני על קבלה בזו הלשון: 'קיבלתי סך מנשייה אחת?' (כשם שחתם בשעתו הרברט סמואל לגנרל בולס בירושלים: קיבלתי סך פלסטיין אחת...)". הכול מחייכים.

הבריטים מתפרסים אל מול קו ההגנה במנשייה. עתה מתבהרת התמונה לחלוטין: אין עוד חזית צבאית ביפו — רק "חזית פוליטית", מצדה האחד כוחות בריטיים, ומצדה השני אנשי ה"הגנה". היפואים עצמם היו באותה שעה בדרכם למחנות הפליטים בארצות ערב, ואלה שנותרו — פתחו בחזית פנימית: ראש עיריית יפו ברח; המפקד הצבאי העיראקי ברח; עורכי העיתונים ברחו. כל המוסדות הציבוריים התפוררו.

שרידי הכנופיות התגודדו בקבוצות קטנות, ופתחו במעשי שוד. בתוך

הביזה הכללית פרצו תגרות בינם לבין עצמם, או בינם לבין החיילים הבריטים שנזדמנו למקום מאותה סיבה...
זו הייתה "החזית הפנימית" של יפו!

אפס, ממשלת בריטניה עדיין לא השלימה עם תבוסת הערבים ביפו ולא הרשתה להם להיכנע. "עד כמה שהדבר מוזר", כותב פילדמרשל מונטגומרי בזיכרונותיו,¹⁵ "הלחימה בארץ-ישראל בין יהודים וערבים הביאה רווחה לגייסות הבריטיים, כיוון שהם חדלו מלשמש מטרה להתקפות היהודים – מצב שבו נמצאו זמן כה ממושך. חדלנו לסבול אכזרות. תחת זאת עסקו הגייסות בעיקר בשמירה על זירת המשחק, בניסיון להבטיח לשני הצדדים 'משחק הוגן'. דוגמה נאה לכך התרחשה ביפו, לקראת סוף חודש אפריל 1948. לחימה כבדה התנהלה בעיר, והידיעות הראו כי ידם של הערבים על התחתונה. יפו הייתה הנמל הערבי היחיד בארץ-ישראל ואני נתבקשתי על-ידי הממשלה לנקוט בכל הצעדים הנחוצים בשביל להבטיח כי השליטה בעיר לא תוצא מידם לפני ה-15 במאי. פקדתי בהתאם לכך, באמרי כי אם יכבשו היהודים את יפו, יהיה על גייסותינו לכבשה מחדש ולהחזירה לידי הערבים. המפקד הראשי שיגר ב-28.4 ליפו גייסות וטנקים, והללו, בסיועם של מטוסי 'ספיטפייר', הדפו את היהודים החוצה והביאו לשביתת הנשק בעיר. אגב כך נהרג חייל בריטי אחד".

ואכן, בימים הראשונים של חודש מאי גבר זרם התגבורת הבריטית מן הים ומן היבשה – ממלטה, מקפריסין וממחנות הצבא בארץ. בנמל יפו נראו אניות סוור, ופלוגות קומנדו "נחתו" בחוף.

אולם כל זה היה ללא הועיל. מוכה עד מוות המתינה יפו לפינויה על-ידי הבריטים, כדי שתוכל להיכנע, ללא תנאי.

הקונסול הכללי של צרפת בתל-אביב יצא ליפו להגן על שבעים וחמישה נתיניו, שהתרכזו בבית החולים הצרפתי ובבניין "הקונבנט". הוא פקד להניף דגלים צרפתיים, סגולה לכיטחון, והערבים, בראותם זאת, הניפו אף הם דגלים – צרפתיים, אמריקאיים, הולנדיים, בלגיים.

חבר העירייה היפואית האחרון, אבול-לבן, נטל את ה"שלטון" לידו והקים "ועדת חירום". ב-12 במאי 1948 פנתה "הוועדה לשעת חירום" אל ה"הגנה"

בתל-אביב בהצהרה, כי אין ביכולתה להגן עוד על העיר ועל תושביה ולכן היא מבקשת תנאי כניעה.

ב-13 במאי, בשעה עשר בבוקר, הגיעה משלחת הכניעה של יפו לתל-אביב במכונית ירוקה ומהודרת. הדיון בפרטי הכניעה נמשך כחמש שעות. בשלוש ורבע הוגשו טופסי הכניעה. בזה אחר זה ניגשו אנשי "ועדת החירום" למלאכת החתימה. דממת מוות שררה באולם ורק רשרוש הנייר וחריקת העט ביטאו את ההתרחשות ההיסטורית. ראשון חתם עבדול רחים מוחמד, פרדסן עשיר מיפו; אחריו, אמין אנדראוויס וסלאח נזאר (עוזרו של חסן סלמה ראש כנופיות הדרום). אחרון חתם, ביד רועדת, אחמד אבר-לבן, חבר עיריית יפו. תם ונשלם.

***

הכוחות היהודיים נערכו למסע ניצחון בחוצותיה של יפו הכבושה. בראש השדרה הצבאית נסע משוריין מתוצרת בריטית, שנלכד בזמנו בידי חיילי האצ"ל, ועליו מצויר סמל "רק כך" לבן ומבהיק. אחריו נעה לאטה במכונית אזרחית המפקדה האזורית של תל-אביב – מפקד המחוז מטעם ה"הגנה" (אלוף קרייתי) ומקבילו לתפקיד מטעם האצ"ל, פתחיה שמיר (שטיינר). בעקבותיהם צעדו על נשקן יחידות ה"הגנה" והאצ"ל. יותר מכול סימל משוריין האצ"ל, בראש שדרת הניצחון, את הכרתה של ה"הגנה" בכובשיה של יפו.¹⁶ הייתה זו מחווה קצרה של נדיבות חד-פעמית בהשפעתו של רגע היסטורי חולף.

ה"הגנה" לא הרחיבה עוז מעולם להודות שכניעתה של יפו לפני ה-15 במאי, יומיים לפני תום המנדט – באה בעקבות כיבושה של מנשייה על-ידי האצ"ל, וחוללה מפנה דרמטי במצבנו האסטרטגי. נהפוך הוא – ככל שהשיגה ידה, ניסתה לשבש את הפעולה ולהמעיט בערכה. צריכות היו לחלוף 38 שנים עד שקם נשיא בישראל, חיים הרצוג – אלוף בצה"ל, קצין מבצעים וראש אגף המודיעין במלחמת הקוממיות ולאחריה – ותיקן את העוול ההיסטורי שנעשה לכובשיה האמיתיים של יפו, לוחמי האצ"ל, "שבשחרורה של יפו טבעו ציון דרך מכריע במלחמת העצמאות", כדבריו במכתבו לרגל מלאות 38 שנה לשחרור יפו.

להלן הנוסח המלא של המכתב:

הנשיא

י"ד ניסן ה'תשמ"ו

28 באפריל 1986

ברכה לטקס הזיכרון במלאת 38 שנה לשחרור יפו

שלושים ושמונה שנים חלפו מאז פרצו חיילי הארגון הצבאי הלאומי לצפונה של יפו בפעולת הגבורה הנועזת, אשר הובילה לשחרורה של העיר ולכניעתה לפני כוחות המגן העבריים. המערכה על יפו הייתה כבדה ועקובה מדם. לצדו של האויב הערבי פעלו יחידות בריטיות שביקשו לסכל את המבצע ולמנוע את נפילתה של יפו לידי היהודים. אין ספק, כי שחרורה של יפו היה ציון דרך מכריע במלחמת העצמאות. נקל לשער, מה עלול היה להתרחש אילו הוסיפה יפו הערבית להחזיק מעמד עוד שלושה שבועות, עד למועד פלישת צבאות ערב. אילו עמד נמל יפו לרשות כוחות הפלישה, אילו יכלו להציב ראש-גשר כיפו, כלב לבה של המדינה היהודית, שאך זה נולדה — עלול היה הדבר לשנות מיסודם את פני המערכה. שחרורה של יפו היה, אפוא, בעל משמעות אסטרטגית מרחיקת לכת והוא הקנה למדינת ישראל עורף בטוח בשעה שחייליה עמדו בחזיתות השונות בקרבות מגן נואשים. כבוד ויקר נתונים בשם האומה ללוחמים במערכה על יפו, שחרפו נפשם למען תקומת ישראל. נרכין נא ראש בגאון ובחרדת קודש לזכרם של הנופלים, ויינון שמם לנצח בתולדות ישראל ובמורשת הגבורה היהודית מדור דור.

חיים הרצוג

"לכאורה אין כיבוש יפו שייך להתקוממות העברית נגד השלטון הבריטי",

אומר מנחם בגין בספרו "המרד", "אך באספקלריה מדינית-היסטורית מהווה הכיבוש פרשה במלחמת השחרור נגד המשעבד. לא במקרה רצו הבריטים לשמור בכל מחיר על יפו [...] יפו הייתה צריכה לאיים על תל-אביב אחרי ה-15 במאי 1948 [...] היא נועדה לשתקה ולרתק אליה את הכוחות העבריים. יפו הייתה מכשיר בידי הבריטים – אולי המכשיר העיקרי – לנסות ולהכניע את היישוב העברי ולהניעו לבקש את 'התיווך' ואת 'האפוטרופסות' הבריטית. גם תכניתו זו של ג'ון סוכלה".

"כיבוש יפו" – מסכם בגין – "הנו אחד המאורעות הגורליים במלחמת העצמאות העברית, אבל כיבוש יפו עלה לנו במחיר יקר מאוד: שלושים ושמונה מפקדים וחיילים, מטובי מפקדינו ולוחמינו – נתנו את חייהם למען תחיה תל-אביב ולמען תחיה האומה".

סוף המסע

דיוקנו של לוחם חופש

"כולנו גויסנו לכל החיים

משורה משחרר רק המוות" ...

(מתוך שירו של אברהם שטרן [יאיר] "חיילים אלמונים")

גידי בעיני עצמו

עשרים ושתיים שנים לאחר מלחמת השחרור שב גידי ומצהיר בראיון עם שלמה לב-עמי:

אילו צריך הייתי להתחיל הכול מחדש — הייתי חוזר על מרבית השלבים בפעולות הארגון בשנים 1945-1948. אינני חושב שהמלחמה בינינו לבין הבריטים (והייתה זו בהחלט מלחמה) חרגה מכללי ההגינות (עד כמה שמלחמה יכולה לכלול את מושג ההגינות). לא חשתי כלפי הבריטים שנאה עיוורת. היו לי רגשות קשים מאוד, אולי אפילו שנאה או רוגז בכמויות עצומות כלפי המדיניות הבריטית — ולחמתי נגדה. אבל לבריטי בתור בריטי, ולחייל בתור חייל, לא נטרתי. ההפך מכך: התייחסתי בכבוד לחיילים שלחמתי בהם. בזתי לנציגי השלטון, שהסתתרו מאחורי גבם. בחיילים הבריטים ראיתי קרבנות של אותה מדיניות שנאבקנו נגדה. לא ראיתי אותם כיוזמיה. תמיד ידעתי שמקור הצרה הוא בלונדון ולא כאן. המקרה היחיד, פרט לתליות, בו שלובה חמת-זעם כלפי הבריטים — ואני מדגיש את עניין התליות כי זה באמת הותיר משקע עמוק — היה בפריצת כלא עכו, כשחייל ירה בשבויים שלנו, מה שהסב לנו את מרבית האבדות באותה פעולה. עד היום טרם החלטתי אם לקבל את ההסבר של הבריטים, שהדבר נעשה על-ידי חייל שקיבל התקפת

עצבים — אמוק, כפי שהם כינו את זה — "למורת-רוחם של המפקדים ואנשי היחידה".

[...] בניגוד ללח"י, שדגל בהרג חיילים ושוטרים בריטים כאמצעי להשגת המטרה — הארגון ביצע פעולות בעלות אופי צבאי. להוציא מכלל זה פעולות תגובה על תליות — הארגון לא הציב הרג בריטים כמטרה. מה שמעניין הוא, שבלחימה השוטפת (שכונתה בזמנו "צמחוניות", על-ידי הלח"י), נהרגו יותר בריטים מבכל סדרת הפעולות של הלח"י. הדבר נבע מהיקף מלחמתו של הארגון. המקרים היחידים שבהם ביצענו פעולות על מנת להרוג, היו פעולות תגובה לאחר תליות. בין אם זה התבטא בתליית הסרז'נטים או בפיצוץ רכבת על חייליה ליד רחובות. בכל הפעולות האחרות, אם נפלו חללים מקרב הבריטים, הדבר נבע מהתקפות על אובייקטים שלטוניים. אינני טוען שסיכנו עצמנו כדי לחסוך חייהם של חיילים בריטים. זאת לא עשינו, הגם שהיינו נוהגים לשגר אזהרה מראש לפני פיצוץ של אובייקט זה או אחר. אישית, הזדמן לי יותר מפעם להרוג עשרות ואולי מאות בריטים, שעה שהיו חסרי יכולת מגן — אך מעולם לא עשיתי זאת וגם לא חשתי כל צורך בכך. המקרים היחידים שיצאנו כדי להרוג — היו בתגובה לתליות.

לא הייתי שלם בזמנו (וגם היום לא) עם שני דברים: מדיניות ההבלגה, שנקטנו בתקופת ה"סוזן", מדיניות ששילמנו עליה בדם, בסבל, ובאבדן חירותם של טובי אנשינו ומפקדינו. וכשאני מדבר על מחיר הדמים, כוונתי גם למחיר ששילמנו כולנו — עקב כך שהמדינה לא הוקמה בגבולותיה ההיסטוריים. וזאת, לדעתי, בראש ובראשונה, משום שהורחקנו מכל עמדה שלטונית באותן עתות הכרעה גורליות. סברתי אז, ואני משוכנע גם היום, שהיה זה אחד ממחדליו הגדולים של הארגון, שלא נאבק להגיע לשלטון. כל ארגון אחר של לוחמי חופש בעולם היה מנצל את עמדת הכוח שהגיע אליה, תוך כדי מלחמה אקטיבית, כדי לחזק את מעמדו הפנימי.

אני חושב שהרבה מחתרות ביצעו פעולות ראויה כלפי האויב האמיתי, כדי שכבוא יום השחרור יתייצבו הם בראש הפירמידה. הארגון עשה באופן הפגנתי את ההפך מזה, והתוצאה — בלי להזכיר את העוול שנגרם לכל לוחמינו, שהורחקו בכוח מכל עמדת מפתח במדינה — שפיכת דמים מיותרת, כדי להגיע לגבולות המדינה של היום; יכולנו להגיע לכך בתום מלחמת הקוממיות ולא כעבור עשרים שנה.

בעיני אחרים

שתקן, עקשן. אהוב על כולם. עניו, אהב את המעשה; שנא את הפרסומת — כזה היה גידי שלנו. לו ראית אותו, מעולם לא היה עולה על דעתך, כי צעיר צנום וצנוע זה כתב, כמו ידיו, דפים שלמים בהיסטוריה הצבאית של עמנו. מניין בא גידי? הוא היה פעם ב"הגנה". הרעיון הביאו אלינו [...]

עול ימים היה — עדיין לא יצא משנות העשרים שלו — שעה שקיבל את הפיקוד על מחלקת התכנון הצבאי של הארגון. את אשר עשה הצעיר המופלא הזה, שכישורו הצבאי גובל ללא ספק בגאוניות, יזכרו הבריטים כל עוד תישא אותם האדמה. החרמות הנשק הגדולות והנועזות ביותר היו פרי מחשבתו, או מעשי ידיו: פריצת כלא עכו, מלון המלך דוד, השמדת המטוסים ושרדות התעופה הצבאיים, בראש ובראשונה — בקסטינה, שם הושמדו למעלה מעשרים מפציצים כבדים — כל זה תוכנן על-ידי גידי. הוא היה הרוח החיה בכל הפעולות הללו. הוא היכה בכריטים מכה גדולה (יחד עם שמשון, מפקד פעולת עכו) בתקופת המצב הצבאי.

גדעון הוא שזכאי לשאת, אחרי שמעון מבית החשמונאים, את השם כובש-

יפו [...]

מנחם בגין (המרד, עמ' 106-112)

***

שמו של גידי הלך לפניו, ועד למקום גלותנו באפריקה הגיע. תמיד, בשיחות אודותיו, שבו ועלו כושרו הטכנולוגי המעולה, כוח ההמצאה שלו ומנהיגותו האמיצה בקרב. בטוחים היינו, שגידי ימצא את מקומו בצבא וישתלב בתפקיד בכיר ביותר. כולנו הצטערנו והתרעמנו על שזה לא קרה. בגין דיבר עליו בהערצה וראה בו גאון צבאי, שלא הזדמן לעם ישראל להפיק ממנו את מלוא התועלת.

אני חוזר ואומר, שפעולת המחתרת, המחתרת הלאומית — היא שהביאה את הבריטים להחלטה שלהם לעזוב את הארץ. אין לי כל ספק, שמה שהשפיע עליהם בכיוון זה, מה שהשפיע על דעת הקהל הבריטי, על אנשים חשובים בפרלמנט הבריטי — היו הפעולות המלחמתיות נגדם, ביניהן — מלון המלך דוד, התקפות על שדות תעופה, על בנייני הבולשת, שחרור אסירי עכו, ולבסוף, הפעולה האחרונה של תליית הסרז'נטים — הדברים האלה, עם כל

אכזריותם ועוצמתם – הם אשר אילצו את כוויין ואת חבריו לעזוב – נגד רצונם – את ארץ-ישראל.

יצחק שמיר (ראש הממשלה לשעבר) בראיון עם המחבר, (1997)

***

עמיחי פאגלין היה ממש גאון בכל הקשור לפעולות צבאיות. ביכולת שלו לחשוב כמושגים לא אורתודוקסיים, במציאת פתרונות שאיש אחר לא היה מעלה על דעתו. צה"ל, לדעתי, הפסיד אדם שיכול היה להיות, צריך היה להיות רמטכ"ל, וכיוון שבא מהאצ"ל, לא ניתנה לו ההזדמנות להתגייס ולהגיע לעמדה הבכירה ביותר, שאין לי ספק שהיה מגיע אליה לו היה משרת בצה"ל. מדי פעם היו לו רעיונות והברקות לא אורתודוקסיים, ותמיד כדאי היה להאזין להם, גם לגבי נושאים שלא היו בתחום עיסוקו היומיומי. הוא לא היה מהנדס במקצועו – אך עסק בעניינים הנדסיים וטכניים בהצלחה לא קטנה, בלי שהייתה לו ההשכלה הפורמלית לכך.

בתקופה שבה שירת כיועץ ראש הממשלה לענייני טרור, שימשתי יושב-ראש ועדת חוץ וביטחון, ואני יודע שבמערכת הייתה הפתעה וגם מידה מסוימת של זלזול, כשבגין מינה את גידי לתפקיד. היו רגילים שלתפקידים כאלה ממנים אנשים שבאו מה"מוסד", אלופים בצה"ל, העיקר – מתוך המערכת. הם לא הכירו אותו ולא ידעו את עברו ואת יכולתו. אולם מהר מאוד נוכחו עם מי יש להם עסק, ובתקופה הקצרה שהספיק לשרת שם – תרם רבות לביטחונה של המדינה.

משה ארנס (ראיון עם המחבר, 1996)

***

לא איכפת היו לו מפלגה ומסגרת – שום דבר, יש מדינת ישראל, ועם ישראל, והוא חייב לשרת אותם.

ואין מעצור לדמיון הזה.

כל זה לא דמיון באוויר, תמיד מלווה בכוח היצירה, עשר אצבעות של זהב, שמתרגמות את הדמיון לעשייה הקטנטנה, שמתחילה עם חיבור הכפתורים והחוטים, ועוברת להמצאות, להמצאות המופלאות – שעשו היסטוריה.

בארץ־ישראל, במרד הגדול, נשבר חוט־השדרה של האימפריה הבריטית. כשאני פוגש בהם, בבריטים, גם היום — עיתונאים, סוכנים תרבותיים — עדיין אינם יכולים לעכל את שאירע אז. איך פתאום נשבר עמוד־השדרה של האימפריה הגדולה. ולגידי, חלק מרכזי ביותר בשבירת חוט־השדרה הזו, ובתור שכזה הוא ייכנס להיסטוריה העברית ולהיסטוריה של האזור, ולהיסטוריה של בריטניה.

שמואל תמיר (דברי הספר, 1978)

***

עמיחי. שיער שחור, עיניים עמוקות, פנים של נזיר. לא דיבר הרבה. עשה עלי רושם רב מאוד. הרושם הזה נשאר [...]

הוא היה איש מיוחד. ראשית — היה אמיץ ללא חת. מעט מאוד אנשים שהכרתי בחיי היו אמיצים כמוהו. זה התבטא בכך שלא ידע מה זה פחד. מבחינתו — כל דבר היה אפשרי; מבחינתו — אי־אפשר היה להיפגע, וגם לא הייתה לכך חשיבות. להיאסר לא בא בחשבון, זה לא יכול לקרות לו, וגם לא לאיש מאתנו. ואיך דבר שלא ניתן לעשותו, אם רק נשכיל לעשותו נכון, במרץ ובאמונה.

זאת ועוד: בעיניי הוא היה מעין נזיר כזה. נזיר [...] גבוה, שחור, פנים מצומקות, שתקן, כמעט זועף. ועם כל זה, כשהיה מחייך, כשהיה "מרכיץ" איזו בדיחה מהצד — זה היה משהו! בבת־אחת האיש היה משתנה. אני זוכר, כשהלכנו לפעולה בתחנת השידור ברמאללה, לקחנו את המרגמה הזו לחסימה — איש מלברו לא הבין מה הולך כאן; מבחינה זו, הוא היה שונה מאתנו. חושבני, שעצם העובדה שהוא בא אלינו מ"הצד השני", הממוסד, עם הערכים של היישוב המאורגן, עם התפיסה הסוציאליסטית דאז, למרות שהגיע מבית אמיד, לא פרולטרי; הייתה בו מין ישראליות כזו, מין פשטות, קצת זרה למחנה שלנו, בעל הגישה הז'בוטינסקאית של ה"הדרר" — גישה שהמסורת היהודית, הדת היהודית, הטביעו עליה את חותמן — בניגוד לגישה הרבולוציונרית (של המהפכה הרוסית), שאימץ "הצד השני". היינו אולי יותר יהודים ממנו, אולם הוא היה יותר ישראלי מאתנו. ולכן, במידה מסוימת חשנו קצת "זרות" בקרבתו, אולי משום שהיה משכמו ומעלה, משום שהיה אמיץ יותר ובעל מעוף. אולי מכאן נבע השוני. ואם באים לנתח

את פעולותיו הגדולות, בפרספקטיבה של אותה תקופה דלת אמצעים, שהכול היה בה פרימיטיבי ווינגייט נחשב לאיל מבחינה אסטרטגית – אינך יכול שלא לחוש בגאונות של אותו מפקד נועז ורב-תושייה – ובלי להמעט חלילה כהוא זה בחלקם של יתר המפקדים בארגון, ובתרומתם להצלחת המרד – אינך יכול שלא להודות, שהאיש שהגשים אותו "מרד", הלכה למעשה – היה גידי.

יש בכך כדי להסביר, אולי, את דחיקתו מהחיים הפוליטיים ושיבתו לחיים האזרחיים, שעה שכולם בחרו בקריירה פוליטית.

הוא כאילו יצא מן המחנה, כאילו לא היה שייך אליו. הוא מילא את חלקו – ויצא ממעגל המשחק. בחינת "הכושי עשה את שלו – הכושי קם והלך..."

גידי היה ונשאר דמות הירוואית יוצאת-דופן, גבוה משכמו ומעלה מכל היתר, שהגורל הציבו באחת השעות המכריעות של המאבק בראש הפירמידה של המלחמה בכריטיים. וכשזו נסתיימה – נסתיים גם תפקידו.

צה"ל של היום אינו יכול לקלוט אדם כמו עמיחי ולתת לו תפקיד מרכזי. צה"ל הוא מכונה גדולה, משומנת, הפועלת על-פי דפוסים מוגדרים. בצה"ל אין מקום לרבולוציונר עם רעיונות מהפכניים, אין מקום לאינדיבידואליסט בנשמתו, שאינו מסוגל לקבל על עצמו מרות וכפייה מחשבתית. אנשים כגידי אין להם מקום בצה"ל של היום.

צה"ל של 1948 – זהו סיפור אחר. בצה"ל של 1948 גידי יכול היה להיות אחד המפקדים המעולים, בפיקוד שדה או בתכנון פעולות, אף כי אין ספק שהיו מקצצים בכנפיו. ברייה כזו לא יכולה הייתה להיות במנגנון כה גדול ומורכב. כמו שווינגייט לא היה מתאים להיות במסגרת של הצבא הבריטי, הוא היה מפקד וקצין מעולה לתפקידים מיוחדים. הוא היה פולט את עצמו מצה"ל – זה לא היה בשבילו. זוהי, לפחות, דעתי אני.

מבחינה נפשית – הוא היה אינדיבידואליסט, הוא לא היה מתפשר עם שום דעה שאינה תואמת את רוחו ואת קו מחשבתו. ובמכונה כמו צה"ל, לא יכול היה למצוא את מקומו.

אל"ם (מיל') יהודה נאות (גלובמן) (ראיון עם המחבר, 1997)

***

הוא היה בחור מוצק, שריירי, רוזה, ודרוך, ממש דרוך כמיתר. המרץ שלו היה בלתי נדלה. החריצות שלו והדבקות שלו במשימה לא יתוארו. הוא יכול היה, לפעמים, לא לישון שניים או שלושה לילות ולעבוד 48 או 72 שעות רצופות, כאשר הדבר היה דרוש. וברגע שהוא היה נרתם לאיזה פעולה, אז אתה יודע, האש הפנימית הייתה בוערת בקרבו, ועד שהדבר היה נגמר, היא לא הייתה כלה.

זה היה שילוב של אדם אחד, שכלל בתוכו את הכול. אדם, שתכנן את הנשק, כיוון שלאצ"ל לא היו מאגרי נשק, אפילו לא כפי שהיו ל"הגנה". כל דבר צריך היה לייצר כמו ידיו. ייצר את הנשק, הדריך את חבריו, הכין, תכנן את הפעולות על הנייר; יצא לסייר בשטח לפני הפעולה כדי להבטיח את הצלחתה, כדי להבטיח את דרכי הנסיגה; פיקד על הפעולה עצמה; לא חזר עד שלא אסף את אחרון הנפגעים או אחרון הפצועים והביאו למקום מבטחים, ואל תשכח, שבממדים של התקופה ההיא, הפעולות היו מדהימות ברמת התעוזה שלהן.

עמיחי לא היה איש נאומים, אך ידע להלהיב אנשים בכושר הביצוע המדהים שלו, בדבקותו הבלתי נלאית במשימה, בכשרונותיו למצוא פתרון לכל בעיה. לאחר פטירתו הגיעני מכתב מידיד, ששהה באותה העת בשוויץ והכוונה לאיש פלמ"ח לשעבר, זאב לוי, ששימש בשעתו כשגריר ישראל בקניה – י"ע. כשעמיחי עמד בראש אגף המבצעים של האצ"ל – שירת אותו חבר בשורות הפלמ"ח, וכך הוא כותב: אתה אינך יודע, ומעודי לא דיברתי אתך על כך, אולם לי ולדורי גידי היה מעין אגדה חיה, התגלמותן של אותן מידות, שהיו אותות חיינו באותה תקופה – יושר, אומץ-לב, תושייה ומסירות אין קץ לעם. לא הייתי מפקודיו, אך שמו הילך באוהלי פלמ"ח ודיברנו בו בהערצה..."

ואם כך הוא נראה בעיניהם של לוחמים שלא נמנו עם אוהדי האצ"ל – נקל לתאר את ההערצה שרחשו לו פקודיו.

יצחק פאגלין

***

זכור לי טיול אחד, שהלכנו ברגל דרך החולות עד הירקון (כל צפון תל-אביב לא הייתה). חיפשנו לטאות, חיפשנו נחשים, זה היה מעניין. ישבנו שם

בצל של איזה ג'ומעס, אני מעריך שזה היה צפונה מעיריית תל-אביב של היום, ונכנסנו פתאום לאיזה שיחה מוזרה — מה היית רוצה להיות אילו ניתן לך לבחור. אני אמרתי לו — "אני רוצה להיות צייר". הוא אמר לי — "אני רוצה להיות מפקד". זה היה בנערותנו. אנחנו עוד לא ידענו מה זה להיות מפקד — הוא כבר רצה להיות מפקד.

שאלתי אותו — "מפקד של מה?"

"תלוי באיזה זמן" — אמר — "בהתחלה אני רוצה להיות מפקד במחתרת, ואם תהיה לנו מדינה — אני רוצה להיות מפקד של הצבא. לא פחות ולא יותר".

היה לו איזה כשרון לשאת באחריות בלי גבול. בכל פעם שהוא תפס או קיבל את הפיקוד, הוא נשא באחריות עד הסוף. מי שהיה אתו — יודע את זאת.

היינו מטיילים הרבה לפני שנכנסנו לאצ"ל, והיינו מדברים. היינו מדברים הרבה. הוא היה חולם. היה אומר: אנחנו נגיע לעצמאות, לעצמאות במדינת ישראל. זה היה חלום כל-כך רחוק אז. "אני אעשה הכול בשביל להגיע לזה", אמר.

והייתי אומר לו: "עמיחי, אבל מה יהיה אחר-כך? מה אתה רוצה לעשות חוץ מאשר להביא לעצמאות? מה אתה רוצה לעשות אחר-כך?" והוא היה משיב: "אחר-כך, אחרי שתהיה עצמאות, התפקיד שלי יהיה לשמור עליה, שהיא תימשך".

דוד דנן (דברי הספר, 1978)

***

קודם כול התרשמתי, שהבחור הזה אינו יודע פחד. כולנו עשינו משהו, אבל אני, למשל, צריך הייתי תמיד להתגבר על פחד פיסי שעה שעמדתי להסתכן. אצלו זה כמעט ולא היה קיים. זוהי תופעה מיוחדת, שלא נתקלתי בה קודם לכן. בחור שהיה נכון לכול — כמובן כאידיאליסט, כפטרויט, לא כאיש העולם-החתון — ללא היסוס, ללא ספקות, ללא רתיעה וללא מורא. אישיות יחידה במינה, בעלת אופי עצמאי. אינדיבידואליסט, ללא פשרה, הנאבק בקנאות עבור הרברים שהאמין בהם. קשה היה לשתף עמו פעולה; דמות כזאת, בעלת תכונות של מנהיג מלידה, אי אפשר לנהוג בה כדרך ההמון;

צריך להתאים לה את התפקיד, את השליחות — וזה לא היה קל. אליהו לנקין

***

"הוא היה גאון בצורה שבה תכנן את המבצעים. ההגדרה המאפיינת את גידי במיוחד, היא כזאת: באם רצונך לנצח את האויב — הקדם אותו במאית של שנייה. כזה הוא היה.

אתמקד במבצעים שגידי הכין, תכנן, ועל חלק מהם פיקד ישירות. הייתי אומר ש"אניות הדגל" בתקופת גידי, גם מבחינה היסטורית, היו פיצוץ מלון המלך דוד, פריצת כלא עכו, ותליית הסרז'נטים.

בפיצוץ מלון המלך דוד החלה, למעשה, הספירה לאחור של עזיבת הבריטים את הארץ.

הפעולה השנייה, פעולת הפריצה לכלא עכו — שילוב מתוכנן של כוחות קומנדו, תחכום על-ידי הסוואה, שילוב של מודיעין, של מציאת נקודת תורפה, "בטן רכה" שדרכה פרצו פנימה, וניצול הניסיון של הלוחמים, החלק ההסוואתי — כל זה יחד מציין את פעולתו של גידי, שהיה האחראי כמפקד הפעולה, לא פיקד, אבל תכנן את הפעולה.

"הקש ששבר את גב הגמל" היו ההחלטה והביצוע, החלטה קשה עד מאוד, וביצוע עוד יותר קשה — וזה תליית הסרז'נטים. התוצאה הישירה ביותר הייתה הפסקת התליות של לוחמים, לוחמי האצ"ל והלח"י בארץ.

אליזבט מונרו, היסטוריונית בריטית ופרופסורית באוקספורד, מצטטת מברק ששלחו השלטונות הבריטיים לשר המלחמה הבריטי ולמפקד הצבא במזרח-התיכון — יומיים לאחר תליית הסרז'נטים. באותו מברק ניתנת ההוראה להכין את הכוחות ליציאה מארץ-ישראל ולהסיג אותם לעבר המחנות במצרים.

מי שמנתח את המצב, יכול להסיק מהעובדות החשובות והפשוטות האלה, מהממד הגדול והעצום של שלושת המבצעים האלה — שכאמור, תכנן אותם גידי, וכקצין מבצעים היה אחראי על ביצועם — את חלקו של גידי בסילוקו של השלטון הזר מארץ-ישראל.

יצחק אבינועם (ראיון עם המחבר, 1996)

***

בין שרגא עלים (חיים טויט) לעמיחי פאגלין נרקמו יחסי ידידות, שהניבו שיתוף פעולה פורה למן היום הראשון להיכרותם. עדיין חיה בזיכרונו של שרגא פגישתם הראשונה, כמו היה זה רק אתמול:

את הרעיון יזם איתן לבני. היה זה בתקופה שלאחר הפילוג עם אברהם שטרן, וכמו רבים אחרים, החלטתי ליטול לעצמי חופשה קצרה מפעילותי באצ"ל — פסק זמן ראשון מאז הצטרפתי לשורותיו ב-1938.

והנה, באחד מימות הקיץ של שנת 1943 מתקשר אלי איתן לבני: "הגיע הזמן שתחזור לעבודה מלאה בארגון", אמר, "אני שולח אליך בחור שישוחח עמך על כך; מכל מקום, כדאי לך להכירו, בטוחני שתמצאו שפה משותפת". באותה תקופה כבר הייתי בעל בית מלאכה למסגרות ולאינסטלציה; התחלתי "להריח" קצת כסף, וזה מצא חן בעיני [...]. לא קסם לי לשוב ולהסתבך בבעיות המחותרת, עתה זה מלאו לי 21 שנה והייתי בעיני מבוגר ו"זקן" לעיסוקים מעין אלה. אלא שאיתן התעקש ולא רציתי לפגוע ביחסי הידידות שנרקמו בינינו במחותרת. "בסדר" — אמרתי — "שלח את הבחור ונראה...". וכשהופיע — לא היה שום צורך להציגו. ידעתי שזה הוא אף כי מעודי לא ראיתיו קודם לכן: גבוה, עיניים שחורות, מכנסיים קצרצרים, סנדלים תנ"כיים. העיף מבט בוחן קצר על הסביבה והמתין בסבלנות סמוך לפתח עד שאסיים להתמקח עם אחד הלקוחות. ושעה שעמד שם, שעון בתנוחה מרושלת, שכה אפינה אותו (כפי שלמדתי בעתיד), לא יכולתי שלא להשוותו עם דמותו האגדית של גריבלדי, גיבור מלחמת השחרור של איטליה, שתמונתו התנוססה באותה עת מעל גבי פלקטים בחוצות תל-אביב, בעקבות סרט קולנוע.

כשהתפנית לבסוף מעיסוקי, הפליט לעברי בשמץ של חיוך: "אתה שרגא." "כן" — השבתי — "ואתה בטח גריבלדי..."

"עדיין לא" — אמר, ושנינו פרצנו בצחוק.

באותו רגע הבנתי בצורה מוחשית את מושג הכימיה ביחסיהם ההדדיים של בני-אדם.

פעם, לעת מצוקה, באתי לשפוך את לבי לפניו. הוא האזין לי בסבלנות, וכשכיליתי לדבר, נעץ בי מבט ארוך ואמר בקולו השקט, והדברים שהשמיע אז עדיין מהדהדים באוזני ויוסיפו ללוותני עוד ימים רבים: "חיים" — אמר — "אנחנו כולנו חיים בנס. אינני פטליסט במשמעותה המלאה של המילה,

אולם אני מאמין שמה שצריך לקרות, כמעט אי-אפשר למונעו. אלה הם חיינו וזהו הגורל שבחרנו בו מרצוננו החופשי. תירגע – ותמשיך לצעוד קדימה במסלול שקבעת לעצמך. עלינו להמשיך, ככל שהדברים תלויים בנו, לעבר המטרה שהצבנו לעצמנו. ומעבר לזה – אשר חייב לקרות – יקרה ממילא”.

במילים אלה, שנאמרו בטון שקט ורגוע, ביטא למעשה עמיחי פאגלין את כל פילוסופיית החיים שלו, ועל-פיה נהג משחר נעוריו ולכל אורך מסלול חייו הסוערים; בפעולות הנועזות, שתכנן וביצע במאבק חסר הפשרות נגד הבריטים בשנים 1944-1948, כשהוא נע זקוף קדימה, דבק במטרה, ללא מורא, ללא היסוס, ללא פחד – עד שיד הגורל האכזרית השיגתהו ב־1978 בתאונת דרכים הרת-אסון, בה קיפד את חייו יחד עם רעייתו, ציפורה, שליוותה אותו בנאמנות מימי המחתרת עד לסוף הטרגי.

שרגא עליס (ראיון מוקלט עם המחבר, 1996)

לנצח עמיחי

יום שבת, 28 בינואר 1978.
שמים כחולים ושמש אביבית מלטפת.
עמיחי חזר אתמול מארצות-הברית. כל המשפחה יוצאת לבקר את הבת,
גליה, בחיפה.
נרי מצרף את החברה.

בדרך חזרה עוברים את עוספייה. גידי מכיר שם מסעדה טובה.
עוצרים לשעה קלה. ושוב יוצאים לדרך. בצומת זכרון-פרדיס פורץ ויכוח
בין נרי לעמיחי — איזה מסלול לבחור, את הישן או את החדש?
ההכרעה נופלת על כביש החוף.
נרי אוהז בהגה ולצדו חברתו.
שני ההורים — ציפורה ועמיחי — מתפרקים מאחור.
הכביש חלק והתנועה דלילה.
מכונית נוסעים קטנה מבצבצת על קו הרקיע.
נרי מעיף בה מבט חטוף וממשיך בנהיגתו.

פתאום זה קרה. הרכב שממול סוטה ממסלולו ודוהר הישר לעברם.
במאמץ עליון מנסה נרי להטות את ההגה שמאלה — הוא איחר.
חבטה עמומה — ואחריה דממה כבדה.

***

נרי התעורר בבית החולים בחדרה. לצדו שכב האב, פניו חבושים.
 "מה קרה?" — שאל.

"תאונה!" — מלמל עמיחי.

"מי נהג?"

"אתה!"

הכול היה מטושטש. לא זכר דבר.

בסמוך שכבה החברה, "סרק בחוליה".

הראש עמד להתפוצץ. עמיחי נפגע בעין, ביד — לבד מפציעות פנימיות.

על האם הוא לא הספיק לשאול. שוב איבד את הכרתו.

ציפורה כבר לא הייתה בחיים.

שלושים יום נאבק עמיחי על חייו בבית החולים בתל-השומר. כשנדמה היה
 שהנה התגבר סוף-סוף — ניצח אותו קריש זעיר.

גידי, שיצא שלם מעשרות קרבות — נוצח על-ידי קריש קטן, שחדר עד

למוח ושיתק אותו לנצח.

הוא נפטר בליל-שבת, 28 בפברואר 1978 — חודש בדיוק לאחר התאונה.

***

"התכוננו לעשות לו מסיבה, 'מסיבת שחרור' קראנו לזה" — קונן בעצב דוד

דנון — "חשבנו, כשיגיע הביתה מבית החולים, אזי כולנו נשיר יחדיו. איזה

שיר נשיר? משהו מימי המחתרת — היכן הנוסטלגיה?!

"ואז, תוך כדי נהיגה, שמעתי ברדיו צליל מוכר, שהעביר בי רטט: 'חי

לנצח עמיחי', שירו של ירון לונדון. כולנו הכרנו את השיר. החלטתי אפוא

— את זה אני לומד לנגן על גיטרה, וכשעמיחי ייכנס, נפצח בזמר: 'חי לנצח

עמיחי'.

"ולא זכיננו."

(ראיון המחבר עם פרופ' דוד דנון, 5.8.1996)

[...] לכל כדור יש כתובת, מי יידע היכן כתובתו וביתו?
אם לעמיחי אין כתובת – איך כדור יתפוש אותו? או־טו־טו?
ועל־כן מי שרוצה לחיות גם בסיום הקרב, אז מוטב –
כן, מוטב לו להיות שני צעדים מאחוריו, אחוריו...
אל־נא, ידידי, תבכו את עמיחי, זה תמיד מוקדם מדי,
חי לנצח עמיחי, עמיחי [...]

ירון לונדון

הערות

הערות לפתח דבר

1. ציטוט מפיו של וינסטון צ'רצ'יל כמובא על-ידי הסופר והמחזאי בן הכט — Ben Hecht, *Perfidy*, New York, 1961, p. 40.
2. תיאורו של גידי בפי אל"ם (מיל") יהודה נאות (גלובמן), בראיון עם המחבר, 1997.
3. "נרבה, מי גירש את הבריטים מארץ-ישראל" [HC Deb., Vol. 432, cols. 1302-1306].
4. יצחק שמיר היה בין אסירי המחתרת שהוגלו על-ידי הבריטים לאריתריאה.
5. דברים שנשא מרדכי ציפורי במלאות 15 שנה למותם של ציפורה ועמיחי פאגלין.
6. ראיון מוקלט של המחבר עם אל"ם יוסף יריב, 30.1.1997.
7. מי שהציע לפנות לגידי היה לא אחר מאשר ראש הממשלה ושר הביטחון דאז, לוי אשכול. כך מספר בנו של עמיחי פאגלין, נריאל, כפי ששמע מפיו של אביו — ראיון המחבר עם נריאל.
8. מנחם בגין בדברי הספר לעמיחי פאגלין ולציפורה, רעייתו.
9. ראיון מוקלט של המחבר ב-17.12.1996 עם עזריאל נבו, ששימש באותה תקופה קצין אמ"ן ליד משרד ראש הממשלה.
10. **ידיעות אחרונות**, 16.9.1977.
11. מרדכי ציפורי בטכס אזכרה לעמיחי ולציפורה פאגלין ב-1993.
12. בני מהרשק היה הפוליטרוק של הפלמ"ח (קצין תעמולה והסברה).

הערות לפרק "כך זה התחיל"

1. ראיון מוקלט עם המחבר ב-1969.
2. כ"ג יורדי הסירה — עשרים ושלושה מבחירי ה"הגנה", מהם ותיקי הנודדות, הפו"ש,

פלוגות הלילה המיוחדות והפרו"ם, שיצאו ב־18 במאי 1941, בלוויית קצין בריטי – מייג'ור אנתוני פלמר – למשימת חבלה בבת־הזיקוק ליד טריפולי בלבנון, ועקבותיהם לא נודעו. התקשרות אחרונה עם הסירה הייתה בצוהרי יום ההפלגה ומאז נשמרה דממת אלוט. היעלמם של הכ"ג והמלווה הבריטי נותר בגדר מסתוריות מאז ועד היום.

בספרו "עת לספר" (עם עובד, 1974) מגולל דוד הכהן את הפרשה, תוך האשמות חמורות כלפי יצחק שדה כאחראי לאסון, בהיותו פוסק אחרון לפעולה, "על שהסכים למבצע כה מסוכן ונועז, בלי שניתן לנו זמן מספיק להכנות".

יתר על כן, דוד הכהן טוען בספרו שהייתה זו פעולה מיותרת לחלוטין: "עוד בשלב המשא ומתן עם הבריטים ב־1941 תהו – הוא, יצחק שדה וגם הקצינים הבריטיים הידידים – לשם מה דרושה כל הפעולה ומה הגיונה הנראה".

3. ראיון עם המחבר באוקטובר 1996.

4. אליהו בית־צורי היה חבר אצ"ל, ולאחר מכן הצטרף ללח"י. עלה לגרדום בקהיר ב־22.3.1945, יחד עם חברו אליהו חכים. השניים התנקשו בחייו של הלורד מוין בקהיר, נלכדו ונידונו למוות. ב־26.6.1975 הועלו עצמותיהם לארץ ונטמנו בהר הרצל בטקס צבאי.

5. סטרומה – ספינת מעפילים, שטובעה ב־24.2.1942 בים השחור ורק אחד מ־770 נוסעיה ניצל. הפליגה מרומניה בדצמבר 1941. כחורשיים עגנה, עם המעפילים, בנמל איסטנבול. המוסדות היהודיים ביקשו מהבריטים לאפשר את כניסת המעפילים לארץ־ישראל, על־חשבון מכסת הרשימות המצומצמת במסגרת הספר הלבן, ולפחות להעלות את הילדים שבספינה. הבריטים דחו את כל הפניות הללו, וב־23.2.1942 הורו השלטונות התורכיים לקברניט "סטרומה" לחזור לים השחור, למרות שמנוע הספינה לא פעל. ספינת־גרר תורכית גררה את "סטרומה" לים הפתוח ועזבה אותה שם. "סטרומה" נסחפה על־ידי הגלים, ובהיותה במרחק כשני ק"מ מהחוף נשמע קול נפץ עז והספינה טבעה. היה זה האסון הגדול ביותר שפקד את מפעל ההעפלה בכל שנותיו, וחותרו על היישוב היה רב במשך שנים. תקופה ארוכה סברו שצוללת גרמנית היא שהטביעה את "סטרומה", או שהספינה נפגעה ממוקש ימי. כיום ידוע שצוללת סובייטית היא שהטביעה אותה, מבלי לדעת את זהותה. (לכסיקון כוח המגן – ה"הגנה", בעריכת ד"ר מרדכי נאור, עמ' 310).

6. איתן לבני בערב אזכרה לגירי ב־1978.

7. עם־לוחם – בשלהי 1943 יזמו אישים שונים מהתנועה הלאומית, מה"הגנה" ומיוצאי הצבא הבריטי, הקמת מסגרת חדשה למאבק משותף נגד הבריטים. על־פי הצעתו של

יגאל הורוביץ, חבר המרכז הארצי של הנוער העובד, הוחלט לקרוא לגוף המאוחד "עם-לוחם". ליוזמים הצטרף עסקן רביזיוניסטי חשוב, ד"ר בנימין לובוצקי-אליאב. ב-6.11.1943 הודיע "עם-לוחם" בתחנת השידור של אצ"ל על קיומו ועל תכנית פעולתו – חידוש המאבק האנטי-בריטי הפעיל במסגרת לוחמה בעלת אופי כללי ורחב. בגיליון הבכורה (שהיה גם האחרון) של ביטאונו "עם-לוחם" (1.11.1943) תואר הגוף החדש כ"התאגדות חוגי נוער שגמרו ואומר לשים קץ לאפס המעשה".

מפקדתו המבצעית אימצה את רעיונו של גידי באימפרוביזציה קלה: במקום "חיסולו" של הנציב העליון הרולד מק-מייכל – לחטוף אותו, לעצרו ולהעמידו לדין באשמת "כניסה בלתי חוקית" לארץ-ישראל ולבסוף לגרשו לחופי קפריסין. לתכנון הפעולה היו שותפים מרידור, לנקין, ואהרון קדישמן (לימים ד"ר אהרון בן-עמי) – שהיה אז סמל במשטרת היישובים העבריים והופיע כמדים.

קבוצת "עם-לוחם" התפוררה בתוך זמן קצר, בשל לחצים כבדים שהפעילה צמרת ה"הגנה" על חברי הארגון שהשתייכו לקבוצה זו. ה"רווח" היחיד מהפרשה היה, אולי, הצטרפותו של אהרון קדישמן לאצ"ל.

8. ג' מאלי הועמד לדין משמעתי על הפרת פקודת מפקד הארגון, בסרבו לספק אנשים ונשק ביום הפעולה, וב-29.12.1943 פוטר מתפקידו וסולק לשנה משורות האצ"ל.

9. ראיון המחבר עם פרופ' דוד דנון, 1996.

10. C.I.D. – Criminal Investigation Department – מחלקת החקירות הפלילית של משטרת המנדט.

11. איתן לבני, **המעמד**, עמ' 78-79.

12. דוד ניב, **מערכות הארגון הצבאי הלאומי 1944-1946**, עמ' 173.

13. "בפעולה הזו נטלו חלק מרכית מפקדי הח"ק", סיפר נחום סלונים, ממארגני המבצע וממשתתפיו. "רובנו הגענו למקום לא חמושים, והנשק היחיד שעמד לרשותנו, היה [...] שני אקדחים". (ראיון המחבר עם נחום סלונים, 25.12.1996).

14. ראיון ש' לב-עמי עם עמיחי פאגלין ב-27.11.1970, האוניברסיטה העברית, המכון ליהדות זמננו.

15. מנחם בגין, **המרד**, עמ' 264.

16. עדות מרק קהאן (אלכס) – תמליל עדויות על תקופת המחתרת, סליל 5 – ארכיון ז'בוטינסקי.

17. יותר משני מיליון דולרים וחצי על-פי שער הלא-י דאז.

18. ציפורה פרל מצפת, לימים רעייתו של עמיחי פאגלין.

19. עדותו של ברוך ויינר (קונוס), "פעולת קסטינה" – ארכיון ז'בוטינסקי.
20. **ידיעות אחרונות**, 10.1.1969.
21. זכרם נצח, עמ' 109.
22. י' נדבה, **דרכו של לוחם עברי**, עמ' 29.
23. את"ה, עדות יגאל אלון על "תקופת המרי", 26.3.1970.
24. איתן לבני, **המעמד**, עמ' 187.

הערה לפרק "שורשים ומקורות"

1. יצחק פאגליץ על גידי בראיון עם המחבר ב־8.12.1996.

הערות לפרק "פרשת מלון המלך דוד"

1. ג' בויר בל, **ציון הלוחמת**, עמ' 170. (להלן: בויר בל.)
2. **כל העיר – ירושלים**, 25.9.1981.
3. **ידיעות אחרונות**, 23.7.1946.
4. בויר בל, עמ' 172-173.
5. עורך **הפלסטיין פוסט** ולאחר מכן **הג'רוסלם פוסט**.
6. ג'וליאן מלצר שימש באותה עת ככתב הניו־יורק **טיימס** בארץ ועבר גם עבור סוכנות רויטר ועיתון **פלסטיין פוסט**.
7. תכנית רדיו ב"קול ישראל", רשת א', "כדי החלב שרעמו", 20.6.1969. (להלן: תכנית רדיו.)
8. אברהם שי, **כדי החלב שרעמו**, עמ' 55.
9. תכנית רדיו, לעיל.
10. **ספר תולדות ה"הגנה" – "ממאבק למלחמה"**, חלק שני, עמ' 804, 805, 808, 841, 853.
11. ראיון המחבר עם שרגא עליס, אוקטובר 1996.
12. בויר בל, עמ' 170; ישראל לוי, "פיצוץ מלון המלך דוד" – ארכיון ז'בוטינסקי.
13. ראיון מוקלט של אבינועם עם ישראל לוי (גדעון) ב־15.11.1968 – ארכיון ז'בוטינסקי; **ידיעות אחרונות**, 22.7.1966.
14. סקירה של ישראל לוי על פעולת מלון המלך דוד – ארכיון ז'בוטינסקי.
15. ישראל גילי, "דברים בסמינר התפוצות", 25.5.1981. (להלן: גילי, "דברים"); "הבהרות לדברים בסמינר התפוצות", 9.8.1983. (להלן: גילי, "הבהרות לדברים"). ארכיון יד

- טבנקין, חטיבה 15, מכל 172, תיק 5 (מסמכים 1, 9).
16. מנחם בגין, **המרד**, עמ' 294, 295.
17. **ידיעות אחרונות**, 22.7.1966.
18. תשובות משה סנה לשאלותיו של סלוצקי (עורך **תולדות ה"הגנה"**), את"ה 4681 – 80/158/2.
19. **ידיעות אחרונות**, 16.1.1959.
20. צילום המסמך המקורי שנשלח למפקדת אצ"ל על-ידי ראש המפקדה הארצי של ה"הגנה" (הרמ"א), משה סנה – החתום "מ.". "שלושת הג'נטלמנים" המוזכרים בסעיף ד' הם שלושת הקצינים הבריטים שחטף האצ"ל כבני ערובה למנוע את תלייתם של שמחון ואשבל, שנידונו אז למוות (קיבלו חנינה בעקבות חטיפת הקצינים). הביטוי "ט' אישי" בסעיף ו' פירושו "טרור אישי".
21. ראיון המחבר עם שרגא עליס, אוקטובר 1996.
22. ראיון מוקלט של המחבר עם אלימלך שפיגל, 21.1.1997.
23. ראיון עמרמי עם אבינועם, יולי 1968 – ארכיון ז'בוטינסקי; תכנית רדיו, לעיל.
24. ישראל לוי, "פיצוץ מלון המלך דוד" – ארכיון ז'בוטינסקי.
25. ראיון אבינועם עם שרה גולדשמידט, 20.10.1968 – ארכיון ז'בוטינסקי.
26. ראיון המחבר עם שרגא עליס, אוקטובר 1996.
27. א' שי, **כדי החלב שרעמו**; ראיון אבינועם עם ישראל לוי, 15.11.1968 – ארכיון ז'בוטינסקי.
28. **ידיעות אחרונות**, "7 ימים", 17.8.1890.
29. ראיון המחבר עם גידי, 1969.
30. **ידיעות אחרונות**, 22.7.1966; תכנית רדיו, לעיל.
31. ישראל גילי – ארכיון יד טבנקין, חטיבה 15, מכל 172, תיק 4, מסמכים 14-15; "ארי בסוגר", תכנית רדיו בגלי צה"ל.
32. גילי, "דברים", לעיל.
33. עדות יגאל אלון – ארכיון יד טבנקין, חטיבה 15, מכל 172, תיק 6, מסמך 7.
34. עדות דב צסיס – ארכיון יד טבנקין, מכל 172, תיק 6, מסמך 5.
35. בגין, **המרד**, עמ' 299.
36. ישראל גילי – ארכיון יד טבנקין, מכל 172, תיק 5, מסמך 1.
37. גילי, "דברים", לעיל.
38. עדות סנה – את"ה 4681/2 ה' 80/158.

39. ארכיון יד טבנקין – מכל 172, תיק 6, מסמך 18.
40. כעבור 20 שנה, בסימפוזיון שערך עיתון **מעריב** עם שלושת ראשי המחותרת דאז – מנחם בגין, נתן ילין מור ומשה סנה – אמר סנה: "יכול להיות שאני מתחרט היום, ששאלתי את ועדת X".
41. ערות סנה – את"ה – 80/158.
42. גילי, "דברים", לעיל; "הבהרות לדברים", לעיל.
43. ערות יעקב ינאי (יאן) בפרשת מלון המלך דוד – ארכיון יד טבנקין, מכל 172, תיק 6, מסמך 14.
44. ערות גילי – 30.10.1970. ארכיון יד טבנקין מכל 172, תיק 6, מסמך 18.
45. ישראל גילי – ארכיון יד טבנקין, חטיבה 15, מכל 172, תיק 4.
46. בגין, **המרד**, עמ' 300.
47. ראיון המחבר עם צבי ברזל, 26.9.1999.
48. סימפוזיון ראשי המחותרות שערך עיתון **מעריב** ב-1966 בהנחייתה של גאולה כהן.
49. בגין, **המרד**, עמ' 300.
50. ראיון המחבר עם שרגא עליס, אוקטובר 1996.
51. תיאורו של אבינועם כפי שנמסר ל-C.I.D. על-ידי ריינהולד – את שמו האמיתי הוא לא ידע (ראה הפרק "פיצוץ תחנת הרכבת בירושלים").
52. ראיון י' עמרמי עם אבינועם, 1968 – ארכיון ז'בוטינסקי.
53. אחת מידידותיו הירושלמיות, שעמה קיים ריינהולד קשרים רומנטיים (דו"ח תמיר על ריינהולד – ארכיון ז'בוטינסקי); ערות אבינועם בראיון עם תבין, 1954 – ארכיון ז'בוטינסקי.
54. טרסטון קלרק, **בדם ואש**, עמ' 131-132.
55. לימים ניסה גנרל בארקר להכחיש את דבר קיומה של השיחה הזו בינו לבין קמפבל. על כך מעיר טרסטון קלרק: "תיאור פגישתם של בארקר וקמפבל מתבסס על ראיון עם קמפבל. בארקר אינו זוכר דבר על פגישה זו ועל הרמז, שהודלף למודיעין בדבר ההתקפה המתוכננת וסבור שקמפבל טועה. המחבר מכל מקום בחר בגרסתו של קמפבל. לקמפבל זיכרון ברור ומפורט על פגישה זו והוא נחוש בדעתו, שהיא אכן, התקיימה. לגבי כל הפרטים התבררה עדותו של קמפבל כנאמנה לחלוטין". (**בדם ואש** – הערות, עמ' 244-245).
56. סקירה של ישראל לוי על הפעולה – ארכיון ז'בוטינסקי.
57. ראיון מוקלט של המחבר עם אלימלך שפיגל, 21.1.1997.

58. 'י' בנאי, **חיילים אלמונים**, עמ' 468.
59. שם.
60. ראיון מוקלט של אבינועם עם ישראל לוי, 15.11.1968 — ארכיון ז'בוטינסקי; א' שי, **כדי החלב שרעמו**.
61. ראיון המחבר עם שרגא עליס, אוקטובר 1996.
62. הוויכוח בלח"י בין קצין המבצעים, בנאי, לבין האחראי על הסניף, ראובן, שהתנגד בתוקף למבצע — נמשך כמעט עד ל"שעת האפס". כ"ב 11:25 — מספר בנאי בספרו **חיילים אלמונים** — היה ברור שגידי לא יבוא עוד, והם חזרו לתל-אביב.
63. ראיון המחבר עם אהרון סרובניק, 21.11.1998.
64. **ידיעות אחרונות**, 22.7.1966.
65. ראיון אבינועם עם ישראל לוי, 3.3.1967 — ארכיון ז'בוטינסקי; עדות ישראל לוי, "פיצוץ מלון המלך דוד" — ארכיון ז'בוטינסקי.
66. דו"ח מסכמ מ"15.8.1946 של ענף חקירות מיוחד במודיעין הצבאי הבריטי (C.S.M.) על פרשת מלון המלך דוד (מסמכי ה" C.I.D., את"ה 8138 א') ועדותו של יוהנס קונסטנטידס למחרת האירוע במשטרת המנדט (את"ה 68138/32).
67. סקירה של ישראל לוי על הפעולה — ארכיון ז'בוטינסקי.
68. ראיון המחבר עם אהרן סרובניק, ששמע על תקרית הנפצים מפיו של יהושע גל.
69. עדות הסמלת בראון לפני החוקר הצבאי דיוונלד (C.S.M. - S.I.B.), מסמכי C.I.D. — את"ה 8138/41 א'.
70. **ידיעות אחרונות**, 22.7.1966.
71. מסמכי ה" C.I.D. על פרשת מלון המלך דוד, וכן דו"ח המודיעין הצבאי הבריטי (C.S.M.) מ"15.8.1946 (את"ה 8138 א').
72. ראיון מוקלט של אבינועם עם ישראל לוי, 15.11.1968 — מכון ז'בוטינסקי.
73. עדות סמלת בראון במשטרה — מסמכי ה" C.I.D., את"ה 8138 א'.
74. מסמכי ה" C.I.D., את"ה 8138 א' (8).
75. מאוחר יותר הצביע ניקולס על תמונתו של אברמוביץ ז"ל כאיש שידה בו.
76. דו"ח מסכמ של ענף חקירות מיוחד (C.S.M.) מ"15.8.1946 — את"ה 8138 א'.
77. מסמכי ה" C.I.D., את"ה 8138 א' (23).
78. מסמכי ה" C.I.D., את"ה 8138 א' (24).
79. ראיון אבינועם עם ישראל לוי, 3.3.1967 — ארכיון ז'בוטינסקי.
80. עדות ישראל לוי, "פיצוץ מלון המלך דוד" — ארכיון ז'בוטינסקי.

81. **ידיעות אחרונות**, 22.7.1966; ראיון אבינועם עם ישראל לוי, 3.3.1967 — ארכיון ז'בוטינסקי.
82. תכנית רדיו, לעיל.
83. ראיון המחבר עם אהרון סרובניק, 21.11.1998.
84. דו"ח מסכם של ענף חקירות מיוחד של המודיעין הבריטי (C.S.M.) מ-15.8.1946, מסמכי ה-C.I.D. — את"ה 8138/א'.
85. האדינגהאם שימש מפקד משטרת מחוז ירושלים ב-1946.
86. ניקולאס בתל, **המשולש הארצישראלי**, עמ' 209-210.
87. מסמכי ה-C.I.D. — את"ה 8138/א'.
88. תכנית רדיו, לעיל; **ידיעות אחרונות**, 22.7.1966.
89. סקירה של ישראל לוי על מלון המלך דוד, ארכיון ז'בוטינסקי.
90. ראיון המחבר עם שרה גולדשמידט-אגסי; **ידיעות אחרונות**, 22.7.1966.
91. מסמכי ה-C.I.D. — את"ה 8138/א' (15).
92. שם.
93. תכנית רדיו, לעיל.
94. ראיון המחבר עם אהרון סרובניק, 1998.
95. דו"ח המודיעין הצבאי הבריטי (C.S.M.) מ-15.8.1946 — את"ה 8138/א'.
96. תכנית רדיו, לעיל.
97. שם; **ידיעות אחרונות**, 22.7.1966.
98. "היום בו קרס המלון", **הארץ**, מאי 1979.
99. עדות ישראל לוי — ארכיון ז'בוטינסקי.
100. ראיון מוקלט של אבינועם עם ישראל לוי, 15.11.1968 — ארכיון ז'בוטינסקי.
101. בגין, **המרד**, עמ' 307.
102. עדות ישראל גלילי, ארכיון יד טבנקין, חטיבה 15 — מכל 172, תיק 5. מסמך 1.
103. בגין, **המרד**.
104. עדות ישראל גלילי בפרשת מלון המלך דוד — ארכיון יד טבנקין (חטיבה 15).
105. בשעתו היה מוסכם עם גלילי, שסנה יידע את ראשי הסוכנות בהצעה לחבל במלון המלך דוד לפני שיביא את הדבר לאישור בוועדת א. ימים אחדים לאחר הפיצוץ נפגש גלילי עם גולדה מאיר ונדהם לשמוע, שלא ידעה שמץ דבר על התכנית לחבל במלון המלך דוד. "היא הופתעה לשמוע", אומר גלילי, "כי ניתנו לאצ"ל שתי הוראות בכתב — הראשונה ברבר הביצוע, והשנייה ברבר עיכוב הביצוע". וגלילי מוסיף בתמיחה:

- "אינני יודע, עם מי הוא בא בדברים לפני ישיבת הוועדה" (ארכיון יד טבנקין – חטיבה 25 מ, סדרה 6, מכל 6, תיק 13).
106. ארכיון יד טבנקין, חטיבה 15 – מכל 172, תיק 5.
107. גלילי, "דברים", לעיל; "הבהרות לדברים", לעיל.
108. ארכיון יד טבנקין – מכל 172, תיק 5, מסמך 11.
109. גלילי, "דברים", לעיל; "הבהרות לדברים", לעיל.
110. ישראל גלילי מסר לבגין, כי שירות הידיעות של ה"הגנה" (הש"י) מסר ששעה שהודיעו למזכיר הממשלה, סר ג'ון שאו, "כי היהודים מודיעים על הנחת פצצות במלון המלך דוד ודורשים לפנות את הבניין", השיב: "אני נמצא כאן לא כדי לקבל פקודות מהיהודים – אני נותן להם פקודות". (שאו הכחיש בכל תוקף שהדברים נאמרו על-ידיו – הערת המחבר.)
111. בגין, **המרד**, עמ' 308.
112. עדות ישראל גלילי על "פרשת מלון המלך דוד" – ארכיון טבנקין, מכל 172, תיק 5, מסמך 1.
113. בגין, **המרד**, עמ' 310.
114. ארכיון יד טבנקין – מכל 172, תיק 6, מסמך 14.
115. עדות ישראל גלילי – ארכיון טבנקין, לעיל.
116. בגין, **המרד**, עמ' 309.
117. **ידיעות אחרונות**, 22.7.1966.
118. בגין, **המרד**, עמ' 309.
119. ארכיון יד טבנקין, מכל 172, תיק 5, מסמך 1.
120. עדות ישראל גלילי – ארכיון יד טבנקין (חטיבה 15).
121. שם.
122. ישראל גלילי – ארכיון יד טבנקין, מכל 172, תיק 6, מסמך 2.
123. **ספר תולדות ה"הגנה"**, חלק שני, עמ' 898.
124. שם, שם.
125. שם, עמ' 900.
126. ארכיון יד טבנקין, חטיבה 15, מכל 172, תיק 4, מסמכים 14-15.
127. עדות ישראל גלילי – ארכיון יד טבנקין, חטיבה 15.
128. עדות יגאל אלון – ארכיון יד טבנקין, חטיבה 15, מכל 172, תיק 6, מסמך 7.
129. בגין, **המרד**.

130. ראיין השבוע עם גירי, ידיעות אחרונות, 16.9.1977.
131. מסמכי ה-C.I.D. — את"ה 8138/א', 13.
132. את"ה 112/1049 (47).
133. החומה, יא באב תש"ז.
134. את"ה 112/1049 (10).
135. את"ה 112/1049 (12).
136. עדות שרה גולדשמידט-אגסי, 20.10.1968 — ארכיון ז'בוטינסקי.
137. את"ה 112/1049 (7).
138. את"ה 112/1049 (13).
139. את"ה 112/1049 (25).
140. את"ה 112/1049 (32).
141. את"ה 112/1049 (31).
142. את"ה 112/1049 (41).
143. את"ה 112/1049 (53).
144. את"ה 112/1049 (58).
145. את"ה 112/1049 (62).
146. את"ה 112/1049 (46).
147. ארכיון יד טבנקין, מכל 172, תיק 5, מסמך 1.
148. מעריב, 24.5.1979.
149. "דבריי הפרלמנט הבריטי" (HANSARD), 22 במאי 1979 (כרך 400, מס. 6).
150. תכנית רדיו, לעיל.
151. מעריב, 15.2.1972.
152. את"ה 112/1049 (7).
153. את"ה 112/1049 (42).
154. את"ה 112/1049 (43).
155. את"ה 112/1049 (52).
156. את"ה 112/1049 (52).
157. (מסמכי ה-C.I.D. 1/46/1/2/138-1 C) — את"ה 8/138 א' — (58).
158. את"ה — 112/1049 (56).
159. הוא נלחם באנגלים מבחינה אידיאולוגית, אך לא שנא אותם: "לא שנאתי את האנגלים בימי המנדט. המרירות החלה לקנן בלבי, כאשר האנגלים התחילו להעלות את אנשינו

- לגרדום...” — **ידיעות אחרונות**, 16.9.1977.
160. מפקד המשטרה הבריטית בארץ ב־1947 — גל, **דיוקנו של לוחם**, עמ’ 134.
161. **מעריב**, 18.7.1986. (כמעט קשה להעלות על הדעת, שמי שאמר זאת הוא אותו חיים וייצמן שימים אחדים קודם לכן, דרש להפסיק כל פעולה נגד הבריטים — הערת המחבר.)
162. **ידיעות אחרונות**, 27.3.1964; ראיון של משה ורדי. “גם הערכים ניסו להטרידני בתקופת המנדט במעשי טרור”, הוסיף שאו, “אך פעולותיהם לא הצביעו מעולם על תנופה וכשרון”.

הערות לפרק “פיצוץ תחנת הרכבת בירושלים”

1. ראיון תבין עם אבינועם, 1954 — ארכיון ז’בוטינסקי.
2. את”ה 112/1229 (79).
3. את”ה 112/1229. (65-64).
4. עדות עמיחי פאגלין (גידי), 8.7.1957 — ארכיון ז’בוטינסקי.
5. יעקב עמרמי (יואל), בעדותו בנושא ינאי ב־3.7.1958, טוען שלדעתו לא היה מקום גם לסברה שריינהולד נחטף על־ידי ה’הגנה’: “אינני חושב בשום אופן, שיכולנו אז לחשוד (בערב פעולת הרכבת), שנחטף על־ידי ה’הגנה’, כיוון שהקשרים בינינו נמשכו והייתה רק מלחמת כרוזים”. ארכיון ז’בוטינסקי.
6. עדות י’ עמרמי (יואל) ב־3.7.1958 — ארכיון ז’בוטינסקי.
7. ראיון י’ עמרמי (יואל) עם אבינועם, 1968 — ארכיון ז’בוטינסקי.
8. מייק — כינויו של שמואל אמיתי, ששימש בשעתו כמזכיר המחוז בירושלים ואחר־כך כמפקד המחוז בנתניה.
9. היה זה ערב פעולת תחנת הרכבת בירושלים, וגידי השתהה באותו הלילה בבירה לרגל ההכנות.
10. יהודה לפידות, **בלהב המרד**, עמ’ 197.
11. הכוונה למזכיר המחוז, חיים רזניק (יורם).
12. י’ נדבה, **ספר עולי הגרדום**, עמ’ 251.
13. ראיון יצחק אבינועם עם אריה אשל ב־3.11.1968 — ארכיון ז’בוטינסקי (פעולת הרכבת).
14. ראיון יצחק אבינועם עם סימה פלישהקר ב־26.12.1967 — ארכיון ז’בוטינסקי.
15. גל — כינויו של יהושע גולדשמידט, ששימש באותה העת מפקד הח”ק בירושלים ואחראי על מחסני הנשק בבירה.

16. ראיון יצחק אבינועם עם אריה אשל (אפשטיין) ב־3.11.1968 — ארכיון ז'בוטינסקי.
17. ינאי (היינריך ריינהולד), שאמור היה לשמש מפקד הפעולה הנ"ל, היה מעורב בכל הפרטים, ולפי דיווחו לבולשת הבריטית, ההתקפה אמורה הייתה להתבצע ב־07:00, או ב־11:00 או ב־15:00. (ראה נספח א' — דו"ח מס' 1). בפועל נדחתה הפעולה לשעה 15:00, בצמוד ללוח הזמנים בתכנון המוקדם (עדיין לא חשדו אז שינאי בגד). ואכן, כל העיתונים ציינו למחרת, שהתוקפים הגיעו לתחנת הרכבת בשעה 14:30 לערך, מכאן שהציאה מ"חדר אדיסון" הייתה בסביבות השעה 14:00, או כמה דקות אחר־כך.
18. ראיון טלפוני של המחבר עם יצחק אבינועם ב־17.3.1999.
19. כמות הנשק שהוחרמה במחסן הייתה 12 אקדחים, תת־מקלע אחד ו־200 כדורי אקדח.
20. הברכה באידיש "אבי גיזונט" ("העיקר הבריאות") הפכה במרוצת הזמן לברכת הדרך המקובלת בין אנשי האצ"ל, לפני יציאה לפעולה.
21. ראיון מוקלט של אריה אשל עם גידי ב־1976. באותו ראיון ציין גידי בין היתר ש"הייתה שעת אפס מוסכמת". (ראה גם הערה 17 בנדון).
22. ראיון אבינועם עם יוסף לוי (כושי) ב־23.10.1968 — ארכיון ז'בוטינסקי.
23. שמייסר — תת־מקלע מתוצרת גרמניה.
24. המידע שהעביר ינאי לבריטים ב־28.10.1946 (ראה נספח א' — דו"ח מס' 1).
25. עדות אריה אשל (אפשטיין) — מעריב 29.10.1976; ראיון אבינועם עם אשל, 3.11.1968 — ארכיון ז'בוטינסקי.
26. פיצוץ תחנת הרכבת בירושלים היה הפעולה הראשונה שביצע האצ"ל לאחר "מלון המלך דוד" — והטראומה של מה שאירע שם עדיין הייתה טרייה, ומכאן ההקפדה החמורה להבטיח בכל מחיר שהאזהרה תיעשה וגם תיראה (והמחיר, אכן, היה כבד).
27. עדות משה הורוביץ, בתוך: דוד ניב, **מערכות הארגון הצבאי הלאומי**.
28. הבית היה של הזוג שטיין (ממול למלון המלך דוד). הגב' עליזה שטיין העידה במשפט, "שמאיר נכנס לתוך הבית — ונפל [...] ושעה שבעלה עמד להזעיק רופא — הגיעו השוטרים"...
29. ראיון טלפוני של המחבר עם אריה אשל ב־11.3.1999.
30. בעלת הדירה הייתה אלמנה בשם רחל טוואטי, כפי שהתברר מאוחר יותר מעדותה במשפט.
31. "הבוגד כחול העיניים", **ידיעות אחרונות (7 ימים)**, 9.4.1993.
32. החיפושים נגבעת שאול ב־30 באוקטובר נערכו בעקבות הלשנתו של ינאי.
33. אלימלך שפיגל, שהכין את מנגנוני ההפעלה של ה"מזוודות" בתחנת הרכבת, טוען

נמרצות שרק בשתיים מהמזוודות נקבעו מנגנונים נגד הזזה, וכפי הנראה שיחק לו גורלו של סמית בפעם הראשונה והוא נטל את המזוודה היחידה מביין השלוש שניתן היה להזיזה בלי לגרום להתפוצצות מידית. העובדה היא שכשניסה בשנית, אירע פיצוץ והוא נהרג במקום.

34. את"ה 112/1229 (51).

35. לימים התברר, שדניאל אזולאי היה סוכן מושטל של ה"הגנה", שנקלע באקראי לפעולת הרכבת, והדבר כמעט ועלה לו בחייו. בהתערבות ה"הגנה", שחזרה לשתף פעולה עם השלטונות לאחר פיצוץ מלון המלך רוד – הומתק גורדין המוות שלו למאסר עולם, אך הוא שוחרר כעבור שנה וחצי.

36. ב־25 במרס 1947 – חמישה חודשים לאחר פיצוץ תחנת הרכבת בירושלים ולכידתו של מאיר פיינשטיין הי"ד בדירת הגב' שטיין כשהוא פצוע קשה – הוא הובא לדין צבאי ביחד עם בטון, הורוביץ ואזולאי. מאיר הגיע למשפט קטוע יד שמאל (נאלצו לקטעה עקב פציעתו הקשה) ובלי עורך־דין. הוא סירב להגן על עצמו ומיאן להכיר בסמכות בית הדין לשפטו. בטון והורוביץ שוחררו מחוסר הוכחות, ופיינשטיין ואזולאי נידונו למוות. ב־17 באפריל 1947 אישר מפקד הצבא את גזר דין המוות של פיינשטיין ואילו גורדין של אזולאי הומר במאסר עולם. ארבעה ימים לאחר אישור גורדין, ב־21.4.1947, בשעת חצות, פוצץ פיינשטיין את עצמו יחד עם חברו לגורל מהלח"י, משה ברזאני הי"ד, באמצעות שני רימוני יד שחבריהם לכלא הבריחו לתאם.

37. משה ברזאני, חבר מחתרת לוחמי חרות ישראל (לח"י), נלכד ביום ראשון, 9 במרס 1947, בפינת הרחובות רש"י-תחכמוני בירושלים, כשבכיסו רימון יד מסוג "מילס". מטרתו הייתה להתנקש במפקד הריוויזיה התשיעית, הבריגדייר דייוויס, שנהג לעבור שם מדי ערב. המקרה אירע בתקופת "המצב הצבאי" שהוטל על האזור, וכעבור פחות משבוע, בדיון קצר בן שעה וחצי, נידון למוות על־ידי בית־דין צבאי. הוא קיבל את פסק הדין בשירת "התקווה" וקרא לעבר שופטיו "בתליות לא תפחידונו!". ב־א' באייר תש"ז (21.4.1947) פוצץ את עצמו יחד עם חברו מאיר פיינשטיין – דקות ספורות בטרם השיגתם יד התליין.

מעשה גבורתם של השניים זיעזע את היישוב היהודי בארץ, והמשורר נתן אלתרמן, שלא נמנה עם אוהדי תנועות המחתרת של האצ"ל והלח"י, נתן לכך ביטוי ב"טור השביעי" שלו ("בליל ההתאבדות", דבר, 25.4.1947), וכתב בין היתר:

... "אל נסב את עינינו. לשָׂא נְתַפְחֵשׁ

לְהוֹדָה שֶׁל אוֹתָה שְׁעַת לַיִל.

שְׁאָא נִירוֹם. כִּי דוֹבֶרֶת לְשׁוֹן הָאֵשׁ
בְּהַ שְׂרָפוֹ אֶת עֲצָמָם הַשְּׂנִיִּים..."

הערות לפרק "פרשת ינאי"

1. ריבוי השמות והכינויים סייע לו לבלבל גם את אהובותיו...
2. C.I.D. – CRIMINAL INVESTIGATION DEPARTMENT – הבולשת הבריטית בארץ.
3. עיקר פעולתו של שינדלר בחיפה התבטאה באיתורם של חברי מחתרת יהודים בצפון הארץ (ראיון עם שמואל פרל ששימש בשנות ה-40 המוקדמות מפקד האצ"ל בצפת).
4. שירות הריגול הבריטי.
5. BUFFS – יחידה בריטית שפלוגת החי"ר היהודיות שהצטרפו לצבא הבריטי במלחמת-העולם השנייה, נקראו על שמה.
6. צילום המכתב ברשות המחבר; המקור בארכיון בית ז'בוטינסקי.
7. צילום המכתבים הנ"ל ברשות המחבר; האיגרות המקוריות שמורות ברובן בארכיון ז'בוטינסקי.
8. את"ה 112/1229 (68).
9. את"ה 112/1229 (3).
10. את"ה 112/1229 (2).
11. את"ה 112/1229 (3).
12. את"ה 112/1229 (45).
13. את"ה 112/1229 (68).
14. אפרים בן-ארצי היה מפקד הפלוגה שממנה נשלח ריינהולד להדריך.
15. NAAFI - NAVY ARMY AIR FORCE INSTITUTES – כינוי של ה"שקם" הבריטי.
16. את"ה – 112/1229 (74).
17. את"ה – 112/1229 (68).
18. ראיון המחבר עם אליעזר סודיט (שרון).
19. עדות פאגלין, 8.7.1957 – ארכיון ז'בוטינסקי.
20. את"ה – 112/1229 (6).
21. עדות פאגלין, 8.7.1957 – ארכיון ז'בוטינסקי.
22. ראיון המחבר עם בצלאל עמיצור ב-22.12.1998.
23. ראיון תבין עם אבינועם, 1954 – ארכיון ז'בוטינסקי.
24. ראיון המחבר עם שרגא עליס, אוקטובר 1996.

25. ראיון תבין עם אבינועם, 1954 – ארכיון ז'בוטינסקי.
26. יעקב עמרמי, שכינויו יואל, שימש באותה תקופה כמפקד ה"דלק" – שירות המודיעין של האצ"ל.
27. יהודה לפידות, **בלהב המרד**, עמ' 205.
28. עדות עמרמי (יואל) ב-3.7.1958 – ארכיון ז'בוטינסקי.
29. עדות שמואל תמיר, 23.5.1958 – ארכיון ז'בוטינסקי.
30. ראיון תבין עם אבינועם, 1954 – ארכיון ז'בוטינסקי.
31. ראיון ש' לב-עמי עם עמיחי פאגלין (גידי), האוניברסיטה העברית, המדור לתיעוד בע"מ – סרט 1593.
32. PRO WO 275/29.
33. ראיון תבין עם אבינועם, 1954 – ארכיון ז'בוטינסקי.
34. M.I.5 – הזרוע המופקדת על סיכול טרור מדיני. בראש המחלקה היהודית של היחידה בארץ עמד ג'והן או'סליבן, קצין מוכשר ממוצא אירי, שמילא תפקיד מכריע בפרשת ינאי. ה-M.I.5 פעל בארץ בחסות הצבא ובכיסוי ה-D.S.O. (DEFENCE SECURITY OFFICE – המשרד לביטחון הגנתי). ה-D.S.O. ריכז את עבודת המטה עבור כל זרועות קהילת המודיעין הבריטית בארץ.
35. מסמכי ה-C.I.D. – את"ה.
36. ראיון יעקב עמרמי (יואל) עם אבינועם ב-1968; עדות יצחק אבינועם בראיון עם יעקב תבין ב-1954 – ארכיון ז'בוטינסקי, תיק ינאי-ריינהולד; פיצוץ תחנת הרכבת בירושלים ב-1946.
37. הכוונה היא לניסיון, שלא צלח, לחבל באניית מלחמה בריטית בנמל חיפה.
38. עדות פאגלין, 8.7.1957 – ארכיון ז'בוטינסקי.
39. שם.
40. אריה אשל, "חיפושיי אחר העדות בכתב לבגידת היינריך ריינהולד (ינאי)", **האומה**, חוברת 124, 1996.
41. את"ה 112/1229 (14).
42. ראיון ש' לב-עמי עם פאגלין, האוניברסיטה העברית, המכון ליהדות זמננו, 1970; ראיון המחבר עם גידי, 1969.

הערות לפרק "המשטר הצבאי"

לתשומת לב הקורא:

הערות השוליים המתבססות על תיעוד בשפה האנגלית – מובאות במקורן. תרגום הקודים (בראשי תיבות) מאנגלית לעברית מובא בסיום.

1. MEC Cunningham Papers I/3, Telegram, MILPAL to MIDEAST, 21 November 1946. [Doc No. XXI]

2. ברוס הופמן, "כישלון האסטרטגיה הצבאית הבריטית בארץ-ישראל (1939-1947)", הוצאת בר-אילן. (להלן: "כישלון האסטרטגיה")

3. דוד ניב, מערכות האצ"ל, עמ' 101-103.

4. ראיון עם ש' נקדימון, ידיעות אחרונות, 29.9.1972.

5. עדות דב סלומון (ישי), ארכיון בית ז'בוטינסקי.

6. נעים יוסף הוא אחיו של הרב עובדיה יוסף, מנהיג ש"ס.

7. אבשלום חביב הי"ד נלכד ב-4 במאי 1947 בפריצת כלא עכו והועלה לגרדום עם הרוגי המלכות.

8. PRO CO 537/2299 Report, From Director of Plans to Director of Joint Planning, 21 March 1947

9. "כישלון האסטרטגיה", לעיל.

10. Ibid., Weekly Intelligence Summary Telegram, Cunningham to S. of S. Colonies, 13 February 1947

11. See PRO WO 216/194 Telegram, C.-in-C., M. E. L. F., to War Office of Order issued by General Sir Evelyn Barkey, 23 July 1946

12. PRO WO 275/58 Sixth Airborne Division Intelligence Summary No. 33, 'Jewish Affairs', March 1947; and No. 34, 14 March 1947

13. מנחם בגין, המרד, עמ' 143.

14. ראיון מוקלט של המחבר עם עמיחי פאגלין (גיד) ב-1969.

15. הכרוז היחיד שהשתייר בשם "מפקדת השדה" מובא ב"אוסף מקורות ומסמכים", כרך ד' (עמ' 20), בהוצאת מכון ז'בוטינסקי.

16. להלן רשימה חלקית של הפעולות בחודש מרס 1947:

ב-2 במרס – בחדרה עלתה מכונית צבאית על מוקש, שהוטמן על-ידי האצ"ל.

ב-3 במרס – מחנה צבאי בחיפה הותקף ביריות וברימונים על-ידי הלח"י.

ב-4 במרס – מחנה צבאי בריטי בחדרה הותקף ביריות האצ"ל; שני חיילים נפצעו,

- מכונית צבאית של חיל התעופה עלתה על מוקש ליד רחובות.
- ב-5 במרס** — אנשי לח"י פוצצו את משרדי ההערכה הממשלתיים בחיפה. בירושלים פעלו יחידות האצ"ל במקומות שונים:
- משמרות הצבא שבכניסות המבוצרות של "המצודה הבריטית" ברחביה הותקפו ביריות.
  - מכונית משטרה-צבאית הותקפה ברימונים — שוטר בריטי נפצע; רכב אחר הותקף ברימונים ליד האזור הצבאי — שני שוטרים בריטים נפצעו.
  - לפנות בוקר נורו יריות על הזקיפים ליד שער האזור המוגן.
- ב-6 במרס** — המחנה הצבאי מס' 71 ליד חדרה הותקף באש אוטומטית ומרגמות על-ידי יחידה של האצ"ל. חמישה חיילים נפצעו.
- ב-7 במרס** — נערכה שורה של התקפות על בסיסי הצבא הבריטי, דרכי התחבורה וכלי הרכב שלו.
- יחידת לח"י התקיפה מכונית צבאית בירושלים. שני קציני צבא נהרגו ושניים נפצעו.
  - יחידת אצ"ל התקיפה את תחנת המשטרה סרפנד-אל-חרב ליד נס-ציונה ומכוניות צבאיות ליד ראשון לציון.
- ב-8 במרס** — מעשי החבלה התפשטו לכל רחבי הארץ:
- בשרונה הותקף ברימונים מחנה המשטרה — חייל בריטי נהרג ושניים נפצעו.
  - מושב המפקדה האזורית בתל-אביב הותקף באש מרגמות ונשק אוטומטי. כל הכבישים בסביבה נזרעו מוקשים. בניין מפקדת המשטרה ביפו הותקף ביריות.
  - בשכונת התקוה בתל-אביב הותקפו משמרות חיילים בריטים ברימונים ובתת-מקלעים — שלושה חיילים נפצעו.
  - מכונית צבאית פוצצה ליד בית-המדידות בתל-אביב.
  - יחידת אצ"ל תקפה באש מכונות ירייה ורימונים את מחנה הצבא הבריטי ליד חדרה; ליד אבן-יהודה הותקפה ביריות מכונית משורינת.
  - המחנה הצבאי על-שם "אלנבי" בחיפה הותקף ביריות — שני חיילים בריטים נפצעו; נזרעו מוקשים ליד המחנה ומכונית צבאית עלתה על מוקש — קצין וחייל בריטי נפצעו.
  - מכונית צבאית הותקפה ברימונים ליד ירושלים, שלושה חיילים בריטים נפצעו.
- ב-9 במרס** — יחידת לח"י תקפה בנשק אוטומטי ורימונים את מחנה הצבא מס' 72 ליד פרדס-חנה — 11 חיילים בריטים נהרגו, 18 נפצעו.
- ב-10 במרס** — יחידת אצ"ל תקפה את המחנה הצבאי מס' 87 ליד חדרה — חייל אחד נהרג ושישה נפצעו.
- ליד רמת-גן עלתה מכונית צבאית על מוקש, שהוטמן בידי הלח"י.

- יחידת האצ"ל חיבלה בקווי טלפון בגליל-העליון.
- יחידת אצ"ל תקפה משמר צבאי באש יריות בכביש הראשי ליד בית-ליד.
- מכוננית צבאית עלתה על מוקש חשמלי, שהוטמן על-ידי אנשי אצ"ל בראשון לציון.
- ליד בית-ליד, בכביש לחיפה, הותקפו משמרות צבאיים בריטיים ביריות על-ידי יחידות האצ"ל. מספר חיילים נפצעו.

ב-13 במרס — משמר חיילים בריטי הותקף על שפת הירקון בתל-אביב על-ידי אנשי האצ"ל.

- ליד כפר סלמה התקיפה יחידה אחרת של האצ"ל משמר צבאי במכוננית ג'יפ.
- ב-14 במרס** — פוצץ צינור הנפט של החברה הבריטית-עיראקית והושמדו שלושה מכלי-ענק, דלקה פרצה בתחום אזור הנפט בחיפה.

- יחידת אצ"ל תקפה באש מרגמות ומכונות ירייה מחנה צבאי ליד כפר-יונה.
- ב-15 במרס** — הותקף מחנה צבאי בחדרה. מעון הקצינים הבריטים ומחסני המזון והציוד הושמדו. הנזק נאמד ברבבות לירות.

- משמר צבאי בריטי הותקף במכונות ירייה ליד ראש-העין.
- ב-16 במרס** — פוצץ צינור הנפט חיפה-קירקוק ליד חיפה וליד כפר חסידים. בירושלים עלה ג'יפ צבאי על מוקש. שלושה חיילים נפצעו.

17. מנחם בגין, **המרד**, עמ' 145.

18. מפקד המחוז של האצ"ל בירושלים.

19. See Wilson, Cordon, p. 262

20. PRO WO 275/58 Sixth Airborne Division Intelligence Summary No. 34, 14 March 1947

21. MEC Cunningham Papers IV/I Security Conference, 14 March 1947

22. PRO FO 371/61770 E 2382/46/31 19 March 1947 of Telegram, Cunningham to S. of S. Colonies, 16 March 1947

23. PRO CAB 128/9 C. M. (47) 30th Concl., 20 March 1947

24. זיכרונות פילדמרשל מונטגומרי (עמ' 414).

25. הכוונה עד לתום מועד המנרט.

26. MEC Cunningham Papers IV/I Security Conference, 14 March 1947

27. PRO CAB 128/9 C. M. (47) 30th Concl., 20 March 1947

28. יאן גיטלין, **פריצת מבצר עכו**, עמ' 55.

תרגום הקודים בראשי-תיבות לועזיים לשפה העברית

- Middle East Center – MEC* – מכון המזרח-התיכון, סט. אנטוניס קולג', אוקספורד.
Public Record Office – PRO – הארכיון הציבורי.
Colonial Office – CO – משרד המושבות.
Foreign Office – FO – משרד החוץ.
War Office – WO – משרד המלחמה.
Chief of Imperial General Staff – C.I.G.S. – ראש המטה הכללי האימפריאלי (גנרל מונטגומרי).
Cabinet – CAB – הקבינט של ממשלת בריטניה.

הערות לפרק "פריצת כלא עכו"

1. יאן גיטלין, **פריצת מבצר עכו**.
2. וילסון, *Cordon and Search*.
3. ניקולאס בתל, **המשולש הארץ-ישראלי**, עמ' 247.
4. שמואל כץ, **יום האש**.
5. ראיון מוקלט של המחבר עם עמיחי פאגלין, 1969.
6. ראה גם ספרו של שמואלביץ, **בימים אדומים**, עמ' 261.
7. איתן לבני, **המעמד**, עמ' 224.
8. ראיון מוקלט של המחבר עם עמיחי פאגלין, 1969.
9. משפחתו של פאגלין עסקה בייצור תנורי אפייה.
10. לבר משמשון, מפקד הפעולה, השתתפו ביחידה מס' 1 בנימין שמריהו, זלמן ליפשיץ ויוסף חזן.
11. השתתפו לבר מסלומון המפקד: יהודה אפריון, משה המרמן ומאיר עמיעז.
12. לבר מאבשלום חביב, המפקד, השתתפו בה גם מאיר נקר ויעקב וייס.
13. האיש השני ביחידה מס' 4 היה אמנון מיכאלי.
14. יתר אנשי יחידת החסימה: משה עמיאל, מרגלית אבוטבול ושולמית מהולל.
15. יתר אנשי יחידת ההסחה: יוסף שיטריית ודוד דהרי.
16. איתן לבני, **המעמד**, עמ' 237.
17. דף מהסליק מס' 6 – רבעון ארכיון ה"הגנה", חשוון תשנ"ז.
18. תא"ל מיל' מרדכי ציפורי, **מערכות**, 201, אוגוסט 1969.
19. מ' שמואלביץ, **בימים אדומים**, עמ' 267–270.
20. מייק הוא מיכאל אשבל, שנידון למוות ב-1946 וניצל בעקבות חטיפת קצינים בריטים

ממלון "הירקון" בתל-אביב. בעודו בתא-המוות חיבר שם את שיר המחתרת הפופולרי "עלי בריקדות", שהפך כמעט להמנונם של לוחמי האצ"ל וליווה אותם עד קום המדינה:

היום שרה הקטנה
ניפרד בצאתי למלחמה,
את המדינה לכוון
על שתי גדות הירדן.
גוזי צמתך,
וחגרי את חגורתך,
חבקיני, קחי מקלע
ואתי לשורה.

עלי בריקדות ניפגש, ניפגש
עלי בריקדות חירות נישא בדם ואש,
רובה אל רובה, קנה יצדיע,
כדור אל כדור יריע,
עלי בריקדות, עלי בריקדות ניפגש.

ואם בתלייה
אמסור את חיי לאומה —
אל-נא תבכי,
כך נגזר גורלי...
מחי דמעתך,
לחצי המקלע אל לבך,
ובחרי לך שני
מאנשי גונדתי...
עלי בריקדות...

21. חיים אפלבוים מת בדרך מפצעיו, ואנשי קיבוץ דליה העבירו למחרת היום את גופתו לקבורה בחיפה.

22. ראיון המחבר עם עמיחי פאגלין, 1969.

23. חיים גלעד, **בצל הגדרום**, עמ' 100.

24. אדוארד הורן, *A Job Well Done*, עמ' 309.

25. דף מהסליק מס' 6 — רבעון ארכיון ה"הגנה", חשוון תשנ"ז.

26. אחד ממפקדי האצ"ל בירושלים.

27. להלן תמליל השיחה בין ג'והן או'סוליבן ואריה אשל באוקטובר 1980 בלונדון.
או'סוליבן: בעניין הפעולה בעכו, ידענו שהיא עמדה להתבצע, ועוד ידענו, שהיא תיערך ביום ראשון. כמו כן ידענו או האמנו, שהיא תבוצע בשעה 15:00.
אשל: בעכו?
או'סוליבן: כן.
אשל: ידעת? קיבלת הודעה על כך מראש?
או'סוליבן: כן.
אשל: זאת הפעם הראשונה, שאני שומע על כך.
או'סוליבן: המארכים הועמדו שם במשך שלושה שבועות רצופים. חשבנו שהפעולה תיערך ביום ראשון זה או אחר, וביום ראשון הרביעי המשטרה בעכו הייתה עדיין בכוננות, אבל אנשי ה-C.I.D. הסתלקו וכן עוד אנשי ביטחון, חוץ מהצבא שעדיין נשאר בעכו, ואתה מכיר לבטח את הסיפור. אני סבור שהיו שם שתיים או שלוש משאיות.
אשל: שלוש.
או'סוליבן: שלוש של הצבא והמשטרה, שהיו אמורים להיות על המשמר. הם, אכן, המתינו על החוף בכגדדיים ונשקם בידם.
אשל: האם פירוש הדבר, שהם היו שם במתכוון ולא במקרה?
או'סוליבן: אילו הפעולה הייתה מתבצעת בכל אחד משלושת ימי הראשון הקודמים, הם היו משמידים את התוקפים. אבל כפי שקרה, המתח ירד, כפי שאתה יודע, או אולי אינך יודע (כי מעולם לא היית חייל סדיר כל העת), אתה מקבל מידע, והדברים מתמסמסים.
אשל: אני יודע...
או'סוליבן: ובכן, המתח פג. ביום ראשון מיוחד זה הוא לא היה במיטבו, כפי שהיה קודם לכן.
אשל: החיילים היו שם בתפקיד, פחות או יותר, לא סתם כדי להתרחץ?
או'סוליבן: האזעקה ניתנה והם מיד נעשו ערניים. אבל לא כפי שיכול היה להיות אילו אירע הדבר באחד משלושת ימי הראשון לפני כן, כי אז התוקפים היו מושמדים כליל.
אשל: האמנם?
או'סוליבן: כן.
 28. **ציון הלוחמת**, עמ' 205.
 29. שתי הפעולות האחרות שצוינו על-ידי קולונל גריי באותו הקשר היו הלקאת הקצינים ותליית הסרג'נטים.
 30. מנחם בגין על האצ"ל, **העולם-הזה**, 8.4.1958.

הערות לפרק "שבירת הגרדומים"

1. יוסף לפיד, "הצלקת שהשאירה תליית הסרז'נטים", **מעריב**, 22.7.1967.
2. חביב כנען, "לקח הגרדומים בנתניה", **מבט חדש**, גיליון 26.7.1967. (להלן: "לקח הגרדומים").
3. חביב כנען, **גרדומים בנתניה**, עמ' 51-53. (להלן: כנען, **גרדומים**).
4. תכנית על תליית הסרז'נטים, שודרה ב"גלי צה"ל" בהנחיית דוד דיין.
5. שם.
6. "לקח הגרדומים", לעיל.
7. באותה תקופה שימש יואל (יעקב עמרמי) כמפקד ה"דלק" (שירות הידיעות) של האצ"ל.
8. כנען, **גרדומים**, עמ' 83-93.
9. אריה אשל, "שבירת הגרדומים".
10. 'י נרבה, **מי גרש את הבריטים**, עמ' 42-43.
11. HC Deb., Vol. 441, col 2307.
12. שם, טור 2347.
13. קולונל ריצ'ארד מיינרצהאגן, "פרקי יומן מזרח תיכוני". ריצ'ארד מיינרצהאגן היה חבר המשלחת הבריטית לוועידת השלום ב-1919; הוא שימש קצין מדיני ראשי בארץ-ישראל ובסוריה ב-1919-1920, ויועץ צבאי במחלקת המזרח-התיכון של משרד המושבות ב-1921-1924 בדרגת קולונל.

הערות לפרק "ייצור עצמי ופיתוח"

1. עמיחי פאגלין בראיון עם שלמה לב-עמי, האוניברסיטה העברית, המכון ליהדות זמננו, המדור לתיעוד בע"מ.
2. מנחם בגין, **המרד**, עמ' 290-291.
3. 'י עברון, **מגן ורומח**, עמ' 68-72.
4. ראיון מוקלט עם אהרון שני, ארכיון ז'בוטינסקי.
5. ראיון המחבר עם שרגא עליס, אוקטובר 1996.
6. **המשולש הארץ-ישראלי**, עמ' 167-168.
7. WO 169 19744.
8. S25/33.
9. מנחם בגין, **המרד**, עמ' 290-291.

10. "עברון, מגן ודומח, עמ' 68-69.
11. דוד רנון על גידי באזכרה במלאת 30 למותו, 1978.
12. ראיון מוקלט עם איתן לבני, 1978 (ברשות המחבר).

הערות לפרק "הפשיטה על מחנה 80"

1. פשיטה שלא צלחה, ב-15.3.1948, על מחנה צבאי בבאר-יעקב.
2. עדות יצחק שולמן (שייקה), "ההתקפה על מחנה 80", ארכיון ז'בוטינסקי (מתוך הדיקטפון).
3. עדות אליעזר סודיט-שרון, שכינויו "קבצן", "הפשיטה על מחנה 80", ארכיון ז'בוטינסקי. (להלן: עדות סודיט).
4. מתוך יומנו של צבי וולף על פעולת מחנה 80 – ברשות המחבר.
5. עדות סודיט.
6. עדות מלכיאל (יצחק מינץ), 9.5.1957, ארכיון ז'בוטינסקי.
7. עדות סודיט.

הערות לפרק "יפו על הכוונת"

1. ראיון עמיחי פאגלין עם שלמה לב עמי ב-27.1.1970, המכון ליהדות זמננו, האוניברסיטה העברית בירושלים.
2. שם.
3. עדות עמיחי פאגלין (על-ידי צבי שמשי), 13.9.1957 – ארכיון ז'בוטינסקי.
4. שם.
5. עדות אבא שרצר (גונדר מיכאל), 19.3.1957 – ארכיון ז'בוטינסקי.
6. עמיחי פאגלין, "הטקטיקה בכיבוש יפו", חרות, 19.4.1949.
7. "מלחמה מקיר אל קיר" (50 שנה לכיבוש יפו), מקור ראשון, 1998.
8. שתי המרגמות בנות ה-3 אינטש נלקחו שלל ממחנה חיל האוויר הבריטי ליד ראש-העין ב-22 בנובמבר 1945 בפשיטה נועזת שערכו אנשי האצ"ל על הבסיס. באותה פעולה הוחרמו גם כ-70 תת-מקלעים "סטן", חמש מכונות ירייה "בראונינג" ורימוני "מילס". שתי המרגמות נותרו מאז במחסן כאבן שאין לה הופכין ולא ניתן לעשות בהן שימוש בשל העדר פצצות בנות 3 אינטש. שבוע ימים בדיוק לפני ההתקפה על יפו נלקחו שלל רבבות פצצות בנות 3 אינטש בפשיטה על רכבת תחמושת ליד פרדס-חנה (ראה הפרק "רכבת הגורל"). הפצצות הללו היוו את התמריץ האחרון לפתיחת ההתקפה

על יפו.

9. מנחם בגין, **המרד**, עמ' 451.
10. פורסם בעיתון **הבקר**, 2.5.1948.
11. י' אוליצקי, **ממאורעות למלחמה**.
12. פרטים על תכנית ההגנה (שמעולם לא יצאה לפועל) – לנתק את מנשייה מיפו – מגלה לנו אוליצקי בספרו **ממאורעות למלחמה** (עמ' 282–283), כשאינו חוסך דברי שבח על פשטותה וגאוניותה – בניגוד לביקורת הנוקבת שהרעיף כלפי האצ"ל, שהוציא לפועל אותו רעיון. "התכנית לניתוק מנשייה הייתה פשוטה בתכלית", הוא מתפאר. "כל שהיה נחוץ הוא להבקיע פרצה בקו מרחוב בעל-שם-טוב אל הים [...]. אלא שהאנגלים עדיין ביפו, ואלה לא ירשו שה'הגנה' תקרע מגופה של יפו אברים אברים. היה ברור, שהם לא יתנו לנו לבצע כל תכנית כיבוש ותהא הקטנה ביותר. גם נרמז לאנשינו, כי כל עוד כף רגלו של אנגלי דורכת על אדמת יפו – לא ישתלטו עליה כוחות יהודיים [...]. אף-על-פי-כן", ממשיך אוליצקי, "מכיוון שמנשייה המשיכה להציק וההפגזות על תל אביב מכיוון זה גברו, הציע מטה החזית בסוף חודש מרץ את תכניתו לניתוק מנשייה [...] ההצעה הובאה לדיון לפני מפקד ה'הגנה' במחוז תל אביב, וזה אישר אותה בצירוף כמה הערות [...] בסופו של דבר" – הוא אומר – "נרחה ביצועה של תכנית מנשייה, עד כי יצאה מכלל אקטואליות וחשיבות חיונית – יפו נידונה ליפול בין כך וכך..."
13. שם.
14. מנחם בגין, **המרד**.
15. **זיכרונות פילדמרשל מונטגומרי**, הוצאת מערכות, עמ' 414.
16. "אצ"ל ביפו אחרי הכיבוש" (סקירה), **אלבום יפו**, ארכיון ז'בוטינסקי.

מקורות

כללי

1. **ערויות ומסמכים** שהשתמרו בארכיונים השונים – ארכיון בית ז'בוטינסקי, ארכיון תולדות ה"הגנה", ארכיון יד טבנקין, מוזיאון בית-ג'די, מוזיאון אצ"ל, מוזיאון ז'בוטינסקי – כמפורט בנפרד בהערות השוליים של כל פרק ופרק בספר.
2. **מסמכי הכולשת הבריטית** מארכיון תולדות ה"הגנה", מארכיון ז'בוטינסקי ומהארכיון הבריטי (PRO - Public Record Office), כמפורט בהערות השוליים של הפרקים הרלוונטיים בספר.
3. **ראיונות מוקלטים של המחבר עם:**
  - אהרון כהן – 1997;
  - אהרון בן-עמי – 1997;
  - אהרון סדובניק – 1998;
  - אהרון שכטר – 1997;
  - איזיק רביב – 1997;
  - אליהו ספקטור (ז"ל) – 1997;
  - אליהו שוורץ – 1997;
  - אלימלך שפיגל – 1997;
  - בצלאל עמיצור – 1997;
  - ברוך ויינר (קוננוס) – 1996-1997;
  - גידי (עמיחי פאגלין) – 1969;
  - גליה גלעד (פאגלין) – 1997;
  - פרופ' דוד דנון – 1996;
  - דוד טהורי (קיסטר) – 1999 (ראיון לא מוקלט);

- אל"ם יהודה נאות (גלובמן) – 1997;
 יהושע דיאמנט (עמוס) – 1997;
 יובל מאירי – 1997;
 אל"ם יוסף יריב – 1997;
 יוסף חדר (יוסק'ה אלטלנה) – 1997;
 יוסף נחמיאס – 1997;
 יצחק אבינועם – 1996;
 יצחק פאגלין – 1996;
 יצחק שולמן (שייקה) – 1997;
 יצחק שמיר – 1997;
 מרים פרל – 1997;
 משה ארנס – 1991;
 נחום סלונים – 1996;
 ניקו גרמן – 1997;
 נריאל פאגלין – 1996;
 עוזי אורנגן – 1997;
 עזריאל נבו – 1996;
 פסח זיסין – 1997;
 צבי ברזל (קקטוס) – 1997, 1999;
 צבי פוני – 1997;
 רות תמיר – 1997;
 רפאל ורדי – 1997;
 שולה סלונים – 1997;
 שלמה לב-עמי – 1996;
 שמואל פרל (ז"ל) – 1997;
 שמעון לוי (גד) – 1997;
 שרגא עליס (חיים טויט) – 1996.

4. סדרת ראיונות מוקלטים של צבי לביא ב-1978 עם חברים לנשק ועם בני משפחתו של עמיחי פאגלין (גירי) ז"ל.

5. תכניות רדיו:

"ארי בסוגר", גלי צה"ל;

"כרי החלב שרעמו", קול ישראל – רשת א', 20.6.1969.

מקורות לפרק "רכבת הגורל"

- ערות ברוך ויינר (קונוס) – 1.3.1977 – ארכיון ז'בוטינסקי.
 הרצאה בערב זיכרון לגידי – 11.3.1993 – ארכיון ז'בוטינסקי.
 ראיון "עמרמי עם קונוס – 1.3.1977 – ארכיון ז'בוטינסקי.
 ראיון המחבר עם קונוס – 4.8.1996.
 ראיון המחבר עם אהרון שכטר – 17.2.1997.
 ראיון המחבר עם יובל מאירי – 5.1.1997.
 עדות צבי פוני (יובל, אורי) – 5.1.1997 – ארכיון ז'בוטינסקי.
 ראיון המחבר עם צבי פוני – 1997.
 ראיון "אופיר עם שרגא עליס (חיים טויט) – 12.8.1957 – ארכיון ז'בוטינסקי.
 עדות דוד אברמוביץ' (בן-זאב) – מדיקטפון – ארכיון ז'בוטינסקי.
 עדות מנחם בינדר, בן-דוד (יוסף) – ארכיון צה"ל.
 סקירה על "רכבת הנשק" – ארכיון ז'בוטינסקי.
 עדות יצחק שולמן (שייקה) – מדיקטפון – ארכיון ז'בוטינסקי.
 ראיון המחבר עם יצחק שולמן (שייקה) – 22.3.1997.
 יומנו של אליהו שוורץ – 18.4.1947 (צילום היומן ברשות המחבר).
 ראיון המחבר עם אליהו שוורץ – 7.9.1997.
 ראיון המחבר עם יוסף חדר (יוסק'ה אלטלנה) – 21.7.1997.
 זיכרונות יוסק'ה אלטלנה – "ידיעות אחרונות", 21.4.1957 (כ' בניסן תשי"ז).
 ראיון המחבר עם אהרון כהן (אהרל'ה) – 21.7.1997, 7.9.1997.
 ראיון המחבר עם צבי ברזל (קקטוס) – 8.6.1997.
 ראיון המחבר עם יהושע דיאמנט (עמוס) – 16.9.1997.
 ראיון המחבר עם שמעון לוי (גד) – 16.9.1997.
 עדות אליעזר זמלר (ג'קסון) – סליל הקלטה – ארכיון ז'בוטינסקי.
 מנחם בגין, המרד, עמ' 429-430.
 ראיון המחבר עם נריאל פאגלין.

מקורות לפרק "כך זה התחיל" / "רכש ממגרשי התערוכה"

- דוד ניב, **הארגון הצבאי הלאומי** (המרד).
 איתן לבני, **המעמד**, עמ' 159.
 אליעזר פדהצור (גר), **לילה במחתרת**, הוצאת "הדר".
 יהושע אופיר, **האצ"ל פתח־תקוה**, עמ' 186-188.

מקורות לפרק "אחד ירדוף אלף"

- ראיון דב גודלשטיין עם עמיחי פאגלין – "מעריב", 29.9.1972.
 א' פדהצור (גר), **17 בג'יפ**, הוצאת "הדר".
 ראיון המחבר עם ברוך ויינר (קוננוס), 1999.

מקורות לפרק "יפו על הכוונת"

- איליזקי יוסף, **ממאורעות למלחמה**.
 אלעזר דוד, "שחרור יפו תש"ח", ארכיון ז'בוטינסקי.
 בגין מנחם, **המרד**.
 בן-עמי אהרון ("אבישי"), "מעוף הפגז", **אלבום יפו**, ארכיון ז'בוטינסקי.
 בן-יקיר אליעזר ("שאויל"), "המערכה על יפו", ארכיון ז'בוטינסקי.
 גולדשטיין זאב ("יואל"), **עדות, אלבום יפו**, ארכיון ז'בוטינסקי.
 גור-אריה צבי, **עדות, אלבום יפו**, ארכיון ז'בוטינסקי.
 ויינר ברוך ("קוננוס"), **עדות על השריון בקרבות יפו, אלבום יפו**, ארכיון ז'בוטינסקי.
 וילנצ'וק יצחק, **עדות (25.4.1957), אלבום יפו**, ארכיון ז'בוטינסקי.
 כץ אלי ("עלי"), **עדות (25.4.1957), אלבום יפו**, ארכיון ז'בוטינסקי.
 לזר חיים, **כיבוש יפו**.
 מלצקי מנחם, "מלחמה מקיר אל קיר", **מקור ראשון**, 50 שנה לכיבוש יפו (1988).
 נדיב שבתאי ("אחיטוב"), **עדות (7.7.1957), אלבום יפו**, ארכיון ז'בוטינסקי.
 סודיט אליעזר ("קבצן"), **הקרבות ביפו, יומן פרטי**, ארכיון ז'בוטינסקי.
 פאגלין עמיחי ("גידי"), **ראיון עם שלמה לב-עמי (27.1.1970)**, המכון ליהדות זמננו, המדור לתיעוד בע"מ, האוניברסיטה העברית ירושלים.
 פאגלין עמיחי ("גידי"), "הטקטיקה בכיבוש יפו", **חרות**, כ' בניסן תש"ט, 19.4.1949.
 פאגלין עמיחי ("גידי"), **פעולת יפו, עדות על-ידי שמשי (13.9.1957)**, ארכיון ז'בוטינסקי.
 רקנטי דוד, **עדות על-ידי צבי שמשי (7.4.1957), אלבום יפו**, ארכיון ז'בוטינסקי.

שרצר אבא (גונדר מיכאל), עדות על-ידי צבי שמשי (19.3.1057), **אלבום יפו**, ארכיון ז'בוטינסקי.

"30 שנה לשחרור יפו", **אלבום יפו**, ארכיון ז'בוטינסקי.

ראיון מוקלט עם אהרון שני, ארכיון ז'בוטינסקי.

ביבליוגרפיה נבחרת

- אופיר יהושע, **הארגון הצבאי הלאומי פתח-תקוה**. הוצאת "אינטרמדיה", 1995.
- אלדר, **מנשרים קלו מאריות גברו**, ספרית המרד, כרך שלישי. הוצאת "הדר", תל-אביב, תשל"ה.
- אלדר, **פוצצנו מטוסים ברייטיים**, ספרית המרד, כרך ראשון. הוצאת "הדר", תל-אביב, תשל"ה.
- ד"ר אלדר ישראל (שייב), **מעשר ראשון**. הוצאת חוג ותיקי לח"י, תשכ"ג.
- אוליפקי יוסף, **ממאורעות למלחמה**.
- אלפסי יצחק, **כל כינויי האצ"ל**. הוצאת "תלפיות", תל-אביב, תשנ"ו.
- אשל אריה, **שבירת הגרדומים**. הוצאת "זמורה-ביתן", תל-אביב, 1990.
- בגין מנחם, **המרד**. הוצאת "אחיאסף", ירושלים, 1950.
- בוירר בל, ג', **ציון הלוחמת**. הוצאת "אחיאסף", 1987.
- בן-גוריון דוד, **לקראת קץ המנדט**. הוצאת "עם-עובד", תל-אביב, 1993.
- ברנס חיה, **עולי הגרדום**. הוצאת "המדרשה הלאומית", ירושלים, כסלו, תשל"ח.
- בתל ניקולאס, **המשולש הארץ-ישראלי**. הוצאת "עידנים", ירושלים, 1979.
- גולני ירדנה, **המיתוס של דיר-יאסין**, ספרית המרד, כרך שביעי. הוצאת "הדר", תל-אביב, תשל"ו.
- ג'ונסון פול, **היסטוריה של הזמן המודרני**, כרך שני. הוצאת "דביר", 1995.
- גיטלין יאן, **פריצת מבצר עכו**. הוצאת "הדר", תל-אביב, תשכ"ב.
- דרור ס, **נשק בריטי – למחסני אצ"ל**, ספרית המרד, כרך שלישי. הוצאת "הדר", תל-אביב, תשל"ה.
- הופמן ברוס, **עיונים במחתרות ובמרי – כשלון האסטרטגיה הצבאית הבריטית בא"י 1939-1947**. הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, ירושלים, תשמ"ג.

חובב מאיר, גל – **דיוקנו של לוחם**. הוצאת העמותה להפצת תודעה לאומית, תל-אביב, תש"ן.

ילינ-מור נתן, **לוחמי חרות ישראל**. הוצאת "שקמונה", ירושלים, 1975.

יעקבי שלמה, **חופשי! הוצאת "ח. יעקבי הפקות"**, קיראון, 1997.

כהן גאולה, **מיפגש היסטורי – מפקדי ההגנה, האצ"ל והלח"י מסביב לשולחן מרובע**. הוצאת "יאיר", תל-אביב, שבט, תשמ"ו.

כץ שמואל, **יום האש**. הוצאת "קרני", 1966.

לבני איתן, **המעמד**. הוצאת "עידנים", 1987.

לבי-עמי שלמה, **במאבק ובמרד**. הוצאת משרד הביטחון.

לוי משה (יריב), **מבצע החכיית המעופפת, ספרית המרד, כך שלושה-עשר**. הוצאת "הדר", תל-אביב, 1979.

לזר (ליטאי) חיים, **כיבוש יפו**. הוצאת "שלח", תל-אביב, תשי"א.

לזר (ליטאי) חיים, **מבצר עכו**. הוצאת "שלח", תל-אביב, תשי"ג.

לפידות יהודה, **בלהב המרד**. הוצאת משרד הביטחון, 1996.

לפן אסא, **הש"י – שירות היריעות**. הוצאת משרד הביטחון, 1997.

פילדמרשל מונטגומרי, **זכרונות מונטגומרי**. הוצאת "מערכות", 1959.

מליץ אריה, **וכך התחיל המרד, ספרית המרד, כך ראשון**. הוצאת "הדר", תל-אביב, תשל"ה. פרופ' נרבה יוסף, **מי גרש את הבריטים מארץ ישראל**. הוצאת העמותה להפצת תודעה לאומית, תל-אביב, 1988.

ניב דוד, **מערכות הארגון הצבאי הלאומי, חלק חמישי, המרד (1946-1947)**. הוצאת "הדר", תל-אביב, 1976.

ניב דוד, **מערכות הארגון הצבאי הלאומי, חלק שישי, במלחמה גלויה (1947-1948)**. הוצאת "הדר", תל-אביב, 1980.

סלוצקי יהודה, **ספר תולדות ההגנה, כך שלישי, ממאבק למלחמה**, חלק שני. הוצאת "עם-עובד", תל-אביב, תשל"ב.

עברון יוסף, **מגן ורומח**. הוצאת משרד הביטחון, 1992.

עילם יגאל, **ההגנה – הדרך הציונית אל הכוח**. הוצאת "זמורה-ביתן-מורן", תל-אביב, 1979.

עמיצור אילן, **אמריקה, בריטניה וארץ-ישראל**. הוצאת יד יצחק בן-צבי, ירושלים, תשל"ט.

עמרמי יעקב (יואל), **הדברים גדולים הם מאיתנו**. הוצאת "הדר", 1994.

עמרמי יעקב ומליץ אריה, **דברי הימים למלחמת השחרור**. הוצאת "שלח", תל-אביב, תשי"א.

פדהצור אליעזר (גד), 17 בג'פ, ספרית המרד, כרך שני. הוצאת "הדר", תל-אביב, תשל"ה.
 פדהצור אליעזר (גד), לילה במחתרת, ספרית המרד, כרך רביעי. הוצאת "הדר", תל-אביב,
 תשל"ה.

קיסטר יוסף, הארגון הצבאי הלאומי 1931-1948. הוצאת מוזיאון הארגון הצבאי הלאומי,
 יולי 1998.

קלארק תרסטון, בדם ואש. הוצאת "דומינו", ירושלים, 1981.

שביט יעקב, מאבק מרד מרי. הוצאת מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים, תשמ"ז.

שומרון-עלי דוד, גוייסנו לכל החיים. הוצאת "יאיר", 1997.

שי אברהם, כדי החלב שרעמו, ספרית המרד, כרך עשירי. הוצאת "הדר", תל-אביב, 1977.

שמואלביץ מתי, בימים אדומים. הוצאת משרד הביטחון, 1978.

קתורה לתולדות ארץ-ישראל ויישובה, גיליון 15. הוצאת יד יצחק בן-צבי, ירושלים, תש"ם.

Charters David A., *The British Army and Jewish Insurgency in Palestine, 1945-47*.
 MacMillan, 1989.

Cunningham Alan, *Palestine - The Last Days of The Mandate*. International Affairs, Volume
 XXIV, no. 4, London, 1948.

Horne Edward, *A Job Well Done*. Anchor, 1982.

Louis Roger Wm. and Stookey Robert W., *The End of The Palestine Mandate*.

Zadka Saul, *Blood In Zion*. Brassey, London, 1995.

End of Empire (Palestine), Chapter 2. B.B.C., 1985.

נספחים ותוספות

מסמכי הבולשת הבריטית

ארכיון ה"הגנה" 47/43 ; 47/44

היינריך ריינהולד (ינאי)

(תרגום מאנגלית של המסמך המקורי)

מסמך I

C.I.D. HEADQUARTERS

JERUSALEM

מטה הבולשת ירושלים

40206/PS

6 בדצמבר 1946

סודי ביותר

1. ב-18 בספטמבר 1946 נתקבלה אינפורמציה במשרדי הבולשת במחוז חיפה, שהיינריך ריינהולד, מומחה בשימוש בחומרי נפץ, הוביל את ההתקפה על מלון המלך דוד ביולי שנה זו.
2. חקירת מטה הבולשת בעניין ריינהולד הובילה לממצאים הבאים:
3. הוא נולד בברלין ב-1916, נכנס לפלשתינה ב-1934, התגייס למשטרת פלשתינה, התפטר ב-1942 והתגייס לצבא הוד-מלכותו. הוא השתחרר במאי 1946 וקיבל עבודה בנאפ"י (השקם של הצבא הבריטי). הוא אמר כי כתובתו היא רחוב הרצל 91 בחיפה, אולם לא מצאו אותו בכתובת זו וכן לא בכתובות בתל-אביב ובירושלים, שלפי הידוע התאכסן בהן.
4. תיאורו הופץ בכל המחוזות וב-20 באוקטובר 1946 הוא נראה בחיפה ונעצר על-ידי הבולשת המחוזית.
5. במהלך החקירה הוא מסר הצהרה לפיה הוא מוכן לשתף פעולה עם

הבולשת ולמסור אינפורמציה על הארגון ועל פעולותיו וכן למסור שמות של חברי הארגון.

6. **בספח I** כלולה תמציתה של האינפורמציה שנמסרה על-ידי הנידון, בכל הקשור לארגון האצ"ל;
- ספח II** מכיל את תמצית האינפורמציה הקשורה לפעילות ולמטרות ההתקפה שתכנן האצ"ל;
- ספח III** מכיל מידע על אנשים שהנידון הצביע עליהם כחברים פעילים באצ"ל;
- ספח IV** מכיל רשימה של מקומות מפגש שצוינו על-ידי הנידון.

**דיווח של היינריך ריינהולד (ינאי)
לבולשת הבריטית
(ארכיון ה"הגנה" 47/43)
(תרגום מאנגלית של הדו"ח המקורי)**

I דו"ח מספר I

28.10.46

006-130

אפתח בשלוש התקפות המתוכננות לשבוע זה; הן תבוצענה, ככל הנראה, ביום שלישי או רביעי. הייתי עשוי לדעת מועד מדויק לולא העוצר שהוטל אמש (ההתקפה על תחנת הרכבת בוצעה, כזכור, ביום רביעי 30.10.1946).

מטרה ראשונה – תחנת הרכבת בירושלים

ההתקפה תצא לפועל בשעה 7 או 11 בבוקר או 3 אחר הצהריים על-ידי אנשים שינסו לעלות על הרכבת. 7 אנשים יגיעו במכונית מכיוון המושבה הגרמנית, כאשר פניהם לכיוון שכונת מונטיפיורי. 2 אנשים ואישה אחת, מזוינים באקדחים, ייכנסו לבניין, מלווים בשני אנשים נושאי 3 מזוודות ובתוכן פצצות. את המזוודות יניחו ליד הקופה. 2 אנשים יישארו במכונית – אחד מזוין בתת-מקלע "סטן" והשני באקדח – הם יחפו על הנסיגה של השאר וכנראה יתקיפו את השומרים המוצבים על המרפסת של בית הדפוס הממשלתי. מנוע המכונית ימשיך לפעול. הנסיגה תהיה דרך שכונת מונטיפיורי (אני מתכוון לשכונה הישנה), מקום בו יימסר הנשק לאנשים שיחכו לנסוגים.

מטרה שנייה – משרדי העירייה

התקפות 2 ו-3 יתרחשו בעת ובעונה אחת עם התקפה 1.
2 מכוניות, או הייתי אומר מכונית אחת ומשאית קטנה, יוחרמו באופן המקובל שעתים לפני ההתקפה. המכונית תעביר אנשים, שיחפו על הנסיגה ויצוידו כדלהלן: 2 "סטנים" בדרך לשער דמשק ושני "סטנים" ברחוב ממילא. לאנשים

יהיו גם רימוני "מילס" ורימוני "69", אשר אינם מזיקים אבל גורמים לרעש גדול. המשאית תתקרב לבניין העירייה; שלושה אנשים ייכנסו לתוך הבניין וישתלטו על הפקידים ועל האנשים מן הקהל שיימצאו במקום. בעקבותיהם ייכנסו עוד שני אנשים ובידיהם חבית, שתונח במרכז החדר מעל למדרגות. כוונתי שהיא תחסום את המדרגות. המנוע של המשאית ימשיך לפעול ובתוכה יהיה הנהג עם "סטן" ובחורה לעזרה-ראשונה. אין עדיין תכנית לנסיגה.

מטרה שלישית – מחלקת טביעת האצבעות ב-C.I.D.

איני יכול לתת לכם פרטים בקשר להתקפה זו, אבל ידוע לי, שהיא תבוצע באותה העת עם התקפות 1 ו-2.

על-פי ההוראות חייבים להזהיר באזהרה מוקדמת את האנשים המצויים בבניין המטרה לפני הפיצוץ הצפוי. ייתכן מאוד שעתה, לאחר שנעלמתי, התכניות שוננו. אינני יודע מי יפקד על התקפות 2 ו-3, אבל אני מניח שגדעון יפקד על אחת מהן. אינני יודע מה שמו אבל הוא מתגורר במחנה-יהודה ברח' אגריפס בפנינה ליד בית חולים "וולך". הוא יהודי ספרדי. אני מניח, שהוא יזוהה על-ידי הקופאי או המנהל של בנק "נבלוס", שכן הוא היה מפקד ההתקפה על הבנק. הוא בן 24-25 שנים, גובהו 5' ו-7", גובה בינוני, מגולח, שיער גלי וכלי סימנים מיוחדים. הוא מדבר ערבית שוטפת.

ההתקפה על תחנת הרכבת תבוצע בפיקודו של יהודי גרמני שכינוי ינאי. פרטים נוספים לא ידועים לי.

כל מה שאוכל לומר אודות נשק הוא, שבירושלים, בשכונת גבעת-שאול, יש שני מחסנים או יותר (אני אשרטט מפה מתאימה כי לרחובות אין שמות).

מפקדות של האצ"ל

עליי לשרטט מפה של שכונת קריית-שמואל. מפקדת האצ"ל נמצאת בקרבת בניין שנתפס על-ידי הצבא, אולם איני בטוח שהצבא עדיין מחזיק בו. שוטרים שנכנסים לתוך בניין הצבא יכולים בנקל לראות את מפקדת האצ"ל, על כן אני מציע שהצבא יחזיק בבניין בהקדם. איני יודע את שם הבניין הצבאי, אבל ידוע לי כי הוא בניין קומות – הוא וילה. בניין מפקדת האצ"ל הוא בעל שלוש קומות. המפקדה שוכנת במרתף שהוא בעל שני חלקים – דירה אחת שייכת לזוג זקנים יוצאי גרמניה, שאין להם כל קשר למחתרת. הדירה

השנייה, בה נמצאת מפקדת האצ"ל, היא בעלת חדר אחד בלבד. בחדר האצ"ל גר באופן קבוע אדם אחד, ולעתים בא ללון ללילה אחד אדם שני. כרגע, שם הדייר הקבוע הוא רזניק [חיים רזניק, יורם, שימש מזכיר מחוז ירושלים] – חייל הבריגדה היהודית לשעבר – הוא מחיפה. סביר להניח, שהוא נושא תעודת זהות מזויפת. גובהו 5' ו-6", בעל שיער שחור סמיך וחלק, לובש בדרך כלל "פולובר" אפור. המיטה השנייה תפוסה לאחרונה, כנראה, על-ידי מפקד המחוז, משום שהאזור אינו כלול באזורים עליהם מוטל העוצר. איני יודע את שמו, אבל הכינוי שלו הוא "אבינועם". רזניק משמש כמזכיר המחוז. תיאור מפקד המחוז: 5' ו-9", רחב כתפיים, לבוש בקפידה, עיניים יפות ומבט חודר, מגולח למשעי והוא ממשפחה ידועה. הגיע לירושלים לפני למעלה משנה. במקום מתקיימות פגישות של מפקדים בכירים, בדרך כלל בין השעות 4 ו-7 אחר הצהריים.

לפני כחודש נעצר בגבעת-שאול יהודי דתי בעל שיער מתולתל, יחד עם בחורה. השניים שוחררו, אולם שניהם חברים ביחידת הקרב של האצ"ל. הבחורה [הכוונה למינה כהן] גרה ברחוב המלך ג'ורג' ליד תחנת האוטובוס מספר 5א (התחנה הראשונה כשבאים מרחוב יפו). הגבר השתתף בהתקפה על הרכבת ליד ראש-העין.

בירושלים ישנו בית חרושת לחולצות בשם "חנה" בשכונת מחנה-יהודה – הרחוב הראשון מימין כשבאים מרחוב יפו. בית חרושת זה, שהוא חנות בלבד, משמש לאצ"ל כתיבת דואר מספר 3. המכתבים נמצאים מצד ימין מאחורי המדף. תיבת דואר זו משמשת את גדעון. איני יודע היכן תיבות דואר מספר 1 ו-2.

תל-אביב. המרתף ברחוב דיזנגוף 146 משמש כמפקדה טאקטית. המקום תפוס תמיד על-ידי שלושה אנשים, אולם לאחר פעולה מצויים שם גם 7 או 8 איש [מקום מגוריו של נחום סלונים].

מקום חשוב אחר הוא ברחוב יהודה הלוי, או ייתכן שזה רחוב מקוה-ישראל, מעבר לפסי הרכבת בצד של משרד הדואר – ברחוב המוביל לבית הדר. הבניין נקרא פסג' "גולדין" והוא בעל שתי כניסות בשני רחובות וכן כמה מסלולי בריחה. אדם חשוב מאוד גר במקום זה יחד עם הוריו, שהם

בעלי אמצעים. האיש רזה, גובהו 5' ו-10", בעל שיער שחור, בגיל 26-27, בעל חזות נאה. זה האיש החשוב ביותר שפגשתי – הוא מאשר את כל התכניות מרחבי הארץ. איני יודע את שמו. אני יודע את הכינוי שלו – גדעון [הכוונה לעמיחי פאגלין, גידי].

חיפה. ברחוב החלוץ 48, הכניסה לחדר באמצעות מדרגות המובילות מסביב לבית. בחדר מתגוררת בחורה מצפת בשם קלך.

פתח־תקוה. האיש האחראי שירת בצבא הבריטי בדרגת סרגנט מייג'ור, בעל מדליות רבות משירותו בקומנדו באביסיניה ובמדבר המערבי – אדם אמיץ מאוד [דוב כהן, שמשון]. אני יכול לציין על המפה את מקום מגוריו עכשיו. אני גם יכול לציין על המפה תלמוד־תורה, המשמש מחבוא ומקום אימונים בנשק. פתח־תקוה משמשת כמקום מרכזי לאימונים.

נתניה. אדם הידוע בשם מייק [שמואל אמיתי, שעבר מירושלים לנתניה] אחראי על הסניף. הוא גר בצפון. קח את הפנייה הימנית הראשונה לאחר בית הקולנוע ולך עד סוף הפינה שמאלה. הוא גר בבניין הראשון או השני בצד שמאל. גובהו 5' ו-7", מתקרח, בגיל 35 או 37, רוכב על אופניים, ממוצא הונגרי, אני חושב.

צפת. שמואל פרל הוא מפקד המקום. אין לי הוכחות לכך אולם אני מאמין שזה נכון.

ירושלים. ד"ר הפנר מטפל בחברי אצ"ל שנפצעו בפעולות. הוא גר ברחוב בצלאל.

לרשות מחוז ירושלים עומדת מכונית אופל שחורה בעלת 4 מושבים. מספרה 5602 או 6502. האיש הנוהג במכונית הוא חשוב מאוד. הוא מכונאי הלובש אוברול כחול. הוא בגיל 23 או 24 [יהושע גולדשמידט, גל].

הרכב בתל־אביב כולל מכונית בעלת 6 מושבים, שמספרה 7062, ושככל

הנראה, נמכרה בשבוע שעבר. מכונית שחורה נוספת ללא רשיון עדיין מצויה ברשותם.

האחראי הארצי על מחסני הנשק גר בתל-אביב. כתובתו אינה ידועה לי, אבל אני יודע ששמו קפלן (שימש כלויטננט בבטליון השלישי בבריגדה היהודית), גובהו 5' ו-10", בלונדיני, בעל שפם בלונדיני גדול, בעל חזות בריטית. הוא בגיל 28.

דו"ח מספר II

29.10.46

006-126

(תמצית הדו"ח המקורי)

קשור לביצועים, כפי שמופיעים בספח III ומקביל בתוכנו לספח I, בתוספות קלות ולהלן עיקרן:

1. האצ"ל רכש באיטליה או במצרים כאלף "פיאטים" (נשק אנטי-טנקי), אך אינו מצליח להעבירם ארצה.
2. בין "המטרות העתידיות" להתקפה — בית הכלא המרכזי בירושלים ועוד איזו מטרה "לא ידועה", הכרוכה ב"השתלטות" האצ"ל על ירושלים למשך כשעתיים.
3. בשבועיים האחרונים ערכו אנשי אצ"ל תצפיות וסיורים בסביבות מחנות "שנלר" ו"אלנבי" וכן במחסני המשטרה.
4. פרט מאלף הוא אזכור הניסיון לחבל בספינת מלחמה בריטית ב-20 ביוני 1946, תוך ציון העובדה שהדבר סוכל על-ידי ה"הגנה", בתוספת הערה ש"פרטים מלאים יומצאו על-ידי בהזדמנות נאותה". (על הניסיון לחבל בספינת מלחמה בריטית ועל סיכולו על-ידי ינאי עצמו — ראה בפרק "פרשת ינאי").

דו"ח מספר III

006-123

(תמצית הדו"ח המקורי)

הדו"ח הנ"ל כולל תערוכת של מידע על מפקדים באצ"ל ועל מטרות תקיפה עתידיות.

הוא פותח בידיעה על כוונות חבלה בשגרירויות ובקונסוליות של בריטניה ברחבי העולם ומונה את איטליה, צרפת וארצות-הברית כיעדים ראשונים. האצ"ל – נאמר בדו"ח – הגיע למסקנה, שהדרך היחידה לתקוף את מתקני הזיקוק בחיפה היא באמצעות דאונים ובלונים, וכי לאחרונה נרכשו כמויות גדולות של דינמיט מהערבים, אולם הג'לניט היה מעורב בחול, ושלושה מטענים, שהונחו מתחת לגשרים באזור חיפה, לא התפוצצו.

בהמשך מדווח על פעילים ונושאי תפקידים:

מפקד חוליות הקרב בירושלים עד יולי 1946 כונה בשם שמעון וכיום הוא מפקד ברחובות;

מפקד אזור ירושלים מטעם האצ"ל הוא אדם נאה, לבוש בקפידה, בן 25 ובעל השכלה. מדבר ערבית שוטפת;

סגן מפקד האצ"ל בבירה מתגורר בכונגלו ברחוב רשב"א ברחביה, בין בתי דיסקין ואגרונוסקי. הוא בן 28, גובהו כ-170 ס"מ, נאה, יליד הארץ ובעל השכלה. כנראה, קצין לשעבר בדרגה גבוהה. מפעם לפעם, מלווה בכלב פוקס-טרייר קטן בצבע לבן.

מטרה אפשרית להתקפות האצ"ל באזור ירושלים – בית הדין הצבאי. המקום כבר נבדק על-ידיהם.

הידיעה ה"מרעישת" ביותר בדו"ח היא, ש"ספק אם בגין היה קיים אי-פעם, איש מהוותיקים לא ראהו מעודו".

תוספות

ספח I

006-161

40206/PS

מבנה הארגון הצבאי הלאומי (תרגום מאנגלית של המסמך המקורי)

1. הארגון הצבאי הלאומי מאורגן בשלוש קבוצות כדלקמן:
  - א. הקבוצה הלוחמת הידועה כ**כח"ק** – מונה כמשוער כ-500 לוחמים, מהם – 250 בתל-אביב ובסביבתה, 150 באזור ירושלים וכ-100 בחיפה ובצפון.
  - ב. קבוצת התעמולה הידועה כ**כחות"מ** – זוהי הקבוצה הגדולה ביותר ומונה כ-4,000 איש, מכל הגילאים (מ-15 שנה ועד ל-60). עיקר עיסוקה – כתיבת חומר תעמולה והפצתו ברחבי הארץ ואיסוף תרומות.
  - ג. קבוצת המודיעין – קבוצה זו בנויה ממערך ביטחוני פנימי וממערכת מודיעין חיצונית. מונה כ-500 איש.
2. קבוצת חיל הקרב (הח"ק) מבצעת את פעילויות הלוחמה וכוללת יסוד רחב של חיילים מאומנים, משוחררי היחידות הפלשתינאיות, אחוז מסוים של חיילים משוחררים מהצבא הפולני, שוטרים-מוספים לשעבר ועולים מאירופה בעלי ניסיון במלחמת גרילה. לאחרונה הצטרפו אליהם מספר עריקים מה"הגנה".
3. היכולת הקרבית של הקבוצה אינה נחשבת טובה במיוחד והצלחתה, עד כה, נבעה בעיקר מתעוזה, הטלת אימה, הפתעה וחולשת הצד שמנגד.
4. המפקדה העליונה של האצ"ל ממוקמת בתל-אביב. תכניות לפיגועים

ופעילות מזוינת מתקבלות על-ידי מפקדי המחוזות בשטח ומובאות למפקדה העליונה לאישור.

5. הקבוצה הלוחמת מאורגנת בשלושה מחוזות: בתל-אביב, בירושלים ובחיפה. הן מתחלקות במחוזות לתת-קבוצות קרביות בנות 15 איש ליחידה. קבוצות אלו אינן פועלות באזורי מגוריהן ואנשיהן מתחמקים מהסביבה לפני כל פעולה, כדי לא להילכד בפעילות המשטרית והצבאית לאחר מכן.

6. אחוז מסוים של אנשי הח"ק מועסקים בשכר של 30 לא"י לחודש ועוד כ-30 לירות הוצאות.

7. כמות הנשק מצומצמת והארגון מתקשה במימון רכישות נשק נוספות. הציוד מאוחסן במקלטים ובמרתפים. רוב מחסני הנשק נמצאים בתל-אביב. אמצעי לחימה מועברים מאזור לאזור בשקים וכו'. בהמשך חוזרת על עצמה אינפורמציה, שנכללה ברו"חות I, II, III (המצורפים) על ייצור עצמי של אמצעי חבלה, רכישת אלף "פיאטים" באיטליה וכו'.

8. האימונים נערכים בשטחים פתוחים במושבות ומחוץ לערים. שדה האימונים העיקרי הוא בפתח-תקוה. שטח האימונים של ירושלים היה עד כה בגבעת-שאול, אבל לאחרונה חל שינוי בנושא.

9. הסודיות גבוהה, ותכניות פעולה נערכות על-ידי המפקדים המקומיים וסגניהם. התכנית המלאה מועברת לאישור המפקד בתל-אביב. קיים קשר יומיומי בין תל-אביב לירושלים וכן למקומות אחרים, באמצעות שליחים המעבירים הודעות מוצפנות. קשר דומה מתקיים גם עם אסירים בבית הכלא המרכזי בירושלים.

10. שעתיים לפני הפעולה נאספים האנשים בנקודת מפגש שנקבעה מראש, לעתים בבית-ספר, ושם הם מתודרכים ומקבלים את כלי הנשק.

11. תכניות התקיפה כוללות תמיד מסלול נסיגה, ובתום הפעולה ממתינה בנקודה מוסכמת קבוצה לאיסוף הנשק.

12. חבר בח"ק מכיר בדרך כלל לא יותר מחמישה אנשים מקבוצתו וגם אז רק בכינוייהם. ההודעות נמסרות לחברים בעל-פה. עיתונים וספרים משמשים סימני היכר לפגישות ברחוב ואין ממתנינים במקום המפגש יותר מ-5 דקות. המפקדים מקבלים את הודעותיהם באמצעות תיבות דואר.

13. בתחילת השנה החליט האצ"ל לפגוע בשגרירויות ובקונסוליות בריטיות בחו"ל, בעיקר בצרפת, באיטליה וביבשת אמריקה. שליחי האצ"ל כבר יצאו לדרכם לארצות הללו, ואין ספק, שייערך ניסיון לחבל באותם יעדים.

14. קיים עתה מחסור בכספים אף כי סכומים גדולים נאספו באמריקה — עדיין לא נמצאה הדרך להעבירם לארץ. מאמצים נואשים ייעשו בעתיד להשגת כספים באמצעים אלימים. רבים מהסוחרים הגדולים תורמים לאצ"ל — ולא תמיד בהתנדבות. ההוצאות הן כ-4,000 לא"י בקירוב לחודש. האצ"ל אינו ממומן על-ידי מעצמה זרה כלשהי. פיצויים ניתנים ליהודים שנפגעו או ניוקו עקב פעילות במחתרת.

15. כל פרסומי התעמולה של האצ"ל מודפסים בתל-אביב ומופצים על-ידי שליחים, ברובם גברים. "הודעות" מיוחדות מודפסות בסטנסיל בירושלים, לחלוקה בין עיתונאים זרים. ההודעות נמסרות במלון "עדן" והכתבים מתבקשים להעניק להן פרסום רב ככל האפשר.

16. ה"הגנה" אוספת מידע על אנשי האצ"ל, ואלה משוכנעים שיותקפו על-ידיה בעתיד הקרוב ומכינים קבוצות מיוחדות להתקפת-נגד.

17. האצ"ל יפסיק זמנית פעילות טרוריסטית אם הממשלה תתיר עלייה של 100,000 יהודים לארץ, אך יחדש את פעילותו מיד לאחר הגעתם. גם ה"הגנה" והלח"י ינהגו כך.

רשימת המטרות שהאצ"ל תכנן לחבל בהן

1. משרדי עיריית ירושלים.
2. מחלקת טביעת אצבעות במטה ה־C.I.D.
3. בית הכלא המרכזי בירושלים – במטרה לשחרר אסירים.
4. משרדים צבאיים, "מחנה שנלר".
5. "מחנה אלנבי" בירושלים.
6. מחסני המשטרה בהר־הצופים.
7. הוסטל "סנט־אנדריוס" – ירושלים.
8. כל מחנות הצבא.
9. C.R.L. חיפה – התקפה באמצעות דאונים.
10. מסילות הברזל – בתום עונת התפוזים.
11. בית הדין הצבאי בירושלים.

ספח III

006-157

**חברי אצ"ל מבוקשים או עצורים
כתוצאה מהמידע שהתקבל
(ברובו מרוכז בדו"ח מס' 1)**

1. **דניאל אזולאי.** השתתף בהתקפה על תחנת הרכבת בירושלים ב־30 באוקטובר 1946, נפצע בהתנגשות עם השוטרים; מיד לאחר מכן, נאסר בשכונת ימין-משה. 2 רימונים ופצצת ג'ליט שנמצאו בקרבת מקום ננטשו, כנראה, על־ידיו. עתה הוא במעצר וממתין למשפטו בבית הדין הצבאי.
2. **מסעוד בטון.** תיאורו נמסר על־ידי המודיע ב־29 באוקטובר 1946, כפעיל אצ"ל חדש בגיוס מלא. השתתף בהתקפה על תחנת הרכבת בירושלים ב־30 באוקטובר 1946 ונאסר על־ידי הצבא בעת שניסה להימלט. עתה במעצר, ממתין למשפט צבאי.
3. **אדווין קומר.** זהה לאדם שתואר על־ידי המודיע כסגן מפקד האצ"ל בירושלים. תיאורו פורסם. נמצא עתה, כנראה, במצרים. צורף לרשימה המיוחדת.
[אדווין קומר התגורר בבית משפחת כצנלסון בירושלים, דמה בחיצוניותו לשמואל תמיר, מה שהטעה את חוקרי הבולשת — הערת המחבר.]
4. **מינה כהן.** זהה לתיאור שנמסר על־ידי המודיע כחברה פעילה של אצ"ל, שהשתתפה בהתקפה מזוינת על רכבת בראס־אל־עין. עצורה בבית־לחם.
5. **נפתלי צבי כהן.** זהה לאדם שתיאורו נמסר על־ידי המודיע כחבר פעיל

באצ"ל; השתתף בהתקפה על רכבת בראס־אל־עין. עתה במעצר בלטרון.

6. **סרג'נט־מייג'ור לשעבר כהן**. מתואר על־ידי המודיע כמנהיג האצ"ל בפתח־תקוה. תיאורו הופץ, טרם התגלה. [מדובר בשמשון – אחד המפקדים הבודדים שריינהולד ידע למסור את שמו האמיתי (דב כהן), מאחר שהשניים הכירו תוך כדי שירותם בצבא הבריטי במלחמת־העולם השנייה – הערת המחבר].

7. **מאיר פיינשטיין**. השתתף בהתקפה על תחנת הרכבת בירושלים ב־30 באוקטובר 1946. נפצע בהתנגשות עם המשטרה. מיד לאחר מכן נעצר בשכונת ימין־משה, כשברשותו 6 כדורים. עתה במעצר, ממתין למשפט צבאי.

8. **נחמיה פישביין**. נאסר בדירה ברחוב דיזנגוף 146 בתל־אביב, שתוארה על־ידי המודיע כמפקדה של האצ"ל. נתפסה כמות גדולה של מסמכים. האיש נחשב לחבר חשוב בארגון. הושם במעצר.

9. **ארנסט הפנר**. רופא ידוע, רוויזיוניסט ואנטי־בריטי. דווח על־ידי המודיע כמי שנמצא בכוננות בעת התקפה טרוריסטית, כדי להגיש בחשאי טיפול רפואי לטרוריסטים שנפגעו. נאסר בעקבות ההתקפה על תחנת הרכבת בירושלים ב־30 באוקטובר 1946. עמדתו ועמדת פרקליטו לא הותירו מקום לספק שהוא ידע מה הן הסיבות למעצרו. שוחרר ונמצא תחת פיקוח.

10. **מנחם הפנר**. בנו של ד"ר הפנר. תואר על־ידי המודיע כחבר בקבוצות הקרב של אצ"ל. עתה במעצר.

11. **משה הורביץ**. השתתף בהתקפה על תחנת הרכבת בירושלים ב־30 באוקטובר 1946, נורה בידי הצבא, בעת שניסה להימלט ממעצרו. בחיפוש בכליו נמצאה פצצת ג'ליט. עתה במעצר וממתין למשפטו בבית משפט צבאי.

12. **שלמה קלך**. זהה לאדם בעל אותו שם משפחה, שתואר על-ידי המודיע כחבר פעיל של האצ"ל, ששהה לאחרונה במפקדה בתל-אביב. נעצר ברחוב החלוץ 48 בחיפה, מקום שתואר על-ידי המודיע כמפקדה מקומית. נמצא עתה במעצר. זוהה על-ידי המודיע כאחד המפקדים בהתקפה על בנק "עותומן" ביפו, שבה נרצחו שני אנשים.
13. **שרה קלך**. נעצרה יחד עם שלמה קלך, כשברשותה מסמכים מחשידים. נמצאת עתה במעצר.
14. **לויטננט קפלן** (פג'סקי לשעבר). תואר על-ידי המודיע כנשק הראשי של האצ"ל. פרטיו ותיאורו הופצו. נעלם מתל-אביב. דווח שהוא נמצא בצפת.
15. **יהודה כץ**. במעצר מאז ההתקפה על בנק "עותומן" ביפו; מואשם ברצח. זוהה על-ידי המודיע כמפקד ההתקפה.
16. **משה לבני — מיקי**. תואר על-ידי המודיע כמפקד האצ"ל בנהריה. התחמק מכתובות קודמות ונמצא, כנראה, בבנימינה. הוצב ברמה הגבוהה ביותר של רשימת המבוקשים.
17. **רינה לוי**. עונה לתיאור של אישה שהשתתפה בשורה של התקפות האצ"ל. היא שהניחה, כנראה, את חומר הנפץ בתחנת הרכבת של ירושלים ב-30 באוקטובר 1946. נאסרה מיד לאחר האירוע בעת שסייעה למאיר פיינשטיין להימלט. נמצאת עתה במעצר.
18. **רבקה מדליון**. נמצאה באותו חדר יחד עם שרה ושלמה קלך ברחוב החלוץ 48 בחיפה. בתיק היד שלה נתגלתה ספרות של אצ"ל. ה-C.I.D. בחיפה קיבל אישור מ-A2, שהחשודה היא, אכן, חברה באצ"ל. נאסרה ונמצאת עתה במעצר בבית-לחם.
19. **יצחק מנחם**. התגורר בחדר ברחוב יוחנן הסנדלר בירושלים; עונה לתיאור של זאב ודווח על-ידי המודיע כי הוא חבר פעיל בארגון. בעת הפשיטה,

בשעה 4:00 לפנות בוקר, נראה היה כמי שמנסה להסתלק מהחדר. עתה במעצר.

20. **שמואל נובקי (קרוסנבסקי)**. נעצר בדירה ברחוב דיונגוף 146 בתל-אביב; הדירה שדווח עליה כמפקדה של האצ"ל. הוחרמה כמות גדולה של מסמכים. נמצא עתה במעצר.

21. **שמואל פרל**. חשוד בחברות באצ"ל. עצור בלטרון ומשמש כ"סופרווייזר" במחנה המעצר; דווח על-ידי המודיע כמפקד חשוב של האצ"ל בצפת.

22. **חיים רזניק**. תואר על-ידי המודיע כמזכירו של מפקד האצ"ל בירושלים. תיאורו וכן תצלומו הופצו. התחמק מכתובת קודמת בירושלים.

23. **יצחק טפליצקי (פרידמן)** – אליצור. התגורר בחדר ברחוב הרצל 38 בחיפה; תואר על-ידי המודיע כחבר מפקדה של האצ"ל. בחיפוש, שנערך בנוכחותו, נתגלתה כמות של מסמכי אצ"ל. האיש, כנראה, משמש מפקד האצ"ל בצפון הארץ. נמצא עתה במעצר.

רשימת מפקדות ומקומות מפגש של האצ"ל

1. בית בקריית-שמואל בירושלים. מרתפו שימש מקום מגורים לבכיר באצ"ל וכן מקום מפגש. בפשיטת המשטרה הוחרמו מסמכים. הדייר נעדר. [הכוונה ל"חדר הנביא"].
2. בית ברחוב יוחנן הסנדלר בירושלים. החדר שימש מקום מגורים למפקד באצ"ל ומקום מפגש. בפשיטת המשטרה נעצר הדייר. [הייתה שם סנדלרייה, ששימשה תיבת דואר].
3. בית חרושת לחולצות "חנה" בשכונת מחנה-יהודה בירושלים. שימש ככתובת מגורים למפקדים בכירים. נמצא תחת מעקב המשטרה.
4. חדר ברחוב דיזנגוף 146 בתל-אביב. שימש מפקדה של האצ"ל. התגוררו בו לשלושה אנשים. בפשיטת המשטרה נאסרו שלושה חשודים. [חדרו של נחום סלונים].
5. בניין בפסג' "גולדין" בתל-אביב. בית מגוריו של מנהיג חשוב. המשטרה פשטה על המקום אך החשוד לא נמצא. המקום עתה תחת מעקב. [מקום מגוריו של עמיחי פאגלין, גידי].
6. חדר ברחוב החלוץ 48 בחיפה. מקום מגוריהם של שני מפקדים חשובים. בפשיטת המשטרה נעצרו שלושה.
7. בית תלמוד-תורה בפתח-תקוה. תחנה מרכזית לחלוקת נשק. פשיטת המשטרה לא העלתה דבר.

8. חדר ברחוב הרצל 36 בחיפה, מקום מגוריו של מפקד חשוב. בפשיטת המשטרה נעצרו שניים.

9. מחסן נשק בגבעת-שאול בירושלים. בפשיטת המשטרה הוחרמה כמות גדולה של נשק ותחמושת. חשוד אחד נעצר.

6.12.46 40206/PS מסמך

006 162

40206/PS

C.I.D. HEADQUARTERS
JERUSALEM.

TOP SECRET

4 December, 1946.

Assistant Inspector General
Criminal Investigation Dept.

On 18th September, 1946 District C.I.D. Haifa reported that information had been received that [redacted] an expert in the use of explosives had led the attack on the King David Hotel in July of this year.

2. Enquiries instituted by C.I.D. Headquarters resulted in the following particulars concerning [redacted] being obtained.

3. He was born in Berlin in 1916, entered Palestine in 1934, joined the Palestine Police, resigned in 1942 and enlisted in H.M. Forces; he was discharged in May, 1946 and obtained employment in the NAAFI. He gave his address as 91 Herzl Street, Haifa but was not traced at that address nor at addresses in Tel Aviv and Jerusalem where he was known to have previously resided.

4. His description was obtained and circulated to all Districts and on 20th October, 1946 he was traced and arrested at Haifa by District C.I.D.

5. Under interrogation by A.S.P., C.I.D. Haifa he made a statement in the course of which he provided information regarding the organisation, activities and certain active members of the Irgun Zvai Leumi.

6. At Appendix I is a summary of information based on that provided by subject regarding the organisation of IZL; at Appendix II is a summary of information regarding activities and targets planned by IZL; at Appendix III is a summary of information regarding persons named by subject as active members of IZL and at Appendix IV is a list of IZL meeting-places etc. given by subject.

J. O'Sullivan
(J. O'Sullivan)
Assistant Superintendent of Police
C.I.D.

10/21/46

PP on IZL Activity

דו"ח מס' 1

006-130 28.10.46

006 130

PA on 1st 43/20/46.

Report No. 1

28.10.46.

430
T

I will commence with three attacks which are planned to take place this week - they will probably take place on Tuesday or Wednesday, I would have known definitely except for the curfew last night.

1st Target Jerusalem Railway Station.

The attack will take place at 7 a.m. 11 a.m. or 3 p.m. facilitated by passengers trying to board the train. 7 men will draw up in a car coming from German Colony facing Montefiore quarters. 2 men and a woman will alight armed with pistols take possession of station building, followed by 2 men carrying 3 suitcases with explosives which will be placed in the booking office. 2 other men will remain with the car - one armed with a Sten gun and the other with a pistol - they will cover the retreat of the others and possibly engage guards stationed on the balcony of the Government Printing Press. Car will be kept running. Retreat via Montefiore quarters (I mean the old one) where arms will be taken by people awaiting attackers.

2nd Target. The times of attacks 2 and 3 will coincide with attack No. 1.

2 cars or I should say one car and a small lorry of the delivery van type will be stolen in the usual manner 2 hours before the attack. The car will distribute people covering the retreat whose position will be 2 Sten guns road leading to Damascus Gate. 2 Sten Guns road leading down to Mamillah. People will have Mills' grenades and "69" grenades. The latter do no damage but make a loud noise. One will carry three people who will enter building and hold up clerks and any members of the public present, followed by 2 others carrying a drum which will be placed in the central hall above the staircase. I mean to say that they will mount the steps. The engine of the car will be kept running with the driver carrying a Sten Gun, and a girl for first aid purposes. No plan has been made for the retreat and the dispersal of attackers is to be made individually and on their own initiative - mingling with any members of the public if possible. They will endeavour to retain possession of their arms, but will throw them away if necessary.

3rd Target. Fingerprint Department C.I.D.

I am unable to give you any particulars of this attack, but it will take place at the same time and place as Nos 1 and 2.

These attacks would have already been carried out except for elections. The drum will be placed in the municipality and the cases to be placed in the railway station will be initiated immediately chemically and will blow up if moved. The latter is put into operation

006 129

-2-

immediately the safety pin is removed. The chemical ignitor is usually timed for 30 minutes, but if not exact, it can go off earlier or later - we have had cases where a charge timed for 30 minutes went off in 3 to 4 hours. I emphasize that if the drum is moved it will explode immediately. The drum at the Haifa Railway Station was all explosives used during recent weeks were of the same type. Instructions have been given that warnings must be given in advance to the occupants of the buildings. It is possible that now I have disappeared, the plans may be changed. I don't know who is taking charge of the attacks 2 and 3, but I imagine that "Gideon" will take charge of one. I don't know his name, but he lives in Mahne Yehuda Quarter, in Agrippa Street at the corner near the Waller hospital. He is a Sephardic Jew. I guess he can be recognized by the cashier or the manager of the Nablus Bank, he was in charge of the attack there. He is about 24/25 years of age - 5'7" dark, medium build, wavy hair, clean shaven, no special marks. Speaks fluent Arabic. Attack on the Railway Station is to be under the command of a German Jew named "Yanai". Further particulars unknown. All I can say about arms is that in Jerusalem Givat Shaoul Quarter contains 2 or more arms caches. (I will draw a plan as the streets have no name).

Headquarters of the I.Z.L.

I have to draw a plan of the Kyriath Shuuel quarter. It is in the vicinity of a building which I am not sure is still occupied by the military or not. They have vacated it about 2 weeks ago. It is directly opposite - and it may have been vacated 3 weeks ago. This building now appears to be closed and shuttered. Personnel moving into this building in Police uniform can easily watch the I.Z.L. Headquarters. I suggest that this building is occupied at the earliest possible moment. I don't know the name of the military building but it has stories - it is a villa. The IZL Headquarters has 3 stories. The Headquarters is in a basement - there are 2 parts - one is a flat which is occupied by an old German couple. IZL place consists of one room only. The old Germans are innocent.

The IZL place is occupied by one man permanently and sometimes 2 - by night only. The permanent man is named Reznik - formerly in the Jewish Brigade - he is, from Haifa. He might have a false identity card. Height 5' 6" thin black smooth hair more than thirty maybe 32 clean shaven usually wears a grey woolen pullover fastened with buttons down the front. There is a second bed which may be used by any important member and at present the second man is probably the area commander as this place is not in the curfew area. I don't know his name but his nickname is "Avinon" Reznik is the secretary to the area commander. Description of the area commander 5' 9" broad well dressed not good looking but good eyes and smart looking clean shaven and is from a well known family - name not known. He has been in Jerusalem for more than a year. The IZL place is used for meetings of higher ranks mostly between the hours of 4 pm and 7 pm. There is another place, it is a room in Mithor Baruch Quarter Yehanan Hasandolar Street, the last house on the right side - there are no numbers - the street is a cul de sac - it has a dead end. I will draw a plan. First room on left side of yard. A man named "Zav" lives

006 128

-3-

there. He is not so very important but the room is used for weekly group commanders meetings. This man participated in the attack on the Haifa junction box attack. Description 5' 8" or 9" - Saphardic Jew, black hair and curly - age 24 or 25, medium build.

A religious Jew with curls and a girl were arrested in Givat Shaul about a month ago. They were both released but both were members of the fighting command.

The girl lives in King George Street house beside bus station 5a (the first station coming from Jaffa Street). The man took part in the attack on the train near Ras El Ain when all passengers were taken off.

In Jerusalem there is a shirt factory called "Hanna" Mahne Yehuda Quarter - first street on right of Jaffa Street behind market. This factory which is only a shop is used as a post No.3 by the IZL. The letter may be found on the right hand side as you enter behind a shelf. No.3 box receives letters addressed to Gideon. I don't know where are post office boxes 1 and 2.

Tel Aviv. Dizengoff Street 146 basement used as tactical headquarters. Always occupied by at least 3 but usually occupied by 7 or 8 immediately after an action. An important man who used to live there has now moved - he comes from Safad. There are 3 people living there now.

Another important place is in Yehuda Levy Street or it may be the Mikveh Street in the Post Office side of the Railway - in the street leading to the Citrus building. The house is called passage "Goldin" it has entrances in 2 streets and several escape routes. A very important member lives in this place with his parents who are very rich. 5' 10" black wavy hair, thin, 26-27 years of age, nice type of man. This man is the most important man I know - all plans made in the country must be vetted by him. I don't know his name. I know him as 'Gideon'.

HAIFA is the smallest place Mahalutz Street 48, entrance to room by staircase leading around the house. Occupied by a girl from Safad named Kallach.

PETAH TIQVA Man in charge is ex-sergeant major Cohen, M.M. and several other medals formerly in Commandos in Abyssinia and Western Desert - a very brave man. I think he is well-known but I can point out where he lives on the map. I know that arms were drawn from the Talmudic School there. I can point the place out on a map. Petah Tiqva is the main training centre.

HAIKARIA A man known as Micki is in charge. He lives in the north. Take the first turning on the right past the cinema -- go to the end - turn left and he lives in the first or second house on the left-hand side. 5' 7", stocky build, nearly bald, 35 Or 37, rides bicycle. Hungarian I think.

SAFAD Samuel Perl is believed to be the commander. It is not a hard fact, but I guess it is true.

006 127

-4-

JERUSALEM Surgeon who stands by in actions is Dr. Hepper Bezalal St. opposite Beth HaIna Olot. Cars used in Jerusalem 4 seater Opel black either 5602 or 6502 was in Tel Aviv yesterday.

Tel Aviv cars one six seater light blue No.7062 but believed to have been sold last week was licenced. Another black car six seater not licenced No.60 or 80 something still in their possession. The man who drives the Jerusalem car is very important. Description 586 cms stocky build mechanic, wears blue overalls. 23-24.

Chief storekeeper of arms in Palestine lives in Tel Aviv, address unknown but name ex-Lt. Kaplan of Jewish Brigade (3rd Btn) 5' 10", blonde, big blonde moustache, English appearance - 28.

דו"ח מס' 2

006-126 29.10.46

006 126

Report No.2

29.10.46.

The I.Z.L. is organised in three sections as follows:

- 1) Fighting Group (HOG)
- 2) Propaganda Group (HOTAM)
- 3) Intelligence Group.
  - (a) Internal (observing movements of members).
  - (b) Outside - for collection of material from enemy sources.

The strength of Group 1. in Jerusalem is 150.

Group 2 is by far the strongest and numbers are being increased by persons now coming from the middle and upper classes.

All three groups have increased in strength during recent months.

Fighting Group considered not very good regarding knowledge of military operations. Most of their successes have been achieved through the following reasons:-

- 1) Daring
- 2) Surprise
- 3) Weakness displayed by the defenders, among Police and Military.

Acts of sabotage are very well planned but before being put into operation they must be approved by the Commander in Tel Aviv.

Contact is made between Jerusalem and Tel Aviv daily by hand. Messages are in code - which is frequently changed - and Reznik holds the codes.

Only the person making the plan other than Reznik and the Commander, are aware of the time and place acts are to be carried out.

Two hours usually before the act is due to take place messengers warn members of the Fighting Group who muster at an assembly point where they are briefed and issued with arms. Persons who bring the arms are not seen and are not aware of what is taking place. When the act has been completed persons wait on the route of retreat and take over the arms.

Immediately preceding a terrorist act all members of the I.Z.L. known to the Police are removed from the towns concerned.

The I.Z.L. is not now co-operating with the Stern Group. The Stern Group do not wish to co-operate, but the I.Z.L. do in order to avoid bloodshed as far as possible.

The I.Z.L. are now in extreme financial difficulties which is seriously handicapping their plans. They have a large sum of money in U.S.A. but are unable to obtain same. Money must be obtained immediately for which they will probably take bigger risks.

006 125

-2-

The monthly salary for a full time member of the I.Z.L. is LP.30 with an average of an additional LP.30 expenses. Reznik pays the salaries and expenses. The number of full time members of the I.Z.L. is not large.

Contact is made twice daily with I.Z.L. prisoners in Central Prison, Jerusalem, and they are kept up to date.

Arms are available in large quantities from Arab and British military sources. Shortage of funds only prevent their purchase at the present.

Foreign newspaper correspondents in Jerusalem are contacted openly and requested to publish terrorist acts as widely as possible.

The I.Z.L. and Stern Group are not subsidised by any foreign power.

Reznik arranges blank Identity Cards which bear correct dates and numbers, which indicates inside information and probably assistance from the Issuing Office.

The I.Z.L. are convinced that they will shortly be chased by the Haganah and they are forming groups for counter-action.

Haganah are collecting all available information and are chiefly active in Haifa.

No Fighting Group member of the I.Z.L. is supposed to know more than 6 or 7 other persons. All are known by nick-names. They are verbally informed when and where to attend meetings. Jerusalem meetings are usually held in the rooms of Zev and Lezli. Code words and signs with newspapers and books are used when meeting on the streets. No members waits at a rendezvous more than five minutes. Important members receive messages through Post Office boxes. Reznik has a private Post Office Box which is the principal one in Jerusalem.

The description of a Jew who has now taken up a full job with the I.Z.L. is as follows:

Height 5'6" - 5'7"; very powerful build; a very good boxer; 30-32 years of age; not very well educated; Sephardic Jew; formerly worked in the Survey Department in Jerusalem in a minor position, and may still be so employed.

The leader for Northern Palestine lives on the roof of No.36 Herzl Street, Haifa. He is known as Liezer. 5'9" in height, blonde, stronger than medium build, 26 or 27 years of age, Rumanian or Hungarian nationality. He has a full time job.

The son of Dr. Kepner in Jerusalem is definitely I.Z.L. and probably a member of the Fighting Group.

I.Z.L. are now manufacturing light lamps, similar to U.D. issue except that cardboard will be used instead of bakelite. Magnets in manual tele-phones and in possession of the Telephone Department, will be acquired for these lamps.

006 124

-3-

The Limpets are for use with AFV's and Armoured Cars.

I.Z.L. believe that Arabs have been officially issued with PIATS by the British Army and they are endeavouring to obtain some. They also have 1,000 PIATS collected together either in Egypt or Italy but have not yet succeeded in arranging their removal to Palestine.

The largest training centre in Jerusalem, at Givat Shaul, was recently closed down.

The main explosive stores are in Tel Aviv or in the vicinity. Explosives are also held in districts.

The attempt by the I.Z.L. to sabotage a warship on 20th June last was frustrated by the Haganah. (Full details will follow in due course).

When the Railway was sabotaged in the Zichron area, three or four members arrived and put up in an hotel in Zichron as "convalescents".

Future targets:-

- 1) Central Prison, Jerusalem.
- 2) Unknown.

Arrangements to attack the Central Prison, Jerusalem, were planned a long time ago but lack of money prevented the attack being carried out. The release of certain prisoners there is vital to the I.Z.L.

Regarding No.2, plans are in process of being drawn up.

For the past two weeks, strengths of military and police forces at the Schneller, Allenby Barracks, Police Depot St. Andrew's Hostel, and all camps within one hour from Jerusalem, have been surveyed.

To carry out attack No. 2, the I.Z.L. hope to hold Jerusalem for two hours.

It is not certain whether acts 1 and 2 will be carried out simultaneously.

3 'OM N"IT

006-123

006 123

REPORT NO.3

Early in 1946 IZL decided to sabotage British Embassies and Consulates wherever possible. France, Italy and U.S.A. were considered easiest and Egypt and Syria were considered as possible targets. IZL members have definitely left Palestine to organize groups and a group stronger than the Irgun has already been formed in Italy. A group has already been formed in France, it is not so strong as the Italian group. Attempts to carry out acts of sabotage in U.K. will definitely be attempted.

The man in command of Combat Groups in Jerusalem until 22.7.46 was known as "Shimon". He is at present in charge of Combat Groups in Rehovot area. 5' 9" or 10", medium build, thin smooth black hair, sun-tanned complexion, looks like a Hebraic Jew 30 years of age.

Shimon has a sister residing at Underot No.3, Beth Galim.

It is doubtful if Beigin ever existed. Old timers have never seen him.

The IZL have come to the conclusion that the only method to attack the U.K.L. Haifa which will be successful, is by the use of gliders or balloons. Glider pilots are available.

Countrywide attacks on railways are carried out for their nuisance value.

The IZL recently purchased a large quantity of dynamite from Arabs. The dynamite was mixed with sand and three heavy charges placed on bridges in the Haifa district failed to explode.

A man known as "Shimon" sabotaged the pipes outside the U.K.L. when other acts of sabotage were carried out on 8th September, 1946. This man led the attacks on the Haifa banks and is now under arrest. He is a Bulgarian with blond, curly, heavy hair, 5' 8", medium build. He was accompanied by a man named "Khallak" who has since been arrested.

IZL arms and explosives are conveyed from town to town wrapped in rags and tied to the chassis of lorries and cars. IZL are short of arms owing to shortage of money. All big merchants contribute to IZL funds. The Hagana could stop it - they could stop everything. IZL monthly running expenses are £4,000. This includes salaries, care of prisoners, rents etc. Attack on the Habibia bank was expected to yield £100,000 but yielded only £5,000. Result was considered disappointing. Arabs supplied the information that the £100,000 was there.

The Stern Group have plenty of arms and explosives and plenty of money.

All IZL and Stern Group propaganda is printed in Tel Aviv and distributed mostly by messengers the majority of whom are men. Special communiques are typed in Jeru-

Report No.3 continued...

006 122

- 2 -

plans for distribution to foreign correspondents; copies are handed over in the Eden Hotel.

The reason for frequent acts of terrorism in Jerusalem is that all Government buildings are centred there.

The Military Court Jerusalem is a likely target and has already been locked over.

The Area Commander IAL Jerusalem is a well dressed, smart looking man, 25 years of age thick set, 5' 8" or 9", who is well educated and speaks fluent Arabic.

When two barrels of high explosive were placed on a V.I.V. vehicle in Absadon Street, Haifa, in June last, a British police sergeant entered a grocer's shop in the building next to that from which the explosives were taken. The barrels had been kept in an air raid shelter.

IAL may pay compensation to Jews who have cars lost or damaged or sustain any damage due to IAL activities.

Yehonatan was definitely in charge of the Stern Group. Friedman Yellin is a suspect. The strength of the Stern Group throughout Palestine is not more than five hundred. The Group contains a high percentage of highly educated persons and their propaganda is of a higher standard than the IAL.

It would resume activities if Government allowed 100,000 Jews to enter Palestine. They would resume activities as soon as the land restrictions immediately the immigrants had arrived. The Stern Group would probably do likewise and if not they would be dealt with by IAL or spent on both.

IAL and Stern Group are weak in Haifa because the Hishdruth is strong. Haifa is an industrial town whilst Tel Aviv and Jerusalem are business towns.

IAL are sure that Government cannot suppress terrorism and state that there is no answer to terror except terror.

The Hagana are well disciplined and trained but disagree generally with the present policy of inactivity. Most new recruits to IAL and Stern are from Hagana sources. The strength of the IAL is estimated at 5,000.

The deputy commander of IAL in Jerusalem lives in a bungalow in Azahba Street, between between the houses of Winkin and Agronsky. He is about 5' 8" well dressed, good looking, 28 years of age, probably Palestinian, well educated, believed to be an ex-army officer, medium build with dark brown hair and is sometimes accompanied by a small white fox terrier.

תוספות ספח 1

006-161 40206/PS

ארגונו של האצ"ל

006 161

40206/PS

APPENDIX I

ORGANISATION OF THE ERGUN ZVAI LEUMI

1. The Ergun Zvai Leumi is organized in three groups which are:

- 1) The Fighting Group, known as HOG with an estimated strength of 400 of whom 250 are in Tel Aviv and surrounding area, 150 in Jerusalem area and 100 in Haifa and Northern Palestine.
- 2) The Propaganda Group, known as NOTAM, the largest group with an estimated strength of 4,000 persons of all ages from 15 to 60 years and engaged in the writing, preparation and dissemination of propaganda and the collection of funds.
- 3) The Intelligence Group, organized in an internal security section and an external espionage section; the strength of this Group is estimated at about 500.

2. The Fighting Group (HOG), as its name implies, carries out armed activities and appears to include a large element of trained ex-soldiers of the Palestinian units, a percentage of ex-soldiers of the Polish Army, a number of ex-auxiliary Police and immigrants from Europe who may have had experience of irregular warfare. A number of recent recruits have been deserters from the Hagana.

3. The Group's fighting qualities are not considered to be good and it has depended to date for its success upon daring, intimidation, surprise and weak opposition.

4. The High Command of the IZL is located at Tel Aviv; plans for sabotage and other armed activities are made by District Commanders in the areas and submitted to the High Command for approval.

5. The Fighting Group is organized in three districts, based on Tel Aviv, Jerusalem and Haifa and in each District the Groups are sub-divided into Combat Groups, believed to number approximately 15 men each. These groups do not operate in the area in which they live and move out of their respective areas when an operation is to take place in order to avoid being involved in subsequent Police and Military operations.

6. A proportion of members of the Fighting Groups are employed on paid full time duties, salary being at the rate of £ 30 per month with expenses allowed up to a further £ 30 per month.

7. Arms are said to be in short supply at present and difficulty has been experienced recently in financing the purchase of further arms. Air-raid shelters and basements have been used for storage of arms and explosives. Limpet mines similar in type

- 2 -

006 100

to those used by the W.D. but with cardboard in place of bakelite are being manufactured with a view to use against A.F.Vs etc and magnets from manual telephone sets are being acquired for the purpose. The IZL has acquired 1,000 Piat guns in either Egypt or Italy and is endeavouring to bring them to Palestine. The main explosive stores are in Tel Aviv but other stores are maintained in the Districts. Arms and explosives are transported concealed in rags etc. and are tied to the chassis of motor vehicles.

8. Training is carried out in open country, in colonies and in the towns. The principle training area is in Petah Tiqva; the principle training area for Jerusalem was in Givat Shaul but this has now been changed.

9. Security is good and plans for operations are made by the local commander with the cooperation only of his second-in-command or secretary; the completed plan is then submitted to the Commander in Tel Aviv; contact is made daily between Jerusalem and Tel Aviv and probably elsewhere, by a messenger who delivers coded messages. Regular contact is also maintained with the leaders in Central Prison, Jerusalem.

10. When a plan is approved messengers are sent warning members of the Fighting Group concerned, usually two hours before the operation is to commence, to muster at one assembly point, sometimes a school or park, where they are briefed and issued with arms.

11. A route of retreat is included in the plan and after the operation a party awaits the return of the attackers on the route to relieve them of their arms.

12. No member of the Fighting Group normally knows more than six other members and all are known to each other by aliases. Members are informed verbally of places and times of meetings. Newspapers and books are used as signals for street meetings and no member waits at a RV more than five minutes. Commanders receive messages through Post Office boxes.

13. Early this year the IZL decided to sabotage British Embassies and Consulates abroad, particularly in France, Italy, America, Egypt and Syria and members of the IZL left Palestine to organise groups. A strong group has already been raised in Italy and another in France. Plans have also been made to carry out sabotage in the United Kingdom and an attempt will definitely be made to do so.

14. There is a shortage of funds at present although there is a large sum of money available in America but it has not been possible to acquire this and desperate efforts will be made to obtain funds by violence in the near future. All large merchants contribute, not necessarily voluntarily, to IZL. Expenses are approximately £ 4,000 per month. IZL is not financed by any foreign power. Compensation is paid to Jews who suffer injury or damage due to IZL activity.

006 159

15. All IZL propoganda publications are printed in Tel Aviv and distributed by messengers, most of whom are men. Special "communiques" are typed in Jerusalem for distribution to foreign correspondents who receive them at the Edan Hotel and are requested to give them wide publicity.

16. The Hagana is collecting information regarding the IZL and the latter is convinced that it will be attacked by the Hagana in the near future and is forming groups for counter-action.

17. The IZL would temporarily cease terrorist activity if the Government permitted 100,000 Jews to enter Palestine but would resume activity against the land restrictions immediately the immigrants had arrived and Hagana and LHI would probably do likewise.

ספח II:
רשימת המטרות המתוכננות לחבלה על-ידי האצ"ל
006-158

006 158

- 4 -

40206/PS

APPENDIX II

LIST OF TARGETS PLANNED BY IZL
FOR SABOTAGE

---

1. Jerusalem Municipality offices.
2. Finger Print Department, C.I.D. Headquarters.
3. Central Prison, Jerusalem with a view to release of prisoners.
4. Military Offices, Schneller Building, Jerusalem.
5. Allenby Barracks, Jerusalem.
6. Police Depot, Mount Scopus.
7. St. Andrew's Hostel, Jerusalem.
8. All Military Camps.
9. C.F.L. Haifa. glider-borne attack contemplated.
10. Palestine Railways, after close of citrus season.
11. The Military Court, Jerusalem.

ספח III

חברי האצ"ל שנאסרו או היו מבוקשים כתוצאה ממידע שהתקבל

006-157

006 157

- 5 -

40206/PS

APPENDIX III

MEMBERS OF IZL ARRESTED AND SOUGHT
AS RESULT OF INFORMATION PROVIDED.

---

1. Daniel AZULAI. Took part in attack on Jerusalem Railway Station on 30th October, 1946 and was wounded in an encounter with Police immediately afterwards and subsequently arrested in Yemin Moshe Quarter. 2 grenades and a gelignite bomb found near the scene, ~~was~~ believed to have been abandoned by him. Now in custody awaiting trial by Military Court.
2. Masoud BUTON. Description was given by informant on 29th October, 1946 as person who had recently joined IZL for full time activity. Took part in Jerusalem Railway station on 30th October, 1946 and was arrested by military when endeavouring to escape. Now in custody awaiting trial by Military Court. (41112/PS)
3. Edwin CHOMER. Identical with person described by informant as deputy-commander of IZL in Jerusalem. Description obtained and circulated. Now believed in Egypt. / Placed on Special List. (41319/PS)
4. Mina COHEN. Identical with a person described by informant as an active member of IZL who had taken part in armed attack on train at Ras el Ain. Now detained under D(E)R III at Bethlehem. (38173/PS)
5. Naftali Zvi COHEN. Identical with a person described by informant as an active member of IZL who had taken part in armed attack on train at Ras el Ain. Now detained under D(E)R III at Haerin. (41158/PS)
6. Ex-Sgt. Maj. COHEN, described by informant as leader of the IZL in Petah Tikva. Description obtained and circulated; not yet traced. (28798/PS)
7. Meir FEINSTEIN, took part in attack on Jerusalem Railway Station on 30th October, 1946 and was wounded in an encounter with Police immediately afterwards and subsequently arrested in the Yemin Moshe Quarter and was found to be in possession of 6 rounds of .45 ammunition. Now in custody awaiting trial by Military Court. (41553/PS)

006 156

- 6 -

8. Nehemia FISHBEIN, arrested at 146 Disengoff Street, Tel Aviv described by informant as an IZL Headquarters and where a quantity of IZL documents were seized by Police. Believed to be an important member of IZL. Now detained under D(E)R 111. (41084/PS)
- Well-known
9. Ernst HEPNER, /doctor, a Revisionist politician, anti-British; reported by informant to stand by during terrorist attacks and provide secret treatment for wounded terrorists. He was arrested after Jerusalem Railway Station incident on 30th October, 1946 and his attitude, and that of his advocate, left no doubt as to his knowledge of the reasons for his arrest. He has since been released to supervision under D(E)R 110. (41175/PS)
10. Menachem HEPNER, son of Dr. Hepner; described by informant as member of Fighting Group of IZL. Arrested and now detained under D(D)R 111. (30322/PS).
11. Moshe HORCOWITZ, took part in attack on Jerusalem Railway Station on 30th October, 1946. was shot by military when endeavouring to escape custody and when searched was found to be in possession of a gelignite bomb. Now in custody awaiting trial by Military Court. (41089/PS)
12. Shlomo KALLACH, identical with a person of same surname reported by informant to be active member of IZL and to have recently left an IZL Headquarters in Tel Aviv. Arrested at 48 Mechalutz Street, Haifa where informant had reported an IZL Headquarters was located. Now detained under D(E)R 111. Identified by informant as one of the leaders of the attack on Ottoman Bank, Jaffa in which two persons were murdered. (41052/PS)
13. Sarah KALLACH, arrested in company of Shlomo KALLACH and found in possession of incriminating documents. Now detained under D(E)R 111. (41035/PS)
14. Ex-Lieut. KAPLAN-PAJLWASKI, described by informant as chief armourer of IZL in Palestine. Particulars and description obtained and circulated; has absconded from address in Tel Aviv and is now reported to be in Safad. (41112/PS)
15. Yehuda KATZ, now remanded in custody following attack on Ottoman Bank, Jaffa, and charged with murder, identified by informant as leader of attack. (40504/PS)

1...7/

006 155

- 7 -

16. Moshe LEVANI, described by informant under alias "Micki" as leader of IZL in Nahariya. Has absconded from previous address and now believed to be in Benjamina. Placed on Top Grade Wanted List. (41148/PS)
17. Rina LEVY, answers description of woman known to have taken part in series of IZL outrages, believed to be woman who deposited explosives at Jerusalem Railway Station on 30th October, 1946. Arrested immediately after that incident when assisting Meir FEINSTEIN to escape. Now detained under D(E)R 111. (41047/PS)
18. Rivka MEDALION, found in same room as Sarah and Shlomo KALACH at 48 Hechalutz Street, Haifa; her handbag was found to contain IZL literature. C.I.D. Haifa subsequently received confirmation from an A2 source that subject was a member of IZL. She was arrested and is now detained under D(E)R 111 at Bethlehem. (41050/PS)
19. Itzhak MENACHEM, occupant of room at Yochanan Hasandler Street, Jerusalem which was reported to be an IZL headquarters, answers description of "Zav" described by informant as active member of IZL and at time of arrest, 4 a.m., appeared to be about to leave house. Now detained under D(E)R 111. (41160/PS)
20. Shmuel NOVACKI, arrested at 146 Dizengoff Street, Tel Aviv, described by informant as an IZL Headquarters and where a quantity of IZL documents were seized by Police. Believed to be an important member of IZL. Now detained under D(E)R 111. (41083/PS)
21. Shmuel PEARL, a suspected member of IZL since 1942 and a supervisee under P(E)R 110 now reported by informant to be leader of IZL in Safad. Arrested and detained under D(E)R 111 at Latrun. (25201/PS)
22. Haim REZNIK, described by informant as secretary to IZL commander in Jerusalem, very important. Description and photograph obtained and circulated. Has absconded from previous address in Jerusalem. (41,054/PS)
23. Itzak TEPLITSKY, occupant of room at 38 Herzl Street, Haifa, described by informant as an IZL Headquarters. Search of premises in presence of Teplitsky revealed quantity of IZL documents; believed to be leader of IZL in Northern Palestine. Now detained under D(E)R 111. (41069/PS)

ספח IV:

רשימה של מפקדות ומקומות מפגש של האצ"ל

006-163

8 - 006 163

40206/PS

APPENDIX IV

LIST OF IZL HEADQUARTERS AND
MEETING PLACES

1. House in Kiriat Shmuel, Jerusalem, basement used as residence by a leader and as a meeting place. Raided by Police, occupant absconded, documents seized.
2. House at Yochanan Hasandler Street, Jerusalem, room used as residence by a leader and as a meeting place. Raided by Police, suspect arrested.
3. "Hanna" Shirt factory, Mahne Yehuda Quarter, Jerusalem used as accommodation address by leaders. Under Police observation.
4. Room at 146 Dizengoff Street, Tel Aviv, headquarters of IZL, occupied by three men. Raided by Police, 3 suspects arrested.
5. House at Golden Lane, Tel Aviv occupied by very important leader. Raided by Police, suspect not traced, now under observation.
6. Room at 48 Hechalutz Street, Haifa, occupied by 2 important leaders. Raided by Police, 3 suspects arrested.
7. Talmudic School, Patah Tiqva, arms distribution centre. Raided by Police, no result.
8. Room at 36 Herzl Street, Haifa occupied by important leader. Raided by Police, 2 suspects arrested.
9. Arms dump at Givat Shaul. Raided by Police, large quantity of arms and ammunition seized. 1 suspect arrested.

מפתח השמות

אנדראוויס, אמין 341	אבר-לבן, אחמד 341-340
אנטיפא 163-166	אבינועם, יצחק 106, 120-121, 124, 132,
אסף, אברהם 274, 276-277	183, 186, 188, 206-212, 214-215,
אפרת, דוב 249	228, 355
אפשטיין-אשל, אריה (יריב) 185-186, 189-	אבני, יוסף (אבר-ג'ילדה) 127, 138-139,
267, 224, 216, 195, 193-192, 190	147
אריאלי, רחל 194	אברמוביץ אברהמי, אהרון (אבידור) 128,
ארנס, משה 8, 350	131, 136, 138-140, 142-146
אשבל, מיכאל (מייק) 249, 253, 256-257,	אוליצקי, יוסף 308-309, 334, 336
380-379	אוסטוליבן, ג'ון 197, 211, 216, 267-268
אשכנזי, אהרן 128, 136	אוסטרוביץ, מנחם (ברק) 246, 260
אשכנזי, ציפורה (נועה) 143	אור, ליוניל אלכסנדר ויליאם 175-176
	אזולאי, דניאל 186, 189-191, 193, 195
בגין, מנחם 7, 10, 57, 67, 70, 99-103, 111,	אחמד אבר-סאלב, מוחמד 131
114-115, 119-120, 148-149, 151,	אידלסון-בר-יהודה, ישראל 116-117
153-156, 158-159, 161, 167, 169,	איוב, אבטליון (יואב) 18-19, 23, 31, 53,
182, 213-214, 217-219, 227-228,	55-56
231, 238, 270, 273, 285, 292-293,	איישהם, ג'יילס 163
305-307, 311, 313, 319, 322-323,	אלון, יגאל 66, 72, 111, 113, 158
327, 329, 336, 339, 343, 349	אלקחי, מרדכי 272-273, 276
בובי 30	אמיתי, שמואל (מייק) 297

- ווינר, ברוך (קונוס) 18-19, 23, 31-36, 39,
330, 299, 82, 63
וייס, יעקב 259, 272, 276
ווייסגל, מאיר 115-116
ווייצמן, חיים 95, 115-118, 156, 159, 178
וילנר, שמשון 254
וינברג, אהרון 273
וינגייט, אורד 72, 179
ורצמן, יוסי 101
זווילי, אלכסנדר 179
זוננשיין 165
זיו אב, יצחק 331-332
זיסין, פסח (אהוד) 63-64
חביב, אבשלום 223-225, 246, 248, 259,
276, 272
חדר, יוסף (יוסק'ה אלטלנה) 37-38
חי גיטן, עדינה 139-140, 163
חילביץ 218
חסן סלמה 341
טבאק-סדובניק, הרסה (אריאלה) 127, 142-
143
טבנקין 155
טוביאנה, יצחק (אמנון) 127, 137-138
טומפסון (שוטר בריטי) 250
טלבוט (קצין בולשת בריטי) 197-198
טמלר, אליהו (יהושע) 18, 22, 30-31, 296,
313, 300
הבריטיים במזרח התיכון ב-1946-
221 (1947)
דנון, דוד 43-44, 47, 49, 53, 55-56, 75,
294, 354
דרזנר, יחיאל (רוזנבאום, דב) 272-273, 276
האדינגהאם (קצין משטרה בריטי) 138
האמילטון, ג.ג. (מייג'ור בצבא הבריטי) 337
הויזמן (פלישהקר), סימה 186, 189, 191-
195, 193
הולר 338
הופמן, ברוס 226
הור, ג'פרי 94
הורוביץ, משה 186, 189-190, 192-193,
195
הורן, אדוארד (קצין בריטי במשטרת המנדט)
266, 292
הייכל (ד"ר) (ראש עיריית יפו ב-1948) 338
הכט, בן (סופר ומחזאי) 236
המאירי, מ' 286
המבורגר (מנהל מלון המלך דוד ב-1946)
166
הפנר, יצחק (ד"ר) 143-144
הרברט, סמואל (הנציב העליון הבריטי
בארץ-ישראל) 339
הרצוג (הרב) 275
הרצוג, חיים 341-342
הרשקוביץ, אליהו 200
וולף, צבי (הלל) 259, 297-298
וויטפילד, ג' פ' 292

- לוי, משה (יריב) 246, 294
 לוי, זאב 353
 לויצקי, אשר 275
 לוריא, טד 93-94
 ליבוביץ', דני 19, 23
 ליברמן, אברהם 102
 לייבוביץ', דוד 291
 לינקלויטר, ג'ון (קפיטן) 214
 לנדאו, חיים 154, 188, 208, 319, 327, 336
 לנצ'נסקי, אפרים (פרי) 126-127, 138, 142-
 143
 לנקין, אליהו 11, 68, 355
 לסקה, מיכאל 316
 מאל, ג' 51
 מאקסון (בריגדייר) 279
 מארטין, קליפורד (סרז'נט בריטי שנתלה ע"י
 האצ"ל) 272-274
 מאריי, הנרי (גנרל) 337
 מגנס 155
 מגריקביץ' (ד"ר) 287
 מדזיני, מ' 164
 מדמוני, מנחם 224
 מהרשק, בני 11
 מוחמד, עבדול רחים 341
 מונטגומרי 221-223, 230, 340
 מונרו, אליזבט 355
 מוסקוביץ, אמנון 255
 מזרחי, אברהם 316
 מזרחי, אהרון 240,
 מזרחי, חנוכה 128, 130
- ירין, יגאל 319, 327
 יואב (כושי) 27, 32, 38-39
 יוניצ'מן 51
 ילין-מור, נתן 99, 118
 ינאי, יעקב 118, 153
 יעקובי, דוד (שאול) 127-128, 136-138
 יריב, יוסף 9
 כהן, אהרון (אהרל'ה) 22, 27
 כהן, דב (שמשון) 182, 227, 239, 242-245,
 247, 252-255, 258-260, 262-265,
 273, 349
 כהן, מאיר 231
 כהן, מרים 141-142
 כהן, ניסים 126
 כהן, עקיבא (יואב) 246, 257
 כץ (גב') 181, 210
 כץ, אלי 331
 לב-עמי, שלמה 347
 לבי, שמחה 165
 לבנון, נחמיה 26, 30
 לבני, איתן 47, 59, 66, 70, 79, 239-241,
 248, 256, 258-259, 295, 356
 לבני, שרה 78
 לוור, נ"ה (חבר הפרלמנט הבריטי) 280
 לוי, אליהו (אביאל) 97, 108, 187-193
 לוי, יוסף (גונדר עוזי) 335
 לוי, יוסף (כושי) 186, 189-191, 194, 224
 לוי, ישראל (גדעון) 97, 106-107, 123,
 128-130, 132, 135, 146

- מזרחי, יוסף 287-286
מחמד, מוסה 258
מיינרצהאגן, ריצ'ארד 281
מיכאלי, אמנון 260
מילשטיין, צבי 60
מינץ, יצחק (מלכיאל) 300
מיקא, אברהם 294
מלצקי, מנחם 313, 249
מלצר, ג'וליאן 93
מקינטוש, א"ד (קפיטן) 177, 133-130
מק-מייקל, הרולד (סר) 46
מרדור, יעקב 52-49, 47, 11
נאות, יהודה (גלובמן) 352, 83, 75
נבו, עזריאל 10
נובוסיסקי 164
נזאר, סלאח 341
נחשתן, דבורה 79
נחמיאס, יוסף 82, 85
ניקולס, ג' (מייג'ור) 134-133
נעים, יוסף 224
נפתלי 82
נקר, מאיר 276, 272, 259
סדובסקי, אהרון 137
סודיט, אליעזר שרון ("קבצן") 205-203
322, 301-299
סטאנלי, אוליבר 8
סלומון, אהרן 189, 187
סלומון, דב (ישי) 258, 251, 248, 245, 223
259
סלונים, נחום 185, 205
סלונים-פולאק, שולה (ניצה) 294
סלוצקי, יהודה 156
סנה, משה 98-101, 115-119, 156, 158-
163, 160
ספקטור, אליהו (אלי-דם) 80-81, 147
סקוט, רוברט 292
סקלטון, דאדלי שרידן (מייג'ור גנרל) 168-
169
עג'מי, נאום עזרא (יהונתן) 66
עילם, יגאל 161, 158
עליס, שרגא (חיים טויט) 54, 96-97, 104,
106, 108, 120, 122, 125, 205-207,
209, 223, 263-265, 289-290, 313,
357-356
עמיזו, מאיר 258
עמיצור, בצלאל 205, 290
עמרמי, יעקב (יואל) 183, 208, 212-213,
278
עציון, ירח 114
ערוסי, 192
פאגלין, גרשון 74-75
פאגלין, יצחק 71, 73, 353
פאגלין, נרי (בנו של גירי – נקרא ע"ש האח,
נריאל, שנספה עם כ"ג יורדי הסירה)
359-358
פאגלין, נריאל 43, 72, 74, 78, 111-112
פאגלין-גלעדי, גליה (בתו של עמיחי
פאגלין) 75, 358

- פאגלין-פרל, ציפורה (יעל) 12, 65-66, 68, פאגלין-פרל 76-79, 359
- פונדנסקי (לנדנר), דבורה 140-142, 162 פונדנסקי (לנדנר), דבורה 140-142, 162
- פוני, צבי (יובל) 22-24 פוני, צבי (יובל) 22-24
- פיג'ט, ברנרד (גנרל) 66 פיג'ט, ברנרד (גנרל) 66
- פיינשטיין, זאב 156 פיינשטיין, זאב 156
- פיינשטיין, מאיר 185-186, 189-190, 192-195 פיינשטיין, מאיר 185-186, 189-190, 192-195
- פייס, מרווין (אחד משני הסרונטים הבריטים שנתלו ע"י האצ"ל) 272-274 פייס, מרווין (אחד משני הסרונטים הבריטים שנתלו ע"י האצ"ל) 272-274
- פינקלשטיין, יצחק 181, 202-203, 205, 217 פינקלשטיין, יצחק 181, 202-203, 205, 217
- פרידמן, יצחק 21, 23-24, 29 פרידמן, יצחק 21, 23-24, 29
- פרידמן, יצחק (אליצור) 80-81, 85, 185, 286-287 פרידמן, יצחק (אליצור) 80-81, 85, 185, 286-287
- צדוק, יצחק 128, 132, 136-137, 139, 144-146 צדוק, יצחק 128, 132, 136-137, 139, 144-146
- צווייג, זאב 316 צווייג, זאב 316
- צור, צבי (רב-אלוף מיל') 44 צור, צבי (רב-אלוף מיל') 44
- ציטרבוים, נחמן (ברק) 248 ציטרבוים, נחמן (ברק) 248
- ציפורי, מרדכי 9, 11 ציפורי, מרדכי 9, 11
- ציצסטר (מייג'ור) 275 ציצסטר (מייג'ור) 275
- צ'מברס, ה"א (לטננט) 130, 133 צ'מברס, ה"א (לטננט) 130, 133
- צסיס, דב 113-114, 125 צסיס, דב 113-114, 125
- צפנת (שם קוד הש"י של ההגנה) 163-164, 166 צפנת (שם קוד הש"י של ההגנה) 163-164, 166
- צפרוני, גבריאל 93 צפרוני, גבריאל 93
- צ'רלטון (סגן ניצב מפקד כלא עכו ב-1947) 242, 250 צ'רלטון (סגן ניצב מפקד כלא עכו ב-1947) 242, 250
- צ'רציל, וינסטון 7-8, 95 צ'רציל, וינסטון 7-8, 95
- קאופמן, א' (האוסטרלי) 314, 330 קאופמן, א' (האוסטרלי) 314, 330
- קאזינס 165 קאזינס 165
- קארי, אמיל 162, 166 קארי, אמיל 162, 166
- קהאן, מרק (אלכס) 62 קהאן, מרק (אלכס) 62
- קווה, יצחק 301 קווה, יצחק 301
- קונסטנטירס, יוהנס 107, 128-129, 137-138 קונסטנטירס, יוהנס 107, 128-129, 137-138
- קופל, יהודה 202 קופל, יהודה 202
- קטלינג, ריצ'רד 216 קטלינג, ריצ'רד 216
- קמחי, יואל 277-278, 294 קמחי, יואל 277-278, 294
- קמפבל, אנדרו (קולונל) 121, 134 קמפבל, אנדרו (קולונל) 121, 134
- קנינגהאם, סר אלאן 91, 175, 226, 229-275 קנינגהאם, סר אלאן 91, 175, 226, 229-275
- קסטלר, ארתור 292, 328 קסטלר, ארתור 292, 328
- קפלן, בנימין 273 קפלן, בנימין 273
- קרוסמן, ריצ'רד 178 קרוסמן, ריצ'רד 178
- קרפורד (ד"ר) 168-169 קרפורד (ד"ר) 168-169
- קרושנבסקי, שמואל 185, 205 (בהערה) קרושנבסקי, שמואל 185, 205 (בהערה)
- קרייתי (אלוף) 341 קרייתי (אלוף) 341
- קריץ', ג'ונס 222, 269 קריץ', ג'ונס 222, 269
- קרליבך, עזריאל (ד"ר) 333 קרליבך, עזריאל (ד"ר) 333
- קשאני, אליעזר 272-273, 276 קשאני, אליעזר 272-273, 276
- רוטשילד (ברון) 36 רוטשילד (ברון) 36
- רוני, יוסף 258 רוני, יוסף 258
- רוסו, קלר 165-166 רוסו, קלר 165-166
- רוקח, ישראל 278, 336, 338 רוקח, ישראל 278, 336, 338
- ריינהולד, היינריך (ינאי) 120-121, 123-124 ריינהולד, היינריך (ינאי) 120-121, 123-124
- 124, 128-130, 135, 146, 173, 180-184 ריינהולד, היינריך (ינאי) 120-121, 123-124, 124, 128-130, 135, 146, 173, 180-184
- 184, 186, 188, 196-221 ריינהולד, היינריך (ינאי) 120-121, 123-124, 124, 128-130, 135, 146, 173, 180-184, 184, 186, 188, 196-221
- רינצנר, ארווין 141 רינצנר, ארווין 141

- שאו, סר ג'זהן 91, 93, 164, 166-167, 170, 174, 178
- שמיר (שטיינר), פתחיה 341
- שמר, בנימין 258
- שני, אהרון 286-287, 311, 329
- שפיגל, אלימלך 105, 123-124, 130, 135,
- 171
- שוורץ, אליהו (ארוך רגליים) 27, 37-38
- שולמן, יצחק (שייקה) 22, 24-26, 28-30
- שטרית, יוסף 257-258
- שטרן, אברהם 356
- שטרנגלז, רב 63-64
- שינדלר 181, 196-197, 200, 207-208,
- 210, 220
- שיף, מנחם 249
- שמולביץ, מתתיהו 253, 256
- שמחון, יוסף 66
- שמיר, יצחק 9, 102, 350
- 173-172
- שפיר, חיים 66
- שפר, ז' 118
- שקלר 247
- שרצר, אבא (גונדר מיכאל) 311
- שרת (שרתוק), משה 292
- תבין, יעקב 184, 212
- תומרקין, אליהו 273
- תמיר, שמואל 208-209, 211-212, 351

מלחמת העצמאות נמשכה לסירוגין שנה ושבעה חודשים, וניטשה רובה ככולה בחזית הערבית.

קדמה לה מלחמה ממושכת אחרת - מלחמת השחרור מעול הקיסרות הבריטית. במלחמה זו, שנמשכה כארבע שנים וחצי - מינואר 1944 ועד לחצות ליל ה-15 במאי 1948 - ניהלו קומץ של אנשי אצ"ל ולח"י, גברים ונשים נועזים, מלחמת חרמה נגד הממשל המנדטורי בארץ. הם הפכו את חייהם של השליטים הבריטים לבלי נשוא: פשטו על משכנותיהם, על מחנותיהם הצבאיים ועל שדות התעופה שלהם, פוצצו את מוקדי שלטונם הצבאי והאזרחי, מוטטו את חומות מבצריהם.

בידי מאה אלף חיילים בריטים לא עלה לדכא את מרד היהודים, ובחצות ליל ה-15 במאי 1948 נטש סר אלן קאנינגהם, הנציב העליון הבריטי האחרון, את חופי הארץ לבלי שוב.

האיש שתכנן וביצע את מרבית הפעולות הנועזות של האצ"ל באותה מערכה טבולה בדם, בסבל ובגרדומים, היה קצין המבצעים של האצ"ל בשנים 1946-1948 - עמיחי פאגלין, שנודע בכינויו גידי.

מחבר הספר מפרט כאן לראשונה כמה מפרקי עלילותיו של אותו מפקד אמיץ ורב-תושייה ושל חבריו לנשק עזי-הנפש, שהרעידו באותן שנים קריטיות את אמות הספים של האימפריה הבריטית בחבל ארץ זה. הוא זורה אור חדש על אירועים דרמטיים כמו פיצוץ מלון המלך דוד, פריצת כלא עכו ופרשת שתילתו של סוכן בריטי סמוי בשורות הפיקוד של האצ"ל.

יוסף עברון (עבו), סופר ועיתונאי, דור חמישי בארץ. ייסד, בין היתר, את ביטאון התעשייה הצבאית (התעש) ושימש כעורכו עד 1990.

ספריו: **ביום סגריר** (1969, הוצאת "אותפז") ו-**סואץ** מבט חדש (1986, הוצאת "מודן") הוסיפו נדבך היסטורי חשוב לחקר הסיבות שהביאו ל"מבצע סואץ"; התעשייה הביטחונית בישראל (1980) ו-**מגן ורומח** (1991, משרד הביטחון - ההוצאה לאור) מפרטים בהרחבה את תולדות הייצור הביטחוני בארץ.

